

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**AHMET HAMDİ TANPINAR’IN “SAHNENİN DIŞINDAKİLER”
ADLI ESERİ ÜZERİNDE CÜMLE BİLGİSİ İNCELEMESİ**

Hazırlayan
Özge ŞAHİN

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Yeni Türk Dili Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Hanifi VURAL

TOKAT-2019

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN "SAHNENİN DIŞINDAKİLER ADLI
ESERİ ÜZERİNDE CÜMLE BİLGİSİ İNCELEMESİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 11 / 06 / 2019

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Prof. Dr. Hanifi Vural

Üye : Prof. Dr. H. İbrahim Delice

Üye : Dr. Öğretim Üyesi Fatih Kaya

Üye :

Üye :

İmzası

dr. H. Vural
Prof. Dr. H. İbrahim Delice
Dr. Öğretim Üyesi Fatih Kaya

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
16/ 05 / 2019 tarih ve 29-01 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul
edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. İlhan EROGLU

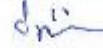

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. Harifi VURAL danışmanlığında hazırlanmış olduğum "Ahmet Harabi Tanpınar'ın 'Sahnenin Dışındakiler' Adlı Eserinde Cümle Bilgisi İncelenmesi" adlı Yüksek Lisans tezinin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi hâlinde her türlü yasal yaptırımın kabul edeceğimi beyan ederim.

11.06.2019

Özge Şahin

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı hazırlarken desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. sayın Hanifi VURAL'a, eşime, oğluma, aileme çalışmam boyunca yaptıkları katkılardan dolayı teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Dil, maddi ve manevi kültür taşıyıcımız, millet olmamızın en önemli destekçisi, anlaşmamızı sağlayan büyümlü bir düzenler sistemidir. Dil bilgisinin en önemli bölümlerinden biri de şüphesiz cümle ve cümle bilgisidir.

Bu çalışmada, dilin bu yanına bir katkıda bulunmak amacıyla Ahmet Hamdi Tanpınar'ın “Sahnenin Dışındakiler” adlı romanı, cümle ve cümle bilgisi bakımından incelenmiştir. Bu kapsamda cümle, cümle türleri, cümle tahlilleri başlıkları altında ele alınan çalışmada, kelime gruplarına da cümle öğeleri başlığının içerisinde yer verilerek metin değerlendirilmiştir.

Çalışma bir giriş, cümle ve cümle türleri, sonuç ve değerlendirme olmak üzere dört ana başlıkta değerlendirilmiştir. Giriş bölümünde, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın hayatı, edebi kişiliği ve eserlerine; birinci bölümde cümle ve cümle türlerine, ikinci bölümde ise cümle tahlillerine yer verilmiştir. Romandaki cümleler çeşitli yönleriyle ele alınmış ve örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca her başlıkla ilgili, dilcilerin görüşlerine, terim ve tasnif farklılıklarına, konuyla ilgili tartışmalara değinilerek çalışma yürütülmüştür.

Konuyla ilgili görüş ve değerlendirmeler, üçüncü bölüm olan sonuç ve değerlendirme kısmında belirtilmiş ve elde edilen sayısal verilerle ilgili grafikler de çalışmaya eklenmiştir. Çalışma boyunca yararlanılan kaynaklara son bölümde “Kaynaklar” kısmında yer verilmiştir.

Bu çalışmanın hazırlamasındaki amaç, cümle bilgisi çalışmalarına katkıda bulunmak ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kullandığı cümle türleri hakkında değerlendirmede bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Cümle, Cümle Bilgisi, Söz Dizimi, Sentaks, Sahnenin Dışındakiler.

ABSTRACT

Language, a carrier of a moral and material culture and the most crucial supporter of being a nation, is a system of magical orders providing a basis for communication. Undoubtedly, one of the most significant parts of grammar are sentence and sentential study.

In this study, The novel named “Sahnenin Dışındakiler” by Ahmet Hamdi Tanpınar was analyzed in terms of sentence and sentential study in order to contribute to such aspects of language. In this sense, Novel evaluated under a number of such headings as sentence, types of sentences, sentence analyses and parts of sentences that included word groups.

The thesis consisted of introduction and four chapters as sentence, types of sentences and conclusion and evaluations. In introduction, life of Ahmet Hamdi Tanpınar, his literary identity and his works were stated. Sentence and types of sentences were stated in the first chapter and sentence analyses in the second chapter. The sentences in the novel were evaluated in different aspects and explained with more examples. Furthermore, the study process included opinions of linguists, terms and classifying differences, discussions on the subject for each heading.

Opinions and evaluations on the subject were stated in the third chapter named as conclusion and evaluations. Also, graphs on quantitative data were included in the study. Sources used during the study were written down in the last chapter named “References”

The main objective was to contribute to sentential studies and to make evaluations on the types of sentences that Ahmet Hamdi Tanpınar used.

Keywords: Statemet, Sentential Knowledge, Syntax, Sahnenin Dışındakiler.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK SÖZLEŞME.....	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	xxvi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xxvii
GİRİŞ.....	1
AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	4
SAHNENİN DIŞINDAKİLER.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

1.CÜMLE VE CÜMLE TÜRLERİ.....	10
1.1 CÜMLENİN ÖGELERİ.....	17
1.1.1 YÜKLEM	19
1.1.1.1 Fiil Cümlelerinde Yüklem.....	23
1.1.1.1.1 Basit Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması.....	23
1.1.1.1.2 Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması.....	31
1.1.1.1.2.1 Hikâye Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması.....	31
1.1.1.1.2.2 Rivayet Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması.....	48
1.1.1.1.2.3 Şart Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması.....	49
1.1.1.1.3 Birleşik Fiillerin Yüklem Olması.....	50

1.1.1.1.3.1 İsim + Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması.....	50
1.1.1.1.3.2 Fiil + Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması.....	55
1.1.1.1.3.3 Kalıplaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiillerin Yüklem Olması.....	56
1.1.1.1.3.4 Yüklemi Pekiştirmeli Olan Fiil Cümleleri.....	56
1.1.1.2 İsim Cümlelerinde Yüklem.....	57
1.1.1.2.1 Yüklemi Tek Kelime Olan İsim Cümleleri.....	59
1.1.1.2.2 Yüklemi Pekiştirmeli Olan İsim Cümleleri.....	61
1.1.1.2.3 Yüklemi Kelime Grubu Olan İsim Cümleleri.....	62
1.1.1.2.3.1 İsim Tamlamasının Yüklem Olması.....	62
1.1.1.2.3.2 Sıfat Tamlamasının Yüklem Olması.....	63
1.1.1.2.3.3 İyelik Grubunun Yüklem Olması.....	66
1.1.1.2.3.4 İsim-Fiil Grubunun Yüklem Olması.....	67
1.1.1.2.3.5 Bağlama Grubunun Yüklem Olması.....	67
1.1.1.2.3.6 Birleşik İsim Grubunun Yüklem Olması.....	67
1.1.1.2.3.7 Edat Grubunun Yüklem Olması.....	67
1.1.1.2.3.8 Tekrar Grubunun Yüklem Olması.....	67
1.1.1.2.3.9 Unvan Grubunun Yüklem Olması.....	68
1.1.1.2.3.10 Bulunma Grubunun Yüklem Olması.....	68
1.1.1.2.3.11 Uzaklaşma Grubunun Yüklem Olması.....	68
1.1.1.2.3.12 Yaklaşma Grubunun Yüklem Olması.....	69
1.1.1.2.3.13 Vasıta Grubunun Yüklem Olması.....	69
1.1.2 ÖZNE.....	70

1.1.2.1 Özne Türleri.....	74
1.1.2.1.1 Gerçek Özne.....	75
1.1.2.1.2 Gizli Özne.....	79
1.1.2.1.3 Sözde Özne.....	83
1.1.2.1.4 Açıklamalı Özne.....	85
1.1.2.1.5 Pekiştirmeli Özne.....	86
1.1.2.2 Fiil Cümlelerinde Özne.....	87
1.1.2.2.1 Öznesi Tek Kelime Olan Fiil Cümleleri.....	87
1.1.2.2.2 Öznesi Birden Fazla Olan Fiil Cümleleri.....	88
1.1.2.2.3 Öznesi Kelime Grubu Olan Fiil Cümleleri.....	89
1.1.2.2.3.1 İsim Tamlamasının Özne Olması.....	89
1.1.2.2.3.2 Sıfat Tamlamasının Özne Olması.....	89
1.1.2.2.3.3 İyelik Grubunun Özne Olması.....	90
1.1.2.2.3.4 İsim-Fiil Grubunun Özne Olması.....	90
1.1.2.2.3.5 Sıfat-Fiil Grubunun Özne Olması.....	90
1.1.2.2.3.6 Bağlama Grubunun Özne Olması.....	90
1.1.2.2.3.7 Aitlik Grubunun Özne Olması.....	90
1.1.2.2.3.8 Birleşik İsim Grubunun Özne Olması.....	91
1.1.2.2.3.9 İlgi Grubunun Özne Olması.....	91
1.1.2.2.3.10 Tekrar Grubunun Özne Olması.....	91
1.1.2.2.3.11 Unvan Grubunun Özne Olması.....	91
1.1.2.2.3.12 Bulunma Grubunun Özne Olması.....	91
1.1.2.2.3.13 Uzaklaşma Grubunun Özne Olması.....	91

1.1.2.2.3.14 Yaklaşma Grubunun Özne Olması.....	91
1.1.2.3 İsim Cümlelerinde Özne.....	92
1.1.2.3.1 Öznesi Tek Kelime Olan İsim Cümleleri.....	92
1.1.2.3.2 Öznesi Birden Fazla Olan İsim Cümleleri.....	92
1.1.2.3.3 Öznesi Pekiştirmeli Olan İsim Cümleleri.....	92
1.1.2.3.4 Öznesi Kelime Grubu Olan İsim Cümleleri.....	93
1.1.2.3.4.1 İsim Tamlamasının Özne Olması.....	93
1.1.2.3.4.2 Sıfat Tamlamasının Özne Olması.....	93
1.1.2.3.4.3 İyelik Grubunun Özne Olması.....	94
1.1.2.3.4.4 İsim-Fiil Grubunun Özne Olması.....	94
1.1.2.3.4.5 Sıfat-Fiil Grubunun Özne Olması.....	94
1.1.2.3.4.6 Bağlama Grubunun Özne Olması.....	95
1.1.2.3.4.7 Unvan Grubunun Özne Olması.....	95
1.1.2.3.4.8 Bulunma Grubunun Özne Olması.....	95
1.1.2.3.4.9 Uzaklaşma Grubunun Özne Olması.....	95
1.1.3 NESNE.....	96
1.1.3.1 Nesnesi Tek Kelime Olan Fiil Cümleleri.....	99
1.1.3.2 Nesnesi Birden Fazla Olan Fiil Cümleleri.....	99
1.1.3.3 Nesnesi Açıklamalı Olan Fiil Cümleleri.....	100
1.1.3.4 Nesnesi Pekiştirmeli Olan Fiil Cümleleri.....	100
1.1.3.5 Nesnesi Kelime Grubu olan Fiil Cümleleri.....	101
1.1.3.5.1 İsim Tamlamasının Nesne Olması.....	101
1.1.3.5.2 Sıfat Tamlamasının Nesne Olması.....	101

1.1.3.5.3 İyelik Grubunun Nesne Olması.....	102
1.1.3.5.4 İsim-Fiil Grubunun Nesne Olması.....	102
1.1.3.5.5 Sıfat-Fiil Grubunun Nesne Olması.....	102
1.1.3.5.6 Bağlama Grubunun Nesne Olması.....	103
1.1.3.5.7 Aitlik Grubunun Nesne Olması.....	103
1.1.3.5.8 Birleşik isim Grubunun Nesne Olması.....	103
1.1.3.5.9 İlgi Grubunun Nesne Olması.....	103
1.1.3.5.10 Tekrar Grubunun Nesne Olması.....	103
1.1.3.5.11 Unvan Grubunun Nesne Olması.....	103
1.1.3.5.12 Sayı Grubunun Nesne Olması.....	104
1.1.3.5.13 Bulunma Grubunun Nesne Olması.....	104
1.1.3.5.14 Uzaklaşma Grubunun Nesne Olması.....	104
1.1.4 YER TAMLAYICISI (DOLAYLI TÜMLEÇ).....	105
1.1.4.1 Fiil Cümlelerinde Yer Tamlayıcısı.....	107
1.1.4.1.1 Yer Tamlayıcısı Tek Kelime Olan Fiil Cümleleri.....	107
1.1.4.1.2 Yer Tamlayıcısı Birden Fazla Olan Fiil Cümleleri.....	107
1.1.4.1.3 Yer Tamlayıcısı Açıklamalı Olan Fiil Cümleleri.....	108
1.1.4.1.4 Yer Tamlayıcısı Pekiştirmeli Olan Fiil Cümleleri.....	108
1.1.4.1.5 Yer Tamlayıcısı Kelime Grubu Olan Fiil Cümleleri.....	108
1.1.4.1.5.1 İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olması.....	108
1.1.4.1.5.2 Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olması.....	108
1.1.4.1.5.3 İyelik Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	109
1.1.4.1.5.4 İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	109

1.1.4.1.5.5 Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	109
1.1.4.1.5.6 Bağlama Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	109
1.1.4.1.5.7 Birleşik İsim Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	109
1.1.4.1.5.8 İlgi Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	110
1.1.4.1.5.9 Tekrar Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	110
1.1.4.1.5.10 Unvan Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	110
1.1.4.1.5.11 Bulunma Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	110
1.1.4.1.5.12 Uzaklaşma Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	110
1.1.4.1.5.13 Yükleme Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	110
1.1.4.2 İsim Cümlelerinde Yer Tamlayıcısı.....	111
1.1.4.2.1 Yer Tamlayıcısı Tek Kelime Olan İsim Cümleleri.....	111
1.1.4.2.2 Yer Tamlayıcısı Birden Fazla Olan İsim Cümleleri.....	111
1.1.4.2.3 Yer Tamlayıcısı Pekiştirmeli Olan İsim Cümleleri.....	111
1.1.4.2.4 Yer Tamlayıcısı Kelime Grubu Olan İsim Cümleleri.....	111
1.1.4.2.4.1 İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olması.....	111
1.1.4.2.4.2 Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olması.....	111
1.1.4.2.4.3 İyelik Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	112
1.1.4.2.4.4 İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	112
1.1.4.2.4.5 Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	112
1.1.4.2.4.6 Bağlama Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	112
1.1.4.2.4.7 Birleşik İsim Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	112
1.1.4.2.4.8 İlgi Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	112
1.1.4.2.4.9 Unvan Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	112

1.1.5 ZARF.....	113
1.1.5.1 Fiil Cümlelerinde Zarf.....	115
1.1.5.1.1 Zarfı Tek Kelime Olan Fiil Cümleleri.....	115
1.1.5.1.2 Zarfı Birden Fazla Olan Fiil Cümleleri.....	115
1.1.5.1.3 Zarfı Açıklamalı Olan Fiil Cümleleri.....	116
1.1.5.1.4 Zarfı Pekiştirmeli Olan Fiil Cümleleri.....	116
1.1.5.1.5 Zarfı Kelime Grubu Olan Fiil Cümleleri.....	116
1.1.5.1.5.1 İsim Tamlamasının Zarf Olması.....	116
1.1.5.1.5.2 Sıfat Tamlamasının Zarf Olması.....	117
1.1.5.1.5.3 İyelik Grubunun Zarf Olması.....	117
1.1.5.1.5.4 Zarf-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması.....	118
1.1.5.1.5.5 Sıfat-Fiil Grubunun Zarf Olması.....	118
1.1.5.1.5.6 Bağlama Grubunun Zarf Olması.....	118
1.1.5.1.5.7 Edat Grubunun Zarf Olması.....	118
1.1.5.1.5.8 Tekrar Grubunun Zarf Olması.....	119
1.1.5.1.5.9 Bulunma Grubunun Zarf Olması.....	120
1.1.5.1.5.10 Uzaklaşma Grubunun Zarf Olması.....	120
1.1.5.1.5.11 Vasıta Grubunun Zarf Olması.....	121
1.1.5.1.5.12 Yaklaşma Grubunun Zarf Olması.....	121
1.1.5.2 İsim Cümlelerinde Zarf.....	121
1.1.5.2.1 Zarfı Tek Kelime Olan İsim Cümleleri.....	121
1.1.5.2.2 Zarfı Birden Fazla Olan İsim Cümleleri.....	121
1.1.5.2.3 Zarfı Pekiştirmeli Olan İsim Cümleleri.....	121

1.1.5.2.4 Zarf Kelime Grubu Olan İsim Cümleleri.....	122
1.1.5.2.4.1 İsim Tamlamasının Zarf Olması.....	122
1.1.5.2.4.2 Sıfat Tamlamasının Zarf Olması.....	122
1.1.5.2.4.3 Bağlama Grubunun Zarf Olması.....	122
1.1.5.2.4.4 Edat Grubunun Zarf Olması.....	122
1.1.5.2.4.5 Bulunma Grubunun Zarf Olması.....	122
1.1.5.2.4.6 Uzaklaşma Grubunun Zarf Olması.....	122
1.1.6 CÜMLE DIŞI UNSURLAR.....	123
1.1.6.1 Seslenme (Hitap) Unsurları.....	127
1.1.6.2 Ünlem Unsurları.....	128
1.1.6.3 Ünlem Grupları.....	129
1.1.6.4 Bağlama Edatları.....	129
1.1.6.5 Ara Söz ve Ara Cümleler.....	130
1.2 CÜMLE TÜRLERİ.....	134
1.2.1 YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER.....	166
1.2.1.1 İSİM CÜMLESİ.....	166
1.2.1.1.1 Basit Zamanlı İsim Cümlesi.....	168
1.2.1.1.2 Birleşik Zamanlı İsim Cümlesi.....	169
1.2.1.2 FİİL CÜMLESİ.....	173
1.2.1.2.1 Kuruluşlarına Göre Fiil Cümleleri.....	174
1.2.1.2.1.1 Basit Çekimli Fiillerle kurulan Fiil cümleleri.....	174
1.2.1.2.1.1.1 Bildirme Kipleriyle Kurulanlar.....	174
1.2.1.2.1.1.1.1 Geniş Zaman Kipinde Olanlar.....	174

1.2.1.2.1.1.2 Şimdiki Zaman Kipinde Olanlar.....	175
1.2.1.2.1.1.3 Görülen Geçmiş Zaman Kipinde Olanlar.....	177
1.2.1.2.1.1.4 Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinde Olanlar.....	185
1.2.1.2.1.1.5 Gelecek Zaman Kipinde Olanlar.....	185
1.2.1.2.1.2 Tasarlama Kipleriyle Kurulanlar.....	186
1.2.1.2.1.2.1 Şart Kipinde Olanlar.....	186
1.2.1.2.1.2.2 Emir Kipinde Olanlar.....	187
1.2.1.2.1.2.3 İstek Kipinde Olanlar.....	187
1.2.1.2.1.2.4 Gereklilik Kipinde Olanlar.....	188
1.2.1.2.1.2 Birleşik Çekimli Fiillerle Kurulan Fiil cümleleri.....	188
1.2.1.2.1.2.1 Hikâye Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması.....	188
1.2.1.2.1.2.1.1 Şimdiki Zamanın Hikâyesi.....	188
1.2.1.2.1.2.1.2 Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi.....	198
1.2.1.2.1.2.1.3 Geniş Zamanın Hikâyesi.....	204
1.2.1.2.1.2.1.4 Gelecek Zamanın Hikâyesi.....	208
1.2.1.2.1.2.1.5 Gereklilik Kipinin Hikâyesi.....	210
1.2.1.2.1.2.1.6 Şart Kipinin Hikâyesi.....	210
1.2.1.2.1.2.2 Rivayet Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması.....	211
1.2.1.2.1.2.2.1 Şimdiki Zamanın Rivayeti.....	211
1.2.1.2.1.2.2.2 Geniş Zamanın Rivayeti.....	212
1.2.1.2.1.2.2.3 Gelecek Zamanın Rivayeti.....	212
1.2.1.2.1.2.3 Şart Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması.....	212
1.2.1.2.1.2.3.1 Geniş Zamanın Şartı.....	212

1.2.1.2.1.2.3.2 Şimdiki Zamanın Şartı.....	212
1.2.1.2.1.2.3.3 Görülen Geçmiş Zamanın Şartı.....	213
1.2.1.2.1.2.3.4 Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı.....	213
1.2.1.2.1.2.3.5 Gelecek Zamanın Şartı.....	214
1.2.1.2.1.3 Birleşik Fiillerin Yüklem Olması.....	214
1.2.1.2.1.3.1 İsim + Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması.....	214
1.2.1.2.1.3.2 Fiil + Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması.....	215
1.2.1.2.1.3.3 Kalıplaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fillerin Yüklem Olması.....	215
1.2.1.2.2 Çatılarına Göre Fiil Cümleleri.....	216
1.2.1.2.2.1 Etken Çatılı Fiillerle Kurulanlar.....	216
1.2.1.2.2.1.1 Geçişli Fiillerle Kurulan Cümleler.....	227
1.2.1.2.2.1.2 Geçişsiz Fiillerle Kurulan Cümleler.....	233
1.2.1.2.2.2 Edilgen Çatılı Fiillerle Kurulanlar.....	235
1.2.1.2.2.3 Dönüşlü Çatılı Fiillerle Kurulanlar.....	236
1.2.1.2.2.4 İşteş Çatılı Fiillerle Kurulanlar.....	237
1.2.1.2.2.5 Ettirgen Çatılı Fiillerle Kurulanlar.....	237
1.2.2 YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER.....	239
1.2.2.1 Kurallı Cümle.....	239
1.2.2.1.1 Kurallı İsim Cümlesi.....	241
1.2.2.1.2 Kurallı Fiil Cümlesi.....	245
1.2.2.2 Devrik Cümle.....	258
1.2.2.2.1 Devrik İsim Cümlesi.....	260

1.2.2.2.2 Devrik Fiil Cümlesi.....	260
1.2.2.2.3 Cümle Öğelerinin Yerine Göre Devrik Cümleler.....	261
1.2.2.2.3.1 Öznesi Sonda Bulunan Devrik Cümle.....	261
1.2.2.2.3.2 Nesnesi Sonda Bulunan Devrik Cümle.....	261
1.2.2.2.3.3 Yer Tamlayıcısı Sonda bulunan Devrik Cümle.....	261
1.2.2.2.3.4 Zarf Ögesi Sonda Bulunan Devrik Cümle.....	261
1.2.3 Anlamlarına Göre Cümleler.....	262
1.2.3.1 Olumlu Cümle.....	262
1.2.3.1.1 Olumlu İsim Cümlesi.....	264
1.2.3.1.1.1 Biçimce Ve Anlamca Olumlu İsim Cümlesi.....	265
1.2.3.1.1.2 Biçimce Olumsuz, Anlamca Olumlu İsim Cümlesi.....	267
1.2.3.1.2 Olumlu Fiil Cümlesi.....	267
1.2.3.1.2.1 Biçimce Ve Anlamca Olumlu Fiil Cümlesi.....	267
1.2.3.1.2.2 Biçimce Olumsuz, Anlamca Olumlu Fiil Cümlesi.....	278
1.2.3.2 Olumsuz Cümle.....	279
1.2.3.2.1 Olumsuz İsim Cümlesi.....	280
1.2.3.2.1.1 Biçimce ve Anlamca Olumsuz İsim Cümlesi.....	281
1.2.3.2.1.2 Biçimce Olumlu, Anlamca Olumsuz İsim Cümlesi.....	282
1.2.3.2.2 Olumsuz Fiil Cümlesi.....	282
1.2.3.2.2.1 Biçimce ve Anlamca Olumsuz Fiil Cümlesi.....	282
1.2.3.2.2.2 Biçimce Olumlu, Anlamca Olumsuz Fiil Cümlesi.....	286
1.2.3.3 Soru Cümlesi.....	287
1.2.3.3.1 Soru İsim Cümlesi.....	289

1.2.3.3.1.1 Yapılarına Göre Sorulu İsim Cümlesi.....	289
1.2.3.3.1.1.1 Soru Ekiyle Kurulan Cümleler.....	289
1.2.3.3.1.1.2 Soru Sıfatıyla Kurulan Cümleler.....	290
1.2.3.3.1.1.3 Soru Zarfıyla Kurulan Cümleler.....	290
1.2.3.3.1.1.4 Soru Zamiriyle Kurulan Cümleler.....	290
1.2.3.3.1.2 Anlamlarına Göre Sorulu İsim Cümlesi.....	291
1.2.3.3.1.2.1 Olumlu Soru İsim Cümlesi.....	291
1.2.3.3.1.2.1.1 Biçimce Ve Anlamca Olumlu Soru İsim Cümlesi.....	291
1.2.3.3.1.2.1.2 Biçimce Olumsuz, Anlamca Olumlu Soru İsim Cümlesi.....	292
1.2.3.3.1.2.2 Olumsuz Soru İsim Cümlesi	292
1.2.3.3.2 Soru Fiil Cümlesi	292
1.2.3.3.2.1 Yapılarına Göre Soru Fiil Cümlesi.....	292
1.2.3.3.2.1.1 Soru Ekiyle Kurulan Fiil Cümleleri.....	292
1.2.3.3.2.1.2 Soru Sıfatıyla Kurulan Cümleler.....	293
1.2.3.3.2.1.3 Soru Zarfıyla Kurulan Cümleler.....	293
1.2.3.3.2.1.4 Soru Zamiriyle Kurulan Cümleler.....	294
1.2.3.3.2.2 Anlamlarına Göre Soru Fiil Cümlesi.....	295
1.2.3.3.2.2.1 Olumlu Sorulu Fiil Cümlesi.....	295
1.2.3.3.2.2.1.1 Biçimce Ve Anlamca Olumlu Sorulu Fiil Cümlesi.....	295
1.2.3.3.2.2.1.2 Biçimce Olumsuz, Anlamca Olumlu Sorulu Fiil Cümlesi.....	295
1.2.3.3.2.2.2 Olumsuz Sorulu Fiil Cümlesi.....	295
1.2.3.3.2.2.2.1 Biçimce Ve Anlamca Olumsuz Sorulu Fiil Cümlesi.....	295
1.2.3.4 Emir Cümlesi.....	296

1.2.3.5 Ünlem Cümlesi.....	298
1.2.3.5.1 Yargısız Ünlem Cümlesi.....	299
1.2.3.5.2 İsim Cümlelerinde Yargılı Ünlem Cümleleri.....	299
1.2.3.5.3 Fiil Cümlelerinde Yargılı Ünlem Cümleleri.....	300
1.2.4 YAPILARINA GÖRE CÜMLELER.....	305
1.2.4.1 Basit Cümle.....	311
1.2.4.1.1 Basit İsim Cümlesi.....	314
1.2.4.1.2 Basit Fiil Cümlesi.....	319
1.2.4.2 Birleşik Cümle.....	328
1.2.4.2.1 Şartlı Birleşik Cümle.....	334
1.2.4.2.1.1 “-sA” Morfemiyle Kurulan Birleşik Cümlelerin Yapı Yönünden İncelenmesi.....	337
1.2.4.2.1.1.1 Basit Şartlı Birleşik Cümleler.....	337
1.2.4.2.1.1.1.1 Basit Şartlı Birleşik İsim Cümleleri.....	337
1.2.4.2.1.1.1.2 Basit Şartlı Birleşik Fiil Cümleleri.....	337
1.2.4.2.1.1.2 Zincirleme Şart Cümleleri.....	338
1.2.4.2.1.1.3 Kesik Şart Cümlesi.....	338
1.2.4.2.1.1.4 Yan Cümlesi Ek - Fiilin Şartıyla Kurulan Basit Şartlı Birleşik Cümleler.....	339
1.2.4.2.1.2 Yan Cümlelerle Temel Cümlelerin Yüklemlerinin Basit ve Birleşik Zamanlı Oluşuna Göre İncelenmesi.....	339
1.2.4.2.1.2.1 Basit Zamanlı Şartlı Birleşik Cümleler.....	339
1.2.4.2.1.2.1.1 Basit Zamanlı Şartlı Birleşik İsim Cümlesi.....	339
1.2.4.2.1.2.1.2 Basit Zamanlı Şartlı Birleşik Fiil Cümlesi.....	340

1.2.4.2.1.2.2 Birleşik Zamanlı Şartlı Birleşik Cümleler.....	340
1.2.4.2.1.2.2.1 Birleşik Zamanlı Şartlı Birleşik İsim Cümlesi.....	340
1.2.4.2.1.2.2.2 Birleşik Zamanlı Şartlı Birleşik Fiil Cümlesi.....	341
1.2.4.2.1.2.3 SA Morfemi İle Kurulan Şartlı Birleşik Cümlelerin İfadelerine Göre İncelenmesi.....	342
1.2.4.2.1.2.3.1 Şart İfadesi Taşıyan Cümleler.....	343
a) Olmayası (gerçek olmayan) Şart Cümlesi.....	343
b) Olağan (gerçek) Şart Cümlesi.....	344
1.2.4.2.1.2.3.2 Karşıtlama İfadesi Taşıyan Cümleler.....	344
a) “sA” Morfeminden Sonra Edat Getirilmeyenler.....	345
b) “sA” morfeminden sonra bile edatı getirilenler.....	345
c) “sA” Morfeminden Sonra “-da, -de” Edatları Getirilenler.....	345
1.2.4.2.1.2.3.3 Karşılaştırma İfade Eden Cümleler.....	345
1.2.4.2.1.2.3.4 İstek İfade Eden Cümleler.....	346
1.2.4.2.1.2.3.5 Kalıplaşmış Şekiller:.....	346
a) Neyse.....	346
b) Her Neyse.....	347
c) Yoksa.....	347
d) Öyleyse.....	347
e) Olsa olsa.....	347
1.2.4.2.2 İç İç Birleşik Cümle.....	348
1.2.4.2.2.1 İç İç Birleşik Cümlelerinde “iç cümle”lerinin Yüklemlerine Göre İncelenmesi.....	350
1.2.4.2.2.1.1 İç cümlelerin Yükleme İsimden Oluşanlar.....	350

1.2.4.2.2.1.2 İç cümlelerin Yüklemleri Fiilden Oluşanlar.....	352
1.2.4.2.2.2 İç İç Birleşik Cümlelerinde “iç cümle”lerinin Anlamlarına Göre İncelenmesi.....	358
1.2.4.2.2.2.1 İç cümlesi Olumlu Ve olumsuz Cümle Olanlar.....	358
1.2.4.2.2.2.1.1 İsim Cümlesi.....	358
a. Olumlu İsim Cümlesi.....	358
b. Olumsuz İsim Cümlesi.....	359
1.2.4.2.2.2.1.2 Fiil Cümlesi.....	359
a. Olumlu Fiil Cümlesi.....	359
b. Olumsuz Fiil Cümlesi.....	360
1.2.4.2.2.2.2 İç cümlesi Sorulu Cümle Olanlar.....	360
1.2.4.2.2.2.2.1 Sorulu İsim cümlesi.....	360
1.2.4.2.2.2.2.2 Sorulu Fiil cümlesi.....	361
1.2.4.2.2.2.3 İç cümlesi Ünlem Cümlesi Olanlar.....	361
1.2.4.2.2.2.3.1 İsim Cümlelerinde Ünlem.....	361
1.2.4.2.2.2.3.2 Fiil Cümlelerinde Ünlem.....	361
1.2.4.2.2.2.4 İç cümlesi Emir Cümlesi Olanlar.....	362
1.2.4.2.2.3 İç İç Birleşik Cümlelerinde “İç cümle”lerin Yüklemlerinin Yerine Göre İncelenmesi.....	362
1.2.4.2.2.3.1 Kurallı İç cümleler.....	362
a. Kurallı İsim Cümlesi.....	362
b. Kurallı Fiil Cümlesi.....	362
1.2.4.2.2.3.2 Devrik İç cümleler.....	363
a. Devrik İsim Cümlesi.....	363

b. Devrik Fiil Cümlesi.....	363
1.2.4.2.2.4 İç İç Birleşik Cümlelerinde “iç cümle”lerinin Yapısına Göre İncelenmesi.....	363
1.2.4.2.2.4.1 İçcümlesi Basit Cümle Olanlar.....	363
1.2.4.2.2.4.2 İç cümlesi Birleşik Cümle Olanlar.....	364
1.2.4.2.2.4.2.1 Ki’li Birleşik Cümle Yapısında İç cümle.....	364
1.2.4.2.2.4.2.2 Şartlı Birleşik Cümle Yapısında İç cümle.....	364
1.2.4.2.2.4.2.3 İç İç Birleşik Cümle Yapısında İçcümle.....	364
1.2.4.2.2.4.3 İç cümlesi Sıralı Cümle Olanlar.....	364
1.2.4.2.2.4.3.1 Bağımlı sıralı Cümle Yapısında İç cümle.....	364
1.2.4.2.2.4.3.2 Bağımsız sıralı Cümle Yapısında İç cümle.....	365
1.2.4.2.2.4.4 Bağlı Cümle Yapısında İç cümle.....	365
1.2.4.2.2.4.5 Eksilteli Cümle Yapısında İç cümle.....	365
1.2.4.2.2.4.6 İç cümlesi Birden Fazla Cümleden Oluşan İç İç Birleşik Cümle.....	366
1.2.4.2.2.5 “İç cümle”lerin Temel Cümlelere Katılma Şekillerine Göre İncelenmesi.....	366
1.2.4.2.2.5.1 İç İç Birleşik Cümlelerde “İç cümle” Temel Cümlenin Nesnesi Olması.....	366
1.2.4.2.2.5.2 İç İç Birleşik Cümlelerde “İç cümle” Temel Cümlenin Zarfı Olması.....	367
1.2.4.2.3 Ki’li Birleşik Cümle.....	368
1.2.4.2.3.1 Yüklemlerinin Cinsine Göre Ki’li Birleşik Cümle.....	372

1.2.4.2.3.1.1 Ki'li Birleşik İsim Cümlesi.....	372
a. Ana ve Yan Cümlelerin Yüklemeleri İsimden Oluşanlar.....	372
b. Ana Cümlelerin Yüklemeleri İsim, Yardımcı Cümlelerin Yüklemeleri Fiilden Oluşanlar.....	372
1.2.4.2.3.1.2 Ki'li Birleşik Fiil Cümlesi.....	373
a. Ana ve Yan Cümleleri Yüklemelerinin Fiilden Oluşanlar.....	373
b. Ana Cümleleri Yüklemeleri Fiil, Yardımcı Cümleleri Yüklemeleri İsimden Oluşanlar.....	375
1.2.4.2.3.2 Ki'den Sonraki Cümleleri Eksik Olan Ki'li Birleşik Cümleler.....	375
a. Ki'den Sonraki Cümleleri Eksik Olan Ki'li Birleşik İsim Cümleleri.....	375
b. Ki'den Sonraki Cümleleri Eksik Olan Ki'li Birleşik Fiil Cümleleri.....	376
1.2.4.2.3.3 Ki'li Birleşik İsim Cümlelerinde Ana ve Yardımcı Cümlelerinin Yerine Göre İncelenmesi.....	376
1.2.4.2.3.3.1 Ana Cümleleri Başta Bulunanlar.....	376
2.2.4.2.3.3.2 Ana Cümleleri Sonda Bulunanlar.....	377
1.2.4.2.3.4 Yardımcı Cümlelerin Ana Cümlelere Katılma Şekillerine Göre Ki'li Birleşik Fiil Cümlelerinin İncelenmesi.....	377
1.2.4.2.3.4.1 Ki'li Birleşik Cümlelerde Yardımcı Cümlelerin Ana Cümlelerin Nesnesi Olması.....	377
a. Ana Cümleye Olduğu Gibi Katılan Nesne Yardımcı Cümleleri.....	378
b. Ana Cümleye Doğrudan Katılmayan Nesne Yardımcı Cümleleri.....	378
1.2.4.2.3.4.2 Ki'li Birleşik Cümlelerde Yardımcı Cümlelerin Ana Cümlelerin Öznesi Olması.....	378
1.2.4.2.3.4.3 Ki'li Birleşik Cümlelerde Yardımcı Cümlelerin Ana Cümlelerin Zarfı Olması.....	379

1.2.4.2.3.5 Yardımcı Cümlelerin İşlevine Göre Ki'li Birleşik Cümleler.....	379
1.2.4.2.3.5.1 Yardımcı Cümlelerin Açıklama İşlevi.....	379
a. Özneyi Açıklayan Yardımcı Cümleler.....	379
b. Yüklem İsmi Açıklayan Yardımcı Cümleler.....	379
1.2.4.2.3.5.2 Yardımcı Cümlelerin Niteleme İşlevi.....	380
a. Ana Cümlelerin Öznesini Niteleme.....	380
b. Ana Cümlelerin Nesnesini Niteleme.....	380
1.2.4.3 Sıralı Cümle.....	381
1.2.4.3.1 Bağımlı Sıralı Cümle.....	385
1.2.4.3.1.1 Öznesi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler.....	386
a) Fiil Cümlelerinden Oluşan Öznesi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler.....	386
b) İsim Cümlelerinden Oluşan Öznesi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler.....	396
1.2.4.3.1.2 Nesnesi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler.....	396
1.2.4.3.1.3 Yer Tamlayıcısı Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler.....	397
1.2.4.3.1.4 Yüklemi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler.....	397
a) Yüklemi Ortak Bağımlı Sıralı Fiil Cümleleri.....	397
b) Yüklemi Ortak Bağımlı Sıralı İsim Cümlesi.....	398
1.2.4.3.1.5 Zarfı Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler.....	398
1.2.4.3.2 Bağımsız Sıralı Cümle.....	399
1.2.4.3.2.1 Fiil Cümlelerinden Oluşan Bağımsız Sıralı Cümleler.....	399
1.2.4.3.2.2 İsim Cümlelerinden Oluşan Bağımsız Sıralı Cümleler.....	401
1.2.4.3.2.3 İsim Ve Fiil Cümlelerinden Oluşan Bağımsız Sıralı Cümleler.....	401
1.2.4.4 Bağlı Cümle.....	404

1.2.4.4.1 İçindeki cümlelerin Sayısına ve Türüne Göre Bağlı Cümleler.....	407
1.2.4.4.1.1 İki Cümleden Oluşan Bağlı Cümle.....	407
1.2.4.4.1.1.1 Fiil Cümlelerinden Oluşanlar.....	407
1.2.4.4.1.1.2 İsim Cümlelerinden Oluşanlar.....	408
1.2.4.4.1.1.3 Fiil Ve İsim Cümlelerinden Oluşanlar.....	408
a. İsim Cümlesi Sonda Bulunanlar.....	408
b. Fiil Cümlesi Sonda Bulunanlar.....	408
1.2.4.4.1.2 İkiden Fazla Cümlelerden Oluşan Bağlı Cümle.....	408
1.2.4.4.1.2.1 Fiil Cümlelerinden Oluşanlar.....	408
1.2.4.4.1.2.2 Fiil Ve İsim Cümlelerinden Oluşanlar.....	408
a. İsim cümlesi Sonda Bulunanlar.....	408
b. Fiil cümlesi Sonda Bulunanlar.....	409
1.2.4.4.2 Bağlama Edatlarının Türüne Göre Bağlı Cümleler.....	409
1.2.4.4.2.1 “fakat” Edatıyla Kurulanlar.....	409
1.2.4.4.2.2 “ve” Edatıyla Kurulanlar.....	409
1.2.4.4.2.3 “hatta” Edatıyla Kurulanlar.....	411
1.2.4.4.2.4 “ama, amma, ” Edatlarıyla Kurulanlar.....	411
1.2.4.4.2.5 “çünkü” Edatıyla Kurulanlar.....	412
1.2.4.4.2.6 “hem, hem de, hem hem” Edatlarıyla Kurulanlar.....	413
1.2.4.4.2.7 “ Kâh Kâh” Edatıyla Kurulanlar.....	414
1.2.4.4.2.8 “ Lâkin” Edatıyla Kurulanlar.....	414
1.2.4.4.2.9 “ne ne, ne ne de, ne ne ne de” Edatlarıyla Kurulanlar.....	414
1.2.4.4.2.10 “onun için, onun içindir ki” Edatlarıyla Kurulanlar.....	414

1.2.4.4.2.11 “ya, ya da, ya ya, ya ya da, ya yahut, ya yahut da” Edatlarıyla Kurulanlar.....	415
1.2.4.4.2.12 “zaten” Edatıyla Kurulanlar.....	415
1.2.4.4.2.13 “yoksa, yok yok” Edatlarıyla Kurulanlar.....	416
1.2.4.4.2.14 “zira” Edatlarıyla Kurulanlar.....	416
1.2.4.4.2.15 “yalnız” Edatıyla Kurulanlar.....	416
1.2.4.4.2.16 “oysa” Edatıyla Kurulanlar.....	417
1.2.4.4.2.17 “sanki” Edatıyla Kurulanlar.....	417
1.2.4.4.2.18 “bazen de” Edatıyla Kurulanlar.....	417
1.2.4.4.2.19 “ancak” Edatıyla Kurulanlar.....	418
1.2.4.4.2.20 “bazı bazı” Edatıyla Kurulanlar.....	418
1.2.4.4.2.21 “belki, belki de, belki belki de” Edatlarıyla Kurulanlar.....	418
1.2.4.4.2.22 “ bilâkis” Edatlarıyla Kurulanlar.....	419
1.2.4.4.2.23 “bunun üzerine” Edatıyla Kurulanlar.....	419
1.2.4.4.2.24 “bununla beraber” Edatıyla Kurulanlar.....	419
1.2.4.4.2.25 “de” Edatıyla Kurulanlar.....	419
1.2.4.4.2.26 “doğrusu, bereket, bereket versin ki” Edatlarıyla Kurulanlar.....	419
1.2.4.5 Eksiltili Cümle.....	421
1.2.4.5.1 Cümle Özelliği Gösteren Eksiltili Cümleler.....	424
1.2.4.5.2 Cümle Özelliği Göstermeyen Eksiltili Cümleler.....	426
1.2.4.6 Ara Sözlü (Cümleli) Cümle.....	428

İKİNCİ BÖLÜM

2 CÜMLE TAHLİLLERİ.....	434
2.1 Basit Cümle Tahlilleri.....	434

2.2 Birleşik Cümle Tahlilleri.....	440
2.2.1 İç İç Birleşik Cümle Tahlilleri.....	440
2.2.2 Ki'li Birleşik Cümle Tahlilleri.....	456
2.2.3 Şartlı Birleşik Cümle Tahlilleri.....	467
2.3 Sıralı Cümle Tahlilleri.....	480
2.4 Bağlı Cümle Tahlilleri.....	493

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	506
TABLÖLER.....	513
KAYNAKLAR.....	517
ÖZGEÇMİŞ.....	529

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1 : Anlamlarına Göre Cümle Dağılımı.....	513
Tablo 2 : Yüklemin Yerine Göre Cümle Dağılımı.....	514
Tablo 3 : Yüklemin Türüne Göre Cümle Dağılımı.....	515
Tablo 4 : Yapılarına Göre Cümle Dağılımı.....	516

KISALTMALAR LİSTESİ

age.	: Adı geçen eser
agm.	: Adı geçen makale
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı, basım
C	: Cilt
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
s.	: sayfa
S	: sayı
SD	: Sahnenin Dışındakiler
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu.
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Konuştığımız dil, yeryüzünde çeşitli toplumların yararlandığı diller, hangi yönden bakılırsa bakılsın, büyü, gerçeküstü, şaşılacak bir düzenin varlığını ortaya koymaktadır; insana özgü, onun olağanüstü yaradılışına bağlı bir düzenin varlığını.¹ Bu nedenle dili “insanlar arasında iletişimi sağlayan araç” olarak tanımlamak oldukça yetersiz kalacaktır.

Bu olağanüstü düzenin bir parçası olan dil, birçok araştırmacı tarafından farklı tanımlarla ele alınmıştır. Bunlardan bazılarını örnek vermek gerekirse:

Ferdinand de Saussure dili, “Ayrı ayrı kavramların karşılığı olan ayrı ayrı belirtkelerden oluşan bir sistem.” şeklinde açıklarken; Marouzeau “Bireyler arasında bildirişim aracı işlevi gören her belirtke sistemi.” olarak; Lalende “...bir bildirişim aracı işlevi görebilen tüm belirtke sistemleri.” ; Otto Jespersen ise “...canlı varlıklar arasında herhangi bir iletişim aracı.” ; Andre Martinet “İnsanın kendi bilgi ve deneyimlerini bir anlamsal kapsamı ve ses karşılığı olan anlam birimlerle, her toplumda başka biçimde açıkladığı bir anlaşma aracı.” olarak açıklarlar.²

Zeynep Korkmaz dili “Her kavmin kendi toplum yapısına göre oluşmuş özel bir anlaşma sistemi.”³ olarak tanımlarken; Muharrem Ergin “...insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araç, kendine has kuralları olan ve sadece bu kurallar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülü toplumsal bir kurum.” şeklinde tanımlar. Tahsin Banguoğlu “...insanların meramlarını anlatmak için kullandıkları bir sesli işaretler sistemi.” tanımını yaparken Haydar Ediskun dili, “Geniş anlamıyla dil, insanların anlaşmalarını sağlayan işaretler sistemi.” olarak açıklar.⁴ Doğan Aksan, dilin bir anda düşünemeyeceğimiz kadar çok yönlü, birçok açıdan bakınca farklı özellikleri beliren,

¹ Doğan Aksan, *Dil, Şu Büyülü Düzen*, 3bs., Bilgi Yay., Ankara, 2006, s.7.

² Nesrin Bayraktar, *Dil Bilimi*, 4.bs., Nobel Yay., Ankara, 2014, s.2.

³ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, 4.bs., TDK Yay., Ankara, 2014, s.58.

⁴ Nesrin Bayraktar, age., s.2.

hala sırlarını çözemediğimiz büyüğü bir varlık olduğunu ifade eder.⁵ Ahmet Cevat Emre dili, “*İnsan toplulukları içinde, ortaklaşa yerleşmiş sayısız sesli işaretlerle, her istenileni, her düşünölen ve duyulanı konuşarak veya yazarak anlatma sistemi.*”⁶ olarak tanımlar. Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlükte dil “ İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan zeban.” şeklinde açıklanır.⁷

Doğan Aksan, insanoğlu için pek çok açıdan büyük önemi olan, kültürün en temel taşlarından biri olan dilin, hiç şüphesiz, çok eski zamanlardan beri onun ilgisine mazhar olduğunu belirtmiştir.⁸ Alman filozofu ve dilcisi Heidegger dilin insanın evi olduğunu söyler.⁹ İşte insanoğlunun evi olan bu dili anlama çabasından hareketle, dilin daha iyi anlaşılabilmesi için o dilin ses ve ses özelliklerinin, seslerden meydana gelen kelimelerinin ve kelimelerin anlam ve dil bilgisi kurallarıyla bir araya gelmesiyle oluşan cümlelerinin incelenmesi gerekmektedir. Türkçenin cümle yapısına baktığımızda kendine özgü cümle diziliş yapısının bu yapıdaki esnekliğin ve cümlelerdeki anlam çeşitliliğinin olduğunu görmekteyiz.

Türkçenin cümle bilgisi üzerine yapılacak olan bir çalışmanın Türk cümle yapısının daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı gibi aynı zamanda bu alanda ortaya konmuş çalışmaların taranarak ortak ve farklı görüşlerin ortaya konması ve Türkçenin söz dizimiyle ilgili zenginliğini de belirlemede katkı sağlaması bakımından son derece önemli olduğunu düşünmekteyiz. Türk dili ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında “cümle ve cümle bilgisi” ile ilgili yapılan çalışmaların ses bilgisi ve biçim bilgisi çalışmalarına göre daha az olduğu göze çarpmaktadır. Özellikle araştırmacıların cümle yapısı konusundaki görüş ayrılıklarının olması da bu alanda yapılacak olan çalışmanın

⁵ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil*, TDK Yay., Ankara, 2009, s.11.

⁶ Ahmet Cevat Emre, *Türk Dilbilgisi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1945, s.3.

⁷ *Türkçe Sözlük*, “Dil”, TDK Yay., Ankara, 2007, s. 526.

⁸ Doğan Aksan, *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Bilgi Yay., Ankara, 2016, s.21.

⁹ Hanifi Vural, Tuncay Böler, *Ses ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yay., İstanbul, 2011, s.21.

önemini ortaya koymaktadır. Bu çalışmanın konusunu belirlemede tüm bu hususlar etkili olmuştur.

Cümle bilgisi başlığı altında yer alan cümle ve cümle çeşitleri konuları birçok dilci ve araştırmacı tarafından ele alınmış ve farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Sahnenin Dışındakiler" adlı eserin metnini esas alarak hazırladığımız bu çalışmada "cümle" ve "cümle bilgisi" konuları daha önce yapılmış çalışmalardan da yararlanılarak detaylandırılmış ve diğer çalışmalarla karşılaştırmalar yapılmış, cümleler incelenirken cümleleri oluşturan kelime grupları da ele alınarak metin üzerinde bir inceleme yapılmıştır.

Ahmet Hamdi Tanpınar'dan bir eser seçmemizin en önemli sebebi onun Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı içerisinde yer alan Türk edebiyatının en iyi üsluba sahip yazar/şâirlerinden biri olmasıdır. Gerek şiirlerinde ve gerek roman ve hikâyelerinde ve gerekse akademik yapıdaki eserlerinde bu yönünü daima ortaya koyması, genelde bir şâir duyarlılığına sahip olmasına bağlanan bu durumun özellikle romanlarında estetik kaygının yanı sıra Türkçeyi bütün zenginliği ile kullanma; geniş bir vokabülere sahip olma gibi pek çok özgün tarafının da olmasının bunda etkili olduğunu söylemek mümkündür.¹⁰

Ahmet Hamdi Tanpınar, "...çağlar aşan, birçok kıtaya yayılan, değişik topraklarda yeni lehçeler, diller doğuran güçlüengin bir dil olan Türkçeye"¹¹ hak ettiği değeri vermiş ve güçlü ve sağlam bir cümle yapısıyla ön plana çıkmış bir yazar olduğu için çalışmamızda onun bir eseri üzerinde çalışmayı uygun gördük.

¹⁰ Yunus Balcı, "Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Roman Dili Üzerine Bir Yaklaşım", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S 25/1, (2016), s.430.

¹¹ Doğan Aksan, *Türkçenin Sözcükleri*, Bilgi Yay., Ankara, 2015, s.13.

AHMET HAMDİ TANPINAR’IN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

HAYATI

Ahmet Hamdi Tanpınar, Ömer Faruk Akün’ün “Ahmet Hamdi Tanpınar” adlı çalışmasında verdiği bilgilere göre 23 Haziran 1901’de İstanbul Şehzadebaşı’nda dünyaya gelir.¹² Babası, Abdülhamit ve İkinci Meşrutiyet dönemlerinde imparatorluğun çeşitli yerlerinde kadılık yapmış olan Batumlu Hüseyin Fikri Efendi, annesi ise Trabzonlu Kansızadeler ailesinden Nesime Bahriye Hanım’dır. Ahmet Hamdi Tanpınar, üç çocuklu bu ailenin en küçük çocuğudur.

Tanpınar, babasının memur olması sebebiyle sık sık şehir değiştirmelerine bağlı olarak okul değiştirmek zorunda kalır. İstanbul’da Ravza-i Maarif’te başladığı okul hayatı Sinop, Siirt ortaokullarında Vefa, Kerkük ve Antalya liselerinde devam eder. Bu sürekli yer değiştirmeler sırasında Musul’da annesi tifüse yakalanarak vefat eder. On dört, on beş yaşlarındayken annesini toprağa vermiş olması Tanpınar’da derin izler bırakır.¹³

Tanpınar 1919 yılında girdiği İstanbul Darülfünun Edebiyat bölümünü 1923’te bitirir. Akabinde Erzurum’dan başlayarak Konya ve Ankara liselerinde edebiyat öğretmenliği görevinde bulunur. 1930–1932 yılları arasında Gazi Terbiye Enstitüsü’nde de çalışır. 1933’te Ahmet Haşim’in ölümünden sonra Güzel Sanatlar Akademisi’nde sanat tarihi hocalığı görevine getirilir. 1934’te bunlara estetik ve mitoloji dersleri de eklenir. Bu arada Amerikan Koleji’nde Türk edebiyatı dersleri verir.¹⁴

¹² Ömer Faruk Akün, “Ahmet Hamdi Tanpınar” , *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C XII, (Aralık 1962), s. 2.

¹³ Yunus Balcı, “ Bir Sanatkârın Bilim Adamı Olarak Portresi : Ahmet Hamdi Tanpınar” , *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4 /1-I (Winter 2009), s.6.

¹⁴ agm., s.7.

1939 yılında Tanzimat'ın yüzüncü yıl dönümünde İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yeni Türk Edebiyatı kürsüsü profesörlüğü görevine getirilir. 1942 ara seçimlerinde Maraş'tan milletvekili seçilerek mecliste yeni görevine başlar. 1946'da Milli Eğitim Bakanlığı müfettişliğine getirilir. 1948'de tekrar Güzel Sanatlar Akademisi estetik hocalığına atanır. Bir yıl sonra da yeniden Edebiyat Fakültesindeki Yeni Türk Edebiyatı profesörlüğüne getirilir ve ölümüne kadar bu görevi sürdürür. 1953 yılında Avrupa'ya gitme fırsatı yakalar. Fransa'nın yanı sıra Belçika, Hollanda, İngiltere, İspanya ve İtalya'yı gezer. İkinci defa ise 1959'da Paris başta olmak üzere İngiltere, İsviçre ve Portekiz'i dolaşır. Bütün bu Avrupa gezileri, kitaplardan tanıdığı Batı'yı, Batılı yazar ve şairleri yakından tanıma fırsatı sağlar.

Tanpınar, 24 Ocak 1962'de geçirdiği bir kalp rahatsızlığı sonucu hayata veda eder. Rumeli Hisarı'nda çok sevdiği dostu ve hocası Yahya Kemal'in yanına defnedilir.¹⁵

EDEBİ KİŞİLİĞİ

Ahmet Hamdi Tanpınar, edebiyatımızın öncelikle “şâir” saydığı büyük bir isimdir. Şiirde, üstat addettiği Yahya Kemal'in yolundan gitmeyip meşhur “Bursa'da Zaman” şiiri hariç Tanpınar, Güzel Sanatlar Akademisi'nde estetik ve mitoloji derslerinden halefi olduğu Ahmet Haşim'in izinden gitmeyi tercih eder. Tıpkı Haşim'de olduğu gibi, küçük bir kitap teşkil eden şiirleri hakkıyla değerlendirilmiş değildir. Bunun önemli sebeplerinden biri, Tanpınar'ın ölümünden sonra daha çok hikâyeci ve romancı yönlerinin öne çıkarılmasına bağlanabilir.

Tanpınar'ın fikirlerini edebiyat tarihinde ve makalelerinde bulabiliriz. Fakat o romanlarında da mütefekkir kimliği ile karşımıza çıkar. Üstadı Yahya Kemal'in şiirde yaptığını o romanlarında yapmaya çalışır.

Sağlığında beklediği ilgiyi göremeyen Tanpınar, 1970'lerden itibaren tanınmaya, 1980'lerden itibaren de bazı kesimler tarafından keşfedilmeye başlanan bir

¹⁵ agm., s.7.

yazarımızdır. Onun Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanı, bürokratik yapıları ince bir alaycılıkla ele alan bir dünya şaheseridir. Eğer Türkçe 20. Yüzyılda dar bir alana hapsedilmese idi, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün bütün dünyanın tanıyıp değer verdiği bir eser olarak kabul göreceğinden kuşku duyulamaz.¹⁶

ESERLERİ

Ahmet Hamdi Tanpınar, roman, hikâye, şiir, deneme, edebiyat tarihi, antoloji, mektup, çeviri, türlerinde eserler vermiştir.

ROMANLARI:

Huzur (1949)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü (1961)

Sahnenin Dışındakiler (1973)

Mahur Beste (1975)

Aydaki Kadın (1987)

HİKÂYELERİ:

Abdullah Efendi'nin Rüyalari (1943)

Yaz Yağmuru (1955)

Hikâyeler (1983)

ŞİİRLERİ:

Bütün Şiirler (1976)

DENEMELER:

Beş Şehir (1946)

Edebiyat Üzerine Makaleler (1969)

Yasadığım Gibi (1970)

¹⁶ Mehmet Doğan, "Tanpınar'la Devam Etmek", *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, C II (5), (2012), s.7.

EDEBİYAT TARİHİ

19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi (1942)

ANTOLOJİLERİ:

Tevfik Fikret (1937)

Yahya Kemal (1940)

Namık Kemal (1942)

MEKTUPLARI:

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Mektupları (1974)

ÇEVİRİLERİ:

Alkestis (1943)

Medeia (1943)

Elektra (1943)

SAHNENİN DIŞINDAKİLER

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın üçüncü romanı olan Sahnenin Dışındakiler, bütün tamamlanmamışlığına rağmen, eleştirmenler tarafından beğeni kazanmış ve ünlü yazarlarla etkileşimi üzerinden değerlendirilmiş bir romandır.¹⁷ Sahnenin Dışındakiler, Tanpınar'ın en sade dille kaleme aldığı eseridir. Bu eserde uzun birbiri ardına gelen benzetmelere ve diğer eserlerinde yoğun olarak görülen sembollere rastlanmaz.¹⁸

¹⁷ Erol Köroğlu, “Sahnenin Dışındakiler’i Tamamlamak: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Kurtuluş Savaşı Anlatıları Türü”, *Bilig*, S 66, (Yaz 2013), s.93.

¹⁸ Seval Şahin, “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Sahne Dışında Kalmış Bir Romanı: Sahnenin Dışındakiler”, *Pasaj*, S 6, (Kasım 2007- Mayıs 2008), s.104.

Romanın özeti :

Sahnenin Dışındakiler romanın kahramanlarından Cemal, üniversitede okumak için çocukluğunun geçtiği İstanbul'a yerleşir. Fakat İstanbul'da çocukluğundaki güzel günlerden eser kalmamıştır, çünkü İstanbul düşman işgali altındadır. Çocukken oturdukları evini ziyaret etmek ister ve orada lise aşkı Sabiha'yı düşünür. Cemal İstanbul'dayken kültürü ve bilgisine hayran olduğu arkadaşı İhsan da yurtdışından İstanbul'a döner. Bu arada Cemal, İhsan ve Sabiha çok sık görüşürler. Cemal; İhsan ve Sabiha arasındaki yakınlaşmadan oldukça rahatsızdır. Sabiha etrafındaki insanlardan etkilenererek kadın hakları ile ilgili düşünceler üzerine kafa yorar. İhsan ise dönemin siyasi oluşumlarından olan İttihat ve Terakki ile ilişki kurar. Onların bu dönemdeki arkadaşlıkları Sabiha'nın babasının tayininin çıkması üzerine sona erer. Anadolu'ya giden Sabiha'dan uzun zaman haber alınamaz. Sabiha ahlaksız bir adamla evlenmiştir. Cemal onu bulmaya karar verir. Aynı zamanda İstanbul'da da Milli Mücadele yanlılarının saflarına katılarak çalışmalara başlar. Cemal, Nasır Paşa'nın kâatibi olur ve onun hatıralarını yazar. Amacı ülkedeki pislikleri gün yüzüne çıkarmaktır. Romanın sonunda Nasır Paşa öldürülür. Cemal Sabiha'nın da izini bulmuştur. Fakat Sabiha çok yıprandığı için herkesten kurtulmak ister ve sahneye çıkan ilk Türk kadını olacağına dair bir not bırakarak izini kaybettirir.

Sahnenin Dışındakiler 'in sadece Türk edebiyatında değil, belki tüm dünya edebiyatları içinde en belirsiz roman sonlarından biri olan sonu, Tanpınar'ın hayat ve tarihle ilgili anlayışını ve etkileşime girdiği Kurtuluş Savaşı anlatılarına getirdiği teklifi ortaya koyar gibidir. Milli Mücadele sonu en başından belli bir formül değil, çözümü belli olmayan ve sadece karanlıkta el yordamıyla aranarak bulunmuş bir kriz dönemidir. İşte bu yorum üzerinden, Sahnenin Dışındakiler, öykü ya da olay örgüsü düzeylerinde değilse bile, ele aldığı olay ve döneme getirdiği yorum aracılığıyla tamamlanmış bir roman haline gelir. Tanpınar'ın bize sunduğu çözüm, Kurtuluş Savaşı anlatıları türünde olduğu gibi değil, tıpkı hayatta olduğu gibi yürümek ve yola çıkmaktır.¹⁹

¹⁹ agm., s.119.

Ahmet Hamdi Tanpınar kendi dönemindeki romancıların ithal fikirlerin içini abartılı olaylar ve çatışmalarla doldurduğu bir dönemde, sanatçı kişiliğinden kaynaklanan ve son dönem roman akımlarına hakim olduğu anlaşılan üslûbu ve tekniğiyle Türk romancılığında bir çığır açmasına rağmen, sanatı ideolojilerine feda eden ve sınıf çatışmasına takılıp kalmış sosyal gerçekçi romancıları etkileyememiş olmanın üzüntüsünü yaşamıştır.²⁰

Bin dokuz yüz kırklı yıllardan sonra gerçekçi bir yaklaşımla toplum sorunlarına yönelen romancılara rağmen, Tanpınar, Batı'da örnekleri görülen Camus, Kafka, Sartre gibi bireyin sorunlarına eğilen, çağının buhranlı insanın iç dünyasını işlemiştir. Ortaya koyduğu başarılı örneklerle rağmen değeri ancak doğumunun yüzüncü yıllarında fark edilebilmiştir.²¹

²⁰ Ramazan Korkmaz (Ed), *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, 4.bs., Grafiker Yay., Ankara, 2007, s.434.

²¹ age., s.434.

1.CÜMLE VE CÜMLE TÜRLERİ

Dilbilgisi ile ilgili ortaya koyulan çalışmalar ve eserler tarandığında cümle teriminin tanımıyla ilgili çeşitli görüşler ortaya çıktığını görmekteyiz. Cümlelerin doğrudan açıklamasının yapıldığı kaynaklara baktığımızda öne çıkan görüş ‘cümlelerin bir yargı-hüküm bildirdiği’ ifadesidir.

Kaya Bilgegil cümleyi, olumlu veya olumsuz ilgiyi- sözü dinleyende soruya yer bırakmayacak şekilde tam olarak- haber veya dilek yoluyla ifade eden kelimeler dizisi olarak açıklar. Ayrıca cümleyi bir hükmü ifade eden söz olarak tanımlamayı yanlış bulur. Hüküm ancak haber çekimlerinde olur oysa cümleler dilek, istek, emir gibi çekimlere de girebilir.²²

Mehmet Özmen, bir yükleme bağı olarak meydana gelen, bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir eylemi veya isnadı, tam olarak anlatan ve birbirlerine belirli kurallarla bağlanan kelimeler dizisini cümle olarak tanımlamıştır.²³

Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı’nın hazırladıkları Türkiye Türkçesi Söz Dizimi kitabında cümle; bir düşüncüyü, bir duyguyu, bir oluşu, bir kılışı tam olarak bir yargı hâlinde anlatan kelime veya kelime grubu olarak tanımlanır. Cümlelerin yargı bildiren kelime veya kelime grubundan oluştuğu belirtilir.²⁴

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli cümleyi en dar anlamıyla bir yargı grubu olarak tanımlar. İçinde yargının bulunmadığı kelime topluluklarının cümle olmadığını, cümlelerin bir düşüncüyü, bir hareketi, bir olayı, bir isteği tam bir hüküm hâlinde ifade eden kelime ya da kelime grubu olduğunu belirtirler.²⁵

²² Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, 2.bs., Salkımsöğüt Yay., Erzurum, 2014, s.15.

²³ Mehmet Özmen, *Türkçenin Sözdizimi*, 2.bs., Karahan Kitabevi, Adana, 2016, s.4.

²⁴ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Palet Yay., Konya, 2016, s.12.

²⁵ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, 8.bs., Akademik Kitaplar, İstanbul, 2017, s.116.

Rasih Erkul, cümleyi bir düşünceyi, hareketi, olayı, duyguyu dinleyende, okuyanda soruya yer bırakmayacak şekilde, tam olarak yargı hâlinde ifade eden kelime dizisi olarak tanımlar. Dilin en geniş anlamlı dil birliği olan cümlelerin özne ve yüklemi içeresine alarak tam bir hüküm bildirdiğini belirtir.²⁶

Bilal Aktan; cümleyi bir düşünceyi, duyguyu, durumu ve olayı yargı bildirerek anlatan kelime dizisi olarak tanımlar. Cümlelerin en temel işlevi yargı bildirmektir. Yargı söz ve söz grupları ile sağlanabileceği gibi yargı bildiren çekimli tek eylem veya bildirme eki almış tek isimle de sağlanabilir.²⁷

Kaya Bilgegil, cümle terimini tercih eder ve cümleyi iki öge arasındaki olumlu veya olumsuz ilgiyi – sözü dinleyende soruya yer vermeyecek şekilde tam olarak- haber veya dilek yoluyla ifade eden kelimeler topluluğu olarak açıklar.²⁸

Tahsin Banguoğlu cümleyi şu şekilde açıklar: “Kendi kendine yeten bir yargı cümle sayılır. Demek ki cümlelerin temeli bir bağıntısız yargıdır. Aynı zamanda yük alanı içinde saklayan ve yüklem olan çekimli bir fiil 1. Ve 2. kişiler için tek başına bir başına yargı, dolayısıyla bir cümle olabilir. Bu isim yargıları için de böyledir.”²⁹

Günay Karaağaç, cümleyi eylemin, bir yapma ve olmaların nitelendiği yapı olarak tanımlar. Cümle olayın adıdır. Sözlükteki yapılar, varlık ve fiillerin ismi iken; söz dizimindeki söz grupları varlığın nitelendirdiği; cümleler ise, varlıktaki değişimin, olma ve yapmaların nitelendirdiği yapılardır.³⁰

²⁶ Rasih Erkul, *Cümle Metin Bilgisi*, 2.bs., Anı Yay. , Ankara, 2007, s.1-2.

²⁷ Bilal Aktan, *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, 2.bs., Eğitim Yay. , Konya, 2016, s.81.

²⁸ Kaya Bilgegil, age., s.15.

²⁹ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, 10.bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015, s.522.

³⁰ Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, 4.bs., Kesit Yay. , İstanbul, 2011, s.220.

Leylâ Karahan; cümleyi bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek aktaran söz ya da söz topluluğu olarak açıklamıştır.³¹

Jean Deny, cümleyi az çok açık bir biçimde bir hüküm itmeye yarayan söz öbekleri olarak tanımlar.³²

Sıddık Akbayır, cümleyi biçimsel bir dilbilgisinin temel taşı olarak kullanılabilecek kuramsal bir taban olarak açıklar ve dilbilgisinin bir birimi olarak ele alınabileceğini ifade eder. Cümlelerin sadece dilsel bir düzenleme içerdiğini ve dilsel bir hedefi olduğunu belirtir.³³

Tahir Nejat Gencan “tümce” terimini tercih etmiş ve tümceyi Leylâ Karahan’a benzer olarak bir duyguyu, bir düşünceyi, bir isteği, bir yargıyı, bir olayı anlatmak için kurulan kelime dizisi olarak açıklamıştır.³⁴

Kerime Üstünova, cümlelerin tıpkı sözcük gibi tek başına kullanılabilen, bir ölçüde bağımsız ama bir ölçüde ait olduğu bütüne bağlı bir dil birimi olarak algılanmakta olduğunu belirtmiştir. Bütün araştırmacıların cümlelerin tanımıyla ilgili birleştiği nokta, cümlelerin yargı bildirmesi ve iletişimi sağlamak üzere kullanılan dil ögesi oluşudur. Cümlelerin; kesin yargı bildiren, yapılan işi/oluşu/hareketi anlatan bir görünüme sahip olmakla birlikte, yine de tam bir kesinlik taşımamakta, düşüncenin anlatımında yetersiz kaldığını aktarmaktadır. Bu nedenle tam yargı bildirme işini yaparken kendinden önce ve sonra gelen cümlelerden destek aldığını, bu nedenle de sanıldığı kadar yetkin olmadığını ifade etmiştir.³⁵

³¹ Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, 8.bs., Akçağ Yay., Ankara ,2005, s.9.

³² Jean Deny, *Türk Dil Bilgisi*, Ali Ulvi Elöve (çev.), Kabalcı Yay., İstanbul, 2012, s.712.

³³ Sıddık Akbayır, *Eğitim Fakülteleri İçin Cümle ve Metin Bilgisi*, 7.bs., Pegem Akademi Yay., Ankara, 2013, s.13.

³⁴ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilisi*, Tek Ağaç Yay., Mersin, 2007, s.112.

³⁵ Kerime Üstünova, *Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı ve Söz Dizim İncelemeleri*, Sentez Yay., Bursa, 2014, s.22-23.

Tuncer Gülensoy, “*Bir hüküm (yargı) bildirmek üzere tek başına kullanılan çekimli bir fiile veya çekimli bir fiille beraber kullanılan cümleler dizisine cümle denir.*” şeklinde cümleyi açıklar.³⁶

Muharrem Ergin, cümlelerin temel fonksiyonun hüküm bildirme olduğunu bunun için de cümlelerin en ve tam geniş kelime grubu olduğunu ifade eder.³⁷

Hikmet Dizdaroğlu, tümce terimi tercih eder ve tümcenin sadece yan yana gelmiş sözcükler toplamı olmadığını belirtir. Tümce bir iletişim aracıdır ve tek ya da birden fazla yargıyı içeren; dilek, istek ve duyguları belirten bir dil birimidir. Tümcede var olan dil öğelerinin birer belirtke olduğunu ve iletişimi sağlayan tümcenin toptan anlamı olduğunu vurgular.³⁸

Feyza Hepçilingirler, “tümce” terimini tercih etmiş ve tümceyi yargı birimi olarak açıklamıştır. Tümcenin yargıyı içinde bulunduran bir kalıp olduğunu ifade etmiştir.³⁹

Bedri Sarıca cümleyi, kendi içinde tutarlılığı olan iş, oluş, hareket, veya durum bildiren yargılı ve hükme bağlanmış çekimli kelime veya kelime topluluğu olarak açıklar.⁴⁰

Muharrem Daşdemir, cümleyi alıcı-ileti-kod çerçevesinde şu şekilde açıklamıştır: “*İnsan, ana dili öğrenimi sırasında çevresinden belli durumlar için üretilmiş ifadeleri duya duya genelleşici bir soyutlama ile ait olduğu toplumun dünyaya bakışını da yansıtacak şekilde kök yargılara ulaşır: bir canlı bir şey iç-, biri birine bir şey ver- bir varlık bir yerde bulun-, biri bir şey için bir şey yap-, bir şey bir niteliğe sahip ol-, biri belli bir zamanda bir yere git- vs.*

³⁶ Tuncer Gülensoy, *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yay., Ankara, 2000, s.428.

³⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, 12.bs. Bayrak Yay., İstanbul, 2003, s.398.

³⁸ Hikmet Dizdaroğlu, *Tümcebilgisi*, TDK Yay., Ankara, 1976, s.7.

³⁹ Feyza Hepçilingirler, *Türkçe Dilbilgisi Öğretmen Kitabı*, Everest Yay., İstanbul, 2010, s.267.

⁴⁰ Bedri Sarıca, *Türkçe Cümle Bilgisi*, Anı Yay., Ankara, 2015, s.13.

Bu yargılar belli durumlar ve olaylar karşısında açık veya örtük bir muhataba haber iletmek için özelleştirilerek ya da özelleştirilmeden tanık gösterilerek koda aktarılır. Cümle, böyle bir kodlama sonucu ortaya çıkan yargı bildirme yeterliliğine sahip en küçük dil bilgisel birimdir.”⁴¹

Süer Eker tümcenin tanımlarının ortak yargılarını şöyle sıralar:

“Yapı ve anlamca bağımsız bir dilsel biçimdir.

Daha geniş bir dil bilgisel yapıya gereksinme göstermez.

Ses, biçim, anlam vb. alanlarla bir bütündür.

Düşünce, iş, eylem, yargı vb. anlamca tamamlanmıştır.

Tümceyi oluşturan biçim birim sayısında bir sınırlandırma yapılmaz.”⁴²

H. İbrahim Delice, tüm bu cümle tanımı için yapılan değerlendirmelerinin -bir bölümünün eksik de olsa- doğru olduğunu ifade eder. Cümlenin ‘yargı’ kavramıyla açıklanmasından ziyade ‘yüklem’ temelli bir tanım etrafında açıklanması gerektiğini savunur. Öncelikle, cümlenin en temel anlambirimciği yüklemidir; çünkü, yüklem ögesi olmayan sözdizimine hiç kimse cümle dememektedir. Bir söz dizimine cümle denebilmesi için o dizgenin eksiltili veya eksiltisiz bir yükleme yaslanması gerekmektedir.⁴³ Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, cümlede en önemli ögenin yüklem olduğunu bildirirler. Bu nedenle cümle içindeki sözcükler yükleme ilişkileri,

⁴¹ Muharrem Daşdemir, *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*, Fenomen Yay. , Erzurum, 2015, s.120.

⁴² Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, 9.bs., Grafiker Yay. , Ankara, 2015, s.339.

⁴³ H. İbrahim Delice, “Cümle Nasıl Tanımlanmalıdır? “, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1, (Winter 2012), s. 39.

cümle içinde ona uzak ya da yakın oluşları açısından değişik değer ve görev kazanırlar.⁴⁴

Leylâ Karahan gramer kitaplarında bulunan cümle tanımlarının birbirinden farklı olmadığını belirtmektedir. Yargı kavramın cümlelerin tanımı için gerekli olduğu konusunda araştırmacıların aynı fikirde olduğunu ancak aynı araştırmacıların cümle yapısı incelemeleri söz konusu olduğunda farklı değerlendirmeler ortaya koyduklarını vurgular.⁴⁵

Örneklerini verdiğimiz tanımlardan da yola çıkarsak cümle için “cümle, tümce ve yargılı anlatımlar” terimleri kullanılmıştır. Araştırmalarımızda cümle terimine daha çok rastlandığı için bu çalışmada tüm cümle türleri için “cümle” terimi tercih edilmiştir.

Yukarıda verdiğimiz tanımlardan hareketle, bir düşünceyi, bir duyguyu, bir dileği ya da olayı dile getiren kelime veya kelime grubuna cümle denir. Cümle çekimli bir fiille ya da ek eylem almış isim soylu bir kelime ile oluşabilir. Yargısız cümle olmaz. Yargı taşıyan her sözcük aynı zamanda bir cümledir. Cümle yüklemi çeşitli yönlerden bütünüleyen tümleçlerle uzatılabilir.

Metnimizden seçtiğimiz bazı cümle örnekleri :

- Birdenbire bu kadar güzel ve genç bir insanda bu kadar ıstırapla karşılaşmak beni şaşırtmış olacak ki, ev sahiplerinin oğlu olduğumu ve kiracımızı görmeğe geldiğimi güçlükçe, kelimelerin yarısını yutarak söyledim. (SD, s.133)

- Böyle birdenbire kaçmama sebep, o anda en yırtıcı şekilde Sabiha'yı hatırlamış olmamdı. (SD, s.135)

⁴⁴ Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, 2.bs., Papatya Yay. , İstanbul, 2003, s.19.

⁴⁵ Leylâ Karahan, “Türkçede Birleşik Cümle Problemi”, *Türk Gramerinin Sorunları*, Ankara, 22-23 Ekim 1993, s.19.

- Onlar aşkı, sporu düşünüyorlar, yaşlarının tabii iştiaqları ve meseleleriyle meşgul oluyorlar, kurulmuş bir hayatın imkânlarından istifade ederek çalışıyorlardı. (SD, s.152)

- Mektebin bakkalı ise ona borç olarak verdiği kırk lirayı hiç unutmadığı için her vesileyle hatırlar, hele, “Nasıl yaptın bu işi Ramazan Efendi?” dediğimiz zaman, hiç üşenmeden, Muhtar’ın kendisine gelip: “Ramazan, yarın bana kırk lira getireceksin, anladın mı? (SD, s.162)

- Ne yalan söyleyeyim, hapishaneden kaçacak zatı benimle yalıya, hatta çiftliğe göndereceklerini, belki de yolda onu taşımağa mecbur olacağımı sanıyordum. (SD, s.188)

- Fakat daha o gün devrin ricalinin birçoğunu yakından tanıdığını ve hatıralarını anlatırken onlar için gürültücü ve kendisi için de zararlı bir yığın bilgiyi ortaya attığını, ayrıca Mütareke’nin ilk yıllarında birçok pazarlıklara şahit olduğunu, çarpışan menfaatlerin ve ihtirasların onu bir hakem veya arabulucu gibi seçtiklerini de anladım. (SD, s.193)

- Kazanacağımız muhakkak olan zaferin böylece önünün kesilmesine hiçbir suretle razı değildim. (SD, s.194)

- Atletik vücuduyla daha ziyade, sonraları gördüğüm o küçük Şarlo filmlerinin, ufak cüsseli muhasımından daima dayak yiyen atlet kılıklı kahramanına benziyordu. (SD, s.200)

- Tepebaşı lokantalarına birkaç defa uğradıktan sonra isteğimde muvaffak oldum. (SD s.245)

- Karşımızda daha geniş bir mekân içinde Kudret Bey’in bu şaraplarla dahi kendisini “en forme” bulmayan -kendi tabiriyle söylüyorum- neşesi ve Sakine Hanım’ın bir burgu gibi etrafı delen bakışları vardı. (SD, s.276)

1.1 CÜMLENİN ÖGELERİ

Bir duygunun, bir düşüncenin, bir yargının tam olarak anlatılabilmesi için kullanılan ögelerin cümle bilgisinde aldıkları adlara cümlenin ögeleri denilmektedir.⁴⁶ Türkçeyi tüm yönleriyle ele alan dilbilgisi kitapları ve söz dizimi kitapları incelendiğinde cümlenin ögelerinin farklı şekilde ele alındığı görülmektedir. Bu terim, yöntem ve değerlendirme farklılıkları cümle bilgisi konusu incelenirken zorluklara neden olmaktadır.

Söz konusu farklılıkların sebebi dil incelemelerimizin Türkçenin yapısının göz önüne alınmamasından kaynaklanmaktadır.⁴⁷ Zeynep Korkmaz bu durumu Tanzimat'tan sonra dilcilerin Türkçenin gramerini Arap ve Fransız gramerine uydurularak değerlendirilmesine bağlar.⁴⁸

Dilbilgisi çalışmalarının hemen her alanında olduğu gibi söz diziminde de terim kargaşası devam etmektedir. Son yıllarda özne, yüklem ve nesne terimleri üzerinde bir ortak anlayış görülürken yardımcı ögelerde farklı adlandırmalara rastlanmaktadır. Yer tamlayıcısı / dolaylı tümleç ve zarf / zarf tümleci/belirteç tümleci terimleri dilciler tarafından tercih edilmektedir ve bu terimlerden herhangi biri üzerinde karar verilememiştir.⁴⁹

Xhemile Abdiu, Spartark Kadiu, “Türk Sözdiziminin Bazı Genel Özellikleri” adlı çalışmalarında Türkçede cümle ögelerinin dizilişi belli olduğunu, cümle çözümlemesinde sözcüğün türü ve yapısı değil, sözcüğün cümledeki görevi ve anlamının temel alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Cümle ögelerinin ; Yüklem, Özne,

⁴⁶ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Genişletilmiş 3.bs.,TDK Yay., Ankara, 2007, s.55.

⁴⁷ Ahat Üstüner, “Cümlelerin Ögeleri Konusundaki Karışıklıklar”, *Türk Dili*, S 546, (1998), s.18.

⁴⁸ Zeynep Korkmaz, “Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar”, *Türk Dili*, S 235, (1998), s.3.

⁴⁹ Caner Kerimoğlu, “Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi Üzerine Kabuller II (Cümle Ögeleri)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S 20, (2007), s.121.

Nesne, Dolaylı Tümleç, Zarf Tümleci ve Edat Tümlecinden oluştuğunu aktararak yüklem ve öznenin asıl önemli unsur olduğunu aktarmışlardır.⁵⁰

Çalışmamızda bu farklı değerlendirme ve terimlere yer vermekle beraber cümlelerin temel öğeleri olan yüklem, özne ve yardımcı öğeler olan nesne, zarf tümleci ve yer tamlayıcısı terimlerini tercih ederek açıklamayı uygun gördük.

⁵⁰ Xhemile Abdiu, Spartark Kadiu, “Türk Sözdiziminin Bazı Genel Özellikleri”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK, (27-28 Ağustos 2007) Bildiriler I., Türkçenin Söz Dizimi (Editör: Hayati Develi)*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.25-26.

1.1.1 YÜKLEM

Genel tanımıyla yüklem, cümlede öznenin yaptığı eylemi, oluşu, ya da bir olguyu ve hükmü bildiren söz ya da söz grubudur. Özne ile birlikte cümlemin temel unsurlarından biri olarak görev yapar. Yüklemeler isim ya da fiil soylu olabilirler. İsimler, sıfatlar, zamirler, zarflar, edatlar, bağlaçlar, ünlemler, fiilimsiler, yansımalar, ekler, var ve yok sözcükleri ve söz grupları yüklem olabilirler. Dilciler arasında da bu sıralamayla ilgili genel bir birliktelik söz konusudur.⁵¹

Yüklem dilciler tarafından incelenmiş ve hakkında çeşitli görüşler ortaya konmuştur.

H. İbrahim Delice, yüklem cümlemin tek temel unsuru olduğunu ve kelime türleri içinde yüklem oluşturmakla görevli kelime türü olarak karşımıza çıkan ve kip ve şahıs kavramı veren bir fiilden oluşmak zorunda olduğunu ifade eder.⁵²

Mehmet Özmen, bir eylem, bir iş, bir oluş veya isnat bildiren cümle ögesini yüklem olarak tanımlar. Yüklem çekimli bir fiilden, çekimli bir fiillikten veya bir isim unsuruyla ona eklenen ek-fiilden oluşabileceğini ifade eder. Yüklem, cümlemin özneyle birlikte iki temel ögesidir.⁵³

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli'nin hazırladığı söz dizimi kitabında yüklem, fiil cümlelerinde yapılan, kılınan; isim cümlelerinde oluş bildiren öge olarak tanımlanır. Cümlemin temel ögesi olarak kabul edilir. Diğer ögelerin yüklem sayesinde önem kazandığı ifade edilir. Bu nedenle yüklem cümlemin temel taşıdır. Cümlemin türünü de yüklem türü belirler.⁵⁴

⁵¹ Zafer Seyhanlı, *Türkiye Türkçesinde Yüklem*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2009, s.2.

⁵² H. İbrahim Delice, "Yüklem Olarak Türkçede Fiil" , *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C26, No: 2, (Aralık 2002), s.187.

⁵³ Mehmet Özmen, age., s.5.

⁵⁴ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.119.

Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı'nın hazırlamış oldukları Türkiye Türkçesi Söz Dizimi kitabında yüklem, cümlede işi, hareketi, oluşu, olayı ve yargıyı bildiren, çekimli bir fiil ya da ek fiilin bağlandığı bir isimden oluştuğu öge olarak tanımlanır. Yüklem cümlelerin en temel ögesi olduğu vurgulanır. Diğer ögeler yüklem anlamının tamamlanmasında yardımcı görevindedirler.⁵⁵

Rasih Erkul, yüklemi cümlede yargı bildiren unsur olarak tanımlar. Yargı dolayısıyla cümlelerin kilit noktası olduğunu belirtir. Yüklem olmadan cümle kurulamayacağını ifade eder. Tek başına yüklemle cümle oluşturulabilir, ancak anlamın tam olarak anlaşılabilmesi için tamamlayıcı ve açıklayıcı ögelerin olması gerekmektedir.⁵⁶

Bedri Sarıca, eski kaynaklarda fiil, mäsned olarak aktarılan bu ögenin cümlelerin vazgeçilmez ve kurucu üyesi olduğunu belirtir. Her işin, durumun, yer ve kişinin, bu ögeye bağlandığını aktarır. Yüklem varlığı cümle oluşumuna yeterli şart olarak görülür. Lucien Tesnière'in bağımlılık prensibine göre değerlendirdiği stemma modeli⁵⁷ araştırmalarda yüklem en üst yönetici dilbilgisel parça olarak ifade edilir. Diğer ögeler yükleme bağılı olarak alt öge yani yönetilen ögeler olarak bildirilir.⁵⁸

M. Atâ Çatıkkaş, yüklem için "fiil" kelimesini kullanmayı tercih etmiş ve cümleyi bir hükümle sonuca hazırlayan veya cümleyi sonuca bağlayan kelime çeşidini

⁵⁵ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Veysi Sevinçli, age., s.16.

⁵⁶ Rasih Erkul, age., s.20-21.

⁵⁷ "Tesnière cümleyi metaforik bir şekilde küçük bir tiyatro sahnesine benzetir. Bir tiyatro sahnesi olay, oyuncu ve oyun şartlarını kapsadığı gibi, evrensel bağımsal yapıya göre, bir cümlede de isim öbeği ve zarf öbeğini yönetebilen bir merkezî öbek mevcuttur. Merkezî öbek tiyatrodaki olaya denk gelmektedir. Bu merkezî öbek basit veya değişmiş bir fiildir. Değişmiş fiil burada fiilin çekimli hali demektir. Başka bir deyişle, isim öbekleri ve zarf öbekleri bir olayı yani çekimli fiilin eylemini gerçekleştirmek amacıyla, oyuna dâhil edilir. Oyunun oyuncularını da "actant"lar yani asıl bağımlı ögelerle anılmaktadır ki genelde isim öbekleridir ve modern valence teorisinde "complement" olarak adlandırılmaktadır. Oyun şartları ise zarf öbeklerine denk gelerek modern valence teorisinde "adjunct" ismini almaktadır. Bu ögeler cümlede yardımcı öge halinde kullanılarak ek bilgi sunmaktadır. Allerton (2006) Tesnière'in fiile bağımlı ögelerini iki türe ayırarak birini "actant" diğerini ise "circonstant" olarak adlandırdığını söylemektedir. Anlamsal olarak "actant"lar katılanları ve "circonstant"lar ise cümlede düzen ve ek bilgileri sunmaktadır." Halil Abdi Golzar, "Türkçe Fiillerde İstem", (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), 2015, s.22-23.

⁵⁸ Bedri Sarıca, age., s.27.

yüklem olarak tanımlamıştır. İsim ve fiil soylu olmak üzere yüklemi iki başlıkta incelemiştir.⁵⁹

Ahmet Beserek, “cümle içindeki bütün cümle unsurlarını, haber verme veya dilek ifadesi bakımından üzerine yüklenen unsur” yüklem olarak tanımlar. Çekimli bir fiilden veya yardımcı fiil ile çekime girmiş isim soylu bir kelimedenden meydana geldiğini belirtir.⁶⁰

Sıddık Akbayır, yüklemi cümlemin en temel ögesi olarak açıklar. Cümlede diğer öğelerin tespit edilmesi yükleme bağıdır. Yüklemin genellikle –devrik cümleler dışında- cümlemin sonunda bulunduğunu ve Türkçedeki tüm sözcük türlerinin yüklem olarak cümlede yer alabileceğini belirtir.⁶¹

Kaya Bilgegil, cümlemin bütün öğelerinin yüklem vasıtasıyla varlık kazanabileceğini ifade eder. Yüklemin ya kendisine ek fiilin bağlandığı isim soylu bir kelime veya çekimli bir fiilden oluştuğunu belirtir. Eskiden birincisine, unsurların sırasıyla haber ve râbta, ikincisine fiil denildiğini vurgular.⁶²

Kerime Üstünova, yüklemin bağrında özneyi taşıdığını, Türkçedeki yüklemin yüklem= yüklem + özne yapısında olduğunu yani yüklemin öznenen ayrılamayacağını ifade eder. Yüklemin içindeki şahıs ekinin öznenen başka bir şey olmadığını belirtir.⁶³ Ayrıca Türkçede, cümlemin kurucu öğelerinden olan yüklemin genellikle sonda bulunduğunu açıklar. Yüklem olmanın koşulları; eylemler için fiil çekimine girmek, ad değerinde birimler için ad olup ek-eylem ya da bildirme ekleriyle yüklem çekimine girmek biçiminde verilir. Yüklemin bünyesinde zorunlu üç bilgi barındırdığını belirtir :

⁵⁹ M. Atâ Çatıkkaş, *Örnekli ve Uygulamalı Türk Dili Kılavuzu*, Alfa Yay., İstanbul, 2001, s.205.

⁶⁰ Ahmet Beserek, *Türkçede Cümle Yapısı*, MEB Yay., İstanbul, 1991, s.45.

⁶¹ Sıddık Akbayır, age., s.122.

⁶² “Ahmet çalışkandır.” cümlesinde Ahmet mübtedâ, “çalışkan” haber, dır râbta veya haber edatı sayılırdı. Kaya Bilgegil, age., s.16.

⁶³ Kerime Üstünova, “Türkçede Asıl Unsurlar: Özne ve Yüklem”, *Türk Dili*, S 582, (Haziran 2000), s.489.

1. İş, oluş, kılış ve hareketin kendi 2. İş, oluş, kılış ve hareketin yapılma zamanı, 3. İş, oluş, kılış ve hareketi yapan kişi.⁶⁴

Günay Karaağaç, yüklemi nitelendirilmiş eylem adı olarak açıklamıştır. Cümlede hüküm bildiren çekimli ögenin yüklem olduğunu ve yüklem cümlede temel unsuru olduğunu, cümlede yüklem için kurulduğunu ifade etmiştir.⁶⁵

Hikmet Dizdaroğlu, tümcede eylem, oluş, durum, istek bildiren dilbilgisi birliğinin görev adının yüklem olduğunu belirtir. Yüklem, cümlede temel direği olarak açıklanır ve yüklem aynı zamanda cümle olduğunu açıklar.⁶⁶

Nurettin Demir, Emine Yılmaz yüklem, fiil cümlelerinde yüklemleştirici görevi olan, çekim eki almış bir fiil, isim cümlelerinde ise bildirme eki alabilen bir isim ögesinden oluştuğunu bildirmişlerdir.⁶⁷

Raşit Keskin yüklem, temel cümlede unsuru olduğunu; yüklem olmazsa cümlede olmayacağını belirtir. Sadece, eksilteli cümlelerin yüklem almayabileceğini ekler. Kurallı cümlelerde yüklem her zaman cümlede sonunda; devrik cümlelerde ortada veya başta bulunabileceğini açıklar. Bir parçadaki yüklem sayısının, cümle sayısını göstereceğini vurgular.⁶⁸

Bütün bu tanımlardan yola çıkarak yüklemi genel olarak tanımlamak istersek, yüklem için cümlede iş, oluş, kılış bildiren cümlede bildirdiği yargı, duygu ve düşüncüyü üzerinde taşıyan fiil veya isim soylu kelime veya kelime grubu olabilen, cümlede bütün öğelerinin kendisine bağlı olduğu en temel ögedir, diyebiliriz.

⁶⁴ Kerime Üstünoğlu, “Yüklem, Yalnız Özneyi Mi Üzerinde Taşır?”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 11, S 11, (2006), s. 241.

⁶⁵ Günay Karaağaç, age., s.223.

⁶⁶ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.15.

⁶⁷ Nurettin Demir; Emine Yılmaz; *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara, 2003, s. 209.

⁶⁸ Raşit Keskin, *Türkçe Dil Bilgisi ve Kompozisyon Bilgileri*, 4.bs., Çizgi Kitabevi Yay., Konya, 2011, s.209.

Cümlelerin bu temel direği genellikle sonda bulunmakla beraber, farklı sebeplerle farklı yerlerde de bulunabilir.

1.1.1.1 Fiil Cümlelerinde Yüklem

Fiil cümlelerinde yüklem bir yapma veya olma bildiren fiille oluşur. Bütün fiil ve birleşik fiillerin olumlu veya olumsuz kök ve gövdeleri fiil cümlesinin yüklemine oluşturabilir.⁶⁹

Sıddık Akbayır, fiil cümlelerini yüklemi çekimli bir fiille kurulan, iş-kılış, durum ve oluş bildiren cümleler olarak tanımlar. Bu tür cümlelerde yüklem, eylem, kip ve kişi unsurlarından meydana gelir.⁷⁰

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, yüklemi çekimli bir fiil olan cümleyi fiil cümlesi olarak tanımlamışlardır. Şart kipi dışında sekiz fiil kipi ile temel cümle kurulabileceğini belirtmişlerdir. Bildirme kipiyle kurulan cümlelerin bir oluşu, bir durumu, zaman ve mekân içerisinde yargı yoluyla anlattığını; tasarlama kipiyle kurulan cümlelerin ise bir duyguyu, bir düşünceyi, bir isteği belirtme ifadesini taşıdığını vurgulamışlardır. Tasarlama kiplerinde zaman unsuru olmadığını açıklamışlardır.⁷¹

Fiil cümlelerinde yüklem basit, birleşik ve çatı eklerini almış fiillerin çekimli hâllerinden oluşur. Geçişsiz fiillerle kurulan cümleler nesne almazken geçişli fiillerle kurulan cümlelerde bütün ögeler yer alabilir.

1.1.1.1.1 Basit Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması

Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkar çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendi'nin Göztepe'deki köşküne gidemedim.(SD, s.7)

Benimle beraber Tıbbiye 'ye girmek için İstanbul'a gelen iki mektep arkadaşımın Sirkeci'de küçük ve epeyce kirli bir otele indik.(SD, s.7)

⁶⁹ Günay Karaağaç, age., s.224.

⁷⁰ Sıddık Akbayır, age., s.132.

⁷¹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.162.

Akrabamdan bir insandan bahsederken “Beyefendi” vasfını kullandığım için okuyucularım beni ayıplamasın!(SD, s.7)

Böylece eski aşk tekrar dirilmiş.(SD, s.8)

Molla Bey’in ölümünden sonra o kadar ezici olan baba tesirinden kurtulan Behçet Bey, yavaş yavaş karısındaki değişiklikleri fark etmeğe başlamış.(SD, s.8)

Fakat garip bir kaza ve kader işi olarak bu jurnalın müsveddesini bir türlü yırtamamış.(SD, s.8)

Doktor Refik Yıldız’da üç gün süren bu tevkif esnasında kalp damarı kopmasından ölür.(SD, s.8)

Çırçır yangınından kurtulan şeyler arasında bu jurnal müsveddesini gören Atiye Hanım kocasıyla bir daha konusmadı.(SD, s.9)

Zaten çok da yaşamadı. (SD, s.9)

Bir sene sonra taşındıkları Ortaköy’deki İsmail Molla Bey yalısında veremden öldü.(SD, s.9)

Aile içinde ise buna ikinci bir suç daha eklenir. (SD, s.9)

Şerife Hanım’ın rivayetine göre, Behçet Bey ölümünden biraz evvel karısının ağzını bir ipek yastıkla tıkar.(SD, s.9)

Buna da sebep yine aileden olan Talat Bey’in bestelediği ve Doktor Refik’le beraber çok sevdikleri Mahur Beste’yi kendi kendine yavaş yavaş mırıldandığını işitmesi olmuş derler.(SD, s.9)

Bu hatıralar boyunca bu acayip musiki parçası ile birçok defalar karşılaşacağımız için ne sahibinden, ne de kendisinden burada bahsetmeyeceğim.(SD, s.9)

Bu ilk zamanlardan hatırımda kalan şey her nazımı çeken insandı. Ortaköy’e taşındıklarından sonraki hâlini daha iyi hatırlarım.(SD, s.9)

Otele gittiğim zaman hatta bir şeyler yemeyi bile aklıma getirmeden soyunup yattım.(SD, s.10)

Doğrusunu isterseniz beni yine onun düşüncesi kurtardı.(SD, s.11)

İlk yeis anlarım geçtikten sonra, o bana kendi içimden, hâlâ çocuk kalmış sesiyle durmadan “Hiç kendini denemeyecek misin? (SD, s.11)

Hiçbir kahramanlık iddiasında bulunmadığıma baştan inanırsanız, ilk önce gönüllü olarak Anadolu’ya yukarlara geçmek istediğimi, fakat bulunduğumuz yerde bu işle meşgul olan yarı gizli teşkilâtı idare edenlerin sıhhatimi bahane ederek buna mâni olduklarını söyleyeyim.(SD, s.11)

Fakat hangimiz, yahut kaçta birimiz sevdiği muharrirleri tam anlar.(SD, s.11)

Geceki ümitsizliğim sabahleyin sokağa çıkar çıkmaz bir kat daha arttı.(SD, s.12)

Dükkânın henüz tasavvur hâlinde bir proje ile mahiyet değiştirdiğini söyledim.(SD, s.12)

Onun için belediyemizin bu henüz uzak imkânların sisinde saklı kararını çok iyi anlıyorum.(SD, s.12)

Şimdi olduğu yerden şehrimizin en büyük bulvarı geçiyor.(SD, s.12)

Öyle ya, bir müzede tablo seyreder gibi bir manzaraya ayakta bakılmaz.(SD, s.12)

Evimizin karşısındaki Elagöz Mehmetefendi Camii de beraberce yol olmuş.(SD, s.12)

Daha Babıali yokuşunda, süngü takmış bir Fransız kıt’asının, başlarında mahut Marsaillaise, muntazam bir yürüyüşle yukarıya doğru çıktığını gördüm.(SD, s.12)

İçim garip bir isyanla dolu ters yüzü döndüm ve bir tramvaya atladım.(SD, s.13)

Kafam bu suallerle dolu, Fransız kıt’asının arkasından yavaş yavaş yürüdüm.(SD, s.13)

Ve onların Aksaray’a doğru kıvrıldığını görünce ben de rahatça yoluma devam ettim. (SD, s.13)

Fakat daha Vezneciler’de karşıma bir İskoçya kıt’ası çıktı.(SD, s.13)

Yavaş yavaş, altı senelik bir gurbetten sonra olduğunu bildiğim için, hususî bir dikkatle etrafıma bakarak yürüyorum.(SD, s.13)

Bana insanlar değişmiş, hayat değişmiş, evler, sokaklar ihtiyarlamış, yıpranmış gibi geldi.(SD, s.13)

Bütün bu tesadüfler ve belki de çocukça dikkatler bana şehrin hayatını bir kat daha öğretti.(SD, s.14)

İstanbul mahallelerini her nesil için yeni baştan denebilecek şekilde vücuda getiren bu yirmi otuz senelik merhaleleri tarihî hadiseler hazırlarlar.(SD, s.15)

Gariptir ki, dost ihanetini ilk önce o kadar sevdiğim ve bana bağlı olduğunu da bildiğim bu Ömer'den gördüm.(SD, s.16)

Tevekkeli tehlikeli dostluklardan sık sık bahsedilmez.(SD, s.16)

Bu gemi bizim Sinop'tan ayrıldığımız hafta içinde bitti; işte o gün hayatımda muvaffakiyet denen şeyin nasıl büyük bir sevinç olduğunu gördüm.(SD, s.16)

Onun için gemi bittiği zaman, şehir tam bir bayrammış gibi sevindi.(SD, s.16)

Bütün iskele donanmış, pehlivan güreşleri, yağlı direğe tırmanma, iskeleye ufki olarak ve denize doğru bağladıkları bir gemi direği üstünde güreşler yapıldı.(SD, s.17)

Kurbanlar kesildi, davullar çalındı.(SD, s.17)

Bu sefer de tatil aylarımı duvarcı ustalarına ve marangozlara yardımla geçirmeğe başladım.(SD, s.17)

İşte benden on iki yaş kadar büyük olan İhsan Bey'i bu ev yapılırken tanıdım.(SD, s.17)

Mademki bu işler hosuna gidiyor.(SD, s.17)

Bari doğru dürüst yap!(SD, s.17)

Kokusuyla, rengiyle, şekliyle tanıyacaksın.(SD, s.17)

Sonra âleti öğreneceksin!(SD, s.17)

Ne işe yaradığını, nasıl tutulduğunu öğreneceksin.(SD, s.17)

Ve bana birer birer tek rendeyi, çift rendeyi, dişli rendeleri, perdahta yarayan planyaları, düztabanları, kalem ve fitil rendeleri, aralarındaki farkı, kullanım şekillerini öğretti.(SD, s.17)

İnsan, elidir kardeşim, anladın mı?(SD, s.18)

Bütün varlığıyla kendini eline ve elindeki işe ver.(SD, s.18)

Göz, el ve kafa hep beraber çalışmalıdır.(SD, s.18)

El çalışmalı, öbürleri adeta fark etmeden onunla beraber yürümeli.(SD, s.18)

Yani elinin emrine qirmelisin!(SD, s.18)

Bana ilk güzel yazı dersini de o verdi.(SD, s.18)

Ertesi sene Avrupa'ya gitti.(SD, s.18)

1913'de memlekete döndüğü zaman bizim hocamız oldu.(SD, s.18)

Hamîd devrinde bu hediyeler, nezirler, adaklar azalmış.(SD, s.21)

Çünkü bu kapıdan asıl camie giden yolun etrafındaki ağaçlar, bizi bir sadık lala gibi senelerce sırtlarında tasıdılar. (SD, s.21)

Koymazlardı çalsın kız bir kerre, mum gibi söndü gitti kızcağız..." (SD, s.38)

Bütün gece Sabiha annesinin yanında, bir eli şakağında, ağzını açmadan oturdu. Hiç kimseye bakmadı. (SD, s.38)

Tek bir kelime söylemedi. (SD, s.38)

Cezanın yağmur gibi yağdığı sınıfımızda, o bu çehrenin saçağı altında bir tevbih damlası bile üstüne düşmeden seneyi bitirdi. (SD, s.52)

İhsan, sevgiyle alay birbirine karışmış bir bakışla onu süzdü.(SD, s.53)

Muhafazakâr zihniyeti ne kadar iyi anlarım. (SD, s.68)

Yavaş yavaş yürürüz. (SD, s.82)

Sofaya çıkınca pansiyonumuzun sahibi Madam Elekciyan'ın gelinlik çeyizi olan, fakat şimdi belki de beraber yaşadığı Salih Kaptan'a şahit olduğu o hararetle

muaşakaları anlatır korkusuyla bu sofaya atılan geniş aynada, plastronunu düzeltti. (SD, s.82)

Aşağıda kapının aralığında portmantonun aynasında şık fesini biraz sağa eğdi. (SD, s.82)

Kudret Bey, şekli bugünlerde daha ziyade kadın şemsiyelerine devredilen düz fildişi saplı, üzerinde altın monogramları bulunan bastonu koltuğunun altında, öbür eli kolumda, rıhtımda dolaşmaya başladık. (SD, s.82)

Daha üçüncü gecesinde yatağı tek başına zaptetti. (SD, s.82)

Koca köşkte kitaplarımı koyacak, levhalarımı, resimlerimi asacak bir küçük oda, tavan arasında olsun bir karış yer bulamadım. (SD, s.82)

Piyanom, geldiği gün hamalların bıraktığı taşlıkta kaldı. (SD, s.82)

Belki de onun azabıyla on gün yerine haftayı daha doldurmamışken İstanbul'a, evime döndüm. (SD, s.118)

Fakat bu emniyet bile beni uzun zamanlar “faziletlerin en komiği olan” iffetten ayırmadı. (SD, s.118)

Bununla beraber İhsan'ı darıltmamak için razı oldu. (SD, s.119)

Ve hakikaten de sözünü tuttu. (SD, s.119)

İstanbul'dan ayrıldığımız güne kadar, bir cuma veya çarşamba gecesi evde bulunmazlık etmedi. (SD, s.119)

Bir akşam eve gelirken Süleyman Bey'e rast geldim. (SD, s.119)

Fakat tabiatıyla gizledim. (SD, s.119)

Ve aşağı doğru yürüdü. (SD, s.119)

Tam sokağı dönerken yakaladım. (SD, s.119)

Sakın Sabiha'yı dövmeyin, diye yalvardım. (SD, s.119)

Süleyman Bey yakamı tuttu. (SD, s.119)

Tesadüfle muvaffak olmak insanı az çok tâalihine inandırır. (SD, s.124)

Çok haksızlık gördük, dünyanın en zalim ameliyatını geçirdik. (SD, s.124)

Ben ondan korkuyorum. (SD, s.124)

Sonra bize Edirne'ye yaptığı kısa bir seyahati, yollarda ve şehirlerde gördüklerini anlattı. (SD, s.124)

İyi hocalar ve hakikaten büyük insanlar tanıdım. (SD, s.124)

Bizim şüphe dahi etmediğimiz bir yığın meselelerle karsılaştım. (SD, s.124)

Bunlar beni çarçabuk sardılar. (SD, s.124)

O zaman hülya ile yaşadım. (SD, s.124)

Yani memleketimizi uzaktan, bu fikirlere ve bu meselelere göre düşünmeğe başladım. (SD, s.124)

Dönünce büsbütün şaşırdım. (SD, s.124)

O zaman, öğrendiklerimin bir işe yaramayacağını anladım. (SD, s.124)

Şimdi sağa sola başvurup duruyorum. (SD, s.124)

Ben, pek münasip olacağını, fakat bir kere de İhsan Bey'le istişare etmesini söyledim. (SD, s.197)

Bu fikrimi pek beğendi ve sonra lâiyhayı beyaza çekmek üzere bana dikte etti. (SD, s.197)

Bu iş de bittikten sonra, hemen hemen sadaret mührünü cebine koymuş kadar memnun, “Haydi, şimdi çayımızı icelim! (SD, s.197)

Siz İhsan Bey'e lüften gelip beni görmesini söylersiniz!” dedi. (SD, s.197)

Cemal Bey bana mesaimde yardım etmeyi kabul etti. (SD, s.197)

Yeni tanıştık ama, çok sevdim. (SD, s.197)

Bundan sonra hep beraber olacağız. (SD, s.197)

Nitekim birkaç hafta sonra kızı, babasının sadaret ihtirasını annesinin körüklediğini bana söyledi. (SD, s.197)

Bana çok dostça davrandı. (SD, s.197)

Fakat o gün bunlara dikkat edemedim. (SD, s.198)

Hatta çoğunu tanımadığım insanlarla dolu bu salonda, ilk anlarımı kolaylaştırdığı için duyduğum minnete rağmen, varlığını dahi biraz sonra unuttum. (SD, s.198)

Aralarındaki kavgalar da çok defa bu yüzden cıkardı. (SD, s.230)

Sonradan bu balıkhanenin gizli bir tarafı bulunduğunu, çoluk çocuk adeta bir barut deposu üzerinde oturup kalktıklarını ve Muhlis Bey'in idare ettiği sevkiyatın bir kısmının burada yapıldığını öğrendim. (SD, s.231)

İleride anlatacağım gibi bu balıkhanede, daha doğrusu onun gizli tarafında bizzat ben de bir gece kaldım. (SD, s.231)

Yine o gün akşamüstü Behçet Beylere gittim. (SD, s.232)

Ramiz Bey, değil beyciğim, Ramiz Bey bildiğiniz gibi Defter-i Hâkanî'de memurdur, ben Doktor Macit Bey dedim. (SD, s.234)

Her neyse, gideceğin yer olmadığı için sana yine acıdım. (SD, s.234)

Şerife Hanım, yanımdan geçerken dişlerinin arasından: “Papaz herif! Dedikodusuz bir lahza duramaz!” diye mırıldandı. (SD, s.235)

Ben yukarıya çıktım. (SD, s.235)

Yirmi senedir menhusun yüzünü görmeğe alıştım. (SD, S.235)

O gece orada kaldım. (SD, S.235)

Ertesi sabah tekrar pansiyona döndüm. (SD, S.235)

Böylece odamı tanzim edebildim. (SD, S.235)

O, beni Acem'in kahvesine, Turşucu adı verilen bir meyhaneye, iskele civarındaki oturulacak yerlere götürdü. (SD, S.235)

Evimizin yanı başında Rusların açtığı Londra barına daha ziyade, Haydarpaşa'daki büyük İngiliz garnizonunun zabıt ve neferleri gittiği için çok zaruri olmazsa oraya gitmemeğe **karar verdim.** (SD, S.235-236)

İstanbul, bu iki hadise ile **alt üst oldu.** (SD, s.237)

Fakat bu lüzumsuz ve hatta tahkiki kabil olmadığı için daha ziyade iftiraya benzeyen hareketler, yapanların umduğu neticeyi **vermedi.** (SD, s.237)

Nitekim biraz sonra da **istifa etti.** (SD, s.237)

İsyanın devamı müddetince İhsan ve Muhlis Bey'le çalışan bizler, bir an **rahat etmedik.** (SD, s.237)

Bu günleri yaşayanlar, meselâ çarşı içinde veya Bayezit kahvelerinde yahut Darülfünun dershanelerinde, şehrin herhangi bir semtinde, bir devlet dairesinde, birkaç saat içinde çehrelerin nasıl birkaç defa değiştiğini, bir saat evvel gömülmeğe hazır denecek kadar asık yüzlerin, bir saat sonra neşe ile nasıl parıldadığını gayet iyi **hatırlarlar.** (SD, s.238)

1.1.1.1.2 Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması

1.1.1.1.2.1 Hikâye Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması

İstanbul'a 1920 yılı eylülünün sonunda yağmurlu kapanık bir gece yarısı **gelmiştim.**(SD, s.7)

Vapurumuz önce Çanakkale Boğazı'na girmeden evvel, sonra da limanda çok sıkı bir kontrolden geçirildiği için dokuz saat **gecikmişti.**(SD, s.7)

Filhakika Molla Bey hakkı olan meşihati elde edemediği için **kahrından ölmüştü.**(SD, s.8)

Büyük teyzeme gelince, hiçbir zaman sevmediği ve sevemeyeceği Behçet Bey'le, hünkârın iradesiyle **evlenmişti.**(SD, s.8)

Karı koca senelerce yan yana uzatılmış iki değnek gibi **yaşamışlardı.**(SD, s.8)

Kayınbabası İsmail Molla Bey'in sağığında bu aşksız hayat, genç kadını pek o kadar sıkmanmıştı.(SD, s.8)

Atiye teyzemi çocukluğumda, Saraçhane'deki konakta oturdukları zaman sık sık görmüşüm.(SD, s.9)

O zaman biz babamın memuriyetle bulunduğı Sinop'tan yeni gelmiştik.(SD, s.9)

Limanın ışıkları içinde tehdit edici kütlelerini seyrettiğimiz yabancı harp gemileri, vapurumuzun kontrolü esnasında yolculara yapılan sert muamele ve yağmur, bütün hayatı, insanın sinirlerini iyiden iyiye bozmuştu.(SD, s.9)

Mümkün olsaydı dönerdim.(SD, s.10)

İçimde yeni ayrıldığıım Ege kasabasına garip bir hasret peydalanmıştı.(SD, s.10)

Onun her adım başında karşınıza çıkan, sizinle el ele tutuşan, ta derinden, eşyanın ve bazı munis hayvanların bakışıyla size hitap eden sessizliğini özlüyordum.(SD, s.10)

Orada, her şey çok tılsımlı bir ayna gibi size kendinizi, kendi uzletinizi uzatırdı.(SD, s.10)

Yarı ıslak çarşaflarına, duvarlarındaki tahtakurusu lekelerine dikkat etmeden yattığım bu otel odasında orayı ne kadar özlüyordum.(SD, s.10)

Halbuki yolculuğı kendim istemiştim. Geçirdiğim göğüs hastalığı yüzünden iki senem kaybolmuştu.(SD, s.10)

Evcek bulunduğumuz “M...”in yalnızlığına ve sessizliğine yavaş yavaş gömüldüğümü, neredeyse bu yalnızlık içinde kaybolacağımı sanıyordum.(SD, s.10)

Küçük şehir, küçük ev, rahat ve sakin hayat... Her gün görülen dostlar, dönüp dolaşıp üstüne gelinen mevzular, neredeyse bana, ötesini, daha genişini unutturacaktı.(SD, s.10)

Halbuki içimde geniş hayatın davetini duyuyordum.(SD, s.10)

Büyük kalabalıkları, fikrin ve hareketin sarhoşluğunu özlüyordum.(SD, s.10)

Küçük ve çok şirin bir kız ki, daha Anadolu'ya çıkmadan evvel Cihan Harbi'nin başında sık sık gittiğim Behçet Bey'in köşkünde rüzgârla uğuldayan ağaçlar, rüzgâr dolabının gıcirtısı, Erenköy kırlarının o zamanki sessizliği hep bana adını tekrarlardı.(SD, s.11)

Onun, harp içinde evlendiğini işitmiş, çok üzülmüştüm.(SD, s.11)

Ne olduğunu, kim olduğunu öğrenmeden mi öleceksin?" demeye başlamıştı.(SD, s.11)

Doktorluğa büyük bir hevesim yoktu. Ondan sadece, edebiyat çalışmalarına rahatça kendimi verebilecek bir refah umuyordum.(SD, s.11)

Bir de biyolojiyi öteden beri seviyordum.(SD, s.11)

Daha o zamanlar mesleklerin insanı içten değiştirdiklerini bilmiyordum. (SD, s.11)

Eğer böyle olmasaydı, yola çıktığım zamanki ihtiraslarla kalsaydım, elbette ki bu hatıralar, Tıbbiyenin ikinci sınıfında iken yazmağa başladığım yarım kalmış beş perdelik trajedi ile tek eserim olmazdı.(SD, s.11)

Dekorların, sahne yerlerinin bir yangınla tahribini ise beşinci perdenin sonuna bırakmıştım.(SD, s.11)

Anlaşılan Shakespeare'imi çok yanlış anlamıştım.(SD, s.11)

Bu evin kirası, şimdi yerinde belediyemizin küçük, mahalle arası bir park projesi bulunan dükkânın kirası ile beraber benim cep harçlığım olacaktı.(SD, s.12)

Bu evde ve yalnız benim odamın çıkma penceresinden, o da ayağa kalkmam şartıyla deniz görülürdü.(SD, s.12)

Bu da beni çok yorardı.(SD, s.12)

Bu ihtilâl ve insanlık türküsü bir işgal müfrezesine hiç yakışmıyordu.(SD, s.12)

Biz harbe girmekle hata ettikse, onlar bu muameleyi yaparak bu hatayı devam ettirmeli miydiler?(SD, s.12)

Tarih bir yerde bütün hataların tasfiyesini yapmayacak mıydı?(SD, s.12)

Dört muharebe senesinde birkaç nesil birden askere alındığı için ananeleri yeni gelenlere öğretecek insan **kalmamıştı.**(SD, s.13)

Uzun süren bir kıştan sonra, buzlar altında filiz süren otlar gibi her şey yeniden **filizleniyordu.**(SD, s.13)

İnsan her an sert bir talihle **karşılaşıyordu.**(SD, s.14)

Halbuki M...’de bu açıktan açığa **yapılıyordu.**(SD, s.14)

Fakat garip bir şekilde ve çok çabuk bu işgal, belki de siyasî rekabetler yüzünden, ve şüphesiz biraz da İtalyan mizacının tesiriyle bir opera-komik çeşnisi **almıştı.**(SD, s.14)

Anadolu’da Millî Mücadele başlamasaydı elbette işler çok değişir, orada da medeniyet namına bizi terbiye etmeğe **başlarlardı.**(SD, s.14)

Fakat Anadolu silâha **sarılmıştı.**(SD, s.14)

Küçük sahil şehri halkına, bütün milletimiz gibi sabır ve emniyetle beklemek **kalıyordu.**(SD, s.14)

Burada ise aramıza gece gelirken demir külçelerini gördüğüm gemiler **girmişti.**(SD, s.14)

Bu yeşil tulumbanın önünden biraz aşağı inildi mi Ağayokuşu’na ve Şirvanîzade’nin Ekşi Karadut mahallesindeki konağının bulunduğu arsaya **inilirdi.**(SD, s.14)

Dedelerimiz ahşap ev denen şeyi icat ettikleri gün, bir imkânı bize **hazırlamışlardır.**(SD, s.15)

Nitekim hadiseler sıkışınca bu gelişmenin de yürüyüşünü o nispette arttırdığını hepimiz **görmüşüzdür.**(SD, s.15)4

Evimizin bir sokak arkasında oturan Giritliler, bu Kırım Muharebesi’ne ait çerçeve üzerinde, yukarıda saydığım paşalar gibi Aziz devrinin yaptığı ilâvelerdi; ve o zamanki Girit karışıklıkları üzerine İstanbul’a **gelmişlerdi.**(SD, s.15)

Yine arka sokaklardan birinde oturan Moralılar gibi İkinci Mahmut devrinde mahalleye gelmişlerdi.(SD, s.15)

Fakat eski konakları artık oturulacak hâlden çıktığı için yıktırmışlar ve 1909 sonlarına doğru yeniden yaptırmışlardı.(SD, s.15)

Biz o zaman babamın memur bulunduğu Sinop'tan yeni gelmiştik.(SD, s.15)

Orada mektebe gitmediğim günlerde, bazen de kaçarak sabahtan akşama kadar evimize çok yakın olan ve bir kısmı kalenin eteklerine düşen kumsalda, Delibaş Mehmet Ağa adında bir ustanın bugünkü adını mazur görürseniz chantier'sinde, hakikatte ise deniz kenarına kurulmuş genişçe bir çalışma yerinde, çam tahtaları, iyi yontulmuş, adeta cilâlı kalaslar, talaşlar, katranlar, halatlar içinde çekiç ve rende sesleri arasında vakit geçirirdim.(SD, s.15)

Bu merakım, babamı ve beni çok seven mutasarrıfın pek hoşuna gittiği için, beni korusun diye maiyetime bir de jandarma onbaşı vermişti.(SD, s.15)

Fakat Deli Ömer'i ustalar inşaat yerine sokmazlardı.(SD, s.16)

O bana kumsala kadar ancak yoldaşlık eder, orada salyalı ağzım eğerek -bu veda şekliydi- ayrılırdı.(SD, s.16)

Akşamüstü yine yolumu bekler böylece bir deli ile jandarma arasında baba evine ellerim, yüzüm, dizlerim, tahta cızıkları ve katran zifti içinde dönerdim.(SD, s.16)

Bir gün Kasım Ağa'nın bir dalgınlığından istifade ederek boğazıma sarıldı; eğer adamcağız vaktinde yetişmeseydi muhakkak öldürürdü.(SD, s.16)

Gün boyunca ya deniz kenarında uzanır, dünyanın faniliği hakkında uzun ve ruh besleyici murakabelere dalar, yahut da denize, olduğu yerde taş atmakla masum masum eğlenirdi.(SD, s.16)

Sonuna doğru bu işte o kadar ilerlemişti ki, fırlattığı tekerlek çakıllar, suyun üzerinde altı yedi defa sekmeden bir türlü batmazdı.(SD, s.16)

O zaman Kasım Ağa taşın düştüğü yere birkaç saniye hüznle sanki “sen de gittin gelmeyecek şeylerin dünyasına gömüldün; bir daha dönmen, güneşi görmem

imkânsızdır...” der gibi uzun uzun bakar, sonra etrafında, bu mühim işi yeniden ve eskisi kadar başarıyla tekrarlamak için malzeme aramağa **koyulurdu.**(SD, s.16)

Rumlar Paskalya mevsiminde geceleri kapı kapı, çalgı çalarak ellerinde büyük bir yelkenli maketi ile **gezerlerdi.**(SD, s.16)

Bu maketlerden birini Hürriyet ilânında hükümet dairesinin kapısı önüne süsleyerek **koymuşlardı.**(SD, s.16)

Herkes, Deli Ömer, Kasım Onbaşı ve tabii ben de dahil, en yeni elbiselerimizi **giymiştik.**(SD, s.17)

Yüzlerce kol sabahleyin halatlara asılmış ve yağlı kızaklar üzerinde, tahtalarında, benim de emeğim olan, Kastamonu ormanlarının kokusuna karışan tekneyi beraberce suya **indirmiştik.**(SD, s.17)

İstanbul’a dönüşümüzde yanı başımızda bir ev yapıldığını görünce çok **sevinmiştim.**(SD, s.17)

O da benim gibi elle çalışmaktan **hoslanıyordu.**(SD, s.17)

Bir gün ustaların öğle tatilinden istifade ederek elime geçirdiğim rende ile uflaya puflaya yontmağa çalıştığım bir pervaz tahtasını görünce “Dur, **demmişti.**(SD, s.17)

Hem etrafa hem kendine faydan olsun!” diye yanıma yaklaşmış ve bana hiç üşenmeden marangozluğun ilk sırlarını **öğretmişti.**(SD, s.17)

Evde kimin nesini bulursa sırtına geçirir, hatta sokağa onunla da çıktığı **olurdu.**(SD, s.17)

Ağır ağır, hiç acele etmeden, varılacak yere behemehal varmayı kafasına koymuş hikâyenin kaplumbağası gibi **konusurdu.**(SD, s.18)

İhsan o sene Galatasaray’ı **bitirmişti.**(SD, s.18)

Artık ne Abdülaziz devri paşalarının kapısı herkese açık konakları, ne bir ucu israfa varan, fakat şehirli halkını pek kıskandırmayan debdebe ve kalabalığı, ne de ağızlardan düşmeyen şöhetleri **kalmıştı.**(SD, s.18)

Onların yerini, daha ziyade bir mabeyn kedisini andıran iki Abdülhamit paşası almıştı.(SD, s.18)

Erenköyü’ndeki, o devir köşkleri gibi bahçe içinde etrafı çam ağaçlarıyla süslü, yine bu köşklere benzeyen büyükçe, süslü bir bina idi, bu içi baştan başa avizelerle, billur merdiven tirabzanları aynalarla süslü, bir yığın malzemesi Viyana’dan getirtilmiş bu köşkü görmüş, çocukluğuma rağmen şaşırmıştım.(SD, s.18)

Bu paşalar dostsuz, misafirsiz, kendi hususî hayatları ve devletten gördükleri ikbal içinde, bir mahbus gibi yaşıyorlardı.(SD, s.18)

Akif Paşa’nın konağının altındaki konağa da yine bu devirde Mekke’de ve Mısır’da kadılık etmiş mühimce bir zat gelmişti.(SD, s.18)

İhsanların evindeki inşaat bitince, ben bu atlara merak sardırmıştım. (SD, s.18)

Bu Anadolu çocuğunun yanık yanık türküler söyleyerek atlarını yıkamasına bayılırdım.(SD, s.19)

Annem akşamları bana “Saçlarının dibine kadar gübre kokuyorsun!” derdi.(SD, s.19)

Babamın anlattığına göre mahallemize bu son devrin getirdiği en büyük değişiklik, yeniden yapılan evlerin ölçüsünde olmuştu.(SD, s.19)

İmparatorluk küçüldükçe, orta sınıf şehirli eri de küçülüyor, hizmetçi kadrosu daralıyordu.(SD, s.19)

Onun için bu üçüncü devirde ev hanımları, konak yavrusu denen evleri tercihe başlamışlar ve Meşrutiyete doğru ise “kutu gibi”, “iki bakla bir nohut”, “şöyle idaresi kolay” tabirleriyle tarif edilen ölçüye inmişlerdi.(SD, s.19)

Biz Sinop’tan döndüğümüz zaman mahallemiz asıl şeklini Balkan Muharebesi’nde alacak olan dördüncü devreye girmeye hazırlanıyordu. (SD, s.19)

Çünkü Meşrutiyet ilânıyla hayli değişiklikler olmuştu. Abdülhamit paşaları artık şehir içinde oturuyorlardı.(SD, s.19)

Yeni tayinler, nasıplarla birçok mahalleli dışarıya gitmiş, dışarıdaki vazifelerine son verilen bir yığın insan da İstanbul’a dönmüştü.(SD, s.19)

On dört sene iş bekleyen sarayı gücendirmiş ihtiyar bir kaymakam birdenbire nail olduğu mutasarrıflığın haberini alır almaz sevincinden yarı çılgına dönmüştü.(SD, s.19)

İbrahim Efendiye Mürâî lakabını babam koymuştu.(SD, s.19)

Yine o senelerde mahalleye adı gazetelerde sık sık geçmeye başlayan, bazı ikinci derecede İttihat ve Terakki azasıyla, Hareket Ordusu'nun bir iki subayı da taşınmıştı.(SD, s.20)

Fakat hayadan, şöhretleri kadar parlak olmadığı için mahalleli bu yeni devrin sahiplerine büyük bir alâka göstermemişti.(SD, s.20)

O, bu hayatı hem aşağı yukarı tanzim eder, hem de onun tesiri altında kalırdı. Etrafında olup bitenlerden hissesini, hareketin şiddetine ve mahiyetine göre alırdı.(SD, s.21)

Balkan Harbi'nden sonra ise az çok bakımsız kalmıştı.(SD, s.21)

Buradan -bütün mahalleli için olduğu gibi- benim çocukluğuma girilirdi.(SD, s.21)

Otuz, kırk metre uzunluğunda olan bu yolun sonunda bahçe birdenbire genişler, yolun kendisi de tam bir zaviye ile asıl binanın önünden aşağıdaki sokağa doğru inerdi.(SD, s.21)

İradesiz ve heveslerine düşkün doğmuştu. (SD, s.21)

İmam evi olduktan sonra artık kışları bu toplantıya son verilmişti.(SD, s.22)

Yalnız iyi havalarda cami ile bu iki odanın arasındaki küçük, yan bahçemsi avluda otururlar, konusurlardı.(SD, s.22)

Bundan otuz, kırk sene evvel insanlar, sadece iş veya eğlence için bir yere gelmezlerdi.(SD, s.22)

İman dediğimiz duyguyu içinde duysun veya duymasın herkes evinden çıkarken onun kisvesine bürünürdü.(SD, s.22)

Onu içlerinde gereği gibi bulamayanlar, yahut onun emirlerine gereği gibi itaat etmeyenler de sanki her evin taşlığında, veya kapının yanı başında küçük bir dolap varmış gibi onun hâllerini, o kendinden geçme, çok yüksek bir varlığa bağlama ve tevekkül maskesini yüzlerine geçirmeden dışarıya çıkıp insanların içine **karışmazlardı.**(SD, s.22)

Halbuki o esnada İbrahim Efendi Küçükpazar'da, bir çıkmaz sokak içinde, asıl karısının ve çocuklarının haberi olmadan, hatta ayrı isimle evlendiği ikinci karısını **düşünüyordu.**(SD, s.22)

İşte her akşam saatinde, ya kalplerinden gelen bir itişle, yahut da isteyerek ve yolunu bildikleri için, birbirine bu kadar benzeyen, aralarında çok yavaş sesle konuşan, birçok girift meseleleri tek bir bakışla hâlden ve yine tek bir bakışla çok zalim hükümler veren bu insanlar, bu iki oda ile cami kapısının önünde birleşirler, karşı duvarın kenarındaki çiçek tarhlarına, etrafı kiremit kırıklarıyla çevrili Acem lâlelerine, kadife çiçeklerine, şakayıklara, bahar rüzgârında üşür gibi titreşen cılız gül fidanlarına bakarak, hazırlanan çayı içerler, mahalleye ait işlerden bahsederler, korka korka devrin fenalığından şikâyet ederler, yahut da dar ve ufuksuz hayatlarının tek eğlencesi olan küçük, çoğu bu yedi sokağın arasında geçen şeylere ait **dedikodular yaparlardı.**(SD, s.22-23)

Aş eren hanımlar -mevsimine tesadüf ederse- mutlaka bu erikten yemek **isterlerdi.**(SD, s.23)

Hatta o kadar haşarı olan, bir şeyi behemehal yapması için yasak edilmesi kâfi gelen Sabiha bile, bir kere olsun bu ağaca **dokunmamıştı.**(SD, s.23)

Zaten o daha ziyade, hiç kimse yokken ve bilhassa akşam loşluğunda camiin içinde saklanmayı, yarı aydınlıkta sekiz on kişilik cemaatin teker teker toplanmasını seyretmeyi **severdi.**(SD, s.23)

Kim bilir belki de böyle yapmakla, bu sokakların bütün dünyaya kapalı yalnızlığında bizi zaman içinde devam ettirecek, bizden sonra, yaptığımız şeyleri yapacak, bu camiin bahçesine girecek, macunculara şarkı okutacak, keten helvacı ile konuşacak, çamaşır sepeti satan Yahudiye takılacak, yeni çıkan şehirli türkülerini ağızdan öğrenerek gelecek yaşlarının “psychose”unu, o hüznün ve daüssıla kompleksini

kendi içinde hazırlayacak yeni yolcuya, hülâsa bizden sonra biz olacak mahalleliye bir nevi kolaylık ve dostluk gösterdiğimizi sanıyorduk.(SD, s.23)

Söylemeğe hacet yok ki, çocukluğumun bütün masalları, ilk okuduğum roman ve hikâyelerin sahneleri hep bu pencereleri sımsıkı kapalı konakta geçerdi. (SD, s.25)

O zamanlar Nuri Bey'den başka konak halkından pek az insanı tanıyordum. (SD, s.25)

Hiçbirinin yüzünü doğru dürüst görmemiştım. (SD, s.26)

Fakat o zamanlar Avrupa'da olduğu için henüz tanımamıştım.(SD, s.26)

Kadın ve genç kız dostluklarına çok alışkın olmakla beraber, onlardan daima kaçmıştım. (SD, s.26)

O gün onun annemle konuşmasına çok şaşırmıştım. (SD, s.29)

Sanki kendisinden o kadar büyük olan annemle karşılaşır karşılaşmaz, onun da yaşı büyümüş, hayat tecrübesi artmıştı. (SD, s.29)

Nerde ise Sinop'tan beri bizi bırakmayan ve o gün hasta olan hizmetçimiz Paraskevi'ye böbrek sancıları için ilâç tavsiye edecekti. (SD, s.29)

Bu cevaba annemin içerlemesinden çok korkmuştım. (SD, s.29)

Çünkü eninde sonunda Sabiha, kendileriyle münasebette bulunmamızı istemiyordu. (SD, s.29)

Ağacın dibinde en keskin çığlıklarla ağlıyordu. (SD, s.30)

Gübre yığınları arasında bostancılarla konusuyordu.(SD, s.32)

Şikâyet faslı bittiği zaman Preveze'de bıraktığı mal ve mülkün sayılmasına sıra gelmişti. (SD, s.37)

Eve adım attığından bir saat sonra, bütün hayatını, harap olan sıhhatini, kocasından çektiklerini, koskoca bir servetin nasıl yıkıldığını en ince teferruatıyla öğrenmiştik. (SD, s.37)

Bütün bunları biz, o gece Sabiha'nın babası ile annesinden dinlemiştik. (SD, s.37)

Yaşadığı hayat daha iyi şartlar içinde geçmiş olsa idi eminim ki Sündüs Hanım gene mesut olmayacaktı. (SD, s.38)

İsmail Paşa'ya dönerdik: (SD, s.38)

“Bekir Paşa'nın yerine gelmisti...” (SD, s.38)

Bu Evlâd-i Fatihan kızı ata, ovaya, bütün erkekçe oyunlara, davul zurna sesine hatta muharebeye bayılırdı. (SD, s.38)

Çünkü ömrü bugün ile dün, Preveze ile İstanbul, yahut mahallemiz ile eskiden oturduğu Nişantaşı arasındaki yaptığı mukayeseler içinde geçiyordu. (SD, s.38)

Ellerinin küçük ve beceriksiz işaretleriyle bana bu türküleri dinlerken içinden geçenleri anlatıyordu. (SD, s.40)

Onları dinlerken bu ötesi yok gibi görünen dar hayat birdenbire gözümde silinir, kendimi büyük dağ başlarında rüzgârların elinde hırpalanır görmek isterdim. (SD, s.40)

Onun da biz çocuklar çaresini bulmuştuk. (SD, s.50)

Arka sıralarda oturanlar daha ziyade ayakkabılarını ellerine eldiven gibi geçirerek yavaştan İstanbul'da yeni moda olan boks talimleri yapıyorlardı. (SD, s.50)

Önümüzdeki sırada iki arkadaşım nereden tedarik ettiklerini bilmediğim çıplak kadın resimlerini seyretmekle ve onları kopye ile vakit geçiriyorlardı. (SD, s.50)

Bundan yorulunca birbirlerine çok hayalî aşk hikâyelerini anlatırlardı. (SD, s.50)

Bir kısım talebe dokuz taş oyununu, en pratik vakit geçirme çaresi diye kabul etmişlerdi. (SD, s.50)

Daha az beceriklileri kutu oyunu oynarlardı. (SD, s.50)

Nihayet mühim bir kısmımız da o senenin forma forma çıkan romanlarını Güzel Prenses'i, Gök Bayrak' ı filanı gizli gizli okurduk. (SD, s.50)

Erimde herkes bana ve kardeşlerime sabah akşam, okumazsak tulumbacı olacağımızı veya bizi haddehaneye vereceklerini tekrarlardı. (SD, s.51)

Etrafımda elinin emeğiyle iyi kötü geçinen bir yığın insan görüyordum. Anlaşılan bunlar hiç okumaya başlamamış insanlar olacaktı.(SD, s.52)

Fakat İbrahim Efendinin telâşını da gözden kaçırmıyordu. (SD, s.56)

Babam İbrahim Efendi ile politika işlerini konuşmayı sevmezdi. (SD, s.56)

Hep dışarda olduğu için ben hiç görmemiştım. (SD, s.57)

Babam bu havadise şaşırmıştı. (SD, s.57)

Beraber götürmeğe gelince zaten kendisi istemezdi. (SD, s.57)

Bununla beraber, mektepte yine canım sıkılıyordu. (SD, s.52)

Mektup böylece devam ediyordu. (SD, s.57)

Fakat Selâhattin Bey bunlara aldırmıyordu. (SD, s.57)

Bir de, evinde gramofon sesi hiç eksik olmuyordu. (SD, s.57)

Mahallede hemen herkes bu refaha şüphe ile bakıyordu. (SD, s.59)

İttihat ve Terakki'nin bizim mahalleye düşecek kadar beceriksiz azası -bilhassa izdivaç yoluyla kendilerine para, köşk ve konak tedarik edemeyen kısmı- bile onunla sık temas etmiyorlardı. (SD, s.59)

İşte İbrahim Efendi'nin bizden çıkar çıkmaz onun evine gitmesi, babamın ihtiyatlı davranmakta ne kadar haklı olduğunu gösteriyordu. (SD, s.59)

Gitmeden evvel babama icap ederse kendisinden yarın kiracılara vermek üzere biraz para isteyeceğini de cıtlatmıştı. (SD, s.59)

Balkan Muharebesi bittikten sonra, evvelâ Babıâli baskını, sonra da Edirne'nin istirdadı vak'alan olmuştu. (SD, s.59)

Hazirana kadar bu sevinçle ve onun arkasından duyduğumuz öbür vilâyetlerin acısıyla yaşamıştık. (SD, s.59)

O senenin haziranında ise Mahmut Şevket Paşa vak'asına girmiştik. (SD, s.59)

Bu kira paralarım İbrahim Efendinin yediğini hepimiz **biliyorduk.** (SD, s.58)

Babamın tahminine göre Kudret Bey'e şimdi altmış altın kadar borçlu **bulunuyordu.** (SD, s.58)

Nitekim o akşam bizden çıkar çıkmaz hemen aşağıki yolda tam sokağımızın karşısındaki Selâhattin Bey'e **uğramıştı.** (SD, s.58)

Hiçbir zaman etrafımdaki terkinin bir parçası olduğumu, o günler kadar **duymamıştım.** (SD, s.68)

Yaşıma göre epeyce **okuyordum.** (SD, s.68)

Fakat okuduklarımın üzerinde **düşünemiyordum.** (SD, s.68)

Mektepte, her şeyi ayrı ayrı öğrenmek ve kafamda göz göz saklamak itiyadını **almıştım.** (SD, s.68)

Onun için okuduklarımı içime, hafızam bir dolapmış gibi **yığıyordum.** (SD, s.68)

Belki de kendime bütün bu işler için uzun mühlet **vermiştim.** (SD, s.69)

İhsan'la Sabiha'nın o kadar iyi anlaşması işleri büsbütün sarpa **sardırıyordu.** (SD, s.69)

O sene çok dost olduğum 171 Vedat artık bu meseleleri dinlemekten **bıkmıştı.** (SD, s.69)

Sabiha'yı benden ayırdıkları için düşman olduğum düşüncelere, ondan uzaklaşır uzaklaşmaz, onun en esaslı bir parçası gibi **bakıyordum.** (SD, s.69)

İhsan için de aynı şey **oluyordu.** (SD, s.69)

Sabiha'nın yanındayken onu yanımda olsun veya olmasın delice **kıskanıyordum.** (SD, s.69)

Fakat sınıfta veya evimizde, yahut babamın bir şey söylemek için beni gönderdiği evlerinde, onu yalnız görür görmez üzerine sıçramaktan kendimi zor tutacak kadar **seviniyordum.** (SD, s.69)

O gün Sabiha'nın beni düşüncesinin cesaretiyle en fazla şaşırttığı gün olmuştu. (SD, s.69)

Bu ocak sonu İstanbul kuvvetli bir fırtına geçirmişti. (SD, s.69)

Ben iki gündür boğaz ağrısından ateş içinde yatıyordum. (SD, s.69)

Bir tarafın getirdiği maddî nimetleri, öbür tarafın şöhret, asalet, güzellik, iyi tahsil, görgü, zekâ, mevki, bağlanma kabiliyeti gibi meziyetleriyle birleştirmeye çalışırdı. (SD, s.74)

Böylece manevî kıymetler de onun izdivaç piyasasında, bir nevi esham ve hisse senedi gibi efektif rolü oynardı. (SD, s.74)

Sakine Hanım, haddizatında bütün zaman boyunca büyük ve milletlerarası bir evlenme müessesesi gibi işleyen imparatorluğun tarihî ananesini sanki bilirdi. (SD, s.74)

Eşine rast gelmediğim kabiliyetleri ve bu işlerdeki iyi niyeti, Kudret Bey meselesinde onu en olmaz hayallere götürmüştü. (SD, s.74)

Beni, kendisiyle tanıştıran Kudret Bey'le ziyaretine gitmiştik. (SD, s.74)

Daha doğrusu Sabiha'ya orada tesadüf ümit ediyorduk. (SD, s.74)

Allah vere de kardeşleri olmasaydı... (SD, s.82)

Bu aynada ben, sanki demin karşı tepelerin üstünde bir şahdamarı kopmuş gibi dört tarafı kan rengine boyayan o talih çehreli akşamın kızılığ içinde Sabiha'yı ve kendimi görüyordum. (SD, s.167)

Şunu da söyleyeyim ki bütün acılar, hatırlamalar ve düşünceler, kuvvetlerini arttıran alkolün, benimle etrafım arasında gerdiği tül kadar ince, fakat bir türlü delinip öbür tarafına geçilmesi kabil olmayan bir perdenin, bir nevi şeffaf zarın arkasında oluyordu. (SD, s.167)

Etrafımdaki her şeyi onun arasından görüyor ve onun arkasından belki de başkaları için kaybolmuş gibi yaşadığımı sanıyordum. (SD, s.167)

Tül kadar ince ve bulanık bir zarın arkasında gizlenmek, oradan etrafı dinlemek, görmek, oradan sevdiklerine hasret çekmektir” diyordum. (SD, s.167)

Fakat bu akşam, burada son derece sakin olmağa mecburum” diye düşünüyordum. (SD, s.167)

Bu iradenin kendisi de şüphesiz alkolden geliyordu. (SD, s.167)

Fakat beni tutuyordu. (SD, s.167)

Hele, yeni bir şey daha öğrenirim korkusuyla hiçbir sual sormuyordum. (SD, s.167)

Her şey, aydınlık, akis, gölge birbirini devam ettiriyor, tamamlıyordu. (SD, s.168)

Sanki kâinat bizim için ve bizde yeni baştan yaratılıyordu. (SD, s.168)

Ve ben ilk defa olarak aydınlığın, her şeklinde aydınlığın adeta musikin nizamına benzer bir nizamla saltanatını kurduğunu görüyordum. (SD, s.168)

“M...” de çok muhteşem sabahlar, bütün varlığı ortadan kaldırmak istiyormuşçasına her şeyin yerine geçen, ağır, ölüm gibi yekpare ve arızasız öğle saatleri görmüştüm. (SD, s.168)

Burada ise ışığın tesiri başka türlü oluyordu. (SD, s.168)

Çocukluğumda o kadar yekpare şekilde bizim olan, bizim zevkimizi veren Boğaziçi’nde şimdi birkaç ayrı musiki birden duyuluyordu. (SD, s.168)

Rum halkın bindikleri sandallardan ki tara ve mandolin sesleri geliyordu. (SD, s.168)

Kanlıca koyundan bir türlü çıkmayan genişçe bir istimbotta ise, Amerikan neferleri kendilerine balalayka caldırtıyorlardı. (SD, s.168)

Bütün bu yabancı akisler bizi öldüresiye rahatsız ediyordu. (SD, s.168)

Tevfik Bey’in sesi Boğaz’ı tek başına zaptetmişti. (SD, s.169)

Artık yanı başımızdan ayrılmayan bir sandaldaki tambur, ud, keman, Tevfik Bey’in emrine girmişti. (SD, s.169)

Fakat Tevfik Bey coşmuştu. (SD, s.169)

Şimdi doğru eve... **diyordu.** (SD, s.169)

Bütün bu anlattığımız şeyler esnasında Rasim Bey sessizce **gölüyordu.** (SD, s.169)

Bana gelince yorgunluğuma rağmen Tevfik Bey'in zeybeğini de görmek **isterdim.** (SD, s.169)

Sandalımız en önde, muzaffer Akdeniz çıkışlarından birinden, bir yığın ganimetle dönen bir kaptan paşa gemisi gibi gurur ve azametle **vol alıyordu.** (SD, s.170)

Macera çok hoşuma gitmişti. Fakat içimdeki bir tarafla da gülmekten kendimi **alamıyordum.** (SD, s.170)

Tevfik Bey bu işe o kadar telâş ve ciddiyet **katmıştı.** (SD, s.170)

Orada kendi İstanbul efendisi zevkini ve kulak terbiyesini tırmalayan yabancı ahenkleri dinlemeyi **aklı almıyordu.** (SD, s.170)

Mor çarşafının pelerinleri havada eski gemilerin başındaki zafer heykellerinin kanatları gibi, sert rüzgârlarla bir yelken gibi dolup **boşalıyordu.** (SDs.172)

İhsan, nasıl bir düşünce ile bunu yapmağa **karar vermişti?** (SD, s.194)

Teklif, bana Muhlis Bey'den gelseydi, üzerinde düşünmeğe bile lüzum **görmezdim.** (SD, s.194)

Onun böyle bir şeyden çekinmeyeceğini, hatta hoşlanacağını, belki de bu cinsten şeyler arayacağını, İhsanlardaki karşılaşmamızda **anlamıştım.** (SD, s.194)

Halbuki İhsan, bu cinsten bir şantajın adamı **olamazdı.** (SD, s.194)

Sabahleyin çok erken kalkmış, civar ormanlarda bir at gezintisi **yapmıştım.** (SD, s.194)

Beraber yiyeceğimiz yemekte, onu üzerimde görmesini behemehal **istiyordum.** (SD, s.194)

Devletimizin menafi-i âliyesine karşı yapılan aşıkâr haksızlığı protesto edecek ve Avrupa kabineleri nezdinde geniş bir müdahalede bulunması için tavassutunu **rica edecektim.** (SD, s.194)

Onları bizzat kendim Viyana'ya kadar uzanarak ismarlamıştım. (SD, s.195)

Nedense bu merkezlerde bulunan rüfeka bu işleri unutmuş gibi görünüyorlardı. (SD, s.195)

Ona İstanbul'da hususi yardımımıla büyük bir şirketin imtiyazını temin etmişim.

İşte bu imtiyaz işine hem son şeklini vermek, hem de İstanbul'daki bazı zevatın menfaatlerinin kaybolmamasını temin etmek istiyordum. (SD, s.195)

Tasavvur buyurun ki, herif taahhütleri hilâfına olarak işi birtakım hedâya ile ucuzca atlatmak istiyordu. (SD, s.195)

Kendim için bir şey talep etmediğimden ısrar edebilirdim. (SD, s.195)

Ben vaktinde bunları sahiplerine gönderemediğim için zararı şahsen ödemem lâzım geliyordu. (SD, s.195)

Bunu ancak M. André telâfi edebilirdi. (SD, s.195)

Fakat ne dersiniz beyefendi, kadın zihnen meşgul olduğumu anlamıştı. (SD, s.195)

Sonra karısının hikâyesini iyice işitince, bu sefer etrafa saldırmaya başlamıştı. (SD, s.207)

Öyle ki, hâkimler, onun ilâmına, katil, cinayet gibi kelimeleri yazmakta tereddüd etmişlerdi. (SD, s.207)

Fakat hâkimler onun hakkında ağır cümleler yazmaya razı olmamışlardı. (SD, s.207)

Fakat halk arasında Çoban adıyla şöret kazanmıştı. (SD, s.207)

Seferberlik içinde maiyetinde dört yüz kişi bulunduğunu işitmiştik. (SD, s.207)

Onları da Millî Mücadele başlar başlamaz orduya yollamıştı. (SD, s.207)

İğreniyordum, ama bu da bir hayat... diyordum. (SD, s.207)

Ağaçlı bir yerde sabaha kadar beraber kalmışlar. (SD, s.207)

“Ne konuş-tuk... Hiçbirini hatırlamıyorum” diyordu. (SD, s.207)

Çok derin olmasını istiyordum. (SD, s.207)

İnsan eli değmesin istiyordum. (SD, s.207)

Muhtar’la Sabiha ne zaman tanışmıştılar? (SD, s.212)

Evet, çok güzel bir Hasis temsili hazırlamıştık. (SD, s.212)

Kudret Bey’in düşüncesi, her an yeni bir batağa saplanan bir arabaya benziyordu. (SD, s.212)

Evet, Hasis piyesi dolayısıyla diyordunuz? (SD, s.212)

Hasis rolünü Sabiha’nın akrabasından Nuri Adil almıştı. (SD, s.212)

Çünkü hepsini, hepsini yapmıştık. (SD, s.212)

Şimdi her şeyi anlıyordum. (SD, s.212)

Sabiha ile Muhtar’ı bu koca bebek tanıştırmıştı. (SD, s.212)

1.1.1.1.2.2 Rivayet Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması

Çünkü İsmail Molla işittiğime göre çok canlı bir adammış ve gelinini eğlendirmesini bilirmiş.(SD, s.8)

Hakikatte Atiye teyzem Doktor Refik adında İttihat ve Terakki’nin eski kurucularından bir genci ta çocukluğundan beri seviyormuş.(SD, s.8)

İsmail Molla Bey açık fikirli bir adam olduğu için gelinini evlerindeki küçük toplantılara alırmış.(SD, s.8)

Mahallemiz zenginken ve imamlar kendi evlerinde otururken bu odalarda kayyumlar, müezzinler yatarmış.(SD, s.21)

Meğer bu tecrübe denen şey, bizim kitaplardan öğrendiğimiz mânasından çok ayrı bir yerde kullanılmış. (SD, s.49)

Arada biz yanacakmışız. (SD, s.55)

Prens Sabahattin’le mektuplaşıyormuş. (SD, s.57)

Fakat daha evvelden sevişiyorlarmış. (SD, s.212)

Divanîharp yakında Yıldız Sarayı'nı soyanların listesi diye bir liste nesredecekmış. (SD, s.224)

Yakında temsiller verecekmiş... (SD, s.317)

1.1.1.1.2.3 Şart Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması

Böyle zamanlarda eğer iradesiyle silkinmezse, hususî bir vaziyet almazsa kül rengi bir boşluk içinde yüzüyor, sanırdınız. (SD, s.34)

Bir kere okumaya başlayıp da yarı yolda kalanlar için, hiç olmazsa bizimkilere göre, ancak bu iki meslek vardı. (SD, s.52)

Kim bilir, belki babasının sesi de, kızının konuşurken yaptığı el işaretleri gibiydi; ve Sabiha'nın o gürültü ve azap içinde nasıl kendisine mahsus, benliğinin çok derin ve gizli bir yerinde tükenmez bir saadet kaynağı varsa ve bu el işaretleri, konuşurken yüzünde parlayan o ince gülümseme ve gözlerinin parıltısı oradan geliyorsa, Süleyman Bey'in de benliğinde, sesinin cümbüşünü ve hüznünü idare eden böyle bir gizli ve zengin kaynak, bu biçare hayat artığını geniş insanlıkla birleştiriyordu. (SD, s.44)

Bakalım, gelirse eğer Fatma Hanım ile tanıştıracam! (SD, s.68)

Evlenmek bahsine gelince, eğer hakikaten dediğiniz gibi bu işleri biliyorsanız, benim evlenmeyeceğimi, evlenemeyeceğimi de, bunun imkânsız olduğunu da biliyorsunuz, demektir. (SD, s.73)

Evlenmek bahsine gelince, eğer hakikaten dediğiniz gibi bu işleri biliyorsanız, benim evlenmeyeceğimi, evlenemeyeceğimi de, bunun imkânsız olduğunu da biliyorsunuz, (SD, s.77)

Enerjin yoksa, tembelsen, paran onun yerine geçer, yerine başkasını çalıştırırsın, düşünemiyorsan hayatı hür bırakırsın, o senin yerine düşünür. (SD, s.80)

Nasıl ben, kendimden ve etrafımızdan ayrılan düşünceleri yüzünden Sabiha ile o kadar çekiştiğim akşamların sabahında, ondan duyduklarımı, o şikâyet ve tenkitleri mektepte arkadaşlarıma aynıyla tekrarlıyorsam, onları uzun uzun müdafaa ediyorsam,

İhsan da hemen hemen benimkine benzer bir hayranlığın yolundan giderek Sabiha'nın konuşma tarzını öylece -belki de o anda birdenbire Sabiha'yı düşündüğü için bile bile- taklit etmişti. (SD, s.125)

Böyle şeylerde insan ne kadar az şey **bilirse** o kadar rahat eder. (SD, s.147)

Doğrusu **istenirse** onlar da pek bir şey yapmıyorlardı. (SD, s.153)

Fakat doğrusu **istenirse** Kırım Muharebesi'nin şehre getirdiği değişiklik de bunun yanında ehemmiyetsiz kalırdı. (SD, s.240-241)

Günde belki beş altı defa geleceğimi, belki beş günde bir geleceğimi, fakat Süleyman Bey'e yapılacak dikkatte en ufak bir şey **değişirse** evde her şeyi alt üst edeceğimi kendisine anlattım. (SD, s.258)

Talihini iyi yüklenebilir, içinde bir tarafı, Alâiyeli Ahmet'in karısını kurtaran o çok küçük şeyi, o çok küçük mucizeyi **yüklenebilirse**, her şey değişebilir. (SD, s.272)

Ümit ettiğim izni vaktinde **alabilirsem**, asıl mühiminden kurtulurum. (SD, s.278)

Bunu kendisine bu akşam **verirseniz** minnettar olurum. (SD, s.304)

1.1.1.1.3 Birleşik Fiillerin Yüklem Olması

1.1.1.1.3.1 İsim + Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması

Bey'in sağlığında ve biraz da hanımı namına beğenmediği için küçük bey sıfatıyla ezdiği efendisine Şûra-yı Devlet azası olur olmaz birdenbire beyefendi pâyesini vermiş ve bir daha başka suretle anılmasına **müsaade etmemiştir**.(SD, s.7)

Garip bir şaka ki, sonunda hem kendisinin, hem de Atiye teyzemin aşağı yukarı hayatlarına **mal olmuştu**.(SD, s.8)

Ve nihayet Doktor Refik'ten kurtulmak için onu saraya **jurnal etmiş**.(SD, s.8)

İsmail Molla'nın ölümünden bir yıl evvel Paris'ten İstanbul'a gelmiş, gerek onu ve gerek oğlu Behçet Bey'i cemiyete sokmaya **muvaffak olmuş**.(SD, s.8)

Onunla yatar, onunla kalkardık. Her şeyin derinliklerine o uzandığı için ölüm bile acı mânasını **kaybederdi**.(SD, s.10)

Eve gelince, o, daha beledî, daha umumî bir **hizmete alındı**.(SD, s.12)

Sonra fikrini tashih ederek **ilâve ediyordu**.(SD, s.18)

Onun için ister istemez okumağa, bir yüksek mektep bitirmeğe **karar vermiştim**.(SD, s.11)

Fakat ben daha samimi olayım ve size baştan, bu trajedinin şahıslarının daha ikinci perdede birbirlerini öldürdüklerini, üçüncü perdeye, suflörle rejisörü sahneye çıkartmak şartıyla, ancak devam etmek mümkün olabileceğini **itiraf edeyim**.(SD, s.11)

O gün cuma idi. Mektebe müracaat edemezdim. Babam gelirken, mahallemize gitmemi, kirada olan evimizi, komşuları görmemi sıkıca **tembih etmişti**.(SD, s.12)

Ve onların Aksaray’a doğru kıvrıldığını görünce ben de rahatça yoluma **devam ettim**.(SD, s.13)

Fakat şimdi Bayezıt Camii’yle, Şehzadebaşı Camii’nin arasında, yüzlerinden keder akan bu halkın arasında sadece **istrap veriyorlardı**.(SD, s.13)

Daha sonraları İstanbul sokaklarının cazibesinin bir tarafını yapan satıcı seslerinin bile, eski satıcı seslerine benzemediklerini **fark ettim**.(SD, s.13)

Burada millî cephe için çalışmak da **güç olacaktı**.(SD, s.14)

İstanbul mahalleleri yirmi, otuz senede bir çehre değiştire değiştire yaşarlar ve günün birinde park, bulvar, yol, sadece yangın yeri, “hâlî arsa” geleceğe ait çok zengin ve iç açıcı bir proje olmak üzere birdenbire **kaybolurlar**.(SD, s.15)

Ne ev halkının azarları ne ustaların kovalaması **kâr etti**.(SD, s.17)

O kadar ki ev bittiği zaman İhsan’ın babası Ulvî Bey bana yepyeni bir marangoz takımını **hediye etmişti**.(SD, s.17)

Bizi biz yapan elimizdir. Elin, düşünceni **terbiye etsin!**(SD, s.18)

Mekke kadısı ile -yaşım yüzünden dost olamayacağım için- seyisiyle **ahbap olmuştum**.(SD, s.18)

Mürâî lakabını babamın kendisine taktığını işitince kızmamış, hatta mağlûp olmadığını, yahut da bu olayın üstünde olduğunu göstermek için babama eski üslûpta çok acayip bir mektup yazmış ve altına da “Hulûskârınız Mürâî kulları” diye **imza atmıştı**.(SD, s.20)

Babam bu mektuptan o kadar üzülmüştü ki hemen bir başka vazifeye tayinine çalıştı ve **muvaffak da oldu**.(SD, s.20)

Evkafın yaptığı cüzî yardımı ancak mahalle halkının müşterek yardımı tamamlayabiliyor, böylelikle akşam ve teravih **namazları kılınabiliyordu**.(SD, s.21)

Durmadan tamir edilir, halılar, kilimler, hasırlar, yazı levhaları **hediye edilirmiş**.(SD, s.21)

Yukarda bahsettiğim Mürâî İbrahim Efendiye bile akşam saatlerinde, yahut ikinci ezanında yolda tesadüf etseniz muhakkak o akşam veya ertesi sabah bir melek kanadı tedarik edip cennete doğru uçacak **zannederdiniz**.(SD, s.22)

Koca mahallede, hatta semtte, o mevsimde bir gebe kadın behemehal bulunacağı için biz çocuklar, ister açık kalmış kapıdan girelim, ister duvardan atlayalım, bu imrenme ve iştihaya **hürmet ederdik**.(SD, s.23)

Sonra namaz başlayınca yavaşça bulunduğumuz yerden çıkar, arka pencereden dışarıya süzülür ve oradan o yıllarda sayısı epeyce azalmış olan kandillerin, bu küçük kubbe altındaki karanlıkta ince, titrek çırpınışlarını **seyrederdik**.(SD, s.23)

Onun için bu ağacın etrafından alarga geçilir, onun yüklü dallan, mukaddes bir gebenin karnı gibi uzaktan ve adeta dinî bir hürmetle **seyredilirdi**.(SD, s.23)

Dibindeki evliya bile onu **muhafaza edemezdi**. (SD, s.24)

O da mahalledeki evlenmelere **yardım etmesiydi**. (SD, s.24)

Bir kere de bana son parçasının nerde ve nasıl kırıldığını şimdi bilmediğim Yıldız işi, muhteşem bir yazı takımı **hediye etmişti**. (SD, s.25)

Bununla beraber düşünce düşünce evin taksimatını kendi muhayyilemde **icat etmiştim**. (SD, s.25)

Ara sıra da yolda kendisine **tesadüf ederdim**. (SD, s.26)

Bütün tarih boyunca bir tek kelime üzerinde oynayan dargınlıklara, kinlere tesadüf ederiz. (SD, s.29)

O, Sabiha'nın yüzünün, bu sözleri söylerken tatlı değişmesine dikkat etmişti. (SD, s.29)

O zamana kadar hayvan taklidi yapmayan, bütün sanat kabiliyetini dahilî ticarete -şimdiki hükümetlerin ekonomi haftaları gibi- inhisar ettiren Adil, Abdurrahman Bey'in bu "arzu-yı hususîsini" göz önünde tutarak repertuvarına onu da ilâve etti. (SD, s.51)

Sabiha birdenbire içinde alevlenen isteklerle şimdi beni daha geniş bir âleme davet ediyordu. (SD, s.54)

Demek kendisini yapacağı işte hür bulmuyordu. (SD, s.56)

Fakat bu sefer yalnız bir manzume ile iktifa etti. (SD, s.82)

Bir aralık da oyun merakından bahsetmişlerdi. (SD, s.161)

Tevfik Bey'in eniştesi ve babamın mektep arkadaşı Rasim Bey, ilk önce benim rakı içmeme itiraz etmişti. (SD, s.164)

Muhtar, geçen akşam Moda'daki Glycine'e Kudret Bey'i davet etmiş. (SD, s.166)

Tevfik Bey'in sesi Boğaz'ı tek başına zaptetmişti. (SD, s.169)

Yine Ortaköy ve Arnavutköy'ünde İngilizler bütün meyhaneleri, kahveleri basmışlar, silâh muayenesi yapmışlar, yedi sekiz kişiyi tevkif etmişlerdi. (SD, s.170)

Sözü kolay kolay reddedilmezdi. (SD, s.176)

Zaten babana çok geçmeden İstanbul'a alacağını vaat etmişti. (SD, s.176)

Fakat sonra baban harp yüzünden istemedi, hatta sahil şehri olsun diye kaymakamlığa razi oldu. (SD, s.176)

Demek babamı, annemi beyhude yere itham etmiştim. (SD, s.176)

Ona İstanbul'da hususi yardımımı büyük bir şirketin imtiyazını temin etmiştim. (SD, s.195)

Ekrem Bey, menfasında da rahat durmamış, Umumî Harp başlar başlamaz, Merkez-i Umumî'ye yazdığı mektuplarla harbe girilmemesini tavsiye etmişti. (SD, s.199)

Vâkıa, teker teker ve çoğu gündelik zaruretlerin çehresine bürünerek kendisine gelen bir harekete az çok istirak etmişti. (SD, s.199)

Öyle ki, hâkimler, onun ilâmına, katil, cinayet gibi kelimeleri yazmakta tereddü etmişlerdi. (SD, s.207)

Kudret Bey'in verdiği haberler beni perişan etmişti. (SD, s.216)

Onu söylerken etrafında bulunanların hayat karşısındaki cesaretsizliğini mi, yoksa kendisinde yakaladığı bir zaafı, talihimizi içten idare eden o gizli meyillerden birini mi kastetmişti?... (SD, s.217)

İşin fenası Madam Elekciyan'ın rahmetli kocası Fehim Efendi kumpanyasının en istidatlı artistlerinden Kirkor Elekciyan, bu evin satın alındığı yıl bir akşam yemeğinde çok sevdiği karısına ve o kadar bağlı olduğu sanatına bu koltukta, çok ani bir şekilde veda etmişti. (SD, s.226)

Tıbbiyeden bir türlü çıkamaması, büyük bir itina ile hazırladığı ve içine müspet hiçbir şey-ne bir isim, ne bir tarif, ne de fonksiyonu bildiren en ufak bir malûmat-koymadığı bu defterler sayesinde idi. Pansiyona geldiğim zaman bana da imtihanlara onlardan hazırlanmamı ciddiyetle tavsiye etmişti. (SD, s.227)

İlk önce muganniyelikle işe başlamış, 1908'in getirdiği heyecan içinde birdenbire tiyatroya ve bilhassa trajediye heves etmişti. (SD, s.229)

Behçet Bey, bana ayrıca Mahur Beste'nin sahibi Talât Bey'in kendisine hediye ettiği çok güzel bir ayna ile bir İngiliz koltuğu, bir de yazıhane hediye etmişti. (SD, s.235)

Böylece odamı tanzim edebildim. (SD, s.235)

Artık Ferit Paşa kabinesinin politikası iflâs etmişti. (SD, s.237)

Yine o gün Kudret Bey, benden aldığı haberle, yazma kitaplar satın almak için gittiği Sahaflar içinde adeta bir miting hitabesi irat etmişti. (SD, s.237)

Onun benden bu kadar kolayca vazgeçmesi beni rahatsız etmişti. (SD, s.305)

1.1.1.1.3.2 Fiil + Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması

Hiçbir yükseklığe çıkmadan bizim mahallenin her tarafından şimdi Marmara alabildiğine genişliğiyle seyredilebiliyor.(SD, s.12)

Böylece ta beş asırdan beri biz, son derecede “imar- cı” bir millet olmaya hazırlanmış olduk.(SD, s.15)

Fakat daima kendisinin temiz olduğunu iddia edebilirdi. (SD, s.199)

Bana kalırsa hiç yorulma, onu ne sen, ne ben ıslah edebiliriz! (SD, s.265)

Fakat Zât-ı Şâhâne’yi kolaylıkla iğfal edebiliyorlar. (SD, s.281)

Yazık ki o zaman ne paşaya yardım edebilirdim. (SD, s.305)

Neden sonra, her ikisinin de şu veya bu şekilde, elinde tuttuğu insanlar olduğunu öğrenebildim. (SD, s.306)

Nihayet arkadaşlardan birinin odasında yatar veya her hangi birini otele gönderebilirdim. (SD, s.308)

Onun odasında yatabilirsiniz. (SD, s.308)

Ve bu küçük şeyler, o kadar büyük bir değişiklik yapıyordu ki, jestleri, bakışının tarzı, sokulgan, yalvarır gibi konuşması, sesinin bazı kıvrımları ve nihayet ellerinin işaretleri olmasaydı, o Sabiha değildir, diyebilirdim. (SD, s.309)

O dakikada, her zaman olduğu gibi Sabiha için seve seve ölebilirdim. (SD, s.311)

Mademki bir insan bu kadar tezaüarı kendisinde toplayabiliyordu... (SD, s.314)

Fakat galiba, bu geceden sonra kırk sekiz saat içinde onların hakiki mânasını ölçebildim. (SD, s.315)

Neden sonra bu sualin mânasını anlayabildim. (SD, s.318)

Olsa olsa aldatılmış olmama kızabilirdim. (SD, s.320)

1.1.1.1.3.3 Kalıplaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fillerin Yüklem Olması

Bu tesadüf kendi memleketlerinde olsaydı yahut buraya bir dostluk tezahürü için gelmiş olsalardı, ilk defa gördüğüm kıyafetleriyle ne kadar hoşuma gidecekti.(SD, s.13)

Sonradan yaptıkları harp edebiyatında o kadar adı geçen bu türkü tüylerimi diken diken etti.(SD, s.13)

O zaman Doktor Adil Bey'in babama İstanbul için anlattığı şeylere hak verdim.(SD, s.14)

Babamla çok sevişen bu güzel ihtiyarın, gülerek “Cevdet Bey, hakikaten Cemal Bey oğlumuzun üzerimize hakkı geçti.(SD, s.17)

1.1.1.1.3.4 Yükleme Pekiştirmeli Olan Fiil Cümleleri

Sabiha bu son güzel sözleri dinlemedi bile. (SD, s.56)

Daudet'nin hikâyesindeki delikanlı adeta Papayı ihmal eder, onu görmez bile. (SD, s.94)

1.1.1.2 İsim Cümlelerinde Yüklem

Ahmet Cevat Emre, Türkçede isim cümlesini fiilden yüklemi olmayan cümle olarak aktarır ve çok geniş bir yer tuttuğunu, çeşitleri ve oynadığı rollerin çok olduğunu belirtir. Bu cümleleri ikiye ayırır. Koşaç alanlar ve koşaç almayanlar.⁷²

Mehmet Özmen, isim soylu yüklem “isim unsuru + çekimli ek-fiil” biçiminde bir isim, isimsi veya isimlik ile ondan sonra gelen çekimli ek-fiilden oluştuğunu belirtmiştir. Yüklemi isim soylu olan cümleleri, isim cümlesi olarak tanımlamıştır. Yüklemdeki ek-fiilin, yalnızca fiil olarak görev yaptığını, eklendiği isim unsurunu fiilleştirdiğini aktarmıştır.⁷³

Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz isim cümlesini yüklemi isim soylu bir kelime veya kelime grubu olan cümleler olarak açıklamışlardır. Yüklemi edat veya edat grubu olan cümleler de isim cümleleridir. İsim cümlelerinde yüklem, ek fiille çekim halindedir.⁷⁴

Halim Ulaş, yüklemi isim ya da isim soylu olan cümleleri isim cümlesi olarak tanımlar. Bunlar ek fiil alarak yüklem görevini alırlar.⁷⁵

Türkçede isim cümlesi birçok dil konusunda olduğu gibi fikir ayrılıklarının yaşandığı bir konudur. Fevzi Karademir, Türkçede isim unsurunun yüklemleşmesinin, şeklen fiil kategorisine geçişiyle mümkün olabileceğini vurgular. Bununla birlikte Türkçede isim ve fiil cümlelerinin ayırımı bütünüyle açıklık kazanmadığını ve kabul görmediğini belirtir. İsim türünden unsurların ancak bir ek veya yardımcı/ek fiille yüklemleşebilmesi; diğer yandan çekimli fiillerden oluşan yüklemelerin de yapıcı

⁷² Ahmet Cevat Emre, “ Türkçede Cümle: II. İsim Cümlesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, S 3, (1955), s. 23.

⁷³ Mehmet Özmen, age., s.16.

⁷⁴ Gürer Gülsevin, Erdoğan Boz, *Türk Dili ve Kompozisyon I-II*, Tablet Yay., Konya, 2009, s.141.

⁷⁵ Halim Ulaş, *Cümle ve Metin Bilgisi*, Aktif Yay., Ankara, 2003, s.33.

bitmişlik ifade etmesi ve bu yönüyle isim özelliği göstermesi, konuyu tartışmalı hale getirmiş, farklı yaklaşımlara zemin hazırlamıştır.⁷⁶

Hanifi Vural, “Türkçede İsim Cümlesi Meselesi” adlı çalışmasında konuyla ilgili ortaya konan yaklaşım farklılıklarına değinir ve özetle şu görüşleri ortaya koyar: İsim cümlesinin zarf tümleci, yer tamlayıcısı ve nesne alıp almaması konusunda araştırmacılar farklı yaklaşımlarda bulunmaktadır. Bu durum konunun öğretimini oldukça zorlaştırmaktadır. Ek fiilin fiillik özelliğini esas aldığımızda, adına isim cümlesi denilen yapıların “fiil cümlesi”nin ne kadar uzağına düştüğünü sormak ve sorgulamak gerekmektedir. Bu durum, “isim cümlesi” adı verilen yapılarla ilgili olarak öteden beri zincirleme gelen bilgilere ihtiyatlı yaklaşmayı gerekli kılmaktadır. Ek fiil ögesi esas alındığında Türkçede yüklemine göre sadece fiil cümlesi varmış gibi bir durum ortaya konmaktadır.

Bu konudaki yaklaşım farklılıklarından kaynaklanan karmaşanın dilciler arasında tartışılıp sağlıklı bir sonuca ulaştırılmasını dileyen Hanifi Vural, sorunun çözümünde şöyle bir sınıflandırmanın da çıkış yolu olarak tartışılabileceğini belirtir: 1. Yapı bakımından yüklem: İster fiil ister isim cümlelerinde yüklemeler işletim ekleri ile tamamlanmış yapılardır. Kökü fiil olan yüklemeler de aldıkları işletim ekleri ile yapıcı isim özelliği kazanırlar. Bu açıdan bakıldığında yapı bakımından sadece isim cümlesinden söz edilebilir. 2. Anlam bakımından yüklem: Hareket bildiren yüklemeler ve oluş bildiren yüklemeler olmak üzere ikiye ayrılabilir.⁷⁷

Fevzi Karademir cümle tasnifi konusunda şu farklı görüşlerin dillendirildiği ifade eder:

“1.Türkçede yüklemnin türüne göre a. isim cümlesi, b. fiil cümlesi olmak üzere iki tür cümle vardır.

⁷⁶ Fevzi Karademir, “Türkçede İsim Cümlesi ve Alabildiği Ögeler Üzerine”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 8, S 41, (Aralık 2015), s.205.

⁷⁷ Hanifi Vural, “Türkçede İsim Cümlesi Meselesi”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 451-456.

2. Türkçede yüklemnin türüne göre sadece fiil cümlesi vardır.

3. Türkçede, yapı esas alındığında, yüklemnin türüne göre sadece isim cümlesi vardır.”⁷⁸

İsim cümlesi hakkındaki ortaya konan tartışmalara yer vermekle beraber biz çalışmamızda Karademir’in yaptığı birinci tasnife göre bir yol izleyerek isim cümlesini isim ve isim soylu sözcüklerin ek fiil olarak yüklemlenmesi yoluyla oluşan cümle olarak kabul ettik. Metin üzerindeki incelememizi de bu yönde sürdürdük.

1.1.1.2.1 Yüklemleri Tek Kelime Olan İsim Cümleleri

Ne yapılır, Şerife Hanım, devlet mefhumuna hürmetkârdı.(SD, s.8)

Sekiz dokuz yaşlarında yardım.(SD, s.9)

Onun için hatıralarım daha sarihtir.(SD, s.9)

Bu yağmurlu geceyi, kendi ışıkları içinde bir yumruk sertliğiyle bekleyen bu zırlılar işgal altındaki şehrin hayatını anlatmaya kâfiydi.(SD, s.10)

Onun için evimden ve ailemden ayrıldığıma çok müteessirdim.(SD, s.10)

Ayrıca İstanbul’da, beni unuttuğunu iyice bildiğim küçük bir sevgilim yardı.(SD, s.10)

Fakat ayakta kalması, yıkılmaması için hiçbir gayrette bulunmadığıma göre bu teessürümden fazla bahsetmeğe hakkım yok.(SD, s.12)

Bunların başında mızıkaları yoktu ve adetçe daha azdılar.(SD, s.13)

Hayır, burada yaşamak çok güçtü.(SD, s.14)

İşte bu bekleyiş orada, İstanbul’dan çok kolaydı.(SD, s.14)

Bu mahalle camiin etrafına toplanmış beş sokakla onların açıldığı bir tramvay caddesine muvazi ve oldukça geniş, öbürü Aksaray tarafında onun karşılığı, fakat kargacık burgacık iki sokaktan ibaretti.(SD, s.14)

⁷⁸ Fevzi Karademir, agm., s.205.

Dört evliyamız, camiden başka bir ahşap mescidimiz, biri Lale devrinden diğeri biraz daha evvelden kalma iki medresemiz, birinin içinde ‘Yeşil Tulumba’ adı verilen bir de soğuk su kuyusu bulunan birkaç küçük mezarlığımız vardı.(SD, s.14)

Mahallenin tramvay caddesine bakan tarafında Hamamizade İsmail Efendi’nin babasının kiralamış olduğu hamam vardı.(SD, s.14)

Yanı başımızda anne tarafından Zagrep âyanı Selim Paşa’nın torunu olan İhsan Beylerin evleri vardı.(SD, s.15)

Onlar bizden daha eskiydiler.(SD, s.15)

Kasım Ağa’nın deniz inşaatına pek merakı yoktu.(SD, s.16)

Şehirde her çocuğun küçük yelkenli oyuncakları vardı.(SD, s.16)

Evin inşasında az gayret sarf etmediler” deyişi hâlâ hatırmadadır.(SD, s.17)

Şimdi iyi hatırlıyorum ki, o yaştaki gençlerde tabî olan giyinme merakı yoktu.(SD, s.17)

Yüzü gözü sivilce içindeydi ve en aşağı üç günlük sakalı vardı.(SD, s.18)

Öne doğru çıkık alını son derece sakindi.(SD, s.18)

Birisi saraydan hediye edilen iki muhteşem arabası ve çok güzel atları vardı.(SD, s.18)

İhtiraslarımız daima böyledir.(SD, s.19)

Mahallemizin belki en dikkate değer çehresi olan Mürâî İbrahim Efendinin ise vazifesine son verildiği için kederine had yoktu.(SD, s.19)

Camiin iki kapısı vardı.(SD, s.21)

Biri bizim evin tam karşısında idi.(SD, s.21)

Hatta asıl birleştirici olan şey, bunlar değil ibadetti.(SD, s.22)

Benim çocukluğumda bahçenin iki incir ağacıyla, mürdüm eriği ve büyük ceviz ağacı semtte meşhurdu.(SD, s.23)

Mürdüm eriğinden bizim hissemiz ancak yere düşenlerdi.(SD, s.23)

Ceviz ağacı böyle değildi; onun meyvesi herkese mübahtı.(SD, s.24)

Zaten bu evliyanın çocukları çok sevdiği âşikârdı.(SD, s.24)

Konağın hiçbir üslûbu yoktu. (SD, s.25)

Süleyman Bey'in kaderden şikâyet hakkı vardı.(SD, s.36)

O zaman Preveze'de İsmail Paşa mutasarrıftı.(SD, s.38)

Alnında vardı küçük bir urcuğu. (SD, s.38)

Zihninden eski, mesut, müreffeh bey kızı, bey hanımı zamanlarına çekilmiş gibi garip bir yaşayışı vardı.(SD, s.38)

Onun sesi duyulunca, penceresi açılmayan ev yoktu. (SD, s.40)

Süleyman Bey'in son derecede erkek, gür, bütün mahalleyi, sanki benim ikide bir patlayan futbol topummuş gibi birkaç nefeste dolduran bir sesi vardı. (SD, s.40)

Bunun adı okumaktı.(SD s.50)

Bir kere okumaya başlayıp da yarı yolda kalanlar için, hiç olmazsa bizimkilere göre, ancak bu iki meslek vardı. (SD, s.52)

Belimizi doğrultmak için birleşmemiz, çalışmamız lâzım. (SD, s.55)

Yalan ve yanlış da olsa birtakım şeylerin etrafında toplanmak lâzım. (SD, s.55)

Telâşı da bundandı. (SD, s.56)

Bu ihtiyatta haklıydı. (SD, s.58)

O zaman çok sıkıntıdaydılar. (SD, s.58)

Sabiha'yı muhafaza etmenin başka çareleri de vardı. (SD, s.68)

Sabiha hemen her akşam bizdeydi. (SD, s.69)

Tabiî, kadıncağızın kabahati yok! (SD, s.75)

1.1.1.2.2 Yükleme Pekiştirmeli Olan İsim Cümleleri

Bunlar hakikatte tiyatro sanatıyla ufak bir alâkası olan şeyler bile değildi. (SD, s.131)

Zavallı farkında bile değil. (SD, s.165)

1.1.1.2.3 Yükleme Kelime Grubu Olan İsim Cümleleri

1.1.1.2.3.1 İsim Tamlamasının Yükleme Olması

Behçet Bey annemle teyze çocukları olan Atiye Hanımefendi'nin kocasıydı. (SD, s.8)

Atiye Hanım, Abdülhamit devrinde acayip mizacı, sevimliliği, huysuzluğu, tatlı uysallık, inat ve fantezileri, ani coşmalarıyla “saraya intisap” dedikleri o acayip ve tehlikeli ikbali bile bir nevi şaka hâline getirmiş olan Kazasker Ata Molla Bey'in küçük kızıydı. (SD, s.8)

Behçet Bey'i tanıdıkları için o kadar sevimsiz yapan şey, İttihat ve Terakki'nin Paris'te ve Selanik'teki iki kolunu birleştirebilecek tek adam olan Doktor Refik'in ölümüne sebep oluşudur. (SD, s.9)

Akdeniz güneşi, yumuşak berraklık denizinin tehlikeli varlığını bile çok uysal bir tanrı yapan güneş bu küçük kasabada bütün hayatımızın sanki mimarıydı. (SD, s.10)

Evimiz Şehzadebaşı ile Horhor arasında yukarıda camiinden bahsettiğim Elâgöz Mehmetefendi mahallesindeydi. (SD, s.14)

Vâkıa kasaba İtalyan işgali altında idi. (SD, s.14)

Babamın yetiştiği zamanlarda mahallemiz 93 Muharebesi'nin ve Hamîd devrinin ilk yıllarının yeni baştan çizdiği kadro içindeydi. (SD, s.18)

Fakat mahallenin dedikoducu kadınları bu işin daha ziyade, ceviz ağacına çıkan semt delikanlılarının, onun yüksek dalları arasında İsmail Efendinin kızlarını tahta silerken seyrede ede olduğu fikrindeydiler. (SD, s.24)

1300 senelerinde etrafı, toza dumana katarak eğlenen bu Nuri Bey, bütün semtin ve benim çocukluk senelerimin en güzel kızlarının babasıydı. (SD, s.24)

Ben o zamanlar Vefa'nın ilk sınıfındaydım. (SD, s.29)

Süleyman Bey'in kız ve kadın terbiyesi hakkındaki değişik fikirleri, kızına içtiği zaman verdiği hitabeler bu seyahatin mahsulleri idi. (SD, s.36)

Süleyman Bey memleketine döndüğü zaman bu yeni fikirlerin ve bilhassa gördüğü şeylerin tazyiki altındaydı. (SD, s.36)

Bu ses üst üste hicretlerin, hasretlerin içinde yetişmiş, onların İctimaî mirasıydı. (SD, s.40)

Biz küçükler, bir bakıma zaruretlere baş eğmeyi öğrenmiş olan büyüklerden fazla, hazmedilmemiş mağlubiyetin acısı içindeydik. (SD, s.45)

O aynı zamanda bir yığın tatlı hususiyetin, tabiatla derin kaynaşmanın, hayata her tecrübeden uzak şahsî bir kayışın mevsimidir. (SD, s.48)

Sonra da hürriyet meselesi. (SD, s.55)

Sabiha'nın elindeki Ali Kemal'in Rical-i İhtilâli idi. (SD, s.56)

1.1.1.2.3.2 Sıfat Tamlamasının Yüklem Olması

Bu manyak ve benim için o kadar sevimli, fakat etrafın hiç de sevmediği bir adamın kendisinden daha beter olan hizmetçisi ve azap meleği Şerife Hanım, rütbe, elkap, unvan ve teşrifat işlerinde bir eski devlet salnâmesi kadar titizdi...(SD, s.7)

Bu trajedinin bitmemesine en büyük sebep şüphesiz ileride anlatacağım maceradır.(SD, s.11)

Solgun yüzlü, ağır kumral saçları bir bağ bozumu gibi omuzlarına yığılan, gözlerinin içi, güneşte ince saman çöpleri cıtırdıyormuş gibi pırıl pırıl tutuşan bir kadındı.(SD, s.9)

Onlar gibi, insanın içinde aşk, sonsuzluk duygusu, bilinmez daüsslalar uyandırdıktan sonra ortadan çekilip giden bir mahlûk.(SD, s.9)

Çekilip giden, fakat bir türlü unutulamayan bir mahlûk...(SD, s.9)

Solgun yüzlü, ağır kumral saçları bir bağ bozumu gibi omuzlarına yığılan, gözlerinin içi, güneşte ince saman çöpleri cıtırdıyormuş gibi pırıl pırıl tutuşan bir kadındı.(SD, s.9)

Ben bütün ömrümce proje kurmuş, tasarlamış, onların vücut bulma hayalleriyle yaşamış bir adamım.(SD, s.12)

Bu cami on yedinci asır başında yapılmış çok şirin bir eserdi.(SD, s.12)

Şehir, hiç de bıraktığım şehir değildi.(SD, s.13)

Bunlar haddizatında belki güzel şeylerdi.(SD, s.13)

Tarihte ve bilhassa felsefedeki “sebepe ve netice” davasının bu en iyi misalidir.(SD, s.15)

Galiba felsefe mekteplerinin, ilahiyat spekülasyonlarının o kadar çok ve değişik olması biraz da bu yüzdendir.(SD, s.11)

Adı Kasım olan bu onbaşı, Sinop’un bütün çocuklarının dostu olan Deli Ömer’le beraber en yakın ahablarımdı.(SD, s.16)

O daha ziyade bir filozoftu.(SD, s.16)

Şurasını da söyleyeyim ki Kastamonu ormanlarının hemen dibindeki bu şehirde gemi inşaatı öteden beri esaslı bir sanattı.(SD, s.16)

Büyük başlı, iri ve atletik vücutlu, dalgın bakışlı bir delikanlıydı.(SD, s.17)

Mahallemizdeki Sofya, Vidin, Filibe muhacirleri, bu 93 Muharebesi’nin, oldukları yerlerden söküüp İstanbul’a getirdiği ailelerdi.(SD, s.19)

Tevazuu ve iltifatı, âşikâr bir alay şekline kadar götüren ve şer’î mahkemelerde yabancı şahitlik yapmak, bir de canı pek sıkıldığı zaman yalancıkdan haberler uydurup etrafı alt üst etmekten başka kabahati olmayan bu adamcağız, hakikatte sadece dünya ve insan işlerini bir türlü ciddiye almayan bir septikti.(SD, s.19)

İşte Elâgöz Mehmetefendi Camii, benim yalnız dört devresini saydığım bu içtimâî jeolojinin her şeyi ve bütün hayatı etrafında toplayan merkezidi.(SD, s.19)

İman, sadece bizi Allah’a bağlayan bağ değil, müşterek kıyafet, yüz ifadesi, muaşeret şekli, hülâsa cemiyet hayatında nezaket ve merasim dediğimiz şeylerin, yani karşılıklı münasebetlerin tek kaynağıydı.(SD, s.22)

Bu, o devrin mahallemize mahsus, herkesçe kabul edilmiş bir isterisi idi.(SD, s.23)

Bu hediyeler sedef saplı çakı, kalemtıraş, üstünde kalem kesilecek fildişi makta'lar, ceviz veya billûr yazı takımları, deve derisinden Karagöz takımları gibi şeylerdi.(SD, s.25)

Belki de, fikrin mesuliyetini üzerine almaktan çekinecek kadar derin düşünceliydi. (SD, s.25)

Mağrur, atletik cüsseli, soğuk bakışlı bir delikanlıydı. (SD, s.26)

Mahallede galiba tek sevdiği, konuşmaktan hoşlandığı insan İhsan Bey'di.
(SD, s.26)

Onlar benim için pek nadir karşılaşmalardan bir nevi iç kamaşması gibi, içimde yerleşip kalmış dağınık çehre çizgileri, çok etli bir dudak, zaptedilmiş bir tebessüm, mütecessis bir bakış, rüzgârda peçe altından nasılsa fırlamış bir tutam saç, ucu kalkık kaşlar, bileklere kadar çıkan eldivenler, ince peçe, her renkten çok kıvılcımlı bir yığın çarşaf, istilâ eden bir koku ve biraz kesik kahkaha, şiveli cıgıllıklar ve edalı konuşma parçaları idi. (SD, s.26)

Bu, Osmanlı tarihinin kapı yoldaşlığı devrinden millî hayata yâdigâr bir taraftır. (SD, s.29)

Ona göre babası, annesinin yüzünden hayatı alt üst olmuş bir bîcare idi. (SD, s.30)

Sabiha'nın annesi hastalıklı, solgun, sesi ve gözü daima yaşlı bir kadındı. (SD, s.37)

Ama Rumeli toprağı başka şeydir. (SD, s.37)

“Kır sakallı, şişman, bir ayacığı aksar, abdestinde namazında bir Müslümandı.
(SD, s.37)

Ne iyi adamdı. (SD, s.38)

Bunlar şehirli hayatının o küçük, yarı şaka, yarı alay ve hissilik dolu, bir Hüseyin Rahmi romanının sesle illüstrasyonuna benzeyen moda şarkılarından ayrı şeylerdi. (SD, s.41)

Hepsi de çıkamaz sokak, sönmüş lamba gibi insanlar. (SD, s.42)

Ah, bizimle konuşacak bir adam olsa, doğru dürüst bir adam. (SD, s.42)

Bunlardan biri bugün yadırgayacağımız kadar kötü basılmış bir Leonardo idi. (SD, s.45)

Ben o zamanlar, sadece bulunduğu mektebi bitirmeye dört senesi olan bir Sultanî talebesiydim. (SD, s.48)

Bu, etrafın, bütün hayat ve terbiye sisteminin, elebaşları bazen altı ayda, bazen daha erken değişmesine, birkaç defa mihver değiştirmesine rağmen memleketin iç politikasının beni, bütün yaşdaşlarımla beraber inandırdığı bir şeydi. (SD, s.49)

Sokak, evinizin kapısından başlayan hayat, ayrıldığınız zaman hüznü duyduğunuz arkadaş, bir humma gibi sizi saran macera ve yarın içine gireceğiniz kördövüşüdür. (SD, s.52)

Bu kitapta anlatılan şeyler, güzel şeyler. (SD, s.56)

Bu Selâhattin Bey_Selanik civarında bir kazada küçük bir memurdu. (SD, s.56)

Fakat Kudret Bey, elli üç yaşında hâlâ yirmi yaşının hülyalı kararsızlığını devam ettiren adamdı. (SD, s.76)

1.1.1.2.3.3 İyelik Grubunun Yüklemleri

Adı Kasım olan bu onbaşı, Sinop'un bütün çocuklarının dostu olan Deli Ömer'le beraber en yakın ahablarımdı. (SD, s.16)

Bilmediğim bir taraf kendi zaafımdı. (SD, s.152)

Kendimden ikinci memnuniyetsizliğim de İhsan'ın evinde her şeye fazla hayran oluşum, hele Sabiha'yı sormadan evden çıkışımdı. (SD, s.152)

1.1.1.2.3.4 İsim-Fiil Grubunun Yüklemleri Olması

Onun asıl mânası dünya işlerinde bir nevi simzmi benimsemek, onun içinde dört tarafım iyice kollayarak, kimseyi rahatsız etmeden, büyüğü kuşkulandırmadan, küçüğü sabrın son haddine getirmeden rahatça, yahut gâilesizce yaşamak, hayat yolunda her vesileden istifade ederek ilerlemek, ev, köşk, apartman, han, esham sahibi olmuştum. (SD, s.49)

Etrafı kendine, hükümete çekmek için, göze girmek, efkârı umumiyeye dayanmak meselesi. (SD, s.55)

1.1.1.2.3.5 Bağlama Grubunun Yüklemleri Olması

Eniştesi Mehmet Bey'in iki kızının adı Fahriye ile Suat idi. (SD, s.27)

1.1.1.2.3.6 Birleşik İsim Grubunun Yüklemleri Olması

Tıpkı Rphaello'nun "Madonna" ları gibi yahut Del Sarto'nunkiler. (SD, s.84)

1.1.1.2.3.7 Edat Grubunun Yüklemleri Olması

Küçük şehir hastalığı dedikleri şey, beni ağır ağır sarıyor ve mumyalıyor gibiydi. (SD, s.10)

İhtiyar, genç yanına biraz yaklaşp da istediğini yaptırmayacağı insan yok gibiydi. (SDs.27)

Böylece biri ondan uzakta, diğeri onun yanında iki ayrı insan gibiydim. (SD, s.69)

Fakat yüzünün layıkıyla tutamadığım bazı çizgileri yalan söylemeyeceğini, kendisine güvenilebileceğini, bir noktada kırılmazsa eğer, bazı ihtirasların onu çok uzaklara götüreceğini söylüyor gibiydi. (SD, s.179)

1.1.1.2.3.8 Tekrar Grubunun Yüklemleri Olması

Aziz devri paşaları zamanında küçücük camiimiz purıl purıl imiş. (SD, s.21)

1.1.1.2.3.9 Unvan Grubunun Yüklem Olması

Bunlardan biri de Muhlis Bey'di. (SD, s.25)

Mahallede galiba tek sevdiği, konuşmaktan hoşlandığı insan İhsan Bey'di. (SD, s.26)

Fakat artık Süleyman Bey eski Süleyman Bey değildir; ne de Sündüs Hanım, eski Sündüs Hanım. (SD, s.37)

1.1.1.2.3.10 Bulunma Grubunun Yüklem Olması

Süleyman Bey, zevk ve eğlenceden gayri işlerde kendisini bir nevi gurbet diyarında, belki de mutlak pişmanlıkta hisseden insanlardandı. (SD, s.36)

Benim kendisini gördü-ğüm zamanlar -Kudret Bey'in İstanbul dönüşünden sonra- yirmi iki, yirmi üç yaşlarında sarışın, ince, sarı bıyıklı, dar alınlı, daima kısık göz kapaklarının arasından etrafa bir nevi istiğna ile bakan bir delikanlıydı. (SD, s.161)

O zaman Madam Elelcciyen kırk, kırk beş yaşlarında bir kadındı. (SD, s.229)

1.1.1.2.3.11 Uzaklaşma Grubunun Yüklem Olması

O gün Sabiha'nın büyük açılma günlerinden biriydi: (SD, s.45)

Kudret Bey de, Muhlis Bey gibi gümrük nazırlarının akrabasından idi. (SD, s.54)

Kudret Bey aynı zamanda büyük diplomatlarımızdan ve politika adamlarımızdan biridir.. (SD, s.91)

Bugün işte bu nadir günlerden biriydi. (SD, s.102)

Ekrem Bey ilerlemesi için yolun başına getirilmesi kâfi gelen insanlardan biriydi. (SD, s.106)

İbrahim Bey bu sonunculardandı. (SD, s.163)

Tevfik Bey, İstanbul'un birinci sınıf aşçularından biriydi. (SD, s.164)

Bu harp içinde kazandığı parayı kaybetmeyen nâdir insanlardan biridir. (SD, s.189)

1.1.1.2.3.12 Yaklaşma Grubunun Yüklem Olması

Hiç bırakırlar mı beyim, Arap Ahmet sekiz insana bedeldir. (SD, s.175)

1.1.1.2.3.13 Vasıta Grubunun Yüklem Olması

Nitekim kahve benim yaşımdaki gençlerle doluydu. (SD, s.184)

Sabiha ile meşguldü. (SD, s.217)

Sokak, gecenin o belirsiz sesleriyle doluydu. (SD, s.223)

Hep benimle berabermiş. (SD, s.270)

Ölmüş sandığı benimle berabermiş. (SD, s.270)

Şimdi o ölü; ben de onunla beraberim...” (SD, s.270)

Süleyman Bey bir mezarlık gibi ölümle doluydu. (SD, s.272)

Bir kadınla evlendim, diye bütün şehir benimle meşgul... (SD, s.298)

1.1.2 ÖZNE

Özne, cümlede yargıyı uygulayan ya da oluşun, durumun içinde var olan; kendisinden bahsedilen, yargıya konu olan; cümlede bazen kelime ya da kelime grubu olarak yer alan bazen de yüklemdeki kişi eki ile kendini hissettiren, derin yapıda her zaman var olan yüzeysel yapıda ise bazen gösterilmeyen/gösterilemeyen cümlelerin yüklemden sonraki ikinci önemli ögesidir.⁷⁹

Mehmet Özmen, öznenin genel olarak cümlelerin temel öğelerinden biri olarak kabul edildiğini ve genel olarak yüklem belirttiği eylemi yapan, yüklem belirttiği eyleme konu olan ve ondan etkilenen öge olduğunu belirtir.⁸⁰

Leylâ Karahan, cümlede yapanı ve olanı karşılayan ögeyi özne olarak tanımlamıştır. Öznenin yüklem gösterdiği kılışı, oluşu, ve durumu üzerine aldığını ifade etmiştir.⁸¹

Necati Demir, yüklem işaret ettiği yargıyı, isteği, duyguyu ve düşüncüyü gerçekleştiren kişi, nesne veya kavramı özne olarak tanımlamıştır. Öznenin yüklemi gerçekleştiren öge olduğunu belirtir.⁸²

Mehmet Hengirmen, özneyi cümlede işi yapan, eylemi oluşturan kişi, hayvan, bitki ya da diğer canlı cansız tüm varlıklar olarak tanımlamıştır. Öznenin bir ya da birden çok sözcükten oluşabileceğini ve birden fazla sözcükten oluşan özneler özne öbeği denildiğini ifade etmiştir.⁸³

Özne, cümlede yüklemle doğrudan ilişkili hâlinedir. Ancak yüklem olduğu yerde özne bulunur. Yüklem ister çekimli fiil olsun ister ekfiil almış isim soylu sözcük

⁷⁹ Salim Küçük, Ülkü Ünal, “Özne Türleri mi Öznenin Özellikleri mi?”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C 7, S 16 (Ağustos 2018), s.2.

⁸⁰ Mehmet Özmen, “Özne Üzerine Düşünceler”, *Türk Dili Üzerine Makaleler*, Akçağ Yay., Ankara, s.335.

⁸¹ Leylâ Karahan, age., s.18.

⁸² Necati Demir, *Türkçe Cümle Bilgisi*, Altınordu Yay., Ankara 2019, s.52.

⁸³ Mehmet Hengirmen, *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yay., Ankara, 1999, s.273.

olsun onun mutlak yapanı veya olanı vardır. Bu özne ile ifade edilir. Ama, özne söyleyen kişinin arzusuna göre, konuşma şekline, vurgulanıp vurgulanmamasına göre cümle içinde bulunur veya bulunmaz.⁸⁴

İsmail Ulutaş, özneyi cümlede, yüklemdeki eylemi gerçekleştiren veya olan varlık, olarak adlandırır. Özne, genel olarak, cümledeki isimlerden birine gramerlik işaretlemeler neticesinde verilen bir görev adıdır. Cümlede yüklemden sonra en dikkat çekici, belirgin ve temel unsur olsa da geleneksel ya da modern dil bilimi anlayışıyla çalışan dilcilerin üzerinde ortaklaşa birleştikleri bir unsur değildir. Bir ismin ya da isim grubunun cümlede özne olup olmadığını belirleyecek özellikleri belirlemek, özne konusunda çalışılması gereken ilk iştir.⁸⁵

Cümledeki fiilin gerçek yapıcısı, edeni, kılanı ise fail olarak isimlendirilir. Fail ve özne, aynı isim ya da isim grubunda kesişebileceği gibi, farklı isim ve isim grupları olarak da cümlenin bildiriminde bulunabilirler.

*“Çocuk kitabı okudu.” cümlesinde özne ve fail aynı isimde kesişmektedir. “Zeytin işçiler tarafından toplandı.” cümlesinde eylemi yapan işçiler fail; eylemden etkilenen zeytin ise özne olarak etiketlenecektir.*⁸⁶

H. İbrahim Delice, gramer çalışmalarında öznenin tanımıyla ilgili çok büyük farklılıklar olmadığını belirtir. Var olan çalışmaların aşağı yukarı şu tanımda birleştiğini söyler : *“Cümlede yüklemnin belirttiği işi yapan veya bir oluşa konu olan öge.”*⁸⁷

Nuh Doğan, Türkiye Türkçesi söz dizimi ve dil bilgisi çalışmalarında yer alan özne tanımlarında genellikle şu üç hususa dikkat çekmiştir:

i) Özne cümlede yapan/kılanı ve olanı temsil eder.

⁸⁴ Alparslan Ertürksoy, *Türkiye Türkçesinde Cümlede Özne*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2005, s.4.

⁸⁵ İsmail Ulutaş, “Cümlede Özne ve Fail Konusuna Bir Bakış”, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 2.1, s.2-3.

⁸⁶ agm., s.3.

⁸⁷ H. İbrahim Delice, “Türkçe Sözdiziminde Özne”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S 6, (1998), s.192.

ii) *Özne cümlelerin fiilden sonra ikinci temel unsurudur.*

iii) *Özne fiilin gösterdiği işi, oluşu, durumu, yargıyı üzerine alır.*

Dilcilerimizin bir kısmı (Kaya Bilgegil, Nurettin Koç) (i), (ii) ve (iii) maddelerinin tümü üzerinde; bir kısmı (Tahsin Banguoğlu, Muharrem Ergin, Hikmet Dizdaroğlu, Haydar Ediskun, Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, Günay Karaağaç) (i) ve (ii); bir kısmı (Zeynep Korkmaz, Leylâ Karahan, Hamza Zülfikar) (i) ve (iii); bir kısmı (H. İbrahim Delice) ise sadece (i) maddesi üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak hemfikir olmuşlardır. Bununla birlikte söz dizimi incelemelerinde öznenin söz konusu tanımlarına pek uyulmadığı, araştırmacıların tanımlarıyla yaptıkları cümle tahlillerinin hem kendi içinde hem de diğer araştırmacıların tanım ve tahlilleriyle çoğunlukla çeliştiği, birçok durumda eksik ve yetersiz kaldığı görülmektedir.⁸⁸

Şahap Bulak, özne konusunda dilcilerin arasındaki en büyük anlaşmazlığın özne türleri ve bunların adlandırılışı konusunda olduğunu ifade eder. Araştırmacıların özneye şekil ve işlev açısından yaklaşımları çok fazla özne türünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu durumun sebebi bu konudaki araştırma ve değerlendirmelerde bir tutarlılığın olmamasıdır. Özne türleri ile ilgili terimlerin birçoğunun öznenin özelliği olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Özne açık özne ve gizli özne olarak iki başlık altında ele alınmalıdır.⁸⁹

Abdurrahman Tarıktaroğlu, öznenin cümlede ya var veya varlığı hissedilir ya da olmayacağını aktarır. Sözde özne, örtülü özne, gizli özne terimlerinin karışıklık oluşturduğunu dile getirmiştir. Bu terimlerin çeviriler yoluyla dilcilerin arasında kullanılmaya başladığını ifade eder.⁹⁰

⁸⁸ Nuh Doğan, “Türkiye Türkçesi Sözdiziminde Özne Sorunu-Dil Bilimsel Bir Yaklaşım”, *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S 10/12, (Yaz 2015), s.299.

⁸⁹ Şahap Bulak, “Özne Türleri Üzerine”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S 8/1, (Winter 2013), s.1101-1127.

⁹⁰ Abdurrahman Tarıktaroğlu, “Türkçede Özne Sorunu”, *Türk Dili*, S 536, (1996), s.192-194.

H. İbrahim Delice, özne ile ilgili şu terimlerin kullanıldığını aktarır: Açık Özne, Açıklayıcı [‘dan] Özne, Bağlayıcı Özne, Belirsiz Özne, Bildirme Koşacıyla Özne, Birinci ve İkinci Kişi Özneler, Dönük Kimse, Ettiren Kimse, Gerçek[te] Özne [Kimse], Gizli Özne, Gramerce [Örtülü/Güçte] Özne, Karşılıklı Kimseler, Kayan Özne, Mantıkça Özne, Olduran Kimse, Ortak Özne, Ortaklaşa Kimse, Pekiştirmeli Özne, Seslenmeli Özne, Sözde Özne, Üçüncü Kişi.⁹¹

Yukarıda da örneklerini verdiğimiz tanımlardan hareketle özneyi “bir cümlede yüklemle gerçekleştirdiği işi yapan ya da bir oluşa konu olan öge” olarak tanımlayabiliriz. Özne tek bir kelime olabileceği gibi birden fazla kelimeden de oluşabilir. Araştırmacılar öznenin tanımında ortak bir noktada buluşurken, özne türleri konusunda aynı tutarlılığı göstermemişlerdir. “Açıklayıcı özne, ortak özne, sözde özne, örtülü özne” gibi pek çok özne türü ortaya konmuştur. Araştırmamızda bu tartışmaya yer vermekle beraber özne türlerini gerçek özne, gizli özne, sözde özne, pekiştirmeli özne, açıklamalı özne olmak üzere beş başlıkta ele aldık.

⁹¹ H. İbrahim Delice, agm., s.195-206.

1.1.2.1 Özne Türleri

Aziz Gökçe, “Özne Türleri Üzerine” adlı çalışmasında özne türleri üzerinde bir birlik sağlanamadığını belirtmiştir.⁹² H. Ediskun’a göre edilgen çatılı fiillerle kurulmuş cümle ya da cümleciklerde gerçek özne değil, sözde özne bulunmaktadır.⁹³ Aynı özne türü için Tahsin Banguoğlu *mantıkça özne* terimini kullanmıştır.⁹⁴ Zeynep Korkmaz ise, edilgen çatıyla kurulmuş fiillerin yüklem olduğu cümlelerin öznelerini sözde değil, olağan özne olarak ifade eder. E.A. Grunina ise, hem sözde özneye hem de örtülü özneye karşı çıkar. K. Üstünova ise, edilgen fiilin öznesi olmayan fiil olmadığını aktarır.⁹⁵ Nurettin Demir ve Emine Yılmaz, mantıksal özne, sözde özne gibi terimler kullanılmakta olduğunu, oysa cümlede gösterilmeyen bir şeyin sözdizimi açısından, verilen ögeler gibi incelenemeyeceğini belirtmişlerdir. Eğer özne belirtilmemişse inceleyecek bir şeyin de olmadığını ifade etmişlerdir. Geçişsiz fiillerin edilgenleri yapıldığı zaman öznenin hiçbir şekilde belirtilmediğini aktarmışlardır.⁹⁶

Seslenmeli özne H. Dizdaroğlu⁹⁷, H.İbrahim Delice⁹⁸ tarafından ele alınırken Leylâ Karahan böyle bir özne türüne yer vermemektedir.⁹⁹

Haydar Ediskun da görülen yinelenmiş özne¹⁰⁰, Leylâ Karahan da herhangi bir adlandırma yapılmadan , bazı cümlelerde öznelerden birinin, diğerlerinin açıklayıcısı olduğu ifade edilmiştir.¹⁰¹

⁹² Aziz Gökçe, “Özne Türleri Üzerine”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 27-28 Ağustos, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2007, s.214.*

⁹³ Haydar Ediskun, age., s.37.

⁹⁴ Tahsin Banguoğlu, age, s.544.

⁹⁵ Aziz Gökçe, age., s.214.

⁹⁶ Nurettin Demir, Emine Yılmaz, age., s.210.

⁹⁷ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.42.

⁹⁸ H. İbrahim Delice, agm, s.204. (H. İbrahim Delice, özne türlerini ele aldığı makalede bu özne türünün kimler tarafından kullanıldığı hakkında bilgi vermiştir.)

⁹⁹ Leylâ Karahan, age., s.21.

Mehmet Özmen, öznenin ne tür bir özne olduğunu yüklem belirlediğini; isim cümlelerinin özneleri ile fiil cümlelerinin öznelerinin özellikleri bakımından birbirlerinden farklı olduğunu belirtmiştir. Özne türlerini şu şekilde sınıflandırmıştır: **1.Fiil Cümlelerinde Özne** : a)Etken Özne, b)Dönüşlü Özne, c)İşteş Özne, d) Edilgen Özne, e)Ettirgen Özne, f)Saklı Özne, g) Tarafından'lı Cümlelerde Özne; **2.İsim Cümlelerinde Özne**: a)Seslenmeli Özne, b)Fiilimsilerde Öznecik.¹⁰²

Aziz Gökçe, bazı gramerlerde gizli özne olarak görülen özne için, gizli sıfatının doğru olmadığını belirtir. Çünkü öznenin, cümlede bir söz ya da söz öbeği yer almasa bile, yüklem taşıdığı kişi ekinden öznenin hangi şahıs ya da kim olduğunun anlaşılabilceğini ifade etmiştir.¹⁰³

Belirsiz özne terimi, yüklemi edilgenlik eki almış geçişsiz fiillerin olduğu cümleler veya gereklilik kipinin 3.tekil kişisinde çekilmiş bir fiilin yüklem olduğu cümlelerde var olduğu özne sürülen özneler için bazı dilciler tarafından kullanılmaktadır.¹⁰⁴

Yukarıda özne türüyle ilgili tartışmalara değinmekle beraber, bu başlık altında metnimizde bulunan gerçek özne, gizli özne, sözde özne, pekiştirmeli özne ve açıklamalı özne örneklerine yer verdik.

1.1.2.1.1 Gerçek Özne

Etken çatılı eylem cümlelerinde özne; yüklem bildirdiği işi, hareketi kendisi yapar ve açık bir şekilde bulunur. Çoğunlukla isim cümlelerinde, özne durumundaki öge

¹⁰⁰ Haydar Ediskun, age.,s.45.

¹⁰¹ Leylâ Karahan, age., s.19.

¹⁰² Mehmet Özmen, age., s.20-33.

¹⁰³ Aziz Gökçe, age., s.215.

¹⁰⁴ age., s.215.

nesnedir. Bu tür özneler gerçek özne olarak tanımlanır ve sözdiziminde temel özne, budur.¹⁰⁵

Fiil cümlelerinde yargı ya da haberin kendisine yöneldiği ögeye, isim cümlelerinde ise olan görevindeki varlık ya da nesneye gelecek özne denildiği gibi asıl özne budur.¹⁰⁶

Sıddık Akbayır, özne görevini yüklenen varlığın, yüklem bildirdiği işi gerçekten yaptığı zaman gerçek özne görevinde olduğunu belirtir.¹⁰⁷

Çoğunlukla gerçek özneye “özne” denir. Cümledeki çekimli fiil, etken bir fiilse özne yerindedir ve gerçek özne olarak kabul edilir.¹⁰⁸

Gerçek özne için metnimizden şu örnekleri verebiliriz :

Küçük ve çok şirin bir kız ki, daha Anadolu’ya çıkmadan evvel Cihan Harbi’nin başında sık sık gittiğim Behçet Bey’in köşkünde rüzgârla uğuldayan ağaçlar, rüzgâr dolabının gıcirtısı, Erenköy kırlarının o zamanki sessizliği hep bana adını tekrarlardı.(SD, s.10)

Küçük şehir hastalığı dedikleri şey, beni ağır ağır sarıyor ve mumyalıyor gibiydi.(SD, s.10)

Akrabamdan bir insandan bahsederken “Beyefendi” vasfını kullandığım için okuyucularım beni ayıplamasın!(SD, s.7)

Dibindeki evliya bile onu muhafaza edemezdi. (SD, s.24)

Zaten bu evliyanın çocukları çok sevdiği aşikârdı.(SD, s.24)

¹⁰⁵ Rasih Erkul, s.25.

¹⁰⁶ Hikmet Dizdaroğlu, s.40.

¹⁰⁷ Sıddık Akbayır, age., s.126.

¹⁰⁸ Vecihe Hatiboğlu, *Türkçenin Söz Dizimi*, TDK Yay., Ankara, 1972, s.116.

Süleyman Bey elli yaşlarında, kır sakallı, uzun boylu, kolları haddinden fazla uzun bir adamdı. (SD, s.35)

Sonradan Amerika'da o kadar şöhret kazanan ve bu son seneler içinde meşhur olan Tosya'nın trupu, adeta zihnimizle ve muhayyilemizle yarış ediyordu. (SD, s.250)

Her hareket, her kımıldanış, her jest, bizim fâni varlığımızdan, bu varlığı ve etrafındakileri çok başka ve çok zengin bir planda yeni baştan yaratmak ve devam ettirmek için ayrılıyordu. (SD, s.250)

Yazık ki, Muhtar'ın yanındaki kadınla ikide bir başını eğip konuşması, ellerini muhabbetle sıkması, ışığın kısıldığı anlarda öpüşmeleri, kadının mesut kahkahaları, bu güzel fırsattan zevk almama mâni oluyordu. (SD, s.250)

İhsan'ın yüzünün gittikçe değişmesi, dalgınlığı, onun da benim gibi bu işten mustarip olduğunu gösteriyordu. (SD, s.250)

Kudret Bey baştan aşağı ihtilâç içindeydi. (SD, s.250)

Muhlis Bey, ikide bir zehirli bir hayvanı, ayaklarının altında ezen bir insan gibi ayakkabılarını döşemeye sürüyordu. (SD, s.250)

Ne o, ne de İhsan, Muhtar'ın masasına bakmıyorlardı. (SD, s.250)

Kudret Bey ile ben, gözlerimizi oradan alamıyorduk. (SD, s.250)

Hakikaten Sabiha'nın hayatına girmiş yedi insanın yedisi de, oradaydık. (SD, s.251)

Sevdiğimiz kadının sevdiği ve bize tercih ettiği erkeğin ihaneti hepimizi mustarip ediyordu. (SD, s.251)

Hayatımın en zalim gecelerinden biri olmuştu bu. (SD, s.251)

Her şey bana, ömrümün sonuna kadar tanımayacağım ve barışamayacağım bir çehre ile, o yabancı ve düşman çehresiyle görünmüştü. (SD, s.251)

Yuneşka, mahremiyetinde soğuk ve kısır, fakat dostluğunda son derecede uysal eğlence kadını hüviyetinin bütün silâhlarını üzerimde tecrübe etti. (SD, s.251)

Hepsi boşa gidiyordu. (SD, s.251)

Fakat asıl azap, gittiğim otel odasında başladı. (SD, s.251)

Fakat ne otel, ne oda, ne de eşyası beni kabul etmiyordu. (SD, s.251)

Daha doğrusu, bende mevcut bir şey, içimde uyanan bir nevi ejder, bu otelin eşyası da dahil hiçbir şeyi kabul etmiyor, sadece mevcudiyetlerini bilmek veya hatırlamakla ölesiye rahatsız oluyordu. (SD, s.251)

O da yorgunluktan bir nevi sızmaya benziyordu. (SD, s.251)

Zannederim ki, koridorda devrilen bir kahvaltı tepsisi beni uyandırdı. (SD, s.251)

Her şey bana gülünç, budalaca ve iğrenç geliyordu. (SD, s.252)

Açık tirşe rengi, dondurulmuş alçı duvarda koyu kahverengi bir nokta, hayvanı ezen parmağın duvar üstündeki küçük hareketini takip ederek soluk pembe bir renge doğru açılıyordu. (SD, s.252)

Kim bilir ne zaman olmuş bir şeydi bu? (SD, s.252)

Bütün gece gözümün önünde bu parmak vardı. (SD, s.252)

O, uzanıyor, duvarın üstündeki tahtakurusuna basıyor, onu orada, belki büyük bir haz duyarak eziyordu. (SD, s.252)

Sen bize gelemezsin. (SD, s.289)

Muhtar, sana düşman. (SD, s.289)

Sana anlatacaklarım var. (SD, s.289)

Bu nedir? (SD, s.289)

Fakat Rezzan ne iyi değil mi? (SD, s.289)

Ben seni gelir görürüm. (SD, s.289)

Bu çocuk korkuyor... (SD, s.289)

Yıldızı çok büyük. (SD, s.289)

Allah hepimize iyilik versin! (SD, s.289)

Fakat bakışları çok değişti. (SD, s.289)

Kaim kaşların altından simsiyah gözleri hiç rastlamadığım bir şiddetle etrafında ne varsa delip geçiyordu. (SD, s.289)

Fakat kalabalıkta o da kayboldu. (SD, s.289)

Etrafımda herkes bir gölge gibi kayboluyordu. (SD, s.289)

1.1.2.1.2 Gizli Özne

Her fiil mantıksal içeriğine bakıldığında en az bir, en çok üç katılımcıya ihtiyaç duymaktadır. Bu katılımcıların sayısı ve her birinin yüklendiği anlamsal rol bilgisine fiilin üye yapısı denilmektedir. Eylemin gerektirdiği kadar üye cümlede bulunmak durumundadır.. Eylem sadece bir üyeye ihtiyaç duyuyorsa bu üye özne konumundadır. Ama dünya dillerinin sağladığı verilere bakılınca bu genellemelerin hatalı olduğu durumlar göze çarpmaktadır. Yani eylemin gerektirdiği üyeler cümlede olmayabilir.¹⁰⁹

Türkçe, İtalyanca, İspanyolca, Yunanca, Korece, Japonca, Çince, vs. dilleri gibi gizli öznesi olan bir dildir. Özne, eylemin sonunda bulunan kişi ve sayı çekim eklerinden anlaşılabilir. Örneğin, “Sen gazeteyi okuyordun.” cümlesinde olduğu gibi özne açıkça gösterilebilir ya da gazeteyi okuyordun şeklinde gizli özne ile sezdirilebilir.¹¹⁰

Bilal Aktan, gizli özneyi kılış ve oluşun gerçek sahibinin cümlede asıl öge olarak açıkça yer almayıp yüklemdeki kişi ekinden anlaşılan özne olarak tanımlar.¹¹¹

Bazı dilciler gizli özneyi gerçek özne başlığı altında ele almışlardır. Metnimizdeki gizli özne örnekleri şu şekildedir:

¹⁰⁹ Kadri Kuram, “Gizli Özne Sınıflaması Açısından Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri”, *Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S 1, (2017), s. 413.

¹¹⁰ Ümit Deniz Turan, “Türkçe’de Kişisiz Gizli Özne ve İnsan”, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, S 7, (1996), s. 245.

¹¹¹ Bilal Aktan, age., s.96.

(Ben) Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkar çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendi'nin Göztepe'deki köşküne gidemedim.(SD, s.7)

(Biz) Benimle beraber Tıbbiye' ye girmek için İstanbul'a gelen iki mektep arkadaşımınla Sirkeci'de küçük ve epeyce kirli bir otele indik.(SD, s.7)

(Ben) Sabiha'nın ailesini, daha evvel evlerine gittiğim zamanlar görmüştüm. (SD, s.35)

(Ben) O gece yakından tanıdım.(SD, s.35)

(O) Epeyce sarhoştı. (SD, s.35)

(O) Ve sarhoşluğunu, babamdan gizlemek istedikçe, daha fazla açığa vuruyordu. (SD, s.35)

(O) Kanepenin üstünde bir dizini altına almış, sallanarak ve ellerini ovuşturarak, oynatarak babamla konuşuyordu. (SD, s.35)

(O)Bütün hâliyle bir misafirden ziyade bir kapana tutulmuş herhangi bir mahlûka benziyordu. (SD, s.35)

(Ben) Sanki insanın miracına varıyordum. (SD, s.250)

(Ben) Fakat, dikkat edince Muhtar'ın bu hâllerinin hepimizi huzursuz ettiğini anlıyordum. (SD, s.250)

(Ben) Biraz sonra bir sükût fasılasında, Haşan Bey'le Nâsır Paşa'nın bizimkine benzer bir ruh hâleti içinde o tarafa baktıklarını, Nâsır Paşa'nın ellerinin titrediğini, Haşan Bey'in durmadan mendille yüzünü sildiğini gördüm. (SD, s.250)

(Ben) Yanımda oturan Muhlis Bey'e, onları işaret ettim. (SD, s.250)

(O) Karşımda insan vücudu, büyümlü sözün ve değişmez sembollerin o derin belagatiyle, bütün mutabakatlarını kendi içimde kurarak konuşuyordu. (SD, s.250)

(Ben) O gece erkek ruhunun garip bir tarafını daha öğrendim. (SD, s.251)

(Ben) Bu geceden iki üç hafta sonra, yine Mihailof'un atölyesinde, bir sabah, Süleyman Bey'e rastlamıştım. (SD, s.251)

(Ben) O geceyi geç vakte kadar Tepebaşı lokantalarında Yuneşka ile geçirmiş, sonra mahiyetini bir türlü anlamadığım bir tiksintiyle onu evine bırakarak ben bir otelde yatmıştım. (SD, s.251)

(Ben) İhsan ile Beyazıt'taki Merkez Kırathanesi'nde, Muhlis Bey gelmeden evvel geçirdiğim marazı hâl içindeydim. (SD, s.251)

(Ben) Birdenbire sofra başında her şeye yabancı kesilmiştim. (SD, s.251)

(Ben) Bu odanın tek karyolasını, ceviz rengi çerçeveli aynasını ve onun üzerinde durduğu lavaboyu, hayatıma gerçekten girmiş, bana kötülük etmiş mahlûklar gibi hâlâ hatırlarım. (SD, s.251)

(Ben) Sakin sakin otelin kapısından girmiş, bir oda istemiş, eşyam olmadığı için parasını peşin vermiş, yatmak için soyunmuş, hatta yatağa girmiştım. (SD, s.251)

(Ben) Ancak sabaha karşı bir iki saat uyuyabilmişim. (SD, s.251)

(Ben) Gözümü açınca bulanık bir ışık dökülen pencereyi gördüm. (SD, s.251)

(Biz) Nihayet ayrıldık. (SD, s.251)

(Ben) Bununla beraber dışarıda herkes gibiydim. (SD, s.251)

(Ben) Bu kül rengi boşluktan kendimi fırlatmak, beni kendilerine bu kadar derinden düşman eden her şeyden kurtulmak istiyordum. (SD, s.252)

(Ben) Giyindiğim zaman saatin dokuz olduğunu öğrendim. (SD, s.252)

(Ben) Birkaç defa kendime, acaba sarhoş muyum, sualini sormuştım. (SD, s.252)

(Ben) Hayır değildim, zaten çok az içmiştim. (SD, s.252)

(Ben) Sadece tiksiniyordum, insandan tiksiniyordum, tabiattan tiksiniyordum, eşyadan tiksiniyordum. (SD, s.252)

(Ben) Dışarıda lapa lapa yağmaya başlayan kardan tiksiniyordum. (SD, s.252)

(Ben) Varlığın türlü yüzlerinden tiksiniyordum. (SD, s.252)

(Ben) Yatağa girdiğim zaman yanı başımdaki duvarda bir tahtakurusu eziği görmüştüm. (SD, s.252)

(O) Belki de adamcağız onu parmağıyla ezmemişti. (SD, s.252)

(Ben) Fakat ben, duvarda, içimde ve etrafımda hep bu parmağın hareketini, ince derinin altında, o kadar pis kokulu kanın sıçrayışını, o cıvıklığı görüyordum. (SD, s.252)

(Ben) Elbette bir ses çıkarmıştır; ne kadar hafif olursa olsun muhakkak bir ses çıkmıştır, diyordum. (SD, s.252)

(O) Parmağının ucundan doğru bütün uzviyetini kaplaması lâzım gelen bu sesle nasıl çıldırmamıştı? (SD, s.252)

(Ben) Canlı maddenin, canlı madde ile bu mütevazi temasını, hareketin ve sebeplerinin arasında kaybolmuş o lezzeti, arkasından gelen tiksintiyi kendim yaşamış gibi duyuyordum. (SD, s.252)

(Ben) Evet, onu gözlerimin önünde olduğu gibi, boğum boğum, mafsallıkların kir toplanmış çetelesiyle, küt tırnağıyla, kıllarıyla, ani hareketiyle, arkasından gelen tiksintisiyle görüyordum. (SD, s.252)

(Siz) Nerede oturuyorsunuz? (SD, s.289)

(Ben) Ona adresimi verdim. (SD, s.289)

(O) Kısa bir an yüzüme baktı. (SD, s.289)

(O) Sonra eliyle bir çaresizlik işareti yaptı. (SD, s.289)

(Ben) Bir gün gelir, seni görürüm. (SD, s.289)

(Ben) Hem de çok yakında sanıyorum. (SD, s.289)

(Ben) Dur, dedim. (SD, s.289)

(Sen) Nereye gidiyorsun? (SD, s.289)

(Ben) Bulduğum anda seni kaybedemem. (SD, s.289)

(Sen) Hiç olmazsa evinize gelebileceğimi söyle! (SD, s.289)

(Sen) Adresinizi ver. (SD, s.289)

(Biz) Oturur, konuşuruz. (SD, s.289)

(O) Lâcivert çarşafının üstüne giydiği sarı mantosu içinde daha şimdiden benden uzaklaşmıştı. (SD, s.289)

(Ben) Büyük bir yeis içindeydim. (SD, s.289)

(Ben) Keşke seni görmeseydim... dedim. (SD, s.289)

(O) Bir şey söylemek ister gibi bana baktı. (SD, s.289)

(O) Sonra eliyle tekrar bir çaresizlik işareti yaptı. (SD, s.289)

(Ben) Birdenbire elimdeki paketi ona gösterdim. (SD, s.289)

(Sen) Üzme kendini. (SD, s.289)

(O) Eliyle ahbapça bir selâm verdi. (SD, s.289)

(O) Gülererek kalabalığa karıştı. (SD, s.289)

(O) Oğlum, dedi. (SD, s.289)

(Siz) Sakın üstüne düşmeyin! (SD, s.289)

(O) Altında ezilmiş. (SD, s.289)

(Siz) Bu çocuğun üstüne düşmeyin. (SD, s.289)

(Ben) Kendisine bir şeyler söylemek istedim. (SD, s.289)

1.1.2.1.3 Sözde Özne

Araştırmacıların görüşleri incelendiğinde edilgen fiilli cümlelerin öznesiyle ilgili temelde değişik bakış açıları göze çarpmaktadır: Bunlardan ilki, sözde özne görüşüdür. Bu görüş taraftarları etken fiilli cümlelerde nesne olan ögenin edilgen cümlelerde özneye değiştiğini, dolayısıyla gerçek özne değil “sözde” özne olduğunu ifade ederler.

112

¹¹² Çiğdem Usta, “Özne Türlerinin Tasnifine Dair Bir Öneri”, *Karadeniz Araştırmaları*, S 40,(Kış 2014), s.161.

Edilgen fiil de etken fiil gibi özne alır.” demek “Dünya düzdür.” demekten farksızdır. Hiçbir dilde, edilgen fiil gerçek özne almaz. Edilgen fiil, eğer geçişli fiil kökünden türemişse gerçek özne almaz ama sözde özne ve örtülü özne alır.”¹¹³

“Sözde (gramatikal-dilbilgisel) özne, aslında eylemi gerçekleştiren değil de, eylemden etkilenen varlık olduğu halde özne olarak kabul etmek zorunda kalınan özne görünümüne cümle ögesidir.”¹¹⁴

H. İbrahim Delice, “Yüklemi edilgen çatılı kılış fiilinden oluşan cümlelerde, çatının özelliğinden dolayı özne bulunmaması gerekiyorken özne tanımına uyan isim unsurunun sonuna -CA eki veya iyelikte çekimlenebilen tarafından kelimesi ulanarak söylenmesi yoluyla cümleye girmiş özneleri “Dolaylı Özne”¹¹⁵ olarak tanımlar.

Bazı araştırmacılar da edilgen çatılı fiili olan cümlelerde özne bulunmadığını belirtip, sözde özne türünü kabul etmemişlerdir. Bunlardan biri de Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli'dir. Bu araştırmacılar, yüklemi meçhul fiil olan cümlelerde özne bulunmadığını belirtir.¹¹⁶

Leylâ Karahan da geçişsiz-edilgen çatılı fiillerle kurulan cümlelerde özne bulunmadığını belirtir.¹¹⁷

Metnimizdeki sözde özne örnekleri şu şekildedir:

Vaktiyle bu konağın yerinde camiin medresesiyle mütevellilerin evi bulunduğ, sonra bir sıkışık zamanda çaresi bulunarak satıldığı da söyleniyordu.(SD, s.24)

Mahmut Şevket Paşa meselesinde ona benzerlerin bir kısmı şuraya buraya dağıtıldı; bir kısmı da kaçtı. (SD, s.54)

Sokağın karanlığı birdenbire sarsıldı. (SD, s.60)

¹¹³ Nurettin Koç, “Özneyle İlgili Sorunlar”, *Türk Dili*, C I, S 529, (1996), s.11.

¹¹⁴ M. Özgür Duru, *Türk Dilinde Edilgen Çatı*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2008, s.43.

¹¹⁵ H.İbrahim Delice, *Türkçe Sözdizimi*, 4.bs., Kitabevi Yay., İstanbul, s.156.

¹¹⁶ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.127.

¹¹⁷ Leylâ Karahan, age., s.20.

Bu sözlerim üzerine yüzü açıldı. (SD, s.79)

Arkamdan yedi sekiz defa silâh atıldı. (SD, s.181)

Fakat divanıharp- teki muhakemesinde, öldürdüklerinin hepsinin kötü insanlar olduğu anlaşıldı. (SD, s.207)

Yazmalar çoktan satıldı. (SD, s.300)

Biz yemeğin ortasındaiken kapı açıldı. (SD, s.303)

Satılacak eşyam, Pendik'teki arazi, hepsi satıldı. (SD, s.303)

Borçlar ödendi. (SD, s.303)

1.1.2.1.4 Açıklamalı Özne

Bilal Aktan, açıklamalı özneyi, bir cümleinin öznesini daha belirgin duruma getirmek, nitelendirmek ve pekiştirmek için kullanılan, kendisi de özne durumunda bulunan söz ya da söz grubu olarak tanımlar.¹¹⁸

Bazı cümlelerde özneden önce ya da sonra gelerek onun açıklayıcısı olan bir sözbirliği bulunmaktadır.¹¹⁹ Özneyi bu şekilde daha açık bir şekilde anlatan bu kelime ya da kelime grubuna açıklamalı özne denir.

Metnimizdeki açıklamalı özne örnekleri şu şekildedir:

Aşağı sokakta oturan berber İsmail Efendi -Filibeli, iri yarı, pehlivan yapılı bir ihtiyar- dört kızını iki sene içinde onun sayesinde evlendirmişti. (SD, s.24)

Sündüs Hanım -Sabiha'nın annesi- her ay, kendi tabiriyle “Bir hazine yükü para gönderdiği” bu adamın bu son nankörlüğü üzerine yine, hediye ve behiyelerle mabeyne müracaat ederek Konya'ya kızıyla beraber gitmek için müsaade alır. (SD, S.36)

¹¹⁸ Bilal Aktan, age., s.96.

¹¹⁹ Mustafa Özkan, *Cümle Bilgisi II*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 2013, s.28.

1.1.2.1.5 Pekiştirmeli Özne

Çekimli fiilin belirttiği öznenin kişi zamiriyle birlikte bağlaçla veya dönüşlülük zamiriyle pekiştirilmesine, pekiştirmeli özne denir: “*Ben kendim kendi gücümü bilmezdim*”, “*Sen kendi çalışmalarını belli bir amaca yöneltmelisin*”, “*Siz kendiniz geldiniz*”, “*O kendi bu durumu sağladı*”, “*Onlar, kendi sorunlarını kendileri çözerler*”¹²⁰

Dizdaroğlu Tümcebilgisi isimli çalışmasında kişi zamiri ya da bağlaçla berkitilmiş özneye pekiştirilmiş özne denir, şeklinde pekiştirilmiş / pekiştirmeli özneyi tanımlamış ve “*O kendi bu durumu sağladı. Oraya ben kendim gittim.*” Cümlelerini örnek olarak göstermiştir.¹²¹

Korkmaz Gramer Terimleri Sözlüğünün Pekiştirilmiş Özne maddesinde bu özneyi, dönüşlülük zamirleriyle pekiştirilmiş özne diye tanımlamış, ardından da “*Babur’un kendi hem yazar, hem tenkit eder. Epeyce... Ben kendim, talih yardım etmeseydi çoktan giderdim. Eşyalarını sen kendin götürmelisin. Gelip gelmeyeceğinizi kendiniz bildiriniz. Ben kendim mahdut, fani bir insanım.*” örneklerini vermiştir.¹²²

Metnimizde kendi zamiriyle pekiştirilmiş özne örnekleri şu şekildedir:

Sonra **ben kendim** düşünmüyorum, senin için düşündüm... (SD., s.129)

Ben kendim, talih yardım etmeseydi çoktan giderdim. (SD., s.181)

Ben kendim giderim, hiç merak etmeyin! (SD., s.221)

Turgut Baydar, dönüşlü çatılı fiillerle kurulan cümlelerde de dönüşlülük zamininin öznenin pekiştiricisi olarak değil, cümlelerin zarfı olarak görev yaptığını ifade eder. Şöyle ki; “Ben kendim yıkandım, Sen kendin mi hazırlandın?” cümlelerindeki

¹²⁰ Vecihe Hatiboğlu, age., s.118.

¹²¹ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.44-45.

¹²² Zeynep Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü, s.174.

dönüşlülük zamirlerinin cümlelerin öznesini pekiştirmek için değil; yüklem nasıl, ne şekilde gerçekleştiğini göstermek / öğrenmek için kullanılmış olduğunu ve söz konusu cümlelerde de özne olarak değil; zarf olarak görev yaptığını belirtir..¹²³

Mustafa Özkan ve Zeynep Korkmaz, pekiştirmeli özneyi, öznenin dönüşlülük zamiri veya birtakım bağlaçlarla pekiştirilmiş şekline verilen ad olarak açıklar.¹²⁴

Bağlaçlarla pekiştirilen özne örnekleri aşağıdaki şekildedir:

Her şeyin derinliklerine o uzandığı için **ölüm bile** acı mânasını kaybederdi. (SD, s.10)

Hatta **o kadar hasarı olan, bir şeyi behemehal yapması için yasak edilmesi kâfi gelen Sabiha bile**, bir kere olsun bu ağaca dokunmamıştı. (SD, s.24)

O da Ata Molla Bey’le bacanak oldukları için evimize gelirdi. (SD, s.25)

Dibindeki evliya bile onu muhafaza edemezdi. (SD, s.25)

Sesleri bile gelmiyor! (SD, s.50)

Hatta **aile içinde ona en müsamahalı davranan babam bile** bu yarım yamalak ve hiçbir hürmetsiz dostluğu, karşılığını beklemediği bir iyilik gibi ona bahşediyordu. (SD, s.117)

Bununla beraber **tek çizgi bile** değişmemişti. (SD, s.146)

Nuran bile seni soruyor. (SD, s.265)

Ben bile peşinden gidememiştım. (SD, s.270)

1.1.2.2 Fiil Cümlelerinde Özne

1.1.2.2.1 Öznesi Tek Kelime Olan Fiil Cümleleri

Akrabamdan bir insandan bahsederken “Beyefendi” vasfını kullandığım için **okuyucularım** beni ayıplamasın! (SD, s.7)

Zaten **ben** daima kendimden biraz şüphe ettim. (SD, s.79)

¹²³ Turgut Baydar, “Pekiştirilmiş/Pekiştirmeli Özne Üzerine”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 35, (2016), s.21-32.

¹²⁴ Mustafa Özkan, *Türkçe Cümle Bilgisi-II*, s.29; Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, s.174.

Çünkü ikiniz de musikiyi çok seviyorsunuz. (SD, s.91)

Ben ilk önce kapısının açılıp, önünde talihin bu hazin cilvesinden şaşırılmış bekleyen Kudret Bey'in, Sakine Hanım'ın saydığı ve saymadığı bütün meziyetleriyle - derin ve birkaç kollu kültürü, hayalî projeleri, zaman zaman gözlerinde kan dökmek arzusuyla parlayan hiddetleri ve ilk defa bir başkasının ağzından işittiğim politika dehâsıyla- içine alacak sandım. (SD, s.91-92)

Bu suretle ben de, Sakine Hanım'ın böyle günlere mahsus cömertliğinden hissemi almış oldum ve gireli henüz altı ay geçmeyen Tıbbiyeyi bir çırpıda bitirdim. (SD, s.92)

Filhakika o günden sonra Bettina, küçük grubumuzdan hemen hemen hiç ayrılmadı. (SD, s.102)

Q hiç kimseyi sevmiyor. (SD, s.108)

Q sadece düşünüyor, bir yol arıyor. (SD, s.108)

Q düşünmeyi seviyor. (SD, s.108)

Q da seni sevsin, öbürünü de sevsin! (SD, s.110)

Sen şimdi İhsan'ı kıskanıyorsun. (SD, s.110)

Adam ne yapacağını bilmiyor. (SD, s.110)

İhsan biraz evvelki konuşmasına devam etti. (SD, s.111)

Nihayet Sabiha yerinden kalktı. (SD, s.112)

İhsan, yine mahalledeki dedikodudan kurtulmak için Süleyman Bey'den, ders geceleri evinde bulunmasını rica etti. (SD, s.118)

1.1.2.2.2 Öznesi Birden Fazla Olan Fiil Cümleleri

Küçük ve çok şirin bir kız ki, daha Anadolu'ya çıkmadan evvel Cihan Harbi'nin başında sık sık gittiğim Behcet Bey'in köşkünde rüzgârla uğuldayan ağaçlar, rüzgâr dolabının gıcirtısı, Erenköy kırlarının o zamanki sessizliği hep bana adını tekrarlardı. (SD, s.10)

Annelerin hastalığı, babasının içki ve eğlence düşkünlüğü, aralarında hiç eksik olmayan kavga, hülâsa bütün bir huzursuzluk, onda daha o küçük yaşlarda bir yığın tehlikeli mekanizmalar işletmişti. (SD, s.28)

Aynı fabrikadan çıkmış iki tuğla kadar birbirine benzeyen hocalar, kıyafet değiştirmiş zabıta memurları gibi aramızda dolayan mubassırlar, kendi dar çerçevesinde adeta “makam-ı sadareti” taklit eden, bize ancak donanma için iane toplandığı günlerde ikinci kat merdivenin başından hiç de övemeceğim bir şive ile nutuk veren ve yine oradan Londra’da yapılan zırhlılar için “nümune-i imtisal” olmak üzere başımızın üstüne doğru “bir adet gümüş mecidiye” fırlatan müdürümüz, hepsi bana, bu bitmez tükenmez çocukluk yüzünden, içinden geçmeye behemehal mecbur olduğum bir makinenin dişleri gibi geliyordu. (SD, s.50)

Beni inkâr edenler, bana zulmedenler, cellâtlarım, boyumun hakiki ölçüsünü görecekler. (SD, s.77)

1.1.2.2.3 Öznesi Kelime Grubu Olan Fiil Cümleleri

1.1.2.2.3.1 İsim Tamlamasının Özne Olması

Annemin eniştesi gecelik entarisiyle kanepeye oturmuş, kısa kollarıyla bir türlü layıkıyla kavrayamadığı tamburunu zıplaya zıplaya çalarak Mahur Beste’yi, Şerife Hanım’ın bana, karısının ağzına son nefesiyle beraber tıkadığını söylediği bir acayip eseri söylüyordu. (SD, s.116)

1.1.2.2.3.2 Sıfat Tamlamasının Özne Olması

Dibindeki evliya bile onu muhafaza edemezdi. (SD, s.24)

İkisi evli olan bu beş kız, daima beraber gezerler ve bu beraberlikle - hizmetçimiz Paraskevi bu işi hiç beğenmez “ne o sanki, araba atı gibi hep beraber geziyorlar...” derdi- üzerimdeki prestijlerini arttıırırlardı. (SD, s.27)

Bu sarayda yalnız adlarını bildiğim, hatıraları kulaklarımda dolayan bu beş mabude tek başlarına, tanımadığım, bilmediğim şekilde, nadir parçalarını işittim

konuşmaları kadar maddesiz, sadece işaret ve semboller ile dolu bir hayat geçirirlerdi.(SD, s.27)

Bu sevimlilik ve sokulganlığın altında cok ürkek, alıngan, sabır-sız, henüz kıvamını ve istikametini bulmamış istiha ve hırsların idare ettiği bir mizaç, daha o yaşta kendisini gösteriyordu. (SD, s.27)

Bizim yaşımızda her çocuk galiba az çok dayak yiyor. (SD, s.33)

1.1.2.2.3.3 İyelik Grubunun Özne Olması

Doğrusunu isterseniz beni yine onun düşüncesi kurtardı.(SD, s.11)

1.1.2.2.3.4 İsim-Fiil Grubunun Özne Olması

Bu güzel gezintiden sonra, bu havadisi okumak beni dilhun etti. (SD, s.194)

1.1.2.2.3.5 Sıfat-Fiil Grubunun Özne Olması

Vaktiyle bu konağın yerinde camiin medresesiyle mütevellilerin evi bulunduğu, sonra bir sıkışık zamanda çaresi bulunarak satıldığı da söyleniyordu.(SD, s.24)

Bazen de kendisine Mısır'dan hediye olarak gelen kamış kalemlerini dağıttığı olurdu. (SD, s.25)

Sabiha'nın böyle şeylerle uğraşması benim de hoşuma gidiyordu. (SD, s.55)

1.1.2.2.3.6 Bağlama Grubunun Özne Olması

Yalnız Mahmutpaşa'ya mahsus ve başka yerde nâdiren görülen o hâlis İstanbul külhanbeyi, sade riya ziye hocasının sabrı tükensin diye Şehzade Camii'nin medreseleri üstünde aynalarını, taraklarını “birer kuruşa” bize hediye etmeye kalkmazdı. (SD, s.51)

1.1.2.2.3.7 Aitlik Grubunun Özne Olması

Dibindeki evliya bile onu muhafaza edemezdi. (SD, s.24)

1.1.2.2.3.8 Birleşik İsim Grubunun Özne Olması

Fransızca biliyor, Pierre Loti konuşmasına hayran oldu. (SD, s.68)

Rıza Tevfik, Cenap Bey, Bahaettin Şakir ve Nâzım Beyler, Ankara’da da birkaç tane böyle peydalandı. (SD, s.279)

1.1.2.2.3.9 İlgi Grubunun Özne Olması

Bizim berber biçaresi kaç gündür İspanyol nezlesinden yatıyor. (SD, s.81)

1.1.2.2.3.10 Tekrar Grubunun Özne Olması

Herkesin işi gücü olabilir. (SD, s.75)

1.1.2.2.3.11 Unvan Grubunun Özne Olması

Nuri Bey kızlarına, zamanın modasına uyarak Neclâ, Mücellâ ve İncilâ adlarını vermişti.(SD, s.26)

1.1.2.2.3.12 Bulunma Grubunun Özne Olması

Tuhaf bir talihim var, ne zaman bu icada binsem, en aşağı bin yaşında, bin Rum karısı beraberimde olur. (SD, s.203)

Filhakika oturdıkları evin altındaki balıkhanede karısı, beş çocuğu, iki damadı, bir gelini ve yedi yaşında bir torunu sabahtan akşama kadar çalışırlar, mevsimine göre palamut, uskumru, lüfer tuzlarlar, fiçılara doldururlar, kayıkhaneye yanaşan kayıklara yüklerlerdi. (SD, s.231)

1.1.2.2.3.13 Uzaklaşma Grubunun Özne Olması

Bununla beraber bir akşam geldi ve bu akşam hayatımın en garip maceralarından biri oldu. (SD, S.307)

1.1.2.2.3.14 Yaklaşma Grubunun Özne Olması

Mahmut Şevket Paşa meselesinde ona benzerlerin bir kısmı şuraya buraya dağıtıldı; bir kısmı da kaçtı. (SD, s.53)

1.1.2.3 İsim Cümlelerinde Özne

1.1.2.3.1 Öznesi Tek Kelime Olan İsim Cümleleri

Bu, satıcı seslerinin sıtmalı hüznünü arttırdığı o bahar akşamlarından biriydi. (SD, s.33)

Sabiha hepimizden sakindi. (SD, s.34)

1.1.2.3.2 Öznesi Birden Fazla Olan İsim Cümleleri

Konakta bir asker doktor, iki hakim, bir şûra-yı devlet azası, bir temyiz azası, mabeyin kâtipliğinden emekli olmuş bir ihtiyar, biri Tıbbiye'ye, ikisi Galatasaray'a, biri Mülkiye'ye giden dört talebe, bir de mahallenin kendisine meslek olarak mirasyedilikten başka bir şey bulamadıkları Nuri Bey vardı. (SD, s.24-25)

Çünkü hepimiz, her şey, dostluklarımız, kederlerimiz, sevinçlerimiz, Sabiha'nın kendisi olmak için çırpınışları, İhsan'ın kendi kendisini bir imtihana benzeyen konuşmaları, Atiye teyzemin, Talât Bey'in, Serife Hanım'dan dinlediğim ümitsiz aşkları, Mahur Beste'nin, ben bu hikâyeleri dinlerken hafızamda hakikaten meşk etmişim gibi canlanan cümleleri, Behçet dayımın ömrünün yalnızlığı, Süleyman Bey'in türkülerinde Sabiha'nın işaretiyle benim için yaşamağa başlayan görmediğim, tanımadığım insanların hepsi, daha bilmediğim, tanımadığım yığınlarıyla beraber nereden, varlığın hangi sahillerinden koptuğunu bilmediğim bu dalgalarda idi. (SD, s.115)

1.1.2.3.3 Öznesi Pekiştirmeli Olan İsim Cümleleri

Galip Efendi'nin, elinden o kadar sıkıntı çektiği Muhtar'da bulduğu kusurlardan biri de ani hiddetleriydi. (SD, s.163)

Bir kısmı ilk fırsatta vaziyete hâkim olmayı beklerler, inananlar da böyledir. (SD, s.201)

Firavun ise, odanın alelâde döşemesine nereden ve nasıl katıldığı bilinmeyen çok yüksek, son derecede uzun aralıklı ve bütün döşeme gibi yaz kış sırtından keten örtüsü çıkmayan çok acayip bir koltuk yüzündendi. (SD, s.226)

Konuşması ise baştan aşağı sürprizdi. (SD, s.236)

Bugünlerin efkârumumiyeyi telâşa düşüren vak'alarından biri de Konya isyanı idi. (SD, s.237)

Konuştukları şey ise büsbütün mühimdi. (SD, s.261)

1.1.2.3.4 Öznesi Kelime Grubu Olan İsim Cümleleri

1.1.2.3.4.1 İsim Tamlamasının Özne Olması

Zaten **bu evliyanın çocukları çok sevdiği** âşikârdı. (SD, s.24)

Bu ceviz ağacının bir başka meziyeti daha vardı. (SDs.24)

Fakat **mahallenin dedikoducu kadınları** bu işin daha ziyade, ceviz ağacına çıkan semt delikanlılarının, onun yüksek dallan arasından İsmail Efendinin kızlarını tahta silerken seyrede ede olduğu fikrindeydiler. (SDs.24)

Camiin iki kapısına giden yolların teşkil ettiği zaviyenin dış tarafında, **Hamîd devrinde gümrük nazırlığı yapmış İbrahim Ali Beyefendi'nin konağı** vardı. (SDs.24)

Onun kendisine mahsus dikkatleri, istihaları, tecessüsleri, sezîşleri, dargınlıkları, nefret ve sevgileri vardı. (SD, s.100)

1.1.2.3.4.2 Sıfat Tamlamasının Özne Olması

Bugün olsa **bir vodvile yakıştıracağım bu seri malı adlar,** benim için o zaman kibarlığın, üslûbun ta kendisiydi. (SD, s.26)

Küçük şehir hastalığı dedikleri şey, beni ağır ağır sarıyor ve mumyalıyor gibiydi. (SD, s.10)

Konakta **bir asker doktor, iki hakim, bir şûra-yı devlet azası, bir temyiz azası, mabeyin kâtipliğinden emekli olmuş bir ihtiyar, biri Tıbbiye'ye, ikisi Galatasaray'a,**

biri Mülkiye'ye giden dört talebe, bir de mahallenin kendisine meslek olarak mirasyedilikten başka bir şey bulamadıkları Nuri Bey vardı. (SD, s.24-25)

Bu hediyeler sedef saplı çakı, kalemtraş, üstünde kalem kesilecek fildişi makta'lar, ceviz veya billûr yazı takımları, deve derisinden Karagöz takımları gibi şeylerdi.(SD, s.25)

O yıllarda benim için bu konak, hiçbirini tanımadığım, evimize nadir olarak geldikleri zaman gizlenip kaçtığım, yolda rastladığım zaman saçlarımın dibine kadar kızardığım genç, güzel, yetişkin kızların büyüğü ile mevcuttu. (SD, s.26)

Son derecede kibar giyinmiş, gözleri etrafta delecek gibi bakan bu sert çehreli genç adamla, birkaç sene evvelki, saçları karmakarışık, evin içinde eski püskü, kimin neyi varsa sırtına geçirip onunla çalışan, bazen sokağa o kıyafetle fırlayan, parmakları mürekkep lekesi içinde, yüzü sivilcelerle dolu, ayakkabısının hiç olmazsa bir tekinin bağı çözüük delikanlı arasında hiç münasebet yoktu. (SD, s.43)

Çünkü burada artık yalnız benim gibiler için hazırlanmış şeyler yoktu. (SD, s.54)

Hayatımın tek mihveri o idi. (SD, s.55)

1.1.2.3.4.3 İyelik Grubunun Özne Olması

Benim dediğim, senin bu işlere karışmaman. (SD, s.61)

1.1.2.3.4.4 İsim-Fiil Grubunun Özne Olması

Bir burnu işe karışmaktan alıkoymağa çalışmak, tabiat kanunlarına isyandan başka nedir? (SD, s.102)

1.1.2.3.4.5 Sıfat-Fiil Grubunun Özne Olması

Muhlis Bey gibi bu hatıralarda adı sık sık geçecek olan Kudret Bey de bu konaktandı. (SD, s.26)

İlk evlenmenize tek itiraz eden oydu.(SD, s.101)

Zaten kayınbiraderlerimi aleyhime teşvik eden, o davaları açtıran, cemiyetle aramı bozup beni Torino'dan azlettiren de odur. (SD, s.103-104)

1.1.2.3.4.6 Bağlama Grubunun Özne Olması

Onun kendisine mahsus dikkatleri, iştihaları, tecessüsleri, sezîşleri, dargınlıkları, nefret ve sevgileri vardı. (SD, s.100)

Sabiha ve onun talihi vardı. (SD, s.164)

1.1.2.3.4.7 Unvan Grubunun Özne Olması

Konakta bir asker doktor, iki hakim, bir şûra-yı devlet azası, bir temyiz azası, mabeyin kâtipliğinden emekli olmuş bir ihtiyar, biri Tıbbiye'ye, ikisi Galatasaray'a, biri Mülkiye'ye giden dört talebe, bir de mahallenin kendisine meslek olarak mirasyedilikten başka bir şey bulamadıkları Nuri Bey vardı. (SD, s.24-25)

Kudret Bey de, Muhlis Bey gibi gümrük nazırlarının akrabasından idi.(SD, s.54)

1.1.2.3.4.8 Bulunma Grubunun Özne Olması

Hatta Mihailof isminde bir kardeşi de var.(SD, s.204)

1.1.2.3.4.9 Uzaklaşma Grubunun Özne Olması

Bunlardan biri de Muhlis Bey'di. (SD, s.24)

Bunlardan biri bugün yadırgayacağımız kadar kötü basılmış bir Leonardo idi. (SD, s.44)

Bunlardan biri İhsan'ın bize boşu boşuna çene çalmakla vakit geçireceğimiz yerde, beraberce bir kitap okumamızı teklif etmesiydi. (SD, s.118)

Belli başlı yollarımızdan birisi orasıdır. (SD, s.160)

1.1.3 NESNE

Nesne, araştırmacılarımız tarafından öznenin yaptığı iş ve eylemden doğrudan etkilenen unsur olarak tanımlanmıştır. Dilcilerimiz diğer ögelerde olduğu gibi nesne üzerinde de çeşitli görüşler ortaya atmışlardır.

Arzu Sema Ertane Baydar, araştırmacıların çalışmalarında nesneyi belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayırdığını, Türkçenin söz diziminde belirtisiz nesnenin eksiz (+Ø), belirtili nesnenin ise yükleme hâli ekini alarak kullanım alanına çıktığını ifade etmektedir.¹²⁵

Nuh Doğan, nesneyi yüklemi geçisli eylem olan temel veya yardımcı cümlelerde öznenin eyleminden etkilenen belirtme ekli veya eksiz sözcük veya sözcük öbeği şeklindeki öge olarak tanımlar.¹²⁶

M. Atâ Çatıkkaş, nesneyi, isim veya isim cinsinden bir kelime veyahut kelime grubudur olarak tanımlamıştır. Nesnelerin, cümle içerisinde akuzatif halde bulunduklarını belirterek, buna belirtili nesne denildiğini ifade etmiştir. Manzum parçalarda akuzatif eki almayan belirtisiz nesnelerin değişik yerlerde görülebileceğini aktardıktan sonra nesneyi;

1) *Tek Nesneli Cümleler*

2) *Nesnesi Birden Fazla Olan Cümleler*

3) *Nesnesi Geniş Olan Cümleler*, olmak üzere üç grupta incelemiştir.¹²⁷

Ahmet Beserek, öznenin etkilediği ve ismin belirtme durumunda olan kelime veya kelime grubunu, belirtili nesne; ismin yalın halinde bulunan, özne ve yüklemle etki sahasını gösteren kelimeleri ise belirtisiz nesne olarak tanımlamıştır.¹²⁸

¹²⁵ Arzu Sema Ertane Baydar, “Nesne Üzerine”, TÜRKÜL Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi, S 10, (2017), s.17.

¹²⁶ Nuh Doğan, “Adın Yükleme(Nesne) Durumu ve Tümcenin Nesne Ögesi Üzerine”, *Electronic Turkish Studies*, S 2.2 , (2007), s.102.

¹²⁷ M. Atâ Çatıkkaş, age., s.209.

¹²⁸ Ahmet Beserek, age., s.45.

Nurettin Demir, Emine Yılmaz, nesneyi, cümlede, fiilin gösterdiği işten doğrudan etkilenen öge olarak tanımlamışlar ve Türkçede ek alıp almamasına göre iki tür nesne olduğunu belirtmişlerdir: Belirtili nesne ve belirtisiz nesne.¹²⁹

Nuh Doğan, Türkçede nesnenin belirlenmesinin tartışmalı bir konu olduğunu vurgular. Türkçede farklı nesne kabullerinin üç farklı kaynağı olduğunu belirterek, nesnenin belirlenmesinde ögenin semantik rolü ve fiil-tamlayıcı ilişkisinden ziyade bir yapı unsuru oluşuna ve şekline dikkat edilmesi gerektiğini ifade eder. Çünkü nesne cümlelerin hem derin yapısında hem yüzey yapısında gramatikal bir görev üstlenmektedir. Nesnenin söz dizimindeki semantik rolleri gramatikal bir ilişkiyi karşılayan nesneyle her zaman örtüşmeyebilir. Bir yapı unsuru olan nesne cümlede farklı semantik rolleri üstlenebilir. Bu yüzden Türkçe cümle çözümlemelerinde gramatikal ilişkiler ve semantik roller ayrımı yapılması gereği bulunmaktadır. Bu bakımdan cümle yapısal ve semantik açıdan incelenmelidir. Yapısal çözümlemede nesne, yüzey yapıda, ekli ya da eksiz akuzatifle gerçekleşen bir yapısal ilişki olarak belirtilmiştir. Cümlelerin semantik çözümlemesi, fiilin taşıdığı anlamı sunabilmek için gerek duyduğu tamlayıcılara yüklediği semantik roller ya da görevlere göre yapılması gerekir. Bunun için ise bir dizi semantik rol işaretleyicileri benimsenmelidir. Türkçede yüzey yapıdaki durum ekli unsurların semantik rol çözümlemesine, söz dizimsel çözümlemenin yapısal temellere oturtulmasına ve fiillerin geçişlilik - geçişsizliğinin idrak anlambilim açısından yeniden incelenip sınıflandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.¹³⁰

Leyla Karahan, nesnenin, içinde yer aldığı cümlelerin yardımcı değil zorunlu ögesi veya ögelerinden biri olduğunu; hâl eksiz veya akkuzatif eki ile kullanıldığını ifade eder. Bu iki farklı kullanışın, nesnenin söz dizimi içindeki yerini ve anlamını etkilediğini belirtir. Belirtisiz nesnenin genellikle yüklem yanına yer aldığı, akkuzatif ekli nesne yüklemle ilişkilerinde bağımsız bir öge olarak söz dizimi içinde daha rahat yer değiştirdiğini açıklamıştır. Akkuzatif eksiz nesne, “belirsizlik” ve “genellik” niteliği

¹²⁹ Nurettin Demir, Emine Yılmaz, age., s.210.

¹³⁰ Nuh Doğan, “Türkçede Nesneyi Belirleme Sorunu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Volume 3 / 10, (Winter 2010), s.229.

ile zorunlu ögesi olduğu fiile tabi olduğunu, aralarındaki ilişkinin mahiyetinden dolayı böyle nesnelerin söz dizimi içinde yüklemnin yanında yer aldıklarını belirtir. Ancak nesnenin, çeşitli gramatikal yollarla “belirlilik” kazandığında fiille arasındaki bağın gevşemekte ve böylece gerektiğinde yüklemden uzaklaşabileceği belirtilmektedir.¹³¹

Şahap Bulak, nesneyi yüklemi geçişli eylem olan bir cümlede, geçişli eylemin bir parçası ve öznenin sonraki zorunlu tamlayıcısı olarak öznenin gerçekleştirdiği eylemle zorunlu ilişkisi olan, eksiz veya belirtme (yükleme) durum ekli (+I / +U), kelime veya kelime grubu şeklindeki öge olarak tanımlar.¹³²

Nesne, yüklemnin tesir ettiği varlığı, şahsı, şeyi, karşılayan cümle unsurudur. Geçişli fiilin yüklem olduğu cümlelerde nesne vardır. Cümlede nesne ekli veya eksiz yükleme şeklinde bulunmaktadır.¹³³

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, nesneyi cümlede yüklemnin doğrudan etki ettiği öge olarak tanımlar. Öznenin yaptığı işten direkt etkilenen söz veya söz grubudur. Her zaman geçişli eylemlerin bir ögesi olarak cümlede bulunur.¹³⁴

Tahir Nejat Gencan, geçişli, ettirgen ve oldurgan fiillerin cümlelerinde; fiilimsilerin önermelerinde nesnenin de özne gibi, yüklem gibi temel bir unsur olduğunu belirtir. Nesnesiz cümle, çoğu kez eksik kalır, anlaşılması zorlaşır. Bu doğrultuda öznenin ediniminden doğrudan doğru etkilenen kelimeleri nesne olarak tanımlamaktadır.¹³⁵

Günay Karaağaç, nesnenin öznenin gerçekleştirdiği yapmadan etkilenen varlık, yapma durumu çekiminde olduğunu belirtir. Yapma durumu bir adın, geçişli fiile

¹³¹ Leylâ Karahan, “Belirtisiz Nesnenin Söz Dizimindeki Yeri Üzerine”, *Studia uralo-altaica*, S 47, (2007), 327-335.

¹³² Şahap Bulak, “Türkiye Türkçesinde Düz Tümleç (Nesne)”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1, (Winter 2012), s.425.

¹³³ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, age., s.27.

¹³⁴ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.137.

¹³⁵ Tahir Nejat Gencan, age., s.132-133.

bağlanarak, hareketten etkilenen varlık konumunu kazanması halidir. Bu durumdaki bir isim, cümle içerisinde nesne durumunda bulunmaktadır. İsmin bu hâli, bazen eksiz bazen ekli olarak bulunmaktadır. Bu durum, kelime veya kelime grupları, ek almamış olsalar da yapma hâli çekimindedirler ve öznenin eylemini yönelttiği nesneyi işaret ederler.¹³⁶

Yukarıda verdiğimiz tanımlardan hareketle nesneyi şu şekillerde ele aldık:

1.1.3.1 Nesnesi Tek Kelime Olan Fiil Cümleleri

Akrabamdan bir insandan bahsederken “Beyefendi” vasfını kullandığım için okuyucuları beni ayıplamasın!(SD, s.7)

Dibindeki evliya bile onu muhafaza edemezdi. (SD, s.24)

Nihayet resmi olduğu gibi gardıroba koydum. (SD, s.290)

Uyumak istiyordum. (SD, s.290)

Belki dinlenmekten ziyade, kaçmak, bir şey düşünmemek için bunu istiyordum. (SD, s.290)

1.1.3.2 Nesnesi Birden Fazla Olan Fiil Cümleleri

Hiçbir işi yoktu, satıp savmakla, biraz da Yanya taraflarındaki arazisinin geliriyle evinin masrafını, o kadar güzel giydirdiği kızlarının tuvalet paralarını, damadının maaşına ilâve ettiği cep harçlığını, nihayet komsu çocuklarına vermeği hiç unutmadığı hediyeleri öderdi.(SD, s.25)

Bu dört büyük çiftlik ile iki konağın hususiyetlerini, çiftliklerin mahsullerini, bir kısmı Bulgar, bir kısmı Sırp ortakçılarını, etrafından geçen yolları, ağullarındaki hayvanların cinsini, meyve ağaçlarının ve bostanlarınm lezzetini, konaklarının büyüklüğü-nü, geniş oda ve sofalarını, içlerinin tertibini, pencerelerinin baktıkları

¹³⁶ Günay Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yay., Ankara, 2013, s.508.

manzaraları, civardaki evliya türbelerini ve camileri gündelik misafir ve dostlarıyla beraber yine o gece öğrendik. (SD, s.37)

Behçet Bey ölen karısının resmine bakarken elbette bütün evlilik hayatını, evleneceği günlerdeki o bir bakıma haklı tereddüdünü, ilk günlerin hayal sukutunu, babasına varıncaya kadar karısını bir türlü ona layık görmeyen etrafın bilerek, bilmeyerek kendisine yaptıkları fenalıkları düşünmüştü. (SD, s.117)

Bunlar gibi Doktor Refik'in evlerine ilk geldiği günü, Atiye Hanım'la yeniden başlayan dostluklarını, onu deli gibi kıskandığı anları, Saray'a jurnal verirken geçirdiği tereddütleri, bu jurnalla rakibinin şöyle izzet ve ikballe -çünkü Hünkâr'm âdeti böyle idi- uzakça bir yere nefyini beklerken onun ölümünü haber aldığı anı, Abye Hanım'ın bu haberi aldığı zaman çehresinin sararışını, yangından sonra, o vakte kadar her şeye rağmen, hatırını sayan, ilk zıfaf gecesinde salıverdiği kahkahayı bütün ömrünce süren bir itaatle ödeyen bu kadının kendisiyle bir daha bir çift kelime konuşmamasını, evin içinde sessiz bir gölge gibi yaşamasını, hülâsa hepsini hatırlamıştı. (SD, s.117)

1.1.3.3 Nesnesi Açıklamalı Olan Fiil Cümleleri

İsteddiği insanla hemen dost olur, aradığını bulamazsa -Kim bilir, neyi?- hemen oracıkta bırakıverirdi. (SD, s.27)

Yıllardan sonra ben büsbütün başka şekilde ve hayatım için çok mühim olan bir şeyi, saadetin ta kendisini reddettim. (SD, s.73)

1.1.3.4 Nesnesi Pekiştirmeli Olan Fiil Cümleleri

Adil, Abdurrahman Bey'in bu "arzu-yı hususîsini" göz önünde tutarak repertuvarına onu da ilâve etti. (SD, s.50)

Olmaz, onu da elimden alırlar, aç kalırım! (SD, s.61)

Bırakın onu da, şu kâğıdı verin! (SD, s.146)

Onu da konuştum. (SD, s.190)

Onu da bana Muhlis Bey ilham etmişti. (SD, s.276)

1.1.3.5 Nesnesi Kelime Grubu olan Fiil Cümleleri

1.1.3.5.1 İsim Tamlamasının Nesne Olması

Hiçbir işi yoktu, satıp savmakla, biraz da Yanya taraflarındaki arazisinin geliriyle evinin masrafını, o kadar güzel giydirdiği kızlarının tuvalet paralarını, damadının maaşına ilâve ettiği cep harçlığını, nihayet komşu çocuklarına vermediği hiç unutmadığı hediyeleri öderdi.(SD, s.25)

Nuri Bey kızlarına, zamanın modasına uyarak Neclâ, Mücellâ ve İncilâ adlarını vermişti.(SD, s.26)

Bazı akşamüstleri evlerinin önünden geçerken onun kemanını işitirdim. (SDs.26)

Ve Süleyman Bey'in bu yeni balayını tam ortasından böler.(SD, s.36)

İhtiyar adamın sözleri beni epeyce düşündürdü. (SD, s.290)

Bunu düşününce, üst üste iki defa yaptığı caresizlik işaretinin mânasını anlar gibi oldum. (SD, s.290)

Pansiyona gelir gelmez Sabiha'nın resmini asacak bir yer aradım. (SD, s.290)

Garip bir korku içinde Sabiha'nın resmini bu ölünün resminin yanıma koymaktan vazgeçtim. (SD, s.290)

1.1.3.5.2 Sıfat Tamlamasının Nesne Olması

Ve yıkılışının arifesinde hâlâ kendisini eski Avrupa monarşileri gibi tanzim etmeğe, yeni gelenekler kurmağa çalışan Mesrudiyet İmparatorluğunun idadiler için kabul ettiği lâcivert, sarı düğmeli, çapraz yakalı üniformayı yeni giymiştim. (SD, s.29)

Bundan yorulunca birbirlerine çok hayalî aşk hikâyelerini anlatırlardı. (SD, s.49)

Hayat, benim için mantığını değiştirmiş gibi, her kıvılcımda etrafımda mevcut şeyler arasında görmediğim, bilmediğim münasebetler var sanıyordum. (SD, s.290)

Ayrılırken İhsan bana Paris'ten getirdiği birkaç resim kitabını hediye etti. (SD, s.45)

Orada iyice ayıklanmış, sentetik bir ilâç gibi süzgeçlerden geçmiş, aslının dışına çıkmış şeylerle karşılaşmazsınız. (SD, s.54)

1.1.3.5.3 İyelik Grubunun Nesne Olması

Annem durmadan başını sallıyor, babam sanki ömrünün bütün sıkıntılarını bol bir yemekle telâfi etmek istiyor gibi durmadan ona ikram ediyordu. (SD, s.35)

Kocasını da at üstünde görmüş ve sevmişti. (SD, s.37)

Kadıköy iskelesinde başlarında bir çavuş bulunan iki Senegalli nefer bir bahriyelimizi iki kolundan tutmuşlar, ite kaka götürüyorlardı. (SD, s.150)

1.1.3.5.4 İsim-Fiil Grubunun Nesne Olması

Babam İbrahim Efendi ile politika işlerini konuşmayı sevmezdi. (SD, s.56)

Kudret Bey kendisine yüklediği muhtelif işler arasına, bu besteyi bir senfoni yapmayı da koymuştu. (SD, s.85)

Onun üstünde semâ yapmayı öğrenmiştim. (SD, s.178)

Muntazam ve dikkatle çalışmayı çok severim. (SD, s.192)

Onunla beraber çıkmayı istiyordum. (SD, s.209)

1.1.3.5.5 Sıfat-Fiil Grubunun Nesne Olması

Aynı mektepte okudukları hâlde, elinden geldiği kadar ona rastlamamaya çalıştığını sonra öğrendim. (SD, s.26)

Yalnız babamı çok sevdiğini, acayip bir izdivaç yaptığını, tuhaf huyları olduğunu, bu hususiyetlerin üzerinde hiç düşünmeden biliyordum. (SD, s.26)

Yukarıda seslerini işittiğini söylemiştim. (SD, s.27)

O zamanları biraz bilenler, eski şehirli hayatının ne kadar alıngan olduğunu, herkesin nasıl diken diken, rutubetten nem kapıldığını hatırlarlar. (SD, s.29)

Fakat yine bu meseleler yüzünden aramızdaki mesafenin açıldığını duyuyordum. (SD, s.55)

1.1.3.5.6 Bağlama Grubunun Nesne Olması

Ayrıca bu zaferin manevî istismarını da yapacak, hayatına hâkim olduğu şehri ve insanlarını da küçültecekti. (SD, s.150)

1.1.3.5.7 Aitlik Grubunun Nesne Olması

Bu hırçın, kavgacı, bir erkek çocuk kadar atılgan mahlûk hayatıma karışır karışmaz, bu konağı ve içindekileri unuttum. (SD, s.27)

1.1.3.5.8 Birleşik isim Grubunun Nesne Olması

Annemin eniştesi gecelik entarisiyle kanepeye oturmuş, kısa kollarıyla bir türlü layıkıyla kavrayamadığı tanburunu zıplaya zıplaya çalarak Mahur Beste'yi, Şerife Hanım'ın bana, karısının ağzına son nefesiyle beraber tıkadığını söylediği bir acayip eseri söylüyordu. (SD, s.116)

1.1.3.5.9 İlgı Grubunun Nesne Olması

Hatta bu yüzden bizim matbaa meselesini bile ihmal etti. (SD, s.214)

1.1.3.5.10 Tekrar Grubunun Nesne Olması

Bana, Almanya'daki enflasyonun uzun uzun tafsilatını verdi. (SD, s.302)

1.1.3.5.11 Unvan Grubunun Nesne Olması

Kudret Bey'in hanımı mahalleye bu nadir gelişlerinde bütün komşuları ayrı ayrı ziyaret ederek "kocası olacak didon herifi" anlatırdı. (SD, s.66)

1.1.3.5.12 Sayı Grubunun Nesne Olması

Fakat her şey o kadar eski, dağınık, bütün hayat birbirini yormadan yaşamaya karar vermiş iki insan için kurulduğunu o kadar geniş sesle ilân ediyordu ki... (SD, s.139)

1.1.3.5.13 Bulunma Grubunun Nesne Olması

O zaman on altı yaşında olduğumu söylemiştim.(SD, s.117)

1.1.3.5.14 Uzaklaşma Grubunun Nesne Olması

Yalnız bu işlerde çalışan gardiyanlardan birini de beraberce kaçırmaya mecbur olmuşlardı. (SD, s.221)

Yine o günlerde mum fabrikasının, Kapalıçarşı'nın Nuru Osmaniye kapısında çorap satan ihtiyar bir Gürcü Yahudi'sine devredildiğini, çamaşırvhaneyi de akrabasından birinin satın aldığını haber aldık. (SD, s.306)

1.1.4 YER TAMLAYICISI (DOLAYLI TÜMLEÇ)

Yer tamlayıcıları , fiil cümle ve cümleciklerinde bulunurlar; isim cümle ya da cümleciklerinde yer almazlar. Bununla birlikte, yüklemi bir fiilimsi veya fiilimsi niteliğinde bir kelime olan, isim cümle ve cümlecikleri de yer tamlayıcısı yer alabilir.¹³⁷

Mazhar Kükey’in, -e’, ‘-de’, ‘-den’ durum eklerinden birisini alarak, eylemin, işin ‘neye, nereye, kime’ yöneldiğini; ‘nede, nerede, kimde’ gerçekleştiğini; ‘neden, nereden, kimden’ ayrıldığını gösteren yardımcı ögeye ‘dolaylı tümleç’ adını verdiğini görmekteyiz.¹³⁸

M. Ata Çatıkkaş, eylemin gösterdiği hareketin zaman ve mekân içinde bir yeri ve yönü olduğunu belirterek, yer ve yön tamlayıcısının, hareketin mekân ve yönünü gösteren tamlayıcı olduğunu ifade eder.¹³⁹

Alâeddin Mehmedoğlu’na göre; “Dolaylı nesne”, üzerinde vasıta ile hareket icra edilen objeyi bildirmektedir. Yükleme hâlinin sorularından başka, diğer sorulara cevap veren nesnelere dolaylı nesne denilmekte olduğunu bildirir. Dolaylı nesnelerin, kime? neye? kimde? nede? kimden? neden? kim ile? ne ile? kim için? sorularının birine cevap olduğunu ifade eder.¹⁴⁰

Cümle içerisinde yüklem gösterdiği eylemin, yerini veya yönünü bildiren söz ya da söz gruplarına dolaylı tümleç (*Osm. gayr-i sarîh meful; Deri, yer tamlayıcısı, yer-yön tümleci, dolaylı tamlayıcı, dolaylı nesne Fr. complement indirect, İng. Indirect*

¹³⁷ Cüneyt Akın, *Türkiye Türkçesinde Cümlede Tümleçler*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2005, s.45.

¹³⁸ Mazhar Kükey, *Türkçenin Söz Dizimi*, Ankara, 1975, s.131.

¹³⁹ M. Atâ Çatıkkaş, age,, s.262.

¹⁴⁰ Alâeddin Mehmedoğlu, *Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi*, Âşîyan Yay., Adapazarı, 2001, s.80.

object Alm. entfemteres) denir. Dolaylı tümleç cümlede yaklaşma (-e), bulunma (-de) ve ayrılma (-den) hâl eklerini almış şekilde karşımıza çıkar.¹⁴¹

Muharrem Ergin, yer tamlayıcısını fiilin mekânı ve istikametini gösteren cümle unsuru olarak tanımlar. Her hareketin zaman ve mekân içinde bir yeri ve yönü olduğunu belirtir. İşte yer tamlayıcısı hareketin olduğu bu yeri ve yönü ifade eder. Bu öge de isim cinsinden bir söz ya da söz grubudur.¹⁴²

Kaya Bilgegil, dolaylı tümleci yüklemdeki anlamı, başlangıç, zuhur ve yöneliş yönlerinden birine işaret etmek suretiyle tamamlayan söz olarak tanımlar.¹⁴³

Bilal Aktan, yer tamlayıcısını yüklem bildirdiği iş, oluş ve hareketin yerini ve yönünü bildiren unsur olarak tanımlar. Cümlede yönelme, bulunma ve uzaklaşma bildiren isim veya isim görevindeki söz ya da söz gruplarının yer tamlayıcısı olarak kullanıldığını belirtir.¹⁴⁴

Araştırmacıların tanımlarına baktığımızda, yer tamlayıcısının farklı şekillerde isimlendirildiğini görmekteyiz. Yer tamlayıcısı, isimleme, dolaylı nesne ve yer ve yön tamlayıcısı, dolaylı tümleç gibi... Tanımlara göre yer tamlayıcısı, yer ve istikamet bildiren, başlangıç, ve yöneliş ifade eden, -e', '-de', '-den' durum eklerinden birisini alarak, eylemin, işin 'neye, nereye, kime' yöneldiğini belirtme, üzerinde hareket icra edilen nesneyi gösteren, cümlede yüklem gerçekleşmesiyle ilgili kişileri ve şeyleri gösteren yardımcı ögedir.

Yukarıdaki tanımlardan hareketle yer tamlayıcısını aşağıdaki şekillerde ele aldık:

¹⁴¹ Cüneyt Akın, "Türkiye Türkçesinde Cümlede Tümleçler Üzerine", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C IX, S 2, (Aralık 2007), s.209.

¹⁴² Muharrem Ergin, age., s.400.

¹⁴³ Kaya Bilgegil, age., s.37.

¹⁴⁴ Bilal Aktan, age., s.100.

1.1.4.1 Fiil Cümlelerinde Yer Tamlayıcısı

1.1.4.1.1 Yer Tamlayıcısı Tek Kelime Olan Fiil Cümleleri

Orada hayat sıcak bir ekmek gibi karşınıza çıkar.(SD, s.54)

İnsanı, işi, hürriyet aşkını, sefaleti, merhameti çocuk **orada** tadar. (SD, s.52)

Fakat ona karşı senelerden sonra **içimde** garip bir dargınlık başladı. (SD, s.73)

Ben de **tramvaya** binmiştim. (SD, s.154)

Asaf Bey adında olan bu komşumuzla babam **Sinop'ta** tanışmış. (SD, s.154)

1.1.4.1.2 Yer Tamlayıcısı Birden Fazla Olan Fiil Cümleleri

Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkar çıkmaz **annemin akrabasından Behçet Beyefendi'nin Göztepe'deki köşküne** gidemedim.(SD, s.7)

Bize anlayıp anlamadığımızı hiç aklına getirmeden, şiiirden, sanattan, Akdeniz medeniyetinden ve hususiyetlerinden, geçmiş şeylerden bahsetmeye başladı. (SD, s.45)

Babam ilk önce **bana, kayıkçıya, sonra da denize**, sanki ya kendisini, ya beni, yahut da bana bu münasebetsizliği ilham eden kayıkçıyı atmak istiyormuş gibi, **bilhassa, denize** hiddetle baktı.(SD, s.52)

Sakine Hanımefendi'nin teklifini reddettiğime hiç pişman olmadım. (SD, s.73)

Mahallemizde, İbrahim Paşa hamamının sırasında, fakat **Şehzade'ye yakın tarafında**, hâli yerinde bir komşumuz vardı. (SD, s.154)

Daha **Kapalıçarşı'nın başında** bu kadıncağızın, kızlarının kendi eliyle işlediklerini birkaç yıl evvel gözlerimle gördüğüm, hatta o zamanlar nakışlarını dahi tanıdığım çeyiz takımlarını, dövünerek ve ağlayarak sattığını görmüştüm. (SD, s.154)

1.1.4.1.3 Yer Tamlayıcısı Açıklamalı Olan Fiil Cümleleri

Mahallemizde, İbrahim Paşa hamamının sırasında, fakat **Şehzade'ye yakın tarafında**, hâli yerinde bir komşumuz vardı. (SD, s.154)

1.1.4.1.4 Yer Tamlayıcısı Pekiştirmeli Olan Fiil Cümleleri

Annem **ikisine de** tahammül edemiyor. (SD, s.33)

1.1.4.1.5 Yer Tamlayıcısı Kelime Grubu Olan Fiil Cümleleri

1.1.4.1.5.1 İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olması

Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkar çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendi'nin Göztepe'deki köşküne gidemedim.(SD, s.7)

Dikkatimi ilk çektiği anlarda onunla, Karadeniz'den bizi yeni getiren büyük, siyah boyalı, her tarafı gıcır gıcır temiz Fransız posta vapuru arasında bir nevi benzerlik bulmuştum.(SD, s.24)

Sabiha hemen o gün mahallenin erkek, kız bütün çocuklarıyla ahbab oldu. (SD, s.27)

Meselâ yalnız akşam vakti geçen tahin pekmezci sabahın dokuzunda Vefa Sultanîsi'nin sekizinci sınıfının penceresi dibinde elbette bağırmazdı.(SD, s.51)

1.1.4.1.5.2 Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olması

Benimle beraber Tıbbiye'ye girmek için İstanbul'a gelen iki mektep arkadaşım Sirkeci'de küçük ve epeyce kirli bir otele indik.(SD, s.7)

İsmail Efendiye göre hadise, ağacın dibindeki evliyaya her sabah bir Fatiha okumak suretiyle olmuştu.(SD, s.24)

Bu konak otuz, otuz beş odasıyla, dört beş iç güveysi, altı gelini, yedi sekiz yetişmiş kıızı ile acayip, dışarıya kapalı bir insan ambarına benzerdi. (SD, s.24)

Yontulunca kahverengi kamışın derisi altında adeta ten pembesi beyazlığıyla ve bir meyve yumuşaklığıyla insanı şaşırtan bu kalın telli kalemlere ben bayılırdım. (SD, s.25)

Söylemeğe hacet yok ki, çocukluğumun bütün masalları, ilk okuduğum roman ve hikâyelerin sahneleri hep bu pencereleri sımsıkı kapalı konakta geçerdi. (SD, s.25)

Haddizatında çok az olan bütün bu şeyler, çok tesirli ve hakikaten o zamana kadar işitmediğim bir yığın ismin etrafında birleşirdi. (SD, s.26)

O pencereden dışarıya, parlak gümüş rengi bulutlar arasından, **Elâgöz Mehmetefendi Camii'nin tek kubbesi üstünde parçalanan akşam güneşine** dalgın dalgın bakıyordu. (SD, s.56)

1.1.4.1.5.3 İyelik Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Haddizatında çok az olan bütün bu şeyler, **çok tesirli ve hakikaten o zamana kadar işitmediğim bir yağın ismin etrafında** birleşirdi. (SD, s.26)

1.1.4.1.5.4 İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Ve **dil temizliğinin ne olduğunu anlatmaya** uğraştı. (SD, s.43)

İki oymağın teşekkülünü **Selanik'in, Manastır'ın, Yanya, İşkodra, Kosova'nın, Adalar'ın geri alınmasının tek çaresi gibi göstermeye** başlamıştık. (SD, s.65)

1.1.4.1.5.5 Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Çünkü **hür olduğuna, her şeyi söyleyebileceğine** inanmıyor. (SD, s.53)

İhtiyar dostumun o anda mizacının bütün zayıf taraflarını **gayet iyi gördüğüne**, bu yüzden **bedbaht olduğuna** emindim. (SD, s.87)

Son zamanlarda dargın olmalarına rağmen yine **sevmekte devam ettiğine** emindim. (SD, s.256)

Sonra kendisiyle konuşunca onun bu işte sade günahsız değil, **temiz olduğuna** da inandım. (SD, s.270)

1.1.4.1.5.6 Bağlama Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Sirkeci'de küçük ve epeyce kirli bir otele indik.(SD, s.7)

1.1.4.1.5.7 Birleşik İsim Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Paşa, bu saatlerde daima **Carcle d'Orient'de** olurdu.(SD, s.315)

1.1.4.1.5.8 İlgı Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Yine bir akşamüstü onu bizim kapının önünde bir kedi yavrusu gibi büzülmüş oturur gördüm. (SD, s.33)

Mahallemize Fransız mürebbiyesi, dadısı, babasının emektar uşağıyla gelmişti.(SD, s.105)

1.1.4.1.5.9 Tekrar Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Bu küçük kitaba son yıllara kadar şurada, burada, rast geldikçe gülerdim.(SD, s.246)

1.1.4.1.5.10 Unvan Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

İşte Sakine Hanımefendi'ye yıllardan sonra darılmamın sebebi! (SD, s.70)

1.1.4.1.5.11 Bulunma Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Karısının ailesinden yalnız Muhtar isminde yirmi iki, yirmi üç yaşlarında bir delikanlıya yakınlık duyuyordu.(SD, s.65)

1.1.4.1.5.12 Uzaklaşma Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Konsola giderek orada gözlerden birine resmi kilitledi. (SD, s.116)

Açık pencerelerden birine baktım. (SD, s.155)

Ben bir gün bu hiddetlerden birisine şahit olmuştum. (SD, s.163)

1.1.4.1.5.13 Yükleme Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

O zamana kadar tarihlerde şanlı bir istilâ devrinin destanı içinde, ondan belki daha kahramanca müdafaa asırlarında birbirine sarılmış gördüğümüz bir terkinin

unsurları, bu inkıraz devrinde birdenbire vaziyetini değiştirmiş, terkip bozulduğu için kendisine hususî bir talih aramağa, hiçbir şey yapmasa bile bir çare bulamadığı büyük yıkılışın azabından nefsinı kurtarmak için -çünkü hepimiz iş ve gücümüz arasında bir nevi İçtimaî azap yaşıyorduk- onu inkâra başlamıştı. (SD, s.240)

1.1.4.2 İsim Cümlelerinde Yer Tamlayıcısı

1.1.4.2.1 Yer Tamlayıcısı Tek Kelime Olan İsim Cümleleri

Sabiha hepimizden sakindi. (SD, s.34)

Alnında vardı küçük bir urcuğu. (SD, s.37)

Sırtında mavisi bol, kısa bir entari vardı. (SD, s.156)

1.1.4.2.2 Yer Tamlayıcısı Birden Fazla Olan İsim Cümleleri

Vaktiyle mabeyin sofası olan küçük sofada ise küçük bir masa üzerinde saat tamirine mahsus âletleri ve çözülmüş saatler vardı.(SD, s.115)

Süleyman Bey'in kaderden şikâyete hakkı vardı. (SD, s.36)

1.1.4.2.3 Yer Tamlayıcısı Pekiştirmeli Olan İsim Cümleleri

Mahallemizde, İbrahim Paşa hamamının sırasında, fakat Şehzade'ye yakın tarafında, hâli yerinde bir komşumuz vardı. (SD, s.154)

1.1.4.2.4 Yer Tamlayıcısı Kelime Grubu Olan İsim Cümleleri

1.1.4.2.4.1 İsim Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olması

Onun kadar ıstıraplı olmamakla beraber Sabiha'nın o senelerinde buna benzer bir hâl vardı. (SD, s.46)

Ve sade insan eliyle hazırlanan talihleri ile öbürlerinin yanında ne kadar asıldılar. (SD, s.155)

1.1.4.2.4.2 Sıfat Tamlamasının Yer Tamlayıcısı Olması

Koca konakta tek açık pencere onun odasının penceresiydi.(SDs.25)

O vakit Sabiha on üç, on dört yaşlarında vardı. (SD, s.27)

Çünkü tabiatın büyük lutfuna mazhardı. (SD, s.52)

1.1.4.2.4.3 İyelik Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Fakat benim İstanbul’umda ne işleri vardı? (SD, s.12)

1.1.4.2.4.4 İsim-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Çünkü en son dakikasında olsa bile, bu hayat iyi yaşanmaya değer, diyerek çözen ve nihayet bu kadar cesaretle fethedilen bu hayatı, tek ve çok cömert bir jestle: “Bunu kendim için değil, ben neyim? Etrafım için yaparım ve yapmaya mecburum...” sözleriyle hepimize birden hediye eden adam değildi. (SD, s.86)

1.1.4.2.4.5 Sıfat-Fiil Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Ölürken “En sevdiğine ver!” demişti. (SD, s.208)

Sabiha’yı görmekten ümit kesmiş gibiydim. (SD, s.244)

1.1.4.2.4.6 Bağlama Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Onun için evimden ve ailemden ayrıldığıma çok müteessirdim. (SD, s.9)

1.1.4.2.4.7 Birleşik İsim Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Ramiz Bey bildiğiniz gibi Defter-i Hâkanî’de memurdur. (SD, s.234)

1.1.4.2.4.8 İlgi Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

Bizim okur yazar sınıf civarında bu yaştaki gençleri henüz çocuk addetmek adetti. (SD, s.43)

1.1.4.2.4.9 Unvan Grubunun Yer Tamlayıcısı Olması

İşte Sakine Hanımefendi’ye yıllardan sonra darılmamın sebebi! (SD, s.73)

1.1.5 ZARF

Gürer Gülsevin, yön, zaman, tarz, sebep, miktar, vasıta ve sebep bildirerek yüklemi tamamlayan cümle unsurunu zarf olarak tanımlar. Zarfların sözdiziminde “yüklem” ve “özne” gibi aslî öge olmasalar da, cümlenin anlamını tamamlayan son derece önemli tümleçler olduğunu belirtir. Dilcilerimizin bu konu ile ilgili ortaya koydukları görüşler de aşağı yukarı aynıdır.¹⁴⁵

Hacı Ömer Karpuz, zarfı fiil, sıfat ve zarfların anlamlarını zaman, yer, ölçü, soru vb. bakımlarından etkileyen söz ya söz grubu, belirteç olarak tanımlamıştır. Bu tanımın hemen bütün Türkçe dilbilgisi kitaplarında zarfın açıklamasında kullanıldığını belirtmiştir.¹⁴⁶

Leylâ Karahan, zarfın, Arapça kökenli bir dil bilgisi / gramer terimi olduğunu belirtir. Kaynaklarda bu terimin, belirteç, ulaç, fiil ulağı, katmaç gibi karşılıklarının da bulunduğunu, gramerin en çok tartışılan konularından biri olduğunu aktarır.¹⁴⁷

Vecihe Hatiboğlu, zarfları ‘belirteç’ başlığında ele alarak; bir eylemin, bir sıfatın ya da bir başka belirtecin anlamını zaman, yer, ölçü, nitelik, soru kavramları bakımından etkileyen kelimeler olarak tanımlamıştır.¹⁴⁸

Tufan Demir, zarfı fiillerin, fiilimsilerin, sıfatların, görevce kendilerine benzeyen sözcüklerin anlamlarını çeşitli yönlerden kuvvetlendiren ya da sınırlayan kelimeler olarak tanımlar.¹⁴⁹

¹⁴⁵ Gürer Gülsevin, “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 2.2, (2001), s.125.

¹⁴⁶ Hacı Ömer Karpuz, “ Türkiye Türkçesi’ndeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1, Özel Sayı, 2000, 27.

¹⁴⁷ Leylâ Karahan, “Terimlerde Kapsam Sorunu: Zarf Örneği”, *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, Bursa: 4-7 Aralık 2013, Bildiri Kitabı*, 2014, s. 932.

¹⁴⁸ Vecihe Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1969. s. 17.

¹⁴⁹ Tufan Demir, *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara: Kurmay Yay., 2004, s.479.

Funda Kara, tanımlarda zarfların; fiillere, sıfatlara veya kendi türünden olan diğer zarflara değişik anlam ve işlev kattığının belirtildiğini ifade eder. Bu doğru olduğunu ancak zarfların fiilimsilerle ilgisi olduğuna yer vermenin gereksiz olduğunu belirtir. Çünkü bir fiil tabanının önce, kendisiyle ilişkisi olan bütün niteleyici ögeleri aldığını, daha sonra aldığı eklerle yükleme veya fiilimsiye dönüştüğü görüşünü ortaya koyar.¹⁵⁰

Günay Karaağaç, dünyada, yalnız bir özelliğe sahip olan hiçbir varlık veya eylem olmadığını belirtir. Bütün varlıkların ve bütün eylemlerin pek çok özellikleri bulunduğunu dile getirir. Eylem adlarının da varlık adları gibi, birer genelleştirilmiş kavram oldukları için, eylemleri tanımlamadıklarını onları yalnızca işaret ettiklerini aktarır. Bu nedenle fiillerin özelliklerini tanımlayan, yani onları niteleyen sözlere gerek olduğunu vurgular. Bu sözleri de zarf olarak tanımlar.¹⁵¹

Rasih Erkul, zarf tümlecini cümlede yüklem anlamını zaman, yer ve yön, durum, nicelik soru ilgileriyle tamamlayan unsur olarak tanımlar. Zarf unsurunun hareketin, oluşun nasıl, niçin, ne şekilde, hangi vasıtalarla, ne sebeple özetle hangi şartlarda yapıldığını ve olduğunu, hangi zamanda gerçekleştiğini belirttiğini ifade eder.¹⁵²

Sıddık Akbayır, zarf tümlecini yüklemi durum, zaman, ölçü, yer-yön ve soru bakımından tamamlayan kelime veya öbekleri olarak tanımlar.¹⁵³

Rasim Şimşek zarf için “belirteç tümleci” terimini kullanarak, yargılı anlatımlarda, yükleme dile getirilen kılış ya da oluşun anlamını zaman, yön, nitelik, nicelik bakımlarından tümleyen ögeleri belirteç tümleci olarak tanımlamıştır.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Funda Kara, “Edat ve Zarf Üzerine Bazı Düşünceler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3, Spring 2009, s.1283.

¹⁵¹ Günay Karaağaç, age., s.235.

¹⁵² Rasih Erkul, age., s.43.

¹⁵³ Sıddık Akbayır, age., s.129.

Bedri Sarıca, zarfların da tümleç adı altında toplanan yüklemi zaman, tarz, biçim, araç, sebep, şart, ölçü yer ve yön yönünde tamamlayan cümle öğeleri olduğunu belirtir. Nasıl, ne şekilde, ne ile, kiminle, hangi şartlarda, hangi yöne, kim/ne tarafından, ne kadar, ne zaman, niçin gibi soruların cümlede zarfı buldurmaya yönelik sorular olduğunu aktarır.¹⁵⁵

Biz çalışmamızda zarfı aşağıdaki şekilde ele aldık:

1.1.5.1 Fiil Cümlelerinde Zarf

1.1.5.1.1 Zarfı Tek Kelime Olan Fiil Cümleleri

Bıkmıyorlar, hiç bıkmıyorlar. (SD, s.34)

Yeni tanıştık ama, çok sevdim. (SD, s.197)

Fakat daha üç adım atmadan omuzuma hafifçe bir el dokundu. (SD, s.198)

Bir kısmı sadece sürüklenir. (SD, s.201)

Hem Ali Bey, şimdi bir Rum kızıyla sevişiyormuş... (SD, s.234)

Birdenbire kendisine eklediği Sirkeci'den Tepebaşı'na, oradan ta Osmanbey'e ve Şişli'ye kadar alaturka ve alafranga çalgılı, hiç olmazsa bir gramofonla müşterilerini eğlendiren bir yığın eğlence yeri açılmıştı. (SD, s.242)

1.1.5.1.2 Zarfı Birden Fazla Olan Fiil Cümleleri

Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkar çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendi'nin Göztepe'deki köşküne gidemedim.(SD, s.7)

Senelerden sonra annemin beceriksiz bir çehre ve ses oyunuyla Sabiha'nın o günkü konuşmasını taklit ettiğini gördüm. (SD, s.30)

Bu yüzden belki onu daha ziyade seviyordum.(SD, s.55)

¹⁵⁴ Rasim Şimşek, *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş. , Trabzon, 1987, s.137.

¹⁵⁵ Bedri Sarıca, age., s.70.

Uzaktan geçen büyük tonajlı bir vapurun dalgasının yavaş yavaş ve kudretini gittikçe kaybederek, adeta yan ölü bir şey hâlinde önümüzdeki kumsala gelişi gibi, şimdi bu mühim ve herkese mahsus hadise mahallemizin kapalı hayatına ve İhsan dolayısıyla Sabiha ile benim hayatımıza giriyordu. (SD, s.60)

Ben, o konusurken hep yan tarafı patlamış ayakkabılarıma bakıyordum. (SD, s.73)

İsterseniz bir daha bu işten bahsetmeyelim. (SD, s.70)

Sakine Hanım, gözlerindeki o güzel, tatlı istihza ile beni dinledi. (SD, s.73)

Karşımdaki insan bana, Sakine Hanım'ın son cümlesini sanki biliyormuş gibi aynıyla tekrar etti. (SD, s.73)

1.1.5.1.3 Zarfı Açıklamalı Olan Fiil Cümleleri

Karşımdaki insan bana, Sakine Hanım'ın son cümlesini sanki biliyormuş gibi aynıyla tekrar etti. (SD, s.73)

1.1.5.1.4 Zarfı Pekiştirmeli Olan Fiil Cümleleri

Nihayet etrafı için de korkabilir. (SD, s.53)

İhsan için de aynı şey oluyordu. (SD, s.69)

Bir kere de tam pusuya düşürülüyordum. (SD, s.181)

Bir kere de beni ziyarete geldi. (SD, s.249)

O günlerde Muhtar'ı bir kere de Garden Bar'da gördü. (SD, s.249)

Bu suali kâtip bey için de sorabilirsin. (SD, s.276)

1.1.5.1.5 Zarfı Kelime Grubu Olan Fiil Cümleleri

1.1.5.1.5.1 İsim Tamlamasının Zarf Olması

Senelerden sonra annemin beceriksiz bir çehre ve ses oyunuyla Sabiha'nın o günkü konuşmasını taklit ettiğini gördüm. (SD, s.30)

Bu pencereyi, hem odanın içinde bulunduğum andaki davetiyle, hem de açıldığı bu biçare ufukla, bu ufku bekleyen kanlı ve iğrenç macera ile görüyordum. (SD, s.269)

Saadet içinde yüzüyorum. (SD, s.288)

Ocak ayı içinde Muhtar onu, makinelerin Almanya'ya ısmarlanmasındaki faydaya iyiden iyiye inandırdığı için adamcağız sabırla bekliyordu. (SD, s.305)

1.1.5.1.5.2 Sıfat Tamlamasının Zarf Olması

Eşyaya bakılırsa tam bir çıplaklık içinde yaşıyordu. (SD, s.257)

Kalabalık çok sinirli bir hava içinde dağıldı. (SD, s.262)

Noel haftasıyla artmış ışık ve gürültüsü içinde sabahleyin Süleyman Bey'in bana söylediği cümleyi hatırlamağa çalışıyordum. (SD, s.269)

Bununla beraber paşayı o zamana kadar böyle bir sarahat içinde görmemiştim. (SD, s.276)

Yüzüm bir kan dalgası içinde, teşekkür ettim. (SD, s.277)

Paşa, iyi taranmış çocuk saçlarına benzeyen alevler içinde onun macerasını bir an takip etti. (SD, s.281)

1.1.5.1.5.3 İyelik Grubunun Zarf Olması

Rumlar Paskalya mevsiminde geceleri kapı kapı, çalgı çalarak ellerinde büyük bir yelkenli maketi ile gezerlerdi. (SD, s.15)

Zavallı Kudret Bey, o zamanlar, Sakine Hanım'ın anlattığı kadının tam zıddı bir kadını, erkek ruhuna dikkatten ziyade kendi tezatları içinde çırpınan, sükûn denen şeyi ömründe bir kere olsun tatmamış, dünyanın belki en hayalî insanını, bir nevi bahar fırtınasını, hem de delice seviyordu. (SD, s.75)

Muhlis Bey bir defasında evden çıkınca:

Senin Paşa hazretlerinin yanında rakı, kuş sütü oluyor, demişti. (SD, s.278)

1.1.5.1.5.4 Zarf-Fiil Grubunun Zarf Olması

Altı ay kadar orada bütün pişmanlık hisleriyle bağlı olduğu karısına ve kızına ateşli ateşli mektuplar gönderdikten sonra, birdenbire komsularından birinin kızıyla sevişerek onunla evlenir.(SD, S.36)

Sündüs Hanım -Sabiha'nın annesi- her ay, kendi tabiriyle “Bir hazine yükü para gönderdiği” bu adamın bu son nankörlüğü üzerine yine, hediye ve behiyelerle mabeyne müracat ederek Konya'ya kızıyla beraber gitmek için müsaade alır. (SD, S.36)

Yalnız Mahmutpaşa'ya mahsus ve başka yerde nâdiren görülen o hâlis İstanbul külhanbeyi, sade riyaziye hocasının sabrı tükensin diye Şehzade Camii'nin medreseleri üstünde aynalarını, taraklarını “birer kuruşa” bize hediye etmeye kalkmazdı. (SD, s.51)

Adil bütün sene bizi, hiç kimse kendisinden süphe etmeden eğlendirdi.(SD, s.52)

1.1.5.1.5.5 Sıfat-Fiil Grubunun Zarf Olması

Mektepten döner dönmez Sabiha'yı bulmak için sokağa fırlardım.(SD, s.29)

Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkaz çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendi'nin Göztepe'deki köşküne gidemedim.(SD, s.7)

1.1.5.1.5.6 Bağlama Grubunun Zarf Olması

Yukarda bahsettiğim Mürâî İbrahim Efendiye bile akşam saatlerinde, yahut ikindi ezanında yolda tesadüf etseniz muhakkak o akşam veya ertesi sabah bir melek kanadı tedarik edip cennete doğru uçacak zannederdiniz. (SD, s.22)

1.1.5.1.5.7 Edat Grubunun Zarf Olması

Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkaz çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendi'nin Göztepe'deki köşküne gidemedim.(SD, s.7)

Benimle beraber Tıbbiye 'ye girmek için İstanbul'a gelen iki mektep arkadaşımınla Sirkeci'de küçük ve epeyce kirli bir otele indik.(SD, s.7)

Akrabamdan bir insandan bahsederken “Bevefendi” vasfını kullandığım için okuyucularım beni ayıplamasın!(SD, s.7)

İsmail Efendiye göre hadise, ağacın dibindeki evliyaya her sabah bir Fatiha okumak suretiyle olmuştu.(SD, s.24)

Bütün bu hediyeler o mucizeli evden geldiği için beni devamlı bir büyü içinde bırakıyorlardı. .(SD, s.25)

O da Ata Molla Bey’le bacanak oldukları için evimize gelirdi. (SD, s.25)

Hiddetli insan çehresinden, hiddetli insan sesinden, o anda ölecekmiş gibi korkardı. (SD, s.28)

Bir hafta sonra, İhsan’ı sınıfta tarih hocası sıfatıyla karşımızda gördük. (SD, s.45)

Onun gelişiyile mektebin ve biraz da kafamızın muvazenesi alt üst oldu. (SD, s.45)

Bir gün sınıfın içi kedi köpek sesleriyle doldu. (SD, s.51)

Tabiatın hediyesi olan istidatlar, tam muvaffak olabilmek için yine tabiatın bazı hususi yardımlarını isterler. (SD, s.52)

Babam ilk önce bana, kayıkçıya, sonra da denize, sanki ya kendisini, ya beni, yahut da bana bu münasebetsizliği ilham eden kayıkçıyı atmak istiyormuş gibi, bilhassa, denize hiddetle baktı. (SD, s.52)

Belki size aksü- lamel imkânı bırakan, kaçıp kurtulduğunuz zaman peşinizden gelmeyen bir korku ile korkarsınız. (SD, s.54)

Karşımdaki insan bana, Sakine Hanım’ın son cümlesini sanki biliyormuş gibi aynıyla tekrar etti. (SD, s.73)

1.1.5.1.5.8 Tekrar Grubunun Zarf Olması

Bu hırçın, kavgacı, bir erkek çocuk kadar atılgan mahlûk hayatıma karışır karışmaz, bu konağı ve içindekileri unuttum. (SD, s.27)

Nihayet mühim bir kısmımız da o senenin forma forma çıkan romanlarını Güzel Prenses'i, Gök Bayrak' ı filanı **gizli gizli** okurduk. (SD, s.49)

O pencereden dışarıya, parlak gümüş rengi bulutlar arasından, Elâgöz Mehmetefendi Camii'nin tek kubbesi üstünde parçalanan akşam güneşine **dalgın dalgın** bakıyordu. (SD, s.56)

İbrahim Efendi gidince babam konuşulan şeylerden kimseye bahsetmememi, bana **sıkı sıkı** tembih etti. (SD, s.60)

1.1.5.1.5.9 Bulunma Grubunun Zarf Olması

Etrafına bakındı, sonra aşağıya koştu; **elinde bir kibritle** geldi. (SD, s.112)

Adamcağız yanındakilere, üzerinde bulunan emanet para şayet kendisinin olsaydı bütün çoluk çocuğuyla ömrünün sonuna kadar refah içinde geçineceğini söylemiş, o kadar tehlike içinde **ikide bir** köyünden ve havalisinden, İstanbul'a yaptığı yolculuklardan şikâyet etmişti. (SD, s.261)

İkide bir kollarını açıp bana, içimizdeki ademin, meyve yumuşaklığında bir ağız yemiş gibi gösterdiği koltuk altlarını unutmayacağım. (SD, s.270)

O, durmadan renkten renge giriyor, sağ eli **ikide bir** çenesinin bir yanına kilitleniyordu. (SD, s.309)

İkide bir bu acayip kâbusa Sabiha'nın yaşlı gözleri karışıyor, bir eliyle, oturmak için koltuktaki kafatasını itiyor, fakat eli oraya yapışmış gibi bir türlü ayrılamıyor, bana garip ve ısrarlı bir şekilde "beni kurtarın" der gibi bakıyordu. (SD, s.314)

1.1.5.1.5.10 Uzaklaşma Grubunun Zarf Olması

Belki **dinlenmekten ziyade**, kaçmak, bir şey düşünmemek için bunu istiyordum. (SD, s.290)

1.1.5.1.5.11 Vasıta Grubunun Zarf Olması

Bununla beraber babasını tercih ederdi. (SD, s.30)

1.1.5.1.5.12 Yaklaşma Grubunun Zarf Olması

Şerife Hanım alt basamaklarda, siyah yeldirmesi, başörtüsüyle, büyük Rönesans mezarlarının ağlayan kadınları gibi boynu bükük duruyor, ondan beş basamak yukarda Behçet Bey kendine mahsus talâkatle konuşuyordu. (SD, s.233)

1.1.5.2 İsim Cümlelerinde Zarf

1.1.5.2.1 Zarfı Tek Kelime Olan İsim Cümleleri

Sonra para meseleleri var. (SD, s.33)

İhsan Bey'in demin söyledikleri, Ekrem Bey'in bana Sinop'tan yazdığı üç mektupta aynıyla var. (SD, s.123)

1.1.5.2.2 Zarfı Birden Fazla Olan İsim Cümleleri

O zaman her şey, herkes, her hadise onun için birdi. (SD, s.34)

O yıllarda, İstanbul'un en parlak, en kıskandırıcı evlenmeleri, Sakine Hanım'ın vasıtasıyla olanlardı. (SD, s.74)

Sultanîyi bitirmem için daha birkaç sene vardı.(SD, s.128)

1.1.5.2.3 Zarfı Pekiştirmeli Olan İsim Cümleleri

Evvelâ, o kadarını biliyorlar... sonra da hürriyet meselesi. (SD, s.55)

1.1.5.2.4 Zarf Kelime Grubu Olan İsim Cümleleri

1.1.5.2.4.1 İsim Tamlamasının Zarf Olması

Bu konuşmamız 1921 yılında, anlattığım şeylerden yedi sene sonraydı. (SD, s.73)

Balkan Muharebesi esnasında, İttihat ve Terakki'nin, bilhassa Enver Paşa'nın harbe devam arzularına karşı matbuatta şiddetle mücadele edenlerden birisi de o idi. (SD, s.126)

1.1.5.2.4.2 Sıfat Tamlamasının Zarf Olması

O vakit Sabiha on üç, on dört yaşlarında vardı. (SD, s.27)

Bu konuşmamız 1921 yılında, anlattığım şeylerden yedi sene sonraydı. (SD, s.73)

1.1.5.2.4.3 Bağlama Grubunun Zarf Olması

Bir kere okumaya başlayıp da yarı yolda kalanlar için, hiç olmazsa bizimkilere göre, ancak bu iki meslek vardı. (SD, s.51)

1.1.5.2.4.4 Edat Grubunun Zarf Olması

Zamanına istediği gibi sahipti. (SD, s.31)

O zamana kadar örfümüzde kucaklaşmak vardı, fakat öpmek yoktu. (SD, s.158)

1.1.5.2.4.5 Bulunma Grubunun Zarf Olması

Sonra ikide bir komşuların ahvaline dair bana haber vermene ne lüzum var? (SD, s.233)

1.1.5.2.4.6 Uzaklaşma Grubunun Zarf Olması

Bunlardan başka hayatta yapılacak bir şey yok muydu? (SD, s.52)

1.1.6 CÜMLE DIŞI UNSURLAR

Cümle dışı unsurlar, genel tanımıyla cümlenin kuruluşunda yer almayan, yani cümlede öge olmayan ve dolaylı olarak cümlenin anlamına katkı sağlayan unsurlardır.

Cümlenin kuruluşuna direkt katılmayan, şekil olarak yükleme bağlanmayan, fakat cümlenin anlamına dolaylı şekilde katkıda bulunan bu unsurlara cümle dışı öge denir. Bazı bağlaçlar, ünlem grupları, hitaplar, ara sözler, açıklayıcı cümleler cümle dışı unsur olarak tanımlanır.¹⁵⁶

Türkiye Türkçesinin tartışmalı konularından biri olan ‘cümle dışı unsur’ kavramı bugüne kadar pek çok gramerci tarafından incelenmiş ve farklı görüşler öne sürülmüştür. Cümlenin oluşumunda farklı ögelerin yer alması ve bu ögelerin, cümlenin temel unsuru kabul edilen yükleme bağlantılarının şekil açısından adlandırılması noktasında bazı ayrılıklar söz konusu olmuştur. Araştırmacıların fikir birliğine varamadığı hususların başında ‘cümle dışı unsur’ teriminin kullanımı ve bu terimin kapsamı gelmektedir. Genel kabul ile cümle dışı unsur olarak ifade edilen ve cümlenin anlam dünyasına katkısı kabul edilen bu unsurlar bazı araştırmacılar tarafından cümlenin ögeleri içerisinde değerlendirilmiş ve bu kavram için farklı terimler kullanılmıştır.¹⁵⁷

Muharrem Ergin cümle ögeleri hakkında verdiği bilgilerin ardından, cümlede bu unsurlardan başka bir de bağlama ve ünlem edatları veya ünlem gurupları bulunduğunu bildirerek, bunların esas hareketle, fiille ilgili olmayan ve cümleye sadece ilâve edilmiş bir durumda bulunan unsurlar olduğunu belirtir. Genellikle cümlelerin başlarında, sonlarında ve cümleler arasında bulundukları gibi parantez şeklinde cümle içine girdiklerini de ifade eder.. Bunlara cümle dışı unsurlar adını verir.¹⁵⁸ Ergin ögeleri fiille bağlantısına göre tasnif yapar ve fiille doğrudan bağlantısı olmadığını düşündüğü

¹⁵⁶ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.154.

¹⁵⁷ Talat Dinar, “Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde Cümle Dışı Unsur”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 33,(Aralık 2014), s.70.

¹⁵⁸ Muharrem Ergin, age., s.141.

bağlama ve ünlem edatları veya ünlem gurupları ve ara sözleri cümle dışı unsur olarak adlandırır.

Rasih Erkul, cümlede; yüklem, özne, tümleç ve zarf ögelerinin dışında, “bağlama edatları” ve “ünlem edatları” veya “ünlem grupları” olabileceğini bildirir. Bunların asıl hareketle, oluşla ilgili olmayan, cümleye sadece eklenmiş bir durumda yer alabilen unsurlar olduğu aktarılır. Bu unsurlar; cümlede başında, ortasında veya sonunda yer alabilirler. Bazen özneyi vurgulamak, bazen de yüklemi kararsızlık, ihtimal, kesinlik gibi yönlerden bütünlemek için cümlede yer alırlar.¹⁵⁹

Günay Karaağaç, cümle dışı unsurları, cümlede kuruluşuna katılmayan; fakat cümle ögeleri ve cümleler arasında bağlantı kurarak metnin oluşmasını sağlayan unsurlar olarak tanımlar. Cümle dışı unsurlar, cümleler arası metin ögeleridir, bu nedenle metindeki herhangi bir yüklemle bağdaştırılamazlar. Ünlemler ve ünlem grupları ile her türden bağlama edatları böyle unsurlar arasında yer alır.¹⁶⁰

A. Özkan, M. Toker, U. Aşçı, cümle dışı unsurları cümlede kuruluşuna doğrudan katılmayan ama bir şekilde anlam bakımından cümleye katkı sağlayan ögeler olarak tanımlamışlardır. Bağlaçlar ve ünlemler veya ünlem grupları doğrudan yüklemle alakalı olmayan unsurlardır. Parantez şeklinde cümleye girmiş olan unsurlar da doğrudan yüklemle ilgili değildir. Bu nedenle yüklemle doğrudan ilgili olmayan bu unsurları cümle dışı unsur olarak kabul etmişlerdir. Cümle dışı unsurların “bağımsız tümleç” olarak da isimlendirilebileceğini belirtmişlerdir.¹⁶¹

Bilal Aktan, cümlede kuruluşuna doğrudan katılmayan ve biçim olarak yükleme bağlanmayan, ancak cümlede anlamına dolaylı olarak katkıda bulunan unsurları cümle dışı unsur olarak tanımlamıştır. Bu unsurlar; özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf gibi

¹⁵⁹ Rasih Erkul, age., s.45.

¹⁶⁰ Günay Karaağaç, age., s.236.

¹⁶¹ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, age., s.43.

yüklemi tamamlama özelliğine sahip değildir. Bu nedenle bu öğelere cümle dışı unsur denilmektedir.¹⁶²

Leylâ Karahan, cümlelerin herhangi bir yerinde bulunan, ancak kuruluşuna katılmayan ve dolaylı olarak cümlelerin anlamına yardımcı olan öğeleri cümle dışı unsur olarak tanımlar. Diğer araştırmacılar gibi bu öğelerin yüklemi tamamlamadığını vurgular. Bu öğelerin açıklama, pekiştirme gibi işlevlerle cümleye yardımcı olduğunu ve çeşitli anlam ilişkileri çerçevesinde birbirine bağladığını belirtir.¹⁶³

Fuat Bozkurt, kitabında cümle unsurları kısmında cümle dışı unsura yer vermemiş, arasöz- aratümce başlığı altında kimi tümcelerde iki virgül, iki kısa çizgi ya da ayraç içinde gösterilen, tümceyle yapısal bağı olmayan başka sözler, başka tümceler bulunduğunu belirterek bunların kendi başlarına kullanılmadıklarını belirtmiştir.¹⁶⁴

Bedri Sarıca, bu öğelerin cümlelerin kuruluşuna doğrudan girmeyen açıklama, ara söz, ünlem, bağlama gibi görevleri yerine getirdiğini belirtir. Cümle öğelerini buldurmaya yönelik soruların bu unsurlara sorulmayacağını ifade eder. Fakat bu öğelerin cümlelerin oluşumuna dolaylı da olsa katkı sağladığını aktarır.¹⁶⁵

Mehmet Özmen, cümlede, yüklem dışındaki öğelerin belirleyicisi yüklem olduğuna göre özne, nesne, zarf tümleci ve dolaylı tümleç dışında kalan ve yükleme cevap vermeyen bütün unsurları, kelime çeşidi ne olursa olsun, yüklem karşısındaki ortak durumlarından dolayı, bir bütün hâlinde değerlendirmek ve tek terim altında toplamak durumunda olduğumuzu belirtir. Ayrıca bu unsurların, kelime çeşidi olarak ne olurlarsa olsunlar, cümleye anlam olarak katkıda bulunmakta ve cümleyi tamamlamakta olduklarını aktarır. İşte bu sebepten gerek cümleye, cümle ögesi olarak katkıları,

¹⁶² Bilal Aktan, age., s.107.

¹⁶³ Leylâ Karahan, age., s.36.

¹⁶⁴ Fuat Bozkurt, *Türkiye Türkçesi (Dilbilgisi- Anlatım)*, 5.bs., Eğitim Yayınevi, Konya, 2017, s.240.

¹⁶⁵ Bedri Sarıca, age., s.81.

gerekse yükleme cevap vermeyen bağımsız durumları açısından bu unsurların tümüne, cümle ögesi olarak bağımsız tümleç demenin daha uygun olacağını söyler.¹⁶⁶

Mehmedoğlu tarafından farklı bir terim önerisi dile ortaya konmuştur. Mehmedoğlu cümlelerin kuruluşunda ortak olan bütün kelimelerin önemli rol oynamakta olduklarını bildirir. Yalnız yardımcı kelime türleri olan bağlaçların, edatların, takı ve ünlemler ile hitapların cümle ögesi olmamakta olduklarını ifade eder. Onların cümle içerisinde gramer- semantik (anlam) görevi yerine getirmekte olduğunu açıklar . Bağlaç, edat, takı, ünlem, hitap cümle ögesi olamadıklarını; fakat cümlelerin kuruluşunda önemli rol üstlendiklerini aktarır. Sonuç olarak, “cümle dışı unsurlar” kavramı yerine “cümle ögesi olmayan yardımcı kelimeler” söz birleşmesinin kullanılmasını tavsiye etmektedir.¹⁶⁷

H. İbrahim Delice cümle dışı unsuru metin ögesi olarak tasnif eder. Metin ögesi olarak düşünen araştırmacıların çok fazla fikir beyan etmedikleri ara sözler ve açıklayıcılar için ‘yükleme bağlı olanlara bağlananlar’ terimini kullandıkları görülür. Cümlelerin içinde olan fakat diğer ögeler gibi yüklemi doğrudan tamamlamayan bu ögelerin, doğrudan cümleyi tamamlamakta olduğu vurgulanır. Bu nedenle, bazı çalışmalarda yardımcı ögeler içinde verilen bu ögeler için de ‘tümleç’ kelimesi temel alınarak yeniden adlandırma yapılabilmektedir. Bir cümle içinde birbirinden yapıca ayrı duran ve öge diye adlandırılan dil bilgisel yapıları, yöneticilerini esas alarak ‘yükleme bağlananlar’, ‘yükleme bağlı olanlara bağlananlar’ ve ‘cümleye bağlananlar’ diye üç ayrı başlık altında toplamanın mümkün olduğu vurgulanır. Bu durumda, ‘cümle dışı unsur’ ile kastedilen unsurların yükleme bağlı olanlara bağlanan ögeler ile cümleye bağlanan ögeler olduğu vurgulanır.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Mehmet Özmen, “Cümlelerin Altıncı Ögesi ve Bir Terim Önerisi”, *Türk Dili Dergisi*, S 519, (Mart 1995), s. 224.

¹⁶⁷ Alâeddin Mehmedoğlu, “Türkiye Türkçesinde Bazı Gramer Terim ve Anlayışları Üzerine”, *Belleten* , Ankara C II, (2002), s. 125-126.

¹⁶⁸ H. İbrahim Delice, “Cümle Çözümlemelerinde Cümle Dışı Unsur Terimi Yerine Yeni Bir Teklif”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi: UTEK 2007*, Bildiriler, C1, İstanbul, 2009, s. 149.

Dilcilerimizin ortaya koyduğu tanımlardan hareketle cümle dışı unsurları cümlelerin oluşumuna doğrudan katkısı olmayan fakat cümlelerin anlamının oluşmasında dolaylı da olsa katkı sağlayan, yüklemi doğrudan tamamlamayan seslenme, bağlama edatları, ara sözler gibi ögeler olarak tanımlayabiliriz.

Çalışmamızda cümle dışı unsurları aşağıdaki gibi ele aldık:

1.1.6.1 Seslenme (Hitap) Unsurları

Gönderici ile alıcı arasında uyarıcı görevi yapan alıcıyı iletişim ortamına çeken; duruma bağlayan ve cümleler arasındaki anlam ilişkilerini belirgin hâle getiren seslenmeler ve seslenme öbekleri konuyla ilgili çalışmalarda genelde yardımcı cümle ögesi sınıfında değerlendirilmiş; çoğunlukla cümle dışı öge / cümle dışı unsur olarak adlandırılmıştır.¹⁶⁹

Seslenmeler, gerçekte cümlede alıcıyı uyaran, mesajın / bilginin iletilebilmesi için onu iletişim ortamına çeken cümle ögeleridir.¹⁷⁰

Metnimizden seçilmiş bazı örnekler:

Kaç defa **Kudret Beyciğim**, kaç defa? (SD, s.88)

Hiç bırakırlar mı **beyim**, Arap Ahmet sekiz insana bedeldir. Sonra daha düşünceli, ilâve etti: (SD, s.175)

Sonra Sakine Hanım’a hitap ederek “**Hanımefendiciğim**, vaktiyle adınızı her gün dinlerdim. (SD, s.202-203)

Bilemez de **hanımefendi...** dedim. Anadolu kolay kolay anlaşılmaz. (SD, s.204)

¹⁶⁹ Semra Alyılmaz, “Türkçenin Söz Diziminde Seslenmeler ve Seslenme Öbekleri”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, S 54, s.35.

¹⁷⁰ agm., s.36.

1.1.6.2 Ünlem Unsurları

Mehmet Gedizli, Türkçenin temel ve yaygın kullanılan gramerlerinde ünlemlerin, biçim/şekil/morfolojisi esas alınarak sözcük türleri içinde ele alındığını vurgular. Geleneksel gramer anlayışını benimseyen yazarların edatların içinde, modern gramerciliği esas alan yazarların da ünlemleri edatlardan ayrı bir sözcük türü olarak gösterdiğini belirtmiştir. Her iki yaklaşım da biçimden hareket edilerek ünlemlerin yerini belirlemeye çalıştığını vurgulamıştır. Üçüncü bir yaklaşımla Zeynep Korkmaz'ın ise ünlemlerin görev ve anlamlarını esas alarak ünlemleri, edatlardan ayrı incelediğini öne sürmüştür.¹⁷¹

Cümle içerisinde ünlemler, gösterme ve cevap ünlemleri tek başlarına kullanıldıkları için başka kelimelere ve dolayısıyla da yükleme bağlanmak zorunda değildirler. Bu nedenle bu kelimeler, yer aldıkları ifadelerde cümle yüklemine doğrudan bir unsuru durumunda değildirler. Bu unsurları cümlede ünlem unsurları olarak adlandırabiliriz.¹⁷²

Metnimizden bazı örnekler:

Eh... Şöyle böyle...(SD, s.34)

O, **"Kader!.."** deyip iç çektiğe babam. (SD, s.35)

Sabır!.., diye cevap veriyordu. (SD, s.35)

Haydi ciğerci görünmesin, fakat etrafta kedi de yok. (SD, s.50)

Haydi gidelim, dedi.(SD, s.323)

Fakat biz **"vah, vah..."** deyince kendisini toplar: (SD, s.162)

¹⁷¹ Mehmet Gedizli, "Türkçede Ünlemler ve Temel İşlevi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C8, S 36, (2015), s.129.

¹⁷² Mustafa Özkan, Hatice Tören, Osman Esin, *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2006. s.293.

1.1.6.3 Ünlem Grupları

Ünlem grupları da, cümlenin oluşuna doğrudan katılmayan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Metnimizde geçen ünlem gruplarından şu örnekleri verebiliriz:

Kudret Bey! (SD, s.75)

Hele bu işlerde asla! (SD, s.55)

Adeta hakaret! (SD, s.75)

1.1.6.4 Bağlama Edatları

İki cümleyi birbirine bağlayan bağlaçlar da cümlenin yüklemiyle doğrudan ilgisi bulunmamaktadır. Bu nedenle cümle dışı unsurlarında sayılmaktadır. Metnimizde geçen bağlama edatlarından şu örnekleri verebiliriz:

Mademki bu işler hoşuna gidiyor **bari** doğru dürüst yap! (SD, s.17)

Sabiha bu son güzel sözleri dinlemedi **bile**. (SD, s.56)

Ellerini bu az bulunur, sade iyilik olan varlık tutsun ve kendisini ileriye, nurlu ufuklara götürsün diye meçhule doğru uzattı; gözlerini beklediği yardımın sabırsızlığı içinde **tıpkı** çocukken dinlediğim masallardaki “yum gözünü” deyince yuman kahramanlar gibi sımsıkı yumdu. (SD, s.80)

Ben ise türlü düşünceler arasında onu sadece seyrediyordum **çünkü** herkesin ayrı ayrı hüviyetler taşımasına rağmen bu sessizlikte oyuncuların birbirine ardı ardına şutlerle gönderdikleri topa benzeyen tarif edemeyeceğim başka bir hâl de vardı. (SD, s.142)

Böyle bir mektupta, elbette ki Sabiha’nın evlenme hikâyesinden, bizim eski hayatımıza ait şeylerden o kadar fazla, **yahut** lüzumu kadar bahsedilemezdi. (SD, s.164)

Belki de bu evden çıkar çıkmaz ilk rast geldiğim تنها koyda kendimi denize atar, **yahut** da ilk elime geçirdiğim tabanca ile beynimi patlatırım! (SD, s.167)

Bu maddesiz bir dünya idi. Cünkü etrafta bulunan ne varsa hepsi aydınlığın oyununa terk edilmişti. Ve ben ilk defa olarak aydınlığın, her şeklinde aydınlığın adeta musikin nizamına benzer bir nizamla saltanatını kurduğunu görüyordum.(SD, s.168)

Kandilli 'ye aynı ahenkle, peşimizde yirmiden fazla kayık ve hemen her neviden el çalgısı, tepemizde mehtapla yarış eden ve galiba onun kadar bilinmez hasretlerin arasından aydınlık ve cömert ve yine onun gibi suların üstünde ve kalbimizin içinde pul pul -tıpkı ince rüzgârlarla sapında dağılan büyük ortanca yapraklan, yahut Uzakdoğu ressamlarının peyzajlarına serpiştirdikleri o çay çiçekleri gibi- dağılan Tefik Bey'in sesi olduğu hâlde geldik.

Kızsa bile ehemmiyeti yok cünkü adının etrafında öyle bir hareket olacak ki...(SD, s.188)

Dediğim gibi adliye işin bu cihetini aleniyete vurmamış, fakat Üsküdar'daki sütçü ile bostan sahibini ve kahveciyi derhal tevkif etmişti. (SD, s.262)

Hayır, iş başında siyasîydi fakat ikinci safhası alelâde sirkat için katidir. (SD, s.263)

O akşam Kudret Bey'le Nâsır Paşalara davetliydik fakat daha evvel Süleyman Bey'i görmek istiyordum. (SD, s.264)

Bari şu “fine”den için, dedi. (SD, s.278)

Keşke seni görmeseydim... dedim. (SD, s.289)

1.1.6.5 Ara Söz ve Ara Cümleler

Ara söz ve ara cümleler, cümle dışı unsur olarak ele alınır. Metnimizde geçen ara söz ve ara cümlelerden şu örnekleri verebiliriz:

İkisi evli olan bu beş kız, daima beraber gezerler ve bu beraberlikle -hizmetçimiz Paraskevi bu işi hiç beğenmez “ne o sanki, araba atı gibi hep beraber geziyorlar...” derdi- üzerimdeki prestijlerini arttırırlardı.(SD, s.27)

Bu küçük ve haşarı çocuktan -Sabiha, düz duvarlara tırmanırdı- çok hoşlanan annem, bir gün bana:

Şu küçük ahbabını, o arsız kıızı, eve getir de yakından göreyim!.. demişti. (SD, s.28)

O kadar bağlı olduğu Behçet dayıma karşı -yukarıda söylediğim gibi- garip bir kini vardı. (SD, s.114)

Behçet dayım, karısının öldüğünden, daha iyisi Çırçır yangınında kitapları yandığından beri -“dört bin ciltlik el yazısı âsâr-ı nefise o kadar üstat levhası, fermanlar, hatt-ı hümmâyunlar, hepsi birden kül oldu.”- durmuş bir saate çok benziyordu. (SD, s.114)

Bunlar gibi Doktor Refik’in evlerine ilk geldiği günü, Atiye Hanım’la yeniden başlayan dostluklarını, onu deli gibi kışkandığı anları, Saray’a jurnal verirken geçirdiği tereddütleri, bu jurnalla rakibinin şöyle izzet ve ikballe -çünkü Hünkâr’ın âdeti böyle idi- uzakça bir yere nefyini beklerken onun ölümünü haber aldığı anı, Adye Hanım’ın bu haberi aldığı zaman çehresinin sararışını, yangından sonra, o vakte kadar her şeye rağmen, hatırını sayan, ilk zifaf gecesinde salıverdiği kahkahayı bütün ömrünce süren bir itaatle ödeyen bu kadının kendisiyle bir daha bir çift kelime konuşmamasını, evin içinde sessiz bir gölge gibi yaşamasını, hülâsa hepsini hatırlamıştı. (SD, s.117)

Şüphesiz o da benim gibi Sabiha ile geçen saatlerden sonra her vesile ile onu düşünüyor, yüzünün konuşurken kendi içine doğru derinleşen ifadesini, ellerinin mesut çocuk işaretlerini, söylediği sözlerle beraber teker teker hatırlıyor, onun cazibesini yapan şeylerin üzerinde “Acaba hangisi yapmacıktır? Hangisi tabîdir?” diye soruyor, sonra tabîi veya yapmacık, hepsine birden hayran olduğunu kabul ediyor, o zaman onun bir saat, bir gün, bir hafta evvel söylediği bir cümleyi yavaşça kendi kendisine -tıpkı benim gibi- tekrarlıyordu. (SD, s.126)

Üsküdar açıklarında hiç de 153müsavi şartlarla olmayan, -çünkü kaide ve usullerini bilmiyordum,- bu boksdan kurtulmaya karar vererek yerimi değiştirdim. (SD, s.153)

Benim kendisini gördüğüm zamanlar -Kudret Bey’in İstanbul dönüşünden onra- yirmi iki, yirmi üç yaşlarında sarışın, ince, sarı bıyıklı, dar alınlı, daima kısık göz kapaklarının arasından etrafa bir nevi istigna ile bakan bir delikanlıydı. (SD, s.162)

Fakat cephede dost olmuşlar. -Etrafına bakındı;- Muhlis mektebi bitirmediği hâlde gönüllü olarak harbe girdi. (SD, s.176)

Bizim mendebur, -Almanya'da olan oğlundan bahsediyordu- siyah biradan başka içkiyi sevmezmiş, bir de Fransız şarabı... (SD, s.177)

İlk önce bana sonra babasının nasihatlerine baktı; -kim bilir, belki de hakkımda derhal tatbik edeceği bir madde bulamadığı için- gülümsedi:

-Babam iyi adamdı-. (SD, s.179)

Ona evlerinden çıktığım andan beri başımdan geçenleri - Sabiha'ya ait olanlardan başkasını tabî- olduğu gibi anlattım. (SD, s.185)

Yaşlıca, fakat hâlâ güzel ve bilhassa edalı bir kadınla, bu hatıralarda ismi o kadar geçen Sakine Hanımefendiyle -bunu yanlarına gidince öğrendim- konuşuyordu. (SD, s.198)

Benim tanıdığım zaman Ekrem Bey, iradesi olmadan girdiği -yahut da, aynı etiket altında sevincisi olduğu- bir cürmün cezasını çeken adam hâlinde idi. (SD, s.199)

Birinci Tevfik Paşa kabinesinde mağdur sıfatıyla kendisine verilen mühimce vazife -nezaretlerden birisinde müsteşar yapmışlardı- ve aldığı işin mesuliyeti içinde kendisini hapseden dar görüşü, bu yüzden gelen aksülameller, bu mizacı yavaş yavaş bozmuşlardı. (SD, s.199)

O kadar itina ile büyüttüğü bıyıkları bile cüssesine nispetle -bu uzvun insan vücudunun bütününde asgarîye indirilmiş nispetine rağmen- küçücük kalıyordu.(SDs.200)

İyi ama, biz muhalif değiliz. Bir bakıma göre hükümet elimizde. Muhalefet veya isyan orada... -Bu dikkat, yalnız İstanbul için doğru idi. Ortada bir divanî harp kararı bile vardı-. Ekrem Bey alay etti: (SDs.200)

İstanbul'un böyle bir gazeteye şiddetle ihtiyacı var. -Elindeki gazeteleri havaya kaldırarak işaret etti.- Bunlar yapamıyorlar. (SD, s.211)

Biraz evvel sandığım gibi sonsuzluğa veya mutlak boşluğa -bilhassa mutlak boşluğa- açılmıyordu. (SD, s.253)

Hiç kimse, bu cinayetlerde veya asıl itham edildiği son katille **-bir pazartesi akşamı Düzelci bir ölünün hançerlenmiş cesedi bulunmuş, yarım saat sonra da bahsettiğim adam tevkif edilmişti-** bu biçarenin hiç alâkası olamayacağına inanıyordu. (SD, s.253-254)

1.2 CÜMLE TÜRLERİ

Araştırmacıların cümlelerin tanımı ortaya koyarken bile fikir ayrılığına düştüğü bilindiğine göre cümle türleri ele alınırken fikir ayrılıkları yaşanması oldukça doğal görünmektedir. Bu farklılığa cümle türleri arasında yapısına göre cümle türlerinde daha sık rastlanmaktadır. Cümlelerin yapısını anlatan basit, birleşik, bileşik, girişik, sıralı, bağlam, bağlı, bağımsız, karmaşık gibi tasnif ve terimler bu konudaki yorum ve değerlendirme karmaşasını ortaya koymaktadır. Bu kargaşanın dil bilgisi öğretiminde çok büyük sıkıntılar yarattığı ve yaratacağı bu alanın uygulayıcıları tarafından çok iyi bilinmekte ve bu farklılıklar doğrultusunda cümle türleri öğretiminin nasıl yapıldığı veya nasıl yapılacağı da çözüm bekleyen bir sorun olarak araştırmacıları beklemektedir.¹⁷³

Cümlelerin türleriyle ilgili tasnif ve terim kargaşasını daha iyi bir şekilde ortaya koymak için bazı dilcilerin sınıflandırmalarını aşağıdaki şekilde sunmayı uygun bulduk:

Mehmet Özmen cümleleri şu şekilde tasnif etmiştir: **1.Yapılarına Göre Cümleler:** a)Salt Basit Cümle, b)Girişik Basit Cümle, c)Sıralı Birleşik Cümle, d)Şartlı Birleşik Cümle, e)Bağlı Birleşik Cümle, f)İç İçe Birleşik Cümle, g)Sapmalı Birleşik Cümle, h)Karmaşık Birleşik Cümle, ı) Eksiltili Cümle; **2.Yüklem Yeri Bakımından Cümleler:** a) Düz Cümle, b) Devrik Cümle; **3.Yüklemlerin Türüne Göre Cümleler:** a)Fiil Cümlesi, b)İsim Cümlesi; **4.Anlamlarına Göre Cümleler:** a)Olumlu Cümle, b)Olumsuz Cümle, c)Soru Cümlesi; **5.Anlam Bakımından Kiplere Göre Cümleler:** a)Bildirme Cümlesi, b)Tasarlama Cümlesi.¹⁷⁴

Mustafa Özkan ve Veysi sevinçli cümleleri şu şekilde sınıflandırmıştır: **1.Yüklemine Göre Cümleler:** a) İsim Cümlesi, b) Fiil Cümlesi, **2. Anlamlarına Göre Cümleler:** a) Olumlu Cümle, b) Olumsuz Cümle, c) Soru Cümlesi, d) Emir Cümlesi; e) Ünlem Cümlesi; **3.Yüklem Yeri Göre Cümleler:** a) Kurallı Cümle b) Devrik

¹⁷³ Başak Barak Yılmaz, *Cümle Bilgisi Konusundaki Terim, Tanım ve Tasnif Farklılıklarının Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.20-21.

¹⁷⁴ Mehmet Özmen, age., s.141-246.

Cümle; **4.Yapılarına Göre Cümleler:** a) Basit Cümle, b) Birleşik cümle, c) Sıralı cümle, d) Bağlı Cümle, e) Ara Sözlü Cümle, f) Eksilteli Cümle olmak üzere ayırmış, birleşik cümleyi Şartlı birleşik, iç içe birleşik, ki'li birleşik, girişik cümle olmak üzere dört grupta incelemiştir.¹⁷⁵

Bilal Aktan cümleyi şu şekilde tasnif etmiştir: **1.Yüklem Türlüne Göre Cümleler:** a) İsim Cümlesi, b) Fiil Cümlesi; **2.Anlamına Göre Cümleler:** a) Olumlu Cümle, b) Olumsuz Cümle, c) Soru Cümlesi, d) Emir Cümlesi, e) Ünlem Cümlesi; **3.Yüklem Yerine Göre Cümleler:** a) Kurallı Cümle, b) Devrik Cümle, **4.Yapılarına Göre Cümleler:** a) Basit Cümle, b) Birleşik Cümle, c) Sıralı Cümle, d) Bağlı Cümle, e) Ara Sözlü Cümle, f) Eksilteli Cümle olmak üzere dört ana grupta incelemiştir. Birleşik cümleyi ise; şartlı birleşik, iç içe birleşik, ve ki'li birleşik cümle olmak üzere üçe ayırmıştır.¹⁷⁶

H. İbrahim Delice cümle türlerini şu şekilde sınıflandırmıştır: **1. Yüklem Yerine Göre Cümleler, 2.Yüklem Türlüne Göre Cümleler, 3.Anlamına Göre Cümleler, 4.Yapılarına Göre Cümleler :** a) Basit Cümle, b) Birleşik Cümle (1.Girişik Birleşik Cümle, İç İçe Birleşik Cümle, Karmaşık Birleşik Cümle), **5.Kullanımlarına Göre Cümleler :** a) Sıralı (Sıralanan) Cümleler (Bağımsız Sıralı Cümleler, Bağımlı Sıralı Cümleler), b) Bağlı Cümleler.¹⁷⁷

Rasih Erkul cümleyi şu şekilde sınıflandırmıştır: **1. Kurallarına Göre Cümleler:** a) Düz/Kurallı Cümle, b) Devrik/Kuralsız Cümle, c) Eksilteli Cümle; **2.Yüklemlerine Göre Cümleler:** a) İsim Cümlesi, b) Fiil Cümlesi; **3.Yapılarına Göre Cümleler:** a) Basit Cümle, b) Birleşik Cümle; **4.Biçimlerine Göre Cümleler:** a) Sıralı Cümleler, b) Bağlı Cümleler, c) Karmaşık Cümle olmak üzere dört başlıkta incelemiştir. Birleşik cümleyi, girişik birleşik, iç içe birleşik, şartlı birleşik cümle alt başlıklarıyla işlemiştir.¹⁷⁸

¹⁷⁵ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.172-222.

¹⁷⁶ Bilal Aktan, age., s.111-132.

¹⁷⁷ H. İbrahim Delice, *Türkçe Sözdizimi*, 4.bs., Kitabevi Yay., İstanbul, 2012, s.162-169.

¹⁷⁸ Rasih Erkul, age., s.50-76.

Abdurahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı cümleyi dört ana başlık altında işlemiştir: **1.Yapısına Göre Cümleler:** a)Basit Cümle, b)Birleşik Cümle, c)Sıralı Cümle; **2.Yüklem Türüne Göre Cümleler:** a)Fiil Cümlesi, b)İsim Cümlesi; **3.Yüklem Yerine Göre Cümleler:** a) Kurallı Cümle, b)Devrik Cümle; **4.Anlamına Göre Cümleler:** a)Olumlu Cümle, b)Olumsuz Cümle, c)Soru Cümlesi. Birleşik cümleyi kendi içinde, şartlı birleşik, iç içe birleşik, ki'li birleşik cümle olmak üzere üç grupta incelemiştir.¹⁷⁹

Sıddık Akbayır, cümleyi dört başlıkta sınıflandırmıştır: **1.Yüklem Türüne Göre Cümleler:** a)İsim Cümlesi, b)Fiil Cümlesi; **2.Ögelerinin Dizilişine Göre Cümleler:** a)Kurallı Cümle, b)Devrik Cümle, c)Eksiltili Cümle, d) Ayraçlı (Parantezli) Cümle, **3.Yapılarına Göre Cümleler:** a)Basit Cümle, b)Birleşik Cümle; **4. Anlamlarına Göre Cümleler:** a)Olumlu Cümle, b)Olumsuz Cümle. Birleşik cümleyi, eylemsilerle kurulan birleşik cümleler, koşullu bileşik cümle, kaynaşık cümle(iç içe birleşik cümle), ki'li bileşik cümle, edatlı bileşik cümle, “değil” olumsuzluk koşacıyla kurulan bileşik cümle, sıralı cümle, bağlaçlı sıralı cümle başlıkları altında incelemiştir.¹⁸⁰

Tahsin Banguoğlu, cümleyi ilkin iki grupta incelemek gerektiğini belirterek basit ve birleşik cümle olmak üzere ikiye ayırır. Basit cümlelerin çeşitleri başlığı altında fiil ve isim cümlesine yer verir. Birleşik cümleyi tümlene birleşik cümle, karmaşık cümle olmak üzere iki başlıkta inceler. Tümlene birleşik cümleyi de şart cümlesi, ilinti zamiri cümlesi, bağlam cümlesi olmak üzere üç grupta inceler. Karmaşık birleşik cümleyi adfiil cümlesi, sıfatfiil cümlesi, zarffiil cümlesi olmak üzere ikiye ayırır.¹⁸¹

Günay Karaağaç cümleyi şu şekilde incelemiştir: **1.Yapılarına Göre Cümleler:** a)Basit Cümle, b)Birleşik Cümle, c)Bağlı Cümle, d)Eksiltili Cümle veya Söz Cümle; **2.Yüklem Türüne Göre Cümleler:** a)Fiil Cümlesi, b)İsim Cümlesi; **3.Yüklem Yerine Göre Cümleler:** a)Kurallı Cümle, b)Devrik Cümle; **4.Anlamına Göre**

¹⁷⁹ Abdurahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, age., s.125-149.

¹⁸⁰ Sıddık Akbayır, age., s.130-141.

¹⁸¹ Tahsin Banguoğlu, age., s.522-585.

Cümlelere: a)Olumlu Cümle, b)Olumsuz Cümle, c)Soru cümlesi. Birleşik cümleyi kendi içinde şatlı, iç içe, ki'li birleşik cümle olmak üzere üç grupta incelemiştir.¹⁸²

Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam cümle türlerini şu şekilde tasnif etmiştir:

1.Yüklemine Göre Tümceler: a)Eylem Tümcesi, b)Ad Tümcesi; **2.Yapılarına Göre Tümceler:** a)Yalın Tümce, b)Bileşik Tümce, c)Aratümce, d)Sıralı Tümceler, e) Girişik Tümce; **3.Ögelerinin Dizilişine Göre Tümceler:** a)Kurallı ya da Düz Tümce, b)Devrik Tümce, c)Kesik Tümce.¹⁸³

Bedri Sarıca, cümleyi şu şekilde tasnif etmiştir: **1.Yüklem Türlüne Göre Cümleler:** a)Fiil Cümlesi, b)İsim Cümlesi; **2. Anlamlarına Göre Cümleler:** a) Eylemin gerçekleşme durumuna ve adın/niteliğin varlık ve yokluğuna göre cümleler (olumlu ve olumsuz cümle) b)Tasarlama, ünlem ve soru bildiren cümleler (emir, şart, gereklilik, istek, ünlem, soru, rica, yeterlilik, ihtimal cümleleri); **3.Yüklem Konumuna Göre Cümleler:** a)Kurallı Cümle, b)Devrik Cümle; **4.Yapısına Göre Cümleler:** a)Basit Cümle, b)Birleşik Cümle (Şartlı, İç İçe Birleşik, Girişik Birleşik Cümle), c)Bağlı Cümle, d)Sıralı Cümle; Karma ve Yarım ve Eksik Bırakılmış Cümleler.¹⁸⁴

M. Atâ Çatıkkaş, cümle çeşitlerini şu şekilde sınıflandırmıştır: **1) Yüklemine Göre Cümleler:** a) Fiil Cümlesi, b) İsim Cümlesi; **2) Manalarına Göre Cümleler:** a) Olumlu Cümle, b) Olumsuz Cümle, c) Soru Cümlesi, d) Ünlem Cümlesi; **3) Kuruluşuna Göre Cümleler:** a) Basit Cümleler, b) Birleşik Cümleler (1) Asıl Birleşik Cümle, 2) Şartlı Birleşik Cümle, 3) Ki'li Birleşik Cümle, 4) İç İçe (Girişik) Birleşik Cümle), c) Geniş Cümleler (1) Faili Geniş Olan Cümleler, 2) Nesnesi Genişleyenler, 3) Tamlayıcısı Genişleyenler, 4) Zarfı Genişleyenler), d)Gizli Cümleler, e) Sorulu Cevaplı

¹⁸² Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, s.237-251.

¹⁸³ Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, age., s.69-116.

¹⁸⁴ Bedri Sarıca, age., s.85-129.

Cümleler, f) Sıralı (Tertipli) Cümleler; **4) Dizilişine Göre Cümleler:** a) Kurallı Cümle, b) Kuralsız(Devrik)Cümle.¹⁸⁵

Fuat Bozkurt'un cümle konusundaki tasnifi şu şekildedir: **Düzen :** 1) Düz Tümce, 2) Devrik Tümce; **Yargı:** 1) Soru Tümcesi (Soru Eki, Soru Sözcüklü Soru Tümcesi), 2) Olumlu Tümce, 3) Olumsuz Tümce, 4) Duygu (Ünlem Tümcesi); **Birimler:** a) Yalın Tümce, b) Bileşik Tümce; **Ayrışık Tümce:** 1) Sıralı Tümce, 2) Bağlı Tümce, 3) İki Bağlaçlı Tümce, 4) İlgeçli Tümce, 5) Mi Soru Eklili Tümce, 6) "Değil" Koşaçlı Tümce, 7) İç içe Tümce, 8) Koşullu Tümce, 9) Eksiltili Tümce, 10) Arasöz ve Ara Tümce; **Kaynaşık Tümce:** 1) Eylemlikli Tümce, 2) Ortaçlı Tümce, 3) Ulaçlı Tümce.¹⁸⁶

Sıtkı Sağlam'a göre cümlelerin tasnifi şöyledir: **Yüklemine Soyuna Göre Tümce Çeşitleri:** Ad, Eylem; **Kuruluşuna Göre Tümce Türleri:** Düz, Devrik, Ayraç, Kesik; **Bağlanışlarına Göre Tümce Çeşitleri:** Bağımsız Sıralı, Bağımlı Sıralı, Açıklamalı Sıralı, Karma Sıralı; **Yapılarına göre:** Yalın, Bileşik; **Anlamlarına Göre Tümce Çeşitleri:** Olumlu, Olumsuz, Soru, Ünlem.¹⁸⁷

Ahmet Beserek cümleleri, şu şekilde sıralamıştır : **1.Ögelerin Dizilişine Göre Cümleler:** a)Kurallı Cümle, b)Devrik Cümle; **2. Yüklemine Göre Cümleler:** a)İsim Cümlesi, b)Fiil Cümlesi; **3. Anlamlarına Göre Cümleler:** a)Olumlu Cümle, b)Olumsuz Cümle; **4. Yüklemine Çatısına Göre Cümleler:** a)Etken Cümle, b)Edilgen Cümle, **5.Yapılarına Göre Cümleler:** a)Basit Cümle, b)Birleşik Cümle, c)Sıralı Cümle.¹⁸⁸

Tuncer Gülensoy, cümleleri, şu şekilde sıralamıştır: **1. Yapı Bakımından Cümle Türleri:** a)Yalın Cümle, b)Birleşik Cümle, c)Temel Cümle, d)Yan Cümle, e)Bağlaçlı Yan Cümle, e)Dilekli Yan Cümle, f)Şartlı Yan Cümle, g)Edatlı Yan Cümle, h)Sorulu Yan Cümle, ı)İkilemeli Yan Cümle, i)Ara Cümle o Girişik Cümle, j)Sıralı Cümle,

¹⁸⁵ M. Atâ Çatıkkaş, age., s.215.

¹⁸⁶ Fuat Bozkurt, age., s.141-222.

¹⁸⁷ Sıtkı Sağlam, *Türkçenin Sözdizimi Örneklerle Tümce Çözümlemeleri*, Diyarbakır, 1977, s.169-211.

¹⁸⁸ Ahmet Beserek, age., s.47.

k)Devrik Cümle, l)Kesik Cümle; **2. Hüküm (Yargı) Bakımından Cümleler:** a)Olumlu Cümle, b)Olumsuz Cümle, c)Soru Cümlesi; **3. Fiil (Yüklem) Bakımından Cümleler:** a)İsim Cümlesi, b)Fiil Cümlesi.¹⁸⁹

Leylâ Karahan cümleleri şu şekilde ele almıştır: **Cümlelerin Bağlanma Şekilleri:** a)Bağlama Edatlarıyla Bağlanan Cümleler, b)Ortak Cümle Öğeleriyle Bağlanan Cümleler, c) Ortak Kip/Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler, d)Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler; **Yüklem Türevi Cümleler:** a)Fiil Cümleleri, b)İsim cümleleri; **Yüklem Yerine Cümleler:** a)Kurallı (Düz) Cümleler, b)Devrik Cümleler; **Cümlelerin Anlam Özellikleri:** a)Olumlu ve Olumsuz Cümleler, b)Soru Cümleleri.¹⁹⁰

Muharrem Ergin cümleyi isim ve fiil cümlesi olmak üzere iki başlıkta ele almıştır. Birleşik cümleyi de şartlı birleşik, ki'li birleşik ve iç içe birleşik olmak üzere üç grupta incelemiştir.¹⁹¹

M. Kaya Bilgili cümle çeşitlerini, şu şekilde tasnif etmiştir: **1. Öğelerin Dizilişine Göre Cümle Çeşitleri, 2. Yüklemine Göre Cümle Çeşitleri:** a)İsim Cümlesi, b)Fiil Cümlesi; **3. Anlamına Göre Cümle Çeşitleri, 4. Yapılarına Göre Cümle Çeşitleri :** a)Basit Cümleler, b)Birleşik Cümleler (Girişik Bileşik, Şartlı Bileşik, Sıralı Cümleler, Bağlı Cümleler, Ki Bağlacıyla Kurulan Cümlelere, Ara Cümlecisi).¹⁹²

Muharrem Daşdemir cümle yapıları şu şekilde ele almıştır: Basit Cümleler (Düz Cümleler, Odaklaştırma Yapılmış Cümleler, Cümlemsiler), Birleşik Cümleler (Bağımsız Yargılı Birleşik Cümleler, Bağımlı Yargılı Birleşik Cümleler).¹⁹³

¹⁸⁹ Tuncer Gülensoy, age., s.435.

¹⁹⁰ Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, s.85-107.

¹⁹¹ Muharrem Ergin, age., s.401-407.

¹⁹² Kaya Bilgegil, age., s.51-92.

¹⁹³ Muharrem Daşdemir, age., s.163-187.

Süer Eker cümle çeşitlerini şu şekilde sınıflandırmıştır: **1.Yapısına Göre Tümceler:** a)Basit Tümce, b)Birleşik Tümce, c)Sıralı ve Bağlı Tümce; **2.Yüklem Türlüne Göre Tümceler:** a)Eylem Tümcəsi, b)Ad Tümcəsi; **3.Yüklem Yerine Göre Tümceler:** a)Kurallı Tümce, b)Devrik Tümce, c)Kesik Tümce; **4.Anlamına Göre Tümceler:** a)Olumlu Cümle, b)Olumsuz Cümle. Birleşik cümleyi şartlı ve ki'li birleşik olmak üzere iki grupta ele almıştır.¹⁹⁴

Hikmet Dizdaroğlu cümleyi şu şekilde tasnif etmiştir: **1.Yüklem Cinsine Göre Tümce Türleri:** a)Ad Tümcəsi, b)Eylem Tümcəsi; **2.Yapılarına Göre Tümce Türleri:** a)Yalın Tümce, b)Bileşik Tümce (Girişik Tümce, Kaynaşık Tümce, Koşul Tümcəsi, İlgi Tümcəsi, Katmerli Bileşik Tümce); **3.Bağlanışlarına Göre Tümce Türleri:** Sıralı Tümce (Bağımsız sıralı, Bağımlı Sıralı, Karma Sıralı, Açıklamalı Sıralı Cümle); **4.Kuruluşlarına Göre Tümce Türleri:** a)Düz Tümce, b)Devrik Tümce, c)Ayrac Tümcəsi, d)Kesik Tümce; **5.Anlamına Göre Tümce Türleri:** a)Olumlu Cümle, b)Olumsuz Cümle, c)Soru Cümlesi, d)Buyruk Cümlesi, e)Ünlem Tümcəsi, f)Dilek Tümcəsi.¹⁹⁵

Necati Demir cümleyi şu şekilde tasnif etmiştir: **1.Yapı Bakımından Cümleler:** a)Basit Cümleler, b)Birleşik Cümleler (Şartlı Birleşik Cümle, Ki'li Birleşik Cümle, İç İçe Birleşik Cümle), c)Sıralı Cümleler, d) Bağlı Cümleler, e) Eksilteli Cümleler; **2.Yüklem Türü Bakımından Cümleler:** a)Fiil Cümlesi, b)İsim Cümlesi ; **3.Yüklem Anlamı Bakımından Cümleler:** a)Olumlu Cümleler, b)Olumsuz Cümleler, c)Soru Cümleleri; **4.Yüklem Yeri Bakımından Cümleler:** a)Kurallı Cümleler, b)Devrik Cümleler.¹⁹⁶

Zuhal Kültürel cümleleri şu şekilde sınıflandırmıştır: **1.Yapılarına Göre Cümleler:** a)Basit Cümleler, b) Birleşik Cümleler (Ki'li Birleşik Cümleler, Şartlı Birleşik Cümleler, İç İçe Birleşik Cümleler); **2.Yüklem Türüne Göre Cümleler:** a)Fiil Cümlesi, b)İsim Cümlesi; **3.Yüklem Yerine Göre Cümleler:** a) Kurallı Cümle,

¹⁹⁴ Süer Eker, age., s.368-376.

¹⁹⁵ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.164-361.

¹⁹⁶ Necati Demir, age., s.71-89.

b)Devrik Cümle; **4. Anlamlarına Göre Cümleler:** a)Olumlu Cümle, b)Olumsuz Cümle, c)Soru Cümlesi; **5.Eksilteli Cümleler.**¹⁹⁷

Gürer Gülsevin ve Erdoğan Boz cümleyi dört ana başlık altında incelemişlerdir: **1.Yapılarına Göre Cümleler :** a)Basit Cümleler, b)Birleşik Cümleler (Şartlı Birleşik Cümle, Ki'li Cümle, İç İçe Birleşik Cümle, Sıralı Birleşik Cümle); **2.Yüklemlerine Göre Cümleler:** a)Fiil Cümlesi, b)İsim Cümlesi; **3.Ögelerin Dizilişine Göre Cümleler:** a) Kurallı (Düz) Cümle, b)Kuralsız (Devrik) Cümle; **4.Anlamlarına Göre Cümleler:** a)Olumlu Cümle, b)Olumsuz Cümle, c)Soru Cümlesi, d)Ünlem Cümlesi.¹⁹⁸

Cümleyi incelerken ele alınan ayırt edici özelliklerinden biri de cümlenin yapısıdır. Cümlede yargıların sayısı, bu yargıların birbirine bağlanış biçimleri cümlenin yapısının farklı sınıflandırılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle cümleyi tanımlarken görüş ayrılığı yaşayan dilciler, cümleyi yapısına göre sınıflandırırken de farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüş ayrılıklarından biri; bir cümlede fiilimsilerle kurulan yan cümle, cümlecğin birleşik cümle oluşturdukları mı ya da birleşik cümle içinde girişik cümle oluşturdukları mı veya ayrı ayrı birer girişik ve birleşik cümle oluşturdukları mı noktasındadır.¹⁹⁹

Araştırmacılar tek bir duygunun ve düşüncenin anlatıldığı söz dizisinin basit cümle olduğu konusunda aynı görüştedirler. Ancak bir cümlede fiilimsinin yer alması durumunda bu cümlenin basit cümle sınıfına mı, yoksa birleşik cümle sınıfına mı alınıp alınmayacağı konusunda ortak bir görüşe sahip değildirler.

Bazı araştırmacılar içinde fiilimsi bulunan cümleyi girişik birleşik cümle olarak değerlendirirken bazıları ise bu cümleleri basit cümle olarak değerlendirmektedir. Bazı dil bilgisi kitaplarında girişik birleşik cümleye yer verilirken bazılarında bu cümle türü hiç yer almamıştır.

¹⁹⁷ Zuhal Kültürel, *Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi*, Palet Yay., Konya, 2018, s.31-48.

¹⁹⁸ Gürer Gülsevin , Erdoğan Boz, age.,138-143.

¹⁹⁹ Serdal Kara, “Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/2, (Spring 2012), s. 644.

Girişik birleşik cümleyi ayrı bir başlık altında ele alan dilcilerden Vecihe Hatipoğlu, girişik cümleyi şöyle tanımlar: “*Bir temel tümce ile birlikte bir veya birkaç eylemsiden kurulan tümceye denir.*”²⁰⁰

Hikmet Dizdaroğlu ise girişik cümleyi birleşik cümle grubu içerisinde şu şekilde tanımlar: “*Bir temel tümce ile özne, nesne, dolaylı tümleç, belirteç tümleci, ilgeç tümleci görevindeki bir ya da birkaç tümcesinden oluşan bağımsız yargılı anlatıma girişik tümce denir.*”²⁰¹

Rasim Şimşek girişik cümleyi bileşik cümle başlığı altında ele almış ve şu şekilde tanımlamıştır: “*Yanyargısı eylemlilik, ortaç, ya da ulaş üzerine kurulu bileşik tümcede yantümceci; a) bir tümce ögesi, b) bir tümce ögesinin niteleyeni, c) bir tümce ögesinin belirteni görevinde bulunur. İşte yantümceciği bir eylemsiyle kurulmuş olup baştümcesinin (ya da başka bir yantümceciğin) ögelerinden biri, bu öğelerden birinin niteleyeni ya da belirrteni durumunda bulunan bileşik tümceye girişik tümce denir.*”²⁰²

Muharrem Ergin “Türk Dilbilgisi” kitabında yapılarına göre cümleyi basit ve birleşik olarak iki grupta incelemiş, girişik cümleye yer vermemiştir.²⁰³

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli’nin birlikte hazırladıkları “Türkiye Türkçesi Söz Dizimi” adlı kitapta; girişik cümle, birleşik cümlelerin alt başlığı altında incelenmektedir. Fakat fiilimsilerle kurulan bu cümlelerin yargı bildirmedikleri için cümle değil söz grubu içerisinde yer almaları gerektiği vurgulanmış, bu tür cümlelerin birleşik cümle değil basit cümle yapısı içinde incelenmesi gerektiği ifade edilmiştir.²⁰⁴

Ata Çatıkkaş fiilimsilerle oluşturulan cümleleri birleşik cümle olarak değerlendirmiş ve asıl birleşik cümle alt başlığında incelemiştir. Fakat Çatıkkaş, asıl

²⁰⁰ Vecihe Hatipoğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, s.153.

²⁰¹ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.187.

²⁰² Rasim Şimşek, age., s.253.

²⁰³ Muharrem Ergin, age., s.404-406.

²⁰⁴ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age. , s.182.

birleşik cümlelerin, içinde sıfat fiil, zarf fiil ekleriyle oluşmuş yardımcı cümlelerden kurulduğunu ifade etmekte bunlara isim fiilleri dâhil etmemektedir.²⁰⁵

İbrahim Tosun ve Ali Koç “Yapı Bakımından Tümce Türleri ve Yan Tümce” makalelerinde girişik birleşik tümce başlığına yer vermişler ve şöyle tanımlamışlardır: “*Yan tümceleri eylemsilerle kurulmuş birleşik tümcedir. Bu kuruluş içindeki yan yargıların yüklemeleri zaman ve kişi kategorileri bakımından eksiktir.*”²⁰⁶ İsim fiil ve sıfat fiil ekleri ile oluşturulanlar isim çekim eklerini alabilir ve aldıkları eklerle göre temel cümlelerin öznesi, nesnesi ya da tümleci olabilirler. Zarf- fiil ekleriyle oluşanlar, isimler gibi çekime girmezler, asıl cümlede zarf tümleci görevini üstlenirler. Bundan dolayı girişik-birleşik cümlelerde yan cümleler tam bir kılış-oluş ve durum bildirmezler. Bu yan cümleler temel cümleden koparıldıklarında tam bir yargı birimi değil söz grubu olarak karşımıza çıkarlar.

Girişik birleşik cümle yapısının birleşik cümle olarak ele alınıp alınmamasında ortaya çıkan başka bir tartışma da eylemsilerin yargı bildirip bildirmediği konusudur. Eylemsilerin yargı bildirmediğini düşünen araştırmacıların birleştiği ortak nokta isim durum ekleri, iyelik ekleri gibi yalnızca isimlere gelen ekleri alıyor olmaları sebebiyle bu sözcüklerin isimleştiğini savunmalarıdır.

Hanifi Vural ve Tuncay Böler fiilimsilerin fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetildiğini; ancak, şahıs ekleri olarak çekime giremediği için yargı bildirmeyen ve bitmemişlik ifade eden fiil şekilleri olduğunu ifade etmişlerdir.²⁰⁷ Aynı şekilde Zeynep Korkmaz da fiilimsileri çekimsiz fiiller başlığı altında ele almış yargı bildirmediği bitmemiş fiil niteliğinde olduğunu ifade etmiştir.²⁰⁸

²⁰⁵ M. Atâ Çatıkkaş, age., s.221.

²⁰⁶ İbrahim Tosun, Ali Koç, “Yapı Bakımından Tümce Türleri ve Yan Tümce”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/9, (Summer 2014), s.976.

²⁰⁷ Hanifi Vural, Tuncay Böler, age., s.248.

²⁰⁸ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri*, s.747.

Eylemsilerin yargı bildirdiğini savunan araştırmacılara göre ise eylemsilerin isimlere gelen ekleri alabiliyor olmasının onları adlaştırdığı anlamına gelmediğini belirtmişler ve bu ekleri alıyor olmalarının onların yargı bildirmelerine engel olmadıklarını ifade etmişlerdir.

Bu tartışma bir örnek üzerinden açıklanacak olursa:

“Örnek: ‘Benim bir dönem Tebriz’de Osmanlı paşaları, valiler, İstanbul’daki ricacılar için kitaplar hazırlattığımı eniştem işitmişti.’

Burada ortaç olan hazırlattığımı sözcüğü, birinci tekil kişi iyelik eki ve belirtme durumu eki almıştır. Birinci tekil kişi iyelik eki ortacın kişi kavramına ulaşmayı sağlamaktadır. Belirtme durumu eki almış olması bu ortacın yargı bildirme işlevini ortadan kaldırmaz. Tümceden yola çıkarak hazırlattığım kitaplar şeklinde sıfat tamlamasında tamlayan hâline getirilebilecek hazırlattığım sözcüğü belirli geçmiş zaman ve birinci tekil kişi kavramlarını taşımaktadır. Bu durumda yargı bildirmesi kaçınılmazdır.”²⁰⁹

Ahmet Akçataş, içerisinde fiilimsi bulunan cümleleri girişik birleşik cümle olarak kabul etmiş ve grup cümleler -cümle grupları- başlığı altında örneklerle yer vermiştir. Girişik birleşik cümle olarak kabul ettiği örneklerden bazıları şunlardır:

“Köy romanlarında yerel ağız kullanmak gerektiğine inanıyor.”

“Köyü konu alan romanlarında yerel ağızla söyleyişleri çok kullanıyor.”

Bu iki cümleyi neden-sonuç bağıyla kurulan grup cümleler başlığı altında incelemeyi uygun görmüştür.²¹⁰

²⁰⁹ Çiğdem Kalegeri, “Girişik Birleşik Tümce Konusunda Öne Çıkan Tartışma: Eylemsiler Yargı Bildirir mi?”, *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*, Adana Çukurova Üniversitesi, (2014), s.199.

²¹⁰ Ahmet Akçataş, “Türkiye Türkçesinde Yapı, İşlev ve Anlam İlişkileri Açısından Cümle Grupları ve Cümle -Türleri Üzerine Bir Deneme-I”, *Belleten*, (2007/I), s.10.

Ramazan Avcı, dil bilgisi kitaplarını incelediğinde basit cümle tanımı için araştırmacıların bir kısmının ‘tek bir yüklemi olan cümle’ tanımı yaptığını, bir kısmının ise içinde fiilimsi bulunan cümleyi girişik birleşik cümle olarak tanımladığını ifade eder. Bazı kaynaklarda ise iç içe birleşik cümle adı altında verilen cümlelerin girişik cümle grubunda yer aldığını ortaya koyar. Kimi araştırmacıların ise içinde fiilimsi bulunan cümleyi birleşik cümle olarak tanımladığını vurgular. Bu durumun tüm öğretim kurumlarında dil konusunda aynı bilgilerin verilmesinde güçlük yaşattığını belirtir.²¹¹

Hamza Zülfikar, terim sözlüklerinin ve dil bilgisi kitaplarının bir bölümünün girişik cümleye yer verdiğini bir bölümünün ise bu konudan söz etmediğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra orta öğretimde, dersanelerde, kolejlerde öğretmenlerin bu konuyu ayrı bir başlık altında ele aldıklarını ve öğrencilerin girdikleri sınavlarda bu konuyla ilgili sorularla karşılaştıklarını ifade eder.²¹²

Muharrem Daşdemir, birden fazla yargı bildiren cümleleri birleşik cümle olarak tanımlamış. Bu cümleleri de bağımlı ve bağımsız olarak iki başlıkta incelemiştir. Birinci grup içine birbirine denk bağımsız yargılardan oluşan bağı ve sıralı cümleleri, ikinci gruba ise biri bağımlayan öteki bağımlanan olmak üzere, bir temel/baş yargı ile en az bir yan/yardımcı yargıdan oluşan cümleleri eklemiştir.²¹³

Rasih Erkul, girişik birleşik cümleye yer vermiş ve giriş birleşik cümleyi bir temel cümle ile özne, nesne ve tümleçlerini fiilimsilerin oluşturduğu cümleler olarak tanımlamıştır. Bu tür cümlelerde yan cümle, temel cümle ve diğer yan cümlelerin

²¹¹ Ramazan Avcı, “Cümle Bilgisi Konusundaki Çelişkiler”, *Türk Dili*, S.597, (Eylül 2001), s.251-254.

²¹² Hamza Zülfikar, “ ‘Girişik Cümle’ Sorunu”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3, (Spring 2009), s.645

²¹³ Bir yan/yardımcı cümle alan temel/baş cümle kendisi de bir başka cümleye göre yan/yardımcı cümle durumunda olabilir. Bunu belirleyen bağımlanan/bağımlayan (parça-bütün) ilişkisidir. Örneğin “annesini görünce ağlayan çocuk” ifadesinde “ağlayan” kelimesi, “annesini görünce” zarf-fiil grubuna göre temel/baş cümle hâlinde(yan cümle yüklemi) olsa da kendisi de bir başka temel/baş cümleye ihtiyaç gösterir. Muharrem Daşdemir, age. , s.173.

öğelerinden biri olduğunu veya yan cümlelerin öğelerinden birini tamamladığını belirtmiştir.²¹⁴

Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam'ın hazırladıkları Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi adlı kitapta girişik birleşik cümleye yer verilmiş, yapı bakımından değişik özellik gösteren bir tümce türü olduğu belirtilmiştir. Girişik cümleyi, içinde bir temel tümcemsi ya da tümcemsilerin bulunduğu birleşik cümle türü olarak tanımlamış ve birden çok yargı bildirdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca fiilimsilerden sadece zarf fiilin bulunduğu cümleleri girişik birleşik cümle olarak kabul etmişlerdir.²¹⁵

Tahsin Banguoğlu girişik cümleyi karmaşık birleşik cümle olarak tanımlamış, bir yarım yargı ve tam yargının birleşmesinden oluştuğunu belirtmiştir. Yarım yargıyı fiilimsilerin oluşturduğu ifade ederek karmaşık birleşik cümleyi üçe ayırmıştır: adfiil cümlesi, sıfatfiil cümlesi ve zarffiil cümlesi.²¹⁶

Bilal Aktan birleşik cümleyi şartlı, ki'li ve iç içe birleşik cümle olarak üçe ayırmış, girişik cümleye yer vermemiştir. Birleşik cümlenin tam yargı bildiren birden fazla cümleden oluştuğunu ifade etmiştir.²¹⁷

Bilal Aktan gibi Abdurrahman Özkan editörlüğünde hazırlanan Türkiye Türkçesi Söz Dizimi kitabında girişik cümleye yer verilmemiş, birleşik cümle, ki'li ve iç içe birleşik cümle olarak üçe ayrılmıştır.

Süer Eker, birleşik tümceyi, temel tümce ile temel tümceyi; şart, sebep, dilek, açıklama vb. anlamlarla tamamlayan yan tümcelerden oluşan tümce olarak tanımlamış

²¹⁴ Rasih Erkul, age. , s.61.

²¹⁵ Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, age. , s.110.

²¹⁶ Tahsin Banguoğlu, age. , s.562.

²¹⁷ Bilal Aktan, age. , s.122.

ve şartlı ve ki'li birleşik cümle olmak üzere ikiye ayırmış girişik birleşik cümleye yer vermemiştir.²¹⁸

Kaya Bilgegil, girişik birleşik cümleyi yapılarına göre cümleler başlığı altında yer vermiş, yan cümleciklerinin yüklemeleri fiilimsilerle onlar yerinden kullanılmış, çekimli fiillerden meydana gelen cümle olarak tanımlamıştır.²¹⁹

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli Türkiye Türkçesi Söz Dizimi adlı kitaplarında girişik cümleye yer vermiş ancak fiilimsilerle kurulan bu cümlelerin yargı bildirmediği için birleşik cümle değil basit cümle olarak kabul edilmeleri gerektiğini savunmuşlardır.²²⁰

Günay Karaağaç birleşik cümleyi yapısında birden fazla yüklem bulunduran cümle olarak tanımlamış ve şartlı, ki'li ve iç içe birleşik cümle olarak üçe ayırmış; girişik birleşik cümleye yer vermemiştir.²²¹

Sıddık Akbayır, yapılarına göre cümleleri incelerken girişik birleşik cümleye yer vermiş, bu cümleleri “ eylemsilerle kurulan girişik bileşik cümleler” olarak adlandırmış ve ortaçlı, ulaçlı, adeylemli girişik cümle olmak üzere üçe ayırarak ele almıştır.²²²

Jean Deny, cümle öbeklerini ikiye ayırmıştır.

1. *Asıl Cümleler ki bunlarda bağımsız ve seyrek bir bağımlı hüküm bulunur. Bunların hem mantıkca hem dil bilgisi bakımından yüklemi, daima kişili bir fiil kipi veya bir ad ile gösterilmiş bulunur.*
2. *Cümlecik (fiilimsi) öbekler bağımlı bir hükmü gizlerler. Bunun yüklemi, daima fiilin sıfat-fiili ile gösterir.*

²¹⁸ Süer Eker, age. , s.370-371.

²¹⁹ Kaya Bilgegil, age. , s.73.

²²⁰ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age. , s.207.

²²¹ Günay Karaağaç, age. , s.238-240.

²²² Sıddık Akbayır, age., s.135-136.

*Örn: Çoban evin yandığını bilir.*²²³

Tahir Nejat Gencan, yapılarına göre tümcelerde birleşik tümce içerisinde girişik tümce başlığına yer vermiş ve girişik tümceyi, temel önermeye özne, nesne, tümleç olan ya da bu öğelerden birini tümleyen bileşik tümceler olarak açıklamıştır.²²⁴

Mehmet Emin Tuğluk, Atasözlerinde yapılarına cümle türlerini işlerken şöyle bir sınıflandırma yapmıştır: 1.Basit Cümleli Atasözleri, 2.Birleşik Cümleli Atasözleri: a)Girişik Birleşik Cümleli Atasözleri, b)İç İçe Birleşik Cümleli Atasözleri, c)Ki’li Birleşik Cümleli Atasözleri, d)Şartlı Birleşik Cümleli Atasözleri, e)Karmaşık Birleşik Cümleli Atasözleri. Mehmet Emin Tuğluk hem girişik birleşik cümle türüne ve karmaşık cümle türüne yer vermiştir.²²⁵

Yapı bakımından cümle tasniflerinde Türkçenin lehçelerini ele alan makaleleri incelediğimizde de araştırmacıların konuyu benzer şekilde ele aldığını görürüz. İbrahim Ahmet Aydemir’in Tuvaca ve Türkiye Türkçesi söz dizimini karşılaştırdığı makalesinde isim fiil bulunan cümleleri birleşik yapı ve isim fiilin bulunduğu kısmı yan cümle olarak kabul ettiğini görürüz. Tuvacada hem bitimli hem de bitimsiz ad işlevli yancümle tipleri bulunmaktadır. Tuvacada bitimsiz ad işlevli yancümleler –(V)r, -GAn gibi biçimlerle oluşturulan isimleştirmelere dayalı olarak kurulmakta ve altasırallı olarak üst/temel cümlelere bağlanmakta olduğunu bildirmektedir.²²⁶

Türkmen Türkçesinde de benzer bir durum söz konusudur. Yapılarına göre cümleler dört grupta toplanmıştır ve içinde fiilimsi bulunan cümleler birleşik cümle

²²³ Jean Deny, age., s.712.

²²⁴ Tahir Nejat Gencan, , age., s.167.

²²⁵ Mehmet Emin Tuğluk, “Atasözlerinde Cümle Türleri”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S 5, (2008), s.26-47.

²²⁶ İbrahim Ahmet Aydemir, “Tuvacada Ad İşlevli Yancümleler ve Türkiye Türkçesindeki Eşdeğerlikleri”, *Bilig*, S 81, (Bahar 2017), s.198.

grubu içerisinde yer verilmiştir. “*Maslahatlı biçilen don gısga bolmaz. Hormatı dine halk böhbidine hereket eden, halka özünü söydüren adam gazanyar.*”²²⁷

Kazak Türkçesinde girişik cümle “aralas guralas söylem” olarak ele alınır. Ekrem Ayan, her iki lehçede de – Türkiye Türkçesi, Kazak Türkçesi,- yer alan bu cümle çeşidinin sınıflandırma açısından farklı kategorilerde olduğunu belirtir. Türkiye Türkçesinde birleşik cümle kategorisinde ele alınırken, Kazak Türkçesinde başlı başına bir bölümü oluşturduğunu ifade eder. Fakat bu kategorinin birleşik cümle kategorisinde olmadığını da ayrıca belirtir.²²⁸

Türkiye Türkçesinde genel eğilim birleşik cümleyi ki’li birleşik cümle, şartlı birleşik cümle ve iç içe birleşik cümle olmak üzere üçe ayırma yönündedir. Girişik cümle konusu tartışmalıdır. Yeni Uygur Türkçesi gramerciliğinde genel eğilim birleşik cümleyi bağımlı birleşik cümle, eşit birleşik cümle ve karma cümle olmak üzere üçe ayırma yönündedir.²²⁹

Türkiye Türkçesi ile Özbek Türkçesinin cümle yapısı bakımından karşılaştırıldığı Bilal Aktan’ın makalesinde cümle yapıları bakımından karşılaştırma yapıldığında “basit, birleşik, sıralı ve bağlı cümle” tasnifi yapıldığı görülür. Girişik birleşik cümleye yer verilmez.²³⁰

Mevlüt Gültekin Kırım Tatar Atasözlerinin cümle yapısı üzerine yaptığı incelemede girişik cümle yapısındaki atasözlerine yer vermiş ve isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-

²²⁷ Melek Erdem, “Türkmen Türkçesinde İç Cümleciklerin Morfosentatik Açısından İncelenmesi”, *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, C 4, S 3, s.34.

²²⁸ Ekrem Ayan, “Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Birleşik Cümle Yapılarının Karşılaştırılması”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1, (Winter 2011), s.628-634.

²²⁹ Neşe Erenoğlu, “Türkiye Türkçesi ile Yeni Uygur Türkçesinin Söz Dizimi Karşılaştırması Üzerine”, *International Journal of Social Science* Doi number:[http:// dx.doi.org/10.9761/JASS2286](http://dx.doi.org/10.9761/JASS2286), Number: 24, (Spring 2014), s.546-570.

²³⁰ Bilal Aktan, “Cümle Yapısı Bakımından Özbek Atasözleri”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/2, (Spring 2011), s.176.

fiil girişik cümle olmak üzere üçe ayırmıştır. Örn: *Almag golay, bermek zordur. Aldın çapgan at ozar. İş sevmeye it bagmaz.*²³¹

Ertan Besli, Türk dilinde, bağlaçsız bağlamanın bağlaçlı bağlamaya oranla daha fazla geliştiğini belirtir. Sıfat işlevli kelime grubunun fiil kökenli ögesi olan sıfat-fiil, zaman anlamı ifade etmediği söylenir. Buna karşın bu cümleleri birleşik cümle kabul ederek bu formülün Eski Türkçe döneminden beri geçerli olduğunu ifade eder. Örn: *kağanım ben özüm bilge tuñukuk ötüntük ötünçümin eşidü berti (Tonyukuk, Güney 8)* “*Hakanım benim, Bilge Tunyukuk’un bizzat bildirdiği bu durumu dikkate aldı.*”²³²

Ferhat Karabulut, Köktürkçenin sıfat fiil yapısını incelediği makalesinde sıfat fiilleri özne sıfat fiil yapılar ve tümleş sıfat fiil yapılar olmak üzere iki başlıkta ele almış ve içinde sıfat fiil bulunan cümleleri birleşik cümle olarak değerlendirmiştir. “*Öküş öltecı anta tirilti.*”, “*Ölecek olanın pek çoğu orada hayat buldu.*” (BK, D-31)²³³

Türk dil bilgisi kitaplarının bir kısmında girişik cümle veya girişik-birleşik cümle yapısının anlamdaşı olarak “karmaşık birleşik cümle” terimi de kullanılmaktadır. Buna göre, yardımcı cümlesi isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil cümleciği (cümlemsi) olan cümleler karmaşık birleşik cümle olarak isimlendirilmiştir.

Bununla birlikte, içinde birleşik cümle türlerinden en az ikisi bulunan cümleleri karmaşık birleşik cümle olarak değerlendiren araştırmacılar da bulunmaktadır. Yani, karmaşık cümleler farklı türden en az iki yardımcı cümleyi bünyesinde taşıyan birleşik cümlelerdir diye de tanımlanmaktadır. Bu tür cümleler için karmaşık cümle terimini ilk kullanan, M. Kaya Bilgegil olmuştur. Bilgegil çeşitli bileşik cümlelerin bir araya

²³¹ Mevlüt Gültekin, “Kırım-Tatar Atasözlerinin Sentaksı Üzerine Bir Araştırma”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/4, (Spring 2013), s.899-901.

²³² Ertan Besli, “Eski Türkçeden Günümüz Türkçesine Yapılan Zarffiil ve Sıfatfiil Kelime Gruplarının Aktarmaları Üzerine”, *Jots*, 1/1, (2017), s.20-27.

²³³ Ferhat Karabulut, “Köktürkçenin Sıfat Fiili Yapı Tipolojisi”, *Bilig*, S 48,(Kış/2009), s.91-118.

gelmesinden oluşan cümleleri karmaşık cümle olarak tanımlamış ve bu terimi ilk defa M. Tuğrul'un kullandığını ifade etmiştir.²³⁴

Doğrusu bugünkü edebî eserlerimiz üzerinde yapılan söz dizimi incelemelerinde bir cümle tipinin içerisinde birden fazla ve farklı yardımcı cümleler yer alabilmekte, ama sonuçta cümle yapı bakımından, o cümleye egemen olan ana yardımcı cümleye göre nitelendirilmektedir.

“*Eğer dersi kaçırmak istemiyorsan fakülteye erken gel, dedi.*” cümlesi ana yapı olarak iç içe birleşik cümle olarak değerlendirilmektedir. İç cümle ise kendi içinde bir şartlı birleşik cümledir, yani iki farklı cümle tipi bir cümle içinde bir arada bulunmaktadır.

“*Çok yoruldum diyorsan biraz dinlenelim.*” cümlesi ana yapı olarak şartlı birleşik cümle olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu birleşik cümlelerin şart cümlesinde ise bir iç cümle bulunmaktadır. Bu örnekleri karmaşık birleşik cümle şeklinde adlandırmak çok da doğru olmayacaktır. Çünkü sonuçta cümleyi inceleyince türü hakkında bir kanaate ulaşılabilmektedir.

Şayet Türkçe söz diziminde karmaşık cümle adlı bir terim kullanılacaksa bu, Farsça kökenli cümle başı edatlarıyla kurulmuş birden fazla birleşik cümlelerin veya bir Türkçe yardımcı cümle ile Farsça kökenli bir birleşik cümle yapısının bir araya geldiği yapılar için yapılmalıdır.²³⁵

Mehmet Özmen, “Karmaşık Birleşik Cümle” başlığı altında iki veya daha fazla birleşik cümle özelliği taşıyan cümleleri bu başlık altında incelemiştir. Bir karmaşık birleşik cümlelerin, hem sıralı birleşik hem şartlı birleşik veya hem iç içe birleşik hem şartlı birleşik hem de bağlı birleşik cümle özelliği taşıyabileceğini belirtmiştir.

²³⁴ Kaya Bilgegil, age., s.93.

²³⁵ Enfel Doğan, “Tarihi Türkiye Türkçesi Metinlerindeki ‘Karmaşık Cümle’ Örnekleri Üzerine”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1, (Winter 2011), s. 985-998.

Karmaşık cümlelerin ana yapısının birleşik cümle özelliklerinden birini taşıdığını, diğer birleşiklik özelliklerinin ikincil olduğunu aktarmıştır.²³⁶

H. İbrahim Delice sıraladığı cümle yapılarından ikisinin bir cümlede bulunduğu cümleleri karmaşık birleşik cümle olarak tanımlamıştır. “[*Konuğumuzun yaramaz çocuğu, masadaki değerli vazoyu yere düşürüp kırdığında*] (*girişik-birleşik*), [*“Ne önemi var efendim, çocuktur kırar.”*] (*iç içe birleşik*) dediğimiz olmaz mı?” örneğini vermiştir.²³⁷

Alâeddin Mehmedoğlu, “Türkiye Türkçesinde Karışık Türlü Bağımlı Birleşik Cümle” adlı makalesinde Türklük Biliminin son bulgularına dayanarak Türkiye Türkçesinde birleşik cümlelerin, o bakımdan “Karışık türlü bağımlı birleşik cümleler”in araştırılmasına ciddi ihtiyaç duyulmakta olduğunu belirtmiştir. Türkiye Türkçesinde birleşik cümleler yüzeysel incelendiğinde bazen basit cümlelerle karıştırılmış ve bazen de birleşik cümle türleri üzerine yanlış değerlendirmeler yapıldığını, neticede birleşik cümlelerin sınırları ilmi temellere dayalı belirlenememiş, karışık türlü birleşik cümleler ve hatta karışık türlü bağımlı birleşik cümleler araştırma objesi gibi bile seçilmediğini aktarmıştır.²³⁸

Türklük Biliminde kanıtlanmıştır ki, birleşik cümleler basit cümlelerin ilmi kanuna uygunlukla inkişafı sonucunda oluşmuştur. Daha doğrusu, basitten birleşğe doğru inkişaf belirli bir zorunluluk (zaruret) neticesinde bas göstermiştir. Dilin gramer yapısının aşağı katı olan basit cümle birleşik kata doğru, yani birleşik cümleye doğru inkişaf etmiştir. Bu süreç aşamalarla şöyle gelişme göstermiştir. 1.Basit cümle; 2. Basit geniş cümle; 3. Öğeleri genişlenmiş basit cümle; 4. Bağımsız birleşik cümle; 5. Bağımlı birleşik cümle; 6.Karışık türlü bağımsız birleşik cümle; 7. Karışık türlü

²³⁶ Mehmet Özmen, age., s.194.

²³⁷ H. İbrahim Delice, age., s.166.

²³⁸ Alâeddin Mehmedoğlu, “Türkiye Türkçesinde Karışık Türlü Bağımlı Birleşik Cümle”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3, (Spring 2009), s.1500-1501.

*bağımlı birleşik cümle; 8. Temel veya yardımcı cümlelerin dönüşüme uğraması neticesinde oluşan basit cümle.*²³⁹

Yukarıda araştırmacılardan da örnek verdiğimiz üzere cümle yapısı konusunda dilciler ortak bir görüşe sahip değildir. Bazı araştırmacılar eserlerinde girişik cümleye yer verirken bazıları girişik birleşik cümleye hiç değinmemişlerdir.

İbrahim Tosun, Tahir Nejat Gencan, Jean Deny, Sıddık Akbayır, Kaya Bilgegil, Tahsin Banguoğlu, Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, Rasih Erkul, Muharrem Daşdemir, Ahmet Akçataş, M. Atâ Çatıkkaş gibi araştırmacılar içinde fiilimsi bulunan cümleleri birden fazla yargı bildirdiği gerekçesiyle girişik birleşik cümle olarak değerlendirmişlerdir.

Bu araştırmacılardan Sevgi Özel, Neşe Abatay ve Ayfer Çam içinde zarf fiil bulunan cümleleri girişik birleşik cümle olarak kabul ederken M. Atâ Çatıkkaş ise zarf fiil ve sıfat fiil barındıran cümleleri girişik birleşik cümle olarak kabul etmiştir.

Günay Karaağaç, Mustafa Özkan, Veysi Sevinç, Süer Eker, Bilal Aktan, Hamza Zülfikar, Muharrem Ergin, Leylâ Karahan gibi araştırmacılar ise içinde fiilimsi bulunan cümlelerin fiilimsilerin yargı bildirmediği ve bu cümlelerin tek bir yüklemden oluştuğu gerekçesiyle birleşik cümle değil basit cümle olarak kabul edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Taradığımız eserlerden de anlaşıldığı üzere girişik birleşik cümleyi ele alanlar fiilimsileri de birer yargı unsuru olarak kabul etmiş, fiilimsi bulunan cümleleri birden fazla yargı bildirdiği için birleşik yapılı olarak değerlendirmişlerdir. Buna karşılık fiilimsilerin yargı bildirmediğini fiil olma özelliğini kaybettiklerini ve fiiller gibi çekimlenemeyeceğini savunan araştırmacılar, bu cümleleri basit yapılı olarak değerlendirmişlerdir.

²³⁹ Alâeddin Mehmedoğlu, agm., s.1500-1501.

Araştırmacılar arasındaki bu görüş ayrılıkları hem eğitim fakültelerinde hem de fen-edebiyat fakülteleri Türkçe Öğretmenliği ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinde öğrenim gören öğrenciler ve ortaöğretimde Türk Dili ve Edebiyatı dersi veren öğretmenler için zorluk oluşturmaktadır.

Girişik birleşik cümle konusu her bakımdan karışık bir durum arz etmektedir. Bu karışıklığın sebeplerinden biri kullanılan terim farklılıklarıdır. Araştırmacılar “girişik tümceler, girişik tümce, karmaşık birleşik cümle, bileşik cümle, girişik-bileşik cümle” gibi terimler kullanmışlardır.

Karışıklığın diğer bir sebebi de fiilimsilerin yargı bildirip bildirmediği konusudur. Bu hususla ilgili sorunu ortadan kaldırmak için içinde fiilimsi barındıran bu cümleleri değerlendirmek adına fiilimsilerin yargı bildirip bildirmediği tartışmasına bir netlik getirmek gerekmektedir. Bize göre bu tür kelimeler fiiller gibi çekimlenemedikleri ve isimler gibi ek alarak cümlede isim, sıfat, zarf görevinde kullanıldıkları için yargı ifade etmemektedirler.

Cümle yüklem üzerine kurulur ve onun çevresinde genişler. Cümlelerin unsurları yapıları ne olursa olsun yüklem tamamlayıcısı durumundadır. İçinde fiilimsi bulunduran cümleleri değerlendirirken fiilimsi olan kısımların yargı bildirmediği ve yüklem durumunda olmadığı gerekçesiyle bu tür cümlelerin birleşik değil basit yapıda cümle kabul edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu nedenle çalışmamızda bu tür cümleleri basit cümle olarak değerlendirmiş bulunmakla beraber girişik cümle ve karmaşık cümle olarak kabul edilen cümlelere örnek vermeyi de uygun gördük.

Buna göre metnimizde bulunan , araştırmacıların girişik birleşik cümle olarak kabul edebilecekleri cümle örnekleri:

Babam gelirken, mahallemize gitmemi, kirada olan evimizi, komşuları görmemi sıkıca tembih etmişti. (SD, s.12)

Bu evin kirası, şimdi yerinde belediyemizin küçük, mahalle arası bir park projesi bulunan dükkânın kirası ile beraber benim cep harçlığım olacaktı. (SD, s.12)

Dükkânın henüz tasavvur hâlinde bir proje ile mahiyet değiştirdiğini söyledim.(SD, s.12)

O zaman Doktor Adil Bey'in babama İstanbul için anlattığı şeylere hak verdim. (SD, s.14)

Burada millî cephe için çalışmak da güç olacaktı.(SD, s.14)

Böylece ta beş asırdan beri biz, son derecede “imarıcı” bir millet olmaya hazırlanmış olduk. (SD, s.15)

İstanbul mahallelerini her nesil için yeni baştan denebilecek şekilde vücuda getiren bu yirmi otuz senelik merhaleleri tarihî hadiseler hazırlarlar. (SD, s.15)

Nitekim hadiseler sıkışınca bu gelişmenin de yürüyüşünü o nispette arttırdığını hepimiz görmüşüzdür.(SD, s.15)

İş bulmak için otuz sene evvel İstanbul'a geldiğini, bir müddet- satıcılık yaptığını, sonra birdenbire derviş olup her işi bıraktığını söyleyenler vardı.(SD, s.61)

Onun buralarda bir yerde olduğunu, hatta beni aradığını, beklediğini biliyor, beni çağıran sesini duyuyor, fakat bir türlü kendisini bulamıyordum. (SD, s.65)

Bir sokaktan çıkıp öbürüne giriyordum. (SD, s.65)

Sonra onu bulmaktan ümit kesince sokağın başındaki çeşmenin taşma oturarak ağlamağa başladım. (SD, s.65)

Gariptir ki yine sonradan Sakine Hanım'ın kelimeleri çekerek, uzatarak ve yine o gün Sabiha'nın yaptığı gibi elini göğsüne götürerek konuştuğunu gördüm: (SD, s.68)

Yukarıda bahsettiğim ve bana galiba yarım milyon lira kadar bir servete ve anlattığım o kötü itiyada mal olan konuşmadan altı, yedi ay evveldi. (SD, s.74)

Zavallı Kudret Bey, o zamanlar, Sakine Hanım'ın anlattığı kadının tam zıddı bir kadını, erkek ruhuna dikkatten ziyade kendi tezatları içinde çırpınan, sükûn denen şeyi ömründe bir kere olsun tatmamış, dünyanın belki en hayalî insanını, bir nevi bahar fırtınasını, hem de delice seviyordu. (SD, s.75)

Bu evlenme meselesi çıktığından beri Kudret Bey'i en fazla düşündüren şeylerden biri de erinde vereceği çayların günü olmuştu. (SD, s.78)

Belki de bize doğru acele acele koşması, Kudret Bey'in ellerinden öyle yakalayıp genç kadının önüne adeta sürükleyerek getirmesi, iki tarafı birbirine bakmaya vakit bırakmadan tanıştırması, iyi niyetindeki bu isabetsizliği fark ettiği içindi. (SD, s.91)

Sonra biri politikada ve entelektüel hayatta, öbürü iyilikte, şefkatte ve Avrupalılıkta yürüyen bu gelişmeleri aynı çatı altında birleştirmek için çok tatlı bir tebessümle ilâve etti: (SD, s.91)

O Fraulein Bettina'nın hatasını tamir etmek için söyleyeceği her sözün, yapacağı her hareketin beyhude bir ısrar olduğunu, iki tarafı da, bu ısrarla olan iş üzerinde beyhude yere daha fazla düşündürmekten başka bir şeye yaramayacağını anlamış, olanı daha üstün, daha gürültülü bir şeyle örtmüş, adeta unutturmuştu. (SD, s.96)

Kudret Bey'in kaşlarının arasından bir küçük kabarıkla başlayan ve gittikçe artan bir hırs ve iştiha ve üstünlük iddiasıyla çehresini evvelâ iki ayrı kısma ayıran - mütevazı bir burun daima birleştirir- ve sonra da sanki bu ikiliğe dayanarak bu çehrede mutlak bir hüküm süren bu burun, dudakların üstünde küt, bütün hayata ve her nevi yaşama isteğine dargın bir veto gibi birdenbire biterdi. (SD, s.97)

Sözünü yine birdenbire kesti ve hızlı hızlı yürümeğe başladı. (SD, s.103)

Böylece bize büsbütün başka sebeplerle olduğunu defalarca anlattığı bir yığın hadise, şimdi bu münasebetsiz izdivaç teklifi ile birdenbire birleşmiş oluyordu. (SD, s104)

Göztepe'deki köşkte Behçet Bey'in karısının fotoğrafına baka baka Mahur Beste'yi okuyuşu gözlerimin önünden gitmiyordu.(SD, s.132)

Yalnız birbirimize hiçbir şey vaat etmediğimizi, hiçbir teminat vermediğimizi, hatta ayrılmadan bile bahsetmediğimizi biliyorum. (SD, s.132)

Asıl şaşırdığım şey, yemek odasının kapısının, yerinde olacağı yerde, odanın içinden dışarıya doğru yere yatırılmış olmasıydı. (SD, s.134)

Sanki onu hakikaten İstanbul'dan ayrıldığımız sabah bıraktığım yerde bulacakmışım gibi, kapıdan çıkıp sokağa, o sabah yağmur altında, küçük, çok küçük ve biçare bir şey, benden ve kendi hayatından beraberce kopmuş, yalnız zihinde yaşayan varlıkların o mücerret kıyafetine bürünmeğe hazır bir şey gibi, durup gitmemizi beklediği yere bakmak istiyordum. (SD, s.135)

Belki çocukluğumun en güzel masalı acı düdük seslerinin yırttığı, karanlığın üzerimize büyük sular vehmiyle yüklendiği ve uykularına daha ziyade bir deniz altı dünyasında yaşıyormuşum vehminin karıştığı bu kış olmuştu. (SD, s.153)

Bu hayatın çok kolay olduğu, kadınların tekrar kardeşlerine ve kocalarına kavuşmak için, çocukların karınlarını rahatça doyurmak için mucizeye muhtaç olmadıkları, büyüklerin bile çocuklar kadar kendilerini hiçbir şeyden mesul addetmedikleri rahat devirlerdeydi. (SD, s.153)

Daha Kapalıçarşı'nın başında bu kadıncağızın, kızlarının kendi eliyle işlediklerini birkaç yıl evvel gözlerimle gördüğüm, hatta o zamanlar nakışlarını dahi tanıdığım çeyiz takımlarını, dövünerek ve ağlayarak sattığını görmüştüm. (SD, s.154)

Bu aynada ben, sanki demin karşı tepelerin üstünde bir şahdamarı kopmuş gibi dört tarafı kan rengine boyayan o talih çehreli akşamın kızıllığı içinde Sabiha'yı ve kendimi görüyordum. (SD, s.167)

Orada kendi İstanbul efendisi zevkini ve kulak terbiyesini tırmalayan yabancı ahenkleri dinlemeyi akli almıyordu. (SD, s.170)

Zaten babana çok geçmeden İstanbul'a alacağını vaat etmişti. (SD, s.176)

İlk önce her şeyi idare edeceğini sanıyordu. (SD, s.176)

Fakat daha Babıali baskınında dizginlerin elinden kaçtığını gördü. (SD, s.176)

1914 baharında erimizde babamla konuşurken söylediklerini hatırladım. (SD, s.177)

İlk dikkatimi çeken, henüz tamir edilmiş perdesiz pencerelerin, boyanmamış alâlâde tahtadan pervazlarıyla, eski ve çok daha iyi tahtadan itina ile yapılmış kasaları arasındaki tezat oldu. (SD, s.179)

Bu pencerelerden, ancak tepelerini görebildiğimiz sık ağaçlı bir bahçe ile yer yer dalların arasından de adeta olduğumuz yere giriyordu. (SD, s.179)

İç içe hendesî motiflerle süslü renkli tahta bir tavan ve ortada sarkan çok güzel bir avize bu evde işlerin vaktiyle nasıl bir refahla başladığını gösteriyordu. (SD, s.179)

Böyle düşünmemin sebebi, dün sadece bir zarfın yakıldığını haber vermek için İhsan'ın beni Kandilli 'ye kadar yollamasıydı. (SD, s.182)

Yolda her yalı duvarında veya kapı önünde gördüğüm kediyi okşayarak, bahçe duvarlarından sarkan incir ve narlara bakarak, sararan ayvalarla beraber sonbaharın yaklaştığını düşünerek epeyce zaman geçirdiğim, üstelik iskeleye yakın bir dükkânda mükellef bir tıraş olduğum hâlde gene beni İstanbul'a götürecek vapuru iskelede on dakikadan fazla bir zaman bekledim. (SD, S.182-183)

Halbuki bu küçük Boğaz iskelesinde gördüğüm düşünceli memur, yaralı elini çorabı kadar kirli bir askıya asmış, ince bir değneğe dayanarak topallaya topallaya yürüyen, henüz terhis edilmiş nefer, ağlamaktan yorulmuş gözlerini yüzlerinde behemehal aramak lâzım gelen ihtiyar kadınlar, ebedî bir vazgeçtim de her şeyden uzaklaşarak zihnî bir şehvet içinde yaşayan, aşkı da, cinsiyeti de küçük, iğrenç, insandan ayrı itiyatlar hâline getiren her yaşta insan, sadece ıstıraplarıyla, kendilerini yakalayan alâkasızlık veya dört taraflarım saran ihtiyaçla öbürleriyle birleşiyordu. (SD, s.183)

Biraz konuştuktan sonra koleksiyonu merak ettiğini söylersen pek memnun olur ve seni saatlerce bırakmaz! (SD, s.190)

Teklif, bana Muhlis Bey'den gelseydi, üzerinde düşünmeğe bile lüzum görmezdim. (SD, s.194)

Onun böyle bir şeyden çekinmeyeceğini, hatta hoşlanacağını, belki de bu cinsten şeyler arayacağını, İhsanlardaki karşılaşmamızda anlamıştım. (SD, s.194)

Sabahleyin onun Paris'ten getirdiği boyunbağım takacağım yerde hiç de iyi geçinemedikleri ve birbirlerini içten içe kıskandıkları diğer bir kibar kadının hediyesi olan boyunbağım takmıştım. (SD, s.196)

Saat beşte hizmetçi kızın içeriye girmesi, bu sinizm, hodbinlik ve hamakat selini durdurdu. (SD, s.196)

Ben bu işe İhsan'ın adını sırf, yanlış bir şey yapmamak, cevaptan kurtulmak için karıştırmıştım. (SD, s.197)

Yaşla hayatın, hatta kendi içimize baktığımız zaman bir gözlük meselesi olduğunu öğrendim. (SD, s.199)

Bir devresinde iştirak ettiği millî hareket esnasında lüzumsuz yere yaptığı şeyler, zaferden sonra ayrılışı hep buradan geliyordu. (SD, s.199)

Atletik vücuduyla daha ziyade, sonraları gördüğüm o küçük Şarlo filmlerinin, ufak cüsseli muhasımından daima dayak yiyen atlet kılıklı kahramanına benziyordu. (SD, s.200)

Sonra karısının hikâyesini iyice işitince, bu sefer etrafa saldıрмаğa başlamıştı. (SD, s.207)

Fakat divanıharp- teki muhakemesinde, öldürdüklerinin hepsinin kötü insanlar olduğu anlaşıldı. (SD, s.207)

Öyle ki, hâkimler, onun ilâmına, katil, cinayet gibi kelimeleri yazmakta tereddüt etmişlerdi. (SD, s.207)

Seferberlik içinde maiyetinde dört yüz kişi bulunduğunu işitmiştik. (SD, s.207)

Bu esnada hep karısının nerede olduğunu merak ederek vilâyetten vilâyete geçiyormuş. (SD, s.207)

O kadar görmek istediği hâlde onu görür görmez, utanır, yahut korkar. (SD, s.207)

Kocasının nasıl ölü haberi geldiğini, nasıl kendisini aldattıklarını, elden ele geçirdiklerini, hepsini anlatmış. (SD, s.207)

Böylece dönüp dolaşıp Haşan Bey'e çıkıyorduk. (SD, s.214)

Kudret Bey'in bahsettiği iş, Rasim Bey'in bir gece evvel kayınbiraderine haber verdiği kokain ticareti olacaktı. (SD, s.214)

Sabiha'yı bütün bu insanlardan uzaklarda görmeyi ne kadar isterdim. (SD, s.214)

Bir an gözlerimin önüne, 17'i Vedat'la mektepte her gün hülya kurduğumuz dünya haritası geldi. (SD, s.214)

Macerasını öğrendiğimden beri ona ait her şey, benim için birdenbire yakıcı olmuştu. (SD, s.216)

Arık bir hafta evvel olduğu gibi onu hatıraların yarı şiir dünyasında görmüyordum. (SD, s.216)

O benim için, içinde dolaştığım bu acayip sokaklar gibi, fakat büsbütün başka cinsten bir gerçek olmuştu. (SD, s.216)

Beyazıt'ta o zamanın meşhur bir musiki heyetinin haftada üç defa konser verdiği büyükçe bir kıraathaneye girdik. (SD, s.219)

Onda, Elâgöz Mehmetefendi Camii'nin تنها ikinci saatlerinde Sabiha ile beraber bir camın arkasından dinlediğimiz mukabelelerden başlayarak bütün çocukluğumu, benim için o kadar aziz olan bir yığın şeyi birden buluyordum. (SD, s.219)

Halbuki bu gece bu musiki, gelişmesini benden çok uzakta yapıyordu. (SD, s.219)

Dün Beykoz'da içlerinde, zabıt, denizci, her sınıf halktan insan bulunmak şartıyla yirmi yedi kişi tevkif edildi. (SD, s.222)

Oradakinden daha mühim bir iş göreceğimi, bir mekanizmayı sökeceğimi umuyorum. (SD, s.222)

Ali Kemal'in eve geldiğini biliyordum. (SD, s.222)

Taşlığın sol tarafında, küçük bir kapısı da bahçeye açılan Muhlis Bey'in dairesi vardı. (SD, s.227)

Diğer bir hususiyeti de evi addettiği pansiyonda herkesin odasına don gömlekle girmesiydi. (SD, s.227)

Bu yüzden kapı bir komşusu bulunan ve Madam Elekcian'ın tek kızı Agavni'ye deli gibi âşık bulunan Yahudi delikanlısı ile aralarında kavga eksik olmazdı. (SD, s.227)

Daha geldiğim gün, bana o kadar dostluk gösteren -iki cebimi birden yırtmıştı- bu köpek bu hatıraların belli başlı kahramanlarından biridir. (SD, s.232)

Evde kaldığı günlerde Muhlis Bey'in zamanının çoğu, bu köpekle geçerdi. (SD, s.232)

Bu kızcağız, bir hafta o kadar zahmetini çektiği bu hayvanın, sahibinin sesini işitir işitmez her tarafı parçalarcasına ona koşmasını bir türlü affedemezdi. (SD, s.232)

Bazı gece sofralarında Muhlis Bey'in bu köpeği yanma aldığı olurdu. (SD, s.232)

Hemen her saat isyanın Akseki'den Kayseri'ye kadar yayıldığına, oralardan, o kadar sık dövüşlerle baba topraklarını kurtaran cenup vilâyetlerine geçtiğine dair havadis geliyordu. (SD, s.237)

Nihayet ocak ayının başında şark zaferinin getirdiği tatminle İstanbul rahat bir nefes aldı. (SD, s.237)

Birdenbire kendisine eklediği Sirkeci'den Tepebaşı'na, oradan ta Osmanbey'e ve Şişli'ye kadar alaturka ve alafranga çalgılı, hiç olmazsa bir gramofonla müşterilerini eğlendiren bir yığın eğlence yeri açılmıştı. (SD, s.242)

Sonradan Amerika'da o kadar şöhret kazanan ve bu son seneler içinde meşhur olan Tosya'nın trupu, adeta zihnimizle ve muhayyilemizle yarış ediyordu. (SD, s.250)

Her hareket, her kımıldanış, her jest, bizim fâni varlığımızdan, bu varlığı ve etrafındakileri çok başka ve çok zengin bir planda yeni baştan yaratmak ve devam ettirmek için ayrılıyordu. (SD, s.250)

Giyindiğim zaman saatin dokuz olduğunu öğrendim. (SD, s.252)

Dışarıda lapa lapa yağmaya başlayan kardan tiksiniyordum. (SD, s.252)

Yatağa girdiğim zaman yanı başımdaki duvarda bir tahtakurusu eziği görmüştüm. (SD, s.252)

Açık tirşe rengi, dondurulmuş alçı duvarda koyu kahverengi bir nokta, hayvanı ezen parmağın duvar üstündeki küçük hareketini takip ederek soluk pembe bir renge doğru açılıyordu. (SD, s.252)

Bunları daha evvel konuştuğumuzu, tanışmak, dost olmak meselesine gelince bunu benim de çok istediğimi, hatta evleneceği adamı bütün ömrümce seveceğime karısına söz verdiğimi söyledim. (SD, s.294)

Beni o kadar gafil avlayan bu sualden adeta bir mucize ile kurtuldum. (SD, s.294)

Metnimizde bulunan , araştırmacıların karmaşık birleşik cümle olarak kabul edebilecekleri cümle örnekleri:

Hanımefendi, dedim, sizi ne kadar sevdiğimi bilirsiniz; fakat hürriyetimi de çok severim, ve kendi işlerimden bahsedilmesini de istemem. (SD, s.70)

Sakine Hanımlardan döndüğümüzün üçüncü sabahı cumartesiye karar vermiş, fakat “hafta başıdır, olmaz!” diye vazgeçmişti. (SD, s.79)

Bu, o kadar çabuk olmuştu ki kadıncağızı görür görmez Kudret Bey’in yüzünü alt üst eden çok ıstıraplı hayretle, onu tanımanın sevincini ilân eden âriyet tebessüm birbirine karışmış, zavallı baba dostum adeta iki çehreli bir hilkat garibesine dönmüştü. (SD, s.90)

O kadar ki, tanıdığım Kudret Bey ortadan kaybolmuş, yerine aynı kafa hacminde birbirine ebediyen yabancı çizgileri mücadele hâlinde iki ayn yüz taşıyan bir insan, bir nevi mitolojik mahlûk geçmişti. (SD, s.90) Salona girdiğim zaman Sakine Hanım, otuz, otuz beş yaşında gözlüklü, mürebbiye veya hastabakıcı olduğu ilk bakışta anlaşılan, kıpkırmızı yüzünden sıhhat, azim, otorite, hülâsa güzellikten başka her şey akan şümüllü bir kadınla, daha doğrusu bu kıyafete, bu milliyete girmiş, sırtına hâkî renkte sağlam, imkânsız derecede sağlam bir kumaştan bir tayyör geçirmiş, ayaklarına belki bir tabur askerin ancak eskitebileceği alçak ökçeli, -en garibi üstü fiyongalı- bir ayakkabı çekmiş ve bir nevi dolapla baş başa oturmuş, konuşuyorlardı.(SD, s.90)

Sakine Hanımefendi her zamanki tavus edasıyla odanın içinde birkaç adım süzüldü, sonra tekrar, çocukluğundan en kıymetli hediye gibi sakladığı o isteyerek

beceriksiz jestin, tatlılığını arttıran yarım kalmış bir hareketle, kolunu hiç kımılatmadan sağ elini bana doğru uzattı ve çok ehemmiyetsiz bir şey işaret eder gibi:

Doktor Cemal... diyerek beni, -alâkalıların birbirleriyle meşguliyetine nazaran, daha ziyade etraftaki koltuklara, küçük masalar üstünde renkli ipek abajurları içinde, aydınlatmaktan ziyade sırf bu abajurların desenlerini aydınlatmak içinmiş gibi yanan lambalara tam önünde durduğum rahmetli Kerim Paşa'nın, başına takke gibi geçmiş fesi, istanbulini, hafif şişman gövdesi ve alaturka sakalın her çehreye getirdiği iyilik ifadesiyle, bütün sima, yaş, rütbe hususiyetlerinin üstünden Sait Paşa'ya, Kâmil Paşa'ya ve devrin bütün ricaline o kadar benzeyen fotoğrafsine, biraz ilerisinde kim bilir hangi türbeden bir kaza eseri olarak buraya düşmüş, kenarı çerçeveli eski çinilere, hasır paspartudaki hatıra fotoğraflarına- takdim etti. (SD, s.92)

Az konuşmak daima iyi şeydir; fakat derli toplu olmak şartıyla. Sakine Hanım beni takdim ederken adımın başına meselâ, müşterek dostumuz, ahabamız gibi bir şey ilâve etseydi, yahut o affedilmez gençliğime kıymetli, filân gibi bir sıfat ekleyerek adımı söylese idi, şüphesiz Kudret Bey'i o kadar alt üst eden, Fraulein Bettina'ya birkaç dakika içinde ömrünün bütün hesaplaşmasını en kötü bilânçolarla yaptıran bu hadise olmazdı. (SD, s.93)

Kaldı ki beni hakiki bir anne sevgisiyle o anda benimsemekle Kudret Bey'e karşı içinde, tabîi hemen görür görmez, yahut görmeden, sadece kendisine bir imkân olarak bahsedildiği andan itibaren uyanan, fakat bizim o anda orada bulunmamız yüzünden, yalnız bakışlarında toplanan sevgi ve alâkayı, biraz dolambaçlı bir yoldan, fakat müspet şekilde anlatmış olacaktı. (SD, s.93)

Yazık ki ben Kudret Bey'in oğlu değildim; ne de Kudret Bey içinden, böyle babalığı kabule hazırdı. (SD, s.94)

Ben ise gözlerim, önünde durduğum Kerim Paşa'nın portresinde, onun ağırbaşlı ve babacan ecdat çehresinden himaye ve imdat bekliyor, belki de çerçevesini açar ve beni içine alır, beraberce orada, o vişne çürüğü duvar kâğıdının belirsiz yıldız oyunları üstünde, o hareketsiz, heyecansız sükûnette, başkalarının yaptıkları hataları nefsimde o kadar ıstırapla ödemekten kurtulurum diye ümit ediyordum. (SD, s.95)

Küçük bir vazife ile girdiği Bablâli'deki memuriyetini biraz sonra Mabeyn'e nakletmiş, fakat orada kalmayı tehlikeli gördüğü için kendini adamakıllı sevdirdikten sonra Dahiliye'ye geçmiş, fazla rütbe, mansıp istemeden, uzaktan sadakate devam etmişti. (SD, s.106)

Filhakika Süleyman Bey'in babası Abdülhamit tarafından İstanbul'da ve gözüaltında oturmağa mecbur edildiği yıllarda bahçıvanın oğlunu pek beğenmiş, okutturmuş, yazdırmış, sonra da Sakine Hanım'ın teyzesinin kızıyla evlendirmişti. (SD, s106)

Bu, benim yaşlarımda bir çocuktur. Kendisini hırpalayanlara "Siz bırakın, ben gelirim!" gibi bir şeyler söyleyerek ve büyük bir gayret sarf etmeden, galiba sadece sözlerinin mânasını anlatmak için hafif hareketlerle kollanın kurtarmaya çalışıyor, bir taraftan da onlara dostça gülüyordu. (SD, s.150)

Birkaç ecnebi zabiti oturdukları yeri beğenmediler ve kırbaçlarını sallaya sallaya kadınların bulunduğu yere gittiler, kapıyı açarak içeriye girdiler. (SD, s.153)

İskelenin etrafındaki kahvelerde, bu kahvelerin önlerindeki alçak iskemlelerde, tıpkı vapurdakiler gibi, bir yığın yarının şüphesi ve korkusu bakışlarında toplanmış insanlar oturmuşlar, dalgın dalgın etrafa bakıyorlar, yahut birbirleriyle konuşuyorlardı.(SD, s.155)

Bütün arkadaşlar davacı olurlar benden, hatta ruz-ı kıyamette bile... derken, bu söylediklerine üst üste her türlü yeminle babamı behemehal inandırmağa çalışırken gözlerinde seyrettiğim parıltıydı bu! (SD, s.170)

Sana okursa, beğenir ve ertesi günü gidişinde bir vesile bulup bazı yerlerinden bahsedersin. (SD, s.190)

Havan eli durmadan işler, Trabzon yağının kokusu, mutfağın evden uzak olmasına rağmen, belki de hususî bir tertibat sayesinde, merdivenleri sarar, Madam Elelcciyen mavi sabahlığı içinde tombul kollarını, Buhtunnasar'ın asma bahçelerini andıran zengin göğsünü, hafif sakatlığına rağmen, hâlâ yirmi beş senelik sahne hayatından bir yığın tatlı melekeyi muhafaza eden bacaklarını bizlerden gizlemeye hiç lüzum görmeden, merdivenlerden kantolar söyleyerek inip çıkmağa başlar, üç günlük tatilde kaybolan sofra eşyası evin her köşesindeki müteaddit dolaplarda aranır, halecan,

şevk, iyi bir yemek ümidinin verdiği sabırsızlık ve memnuniyet bütün evi doldururdu. (SD, s.229)

Bu yüzden şaşırtıcı izdivaçlar oluyor ve henüz ananelerini muhafaza eden, mâzisinin izi içinde yürüyen şehir, birdenbire şöhreti hâlâ istikbale ait bir ümit gibi kendilerinde yaşayan bir Tanzimat vezirinin veya büyükçe bir memurun kızıyla herhangi bir sonradan görmüşün evlenmesini kendi haysiyetine indirilmiş bir darbe telâkki ediyor, haberi gazetede okuyanlar başlarını sallayarak: “Ne günlere kaldık!” der gibi birbirlerine bakıyorlardı. (SD, s.243)

Sonra İhsan’ın yüzündeki değişiklik dikkatimi çekmiş, onun baktığı tarafa bakmış ve onları görmüştüm. (SD, 249-250)

Yukarıda verdiğimiz açıklamalardan da yola çıkarak çalışmamızda cümleleri şu şekilde gruplandırdık:

1. Yüklemin Türün Göre Cümleler: isim, fiil.
2. Yüklemin Yerine Göre Cümleler: kurallı, devrik.
3. Anlamına Göre Cümleler: olumlu, olumsuz, soru, emir, ünlem.
4. Yapılarına Göre Cümleler: basit, birleşik, sıralı, bağlı, eksilteli, ara sözlü (cümleli).

1.2.1 YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

Cümleler, yüklemlerine göre isim ve fiil cümlesi olmak üzere iki grupta incelenmektedir. Metnimizde 6805 fiil, 1873 isim olmak üzere toplam 8678 cümle tespit edilmiştir.

Bu cümleleri şu şekilde tasnif ederek inceledik:

1.2.1.1 İsim Cümlesi

Yüklemi isim veya isim soylu ek fiille çekimlenmiş bir kelime veya kelime grubu olan cümlelere isim cümlesi denilmektedir.

Günay Karaağaç, yüklemi çekimli bir eylem değil, isim veya isim soylu bir cümleleri isim cümlesi olarak tanımlamaktadır. İsim cümlesinin bir yapma veya olma değil, bir var oluş bildirdiğini aktarır. İsim cümlesinin sadece ana yardımcı bir eylemle kurulabileceğini ifade eder.²⁴⁰

Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam yüklemi isim olan cümleleri isim cümlesi olarak adlandırır. İsim cümlelerinin yüklemlerinin çeşitli özellikler gösterdiğini belirterek bu özelliklerin cümlede öge dizilişini eklemeyeceğini aktarırlar. Bu tür cümlelerde ögelerin genellikle özne yüklem olarak belirlendiğini anlatım gereği olarak kimi zaman tümleç alabileceklerini bu durumda özne + tümleç + yüklem biçiminde bir öge dizilişinde olabileceklerini ifade ederler.²⁴¹

Kaya Bilgegil, yüklemi ad veya ad soyundan bir kelime veya kelime grubuyla, ona eklenmiş ek fiilden oluşan cümleleri isim cümlesi olarak tanımlar.²⁴²

Hikmet Dizdaroğlu, yüklemi isim ya da isim soylu kelime veya kelime grubu olan bağımsız yargılı cümleleri isim cümlesi olarak tanımlamıştır. İsim cümlelerini fiil cümlelerinden ayıran en önemli özellik; fiil cümlelerinde yüklemelerin çekimli fillere, isim cümlelerinde ise isim ya da isim soylu kelimelere bağlı olmasıdır. Duygu ve

²⁴⁰ Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, s.246.

²⁴¹ Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, age., s.79.

²⁴² Kaya Bilgegil, age., s.53.

düşünceleri, istekleri ifade etmede fiil cümlesi ve isim cümlesi arasında hiçbir fark olmadığını belirtir.²⁴³

Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, yüklemi ek eylemle çekimlenmiş bir ad veya ad grubu olan cümleyi isim cümlesi olarak tanımlamıştır. Ek eylem, yüklemın eylem kısmını, ad unsuru ise yüklemın ad kısmını oluşturur.²⁴⁴

Leylâ Karahan, yüklemi bir ad veya ad öbeğı olan cümleleri isim cümlesi olarak tanımlar. Ad ve ad öbeklerinin, “i-” ek eylemi ile görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zaman kipinde çekime girerek yüklem vazifesi yaptıklarını belirtir. İsim cümlelerinde kip eki almayan yüklemelerin, geniş zaman kipinde olduğunu bildirir. Bu ve diğer bazı kiplerde, anlamı pekiştirmek ve yükleme olasılık anlamı vermek üzere –Dır eki de kullanıldığını ifade eder.²⁴⁵

Bedri Sarıca, isim ve isimleşmiş sözcüklerin yüklem olarak kullanılmasının ek eylemle olabileceğini belirtmiştir. Bu tür yüklemi olan cümleleri de isim cümlesi olarak tanımlamıştır.²⁴⁶

Ahmet Cevat Emre, Türkçede isim cümlesinin daha geniş olarak fiilden yüklemi olmayan çok geniş bir yer tuttuğunu ve çeşitlerinin ve oynadığı rollerinin çok olduğunu ifade eder. Bu cümlelerin yapılış bakımından ikiye ayrıldığını belirterek; bu cümleleri koşaç alanlar ve almayanlar olarak sınıflandırır.²⁴⁷

İsim cümlelerini, ek eylemin kullanımına göre; “Basit Zamanlı İsim Cümlesi” ve “Birleşik Zamanlı İsim Cümlesi” olmak üzere ikiye ayırarak inceledik.

²⁴³ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.164.

²⁴⁴ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, age., s.142.

²⁴⁵ Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, s.96.

²⁴⁶ Bedri Sarıca, age., s.118.

²⁴⁷ Ahmet Cevat Emre, agm., s.23.

1.2.1.1.1 Basit Zamanlı İsim Cümlesi

Basit zamanlı isim cümlelerinde, zaman bildiren bir ek bulunmaz. Bu cümlelerde ek fiilin geniş zamanı bildiren şekilleri kullanılır ve bu cümleler basit zaman ifadesi taşır.²⁴⁸

Basit zamanlı isim cümlesi ile ilgili metnimizde bulunan bazı örnekler:

Sonra para meseleleri var. (SD, s.33)

Belki hayatta en az üzerinde durulacak şey. (SD, s.80)

Para her zaman vardır. (SD, s.80)

Bende, sende yoksa, başkasında vardır. (SD, s.80)

Ve zaten varlığını, yokluğundan ayırmak kabil değildir. (SD, s.80)

Sonra hayat, kendisi bizi alıp sürükleyecek kadar zeki ve beceriklidir. (SD, s.80)

Hayır dostum, hayır, bunların hiçbirisi değil. (SD, s.80)

En büyük eksikliğimiz bunlar değildir. (SD, s.80)

Belli başlı yollarımızdan birisi orasıdır. (SD, s.160)

İhsan'la birkaç arkadaşı var. (SD, s.160)

Asıl evi de Beyoğlu'ndadır. (SD, s.160)

Bütün Boğaziçi'nde köy köy teşkilât var. (SD, s.160)

Şehir için tabî var. Boğaz'da herkes aşağı yukarı silâhlıdır. (SD, s.160)

Biz burada sadece herhangi bir ihtimale karşı müdafaa vaziyetindeyiz. (SD, s.160)

Mademki o kadar dostsunuz. (SD, s.277)

Aralarında size okuduklarımdan gayri birçok not vardır. (SD, s.277)

Hatta bazıları, günü gününe alınmış şeylerdir. (SD, s.277)

Bir müddet istirahate ihtiyacım var. (SD, s.278)

²⁴⁸ Mustafa Özkan, Veyisi Sevinçli, age., s.138

Beyhude değil. (SD, s.278)

Benimle oynadıkları da **caba.** (SD, s.278)

Sizin yüzünüz çok **solqun.** (SD, s.278)

Dikkat etmeniz **lâzım.** (SD, s.279)

Tabiatınız da çok **müsait.** (SD, s.279)

İtiraf edin, **öyle değil mi?** (SD, s.299)

Evet, **fena adamım.** (SD, s.299)

Söylediğinizden daha fena adamım. (SD, s.299)

Bütün kabahatim hayatla **oynamamdır.** (SD, s.299)

Ben **yaptıklarımı yüklenecek kadar kuvvetliyim!** (SD, s.299)

1.2.1.1.2 Birleşik Zamanlı İsim Cümlesi

Birleşik zamanlı isim cümlesi, ek eylemin hikâye, rivayet, şart birleşik zamanları ile kurulmaktadır.

Birleşik zamanlı isim cümlesi ile ilgili metnimizde bulunan bazı örnekler:

Bu, **satıcı seslerinin sıtmalı hüznünü arttırdığı o bahar akşamlarından biriydi.**
(SD, s.33) Sabiha hepimizden **sakindi.** (SD, s.34)

Bu gülüş, **benim çok içime dokunan bir gülüştü.** (SD, s.34)

O zaman her şey, herkes, her hadise onun için **birdi.** (SD, s.34)

Bu genç, düşünme düşünme konuşan ve konuştukça karşısındakini ister istemez düşünmeye mecbur eden adamı sevmek için behemehal onun dengi olmak **lâzım değildi.** (SD, s.45)

Böylece biri ondan uzakta, diğeri onun yanında **iki ayrı insan gibiydim.** (SD, s.69)

O yıllarda, İstanbul'un en parlak, en kışkandırıcı evlenmeleri, Sakine Hanım'ın vasıtasıyla **olanlardı.** (SD, s.74)

Bu başarının başlıca sırrı, *Sakine Hanım'ın çok realist yaradılışında idi.* (SD, s.74)

Fakat İstanbul'dakiler, gidenlerin dönmemesine o kadar alışmışlar, insanlarımız altı yıldır, birbirlerini tekrar görmekten o kadar ümit kesmişlerdi ki, Tevfik Bey gibi, biraz canını sıkkan misafirini kovan, çocuğunun doğduğu gece kendisine müjde vermeye gelen kadıncağızı kovduktan sonra yorganını başına çekip uyuyan bir adam bile beni görmekten ağlayacak derecede *mesuttu.* (SD, s.159)

Zarfın içinde, Maydos'taki malzemeyi Anadolu'ya kaçırılanların adı *vardı.* (SD, s.159)

Ben *yanındaydım.* (SD, s.159)

Arif Efendi'nin bu listeyi derhal teslim etmeyeceğine *emindik.* (SD, s.159)

Bununla beraber gözlerinin içinde, etrafla ve kendisiyle alay ettiği zamanlar peyda olan ve “Ben şu anda daha ziyade bir muziplik yapıyorum!” diyen bir parıltı *vardı.* (SD, s.170)

Bütün arkadaşlar davacı olurlar benden, hatta ruz-ı kıyamette bile... derken, bu söylediklerine üst üste her türlü yeminle babamı behemehal inandırmaya çalışırken *gözlerinde seyrettiğim parıltıydı bu!* (SD, s.170)

Tevfik Bey'in Boğaz sularını kendi zevkinin malikânesi addettiği *âşikârdı.* (SD, s.170)

Ne olsa ilk günlere rağmen vaziyet *iyidir.* (SD, s.161)

Eskiden Anadolu demiryollarında hat *komiseri idi.* (SD, s.184)

Çekirdekten *yetişme idiler!* (SD, s.195)

Bu *bir Sivas türküsü imiş.* (SD, s.206)

Öteki ise *Seferberlik'in sonlarına doğru çıkan bir türkü idi.* (SD, s.206)

O gün itiraz edemeyeceğim tek cümle *bu idi.* (SD, s.209)

Fakat Kudret Bey *böyle idi.* (SD, s.213)

İhsan'ın yanımında bulunuşu buna mâni idi. (SD, s.218)

Fakat o anda bir ârıza idi. (SD, s.220)

Haşan Basri'nin bir adı da Elmulahhas idi. (SD, s.227)

O devrin şairlerinin ve muharrirlerinin kendisi için yazdığı şiirler ve nesir parçaları, hatta aralarındaki mahremiyeti büyükçe bir eser içinde sadece ima eden sayfalara varıncaya kadar yine ezberinde idi. (SD, s.230)

Muhlis Bey, Madam Elekciyan'ın ilk âşığı idi. (SD, s.230)

Boyu kısa olan Behçet Bey'in, hizmetçisini merdivende kabul etmek ve böylece aradaki farkı ödetmek âdeti idi. (SD, s.235)

Bugünlerin efkârıumumiyei telâşa düşüren vakalarından biri de Konya isyanı idi. (SD, s.237)

Fakat asıl kazanç büyük iş adamlarında ve onlarla işbirliği yapmış her cinsten atılğan, vesvesesiz, binaenaleyh kıymet fikri az insanlarda idi. (SD, s.243)

Mizacındaki soğukluğu, sanki uysallığıyla telâfiye karar vermiş gibi idi. (SD, s.245)

Akşamları çaldığı Rus lokantasında bazı bazı onu dinleyen İhsan'ın fikri ise “Halk ile büyük sanat ananelerinin arasındaki mesafede kaybolacağı” merkezinde idi. (SD, s.248)

Mütareke senelerinin belli başlı kazançlarından biri de adalet makinesinin işleyiş tarzına halkın dikkati, muhakemeler etrafında, velev ferdî olsun, kızırgan asabiyeti idi. (SD, s.259)

Bu, zaruretle girdiğimiz değişme yolunda büyük bir merhale idi. (SD, s.259)

Ayrıca Sabiha'nın fotoğrafı da masanın üstündeydi. (SD, s.277)

Vaziyetimiz hakikaten garipti. (SD, s.299)

Karşımda, hiç olmazsa yirmi dört saat bir katil olduğundan şüphe ettiğim bir adam vardı. (SD, s.299)

İşin garibi az çok hakkı da vardı. (SD, s.299)

Fakat onu kötü ve âdi bilmekten, istemediğim hâlde mesuttum. (SD, s.299)

Öbürü de, mektupta paşanın Frenklerin “lapislazuri” adını verdiklerini söylediği *lâcivert taştan oyulmuş küçük bir Mısır mumyası idi*. (SD, s.305)

1.2.1.2 Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimlenmiş fiil olan cümlelere fiil cümlesi olarak tanımlanır.

Fiil cümlesi için eserlerde farklı terimlerin kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar; fiil cümlesi, eylem cümlesi, fiil cümleleri; fiil cümlecikleri, fiil (eylem) cümlesi eylem tümcesi gibi terimlerdir.²⁴⁹ Biz bu çalışmada fiil cümlesi terimini kullanmayı tercih ettik..

Bilal Aktan, yüklemi çekimli bir eylem olan cümleyi fiil cümlesi olarak tanımlar. Kip ve şahıs bildiren bütün fiillerin yargı taşıdığını bildirir. Yargı, emir kipinin 2.tekil şahıs dışında her zaman ekle yapıldığını bildirir. Her türlü oluş ve kılışın fiil cümleleri ile karşılandığını ifade eder.²⁵⁰

Rasih Erkul, yüklemi çekimli bir eylem olan cümleleri fiil cümlesi olarak tanımlamış ve bildirme ve istek kipinde kurulduklarını belirtmiştir. Yüklem yalın veya birleşik zamanlı olabileceğini, anlam açısından da olumlu, olumsuz ve soru şeklinde bulunabileceğini aktarmıştır.²⁵¹

Sıddık Akbayır, yüklemi çekimli bir fiille kurulan, iş-kılış, durum ve oluş bildiren cümleleri fiil cümlesi olarak tanımlar. Bu tür cümlelerde yüklem, fiil, kip ve kişi unsurlarıyla kurulmaktadır.²⁵²

Muharrem Ergin, predikatı eylem unsuru müstakil bir eylem olan cümleleri fiil cümlesi olarak tanımlar. Tam teşekküllü eylem cümlesinde eylem geçişli ise fiil, fâil, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf unsurları, eylem geçişsiz ise fiil, fâil, yer tamlayıcısı ve zarf unsurları bulunmaktadır.²⁵³

²⁴⁹ Başak Barak Yılmaz, age., s.285.

²⁵⁰ Bilal Aktan, age., s.111.

²⁵¹ Rasih Erkul, age., s.55.

²⁵² Sıddık Akbayır, age., s.133.

²⁵³ Muharrem Ergin, age., s.401-402.

Leylâ Karahan, Türk gramerciliğinde, -isim ve fiil cümlesi ayrımı kabul edilse de- Türkçede asli cümlelerin fiil cümlesi olduğu, isim cümlesinin ancak fiil yardımıyla kurulabileceği görüşünün hâkim olduğunu ifade eder.²⁵⁴

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, yüklemi çekimli bir eylem olan cümleleri fiil cümlesi olarak tanımlamışlardır. Şart kipi dışında sekiz fiil kipi ile temel cümle oluşturulabilir. Bildirme kipiyle kurulan cümleler bir oluşu, bir durumu zaman ve yer içerisinde hüküm yoluyla aktarırlar. Tasarlama kipleriyle kurulan fiil cümleleri ise bir duyguyu, düşünceyi, isteği belirtme ifadesi bulundurlar. Tasarlama kiplerinde zaman kavramı bulunmaz. Şart kipi cümleye şart anlamı katar ve yargıyı bir şarta bağlar. Bu kipin aynı zamanda istek ve dilek görevleri de bulunmaktadır.²⁵⁵

Yukarıdaki tanımlardan hareketle, fiil cümlesini şu şekilde sınıflandırdık:

1.2.1.2.1 Kuruluşlarına Göre Fiil Cümleleri

1.2.1.2.1.1 Basit Çekimli Fiillerle kurulan Fiil cümleleri

Bir düşünceyi bir hükmü yalnız bir çekimli fiille aktaran cümlelerdir. Bu tür cümleler ile ilgili metnimizde bulunan bazı örnekler:

1.2.1.2.1.1.1 Bildirme Kipleriyle Kurulanlar

1.2.1.2.1.1.1.1 Geniş Zaman Kipinde Olanlar

İlk günü çok samimî olduklarımızı, her gün gördüklerimizi çağırırız. Sonra yavaş yavaş kendileri gelirler. (SD, s.79)

Binaenaleyh avucumda olmasını tercih ederim. (SD, s.249)

Araba bulursak Beyoğlu'na seni götürürüm. (SD, s.264)

Fakat Taksim'de arabadan ineceğim zaman:

Nâsır Paşa'ya söyle, çok dikkatli olması icap eder. (SD, s.265)

²⁵⁴ Leylâ Karahan, "Türk Gramerciliğinde İsim Cümlesi-Fiil Cümlesi Tartışmaları" Prof. Dr. Mehmet Özmen Adına Sözdizimi Çalıştayı Bildirileri, Karahan Kitabevi, 2015, s.2.

²⁵⁵ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.162.

Süleyman Bey hakkındaki endişelerine gelince: Bana kalırsa hiç yorulma, onu ne sen, ne ben ıslah **edebiliriz!** (SD, s.265)

Ben, sizin sözünüzü her zaman **dinlerim...** (SD, s.265)

Bu meselede **dinlemezsin!..** (SD, s.265)

İstersen gelecek cuma gel, beraber Yenikapı Mevlevihanesine **gideriz.** (SD, s.265)

Bilirsiniz ki, sizi evlâdım gibi **severim.** (SD, s.293)

1.2.1.2.1.1.2 Şimdiki Zaman Kipinde Olanlar

Her gün annemin bir şeyi **gidiyor.** (SD, s.33)

Bıkmıyorlar, hiç **bıkmıyorlar.** (SD, s.34)

Şimdi İstanbul’da zümreler değil, fertler **mücadele ediyor.** (SD, s.265)

Kendisine sarıh bir şey bilip bilmediğini sorunca:

Hayır, **bilmiyorum.** (SD, s.265)

Fakat ortalıkta gözle görünecek şekilde bir şeyler **dönüyor.** (SD, s.265)

Şişli’ye geçtiğimizden beri **gelmiyorsun!** (SD, s.265)

Ayıp **yapıyorsun.** (SD, s.265)

Nuran bile seni **soruyor.** (SD, s.265)

“O karışık saçlı bey bir daha gelmeyecek mi bize?” **diyor.** (SD, s.265)

Atiye teyzenin, Behçet Bey’in konsolundan yıllarca evvel çaldığım resmi de hayata, Alâiyeli Ahmet gibi **bakıyor.** (SD, s.272)

Bir kâğıt parçası üstünden bu apaçık gözler, her şeyi peşinden sürükleyerek hayata **bakıyor.** (SD, s.272)

O bakışlarda her şey diriliyor, ezeli bir hasrette bir ölmezlik suyundaymış gibi **yıkanıyor.** (SD, s.272)

Atiye teyzenin gözleri, yaşanmamış ömrünün arasından hayata dua eder gibi **bakıyor.** (SD, s.272)

Süleyman Bey'in odasında gördüğüm kız da **bakıyor.** (SD, s.272)

O da canlı. Fakat başka türlü **bakıyor.** (SD, s.272)

Talihinin arkasından **bakıyor.** (SD, s.272)

Doğmamış çocuklarının gözleriyle **bakıyor.** (SD, s.272)

Belki doğurduktan sonra, süt verirken üstüne yanlışlıkla abanarak boğacağı çocukların gözleriyle **bakıyor.** (SD, s.272)

Belki de bu cesareti gösteremediği için; dilenecek, hakaret görecektir, şehir kaldırımlarında sürünecek çocuklarının gözleriyle **bakıyor.** (SD, s.272)

Fakat onun kendi bakışlarını **bilmiyorum.** (SD, s.272)

Fakat bazılarını **biliyoruz.** (SD, s.272)

Behçet Bey, sabahleyin bol zeytinyağında yüzdüğünü gördüğüm balıkların gözleriyle **bakıyor.** (SD, s.272)

Ama, muhteşem yıldız çerçeve aynasının içinde Talât Bey'in hiç görmediğim gözleri, bana bu aynayı hediye eden Behçet Bey'den çok başka türlü **bakıyorlar.** (SD, s.272)

O da hayatın gözleriyle ve hayata **bakıyor.** (SD, s.272)

Affettiği hayata **bakıyor.** (SD, s.272)

Bulutların yıldırım ve şimşek kokusunu **koklayabiliyor.** (SD, s.273)

İnsan hayatla dövüştüğü zaman ona başka türlü **bakıyor.** (SD, s.273)

Şimdi Anadolu'da dövüşenlerin hepsi hayata başka türlü **bakıyorlar.** (SD, s.273)

Belki onun gözleriyle **bakıyorlar.** (SD, s.273)

Hepsi bana **bakıyor.** (SD, s.273)

Kimi sadece **soruyor.** (SD, s.273)

Kimi yardım istiyor, kimi, peşimden gel, **diyor.** (SD, s.273)

Bir hafta evvel mahkemede gördüğüm adamın bakışları, sadece gizlenecek yer arıyor; Muhlis Bey'in bakışları, ben hayatın efendisi olmak isterim! **diyor.** (SD, s.273)

Ben Busefalus'la oynar gibi hayatla oynuyorum, **diyor.** (SD, s.273)

İhsan'ın bakışları sadece **düşünüyor.** (SD, s.273)

Ben bu saati iyice çözmeden hiçbir iş göremem, **diyor.** (SD, s.273)

Ve bir hülyaya çok benzeyen bu işte bazen kendisini, bazen elindeki saati **kaybediyor.** (SD, s.273)

Nâsır Paşa'nın bakışları hayalindeki İtalyan bahçelerinden kendisiyle ölecek bir mâziye **bakıyor.** (SD, s.273)

Kudret Bey, borçlarının, birikmiş kinlerinin, hacaletlerinin arasından çok küçülmüş, biçare bir mahlûk gibi **bakıyor.** (SD, s.273)

Sabiha'nın bakışları, Mahur Beste'nin arasından, daha şimdiden Atiye teyzenin, Talât Bey'in bakışlarıyla **bakıyorlar.** (SD, s.273)

Bazen de bana ebediyen darılmış gibi **bakıyor.** (SD, s.273)

Bir akşamüstü, yağmur altında yüzüme bakmadan baktığı gibi **bakıyor.** (SD, s.273)

Çünkü ben bir mâzi aynasından, benim olmayan bir aynadan, benim olmayan bir yığın aynalardan hayata **bakıyorum!** (SD, s.273)

Onun hayatımı zehirleyeceğini **biliyorum.** (SD, s.273)

Ona her baktıkça kendimi, bütün hayatıma tasarruf eden bir mâzinin bağlarıyla bağlanmış **görüyorum.** (SD, s.273)

1.2.1.2.1.1.1.3 Görülen Geçmiş Zaman Kipinde Olanlar

Yanına yaklaşınca Sabiha'nın tir tir titrediğini **gördüm.** (SD, s.33)

Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkar çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendi'nin Göztepe'deki köşküne **gidemedim.** (SD, s.7)

Benimle beraber Tıbbiye 'ye girmek için İstanbul'a gelen iki mektep arkadaşımınla Sirkeci'de küçük ve epeyce kirli bir otele **indik.**(SD, s.7)

Ve tekrar ağlamağa **başladı.**(SD, s.33)

Onlar mahallemize, Balkan Harbi'nin o kadar acı olan son senesinde **taşındılar.** (SD, s.27)

O akşam Sabiha bizde **kaldı.**(SD, s.34)

Paraskevi'yi görür görmez Sabiha **sordu:** (SD, s.34)

Yemekte Sabiha'nın solgun yüzü hepimizi **üzdü.** (SD, s.34)

Sonuna doğru gülmeye bile **başladı.** (SD, s.34)

O gece ben, Sabiha'da o yaştaki bir insan için hakikaten şaşılacak bir talih sezişi, bir vaziyeti olduğu gibi görme kudreti ile, onunla tam zıt yapan, hatta onu yenen bir nevi üste çıkmak arzusunun ve belki de yaradılıştan gelme bir kayıtsızlığın beraber yürüdüklerini hisseder gibi **oldum.** (SD, s.34)

Daha sonraları onu yakından tanıyınca bu kayıtsızlığın onda karanlık bir gecede üstü açık bir bostan kuyusu gibi beklediğini **gördüm.** (SD, s.34)

Böyle zamanlarda eğer iradesiyle silkinmezse, hususî bir vaziyet almazsa kül rengi bir boşluk içinde yüzüyor, **sanırdınız.** (SD, s.34)

Nitekim annesiyle babası geldiği zaman böyle **oldu.** (SD, s.34)

Bütün gece Sabiha'nın yüzünde tek bir ifade **görünmedi.** (SD, s.34)

Taştanmış gibi gidecekleri saati annemin dizi dibinde **bekledi.** (SD, s.34)

Kız gittikçe artan bir süratle birkaç defa daha **döndü.** (SD, s.157)

Sonra yere atladı ve yüzünü elleriyle kapatarak bahçenin çimenleri üzerine **oturdu.** (SD, s.157)

Birkaç dakika böyle dinlendikten sonra ayağa **kalktı.** (SD, s.157)

Tevfik dayım da **götürdü.** (SD, s.157)

Sonra iki elini birbirine çarparak meselenin bu kadar basit olduğunu bana bir daha **ispat etti.** (SD, s.157)

O zaman kendimi tanıtım ve dayısını görmek istediğimi **söyledim.** (SD, s.157)

İlk önce koşarak evin kapısına doğru **gitti.** (SD, s.157)

Fakat içeriye **qirmedi.** (SD, s.157)

Yalnız Mercan **hastalandı.** (SD, s.157)

Beni bahçenin bir köşesindeki köpek kulübesine kadar **götürdü.** (SD, s.157)

Bütün başı, kulakları, kuyruğu, vücudu sevinçten rpermeler içindeydi; fakat yerinden **kalkamadı.** (SD, s.158)

Küçük kız başını okşayınca hastalığını kendi de kabul etmiş gibi tekrar eski hâline **döndü.** (SD, s.158)

Bunu geçen sene bizim köşke zorla yerleşen Fransız binbaşısı bana **hediye etti.** (SD, s.158)

Biz kulübeden dönerken Tefik Bey pencerede **göründü.** (SD, s.158)

Hiç de böyle olmadı. Beni “Hoş geldin evlâdım!” diye sofanın merdiveninde **karşıladı.** (SD, s.158)

Bu ıstırap günlerinde insanların, yanı başlarından biraz uzaklaşmış olanları tekrar görünce deli gibi sevindiklerini sonra **ğrendim.** (SD, s.158)

Mihailof’un Muhtar’ın tesiri altında olduğunu, hatta bu falcılık işinde bile onun tarafından idare edildiğini çok sonra **ğrendim.** (SD, s.248)

Yuneşka ve kardeşiyle münasebetim dahi, Sabiha meselesinde beni pek **ilerletmedi.** (SD, s.248)

Muhtar’ı Mihailof’un atölyesinde birkaç defa **gördüm.** (SD, s.248)

İlk defasında, beni büyük bir dostlukla **kabul etti.** (SD, s.248)

Sonra kim olduğumu öğrenince, lafı hemen orada kesti, aramıza o kadar düşmanca bir mesafe koydu ki, kendisine Sabiha'ya dair hiçbir şey soramadım. (SD, s.248)

Öbür tesadüflerde hep bu tel örgüler, terk edilmiş siperler, epeyce dinamit döşenmiş lağımlar bulunan o yeni hat arası boşluklara benzeyen mesafenin üstünden selâmlaştuk. (SD, s.248)

Bu, beni o kadar rahatsız ediyordu ki, bir gün kendisinden, hemen o anda hayatımda bu kadar kötü rol oynayan bu adamla hesaplaşmak isteyen bir çehre ile izahat istedim. (SD, s.248)

O akşam bunu bana Muhlis Bey anlattı. (SD, s.248)

Ondan sonra Muhtar, bana karşı daha dost davrandı. (SD, s.248)

Muhtar'ı ondan sonra bir müddet sık sık Kudret Bey'in yanında gördüm. (SD, s.249)

Bir kere de beni ziyarete geldi. (SD, s.249)

Aramızda beni hâlâ şaşırtan uzun bir konuşma oldu. (SD, s.249)

O günlerde Muhtar'ı bir kere de Garden Bar'da gördüm. (SD, s.249)

Nitekim ertesi sabah, şuraya buraya serpiştirilmiş yedi sekiz cümleden gayrisi olduğu gibi çıktı. (SD, s.264)

Onun için yine Nuruosmaniye'deki İkbal kıraathanesine uğrayarak Kudret Bey'e, isterse Beyoğlu'na beraber çıkmamızı, isterse Nâsır Paşalarda beni beklemesini, fakat verilmiş bir söz yüzünden Beyoğlu'nda bir müddet serbest kalmam gerektiğini söyledim. (SD, s.264)

Bir de sofrada onu beklemek istemediğim için saat yedi, yedi buçukta Kudret Bey'i dama tahtasının önünden behemehal kaldırmasını kahve sahibi kardeşlerden rica ettim. (SD, s.264)

Hem oyuna bir göz atmak, hem de Kudret Bey'e "Allaha ısmarladık!" demek için tekrar masaya yaklaşıncı Tevfik Bey alayla beni süzdü ve eliyle "otur!" der gibi bir işaret yaptı. (SD, s.264)

Kendisine bir yığın işim olduğunu, akşam da Nâsır Paşalarda yemeğe gideceğimi söyleyerek beni affetmesini rica ettim. (SD, s.264)

Bunun üzerine Tevfik Bey:

O hâlde beraber çıkalım, dedi. (SD, s.264)

Tevfik Bey, ilk önce yaptığım işler hakkında bana bir yığın sual sordu. (SD, s.264)

O sabah Süleyman Bey'in perişan hâlini, muhakeme hakkında düşündüğüm şeyleri, yazdığım yazıya kadar anlattım. (SD, s.265)

O, beni gözlerinde her zaman tesadüf edilen o çocukça muzip parıltıyla dinledi. (SD, s.265)

Müthiş bir faaliyettesin... görüyorum, dedi. (SD, s.265)

İş değişti. (SD, s.265)

Unutma, söyle, diye tembih etti. (SD, s.265)

Sen de ihtiyatlı ol! diye ilâve etti. (SD, s.265)

Bâki Bey bize Bayati âyinini yâd etti. (SD, s.265)

Elini öperek ayrıldım. (SD, s.265)

Muhlis Bey, söylediklerime ehemmiyet vermeden, odaya girer girmez kanepenin üzerindeki iskelet kafasına, bir sirkte Hamlet numarası yapıyormuş gibi birdenbire koşan ve onunla senli benli konuşmağa başlayan Busefalus'un yanına gitti. (SD, s.291)

Onu boynundan tutarak felsefi mülâhazalarına son verdi. (SD, s.291)

Birdenbire yüzüme, sonra ellerine baktı. (SD, s.291)

Hakkın var, dedi ve köpeği bu sefer tasmaından tutarak yatağımın ucuna oturdu. (SD, s.291)

Ona dün sabahtan beri başımdan geçen şeyleri, Sabiha'ya tesadüfümü ve bir de Nâsır Paşa'yı, hatıraları müstesna, anlattım. (SD, s.291)

Süleyman Bey'in macerasına tahmin ettiğim kadar gülmedi. (SD, s.291)

Sadece birkaç defa “zavallı adam...” diye söylendi. (SD, s.291)

Nâsır Paşa'nın hikâyesine de pek aldırmadı. (SD, s.291)

Bu son cümlemin alayına rağmen, odaya girdiği zamanki üstün tavrını bir daha alamadı. (SD, s.291)

Ve eliyle masanın üstüne bıraktığı makaleyi işaret edip odadan çıktı. (SD, s.291)

O gün üç misafir kabul ettim. (SD, s.292)

İlk misafirim, İbrahim Bey oldu. (SD, s.292)

Kim gelirse gelsin, yataktan kalkmayacağıma yemin ettiğim için, kartını getiren hizmetçiye yukarıya çıkarmasını söyledim. (SD, s.292)

İbrahim Bey, büyük bir vakar ve azametle odaya girdi. (SD, s.292)

Fakat benim yatakta yattığımı görünce yüzü değişti. (SD, s.292)

Evvelâ sıhhatimi sordu, hafif soğuk algınlığından şikâyet ettim. (SD, s.292)

Kâğıtta hesabı yazılıdır, diye masanın üzerine bıraktı. (SD, s.292)

Bittabi kendisine altın olarak aldığı parayı banknot olarak ödediğini söylemedim. (SD, s.292)

İbrahim Bey, kendisini o kadar üzdüğü anlaşılan bu borçtan kurtulur kurtulmaz, birdenbire talâkatı açılmış gibi anlaşılması güç bir nutka başladı. (SD, s.292)

Ailemizle olan münasebetini, benim kendisinin evlâdı sayılabileceğimi, bana birkaç defa hatırlattı; yaş dolayısıyla birtakım hatalara düşmemin tabîi olduğunda, bende kendimi bir hata kuyusunda boğuluyorum vehmini uyandıracak kadar ısrar etti; mamafih akıl ve dirayetim dolayısıyla bunun pek vârit olmadığını söyleyerek yarım saat beni içine tıktığı kör kuyudan bir çırpıda çıkardı. (SD, s.292)

Bunlardan sonra, sıra memleketin politik vaziyetine geldi. (SD, s.292)

Eliyle havaya birtakım işaretler çizerek bu politikanın çok vahim bir şey olduğunu bana ispat etti. (SD, s.292)

Nihayet asıl meseleye **geldi.** (SD, s.292)

Kendisine, babama olan borcunu babama göndermesinin daha doğru olacağım, mamafih derhal ona yazarak parayı iade ettiğini bildireceğimi, iş meselesine gelince ticaretle hiç alâkam olmadığını, hele hürriyetimi muhafaza hususunda kararımın hiç değişmeyeceğini birkaç kelimedede **anlattım.** (SD, s.292)

Hiç kimsenin maiyetine giremem. Beni mazur görün, **dedim.** (SD, s.292)

Bu cevabım üzerine İbrahim Bey, beş on dakika daha **oturdu.** (SD, s.292)

Sonunda, konuşmaya hevesli olmadığımı görünce gitmek üzere **kalktı.** (SD, s.293)

Fakat talihim icabı, beni tanıyanlardan hiçbirisi yanımdan, birkaç faydalı nasihat vermeden ayrılmadığı için, o da hiç olmazsa kapıdan çıkarken:

Bari, dikkatli olunuz, **dedi.** (SD, s.293)

Ben bunu kendisine **vaat ettim.** (SD, s.293)

Çıkarken paltosunun cebinden benim çalıştığım gazetenin sarktığını **gördüm.** (SD, s.293)

İbrahim Bey gittikten on, on beş dakika sonra hizmetçi tekrar geldi ve çok kibar, güzel bir beyin beni behemehal görmek istediğini haber **verdi.** (SD, s.293)

Yukarıya almasını, fakat daha evvel, rahatsız olduğumdan bahsetmesini **söyledim.** (SD, s.293)

Biraz sonra odanın kapısından Muhtar Bey **girdi.** (SD, s.293)

Bütün hâlimden geceyi uykusuz geçirdiği anlaşılıyordu. Beni yatakta görünce evvelâ:

Neyiniz var, hasta mısınız?., diye **sordu.** (SD, s.293)

Hayır, **dedim.** (SD, s.293)

Sadece yorgunum ve dinlenmeğe karar **verdim.** (SD, s.293)

Bir koltuk çekerek karşıma **oturdu.** (SD, s.293)

Sizi ancak birkaç dakika rahatsız edeceğim, dedi. (SD, s.293)

Senelerden sonra rast gelip de gerek oğullarının, gerek kendisinin servetinden bahsedince, yine aynı cevapları, sadece iki haddi yer değiştirmiş olarak dinledim. (SD, s.306)

Birkaç milyon servetine rağmen yaşayış şekil ve kıyafeti de değişmedi. (SD, s.306)

Muhtar'ın metotlarından hiçbirini terk etmeden kazandı. (SD, s.306)

Üstelik, Muhtar'ın şahsiyetindeki ölçsüzlük onda bulunmadığı için, her yaptığını kanuna uydurarak yaptı. (SD, s.306)

Gazete, hakikaten çıkıyormuş gibi söylüyorsunuz, Kudret Bey, dedi. (SD, s.307)

Kudret Bey, elindeki taşı bırakarak içini cekti. (SD, s.307)

Bununla beraber bir akşam geldi ve bu akşam hayatımın en garip maceralarından biri oldu. (SD, s.307)

Birdenbire Madam Elekciyan kapıyı adeta yıkarak içeriye girdi ve bana çok şık bir hanımın beni aşağıda beklediğini söyledi. (SD, s.307)

Koşa koşa merdivenlerden indim. (SD, s.308)

Benim merdivenden yuvarlanırcasına inişimi görünce başını kaldırarak güldü.

Odama çıkıktık. (SD, s.308)

Ne lodos... Ne lodos... dedi. (SD, s.308)

Mantosunu çıkarıp sobanın yanma kuruyacak şekilde koydu. (SD, s.308)

Sonra bir köşeye oturdu. (SD, s.308)

Hoş geldin, dedim. (SD, s.308)

Yüzüme anlamıyormuş gibi baktı. (SD, s.308)

Yanma yaklaştım. (SD, s.308)

Neyin var Sabiha?.. dedim. (SD, s.308)

Sonra birdenbire ayağa **kalktı**. (SD, s.308)

Pencereye doğru **gitti**. (SD, s.308)

Dışarıya adeta korka korka **baktı**. (SD, s.308)

Cemal, sen kendine başka bir yer bul, **dedi**. (SD, s.308)

Madam Elekciyan işi başka türlü **hâletti**. (SD, s.308)

Muhlis Bey, bu akşam yok. **dedi**. (SD, s.308)

Bize yemek **hazırladı**. (SD, s.308)

Hatta biraz da rakı **buldu**. (SD, s.308)

1.2.1.2.1.1.1.4 Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipinde Olanlar

Ve nihayet Doktor Refik'ten kurtulmak için onu saraya **jurnal etmiş**. (SD, s.8)

Hamîd devrinde bu hediyeler, nezirler, adaklar **azalmış**. (SD, s.21)

Düşün, on sene Avrupa'da **yaşamış**. (SD, s.59)

Tiyatrolara gitmiş, balolara gitmiş, güzel şeyler **görmüş...** (SD, s.59)

Daha dün yeni oda takımı **almışlar?** (SD, s.61)

Polis Paşa'nın parmaklarının arasında buruşuk, yeşil bir kâğıt görmüş ve bunun bir tiyatro ilânı olduğunu **anlamış**. (SD, s.323)

1.2.1.2.1.1.1.5 Gelecek Zaman Kipinde Olanlar

Kudret Bey **gecikecek...** (SD, s.67)

Ah Yarabbim, bak şimdi de en sevdiğim yastığımla masayı **temizleyecek!** (SD, s.96)

Bunu sonra **anlatacağım**. (SD, s.248)

Ama sen sözümü **dinlemeyeceksin**. (SD, s.265)

İhsan da **gelecek!** (SD, s.265)

Bir gün onlara atlayacağım. (SD, s.274)

O zaman dağların, denizlerin, otsuz ovaların ve yanık köylerin üzerinden aşacağım. (SD, s.274)

Aşılması onlardan daha güç, daha imkânsız benlik davalarının üstünden gececeğim. (SD, s.274)

Bu gidişle politikayı onlara teslim edeceğiz. (SD, s.279)

Tevfik Bey'i yakında görecek misiniz? (SD, s.279)

Evi de satacağım. (SD, s.279)

Ne kadar kâğıt varsa yakacağız. (SD, s.279)

Benim sizden küçük bir ricam olacak. (SD, s.294)

Yakında Kudret Bey'le bir gazete çıkarcacağız. (SD, s.294)

Gazete hemen bu aylarda çıkacak. (SD, s.294)

Kadroyu tanzim edeceğim. (SD, s.302)

Yarından itibaren matbaa meselesini hâlledeceğiz. (SD, s.302)

Çünkü enflasyon yüzünden çok ucuza mal olacak. (SD, s.302)

Beş on kuruş kaybetsek bile işimizi vaktinde görmüş olacağız. (SD, s.302)

İşe elverişli bir yer bulursak alacağız. (SD, s.302)

Bizi yakında evine çağırarak... (SD, s.302)

Fakat gazete çıkınca görecekler! (SD, s.302)

1.2.1.2.1.1.2 Tasarlama Kipleriyle Kurulanlar

1.2.1.2.1.1.2.1 Şart Kipinde Olanlar

Her sabah muntazaman kuruldukları için yapmacık da olsa devamlı bir bahar havasını etraflarına tekrar eden bu kuşlara Madam Elekciyan Tahir ile Zühre adını vermişti. (SD, s.226)

Senin yüzünden bazı sevdiğim şeylerden mahrum olsam bile, yine seni severim. (SD, s.233)

Ben, bütün arkadaşlarım, herkes günün şartları içinde olsa bile yine her zamanki gibi yaşıyorduk. (SD, s.240)

Bununla beraber velev ki bu kadar mühim bir cürmün cezasız kalması pahasına da olsa Sabiha'nın sevdiği adamın bir felâketten kurtulmasına çok sevinmiştim. (SD, s.249)

Muhtar Bey olduğunu, moruğu acıyarak yanma aldığını, kendisi olsa kapı dışarı edeceğini, buna da hak kazandığını söyledi. (SD, s.258)

Fakat ne olsa adamın etrafını sarmıştık. (SD, s.266)

Fakat ne olsa yine, beklenmeyen şeylerin her an taarruzundan kurtulmuş oluyordum. (SD, s.275)

1.2.1.2.1.1.2.2 Emir Kipinde Olanlar

Akrabamdan bir insandan bahsederken “Beyefendi” vasfını kullandığım için okuyucularım beni ayıplamasın! (SD, s.7)

Sizi bekliyorum, behemehal geliniz. (SD, s.209)

Bu barbar dostunuzu da beraber getiriniz. (SD, s.209)

Sakın unutmayın! (SD, s.209)

Babana da mektup yaz! (SD, s.265)

1.2.1.2.1.1.2.3 İstek Kipinde Olanlar

Yahut bize uğra da sıhhat haberini verirken yalancı cıkmayalım! (SD, s.265)

1.2.1.2.1.1.2.4 Gereklilik Kipinde Olanlar

Göz, el ve kafa hep beraber çalışmalıdır.(SD, s.18)

El çalışmalı, öbürleri adeta fark etmeden onunla beraber yürümeli.(SD, s.18)

1.2.1.2.1.2 Birleşik Çekimli Fiillerle Kurulan Fiil cümleleri

1.2.1.2.1.2.1 Hikâye Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklem Olması

1.2.1.2.1.2.1.1 Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Fakat hiçbirisi olan biteni tabîî şeyler gibi göstermeye, yahut unutturmaya, onu oyalamağa çalışmıyordu.(SD, s.34)

Yabancıyı sayıldığı bu sofrayı, bu insanları hiç yadırgamıyordu. (SD, s.34)

Yalnız ara sıra başını arkasına atarak sanki kötü bir düşünceyi yahut taliinin şuurunu kovmaya çalışıyordu. (SD, s.34)

Fakat bu küçük kızın iç âlemini bir taraftan gayet iyi ifşa ediyordu. (SD, s.34)

Yarabbim neleri hatırlıyordu. (SD, s.38)

Bütün çocukluğunu, isterseniz inanmayın buna, hatta doğduğu zamanı dahi biliyordu. (SD, s.38)

Nitekim katlanıyormuş da! “İğreniyordum, ama bu da bir hayat... diyordum. (SD, s.207)

Ağaçlı bir yerde sabaha kadar beraber kalmışlar. “Ne konuş-tuk... Hiçbirini hatırlamıyorum” diyordu. (SD, s.207)

Sonra akşama kadar mezar kazdım. Çok derin olmasını istiyordum. İnsan eli değmesin istiyordum. (SD, s.207)

Bu yabancılık içimdeki çöküntüden geliyordu. (SD, s.220)

Etrafımda, bilerek, bilmeyerek, herkes birbirine karşı bu zulmü işliyordu. Bu nasıl oluyordu? (SD, s.220)

Nasıl tahammül ediyorlardı? (SD, s.220)

Belki de yaşarken bunun farkına varılmıyordu. (SD, s.220)

Zalim mazlûma, öldüren ölene sıkıca yapışmış, selin ortasında onunla beraber akıp gidiyorlardı. (SD, s.220)

Fakat bazen bir dalga insanı bir kenara atıyor, o zaman insan oyunu bütün çıplaklığıyla, korkunç ve sonsuz makineyi her parçası ayrı ayrı işler görüyordu. (SD, s.220)

Bütün bu çarklar bire karşı bütünün işlediğini gösteriyordu. (SD, s.220)

Herkes bütün hayatı kendiliğinden yükleniyordu. (SD, s.220)

Bir kolunu masaya yatırmış, sağ elinin baş parmağı ile ikinci parmağı arasında tuttuğu sigarasını ıçiyordu. (SD, s.220)

Böylece yer yer baş başa konuşmalar, yalan felâket haberlerini karşılayacaktı. Fakat biz de çok defa, resmî bir tebliğ yoksa haber alamıyorduk. (SD, s.239)

Gazetedeki işimiz biter bitmez arkadaşların toplandığı kahvelere gidiyor, orada vaziyeti münakaşa ediyorduk. (SD, s.239)

O zaman mermer masalar üzerinde haritalar, krokiler çiziliyor, askerlik işlerinde bizden tecrübeliler, Büyük Harp 'in, şehrin içinde kalmış artıkları olan ihtiyat zabitleri, mütekait askerler, bu krokilerde cephe hareketlerinin muhtemel safhalarını anlatıyorlardı. (SD, s.239)

Ara sıra kahve sahibi yanımıza geliyor, yavaşça, “Boyalı kalem kullanmayın, Allah aşkına!” diye yalvarıyordu. (SD, s.239)

Şehir, içten içe kaynıyordu. (SD, s.239)

Aklı başında olanların hemen hepsi umumî hayattan kendisini mesul addediyordu. (SD, s.239)

Bazen bu gizli harp birdenbire küçük veya büyük bir vakada alenileşiyordu. (SD, s.239)

Hulâsa, İctimaî tuğla veya kiremit, binanın kendisi olmuş, fertler tek başlarına içlerindeki kıymet hükümleriyle yaşıyorlardı. (SD, s.239)

Mevki, para, rahat yaşamak ihtirası her an ve herkesin karşısında şeytanî bir iğva gibi gizli sofrasını açıyor ve çok tel- kinli işaretlerle **davet ediyordu.** (SD, s.239)

Ve bu davetin kuvveti şartlara ve şahsa göre **değişiyordu.** (SD, s.239)

Fakat bununla da **kalmıyordu.** (SD, s.239)

Dağılan İctimaî nizam bir yığın unutulmuş meseleyi, hapsedilmiş davayı ortaya çıkarmıştı. İdealin ve ahlâkın emirlerini kendinde hazır bulmayanların çoğu bu eski imparatorluk payitahtında, çok tehlikeli yol uğraklarında **kalıyorlardı.** (SD, s.239-240)

Etrafımda, iyi kötü, hayat türlü çehreleriyle **devam ediyordu.** (SD, s.240)

Ben, bütün arkadaşlarım, herkes günün şartları içinde olsa bile yine her zamanki gibi **yaşıyorduk.** (SD, s.240)

Ölüm, tırpanını yine işletiyor ve o konuştukça, her zaman olduğu gibi bütün sesler susuyor; aşk, müphem ümitler, yine içimizde yalancı aynalarını oynatıyorlar, herkes yine eskisi gibi seviyor, birleşiyor, ayrılıyor, çocuklar **doğuyordu.** (SD, s.240)

Bu değişiklik para işlerinde de **görünüyordu.** (SD, 241)

Beyaz Kafkas ceketli, ayağı siyah çizmeli, bol pudra içindeki kumral ve beyaz yüzleri düz çizgili, ince, eski hanımlarımızın kullandığı yemenileri andıran eşarplara sarılmış narin Rus kadınları ve kızları, çoğu prenses, kontes, yahut, yüksek burjuva ailesine mensup olduklarını iddia **ediyorlardı!** (SD, 241)

Her büyükçe kahvede tombala oynanıyor, muayyen saatlerde ışıklar kısılıyor, narin endamlı delikanlılar, Kafkas dansları, kadınlar ufak tefek plastik rakslar yapıyorlar, semtleri dolayısıyla daha kapalı, müşterisi daha âz yerlere, hiç olmazsa gezici çalgıcılar **uğruyorlardı.** (SD, s.241)

Yetmiş çeşit milletten insanın hep birden eğlendiği bu birkaç yüz metre uzunluğundaki cadde, kendi tevekkülünün ve ıstırabının gecesine kapanmış eski İstanbul'un yanı başında bugünün ekzotik romanlarında hikâyesini okuduğumuz bir nevi Şanghay veya Singapur gibi asıl maddesine çok derinden yabancı, haşin, köksüz ve gürültülü **parlıyordu.** (SD, s.242)

Fakat İstanbul'un neresi **eğlenmiyordu?** (SD, s.242)

Mühürdar Bahçesi, -o zamanlar Moda, bugünkü gibi parlamamıştı- çalgısıyla, eğlencesiyle İstanbul'un en uzak yerlerinden müşteri çekiyordu. (SD, s.242)

İstanbul'un çapraşık yollu, mescidi, bakkallı küçük mahallelerinde, o tahtadan kutu gibi evlerde, her ne pahasına olursa olsun haysiyetini muhafaza etmeğe, çocuklarını okutmağa, karısını, kızını iyi giyindirmeğe, temiz kıyafetle gezmeğe, misafir kabul etmeğe, şu ve bu vesile ile sağa sola, aile şerefiyle mütenasip hediye vermeğe mecbur insanlar, çoğu eski imparatorluğun rütbe ve nişan sahibi memurları, bir usta elinden çıkmış gibi düzgün zevki ile İstanbul'u ve hayatını benimsemiş insanlar kıt kanaat, gözyaşlarını içlerine akıtarak yaşıyorlardı. (SD, s.242)

Onun için oturdukları yere bakılıp orta hâili sanılan aileler yarı aç iken, küçük kulübelerde, üstü teneke örtülü barakalarda, hatta bazı medrese köşelerinde zurnalı, davullu, utlu, kemençeli eğlenceler oluyordu. (SD, s.243)

Bunların çoğu uçucu bir yıldız gibi parlayıp sönüyorlardı, bir kısmı ise tutunmasını biliyorlar, yavaş yavaş çabuk kazanılmış para, yer ve el değiştirmesi oldukça güç olan emlak ve akarla değişiyordu. (SD, s.243)

Bu yüzden şaşırtıcı izdivaçlar oluyor ve henüz ananelerini muhafaza eden, mâzisinin izi içinde yürüyen şehir, birdenbire şöhreti hâlâ istikbale ait bir ümit gibi kendilerinde yaşayan bir Tanzimat vezirinin veya büyükçe bir memurun kızıyla herhangi bir sonradan görmüşün evlenmesini kendi haysiyetine indirilmiş bir darbe telâkki ediyor, haberi gazetede okuyanlar başlarını sallayarak: "Ne günlere kaldık!" der gibi birbirlerine bakıyorlardı. (SD, s.243)

Onun insanlardan gizlendiğine, dostlarıyla alâkasını kestiğine inanmışım. Bununla beraber arıyordum. (SD, s.244)

Kudret Bey'le sık sık gittiğimiz Sakine Hanımlarda da onu göremiyordum. (SD, s.244)

Bu latif kadın, beni evin insanlarından biri addediyor, hayatının mahrem sanılabilecek her tarafını acıyordu. (SD, s.244)

O da Sabiha'nın bahsi geçince, İhsan'ın annesi gibi konusuyordu. (SD, s.244)

Yuneşka Tarlabası'ndaki bu evde, İda isminde şimalli bir kadınla beraber oturuyordu. (SD, s.245)

Uzviyetlerinin, erkek iştihasının, yanlış kurulmuş hayatın, kendi bünye hususiyetlerinin cezasını, her gün her saat ayrı bir işkence ile ödüyordlardı. (SD, s.245)

Yuneşka, maddesini yanındakilerinin ellerine terk ederek, İda, etrafındaki her şeye çılgın denebilecek bir isyanla kadın talihinin kötü tarafını yaşıyordu. (SD, s.245)

Hiçbir hususî kabiliyeti olmadan musikiyi seviyordu. (SD, s.246)

Fotoğraf atölyesini oldukça beceriksiz, fakat işinin ehli olan bir arkadaşı idare ediyordu. (SD, s.246)

Kalabalık yüzünden içeriye girmek kabil olmadığı için büyükçe bir halk kitlesiyle beraber bu safhaları, ağızdan ağıza hayret veren bir çabuklukla yayılan haberlerle medhalden takip ediyorduk. (SD, s.259)

Hadiseler uzadıkça tarafların kendi davaları etrafında kızıştıkları anlaşılmıyordu. (SD, s.259)

Hadiseler uzadıkça tarafların kendi davaları etrafında kızıştıkları anlaşılmıyordu. (SD, s.260)

Öyle ki, bir taraftan divanıharp kararları birbiri peşinden en büyük haksızlıkları yaparken öbür taraftan mahkemeler cesaret ve hakkaniyetle insanı şasırtacak kararlar veriyordu. (SD, s.260)

Mahkemenin aldığı yeni safha şuydu: O güne kadar İstanbul, öldürülenin Düzce taraflarından, zaman zaman şehre geldiği görülen bir köylü, sanığın da kendi işinde gücünde bir adam olduğunu sanıyordu. (SD, s.260)

Vak'a akşamı, adam kızının evinden geliyordu. İki ev arasındaki en kısa yol da - buna kimse itiraz etmemişti- Karacaahmet Mezarlığı'ndan geçiyordu. (SD, s.260)

Vakit buldukça avukatlık da yapan Sami Bey, bunun adlî bir zaruret olduğunu söylüyordu. (SD, s.263)

Yazımda katil hakkındaki şüphelerimden bahsetmeden, fakat bilhassa bu katilin Üsküdar taraflarında oturanlar veya alâkası olanlar içinde aranması lâzım geldiğinde

ısrar ederek, Muhlis Bey'le Sami Bey'in mütalaalarını, yani işin başlangıcında siyasî olduğunu, fakat katlin âdi polis vak'ası olduğunu, yeni tevkif edilenler hakkında hiçbir şey söylenemeyeceğini, fakat eski sanığın beraat etmiş olması lâzım geldiğini, Baltalimanı hakkındaki bilgileri de ima ederek söylüyordum. (SD, s.263)

Fakat daha evvel Süleyman Bey'i görmek istiyordum. (SD, s.264)

Kudret Bey, mütekait bir binbaşı ile dama oynuyordu. (SD, s.264)

Tevfik Bey'in söylediği şeyler de bunu gösteriyordu. (SD, s.266)

Öbür eliyle kucağına yarı uzanmış, güzelce bir kadının kalçalarını oksuyordu. (SD, s.266)

Sabahleyin evde benim telâşlı hiddetime koşan kadınların hemen hepsi odadaydılar, kimi sade bir kombinezonla, kimi sabahlıklar içinde, bir kısmı yerde, bir kısmı sandalyelerde oturmuşlar, köşedeki rakı masasının bir ucundaki çingenenin çaldığı çiftetelliye tempo tutuyorlardı. (SD, s.266)

Sabahleyin ömründe bir kere bile olsun gülmediğine karar verdiğim ihtiyar hizmetçi ile, tombul ev sahibi odanın ortasında, karşı karşıya göbek atıyorlardı. (SD, s.266)

İkisi de çürük ağızlarında zalim bir şey olan bir tebessümle gülüyorlar, kınası eskimiş, yan kırçıl, yarı beyaz saçları omuzlarında ve başlarının tepesinde, oyunun ritmine göre dalgalanıyor, yersizlikten birinin adeta bir kadide benzeyen, öbürünün teşbih böceği gibi yuvarlak vücutlarının hareketleri adeta birbirine karışıyor. (SD, s.266)

Süleyman Bey, bu düzensiz ve biçare hayatıyla kızının içinde her gün yeni bir şey yıkıyordu. (SD, s.267)

Onu görmeyi ve dertlerine ortak olmağı ne kadar istiyordum. (SD, s.267)

Kapının önünde şiddetli bir öksürük nöbeti, onunla beraber bir nevi baş dönmesi geçiriyordum. (SD, s.268)

Kendimi herkesten uzak, kimsesiz, bütün tanıdıklarımı bir yük gibi taşımama rağmen kimsesiz hissediordum. (SD, s.268)

Arzular ve ihtiraslar geçince, her şey zalim ve mütearrız yokluğun aynası **oluyordu.** (SD, s.268)

Yalnız bir yerde, hakiki sevgide onu yenebiliyorduk. (SD, s.269)

Taksim caddesinin, ta Sirkeci'den kabarak gelen, Noel haftasıyla artmış ılık ve gürültüsü içinde sabahleyin Süleyman Bey'in bana söylediği cümleyi hatırlamağa ***çalışıyordum.*** (SD, s.269)

Fakat Sabiha'dan başkasına böyle bir hediye vermek hoşuma *gitmiyordu*. (SD, s.269)

Çifte narasının bir asma filizine benzeyen sesi takılmış, düşüncemizin, yaldızlı bir arabeski seyrederken birdenbire bilmediğimiz şeylere kaçtığı gibi, bilinmez yerlere ***kaçıyordu.*** (SD, s.271)

Fakat Alâiyeli Ahmet'in gözleri kaçmıyordu. O, çifte ölümünün arkasından bütün hayata ***bakıyordu.*** (SD, s.271)

En ince ve mânâsız teferruatına kadar gördüğü hayata, bazen güreşmeyi gözüne kestirdiği bir dev, bazen başında beklediği bir hasta gibi ***bakıyordu.*** (SD, s.271)

Çünkü o ve hiç görmediğim karısı, hayata bizden başka türlü **bakıyordu**. (SD, s.271)

Süleyman Bey de *bakıyordu*. (SD, s.271)

İštiha ile, hırsısla, şüpheyile, zaman zaman şüphesiz vicdan azabıyla **bakıyordu**
(SD, s.271)

Fakat taşıdığı duygular ne olursa olsun, ölmüş bir şey gibi **bakıyordu**. (SD, s.271)

Ne garip, bu yaşayan adam, yaşayan ve eğlenen, düştüğü bataklıkta bir nergis tarlasında otlar gibi hazla dolaşan ve lezzet alan adam bir ölü gibi **bakıyordu.** (SD, s.271)

Sade bir ölü gibi ***bakmıyordu.*** (SD, s.271)

Baktığı her şeyi bu bakışlarla öldürecek gibi ***bakıyordu.*** (SD, s.271)

Bakışının dokunduğu her yerde irin dolu keseler patlıyor, sağlam uzuvlar çürüyor, ten, et olup kokuyor, kemik, un gibi ufalanıyor, insan eli leblebi gibi küçük kemik parçalarına dağılıyordu. (SD, s.271)

Nâsır Paşaların kapısını çalarken içimde, sonuna doğru tahammül edilmeyecek bir kudretle duyduğum bugünü, artık bitmiş ümit ediyordum. (SD, s.275)

Fakat ne olsa yine, beklenmeyen şeylerin her an taarruzundan kurtulmuş oluyordum. (SD, s.275)

İyi ve mesut görmekten korkuyor muydunuz? (SD, s.298)

Onu garsoniyerinde kapıcı gibi kullanıyordu.. (SD, s.298)

Onu kıskanıyordum. (SD, s.298)

Fakat bununla da kalmıyordu. (SD, s.298)

Biraz evvel insanlığın dışına attığım bu adama, şimdi içimde bir taraf acıyordu. (SD, s.298)

Acaba söylediklerimi anlıyor muydu? (SD, s.298)

Sabiha taşlıkta iki eli mantosunun cebinde bekliyordu. (SD, s.308)

Sükûnet namına nesi varsa, hepsini taşlıkta beni beklerken ve odaya girdiği zaman harcadığı anlaşılıyordu. (SD, s.308)

Tıpkı çocukluğumuzda olduğu gibi haddinden fazla açılmış gözlerle etrafına görmeden bakıyordu. (SD, s.308)

Yağmur sağnak hâlinde yağıyordu. (SD, s.308)

Karşı evlerin pencerelerinde ışıklar henüz açılmış yaralar gibi parlıyordu. (SD, s.308)

Böyle bir misafirim geleceğini hiç ummuyordum. (SD, s.308)

Mademki bir insan bu kadar tezaüarı kendisinde toplayabiliyordu...(SD, s.314)

Kâh bir yığın çıplak kadın onları telâşla arıyorlar, kâh kesilmiş uzuvlar tek başlarına onlarla geziniyorlar, kendilerini teşhir ediyorlar. (SD, s.314)

Bazen bir el uzanıyor, vücudunun bir tarafından bir mendil, bir çorap çekip çıkarıyor, saatim bir kombinezon **oluyordu.** (SD, s.314)

İkide bir bu acayip kâbusa Sabiha'nın yaşlı gözleri karışıyor, bir eliyle, oturmak için koltuktaki kafatasını itiyor, fakat eli oraya yapışmış gibi bir türlü ayrılamıyor, bana garip ve ısrarlı bir şekilde “beni kurtarın” der gibi **bakıyordu.** (SD, s.314)

Ben onların arasından çıkıp kurtulmak **istiyordum.** (SD, s.314)

Fakat bir türlü üzerime çöken ağırlıktan kurtulamıyor, bir türlü kendimi **bulamıyordum.** (SD, s.314)

Sizi, İhsan Bey'i, babamı, hepimizi öldüreceğini **söylüyordu.** (SD, s.316)

İtiraf edeyim ki, onunla karşılaşmaktan **korkuyordum.** (SD, s.316)

Üzerimde çözülmez, bozuk bir saat hissi bırakacağını, onu artık ehemmiyet vererek dinleyemeyeceğimi, hakkında düşündüklerimi yüzümden okuyacağı için, benim yanımda rahatsız olacağını **sanıyordum.** (SD, s.317)

Sanki ümitler arttıkça, çekilen ıstırapın şuuru ve kurtulma sabırsızlığı da **artıyordu.** (SD318)

Halkımız bir nevi anesteziiden kurtulmuş gibi, millî bünyenin üzerinde yapılan ameliyenin korkunçluğunu daha derinden **duyuyordu.** (SD318)

Siyasî otoritenin hiçbir yardımı olmadan, hatta ona rağmen, sadece kalpten ana vatanla birleşen İstanbul halkı, bazı cemiyet şekillerinin lüzumsuzluğunu anlıyor, “demek onlarsız da yaşanabiliyor, iş görülebiliyor” diye **düşünüyordu.** (SD318)

Daha münevver zümre ise, açıktan açığa kıymet hükümlerinin üzerinde yeniden durmak ihtiyacını **duyuyordu.** (SD318)

Artık zihinler kendi realitemizi olduğu gibi görmeğe başlıyor, uyuşmaları imkânsız olan şeyler arasında çırpınıp **durmuyordu.** (SD318)

İşgal ordusunun ve idaresinin çıkardığı bütün zorluklar, bin türlü mukabil tedbirle, küçük rüşvetler, dostluklarla yenildiği için, Karadeniz yolu, ancak görünürde tek başına yapılan bu devamlı hicreti **besliyordu.** (SD, s.319)

1919'da her şey bitti, zannıyla Hürriyet ve İtilâf'a geçen zayıf ruhlular yavaş yavaş tarafsız bir çehre alıyorlardı. (SD, s.319)

Daha zekileri ise davanın öteden beri sahibi imiş gibi görünüyorlardı. (SD, s.319)

Ya mazileri itibariyle, yahut da menfaatleri, veya nadir olarak fikirleri itibariyle dönmeleri kabil olmayanlar ise son bir gayretle yeniden mücadeleye hazırlanıyorlar, işgal kuvvetleriyle daha geniş işbirliği çareleri arıyorlardı. (SD, s.319)

Vâkıa şehirde her an, yabancı kuvvetler hissediliyordu. (SD, s.319)

Bu itibarla İstanbul'daki gerginliğe artık tamamıyla bize ait olan meseleler gibi bakıyorlar, bazı hadiseleri aleyhimize destekleseler bile, sadece münferit vak'a olarak destekliyorlar, yaptıkları küçük itisafı da şahsî bir zulüm gibi yapıyorlardı. (SD, s.319)

Her an olması muhtemel şeyleri bekleyerek yaşıyorduk. (SD, s.319)

Hiçbir şey olmadığı için, her an bir şey olmasını bekliyordum. (SD, s.319)

Nâsır Paşa bir türlü seyahat iznini alıp gidemiyor, Sabiha ortada görünmüyor, Kudret Bey gazetesini çıkaramıyor, Muhtar'ın nerede olduğunu kimse bilmiyordu. (SD, s.319)

Zavallı Sabiha, elindeki tek oyuncakla oynar gibi hayatıyla oynuyordu. (SD, s.321)

Fakat bununla da kalmıyordu. (SD, s.321)

Fakat bu izah, beni teselli etmiyordu... (SD, s.321)

Orada beni daha başka bir haber, daha korkuncu bekliyordu. (SD, s.321)

Durmadan, hâlâ elimde tuttuğum ilâna bakıyordum. (SD, s.323)

Etrafımı alan insanlar bana, onu düşünmem için imkân bırakmıyorlardı. (SD, s.323)

Fakat hayatım garip bir ritm içinde yürüyordu. (SD, s.323)

Hiç kimse, kendisinin fazla unutulmasına razı olmuyordu. (SD, s.323)

Busefalus, gazetelerin ortasına, hadiselerin önünden akıp gitmesine alışmış bir sfenks sükûnetiyle oturmuş, çok munis, muamma yüzüyle efendisini ona bakmadan dinliyordu. (SD, s.323)

Perdesi açık pencereden dışarda hızla yağan kar görünüyordu. (SD, s.323)

1.2.1.2.1.2 Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Sadece muhayyilem zamanla bir nevi bahar koruluğu gibi onlardan gelen bir yığın cıvıltı ile dolmuştu. (SD, s.27)

Annem evlerine haber göndermiş, çocuğu merak etmemelerini söyletmiş, bizde kalması için izin istemmişti. (SD, s.34)

Onlar da yemekten sonra gelip çocuklarını alacaklarını söylemişti. (SD, s.34)

Dersler daha ilk günü bildiğimiz ders olmaktan çıkmişti. (SD, s.45)

Tabiatta, hayatın yürüyüşünde, bizi idare eden kanunlarda her lahza karşılaştığımız şeyi, bize zaman zaman hayatın bütün kapılarını kapayan şeyi, sanki onun çehresinde görmüştüm. (SD, s.221)

Bu ârıza beni kendi düşüncelerimin dışına çıkarmıştı. (SD, s.221)

Genç adamı kaçırmışlardı. (SD, s.221)

Her şey yolunda gitmiş, kimsenin burnu kanamamıştı. (SD, s.221)

Yalnız bu işlerde çalışan gardiyanlardan birini de beraberce kaçırmağa mecbur olmuşlardı. (SD, s.221)

“Ben kendim giderim, hiç merak etmeyin!” demmişti. (SD, s.221)

Çünkü bu üç gün hakikaten yorulmuştum. (SD, s.221)

Hayat, devlete karşı istiklâlini aldığı için tabî hâllerde tasavvura oldukça güç bir canlılık, bir humma kazanmıştı. (SD, s.239)

O zamana kadar tarihlerde şanlı bir istilâ devrinin destanı içinde, ondan belki daha kahramanca müdafaa asırlarında birbirine sarılmış gördüğümüz bir terkinin unsurları, bu inkıraz devrinde birdenbire vaziyetini değiştirmiş, terkip bozulduğu için kendisine hususî bir talih aramağa, hiçbir şey yapmasa bile bir çare bulamadığı büyük yıkılışın azabından nefsinin kurtarmak için -çünkü hepimiz iş ve gücümüz arasında bir nevi İctimaî azap yaşıyorduk- onu inkâra **başlamıştı.** (SD, s.240)

Şehrin manzarası çok **değişmişti.** (SD, s.240)

Dünyanın her milletinden işgal askerleri, Karadeniz'den gelen vapurların şehre her gün döktüğü Beyaz Ruslar, her cinsten kavim kıyafeti, eski payitahtı bir nevi kadîm İskenderiye'ye, ırkların ve medeniyetlerin birbirine karıştığı ve kaynaştığı devirlerin o büyük yol uğrağı şehirlerine **benzetmişti.** (SD, s.240)

İstanbul, Kırım Muharebesi'nden beri bu kadar çeşitli ve karışık bir manzara **almamıştı.** (SD, s.240)

İşgal ordularının şehre döktüğü para, kazanç şekillerini alt üst etmiş, refah seviyesi tasavvur edilmeyecek derecede **el değiştirmişti.** (SD, 241)

Yabancı kuvvetlerin etrafında, onların gündelik ihtiyaçları için hemen bir yığın yeni iş **çıkılmıştı.** (SD, 241)

Biraz atılgan, cerbezeli yahut değerlere karşı az çok kayıtsız insanlar bu işlere sarılmışlar, kaybedilmesi, kazanılması kadar kolay servetler **elde etmişlerdi.** (SD, 241)

Bu kolay servetin etrafında Beyaz Rus akımının çok başka mecralar ve şekiller verdiği büyük bir eğlence hayatı **başlamıştı.** (SD, 241)

Beyoğlu'nda bir yığın lokanta, bar, dansing açılmış, ağırbaşlı İstanbul efendilerinin bir vakitler gazetelerini okuyarak, alçak sesle dünya gidişi hakkında bedbinliklerini birbirlerine naklettikleri, sabah kahvesi ve akşam çayı içtikleri İstanbul kahveleri manzaralarını **değiştirmişti.** (SD, 241)

Acayip ve çok tehlikeli bir peri kafilesi gibi, bu sakin baş dindirme mabetlerine, bir kısmı sakat, göğüsleri nişanlarla dolu, yine Kafkas ve Kazak kıyafetli erkekleriyle beraber **üşüşmüşlerdi.** (SD, s.241)

Üsküdar iskelesinin hüznü manzarası birdenbire bir şehriyin olmuş, Kadıköy, iskeleden başlayan bir yığın eğlence yeri ve barla dolmuştu. (SD, s.242)

Bir akşam kendisini gördüm. Muvaffak olmuş sanatkâr gururuyla bana ancak iltifat etti. Fakat Sabiha'ya çoktan tesadüf etmemişti. (SD, s.244)

Bu arada ben Yuneşka ile tanışmıştım. (SD, s.245)

Bu kadını Haşan Bey'in yanında ilk defa gördüğüm gün, elimi sıkış tarzı bana mânalı gelmişti. (SD, s.245)

Harbe dahi girmemiş bir milletten olan İda'nın Beyaz Rus ordularıyla İstanbul'a gelişine çok sasmıştım. (SD, s.245)

Halbuki aynı ordularla ve onlardan sonra, elli bine yakın Karadenizli Türk de memleketine dönmüştü. (SD, s.245)

Muhlis Bey'i çok yakından tanımişti. (SD, s.246)

Bir gün bana "Acaba onunla yaşayamaz mıyım? Beni yanma almaz mı?" diye sormuştu. (SD, s.246)

Bu apartmanın aynı merdivene açılan iki kapısı -biri servis kapısı- ona iki ayrı işi birden görmek fikrini vermişti. (SD, s.246)

Öbürüne de "Psişik Hastalıklar Profesörü" tabelasını asmıştı. (SD, s.246)

Çünkü hakiki muharriri ben, Doktor Cemal'dim. İlk önce, "Türkçem iyi değil!" diye bana yaptığı yardım ricasını kabul etmiş, fakat sonunda işin gecikeceğini anlayarak yarım saat içinde kendi başıma bitirmiştim. (SD, s.246)

Ben gittiğim zaman muhakeme çoktan başlamış ve hiç beklenmedik bir safhaya girmişti. (SD, s.259)

Ferit Paşa kabinesi zamanında millî birliğe o kadar zararlı olanların çoğu burada toplanmıştı. (SD, s.259)

Hakikatte İstanbul, o muhakeme günü, daha sonra Darülfünun hadisesinde Ali Kemal'in derse gelmesi beklenen gün Bayezit meydanında geçen şeylerin küçük bir örneğini yaşamıştı. (SD, s.259)

Kendi bulunduğum yerde geçen şeylere gelince, şu kadar söyleyebilirim ki, o zamana kadar İstanbul'da Müslüman halkın birbirine karşı bu kadar aşıkâr şekilde cephe aldığını görmemiştım. (SD, s.259)

Çünkü o güne kadar efkarıumumiye sadece haksız yere mahkûm edilmesi ihtimali olan bir zavallının talihi üzerinde durmuştu. (SD, s.259)

Nitekim kendisi de uçları çıkın gibi sıkıca düğümlemiş, fakat içi dolu olan bu yazma mendili yolda bulup aldığını ilk ifadesinde söylemişti. (SD, s.261)

Fakat adliye, hafta arası iki müracaat karşısında kalmıştı. (SD, s.261)

Bunlar ölünün vaziyetini değiştirmişlerdi. (SD, s.261)

Adliyenin bu hususta yaptığı tahkikatta ise, ölünün, Ferit Paşa'nın bahçıvanlarından birisinin akrabası olduğu meydana çıkılmıştı. (SD, s.261)

O günkü muhakemede her nedense bu taraftan hiç bahsedilmemişti. (SD, s.261)

Adamcağız yanındakilere, üzerinde bulunan emanet para şayet kendisinin olsaydı bütün çoluk çocuğuyla ömrünün sonuna kadar refah içinde geçineceğini söylemiş, o kadar tehlike içinde ikide bir köyün ve havalisinden, İstanbul'a yaptığı yolculuklardan sikâyet etmişti. (SD, s.261)

Daha sonra ise laf arasında, Çamlıca aşağılarında bir bostanın veya tarlanın kaçâ alınabileceğini sormuştu. (SD, s.261)

Baltalimanı'ndaki şahitler ise, bahçıvanın bir gün laf arasında kendilerine "insanı bazen akrabasının ölüsünü bile görmeğe bırakmazlar... Bu devlettir oğul!" dediğini hatırlamışlar, ertesi gün laf kıtlığında tekrar bu meseleye dönünce adamın yüzünün değişmesinden süphelenmişlerdi. (SD, s.263)

Dediğim gibi adliye işin bu cihetini aleniyete vurmamış, fakat Üsküdar'daki sütçü ile bostan sahibini ve kahveciyi derhal tevkif etmişti. (SD, s.362)

Yine o günkü duruşma esnasında aynı adamlar, ölen köylünün bir ara kendilerine, köyünün eski muhtarı olduğunu söylediğini hatırlamıştılar. (SD, s.362)

Daha doğrusu içime, bütün sabah görüp dinlediklerimle yakından bağlı garip bir şüphe düşmüştü. (SD, s.263)

İhsan, bana sansürün muayyen bir fikir ve ölçü sahibi olmadığını, ekseriya bir yazıda sadece şiddetli ve tarizkâr cümleleri çıkartmakla kaldığım, binaenaleyh bu cins röportajlarda mahsustan konulmuş çok şiddetli birkaç cümle sayesinde, nispeten mutedil yazılmak şartıyla asıl söylenmek istenenin daima söylenebileceğini anlatmıştı. (SD, s.264)

Zaten ölçü fikirleri olmadığı için her yazıyı tek başına mütalaa ediyorlar, demmişti. (SD, s.264)

Ben de yazımı bu şekilde yazmıştım. (SD, s.264)

Sözümü dinlemiş gibi görünerek “Peki!” dedi. Fakat ben bütün gün yemek yememişim. (SD, s.264)

Kendi tabiriyle bütün bir tayfanın gözü önünde en yakın baba dostumu soymuştu. (SD, s.299)

Sevdiğim kadının babasına yapmadığı fenalık kalmamış, adeta onda insan haysiyeti bırakmamıştı. (SD, s.299)

Belki sadece bu hazzı tatmak için ona dayak bile atmıştı. (SD, s.299)

Belki o kadının kendisine bile buna benzer hakaretler yapmıştı. (SD, s.299)

Sabiha mantosunu çıkartmıştı. (SD, s.308)

Evin içine, kadını bulmuş evlerin havası, sıcaklığı girmişti. (SD, s.308)

Yağmurdan üstü başı ıslanmıştı. (SD, s.308)

Ben de yaklaştım. (SD, s.308)

Akşam iyiden iyiye olmuştu. (SD, s.308)

O güne kadar ben de herkes gibi ıstırap, yeis, biçarelik kelimelerini kullanmıştım. (SD, s.315)

Her şey, her şey bitmişti. (SD, s.315)

Bu delikanlının tiyatroya hevesinden ve Kudret Bey’le bir ay kadar evvel yemek yediğimiz lokantada Haşan Bey’le kendisini gördüğümünden **bahsetmiştim.** (SD, s.315)

Her şey hazır...” diye bağıırışına zihnim **takılmıştı.** (SD, s.315)

Maişet zorluğu birçok işsiz memuru Anadolu’ya kaçmaya **mecbur etmişti.** (SD318)

Gün geçtikçe bu his içimde o kadar kuvvetlendi ki, rahatsız olmaya **başlamışım.** (SD, s.320)

İhsan’la ben, hayretten, hiddetten çılgına **dönmüştük.** (SD, s.320)

Halbuki Nâsır Paşa, cüzdanının içinden çıkan büyük zarfa hatıratım ve vesikaları diye **yazmıştı.** (SD, s.320)

Esbak Nafia nâzın Abdünnâsır Nâsır Paşa Hazretleri dün akşam saat on buçuk sularında Nişantaşı’ndaki konağında meçhul bir şahıs veya şahıslar tarafından **öldürülmüştür.** (SD, s.322)

Ailesi ve kerimesi yakın akrabasından Kerim Paşalara gece misafirliğine giden Paşa; o geceyi evinde eski bir aile dostu olan İhsan Bey’le **geçirmişti.** (SD, s.322)

Çalışma odasında konuşurlarken Paşa birdenbire bir şey almak üzere aşağıya inmiş, arkasından da üç el silâh sesi **isitilmiştir.** (SD, s.322)

Bu seslerden telâşlanan İhsan Bey, derhal aşağıya fırlamış ve son nefeslerini vermek üzere bulunan Nâsır Paşa’yı salonda yere yıkılmak üzere iken bulmuş, kendi eliyle yakındaki kanepeye **yatırmıştır.** (SD, s.322)

Paşa, derhal **vefat etmiştir.** (SD, s.322)

O da İhsan Bey’den hemen biraz sonra yetişmiş, daha sonra da silâh sesine koşan komşular, Türk ve İtilâf devletleri zabıtası **gelmiştir.** (SD, s.322)

Tahkikat-ı evveliyeye konakta yapılmış ve merhumun ailesi efradına haber verildikten sonra, İhsan Bey, aile efradının teessürü karşısında geceyi konakta **geçirmiştir.** (SD, s.322)

1.2.1.2.1.2.1.3 Geniş Zamanın Hikâyesi

Onunla yatar, onunla kalkardık. (SD, s.10)

Her şeyin derinliklerine o uzandığı için ölüm bile acı mânasını kaybederdi. (SD, s.10)

Küçük ve çok şirin bir kız ki, daha Anadolu'ya çıkmadan evvel Cihan Harbi'nin başında sık sık gittiğim Behçet Bey'in köşkünde rüzgârla uğuldayan ağaçlar, rüzgâr dolabının gıcirtısı, Erenköy kırlarının o zamanki sessizliği hep bana adını tekrarlardı. (SD, s.11)

Bu evde ve yalnız benim odamın çıkma penceresinden, o da ayağa kalkmam şartıyla deniz görülürdü. (SD, s.11)

Bu da beni çok yorardı. (SD, s.11)

Anadolu'da Millî Mücadele başlamasaydı elbette işler çok değişir, orada da medeniyet namına bizi terbiye etmeğe başlarlardı. (SD, s.15)

Fakat Deli Ömer'i ustalar inşaat yerine sokmazlardı. (SD, s.17)

Bundan otuz, kırk sene evvel insanlar, sadece iş veya eğlence için bir yere gelmezlerdi. (SD, s.22)

Aş eren hanımlar -mevsimine tesadüf ederse- mutlaka bu erikten yemek isterlerdi. (SD, s.23)

Koca mahallede, hatta semtte, o mevsimde bir gebe kadın behemehal bulunacağı için biz çocuklar, ister açık kalmış kapıdan girelim, ister duvardan atlayalım, bu imrenme ve iştihaya hürmet ederdik. (SD, s.23)

Zaten o daha ziyade, hiç kimse yokken ve bilhassa akşam loşluğunda camiin içinde saklanmayı, yarı aydınlıkta sekiz on kişilik cemaatin teker teker toplanmasını seyretmeyi severdi. (SD, s.23)

Sonra namaz başlayınca yavaşça bulunduğumuz yerden çıkar, arka pencereden dışarıya süzülür ve oradan o yıllarda sayısı epeyce azalmış olan kandillerin, bu küçük kubbe altındaki karanlıkta ince, titrek çırpınışlarını seyrederdik. (SD, s.23)

Yalnız iyi havalarda cami ile bu iki odanın arasındaki küçük, yan bahçemsi avluda otururlar, **konuşurlardı.** (SD, s.23)

Onu içlerinde gereği gibi bulamayanlar, yahut onun emirlerine gereği gibi itaat etmeyenler de sanki her evin taşlığında, veya kapının yanı başında küçük bir dolap varmış gibi onun hâllerini, o kendinden geçme, çok yüksek bir varlığa bağlama ve tevekkül maskesini yüzlerine geçirmeden dışarıya çıkıp insanların içine **karışmazlardı.** (SD, s.23)

Acem lâlelerine, kadife çiçeklerine, şakayıklara, bahar rüzgârında üşür gibi titreşen cılız gül fidanlarına bakarak, hazırlanan çayı içerler, mahalleye ait işlerden bahsederler, korka korka devrin fenalığından şikâyet ederler, yahut da dar ve ufuksuz hayatlarının tek eğlencesi olan küçük, çoğu **bu yedi sokağın arasında geçen şeylere ait dedikodular yaparlardı.** (SD, s.24)

Bu konak otuz, otuz beş odasıyla, dört beş iç güveysi, altı gelini, yedi sekiz yetişmiş kızı ile acayip, dışarıya kapalı bir insan ambarına **benzerdi.** (SD, s.24)

Bilhassa daima kapalı kafeslerini, hiçbir ses taşırmayan boyasız tahta duvarlarını seyrettikçe, hatırıma hep bu vapurun, Sinop'tan çıkar çıkmaz tutulduğumuz çetin fırtınada bütün pencere ve deliklerini sımsıkı kapatması, güvertelerini adeta boşaltması gelirdi ve kendi kendime “Muhakkak o zaman dışardan bize baksalardı bu ev gibi görünürdük!” **derdim.** (SD, s.24)

Hiçbir işi yoktu, satıp savmakla, biraz da Yanya taraflarındaki arazisinin geliriyle evinin masrafını, o kadar güzel giydirdiği kızlarının tuvalet paralarını, damadının maaşına ilâve ettiği cep harçlığını, nihayet komşu çocuklarına vermeği hiç unutmadığı hediyeleri **öderdi.** (SD, s.25)

Bunlardan biri de Muhlis Bey'di. O da Ata Molla Bey'le bacanak oldukları için evimize **gelirdi.** (SD, s.25)

Söylemeğe hacet yok ki, çocukluğumun bütün masalları, ilk okuduğum roman ve hikâyelerin sahneleri hep bu pencereleri sımsıkı kapalı konakta **geçerdi.** (SD, s.25)

Her ağaçtan ufak tefek düşmeler olur, düşenlerin kolu, dizi, başı yaralanır, ceviz ağacından, o kadar yüksek olmasına rağmen kimse düşmez, nâdir olarak düşen de, bir kedi yavrusu gibi derhal ayağa kalkardı. (SD, s.25)

Eniştesi Mehmet Bey'in iki kızının adı Fahriye ile Suat idi. İkisi evli olan bu beş kız, daima beraber gezerler ve bu beraberlikle -hizmetçimiz Paraskevi bu işi hiç beğenmez “ne o sanki, araba atı gibi hep beraber geziyorlar...” derdi- üzerimdeki prestijlerini arttırırlardı. (SD, s.29)

Kucaklayarak güç belâ evlerine kadar götürdüm. (SD, s.30)

Bazen, büyük yıkılış anlarında hemen hemen her şeye kayıtsız olurdu. (SD, s.34)

Daha az beceriklileri kutu oyunu oynarlardı. (SD, s.49)

Nihayet mühim bir kısmımız da o senenin forma forma çıkan romanlarını Güzel Prenses'i, Gök Bayrak' ı filanı gizli gizli okurduk. (SD, s.49)

Babası müezzîn olan Muzaffer aksırırdı, hocaların her söylediğini arka sıradan ve tecvid-i Arabî üzere yüksek sesle tekrarlar, Adil taklit yapar, 327 Hüseyin tuhafılık olsun ve dersin ağırlığı üstümüzden gitsin diye ikide bir şamata ile burnunu siler veya aksırırdı. (SD, s.49)

Satıcı seslerini, sanki hakikaten gündelik hayatımızın -bu faydalı olduğu kadar rahatsız edici unsurları- o anda sınıftan geçiyormuş gibi yüksek sesle taklit eder ve sırrına bir türlü eremediğimiz bir maharetle hocalar, bunu dışarda oluyormuş zannederler ve şaşırlardı. (SD, s.50)

Çünkü, -Adil'in asıl artist tarafı da burada idi- zaman ve mekân itibarıyla en az münasebeti olan satıcıları taklit ederdi. (SD, s.50)

Meselâ yalnız akşam vakti geçen tahin pekmezci sabahın dokuzunda Vefa Sultanîsi'nin sekizinci sınıfının penceresi dibinde elbette bağurmazdı. (SD, s.50)

Yalnız Mahmutpaşa'ya mahsus ve başka yerde nâdiren görülen o hâlis İstanbul külhanbeyi, sade riyaziye hocasının sabrı tükensin diye Şehzade Camii'nin medreseleri üstünde aynalarını, taraklarını “birer kuruşa” bize hediye etmeye kalkmazdı. (SD, s.50)

Çünkü İstanbul halkı bu nimeti, boza gibi yatsıdan sonra tadardı. (SD, s.50)

Zavallı adam ikide bir pencereye koşar, gözleriyle etrafı araştırır, sonra sınıfa dönerek dert yanardı. (SD, s.50)

Mahallenin hanımları, kocasının bir türlü memlekete dönmeğe razı olmamasını hanımın bu illetine yorarlardı, “Adamcağızın hakkı da var..” diye baş sallarlardı. (SD, s.64)

Salona girdiğim zaman Sakine Hanım, otuz, otuz beş yaşında gözlüklü, mürebbiye veya hastabakıcı olduğu ilk bakışta anlaşılan, kıpkırmızı yüzünden sıhhat, azim, otorite, hülâsa güzellikten başka her şey akan şümüllü bir kadınla, daha doğrusu bu kıyafete, bu milliyete girmiş, sırtına hâkî renkte sağlam, imkânsız derecede sağlam bir kumaştan bir tayyör geçirmiş, ayaklarına belki bir tabur askerin ancak eskitebileceği alçak ökçeli, -en garibi üstü fiyongalı- bir ayakkabı çekmiş, bir nevi dolapla baş başa oturmuş, konusuyorlardı. (SD, s.90)

Ayrıca bahsettiğimiz felsefenin esasını yapan zıddiyetin mekanizması ile Kudret Bey’e bir nevi “autrui”, yani gayr yahut öbürü imiş gibi düşman muamelesi yapardı. (SD, s.99)

Sokakta satıcı sesleri artmıştı. Mahur, Isfahan, Nevâ, Tahir birbirleriyle karşılaşıyorlar, sonra hep birden benim yatağıma ve Sabiha’nın kumral saçları üstüne dökülüyorlardı. (SD, s.112)

Kendisi de saat ve ayna meraklısıydı. Bu kısa boylu, hiç de güzel olmayan, daha ziyade eski elbiseleri, sivri sakalı, behemehal kolalı gömleğiyle ve otomat tavırlarıyla bir kuklaya benzeyen adam, kendisini her gün en aşağı otuz aynada seyrederdi. (SD, s.115)

Yaşadığı zamanını ise hiç olmazsa elli saat birden sayardı. (SD, s.115)

Büyükçe bir salaşa benzeyen tahtaboşta ise evin en mütehammil misafirleri olan iki delikanlı yatardı. (SD, s.228)

Onun için tanıdığı erkeklere, uzviyetini kendisine ait olmayan bir şey gibi teslim eder ve sonra sanki çok uzaklardan, adeta zihnindeki bir noktadan bir türlü anlamadığı, sırrına varamadığı bu didişmeyi, merakla, hatta merhametle seyrederdi. (SD, s.245)

Borsa sokağının bir köşesinde bir apartmanda otururdu. (SD, s.246)

Safdil bir müşterisi karşısında, çerçevesiz gözlüklerinin -o zaman daha çerçeveli gözlük modası yoktu- çok parlak camları arkasında birdenbire bulduğu soğuk ve keskin bakışlarıyla, Mihailof ikinci mesleğini kendisi idare ederdi. (SD, s.246)

Mihailof: “Ben, aynı evde bütün aileye ve tanıdıklara birden bakarım!” diye peşinen söylediği için hemen her söylediği doğru cıkardı. (SD, s.246)

Bu küçük kitaba son yıllara kadar şurada, burada, rast geldikçe gülerdim. (SD, s.246)

Şüphesiz tek başıma lalettayın bir yemek yemeyi, Kadıköy vapurunda sabahtan beri cebimde beyhude yere gezdirdiğim gazetelere göz atmayı ve derhal yatağa girip uyumayı, bu yemeğe tercih ederdim. (SD, s.275)

Evvelce kendilerine Frenküzümü Reşit Bey derlerdi. (SD, s.282)

Reşit Bey’den babam çok bahsederdi. (SD, s.282)

Hatta Muhtar, belki de bu haberi aleyhinde bulunmak şekliyle kendisine vermemi tercih ederdi. (S.D., s.296)

Bu Gürcü Yahudi’si ile o zamanlar sık sık gittiğimiz İkbâl Kırâathanesi’nde konusurduk. (SD, s.306)

Hâlinden şikâyet etmez, ne servetinden, ne de yokluğundan bahsederdi. (SD, s.306)

O zamanlar fakirden, fukaradan bahsedince:

Fakir, şeytandır, der zenginin de, Allah olduğunu söylerdi. (SD, s.306)

1.2.1.2.1.2.1.4 Gelecek Zamanın Hikâyesi

Kudret Bey, genç kadının kalbini büyülemek isterse, behemehal musikiden ve politikadan bahsedecekti. (SD, s.91)

Sıkıntıdan kurtulacaklar, belki de evdeki kavgalar bitecekti. (SD, s.62)

Babam, isteseydim beni İstanbul’da bir yatılı mektebe verecekti. (SD, s.132)

İhtiyar kadının o korkunç ağlaması daha **sürecekti.** (SD, s.148)

Ayrıca bu zaferin manevî istismarını da yapacak, hayatına hâkim olduğu şehri ve insanlarını da **küçültecekti.** (SD, s.150)

Yani, Istakoz **getirecekti.** (SD, s.161)

Bundan sonra onu bu şarkıların arasından, onların taşıdığı hasret ifadesiyle **sevecektim.** (SD, s.166)

Bu altı sene garip bir nadastı, bunu sonra **öğrenecektim.** (SD, s.184)

Devletimizin menafi-i âliyesine karşı yapılan aşîkar haksızlığı protesto edecek ve Avrupa kabineleri nezdinde geniş bir müdahalede bulunması için tavassutunu **rica edecektim.** (SD, s.194)

Her şeyi teker teker, bir kuyudan kova ile su çeker gibi **öğrenecektim.** (SD, s.215)

Belki biraz sonra o el ele verilerek yapılan rakslar gibi o da halkaya **girecekti.** (SD, s.221)

Hem ihtiyar adamı görecek, hem de kabilse evde cumaya kadar **istirahat edecektim.** (SD, s.232)

Nâsır Paşa'nın başına gelecek her şeyde benim de payıma bir mesuliyet **düşecekti.** (SD, s.266)

Şimdi dost insanlar arasında güzel bir yemek **yiyebilecektim.** (SD, s.275)

Beni uzaktan, bir camdaki parıltı gibi alâkadar eden konuşmalar **dinleyecektim.** (SD, s.275)

Size Kudret Bey'den, gazeteden **bahsedecektim.** (SD, s.300)

Orada muhakemeyi yakından takip eden arkadaşlardan gazeteye yazacağım yazının tafsîlâtını **alacaktım.** (SD, s.362)

Seninle **konusacaktım.** (SD, s.264)

1.2.1.2.1.2.1.5 Gereklilik Kipinin Hikâyesi

O zaman İhsan yirmi üç, yirmi dört yaşlarında olmalıydı. (SD, s.44)

Yaşıyla, başıyla mütenasip arkadaşlar bulmalıydı. (SD, s.96)

Elli altı, elli yedi yaşlarında olmalıydı. (SD, s.160)

Tevfik Bey “Bize de mi?” der gibi yüzüme baktı, benim sır sandığım şey epeyce malum olmalıydı. (SD, s.161)

Bir şeyler yapmalıydım. (SD, s.174)

Orada gece yarısı, bütün mahalleyi dolduran sesi dinlemeliydiniz... (SD, s.206)

Madam Elekciyan’ın pansiyonundan bahsederken Muhlis Bey’in büyük kurt köpeği Busefalus’u unutmamalıydım. (SD, s.232)

Hatta daha ziyade kapanmış bir kulüp veya lokanta gibi bir yerden gelmeliydi. (SD, s.258)

1.2.1.2.1.2.1.6 Şart Kipinin Hikâyesi

Bir gün Kasım Ağa’nın bir dalgınlığından istifade ederek boğazıma sarıldı; eğer adamcağız vaktinde yetişmeseydi muhakkak öldürürdü. (SD, s.16)

Allah vere de kardeşleri olmasaydı... (SD, s.82)

Sakine Hanım beni takdim ederken adımın başına meselâ, müşterek dostumuz, ahabbımız gibi bir şey ilâve etseydi, yahut o affedilmez gençliğime kıymetli, filân gibi bir sıfat ekleyerek adımı söylese idi, şüphesiz Kudret Bey’i o kadar alt üst eden, Fraulein Bettina’ya birkaç dakika içinde ömrünün bütün hesaplaşmasını en kötü bilânçolarla yaptıran bu hadise olmazdı. (SD, s.93)

Torino’dan dönüşünüzde, sizden o kadar genç olan Muhlis Bey’in verdiği tavsiye ile Talât Paşaya iş istemek için gittiğiniz zaman, bu nüfuzlu nazıra derdinizi anlatacağınız yerde burnunuzla kavga etmeseydiniz muhakkak o gün bir sefirlik elde ederdiniz. (SD, s.100)

Bunu kendi hayatımı, hatta senin hayatını esirgeyerek yapsaydım ayıp olurdu. (SD, s.224)

Başka bir zaman olsaydı, beni sevinçten çıldırtacak bir sabahı bu. (SD, s.253)

Adamcağız yanındakilere, üzerinde bulunan emanet para şayet kendisinin olsaydı bütün çoluk çocuğuyla ömrünün sonuna kadar refah içinde geçineceğini söylemiş, o kadar tehlike içinde ikide bir köyünden ve havalisinden, İstanbul'a yaptığı yolculuklardan şikâyet etmişti. (SD, s.261)

Keşke hayatı biraz daha ciddiye alsaydım. (SD, s.299)

Sabiha ümit ettiğim gibi çıkısaydı, belki başka türlü olurdu. (SD, s.300)

Ve bu küçük şeyler, o kadar büyük bir değişiklik yapıyordu ki, jestleri, bakışının tarzı, sokulgan, yalvarır gibi konuşması, sesinin bazı kıvrımları ve nihayet ellerinin işaretleri olmasaydı, o Sabiha değildir, diyebilirdim. (SD, s.309)

Bu kapıyı açmasaydım Muhlis ağabey benim için daima bir nevi mürşit çehresiyle kalacaktı, ve işin hazini, ona muhtaçtım da. (SD, s.313)

1.2.1.2.1.2 Rivayet Birleşik Zamanlı Füllerin Yükleme Olması

1.2.1.2.1.2.1 Şimdiki Zamanın Rivayeti

Onun ölümünden sonra ise hayatı çekilmez bir hâl almış. Hakikatte Atiye teyzem Doktor Refik adında İttihat ve Terakki'nin eski kurucularından bir genci ta çocukluğundan beri seviyormuş. (SD, s.8)

Prens Sabahattin'le mektuplaşıyormuş. (SD, s.57)

Üstelik biçareyi beğenmiyormuş, kibar bulmuyormuş... (SD, s.66)

Bu esnada hep karısının nerede olduğunu merak ederek vilâyetten vilâyete geciyormuş. (SD, s.207)

Hepsini bitirince “İlk önce, ne yapayım? Talihim böyleymiş. Başıma geldi mademki, çekerim” diyormuş. (SD, s.207)

İhsan Bey, Doktor Ramiz Bey'in evine sık sık gidiyormuş, kızı Macide'yi pek seviyormuş. (SD, s.233)

Hem Ali Bey, şimdi bir Rum kızıyla sevişiyormuş... (SD, s.234)

1.2.1.2.1.2.2.2 Geniş Zamanın Rivayeti

O zamanlar, mahallenin erkekleri akşamüstleri, bir de cuma günleri namazdan evvel yine bu odalarda toplanırlarmış.(SD, s.22)

İsmail Molla Bey açık fikirli bir adam olduğu için gelinini evlerindeki küçük toplantılara alırmış.(SD, s.8)

Camiin karşısında iki odalı ahşap bir daire vardı. Mahallemiz zenginken ve imamlar kendi evlerinde otururken bu odalarda kayyumlar, müezzinler yatarmış.(SD, s.21)

1.2.1.2.1.2.2.3 Gelecek Zamanın Rivayeti

Arada biz yanacaktıydık. (SD, s.55)

Divanıharp yakında Yıldız Sarayı'nı soyanların listesi diye bir liste neşredecektmiş. (SD, s.224)

Ama Nâsır Paşa arada yanacaktıydı... (SD, s.224)

Yakında temsiller verecektmiş... (SD, s.317)

1.2.1.2.1.2.3 Şart Birleşik Zamanlı Fiillerin Yüklemler Olması

1.2.1.2.1.2.3.1 Geniş Zamanın Şartı

Böyle zamanlarda eğer iradesiyle silkinmezse, hususî bir vaziyet almazsa kül rengi bir boşluk içinde yüzüyor, sanırdınız. (SD, s.34)

Kudret Bey, genç kadının kalbini büyülemek isterse, behemehal musikiden ve politikadan bahsedecekti. (SD, s.91)

Fakat bir başka yerde rastlarsam! (SD, s.270)

1.2.1.2.1.2.3.2 Şimdiki Zamanın Şartı

Kim bilir, belki babasının sesi de, kızının konuşurken yaptığı el işaretleri gibiydi; ve Sabiha'nın o gürültü ve azap içinde nasıl kendisine mahsus, benliğinin çok derin ve gizli bir yerinde tükenmez bir saadet kaynağı varsa ve bu el işaretleri, konuşurken yüzünde parlayan o ince gülümseme ve gözlerinin parıltısı oradan

geliyorsa, Süleyman Bey'in de benliğinde, sesinin cümbüşünü ve hüznünü idare eden böyle bir gizli ve zengin kaynak, bu biçare hayat artığını geniş insanlıkla birleştiriyordu.(SD, s.44)

Evlenmek bahsine gelince, eğer hakikaten dediğiniz gibi bu işleri **biliyorsanız**, benim evlenmeyeceğimi, evlenemeyeceğimi de, bunun imkânsız olduğunu da biliyorsunuz, demektir. (SD, s.73)

Enerjin yoksa, tembelsen, paran onun yerine geçer, yerine başkasını çalıştırırsın, **düşünemiyorsan** hayatı hür bırakırsın, o senin yerine düşünür. (SD, s.80)

Nasıl ben, kendimden ve etrafımızdan ayrılan düşünceleri yüzünden Sabiha ile o kadar çekiştiğim akşamların sabahında, ondan duyduklarımı, o şikâyet ve tenkitleri mektepte arkadaşlarıma aynıyla tekrarlıyorsam, onları uzun uzun **müdafaa ediyorsam**, İhsan da hemen hemen benimkine benzer bir hayranlığın yolundan giderek Sabiha'nın konuşma tarzını öylece -belki de o anda birdenbire Sabiha'yı düşündüğü için bile bile- taklit etmişti. (SD, s.125)

1.2.1.2.1.2.3.3 Görülen Geçmiş Zamanın Şartı

Adam **kaldıysa** ehliyet, ehliyet **kaldıysa** dirayet kalmadı. (SDs.203)

Nasıl o evimden **gittiyse**, babasını da alın başımdan... (SD, s.298)

1.2.1.2.1.2.3.4 Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı

Sabiha bütün ömrünce etrafını ne kadar kuvvetle **reddetmişse**, kendisini de öylece olduğu gibi kabul etti.(SD, s.28)

Nasıl Sabiha, annemle konuşurken birdenbire onun yaşına, adeta hayat tecrübesine **fırlamışsa**, İhsan da benimle konuşurken sanki bütün dünyasını benim yaşıma, benim kullandığım sözlere indirivermişti. (SD, s.43)

Nasıl Suavi vak'ası Abdülhamit'in mutlakiyetine fırsat **vermişse**, bu cinayet de aradaki insan, haklı prensipler, memleket birliği farkları hariç, öylece İttihat ve Terakki'nin dizginleri ele almasına imkân vermişti. (SD, s.60)

1.2.1.2.1.2.3.5 Gelecek Zamanın Şartı

Üzerinde çalıştığımız eserde gelecek zamanın şartıyla çekimlenmiş bir fiil bulunamamıştır.

1.2.1.2.1.3 Birleşik Fiillerin Yüklem Olması

1.2.1.2.1.3.1 İsim + Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması

Kudret Bey’in burnundan şimdiye kadar **bahsetmedim.** (SD, s.98)

Bittabi, bunu şimdilik **kabul ettim.** (SD, s.303)

Benden çok kuvvetliler işi **tecrübe etmişlerdi.** (SD, s.303)

İsterseniz, ya kendisi, yahut siz sarrafa uğrayıp **kontrol edin!** (SD, s.303)

Kendisine bunun lüzumsuz olduğunu, paşanın malî işleriyle alâkam olmadığını söyleyerek **teşekkür ettim.** (SD, s.303)

Bunu kendisine bu akşam vererseniz **minnettar olurum.** (SD, s.304)

Hesap pusulasını çok dikkatle **tetkik etti.** (SD, s.304)

Bugünlerde sizi ben çağırılmadan eve gelmemenizi **rica ederim.** (SD, s.305)

Gideceğim zaman, veda için kendim **rica edeceğim.** (SD, s.305)

Onun benden bu kadar kolayca vazgeçmesi beni **rahatsız etmişti.** (SD, s.305)

Bütün bu izzetinefis davaları, halıyı yatağımın başı ucuna asmama ve lâcivert taşından muammalı gülüşlü Mısır heykelciğini odamın en görünecek yerine koymama **mâni olmadı.** (SD, s.305)

Kudret Bey, Sabiha ile Muhtar’ın ayrılmalarına ciddi nazarıyla bakmıyor, Muhtar’dan matbaa işine dair aldığı kısa haberlerin sevinciyle geçiniyordu. Sabiha’dan her bahsedişimde: “Onlar birbirlerini seviyorlar, aldırma!” diye söze başlıyor, ve hemen arkasından sözü gazeteye **naklediyordu.** (SD, s.305)

1.2.1.2.1.3.2 Fiil + Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiillerin Yüklem Olması

Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkar çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendi'nin Göztepe'deki köşküne qidemedim.(SD, s.7)

Yazık ki o zaman ne paşaya yardım edebilirdim, ne de bu tarzda yol verilmeden duyduğum kırgınlık yüzünden kendisinden af dileyebilirdim. (SD, s.305)

Neden sonra, her ikisinin de şu veya bu şekilde, elinde tuttuğu insanlar olduğunu öğrenebildim. (SD, s.306)

Nihayet arkadaşlardan birinin odasında yatar veya her hangi birini otele gönderebilirdim. (SD, s.308)

Onun odasında yatabilirsiniz. (SD, s.308)

1.2.1.2.1.3.3 Kalıplaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fillerin Yüklem Olması

Bu tesadüf kendi memleketlerinde olsaydı yahut buraya bir dostluk tezahürü için gelmiş olsalardı, ilk defa gördüğüm kıyafetleriyle ne kadar hoşuma gidecekti.(SD, s.13)

Sonradan yaptıkları harp edebiyatında o kadar adı geçen bu türkü tüylerimi diken diken etti.(SD, s.13)

Yazık ki o zaman ne paşaya yardım edebilirdim, ne de bu tarzda yol verilmeden duyduğum kırgınlık yüzünden kendisinden af dileyebilirdim. (SD, s.305)

1.2.1.2.2 Çatılarına Göre Fiil Cümleleri

1.2.1.2.2.1 Etken Çatılı Fiillerle Kurulanlar

Edilgen çatılı fiillerin dışında kalan fiiller etken çatılıdır. Bu tarz fiille kurulmuş cümlelerde yüklemnin belirttiği işin özne tarafından gerçekleştirildiği açıkça belirtilir.²⁵⁶

Bu tür cümleler ile ilgili metnimizde bulunan bazı örnekler:

Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkar çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendi'nin Göztepe'deki köşküne gidemedim.(SD, s.7)

Benimle beraber Tıbbiye 'ye girmek için İstanbul'a gelen iki mektep arkadaşımınla Sirkeci'de küçük ve epeyce kirli bir otele indik.(SD, s.7)

Akrabamdan bir insandan bahsederken “Beyefendi” vasfını kullandığım için okuyucularım beni ayıplamasın!(SD, s.7)

Küçük ve çok şirin bir kız ki, daha Anadolu'ya çıkmadan evvel Cihan Harbi'nin başında sık sık gittiğim Behçet Bey'in köşkünde rüzgârla uğuldayan ağaçlar, rüzgâr dolabının gıcirtısı, Erenköy kırlarının o zamanki sessizliği hep bana adını tekrarlardı.(SD, s.10)

Dibindeki evliya bile onu muhafaza edemezdi. (SD, s.24)

Gümrük nazırlarının konağının üzerimdeki tesiri Sabiha'ların mahallemize taşındığı güne kadar devam etti. (SD, s.27)

Sonuna doğru bu iki kelime bütün konuşmanın yerini almıştı. (SD, s.35)

Aralarındaki boşluğu Süleyman Bey'in yarım kalan hareketleri dolduruyordu. (SD, s.35)

Gülmemek için dışarıya fırladım. (SD, s.35)

Çünkü babalarımızın ikisi de, birdenbire birer kukla oluvermişlerdi. (SD, s.35)

Hadiseler yakında bir kabine değişikliği olacağını gösteriyor. (SD, s.224)

²⁵⁶ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age.,169.

Ondan sonra muhalefet birkaç kişiden, kini körükleyenden ibaret **kalır.** (SD, s.224)

Anlıyor musunuz? (SD, s.224)

Hatta ölümüne sebep dahi **olabiliriz.** (SD, s.224)

Ferit Paşa, çok mühim bir çürütme hareketi **hazırlıyor.** (SD, s.224)

Kendisini iktidarda tutabileceğini sandığı bir yığın oyuna **giriyor.** (SD, s.224)

Bugün **ışittim.** (SD, s.224)

Divanharp yakında Yıldız Sarayı'nı soyanların listesi diye bir liste **neşredecekmis.** (SD, s.224)

Ayrıca İttihat ve Terakki tahsisat-ı mesture listesini **neşredecekler.** (SD, s.224)

Muvaffak olursak işgal altında bazı yerleri olmasına rağmen vatana birliğini iade etmiş **olacağız.** (SD, s.224)

Fakat şimdi oyun bütün millet için **oynanıyor.** (SD, s.224)

Kanepeye oturmuş, sakın bir sesle, yavaş yavaş, bana hiç bakmadan **konusuyordu.** (SD, s.224)

Hepsini tereddüt **kemiriyor.** (SD, s.224)

Anadolu gittikçe **kuvvetleniyor.** (SD, s.224)

Bunlar haklı davalara karşı şimdi bir kutup **oluyorlar.** (SD, s.224)

Unsurlar arasında birlik **kalmadı.** (SD, s.224)

Ama bunu **yapacağız.** (SD, s.225)

Yüzüne **baktım.** (SD, s.225)

Bu hâliyle daha ziyade çok tehlikeli bir silâhla oynayan bir çocuğa **benziyordu.** (SD, s.225)

Dışarıdan mahallemizin ve çocukluğumun sesleri **geliyordu.** (SD, s.225)

Ara sıra, tahtalar gıcırdıyor, bir komşu öksürüyor, bir kuş bilmediğim bir şeyin peşinde çığlıklar atıyordu. (SD, s.225)

İhsan’la konuşmam bütün tereddütlerimi kaldırmıştı. (SD, s.225)

Dediğini harfi harfine yapacağımı kendisine vaat ettim. (SD, s.225)

Beni odama kadar götürdü. (SD, s.225)

Ertesi sabah başka türlü bir insan olarak uyandım. (SD, s.225)

İlk işim gazetelere bakmak oldu. (SD, s.225)

Darülfünun kayıt müddetini 19 eylüle kadar uzatmıştı. (SD, s.225)

Otelden eşyayı alarak pansiyona gittim. (SD, s.225)

Benden evvel çıkan İhsan, cuma günü Nâsır Paşalarda bulunmamı annesine tembih etmişti. (SD, s.225)

“Peki!” dedim. (SD, s.225)

Bu tabirdeki “mezar” kelimesi salonun karanlığından ve rutubetinden geliyordu. (SD, s.226)

İşin fenası Madam Elekcayan’ın rahmetli kocası Fehim Efendi kumpanyasının en istidatlı artistlerinden Kirkor Elekcayan, bu evin satın alındığı yıl bir akşam yemeğinde çok sevdiği karısına ve o kadar bağlı olduğu sanatına bu koltukta, çok ani bir şekilde veda etmişti. (SD, s.226)

Pansiyona gelir gelmez ilk dinlediğim hikâye bu oldu. (SD, s.226)

Şurasını da ilâve edeyim ki, bu salona bu adı vermekle bir haksızlık yapıldığını, sade bu hatıra yüzünden düşünmezdik. (SD, s.226)

Her sabah muntazaman kuruldukları için yapmacık da olsa devamlı bir bahar havasını etraflarına tekrar eden bu kuşlara Madam Elekcayan Tahir ile Zühre adını vermişti. (SD, s.226)

Canımı sıkkan misafirleri oraya almakta devam ederek hepsinden kurtuldum. (SD, s.226)

Çünkü bu salonda insan on dakikadan fazla oturamazdı. (SD, s.226)

Yanı başımda sonraları Kudret Bey'in etrafında sık sık gördüğüm ve Muhlis Bey'den sonra Tıbbiye'nin en eski talebesi olan Haşan Basri Elmüntefik oturuyordu. (SD, s.227)

Dört harp senesinin ve Cihad-ı Mukaddes'in İstanbul'dan çıkaramadığı bu son derece azimli talebe üzerinde, kendisini tanıdığım aylarda parasızlık aynı tazyiki beyhude yere yapıyordu. (SD, s.227)

Pansiyona geldiğim zaman bana da imtihanlara onlardan hazırlanmamı ciddiyle tavsiye etmişti. (SD, s.227)

Karşımdaki odada şimdi nerede olduğunu bilmediğim, hatta yaşadığından şüphe ettiğim, -çünkü memleketine dönmüştü;- Azerbaycanlı Mehmet Selef Efendi otururdu. (SD, s.227)

Kendisine Bey diye hitap edilmesini suret-i kat'iyede men eden bu esmer, iri vücutlu, zeki adamın parasız kaldığı zamanlar, o zaman pek meşhur olan bir Azerî operetinin makamıyla "Çamaşır parası bulamırım men!" diye şikâyetlerine bayılırdım. (SD, s.227)

Bu yüzden kapı bir komşusu bulunan ve Madam Elekciyan'ın tek kızı Agavni'ye deli gibi âşık bulunan Yahudi delikanlısı ile aralarında kavga eksik olmazdı. (SD, s.227)

Onun her akşam Agavni'ye getirdiği ucuz hediyeler yarım saat sonra bütün odaları dolaşırdı. (SD, s.228)

Büyükçe bir salaşa benzeyen tahtaboşta ise evin en mütehammil misafirleri olan iki delikanlı yatardı. (SD, s.228)

Orada beraber yatmanın ve bütün sene o havaleli yerde lodos ve poyraza maruz kalmanın tâvizatı olarak Madam Elekciyan onlardan pek az para alır ve bazen de kendi odasında kahvaltı etmelerine müsaade ederdi. (SD, s.228)

Daha doğrusu dostu Salih Kaptan'ın eve gelmediği gecelerde, iyi bir kahvaltı edebilmesi için bu delikanlılardan birisi Madam Elekciyan'ın odasına akşam erkenden girer ve sabahleyin çok geç vakitte çıkardı. (SD, s.228)

Salih Kaptan gider gitmez evde Seferberlik senelerine hasret çektiren sıkı bir perhiz **başlardı.** (SD, s.228)

Şişmanlamaktan çok korkan bu kadın, çarşamba sabahından cumartesi akşamına kadar çayla kızarmış ekmekten başka bir şey yemez ve etrafındakilerin de yemesini - kendi odasında kahvaltı edenler müstesna- pek hoş görmez, hiç olmazsa yağsız, kuru şeylerle kamımızı doyurmamızı **isterdi.** (SD, s.228)

Esasen bugünler, çok defa sıkı bir dayak ve oldukça gürültülü bir kavga ile biten -bazen bu dayak ve kavgaya final makamında bir merdivenden yuvarlanma veya taşlıkta bayılma sahnesi de ilâve edilirdi- aşk haftasının yorgunlukları içinde **geçerdi.** (SD, s.228)

Evvelâ bakkalın ve kasabın çırakları birbiri ardınca gelirler, sonra Salih Kaptan'ın adamı Mustafa mevsimin en güzel balıklarını **getirirdi.** (SD, s.229)

Havan eli durmadan işler, Trabzon yağının kokusu, mutfağın evden uzak olmasına rağmen, belki de hususî bir tertibat sayesinde, merdivenleri sarar, Madam Elelcciyan mavi sabahlığı içinde tombul kollarını, Buhtunnasar'ın asma bahçelerini andıran zengin göğsünü, hafif sakatlığına rağmen, hâlâ yirmi beş senelik sahne hayatından bir yığın tatlı melekeyi muhafaza eden bacaklarını bizlerden gizlemeye hiç lüzum görmeden, merdivenlerden kantolar söyleyerek inip çıkmağa başlar, üç günlük tatilde kaybolan sofraya eşyası evin her köşesindeki müteaddit dolaplarda aranır, halecan, şevk, iyi bir yemek ümidinin verdiği sabırsızlık ve memnuniyet bütün evi **doldururdu.** (SD, s.229)

Vaktiyle taganni ettiği sahnelerde Kanarya lakabı verilen Madam Elelcciyan'ın sesi, yirmi beş sene evvelki kantolarla bize saadetini **ilân ederdi.** (SD, s.229)

İlk önce muganniyelikle işe başlamış, 1908'in getirdiği heyecan içinde birdenbire tiyatroya ve bilhassa trajediye **heves etmişti.** (SD, s.229)

Madam Elelcciyan oynadığı otuz beş, kırle kadar oyun içinde bilhassa Sumru rolüne çıktığı Eşber'i hiç **unutmazdı.** (SD, s.229)

Bazen de bütün bir tiradı ezberden okuduğu **olurdu.** (SD, S.230)

Bütün bu sahnelerde Madam Elekciyan, üstadının jestlerini ufak tefek değişikliklerle **tekrarlardı.** (SD, S.230)

Meselâ birincisinin ehemmiyetli vaziyetlerde elini büyük bir azim ve irade ifadesiyle karnına vurmasına -daha ziyade Paris'te şöhretine vesile olduğu söylenen Neron rolünden bir hatıra olmalı- mukabil, o çok kadınca bir ifade ile tombul ellerini, gittikçe ihtişamı artan göğsüne **qötürürdü.** (SD, S.230)

Böylece aslında sadece erkek oburluğunu gösteren bir hareket, onda yumuşak ve rehavetli hatların **daved olurdu.** (SD, S.230)

Madam Elekciyan bu senelerin hatırasına çok bağlıydı. Her vesileyle bize o zamanlar memlekette bulunmayan ustasından bahseder, hele onun ada ve büyük bir ihtişamla sahneye ilk defa çıktığı geceyi hiç **unutmazdı.** (SD, S.230)

Bu itibarla onu Sakine Hanım'a benzetir ve bazı hazların insana İctimaî merdivenin her basamağında nasip olduğunu düşünerek **şasırdım.** (SD, S.230)

Sakine Hanım'ın aşk hatıralarına hemen herkes hürmet eder, onu, eğer bahsetmek lutfunda bulunursa memnuniyetle **dinlerdi.** (SD, S.230)

Halbuki Madam Elekciyan'ın aşk hatıraları Salih Kaptan'ı **cıldurturdu.** (SD, S.230)

Aralarındaki kavgalar da çok defa bu yüzden **cıkardı.** (SD, S.230)

Muhlis Bey, Madam Elekciyan'ın ilk âşığı idi. Fakat uçarı meşrep bir delikanlı olduğu için iki ay sonra kadıncağızı bırakmıştı. Salih Kaptanı ondan sonra **tanımişti.** (SD, S.230)

Yahut, bir tarafımda yavaş yavaş biriktiğini hissettiğim şahsî tecrübeleri bana **unutturdu.** (SD, s.254)

Konuşan, gülen, menfaatleri için mücadele eden, kızan, çalışan mahlûk, bir kelime ile insan, sadece bir mekanizmanın eline geçmekle küçük, zavallı, ürkek bir mahlûk **olmuştu.** (SD, s.254)

Gözleri, görmekten ziyade yalvarıyor, zaman zaman da kaçacak bir yer arar gibi etrafına **bakmıyordu.** (SD, s.254)

Ona merhametten ziyade, insanoğlunun kendi benzerini bu hâle koyuşu, beni çileden **çıkartıyordu.** (SD, s.254)

Bu düşüncelerle, Galatasaray’a geldiğim zaman kendimi, sokaklarda işlerine koşan, yahut ağır adımlarla kar altında sarhoşluklarını dağıtan insanların gününe karışmış **buldum.** (SD, s.254)

Kapıyı Mihailof’un işlerini gören kadın **actı.** (SD, s.254)

Yalnız Leon Leonoviç asıl fotoğraf atölyesinin eşiğinde, bir elinde kemanı ile yayı, **duruyordu.** (SD, s.254)

O gün öğleye kadar onunla **mesgul oldum.** (SD, s.255)

Evvelâ civarda bulunan genç bir doktoru **çağırdım.** (SD, s.255)

Güçlkle nefes alması, yüzünün tıkanıklığı, beni **korkutmustu.** (SD, s.255)

Doktor alelâde bir sarhoşluk vak’ası olduğunu, fakat damar sertliğinin tehdidi altında bulunduğunu söyledi ve sık sık amonyak koklatmamı, hatta bir bardak suya birkaç damla damlatarak içirtmemi tavsiye ederek **gitti.** (SD, s.255)

Biraz sonra amonyağın tesirini **gördük.** (SD, s.255)

Süleyman Bey, şiddetli aksırıklarla kendine **geldi.** (SD, s.255)

Bu sefer baş ağrısından, mide bulantısından **şikâyet ediyordu.** (SD, s.255)

Leon Leonoviç, durmadan ona bardak bardak çay **taşıyordu.** (SD, s.255)

Süleyman Bey, beni güçlkle **tanıdı.** (SD, s.255)

Tanır tanımaz boynuma sarılarak ağlamağa **başladı.** (SD, s.255)

Hıçkıra hıçkıra **ağlıyordu.** (SD, s.255)

İhtiyar adama bu zayıf anında sadece orada bulunmamla fenalık ettiğimi, hiç hatırlamak istemediği birtakım şeyleri hatırlattığımı **anladım.** (SD, s.255)

Ara sıra hıçkırıklarını kesiyor, tıpkı ilk defa kendisini evimizde gördüğüm gece, babamla konuşurken yaptığı gibi “kader, kader...” diyor, sonra tekrar ağlamağa **koyuluyordu.** (SD, s.255)

Bu ağlama beni cıldirtıyordu. (SD, s.255)

Denebilir ki, yalnız sesiyle ağlıyordu. Sonra baş ağrılarından şikâyet etti. Bir ara ayağa kalkmak istedi. (SD, s.255)

Tutmasaydım devrilecekti. (SD, s.255)

Başının altına bir yastık bularak yattırdım. (SD, s.255)

Tekrar dışarıya koştum; aspirin getirdim. (SD, s.255)

Daha ziyade yerli bir vodvil kahramanına benziyordu. (SD, s.255)

Sabiha ile beraber zaafılarını yüzünden okurduk. (SD, s.255)

Ben belki milletime bir hizmette bulunurum ümidiyle reddedince kinleri arttı... (SD, s.280)

İki sene hemen hemen bir arada yaşadık. (SD, s.280)

İhtiyarlığında bir defa ziyaretine gittim. (SD, s.280)

Otuz sene evvel genç olan ve paşanın son ziyaretinde sadece zekâsını, dağılmış bir bahçenin güllerinden çekilen bir ıtır gibi kendisine sunan kadın, tül tül siyah elbisesi, uzun etekleri, kaşının üstünde kıvrılan kâkülü ve göğsündeki gülüyle, kendisini iki defa tevkife teşebbüs eden Ferit Paşa'dan sonra ateşe qirdi. (SD, s.280)

Ateş ilk tereddütten sonra birdenbire parladı. (SD, s.280)

Paşa'nın çok muntazam, her cinsten hadiseye üstüne binilecek bir at gibi bakan ve insana bu yüzden değiştirdiği kıymetlerle acayip bir emniyet veren, sakın, vakarlı devlet adamı çehresi, imparatorlukların yıkılışından, devletlerin çöküşünden sonra bile, bu yıkılan ve çöken şeylerin özü, varlıklarının tek hikmetiymiş gibi gazetelerde, gündelik vak'alar arasında ara sıra meydana çıktıkları zaman adeta eski günlerin ehemmiyetiyle benimsen-diklerini görüp şaşırdığımız, o her türlü çizgi veya modanın üstünde bir devrin bir zümreye biçtiği çehre, bir an için, otuz yıl evvelinden gelen bu akisle değişti. (SD, s.280)

O zaman sadarete bulunsalardı muvaffak olurlardı. (SD, s.280)

Padişah hakkında hiç fikrinizi sormadım. (SD, s.280)

İtalya’da tanımışım. Trablusgarp’ın İtalya tarafından haksız şekilde işgalini mütakip kendisiyle alâkamı **kestim.** (SD, s.280)

Bilir misiniz ki, bizim vükelâ, hele Ferit Paşa, alelâde çarıklı bir köylüyü aldatamazlar. (SD, s.281)

Fakat Zât-ı Şâhâne’yi kolaylıkla **iğfal edebiliyorlar.** (SD, s.281)

Galiba kendileri de bunu **istiyorlar.** (SD, s.281)

Kendisine uzattığım Talât Paşa’nın resmine dikkatle **baktı:** (SD, s.281)

Kırk beş yıl evvelki delikanlı, sararmış fotoğrafı da pek seçemediğim üniforma içinde öbürlerini **takip etti.** (SD, s.281)

Paşa, iyi taranmış çocuk saçlarına benzeyen alevler içinde onun macerasını bir an **takip etti.** (SD, s.281)

Ateş sert ve parlak mukavvayı ilk önce, bir lahza yaşanmış bir ömür gibi kavrayıp içten **kuruttu.** (SD, s.281)

Sonra tam ortada bir leke büyüdü ve nihayet her tarafından **ates aldı.** (SD, s.281)

Nâsır Paşa’nın yüzünün bir tarafı kendi gençliğinden gelen kızartılarla **kabardı.** (SD, s.281)

Paşa, kendi mâzisini, onunla beraber, bütün bu mâziyi **yakıyordu.**(SD, s.281)

İşin garibi, bunu yaparken hiçbir suretle gizlemeye çalışmadığı bir sevinç **duyuyordu.** (SD, s.281)

Sanki aldatıcı zamandan, onun türlü oyunları olan ümitlerden, hayallerden, hasretlerden, ihtiraslardan intikam **alıyordu.** (SD, s.281)

Mektup, lâyiha, resim, ne varsa hepsi, insan vücudu, insan kanıyla beslenen bir nevi kadîm tanrı gibi, içine her atılanı, kenarlarını kıvırdıktan, ortalarını çökerttikten sonra yalayıp yutan ocağa düşen her şey, muasırlarının o kadar ümitle, yıllarca sadece dirayet dolu bir mahfaza gibi gördükleri, büyük ve âbidevî alnından başlayarak bütün çehresini bir akşam kızıllığına doyuyor, itinalı saç ve sakalı bıyığına, yorgun tenine bazen bir tunç heykel sağlamlığı veriyor, bazen onu tüy tüy **dağıtıyordu.**(SD, s.281)

Bir müddet sustu. Belki de benden cevap bekliyordu. (SD, s.295)

İşleri tanzim etmek, yapılacak şeyleri beraberce düşünmek üzere, evde küçük bir toplantı yapmağa karar verdik. (SD, s.295)

Baş başa bir yemek yeriz ve konusuruz. (SD, s.295)

Gözlerimin önüne, birdenbire Kudret Bey'in yazmaları, yazı koleksiyonu, tabloları, cam paspartularda o kadar dikkatle ve şefkatle sakladığı ve adeta bizlere göstermeğe kıskandığı beş altı modern desen geldi. (SD, s.295)

Ben yazı işlerinden, gazeteciliğin teknik taraflarından pek anlamam. (SD, s.295)

Onun için işin yalnız ticarî tarafını idare edeceğim. (SD, s.295)

Öbür tarafı Kudret Bey'le size kalacak. Sabiha da size yardım edebilir. (SD, s.295)

Üçüncü defadır ki, Sabiha'nın adı, oltadaki yem gibi önüme atılıyordu. (SD, s.295)

Ve bir çocuk gibi saf bakışlarıyla yüzüme baktı. (SD, s.295)

Beni o kadar gafil avlayan bu sualden adeta bir mucize ile kurtuldum. (SD, s.295)

Kapı açıldı ve Madam Elekciyan, tombul kollarım, muhteşem göğsünü açıkta bırakan, siyah, dar dekoltesi içinde, o senelerin korselerinin kadın vücuduna yüklediği azap altında yüzü mosmor, elinde kahve tepsisi, muganniyelerimizin hâlâ terk edemedikleri, o yarı mahcup eda ile kırıtarak içeri girdi. (SD, s.295)

Madam Elekciyan bu kibar ve güzel beyi, kibarlığına ve güzelliğine layık bir şekilde karşılamak için, Kirkor Elekciyan'la evlendiği zaman, kendisine hediye edilen altın zarflı fincanlarım bile çıkarmıştı. (SD, s.295)

Muhtar'ı Madam Elekciyan'la tanıştırdım. (SD, s.295)

Kadıncağızla konuşacağını tahmin ediyordum. (SD, s.295)

Aksine tek bir kelime bile söylemedi. (SD, s.295)

Kitaplara baktım, hiçbirisi tıpla alâkalı değildi. Çoğu felsefe ve içtimaiyat kitaplarıydı. Bir sandalye üstünde, bir keman unutulmuş gibi sürünüyordu. (SD, s.312)

Ve belki de böyle olduğu için bu tek iskarpın, odanın karışıklığı içinde bir nevi kâbus hissini veriyordu. (SD, s.312)

Fakat bununla da kalmıyordu. (SD, s.312)

Muhlis ağabey anlaşılan dolaptan hoslanmıyordu. (SD, s.312)

Arkasını cevirdim. (SD, s.312)

Daha fazlasını okuyamadım. (SD, s.312)

Yavaşça odanın kapısını bu yarı çıplak kadın fotoğraflarına, sahipsiz kadın eşyasına ve Max Nordau ile Durkheim arasındaki albümün üzerine kapayarak salona döndüm. (SD, s.312)

Elekcayan'ın Muhlis ağabeyden bahsederken yüzünde beliren o muammalı tebessümü ve baş sallayışlarını anlıyordum. (SD, s.313)

Uğradığı randevu evlerinden bir hatıra getirmeden ayrılamiyordu. (SD, s.313)

Halbuki yukarıya da cıkamazdım. (SD, s.313)

Sedirin bir köşesine kıvrıldım. (SD, s.313)

Kime dokunmak istesem, kuru bir dal gibi elimde kalıyordu. (SD, s.313)

Yukarda sevdiğim kadın, ömrünün fecaati içinde belki şimdi daha katılasıya ağlıyordu. (SD, s.313)

Aşağıda ben lüzumsuz bir tecessüsle bir insan hayatını en kaba ve iğrenç çizgilerinden görmüştüm. (SD, s.313)

Kendi kendime “Niçin bu kapıyı beyhude yere açtım!” diye kızıyordum! (SD, s.313)

Bir daha Muhlis ağabeyin yüzüne nasıl bakacaktım. (SD, s.313)

O mavi gözlerini üzerime dikerek ve elinin tersiyle geniş alınının üstüne saçlarını ata ata bana Chopin'den, Liszt'ten, Dede Efendi'den, Boutroux'dan, Bergson'dan, Hacı Bayram ve Yunus'tan bahsederken onu nasıl **dinleyecektim?** (SD, s.313)

Ne kadar uzun yolları benim için **kısaltmıştı.** (SD, s.313)

Fakat şimdi o bana İçtimaî ve ferdî ahlâktan bahsederken aynı sükûnetle, itimatla **dinleyebilir miydim?** (SD, s.313)

Girilmemesi lâzım gelen bir yere girmekle, bir insanın bütünlüğünü içimde **yıkmıştım.** (SD, s.313)

Şimdi o konuşurken o terlikler, sütyenler, çoraplar, iskarpın tekleri, kombinezonlar olduğu yerlerden kımıldanacaklar, etrafımızı alacaklar, sahiplerini **arayacaklardı.** (SD, s.313)

Vâkıa bu odaya girmekle Muhlis ağabeyin bir tarafını öğrenmiştim; fakat bu öğrendiğim tarafı onun bütün şahsiyetini gözümde **yıkmıştı.** (SD, s.313)

1.2.1.2.2.1.1 Geçişli Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi geçişli bir fiil olan cümlelerdir. Bu cümlelerde bütün ögeler bulunabilir. Nesne olmadan geçişli fiillerin gerçekleştirdiği hareket gerçekleşmez. Bu nedenle geçişli fiille kurulan cümlelerde yüklem, özne ve nesne kullanılmalıdır. Diğer durumda cümle tamamen anlaşılmaz.²⁵⁷

Bu tür cümleler ile ilgili metnimizde bulunan bazı örnekler:

Akrabamdan bir insandan bahsederken “Beyefendi” vasfını kullandığım için okuyucularım beni **ayıplamasın!**(SD, s.7)

Yine bir akşamüstü onu bizim kapının önünde bir kedi yavrusu gibi büzülmüş oturur **gördüm.** (SD, s.33)

Beni sokağa bir şey almak için **yollamışlardı.** (SD, s.33)

Orada da bölüğünüz, taburunuz, her ne ise onu **sevk edeceksiniz!** (SD, s.222)

²⁵⁷ Mustafa Özkan, Veyisi Sevinçli, age., 167.

Oradakinden daha mühim bir iş göreceğimi, bir mekanizmayı sökeceğimi umuyorum. (SD, s.222)

Nerden kafama girdi, bilmiyorum! (SD, s.222)

Nâsır Paşa vak'asını ima ediyordu. (SD, s.222)

Ona vaziyeti anlattım ve cebimdeki lâyihayı verdim. (SD, s.222)

İşin garibi ancak böyle yazıları ciddi saniyorlar! (SD, s.222)

Ali Kemal'in eve geldiğini biliyordum. (SD, s.222)

Birdenbire kaldırımda bekçinin sopasının sesini duydum. (SD, s.223)

Ben de hatırını sordum ve eline birkaç para verdim. (SD, s.223)

Fakat bir daha görecek miydim? (SD, s.223)

Çünkü bu mahalleye artık gelmek istemişyordum. (SD, s.223)

Burada benim pek az şeyim kalmıştı; halbuki bir taraftan da her şey orada, olduğu gibiydi ve bu, beni tahammül edemeyeceğim kadar sıkıyordu. (SD, s.223)

Bana, üçüncü katta bir yatak hazırlamışlardı. (SD, s.223)

Birdenbire kaldırımda bekçinin sopasının sesini duydum. (SD, s.223)

O, duruyordu. (SD, s.223)

Ben de hatırını sordum ve eline birkaç para verdim. (SD, s.223)

Fakat bir daha görecek miydim? (SD, s.223)

Çünkü bu mahalleye artık gelmek istemişyordum. (SD, s.223)

Bana, üçüncü katta bir yatak hazırlamışlardı. (SD, s.223)

İhsan, büyük mavi lambayı yaktı. (SD, s.223)

Dışarıdan İbrahim Paşa hamamının su haznesi etrafındaki rutubetteki kurbağaların, yaz böceklerinin sesi geliyordu. (SD, s.223)

İhsan'a Nâsır Paşa meselesindeki tereddütlerimi, küçük Rezzan'ın benim bilmediğim endişelerini anlattım. (SD, s.223)

Çok mühim ve tehlikeli anlar yaşıyoruz. (SD, s.223)

Bir taraftan bir İstiklâl Harbi yapıyoruz. (SD, s.223)

Onu çevirmeli, ona istediklerimizi yaptırmalıyız... (SD, s.223)

Filhakika oturdukları evin altındaki balıkhanede karısı, beş çocuğu, iki damadı, bir gelini ve yedi yaşında bir torunu sabahtan akşama kadar çalışırlar, mevsimine göre palamut, uskumru, lüfer tuzlarlar, fiçılara doldururlar, kayıkhaneye yanaşan kayıklara yüklerlerdi. (SD, s.231)

Sonradan bu balıkhanenin gizli bir tarafı bulunduğunu, çoluk çocuk adeta bir barut deposu üzerinde oturup kalktıklarını ve Muhlis Bey'in idare ettiği sevkiyatın bir kısmının burada yapıldığını öğrendim. (SD, s.231)

Evvelâ bu evi satın almışlardı. Yazık ki bu sevincin üstünden iki ay geçmeden Kırkor Elekciyan ölmüş, fakat talih bu kaybı telâfi etmek ister gibi, beş seneden beri izini kaybettiği Salih Kaptan'ı karşısına cıkarmıştı. (SD, s.231)

İşte bu ikinci buluşma kat'i olmuştu. Talih bu sefer de bu saadeti kıskanmış olacak ki, hemen arkasından Madam Elekciyan'ın vücudunun güzelliğinde o kadar zararlı bir rol oynayan kaza olmuş, Salih Kaptan'ın bütün ihtimamlarına rağmen, kırılan sol bacağı öbüründen biraz kısa kalmıştı. (SD, s.231)

Mütareke'nin başında Muhlis Bey evi kendine bir nevi karargâh gibi seçmişti. (SD, s.231)

Bu cesur ve maceradan hoşlanan adam gizli ve tehlikeli olan her şeyden çılgınca lezzet alırdı. (SD, s.231)

Ne olursa olsun oyunu idare etmekten hoşlanır, hakikisi yoksa, kendisi icat ederdi. (SD, s.232)

Madam Elekciyan'ın pansiyonundan bahsederken Muhlis Bey'in büyük kurt köpeği Busefalus'u unutmamalıydım. (SD, s.232)

Bu kızcağız, bir hafta o kadar zahmetini çektiği bu hayvanın, sahibinin sesini işitir işitmez her tarafı parçalarcasına ona koşmasını bir türlü affedemezdi. (SD, s.232)

Kendisine sorduğum zaman “Arkadaşlığımız çok eskidir” demmişti. (SD, s.232)

Ayrıca odanın eşyasını **beğenmemiştim.** (SD, s.232)

Köşkte emanet bulunan eşyamızdan bir kısmını getirmek **istiyordum.** (SD, s.232)

Eve girdiğim zaman kapıyı açık **buldum.** (SD, s.232)

Taşlıkta beyaz tüylü bir kedi, bir nevi Nil tanrısı gibi yere yatmış, bir yığın çocuğu birden **emziriyordu.** (SD, s.232)

Kendi kendime: “Herhâlde eski kabartmalardaki kral tasvirlerinden daha akıllıca bir tedbir...” diye düşünerek, Atiye Hanım’ın zevcinin talâkatini **dinledim:** (SD, s.233)

Bak Şerife Hanım, beni iyi **dinle!** (SD, s.233)

Senin yüzünden bazı sevdiğim şeylerden mahrum olsam bile, yine seni **severim.** (SD, s.233)

Onun için seni sever, kusurlarını **affederim.** (SD, s.233)

Allah saklasın, **beklesin!** (SD, s.233)

Bir de tutup bana yavrularını **getiriyorsun.** (SD, s.233)

Düşüp kalktığı herifleri **görmüyorsun** sanki! (SD, s.233)

Yatak odamda böyle şeyler **istemem.** (SD, s.233)

Çocuk sevseydim, kendim **tedarik ederdim.** (SD, s.233)

İhsan Bey, Doktor Ramiz Bey’in evine sık sık gidiyormuş, kızı Macide’yi pek **seviyormuş.** (SD, s.233)

Kaldı, kaldı da kırk yıllık ahbabımızın oğlunun dedikodusunu mu **yapacağız?** (SD, s.233)

Fakat dedikodu **istemem.** (SD, s.235)

Hükümet maaş **vermiyor.** (SD, s.235)

Siz bile tekaüt maaşını **alamadınız!** (SD, s.235)

Bu sabah sütçünün sesini **işitmedim.** (SD, s.235)

O kadın, o kadar çocuğu tek başına emziremez... (SD, s.235)

Peygamber Efendimiz kedileri severdi. (SD, s.235)

Şerife Hanım, yanımdan geçerken dişlerinin arasından: “Papaz herif! Dedikodusuz bir lahza duramaz!” diye mırıldandı. (SD, s.235)

Fakat köşk beni sıkıyordu. (SD, s.235)

Gelirken odam için lüzumlu eşyayı da getirmiştim. (SD, s.235)

Behçet Bey, bana ayrıca Mahur Beste’nin sahibi Talât Bey’in kendisine hediye ettiği çok güzel bir ayna ile bir İngiliz koltuğu, bir de yazıhane hediye etmişti. (SD, s.235)

Böylece odamı tanzim edebildim. (SD, s.235)

O, beni Acem’in kahvesine, Turşucu adı verilen bir meyhaneye, iskele civarındaki oturulacak yerlere götürdü. (SD, s.235)

Onun da burnu, Kudret Bey’inki gibi marifetli bir burundu ve o da, başka şekilde olmakla beraber sözlerini burnunun hareketleriyle tamamlıyordu. (SD, s.236)

Darülfünun açıldıktan sonra bir gün Edebiyat Fakültesi’ne giderek Yahya Kemal’i dinledim. (SD, s.236)

Bana şair olduğunu, fakat henüz hiçbir şiir yazmadığını büyük bir safvetle söyledi. (SD, s.236)

Nasır Paşalardaki işim aşağıda anlatacağım gibi beni yormuyordu. (SD, s.236)

Paşadan çıkar çıkmaz İhsan ’lara uğruyor, konusuyorduk. (SD, s.236)

İhsan’ı, gittikçe daha iyi tanıyor, tanıdıkça daha fazla seviyordum. (SD, s.236)

Orada ayrı ayrı tanıdığım Haşim’le Yahya Kemal’i bir arada gördüm. (SD, s.236)

Yine bu arada Vedat bana, Esan isminde Taşkentli bir genç adam tanıttı. (SD, s.236)

O da Tıbbiye'ye devam ediyordu. Fakat bir türlü kendisine yer bulamıyordu. (SD, s.236)

Onu Madam Elekciyan'ın pansiyonuna verleştirdim. (SD, s.236)

Evvelâ gazeteler 1 Ekimde, Yıldız Sarayı'nı yağma edenlerin listesini cıkardılar. (SD, s.237)

Daha evvel de İttihat ve Terakki'nin tahsisât-ı mesture hesapları nesredilmişti. (SD, s.237)

Fakat bu lüzumsuz ve hatta tahkiki kabil olmadığı için daha ziyade iftiraya benzeyen hareketler, yapanların umduğu neticeyi vermedi. (SD, s.237)

İstanbul daha 1920'de her evde ayrı ayrı olmak şartıyla bir iç harbi yaşıyordu. (SD, s.237)

Hemen her gün kahve kahve gezip havadis veriyorduk. (SD, s.237)

İsyanın tenkili haberini ise dokuz kahveye birden haber vermiştim. (SD, s.237)

Hemen her saat isyanın Akseki'den Kayseri'ye kadar yayıldığına, oralardan, o kadar sık dövüşlerle baba topraklarını kurtaran cenup vilâyetlerine geçtiğine dair havadis geliyordu. (SD, s.237)

Üstelik zafer de kazanıyordu. (SD, s.237)

Eşyaya bakılırsa tam bir çıplaklık içinde yaşıyordu. (SD, s.257)

Süleyman Bey, soyunmadan evvel yastık örtüsüne bakarak: -Yine değiştirmemişler... diye mırıldandı. (SD, s.257)

Bu söz, benim hiddetimi tasırdı. (SD, s.257)

Kendimi alabildiğine uzanan bir koridorda buldum. (SD, s.257)

İlk önce etrafı gözlerimle araştırdım. Sonra yavaş sesle "Baksanıza!" diye çağırdım. (SD, s.257)

Bir odanın kapısından acele ile giyinen bir erkek hayali gördüm. (SD, s.257)

Süleyman Bey'in nasıl bir evde oturduğu anlaşıyordu. (SD, s.257)

Zavallı komşum, hangi merdivenlerden inerek, ayaklarının altında hangi döşemeler kaya kaya bu eve kadar düşmüştü, bunu sonra anladım. (SD, s.257)

Daha doğrusu şüphelerimin doğru olduğunu öğrendim. (SD, s.257)

İhtiyar kadını nihayet buldum ve yakasına sarılarak Süleyman Bey'in odasına götürdüm. (SD, s.257)

Yatak çarşaflarını değiştirttim. (SD, s.257)

Odayı tanzim ettirdim, sobayı yaktırdım. (SD, s.257)

Süleyman Bey'in odasını bir daha bu hâlde görürsem eri kapattıracağımı, kendisini polise vereceğimi, bütün bunları yapmadan belki de öldüreceğimi, kendisine iyice tembih ettim. (SD, s.257)

Elime geçseydi o dakikada öldürürdüm. (SD, s.257)

Nitekim biraz sonra Süleyman Bey, kendisi de bana bunu anlattı. (SD, s.257)

1.2.1.2.2.1.2 Geçişsiz Fiillerle Kurulan Cümleler

Yüklemi geçişsiz fiillerle kurulan cümlelerdir. Bu cümleler nesne almazlar.

Bu tür cümleler ile ilgili metnimizde bulunan bazı örnekler:

Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkar çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendi'nin Göztepe'deki köşküne gidemedim.(SD, s.7)

Benimle beraber Tıbbiye 'ye girmek için İstanbul'a gelen iki mektep arkadaşımın Sirkeci'de küçük ve epeyce kirli bir otele indik.(SD, s.7)

Bilmezsin birisi yanımda bağırınca ne hâle giriyorum.(SD, s.33)

Bir gün babamla annem kavga ederlerken ben ölebilirim... (SD, s.33)

Annem ikisine de tahammül edemiyor. (SD, s.33)

O hâlde niye vazgeçmiyorsunuz? (SD, s.222)

Gelecek hafta qidersin. (SD, s.222)

Hafif bir rüzgâr esiyor, Sabiha'nın yanmasını o kadar mucizeli bulduğu havagazı lambaları bir ruh tüter gibi bu rüzgârda çırpınıyor, boş arsaların ot kokusuna, bilmediğim bahçelerin çiçek kokusu karıştıyordu. (SD, s.223)

Sokak, gecenin o belirsiz sesleriyle doluydu. (SD, s.223)

Fakat daha evvel İhsan'ın çalışma odasına girdik. (SD, s.223)

Böyle anlarda vazife şuurunu duymayan insanlara acınmaz. (SD, s.223)

İleride anlatacağım gibi bu balıkhanede, daha doğrusu onun gizli tarafında bizzat ben de bir gece kaldım. (SD, s.231)

Gerek ev sahibimiz, gerek âşığı onun sözünden çıkamazlardı. (SD, s.231)

Bu itibarla Tevfık Bey'in ondan “doludizgin hareket” diye bahsetmesi kadar tabii bir şey olamazdı. (SD, s.232)

Evde kaldığı günlerde Muhlis Bey'in zamanının çoğu, bu köpekle geçerdi. (SD, s.232)

İstanbul'a 2 Eylül perşembe akşamı gelmiş, ancak salı sabahı pansiyona yerleşmiştim. (SD, s.232)

Yine o gün akşamüstü Behçet Beylere gittim. (SD, s.232)

Hem ihtiyar adamı görecektim, hem de kabilse evde cumaya kadar istirahat edecektim. (SD, s.232)

Yok, gümrük nazırının torunu Nuri Bey'in küçük kızı, akrabasından Muhlis Bey'e âşık olmuş, tentürdiyot içerek intihara kalkmış! (SD, s.233)

Pembe konakta saz varmış, Hürriyet ve İtilâf erkânıyla İngiliz zabıtları her akşam oraya gelirlermiş. (SD, s.233)

Allah bir kere razı olduktan sonra ben ne karışırım? (SD, s.233)

Bu yıkılmış adamda başkalarının hesabına sezdiğim hayat iştihası, o muvazenesiz ve kudretsiz iştihâ hoşuma gitmiyordu. (SD, s.235)

Ertesi sabah tekrar pansiyona döndüm. (SD, s.235)

Pansiyonda sık sık Muhlis Bey’de buluşuyorduk. (SD, s.235)

Moda’daki Glycine ile Mühürdar Bahçesi ise çok hoşuma gitmişti. (SD, s.236)

Kudret Bey, Kadıköyü’nde tanıdığı eski bir molla beyle dama oynardı. (SD, s.236)

Bir gün “M....” e odada rast geldim. (SD, s.236)

Beni Nuruosmaniye’deki İkbâl’e götürdü. (SD, s.236)

Hatta Mütareke ile elimizden alman vilâyetler elimize gecmisti. (SD, s.237)

Bununla beraber yatak takımı, çarşaf, yastık yüzleri son derecede itina ile işlenmişti. (SD, s.257)

Hizmetçi kadını bulmak için dışarıya çıktım. (SD, s.257)

Yatak odasına biraz sonra bahsedeceğim salondan girmiştik. (SD, s.257)

Fakat hizmetçiyi aramak için başka kapıdan dışarı çıkmıştım. (SD, s.257)

Hiç kimsenin cevap vermediğini görünce alabildiğine bağırdım. (SD, s.257)

Daha fazla çıplak denebilecek şekilde yarı giyinik, saçları darmadağın bir yığın kadın, kiminin elinde tarak, kiminin elinde sütyeni, hemen hepsinin saçları perişan, dışarıya fırladılar. (SD, s.257)

1.2.1.2.2 Edilgen Çatılı Fiillerle Kurulanlar

Edilgen çatılı eylemle kurulmuş cümlelerde, eylemin gösterdiği işin kimin tarafından gerçekleştirildiği net değildir. Bu tür cümlelerde gerçek özne bulunmaz. Cümlelerin asıl nesnesi olan öge, özne görevini üstlenir. Bu özne cümlelerin şekil öznesi durumundadır. Bu nedenle bu tür özneler “sözde özne” denilmektedir.²⁵⁸

Bu tür cümleler ile ilgili metnimizde bulunan bazı örnekler şu şekildedir :

Bekir Paşa’nın kendi baldızını Arnavut Beylerinden Zeynelâbidin Bey’e vermek için çevirdiği dolaplar anlatılır, bu izdivaçtan sonra da zavallı Bekir Paşa baldızının

²⁵⁸ age., s.170.

bahtsızlıklarına geçilir, iki ortak arasında ve yarı vahşi bir kabilenin içinde, bu içli İstanbul kızının macerasına, hele ikinci çocuğunu doğururken ölümüne epeyce **ağlanırdı:** (SD, s.38)

İki büyük odadan ibaret olan bu kısma bir iki basamak merdivenle **çıkılırdı.** (SD, s.227)

Çünkü ona göre her ilim en fazla kırk sayfalık bir defterde **hülâsa edilebilirdi.** (SD, s.227)

Arkalarından mavi zarflı iki üç mektup, üstündeki kadın yazılarıyla **atıldı.** (SD, s.280)

Zaten daha evvel de Malta'ya teb'idim için faaliyette **bulunmuşlardı.** (SD, s.280)

Fransa'da tahsilde iken **alınmıştır.** (SD, s.281)

1.2.1.2.2.3 Dönüşlü Çatılı Fiillerle Kurulanlar

Dönüşlü fiille kurulan cümlelerde özne hem işi yapan hem de yapılan işten etkilenen unsurdur.

Bu tür cümleler ile ilgili Metnimizde bulunan bazı örnekler şu şekildedir :

O bana, o zaman ilk temelleri atılan izcilik gibi ikinci derecede bir iş **görünüyordu.** (SD, s.67)

Açık pencereden Elâgöz Mehmetefendi Camii'nin gece ile maddileşmiş ve büyümüş kitlesi, bahçesinin daha sık görünen ağaçları arasında mehtapla **yıkanıyordu.** (SD, s.225)

1.2.1.2.2.4 İşteş Çatılı Fiillerle Kurulanlar

İşteş çatılı fiille kurulmuş cümlelerde, fiilin belirttiği iş, birden fazla kişi tarafından beraber ya da karşılıklı olarak gerçekleştirilir. Bu tür cümlelerde birden fazla özne bulunabilir.²⁵⁹

Metnimizde bulunan örnekler şu şekildedir:

Bakalım, gelirse eğer Fatma Hanım ile tanıştıracağım! (SD, s.68)

Daha Tıbbiye'nin ikinci sınıfında iken beni bile evlendirmeye kalkışmıştı. (SD, s.69)

Akrabamızdan Tevfik Bey onu İttihat ve Terakki'nin birkaç ileri erkânıyla tanıştırmıştı. (SD, s.122)

Haşan Bey yanındaki kadını “Matmazel Yuneşka” diye benimle tanıştırdı. (SD, s.189)

Gelin sizi babamla tanıştırayım! (SD, s.198)

Ekrem Bey'le Sakine Hanım uzun uzun bakıştılar. (SD, s.203)

Çok rica ederim, ikide bir laf karıştırma... diye çıkıştı. (SD, s.206)

Bir gün Muhlis Bey, beni Ahmet Haşim'le tanıştırdı. (SD, s.236)

Anadolu sade carpışmıyordu. (SD, s.237)

Paşa ile birbirimize çok uzak yollardan dönen iki insan gibi bakıştık. (SD, s.285)

1.2.1.2.2.5 Ettirgen Çatılı Fiillerle Kurulanlar

Geçişsiz bir eylemi geçişli hâle dönüştüren; geçişli fiilleri tekrar geçişli duruma getiren eylemlerle kurulan cümlelerdir. Bu tür cümlelerde fiiller faktitif eklerinin (-r- ,

²⁵⁹ age., s.171.

dlr, -dUr, tIr, -tUr, -t-) biriyle ya da ikisinin peş peşe gelmesiyle oluşur. Bu fiillerde hareket başkasına gerçekleştirilir.²⁶⁰

Aralarındaki boşluğu Süleyman Bey'in yarım kalan hareketleri dolduruyordu. (SD, s.35)

Çenesinde belki dört günlük sakalıyla, eski pantolonu, kolları sıvalı gömleğiyle daha ziyade bana öbürünü, ilk marangozluk dersini veren İhsan'ı hatırlatıyordu. (SD, s.138)

Fakat beraberinde gezdirmezdi. (SD, s.232)

Divan-ı harbin kararıyla neşredilen bu liste, büyük bir aksülamel uyandırdı. (SD, s.237)

Zannederim ki, koridorda devrilen bir kahvaltı tepsisi beni uyandırdı. (SD, s.251)

Güçlkle nefes alması, yüzünün tıkanıklığı, beni korkutmuştu. (SD, s.255)

Ailemizle olan münasebetini, benim kendisinin evlâdı sayılabileceğimi, bana birkaç defa hatırlattı; yaş dolayısıyla birtakım hatalara düşmemin tabii olduğunda, bende kendimi bir hata kuyusunda boğuluyorum vehmini uyandıracak kadar ısrar etti; mamafih akıl ve dirayetim dolayısıyla bunun pek vârit olmadığını söyleyerek yarım saat beni içine tıktığı kör kuyudan bir çırpıda çıkardı. (SD, s.292)

²⁶⁰ age., s.170.

1.2.2 Yüklemin Yerine Göre Cümleler

Cümleleri sınıflandırırken de gördüğümüz gibi araştırmacılar yüklemi yerine göre cümleleri iki gruba ayırmışlardır: kurallı cümle, devrik cümle. Biz de çalışmamızda yüklemi yerine göre cümleleri bu şekilde ele almayı uygun gördük. Metnimizde 8310 tane kurallı, 368 tane devrik cümle tespit etmiş bulunmaktayız.

1.2.2.1 Kurallı Cümle

Yüklemi genel olarak bulunması gereken yer olan cümlemin sonunda yer alan cümlelere kurallı cümle denilmektedir. Kurallı cümlemin en yaygın söz dizimi şu şekildedir: Özne + zarf/tümleç/nesne/ + yüklem.²⁶¹

Kurallı cümle, terim olarak incelenen eserlerde çok farklılık göstermemektedir. Bu cümle türü için genel olarak kurallı cümle terimi tercih edilmiştir. Bu cümle türü için kullanılan diğer terimler ise; kurallı (düz) cümle, düz (kurallı) cümle, doğrudan sırası, düz tümce terimleridir.²⁶² Biz çalışmamızda kurallı cümle terimini kullanmayı tercih ettik.

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, ister isim olsun ister fiil olsun yüklemi sonda bulunan cümleyi kurallı cümle olarak tanımlamışlardır. Türkçede söz diziminde sözcüklerin sırasını belirleyen temel kuralın asıl unsurların sonda gelmesi olduğunu belirtmişlerdir. Cümlemin temel unsuru olan yüklem sonda bulunur, bu cümle yapısı Türkçeye uygundur.²⁶³

Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, Türkiye Türkçesinde öge sıralanışında yüklemi sonda olduğunu belirterek bu tür cümleleri kurallı ya da düz cümle olarak

²⁶¹ Necati Demir, age., s.89.

²⁶² Başak Barak Yılmaz, age., s.237.

²⁶³ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.191.

tanımlamışlardır. Bu tür cümleler olumlu, olumsuz, sorulu isim ve fiil cümleleri olabildiği gibi, yapı bakımından da değişiklik gösterebilirler.²⁶⁴

Günay Karaağaç, yüklemi sonda olan cümleleri kurallı cümle olarak tanımlamış, Türkçede de cümlenin asıl unsuru olan yüklem sonda bulunduğunu belirtmiştir. Yardımcı ögeden ana ögeye doğru dizilişin Türk cümle yapısının temel özelliklerinden biri olduğunu vurgulamıştır. Yüklemi bütünleyen ögeler onun önünde sıralanmaktadır. Yükleme en yakın öge ise çoğunlukla vurgulanmak istenen ögedir.²⁶⁵

Leylâ Karahan da birçok araştırmacı gibi yüklemi sonda bulunan cümleleri kurallı cümle olarak tanımlamıştır. Günay Karaağaç'ın da belirttiği gibi yardımcı ögelerin yüklem önünde sıralandığını belirtmiş; yükleme en yakın ögenin vurgulanmak istenen öge olduğunu söylemiştir.²⁶⁶

Haydar Ediskun, kurallı cümleyi konuşmada veya nesirde yüklem veya yüklem grubunun cümle sonunda bulunduğu böyle cümleleri kurallı cümle olarak tanımlamıştır.²⁶⁷

Bilal Aktan, yüklemi sonda yer alan cümleleri kurallı cümle olarak tanımlamış ve isim ve fiil cümlelerinde de durumun aynı olduğunu belirtmiştir. O da diğer birçok araştırmacı gibi yüklem sonda bulunduğunu, yüklemi tamamlayan diğer yardımcı ögelerin onun önünde sıralandığını ifade etmiştir.²⁶⁸

Metnimizde bulunan kurallı cümle örnekleri aşağıda verilmiştir:

²⁶⁴ Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, age., s.113.

²⁶⁵ Günay Karaağaç, *Türkçenin Söz Dizimi*, s.249.

²⁶⁶ Leylâ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi*, s.100.

²⁶⁷ Haydar Ediskun, *Türk Dilbilgisi*, 8.bs, Remzi Kitabevi Yay., İstanbul, 2003, s.330.

²⁶⁸ Bilal Aktan, age., s.120.

1.2.2.1.1 Kurallı İsim Cümlesi

Bu ceviz ağacının bir başka meziyeti daha vardı. (SDs.24)

Hakikatte bu da doğru değildi. (SDs.24)

O hâlinde hasta hayvan, tehlikeli dişi, hayatım harcamaya hazır rahatsız ruh, belki de bilmediği şeylere, kendisini başkalarından o kadar ayıran, etrafında herkesle pençe pençeye getiren yaradılışına isyan, hepsi vardı. (SDs.32)

Fakat ben anlayacak yaşta değildim. (SDs.32)

Hepsi de çıkamaz sokak, sönmüş lamba gibi insanlar. (SDs.41)

İşte Mahmut Şevket Paşa hadisesi bunlardan biriydi. (SD, s.60)

Dirilmesi ancak dışardan bir hadise ile kabildi. (SD, s.60)

Bütün mahalle halkı pencerelerdeydi. (SD, s.64)

Odaya döndüğü zaman gözleri yaş içindeydi. (SD, s.64)

Merak etme bir yere de gideceğim yok. (SD, s.64)

Bunlar ne biçim adamlar! (SD, s.67)

Muhtar bahsettiğim sene Hukuk'un ikinci sınıfında idi. (SD, s.67)

Bu muvaffakiyetin belli başlı sırrı şüphesiz burnunda idi. (SD, s.98)

Bu, bir ihmal değil, belki hikâye sanatında bir burundan müstakil bir şahsiyet gibi bahsetmenin adet olmaması yüzünden düştüğümüz bir cesaretsizliktir. (SD, s.98)

Vâkıa Gogol'da müstakil denebilecek bir burun hikâyesi vardır. (SD, s.98)

Doğrusu istenirse iş büsbütün aksi idi. (SD, s.104)

Fakat, bu son derecede hususî bir maceradır. (SD, s.104)

Hastalığıma içimden ne kadar minnettardım. (SD, s.112)

Bilmediğim bir yerde, tanımadığım bir insan var. (SD, s.112)

Bu, ne sensin, ne de İhsan! (SD, s.112)

Kimdir? (SD, s.112)

Nerededir? (SD, s.112)

Nasıl adamdır? (SD, s.112)

Belki bir dağ başında geziniyor, belki şu dakikada **bir ölünün baş ucundadır.** (SD, s.112)

Bu, **benim yaşlarımda bir çocuktı.** (SD, s.150)

Dünyada başka mesut milletler de **vardı.** (SD, s.152)

Onların bizim yaşlardaki gençleri, hiç de bizim bu anda olduğumuz gibi bir “olmak ve olmamak” meselesiyle **mesgul değildiler.** (SD, s.152)

Vapurdaki kalabalığın içinde işgal kuvvetlerine mensup zabitler ve neferler, kendi milletlerine has vasıflarla sadece muzaffer kuvveti **temsil ediyor gibiydiler.** (SD, s.152)

İstanbul’da yaşamak zannedildiği kadar **kolay değildi.** (SD, s.152)

Bilmediğim bir taraf kendi **zaafımdı.** (SD, s.152)

Demek etrafına dikkat eden sade **ben değilmişim.** (SD, s.182)

Sündüs Hanım’ın ölümü, Süleyman Bey’in hâli, **Sabiha için ayrı ayrı üzüntülerdi.** (SD, s.182)

Vapura yedi, sekiz dakika **var.** (SD, s.182)

Muhakkak ki eğlence ve dinlenme hakkındaki fikirleri benden çok **ayrıydı.** (SD, s.182)

Böyle düşünmemin sebebi, dün sadece bir zarfın yakıldığını haber vermek için İhsan’ın beni Kandilli’ye kadar **yollamasıydı.** (SD, s.182)

Fakat Boğaz vapurlarıyla bahse girmek **kolay değildir.** (SD, s.182)

Hele o zaman bu büsbütün **imkânsızdı.** (SD, s.182)

Evet, aynı aynına böyle söyledi ve bu serzenişte hakkı da vardı; çünkü siyasî hadiseler bütün şuurumu **almış gibiydi.** (SD, s.196)

Bugün çok enteresan misafirlerimiz var. (SD, s.196)

Yazı zararsızdı. (SD, s.196)

Bu zatın kendisi olduğu şüphesizdi. (SD, s.196)

Nâsır Paşa, eski bir damattı. (SD, s.196)

İlk karısının ölümünden sonra evlendiği Ayşe Hanım da hünkârın dairesinden çırağ edilmmişti. (SD, s.196)

Bu itibarla ümidi beyhude değildi. (SD, s.196)

Haşan Bey, Nâsır Paşa'nın akrabasındandır. (SD, s.213)

Epeyce zenqindir. (SD, s.213)

Çünkü Haşan Bey, Sabiha'ya deli gibi âşık... (SD, s.213)

Leylâ'nın, Sakine Hanım'ın, Ekrem Bey'in, Haşan Bey'in hep birden çehrelerinin değişmesi bundandı. (SD, s.213)

Fakat ne kadar karışık bir işti bu. (SD, s.213)

Bu kadar sarahatli konuşan bir adamın bu dakikada bana istikbalden bahsetmesi hakikaten şaşılacak şeydi. (SD, s.213)

Fakat Kudret Bey böyle idi. (SD, s.213)

Konuşurken ilk açılan çıkmaz sokağa dalmaması kabil değildi. (SD, s.213)

Harbiye'den beri bütün yollar az çok böyleydi. (SD, s.217)

Bu da bir mesele idi. (SD, s.217)

Çünkü zihnim hep Sabiha ile meşguldü. (SD, s.217)

Bu bir serzeniş miydi? (SD, s.217)

Yoksa benim şahsımla hiçbir alâkası olmayan bir şikâyet miydi? (SD, s.217)

Belki de saf sezişinde, gelecek hayatının bütün tezatlarını yüklenen bir itiraftı. (SD, s.217)

Fakat ne Divanyolu'nda ne de Türbe'de, Sirkeci'nin o karışık neşesi, o çılgın kalabalığı yoktu. (SD, s.218)

Belki o da değildi. (SD, s.218)

Belki o da düşünceliydi. (SD, s.219)

Kıraathane ağzına kadar doluydu. (SD, s.219)

Ne kadar değişik kıyafet vardı İstanbul'da! (SD, s.219)

Zaten her şey benden uzaktaydı, terkibin birdenbire dışına fırlamış gibiydim. (SD, s.219)

Daha başka şeyler söylemek ister gibiydi. (SD, s.286)

Oraya yeni adam lâzım. (SD, s.286)

Ben çok yaşlı ve lüzumundan çok tecrübeliyim! (SD, s.286)

Ne Haşan Bey, ne de paşanın sarrafı yazıhanelerinde idiler. (SD, s.286)

Cemal! (SD, s.288)

Sanki aradan altı sene geçmemiş gibi yan yana ve bazen yaptığımız gibi el ele idik. (SD, s.288)

Fakat gözlerinde hiç tanımadığım bir endişe, bir nevi rahatsızlık vardı. (SD, s.288)

Onun ne acayip, dokunaklı kıvrımları vardı. (SD, s.288)

O anda dünyada kendisi için yalnız ben vardım. (SD, s.288)

Kadıncağz sana hayran... (SD, s.288)

Zaten müthiş bir muvaaffakiyetin var. (SD, s.288)

Su artist olan. (SD, s.288)

Darülbedayi'de onunla arkadaştık. (SD, s.288)

Tanıdın değil mi? (SD, s.288)

Yanımda idi. (SD, s.288)

Garip bir şekilde soğukkanlıydı. (SD, s.297)

Belki de gitmek için ayağa kalktığı zaman onu durdurmama sebep de bu hissimdir. (SD, s.297)

Fakat Kudret Bey meselesi benim için o kadar mühim değil! (SD, s.297)

O sizin yeminiz! (SD, s.297)

Allah’a çok şükür, ayakta ve karşı karşıya idim. (SD, s.298)

Hem sade sizi değil. (SD, s.298)

Niçin bu kadar fena ve âdisiniz? (SD, s.298)

Çünkü çok fenasınız! (SD, s.298)

Fakat siz, siz de benden iyi değilsiniz. (SD, s.298)

Unutmayın ki, kıskançlık da kötü huydur. (SD, s.298)

Tecessüs de kötü huydur. (SD, s.298)

Siz şu dakikada beni bu kadar fena görmekten ne kadar memnunsunuz? (SD, s.298)

Hediyelerden biri çok ince bir duvar halısı idi. (SD, s.304)

Öbürü de, mektupta paşanın frenklerin “lapislazuri” adını verdiklerini söylediği lâcivert taştan oyulmuş küçük bir Mısır mumyası idi. (SD, s.304-305)

İkisi de çok kıymetli seylerdi. (SD, s.305)

Mektubun sonunda şu cümle vardı. (SD, s.305)

1.2.2.1.2 Kurallı Fiil Cümlesi

Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkar çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendi’nin Göztepe’deki köşküne gidemedim. (SD, s.7)

Benimle beraber Tıbbiye’ye girmek için İstanbul’a gelen iki mektep arkadaşımın Sirkeci’de küçük ve epeyce kirli bir otele indik. (SD, s.7)

Akrabamdan bir insandan bahsederken “Beyefendi” vasfını kullandığım için okuyucularım beni **ayıplamasın!**(SD, s.7)

Küçük ve çok şirin bir kız ki, daha Anadolu’ya çıkmadan evvel Cihan Harbi’nin başında sık sık gittiğim Behçet Bey’in köşkünde rüzgârla uğuldayan ağaçlar, rüzgâr dolabının gıcirtısı, Erenköy kırlarının o zamanki sessizliği hep bana adını **tekrarlardı.**(SD, s.10)

Dibindeki evliya bile onu **muhafaza edemezdi.** (SD, s.24)

Her ağaçtan ufak tefek düşmeler olur, düşenlerin kolu, dizi, başı yaralanır, ceviz ağacından, o kadar yüksek olmasına rağmen kimse düşmez, nâdir olarak düşen de, bir kedi yavrusu gibi derhal ayağa **kalkardı.** (SD, s.24)

Gümrük nazırlarının konağının üzerimdeki tesiri Sabiha’ların mahallemize taşındığı güne kadar **devam etti.** (SD, s.27)

Kucaklayarak güç belâ evlerine kadar **götürdüm.** (SD, s.30)

Ağacın dibinde en keskin çığlıklarla **ağlıyordu.** (SD, s.30)

Fakat kucağıma alınca birdenbire hıçkırıkları **kesildi.** (SD, s.30)

Uyur gibi, ıslak kirpiklerini yumdu. Evin kapısı önünde kucağımdan yere atlayarak, sürüne sürüne içeriye **girdi.** (SD, s.30)

Ertesi günü evden çıkmadığı için akşama doğru ben **gittim.** (SDs.32)

Bilir misin, hele bir tanesi var, **bayılıyorum.** (SDs.40)

Mektepte durmadan Soeure’lere sual **soruyorum.** (SDs.41)

Hiçbirisi doğru dürüst bir **cevap vermiyor.** (SDs.41)

Bilmiyorum. (SDs.41)

Sonra tekrar bir el işareti **yaptı.** (SDs.41)

Bunu kendisine o yaşımın kelimeleriyle **anlattım.** (SDs.41)

Babam içki içince **konusuyor.**(SD, s.42)

Gel bak ne kadar çok **içiyor...** (SD, s.42)

Ve beni bahçenin dibinde, içinde en aşağı otuz kadar binlik şişe bulunan küçük bir tavuk kümesinin önüne **götürdü.** (SD, s.42)

Kümesin kapısı **açıktı.** (SD, s.42)

Şişelerden birini eline aldı, **kokladı.** (SD, s.42)

Bana da **koklattı.** (SD, s.42)

Yüzünün tek bir çizgisi bile kımıldamadan birkaç yudum **ıçtı.** (SD, s.44)

Ve öksürmeğe **başladım.** (SD, s.44)

Sonra sözünü **tashih etti:** (SD, s.43)

Sonra birdenbire eski sözüne **döndü:** (SD, s.44)

O günlerde mahallemizde mühim bir hadise **oldu.** (SD, s.43)

1910'dan beri Avrupa'da bulunan İhsan, memlekete **döndü.** (SD, s.43)

Geldiğinin ertesi günü yolda **rastladık.** (SD, s.43)

Fakat o, yolunu **kesti:** (SD, s.43)

Dün akşam, uğrarsın diye **bekledim.** (SD, s.43)

Sonra omuzlarımdan tutup **silkti.** (SD, s.43)

O kadar ki, pantolonumuz, yeni olduğu hâlde kısa **geliyor...** (SD, s.43)

Hürriyet **ilân edildi!..** (SD, s.53)

Gelir gelmez yerleşip çalışmaya **başlayayım.** (SD, s.58)

Daima zaruret içinde bulunan İbrahim Efendi ilk zamanlar kira bedellerini alır almaz babama **teslim ederdi.** (SD, s.58)

Efkârıumumiye denen kabı dolduracak mahiyette olması **yetişir.** (SD, s.60)

Aradan aylar geçtiği hâlde hâlâ gizli ve açık etrafımızda sürüp **gidiyordu.** (SD, s.60)

İttihat ve Terakki bu cinayeti, memleketi kendi prensipleri altında toplamak için fırsat **bilmisti.** (SD, s.60)

Böylece muhakeme bir nevi gizli darbe-i hükümet şeklini almış, muhalefet deneyen şey, birdenbire **yıkılmıştı.** (SD, s.60)

Çünkü Sabiha için başka türlü İlahî **okurdu.** (SD, s.64)

Sabiha İlahî bitene kadar yanında **bekledi.** (SD, s.64)

Tanıdığım hiç kimse, sevdiği yaşlılarla onun gibi konuşmasını **bilmezdi.** (SD, s.64)

Bunu sonra Kudret Bey’le olan dostluklarında daha iyi **gördüm.** (SD, s.64)

Ben bu insanları sevmiyorum mu **sanıyorsun?** (SD, s.64)

Hiçbir şey **olamam.** (SD, s.62)

Kim bilir neler **çıkıyor?** (SD, s.64)

Babamın eline para geçer geçmez ne yapacağını **biliyor muyuz?** (SD, s.64)

Yüzünü bile **göremeyiz.** (SD, s.64)

Bu sokaklardan insan kolay kolay **kurtulmaz.** (SD, s.64)

Hâliyle daha ziyade imdadına çağırdığı sanat perisiyle konuşan bir eski zaman şairine **benziyordu.** (SD, s.64)

Karısının ailesinden yalnız Muhtar isminde yirmi iki, yirmi üç yaşlarında bir delikanlıyı **benimsemişti.** (SD, s.67)

Ölen karısının dayısının oğlu olan bu çocuğa, Kudret Bey’in bütün tahsil hayatında yardım ettiğini **öğrendim.** (SD, s.67)

Sabiha, Kudret Bey’i o haftalarda merakla **bekledi.** (SD, s.67)

Kudret Bey **geciyecek...** (SD, s.67)

Sabiha boynunu **büktü:** (SD, s.67)

Öyle **görünüyor...** (SD, s.67)

Yazıya başlıyorlar, sonra **unutuyorlar.** (SD, s.67)

Bu kadarı **yetmiyor mu?** (SD, s.67)

O bana, o zaman ilk temelleri atılan izcilik gibi ikinci derecede bir iş **görünüyordu.** (SD, s.67)

İki oymağın teşekkülünü Selanik'in, Manastır'ın, Yanya, İşkodra, Kosova'nın, Adalar'ın geri alınmasının tek çaresi gibi göstermeye **başlamıştık.** (SD, s.67)

Zaten o yıllarda her yapılan işe bu çeşni **veriliyordu.** (SD, s.67)

Ahmet Fehim Efendi'nin tulûat kumpanyası bile, bulvar tiyatrosundan aldığı oyunlarını ilân ederken sonradan o kadar alışacağımız bu ağzı **kullanıyordu.** (SD, s.67)

Üstelik bunları çok tatlı bir dille, bir yığın karikatür ve mimikle süslemesini de **biliyordu.** (SD, s.98)

Kudret Bey'in burnundan şimdiye kadar **bahsetmedim.** (SD, s.98)

Fakat o burun sahibinden **ayrılır.** (SD, s.98)

Böylece bize büsbütün başka sebeplerle olduğunu defalarca anlattığı bir yığın hadise, şimdi bu münasebetsiz izdivaç teklifi ile birdenbire **birleşmiş oluyordu.** (SD, s.104)

Bu izdivacı teklif etmekle Sakine Hanım sadece dostumuzun iyiliğini istemişti. Kendisiyle izdivaç meselesine gelince, Kerim Paşa'nın ölümünden beri asıl Kudret Bey'in Sakine Hanım'la evlenmek istediğini Behçet dayıma kadar herkes **biliyordu.** (SD, s.104)

Biz yine eski İstanbul mahallesinde kendi varlığının meseleleri içinde bıraktığımız Sabiha'ya **dönelim.** (SD, s.104)

Biliyor musun, ne kadar uyumak **istiyorum!** (SD, s.112)

Başım kollarının üstüne koymuş, yatağımın kenarında uyku taklidi **yapıyordu.** (SD, s.112)

Ben yavaşça onun yatağıma yığılan saçlarını **oksuyordum.** (SD, s.112)

Şimdi ne **yapıyor?** (SD, s.112)

Sayıklar gibi yavaş yavaş **konusuyordu.** (SD, s.112)

Onu o kadar merak ediyorum ki... (SD, s.112)

Sonra ondan korkuyorum da. (SD, s.112)

Çünkü biliyorum ki o benim talihim olacak. (SD, s.112)

Biliyorum, bana çok fenalık edecek... (SD, s.112)

Belki bir gün gelip sana ondan sikâyet edeceğim. (SD, s.112)

Yanında ağlayacağım... (SD, s.112)

Şimdiki gibi değil, şimdi sade ağlamak istiyorum. (SD, s.112)

O zaman belki tam ağlayacağım! (SD, s.112)

Elâgöz Mehmetefendi Camii'nin minaresinde akşam ezanı okunuyordu. (SD, s.112)

Sokakta satıcı sesleri artmıştı. (SD, s.112)

Mahur, Isfahan, Nevâ, Tahir birbirleriyle karşılaşıyorlar, sonra hep birden benim yatağıma ve Sabiha'nın kumral saçları üstüne dökülüyorlardı. (SD, s.112)

Ve ben garip, hiç duymadığım kadar kuvvetli bir saadet hissiyle ölmek istiyordum. (SD, s.112)

O anda ölmek istiyordum. (SD, s.112)

Nihayet Sabiha yerinden kalktı. (SD, s.112)

Etrafına bakındı, sonra aşağıya koştu; elinde bir kibritle geldi. (SD, s.112)

Lambayı yaktı. (SD, s.112)

Adem, aldığı birkaç misliyle geriye vermesini, çoğaltmasını biliyordu. (SD, s.285)

Hakikatte oyun içimizde geçiyordu. (SD, s.285)

Dışarıda her şey devam ediyordu. (SD, s.285)

Evin içi dumana boğuldu... (SD, s.285)

Hasta olacaksınız. (SD, s.285)

Kâtip Bey, bari siz bir şey söyleyin! (SD, s.285)

Paşa ile birbirimize çok uzak yollardan dönen iki insan gibi bakıştık. (SD, s.285)

Şurada bir iki zarf kaldı. (SD, s.285)

Onları da kendi eliyle ateşe attı. (SD, s.285)

Fakat yüzünde deminki gerginlik, gözlerinde o acayip parıltı yoktu. (SD, s.285)

Genç kız pencereleri acmıştı. (SD, s.285)

Geniş oda birdenbire dışarının soğuk havasıyla doldu. (SD, s.285)

Beyaz müslin perdeler birbirine karıştılar. Üzerimden büyük bir yük kalkmış gibi nefes aldım. (SD, s.285)

Rezzan Hanım'ın gözlerinde alay, korku, endişe birbirine karıştıyordu. (SD, s.285)

Hiç, dedim. (SD, s.285)

Doğrusunu isterseniz ben de pek bilmiyorum. (SD, s.285)

Sonra yavaş yavaş hadisenin basitliğini görebildim. (SD, s.285)

Babanız seyahate çıkmadan evvel lüzumsuz kâğıtlarını yakmak istemmişti. (SD, s.285)

Fakat beraber oluşumuz, ikimizi de coşturdu. Bir nevi temizlik hastalığına tutulduk. (SD, s.285)

Yaptığımız iş bizi sardı. (SD, s.285)

Galiba ikimiz de ateşin her şeyi ortadan kaldıracağına, hayatı temizleyeceğine, yenileştireceğine inanıyorduk! (SD, s.285)

Bizi uzaktan dinleyen Nâsır Paşa, başını salladı: (SD, s.285)

Başka türlü uyuyamayız. (SD, s.285)

İsterseniz size bir çay yapayım! (SD, s.285)

Hayır, yalnız biraz bisküvi getirsen! (SD, s.285)

Kızı gidince, bana döndü. (SD, s.285)

Hiç olmazsa kendi hesabıma birçok şeylerden kurtulduğumu sanıyordum. (SD, s.285)

Halbuki her şey, hepsi duruyor. (SD, s.285)

Bir ömür tasfiye edilmiyor... (SD, s.285)

Elini başına doğru götürdü. (SD, s.285)

Hiç olmazsa bir masaldan kurtuldum. (SD, s.286)

Ateş hiçbir şeyi ortadan kaldırmıyor. (SD, s.286)

Hiçbir şeyi temizlemiyor. (SD, s.286)

Sadece maddeyi yok ediyor. (SD, s.286)

Fakat niçin bunları düşünüyordum! (SD, s.286)

Odadan çıkarken masanın üstünde duran Sabiha'nın resmine baktım. (SD, s.286)

Küçük kız vaktinde yetişmeseydi, belki onu, belki de orada mevcut her şeyi, bütün evi yakabilirdik. (SD, s.286)

Bir an her şey, hepsi bittikten sonra paşa ile kol kola ocağa atılışımızı düşündüm. (SD, s.286)

O gece çok kötü bir uyku uyudum. (SD, s.286)

Bütün gece etrafımda, birkaç saat evvel ateşe attığımız çehreler ve hadiseler dolaştılar. (SD, s.286)

Hepsi küllerini silkerek, yanıma gelerek, yüzüme sanki “Bak, biz yine varız!” der gibi bakıyorlardı. (SD, s.286)

Bir taraftan da yatağa çivilenmiş gibiydim. Sabahleyin, paşa, benimle kahvaltı masasında uzun uzun konuştu. (SD, s.286)

Tevfik Paşa kabinesinin gelmesiyle İstanbul'da peydahlanan mutedil havanın kolay kolay bozulmayacağını, bunun iyi ve fena taraflarını anlattı: “Siyasî hayatım başlamadan bitti” diyordu. (SD, s.286)

Bir ara, “İktidar mühim şeydir” diye bir itirafta bulundu. (SD, s.286)

Niçin Ankara’ya geçmiyorsunuz? dedim. (SD, s.286)

Geç kaldım, dedi. (SD, s.286)

Zaten istemiyorlar. (SD, s.286)

Sonra vazgeçti. (SD, s.286)

Sadece:

Evden saat ona doğru çıktım. (SD, s.286)

İlk önce bana emniyet edilen cüzdanı bankadaki kasaya koydum. (SD, s.286)

Onlarla konuşmayı, ister istemez, ertesi güne bırakmağa mecbur kaldım. (SD, s.286)

Halbuki Süleyman Bey’in bahsettiği kâğıt meselesi için Haşan Bey’i görmekte sabırsızlanıyordum. (SD, s.286)

Genç bir kadının bana dikkat ettiğini gördüm. (SD, s.288)

İlk önce pek anlayamadım. (SD, s.288)

Sonra birdenbire Sabiha’nın sesini isittim. (SD, s.288)

Benim yapmağa cesaret edemediğim şeyi Sabiha yaptı. (SD, s.288)

İki yanağımdan öptü. (SD, s.288)

Sonra cesaretinden utanmış gibi etrafına bakındı. (SD, s.288)

Hiç adam olmayacağım Cemal, diye kendisinden şikâyet etti. (SD, s.288)

Ona, İstanbul’a geldiğimden beri kendisini aramakla vakit geçirdiğimi, her teşebbüsün boşa çıktığını, adeta benden gizlendiğini sandığımı söyledim. (SD, s.288)

Gülerek beni dinliyordu. (SD, s.288)

Biliyorum, hepsini biliyorum... (SD, s.288)

Fakat seni görmek istemiyordum. (SD, s.288)

Sonra, sesi birdenbire değişti. (SD, s.288)

Ben, tabîi işittin, çok parlak bir evlenme yaptım. (SD, s.288)

Saadet içinde yüzüyorum. (SD, s.288)

Gözlerimin içine, bana o yıldız dolu bakışlarını akıttı. (SD, s.288)

Fakat beni asıl üzen sesinin adeta yalvarır gibi yavaşlamasıydı. (SD, s.288)

Yarabbim bu sesi ne kadar iyi tanıyordum... (SD, s.288)

Bazen bir kedi gibi nazlanırdı. Bazen yine bir kedi gibi kabarıp, hırçınlaşırdı. (SD, s.288)

Elini omuzuma koymuş, benim içimde konusuyordu. (SD, s.288)

Geldiğini, hem o günlerde kiracınızdan öğrendim. (SD, s.288)

Kimi gördümse senden bahsetti. (SD, s.288)

Komşumuz Afife'den Kadıköyü'nde oturduğunu öğrendim. (SD, s.288)

Hayır tanıyamamıştım. (SD, s.288)

Ne de söylediklerinden bir şey anlıyordum. (SD, s.288)

Sadece bir musiki gibi onu kendi içimden dinliyordum. (SD, s.288)

Yalnız bir şey biliyordum. (SD, s.288)

Çalışacağını vaat etti. (SD, s.297)

Bilmem doğru yaptım mı? (SD, s.297)

Bu sefer, sanki düşüncelerimi okumuş, fakat çaresizliğimi de beraberce biliyormuş gibi sesi adeta alay ediyordu. (SD, s.297)

Hayatımda bu kadar hesaplı hareket eden başka bir insan görmedim. (SD, s.297)

Bununla beraber, tarif edemeyeceğim bir zaafın, bu kavi istihkâmın arkasında beklediğini de hissediordum. (SD, s.297)

Bir dakika, dedim. (SD, s.297)

Size ben de birkaç şey söylemek istiyorum. (SD, s.297)

Yatağında doğruldum ve yavaş yavaş, adeta dikte eder gibi devam ettim:

Sözlerinizin hiçbirisine inanmadım. (SD, s.297)

Onları niçin söylediğinizi de biliyorum. (SD, s.297)

Ben size başka şeyden bahsedeceğim. (SD, s.297)

Dün Süleyman Bey'i gördüm. (SD, s.297)

Bu biçare adama daha iyi muamele edemez misiniz? (SD, s.297)

Karınızın babasını o pespaye evde nasıl yaşatırsınız? (SD, s.297)

Muhtar'ın yüzü sapsarı kesilmişti. (SD, s.297)

Üzerime hemen atılacağını sanabilirdim. (SD, s.297)

Fakat ben aldırmayarak devam ettim: “Deminden beri, Sabiha, Sabiha, diyorsunuz.” (SD, s.297)

Karınızın babasını ne hâle koyduğunuzu bir düşünün! (SD, s.297)

İnsan, bu adamın zaaflarını istismar edişinize bakınca, sizin adeta karınızdan intikam almaya çalıştığınızı zanneder. (SD, s.297)

Bir müddet bana dik dik baktı. (SD, s.297)

Sonra kahkahalarla güldü. (SD, s.297)

Sesi, çehresinin hâli, her şeyi bir anda çirkinleşmişti. (SD, s.297)

Yüzünü yüzüme doğru yaklaştırdı, son derecede yavaş bir sesle bana cevap verdi: (SD, s.297)

Süleyman Bey'in hâlini neden beğenmiyorsunuz, anlamıyorum? (SD, s.297)

Yiyor, içiyor, eğleniyor. (SD, s.297)

Bir de kendisinden sorun... (SD, s.297)

Ne hacet, ben size söylüyorum; kaç defa kovdum. (SD, s.297)

Fakat **gitmedi.** (SD, s.297)

İsterseniz bir de siz **tecrübe edin!** (SD, s.297)

Ben, her şeyi, ama her şeyi **yaptım...** (SD, s.297)

O dakikada Muhtar, belki ömrünün en büyük tehlikesini **geçiriyordu.** (SD, s.298)

Fakat ehemmiyet **vermedi.** (SD, s.298)

Ne kadar garip adamsınız, **dedi.** (SD, s.298)

Geleli dört ay olmadı, bildiğiniz, bilmediğiniz her işe burnunuzu **soktunuz.** (SD, s.298)

Sabahtan akşama kadar kapı kapı **dolaşıyorsunuz.** (SD, s.298)

Her gittiğiniz yerde bulduğunuz kirli çamaşırları, cebinize sokup **çıkıyorsunuz.** (SD, s.298)

Benim yaptıklarımla uğraşacağınız yerde, kendi hâlinize **bakın!** (SD, s.298)

Bir somnambül gibi ortalıkta **dolaşıyorsunuz!** (SD, s.298)

Kabahat bende oldu, sizi bu kadar başı boş **bırakmayacaktım.** (SD, s.298)

Ne **yapacaksınız?** (SD, s.298)

Hapishaneye mi **tıktıracaktınız!** (SD, s.298)

Orası **sizin yeriniz...** (SD, s.298)

Ayağa kalktı, ellerini açarak **bağırdu:** (SD, s.298)

Artık **bitti....** (SD, s.298)

Süleyman Bey'i size **hediye ediyorum!** (SD, s.298)

Ve tekrar koltuğa **yıkıldı.** (SD, s.298)

Bu sefer yüzü büsbütün başka şekilde **sararmıştı.** (SD, s.298)

Dudakları **titriyordu.** (SD, s.298)

Niçin bu kadar fenasınız, Muhtar Bey? **dedim.** (SD, s.298)

Size acıyorum, daha doğrusu elimden gelse **acıyacağım.** (SD, s.298)

Oturduğu yerden, meyus ve bitkin beni **dinliyordu.** (SD, s.298)

Evet, ben de biliyorum ki, fenayım, **dedi.** (SD, s.298)

Sade bunu düşünün **yeter!** (SD, s.298)

1.2.2.2 Devrik Cümle

Devrik cümle konusunda çeşitli tanımlar, tartışmalar ve genel kabuller bulunmaktadır. Çoğu dil bilgisi tartışmalarında olduğu gibi devrik cümle konusunda da bir görüş birliği yoktur.²⁶⁹

Devrik cümle yapısının Türkçenin tarihi seyrindeki yerine bakıldığında Haydar Ediskun'un yaptığı araştırmalarda; Orhun Âbidelerinde 2, Oğuz Kağan Destanında 4, Dede Korkut Kitabında 61, Kâbusnâmede 272, Âşık Paşazâde Tarihinde 165 devrik cümle tespit ettiği görülmüştür. Cümlelerin toplamına baktığımızda 504 cümle devrik yapıya sahip olması tesadüf olmasa gerektir. On üç ila on beşinci yüzyılların Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış telif ve tercüme metinlerde devrik cümlelere sık sık rastlanması, devrik cümlelerin Türkçenin tarihi seyrinde var olduğunu göstermektedir. Bu dönemde devrik cümle kullanımının yaygınlaşmasının sebebi dönemin ileri gelenlerinin Arap ve Fars düşünce sistemi etkisinde olmalarıdır. Türk düşünme sisteminden ayrılarak diğer dillerin düşünme sistemiyle düşünen aydınlarımızın cümle yapıları doğal olarak değişime uğramıştır. Ediskun ile aynı fikirde olan Enver Naci Gökşen, Hikmet Dizdaroğlu, Tahir Nejat Gencan ve Mehmet Hengirmen de eserlerinde *“Devrik cümlelerin köklerinin Türkçenin ilk zamanlarından başlayarak günümüze kadar geldiğini bu cümle türünün yeni olmadığını”* belirtmişlerdir.²⁷⁰

Devrik cümle tartışmalarına bakıldığında toplumdaki değişmelerle birlikte bu tartışmaların zaman içinde farklı yapılara büründüğü ortaya çıkmaktadır. Tartışmalar, 1940'lı yıllarda devrik cümlelerin Türkçede var olup olmadığı konusuyla başlamıştır. 1950'den itibaren ise siyasi tartışmaların içinde devrik cümleyle rastlamak mümkündür. Dönemin genç yazarları tarafından benimsenerek kullanılan bu cümle türüne karşı yapılan eleştiriler de çok sert bir şekilde dile getirilmiştir. Bir diğer görüş de devrik cümlelerin araç olmaktan çıkarılarak amaç hâline geldiği görüşüdür.²⁷¹

²⁶⁹ Serhat Küçük, Yusuf Avcı, Ebru Şengül, “Toplumun Devrik Cümle Hakkındaki Düşüncesi ve Nesirde Devrik Cümlelerin Yeri”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, S 6, (2017), s.542-555.

²⁷⁰ agm., s.542-555.

²⁷¹ agm., s.542-555.

Musa Duman, özellikle 1950’li yıllardan sonra başlayan devrik cümlelerin Türkçe olup olmadığı tartışmalarını gereksiz bulmakta ancak; çoğunlukla düz yazı metninin verilerinden yola çıkılarak belirlenen cümle çeşitleri içinde, daha çok konuşma dilinin heyecan ve vurgulamalarını ya da sanat gayesi gütmeyen doğal bir anlatımı yansıtan devrik cümle yapısının yok sayılmasının bir bakıma konuşma dilini dikkate almayan bir dilbilgisi anlayışının sonucu olduğunu vurgulamıştır.²⁷²

Necati Demir, yüklemi sonda bulunan cümlelerin doğal ve yaygın olması gereken yerde yani sonda bulunmayan cümleleri devrik cümle olarak tanımlamaktadır. Bazen düşünce ve duyguların ifade edilmesine göre öğelerin yerinin değişebileceğini yüklemi sonda bulunan cümlelerin onda değil de başka bir yerde bulunabileceğini belirtmiştir.²⁷³

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, yüklemi sonda bulunan cümleleri devrik cümle olarak tanımlamışlardır. Yüklemi başta ya da olmasındaki amacın yargıya bir duygu değeri vermek, anlatımda bir sıklık sağlamak olduğunu belirtmişlerdir. Genellikle şiirde karşılaşılan cümle türü olduğunu, atasözlerinde, günlük konuşmalarda, sohbet yazılarında bu cümle yapısıyla sıkça karşılaşılacağını ifade etmişlerdir. Devrik cümlelerin, dilin doğal akışına uygun olarak kullanıldığı takdirde, anlatıma canlılık, samimilik katabileceğini devrik cümle kullanmak için kullananların ise doğal olmaktan uzaklaşacaklarını vurgulamışlardır.²⁷⁴

Leylâ Karahan, yüklemi sonda olmayan cümleleri devrik cümle olarak tanımlamış, bir anlamı öne çıkarma, belirtme, vurgulama ihtiyacı ile özellikle şiirde ahenk endişesi gibi sebeplerle kullanıldığını belirtmiştir. Bu cümlelerin sözlü dilde yazılı dile oranla daha fazla kullanıldığını ifade etmiştir.²⁷⁵

²⁷² Musa Duman, “Devrik cümle ve Vasiyetname'deki Örnekleri Üzerine”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*; C 30, (2008), s. 210.

²⁷³ Necati Demir, age., s.89.

²⁷⁴ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.192.

²⁷⁵ Leylâ Karahan, age., s.100.

Bilal Aktan, yüklemi sonda olmayan cümleleri devrik cümle olarak tanımlamıştır. Çok eski dönemlerden beri yazılı metinlerde de devrik cümle kullanıldığını ancak Türkçenin söz diziminde daha çok bilinen kuralın yüklem sonda olduğu kuralı olduğunu belirtmiştir. Türk düşünce sisteminin işleyişinin bu şekilde olduğunu vurgulamıştır.²⁷⁶

Metnimizde bulunan devrik cümle örnekleri şu şekildedir:

1.2.2.2.1 Devrik İsim Cümlesi

Yüklemi bir ad veya ad soylu sözcüklerden yapılmış; yine yüklemi cümlenin başında veya ortasında yer alan cümlelere devrik isim cümlesi denir. Eserde geçen bazı devrik isim cümleleri şunlardır:

Alnında vardı küçük bir urcuğu. (SD, s.38)

Hür değiliz de ondan. (SD, s.55)

Ticarette ne işim var benim? (SD, s.141)

Darılmadın, değil mi Cemal? (SD, s.288)

Garip bir gülüştü bu. (SD, s.297)

1.2.2.2.2 Devrik Fiil Cümlesi

Yüklemi cümlenin başında veya ortasında yer alan eylem cümlelerine devrik fiil cümlesi denir. Eserde geçen bazı devrik fiil cümleleri şunlardır :

İstemez, öyle mütekait, ayağı aksar adamı... (SD, s.38)

Sen bu körden pek farklı mı sanıyorsun gördüklerini? (SD, s.64)

Bilmez miyim ben? (SD, s.62)

İşte siz bunu yaptınız Kudret Bey! (SD, s.102)

Gömleği kıvrın içeriye. (SD, s.182)

²⁷⁶ Bilal Aktan, age., s.121.

Zaten bitti kızım... (SD, s.285)

Size ne oldu Allah aşkına? (SD, s.285)

Bitti, anlıyor musunuz? (SD, s.298)

Nasıl o evimden gittiye, babasını da alın başımdan... (SD, s.298)

Kurtuldum, ondan da, hepinizden de... (SD, s.298)

1.2.2.2.3 Cümle Öğelerinin Yerine Göre Devrik Cümleler

Devrik cümleler, cümlenin öğelerinin yüklemden sonra gelişine göre birkaç sınıfa ayrılabilir :

1.2.2.2.3.1 Öznesi Sonda Bulunan Devrik Cümle

İstemez, öyle mütekait, ayağı aksar adamı... (SD, s.38)

Alnında vardı küçük bir urcuğu. (SD, s.38)

Bilmez miyim ben? (SD, s.62)

1.2.2.2.3.2 Nesnesi Sonda Bulunan Devrik Cümle

Sen bu körden pek farklı mı sanıyorsun gördüklerini? (SD, s.62)

1.2.2.2.3.3 Yer Tamlayıcısı Sonda bulunan Devrik Cümle

Kurtuldum, ondan da, hepinizden de... (SD, s.298)

Gömleği kıvrım iceriye. (SD, s.182)

1.2.2.2.3.4 Zarf Ögesi Sonda Bulunan Devrik Cümle

Hür değiliz de ondan. (SD, s.55)

Ben sana gelirim; hem belki çok yakında. (SD, s.289)

İnsan talihinden korkmaz mı hiç? (SD, s.112)

1.2.3 Anlamlarına Göre Cümleler

Anlamlarına göre cümleleri, olumlu, olumsuz, soru, emir ve ünlem olmak üzere beş grupta inceledik:

1.2.3.1 Olumlu Cümle

Genel tanımıyla yargının gerçekleştiğini anlatan cümleler olumlu cümledir.

Olumlu cümle için bazı kaynaklar olumlu cümle bazı kaynaklar ise olumlu tümce terimini kullanmışlardır. Olumlu cümlenin terim farklılığı cümle terimi yerine tümce teriminin kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bu farklılığın dışında kaynaklarda terim olarak bir farklılığa rastlanmamaktadır.²⁷⁷

Mehmet Özmen, olumlu yargı bildiren cümleleri, olumlu cümle olarak tanımlamıştır. Olumlu cümlelerin cümle yüklemine oluşturan eylemin gerçekleştiğini, gerçekleşeceğini veya gerçekleşmesi gerektiğini yargılarının bildirdiğini ifade etmiştir. Bir cümlenin doğrudan doğruya olumlu olabileceği gibi, dolaylı yollardan da olumlu olabileceğini belirtmiştir. Bir cümlenin yapıcı olumsuz olmasına rağmen, metin bağlamına, vurguya, titremlemeye veya cümlede bulunan soru veya olumsuzluk belirten unsurların durumuna göre, olumlu anlam ifade edebileceğini vurgulamıştır.²⁷⁸

Bilal Aktan, yargının gerçekleştiğini ya da gerçekleşebileceğini anlatan cümleleri olumlu cümle olarak tanımlamıştır. Yüklemi dönüşlü eylem olan cümleler ile isim cümlelerinde oluş, diğer cümlelerde ise yapma ve yapılma söz konusu olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁹

²⁷⁷ Başak Barak Yılmaz, age., s.163.

²⁷⁸ Mehmet Özmen, age., s.220.

²⁷⁹ Bilal Aktan, age., s.113.

Günay Karaağaç, yargının gerçekleştiğini anlatan cümleleri olumlu cümle olarak tanımlamıştır. Bu cümlelerin yüklemnin bulunma veya yapma ve olma bildirdiğini aktarmıştır.²⁸⁰

Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, yüklemi olumluluk kavramı içeren cümleyi olumlu cümle olarak tanımlamış ve bu tür cümlelerde yargının gerçekleşmesinin söz konusu olduğunu belirtmişlerdir.²⁸¹

M. Kaya Bilgegil, bir cümlenin gerek haber gerek inşa yoluyla meydana gelsin mutlak surette ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşıdığını belirtmiş ve bu sözlerden birincisini hem müsbet hem vücubî ikincisini hem menfi hem de selbi karşılığında kullandığını ifade etmiştir. Bu durumda ifadesi varlık anlamı taşıyan cümleleri olumlu cümle olarak tanımlamaktadır.²⁸²

Haydar Ediskun, olumlu cümleyi ya da cümlecikleri, eylemin yapıldığını ya da olduğunu bildiren cümleler olarak tanımlar. Cümleler: a) hem biçimce, hem de anlamca; b) yalnız biçimce; c) yalnız anlamca olumlu olabilir diyerek kendi içinde sınıflandırır.²⁸³

Olumlu cümlenin tanımlarından da anlaşıldığı gibi tasnifinde de kaynaklar arasında belirgin ayrımlar yoktur. Ele alınan kaynakların hepsinde anlamına göre ve anlamı bakımından cümleler başlığı altında olumlu cümle veya olumlu tümce ismiyle yer almıştır. Olumlu cümleyi ele alan kaynakların bir kısmının olumlu cümleyi kendi içinde anlamca ve biçimce olumlu, anlamca olumlu biçimce olumsuz cümle olarak ele aldığı görülmektedir.

Metnimizde 7257 olumlu cümle tespit edilmiştir. Olumlu cümleleri şu şekilde sınıflandırarak ele aldık:

²⁸⁰ Günay Karaağaç, age., s.250.

²⁸¹ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, age., s.146.

²⁸² M. Kaya Bilgegil, age., s.52.

²⁸³ Haydar Ediskun, age., s.370.

1.2.3.1.1 Olumlu İsim Cümlesi

Olumlu isim cümlesi, yüklemi isim veya isim soylu bir sözcük ya da sözcük topluluğundan oluşan, olumlu yargı bildiren cümlelerdir.²⁸⁴

Metnimizde geçen olumlu isim cümlelerinden bazıları şunlardır:

Bu ceviz ağacının bir başka meziyeti daha **vardı.**(SDs.24)

Fakat etrafına daha ziyade hususî cazibesiyle ve sokulganlığıyla tesir ettiği **muhakkaktı.** (SDs.27)

Fakat yine **mesuttu.** (SDs.30)

Zamanına istediği gibi **sahipti.** (SDs.30)

Bu benim o zamanlar **aklıma gelmeyen bir dikkatti.** (SDs.32)

Hakikaten **bedbahtti.** (SD, s.37)

Kaldı ki bu burun, kendisi de hakikaten mevcuttu, yani **vardı.** (SD, s.99)

Kaç **defa?** (SD, s.99)

Bunu söylemek **güçtür.** (SD, s.99)

Bana kalırsa her an **vardı.** (SD, s.99)

Hiç olmazsa Kudret Bey'in bu fâni hayata gözlerini açtığı andan itibaren **vardı.** (SD, s.99)

Hem de yüzünün dörtte üçünü kaplayacak şekilde, yani bir nevi şiddede, irade ile, mütearrız bir şekilde **vardı.** (SD, s.99)

Bu belki de **iyi bir psikolog olmadığı içindi.** (SD, s.99)

Şurasını da söyleyeyim ki Kudret Bey'in burnu burada tamamiyle **mazurdur.** (SD, s.99)

O ancak muayyen kaynaklardan öğrenildikçe **vardır.** (SD, s.99)

O, **tenkitten hoşlanan bir burundu.** (SD, s.99)

²⁸⁴ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.151.

Diğer taraftan *hodbin ve istilâcı idi.* (SD, s.99)

Kudret Bey'in bazı anlarda insana o kadar kederle bakan o büyük gözleri, hatta hareketli ve gür kaşları hemen hemen onun *emrindeydi.* (SD, s.99)

Bununla beraber *bir fil hortumu kadar zeki ve marifetli olan, bazı vaziyetlerde şaşılacak kadar intibak kabiliyeti gösteren, çehre ve mâna değiştirmesini, icabında kendisini ve düşüncesini gizlemesini bilen bir burundu.* (SD, s.99)

Bu birkaç sene evveline kadar devam eden, sonra galiba *fazla aristokratik bulunduğu için vazgeçilen o siyah kâğıtlı Yaka sigaralarından biriydi.* (SD, s.192)

Konuşma biraz acele olmakla beraber çok *kibardı.* (SD, s.192)

Zaten daha ziyade *ara bulmak için yaratılmış insanlardandı.* (SD, s.192)

Onun kefaleti altında olmanız benim için *kâfidir.* (SD, s.192)

Bu son cümleyi, bir seneden beri söylenen, fakat bir türlü tahakkuk edemeyen sadrazamlığını göz önünde tutarak söylediği *âşikârdı.* (SD, s.192)

Biraz daha düşünmem, zihnimde yazacaklarımızı şöyle bir tertip etmem *lâzım!* (SD, s.192)

Fakat kendisi daha *sinirliydi.* (SD, s.206)

Bu *bir Sivas türküsü imiş.* (SD, s.206)

Öteki ise *Seferberlik'in sonlarına doğru çıkan bir türkü idi.* (SD, s.206)

O korkunç ıstırapı. (SD, s.206)

1.2.3.1.1 Biçimce Ve Anlamca Olumlu İsim Cümlesi

Bunlar o yaşta bir çocuğun ağzında, hiç olmazsa o zamanlar, garip gelen sözlerdi. (SDs.27)

Dudaklarında hafif boya *vardı.* (SD, s.32)

Yüzü *başka türlü renkliydi.* (SD, s.32)

Süleyman Bey, zevk ve eğlenceden gayri işlerde kendisini bir nevi gurbet diyarında, belki de *mutlak pişmanlıkta hisseden insanlardandı.* (SD, s.35)

Bilmem, bütün bunlardan sonra Sabiha'nın ana ve babasından daha o zamanlarda kopmuş bir insan olduğu **muhabbetti.** (SD, s.39)

Bereket versin sokak **vardı.** (SD, s.54)

Çocuğun tek yardımcısı **sokaktır.** (SD, s.54)

Sokakta herkes **kendisidir.** (SD, s.52)

Bunlar belki de, haftalardan beri içimde hapsettiğim **gözyaşlarıydı.** (SD, s.65)

Vâkıa evlerimizin hepsinde bahçe **vardı.** (SD, s.65)

Fakat çeşmenin başındaki salkım gibisi pek **azdı.** (SD, s.65)

İnadına beyaz, inadına şişman bir kadındı. (SD, s.65)

Bu kadıncağızın bir kusuru da çok **terlemesi idi.** (SD, s.66)

Süleyman Bey, sonra sonra anladım **yaşadığı dünyadan istifa etmiş bir adamdı.** (SD, s.121)

Bu dostlukta **İhsan gibi bir insanı rahatsız edecek bir yığın şey vardı.** (SD, s.121)

O da başka türlü **hasta idi.** (SD, s.300)

İliklerine kadar **hasta idi.** (SD, s.300)

Şahsiyetinin ve imkânlarının **hastası idi.** (SD, s.300)

Kudret Bey'in yazmaları **için mi?** (SD, s.300)

Sabahleyin Muhlis Bey'in ben göreyim, diye masanın üzerine açık olarak bıraktığı bu gazete **için mi!** (SD, s.300)

Siz de **benim kadar fenasınız...** (SD, s.300)

Fakat sözlerinden anlaşılan belli başlı bir hakikat de **vardı.** (SD, s.301)

Halbuki, **sık, tendürüst, tıpkı Beyoğlu'ndaki frenk veya ecnebi dostlarını ziyarete gittiği, yahut Tokatlıyan'da onlarla buluşacağı günlerde, bazen de Sakine Hanım veya Nâsır Paşalara beraber gittiğimiz günlerdeki kıyafetiyle idi.** (SD, s.301)

Tıpkı senelerce evvel, akşam karanlığında kapımızın önünde rastladığım çocuktuk sanki. (SD, s.311)

Niçin insanoğlu, insanoğluna her şeklinde *kapalıdır?* (SD, s.311)

Ben ışığı kısıp odadan çıktığım zaman nefesleri uyumağa *hazırlanmış gibiydi.* (SD, s.311)

Muhlis ağabeyin salonu *her gün uğradığım alaturka mangallı, kerevetli, paravanalı, konsollu, etajerli genişçe bir odaydı.* (SD, s.311)

1.2.3.1.1.2 Biçimce Olumsuz, Anlamca Olumlu İsim Cümlesi

İhtiyarın, genç yanına biraz yaklaşp da istediğini yaptırmayacağı insan *yok değildi.* (SDs.27)

1.2.3.1.2 Olumlu Fiil Cümlesi

Yüklemi çekimli bir fiil olan ve bir hareketin, oluşun, kılışın, kılınışın yapıldığı ya da yapılacağını anlatan cümlelere olumlu fiil cümlesi denir.²⁸⁵

Metinde geçen bazı olumlu fiil cümleleri şunlardır:

1.2.3.1.2.1 Biçimce Ve Anlamca Olumlu Fiil Cümlesi

Benimle beraber Tıbbiye ‘ye girmek için İstanbul’a gelen iki mektep arkadaşımınla Sirkeci’de küçük ve epeyce kirli bir otele *indik.*(SD, s.7)

Küçük ve çok şirin bir kız ki, daha Anadolu’ya çıkmadan evvel Cihan Harbi’nin başında sık sık gittiğim Behçet Bey’in köşkünde rüzgârla uğuldayan ağaçlar, rüzgâr dolabının gıcirtısı, Erenköy kırlarının o zamanki sessizliği hep bana adını *tekrarlardı.*(SD, s.10)

Her ağaçtan ufak tefek düşmeler olur, düşenlerin kolu, dizi, başı yaralanır, ceviz ağacından, o kadar yüksek olmasına rağmen kimse düşmez, nâdir olarak düşen de, bir kedi yavrusu gibi derhal ayağa *kalkardı.* (SD, s.24)

²⁸⁵ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.153.

Sadece muhayyilem zamanla bir nevi bahar koruluğu gibi onlardan gelen bir yığın cıvıltı ile **dolmuştu.** (SD, s.27)

Bunu bizim eve ilk geldiği gün **söylemişti.** (SD, s.28)

Daha o zamanlar psikoloji ifriti ona **musallat olmuştu.** (SDs.28)

Evet böyle zamanlarda ne yıldız benekleriyle dolu yeşil gözlerini ne de ellerinin o mesut çocuk işaretlerini **görebilirdiniz.** (SD, s.28)

Bununla beraber babasını **tercih ederdi.** (SD, s.30)

Sabiha bu hürriyeti zaman zaman sert dayaklarla, anasının bitmez tükenmez şikâyetleri, nasihatleri ve gözyaşlarıyla **öderdi.** (SD, s.30)

Bir gün mahallemizin üstünden geçen bir tayyareyi seyretmek için çıktığı bir ağaçtan **düşmüştü.** (SD, s.32)

Çünkü başkaları kendisi ile **meşgul oluyor.** (SD, s.32)

Ertesi günü ikindiye yakın onu, Mekke kadısının yıkılan konağı yerindeki bostanda **gördüm.** (SD, s.32)

Gübre yığınları arasında bostancılarla **konusuyordu.** (SD, s.32)

Eliyle, evin biraz ötesindeki havagazı lambasını yakan fenerciyi **gösterdi.** (SD, s.33)

Kapısının eşiğinde yan yana **oturmuştuk.** (SD, s.33)

Nihayet ağlamağa **başladı.** (SD, s.33)

Belki bütün ömrünce hâkim olan, kaçmak ve kurtulmak arzusu onu bu hâllere **sokuyordu.** (SD, s.35)

Şimdi de babamın yanı başında, kanepede üzerinde oturup konuşmaya mecbur olur olmaz ömrünün bütün hataları, yanlış hesapları, taşkınlıkları teker teker gözünün önüne **gelmişti.** (SD, s.35)

O geceden hemen biraz sonra, Süleyman Bey Viyana ve Bosna ikametlerinde kadın ve genç kız terbiyesi hakkında edindiği fikirlerden vazgeçerek Sabiha'yı çarşafa soktu. (SD, s.40)

Zaten mahallede hafif dedikodu başlamıştı. (SD, s.40)

Gayet gariptir ki erkeklere ait her haddin ayrı ayrı dualarla, düğünlerle tesit edildiği eski örfümüzde, genç kızların çarşafa girme hadisesi çok sessiz sadasız geçerdi. (SD, s.40)

Hiç olmazsa bizim evde, kahkahalar arasında ilk çarşafını giydi. (SD, s.40)

Annemle ne kadar dost olduklarını yukarda söylemiştim. (SD, s.40)

Bu çarşafın kumaşının seçilişi, dikilişi hep onun nezareti ve yardımıyla olmuştu. (SD, s.40)

Ben de bu vesile ile ilk defa kadın giyinmesinde estetik müşavirliği yapmıştım. (SD, s.40)

Uç gün sonra onu, yine çarşafsız, mahallede kaydırak oynarken gördüm. (SD, s.40)

Bir gün evlerinin bahçesinde Sabiha babasının içkiye düşkünlüğünü anlatıyordu: (SD, s.40)

Kafasında kurduğu bir şey yoksa, hiç olmazsa neşeleniyor. (SD, s.40)

O zaman türkü söylüyor, eski Rumeli türküleri, Anadolu türküleri... (SD, s.40)

Sonra tekrar yüzümü okşadı. (SD, s.44)

O zaman İhsan yirmi üç, yirmi dört yaşlarında olmalıydı. (SD, s.44)

Ertesi akşam içim ürke ürke evlerine gittim. (SD, s.44)

Fakat eve girer girmez bu duygu kayboldu.(SD, s.44)

İnsan kendisini İhsan'ın yanında son derecede rahat buluyordu. (SD, s.44)

Beni hiç sıkmadan, küçültmeden hayatımı, çalışmalarımı öğrendi. (SD, s.44)

Kendisine şiiri ve tabiat ilimlerini sevdiğimi söyledim. (SD, s.44)

Ben aldığım cesaretle onları anlattım. (SD, s.44)

Bir müddet Fikret'ten bahsetti. (SD, s.44)

Gidip konuşmak istiyordu. (SD, s.44)

Sonra birdenbire ondan vazgeçti. (SD, s.44)

Hatta bir tanesi var ki, pek az kimse biliyor. (SD, s.44)

Ben Paris'te iken tanıdım. (SD, s.44)

Ve bana Yahya Kemal'den, yapmak istediği şeylerden bahsetti. (SD, s.44)

Ve dil temizliğinin ne olduğunu anlatmaya uğraştı. (SD, s.44)

O senelerde Léon Cahun'ün Gök Bayrak'ı tercüme ediliyordu. (SD, s.44)

Bütün mektep harıl harıl okuyorduk. (SD, s.44)

Okuduğum kitapları anlattım. (SD, s.44)

Konuşurken, mektepte bize öğrettiklerinin çok üstünde olan birtakım şeyler bildiğimi anlıyordum. (SD, s.44)

İhsan hangi şairleri sevdiğimi sordu. (SD, s.44)

O zamanlar Fikret'e bayılıyordum. (SD, s.44)

Bana evvelâ hangi eserlerini sevdiğimi sordu. (SD, s.44)

Ben tabîî Rûbab'la kalmıştım. (SD, s.44)

Akşamüstü beni uzun uzun azarladı. (SD, s.53)

On bir yaşındaydım, söylenenleri az çok anlıyordum. (SD, s.53)

Her yerde ve her nesil için çocuğu hayata sokak ayarlar. (SD, s.54)

Büyükler orada evden, mektepten çok başka türlü ve daha tabîî görünürler. (SD, s.54)

O gece rüyamda bizim mahalledekilere benzeyen sokaklarda Sabiha'yı arayıp durdum. (SD, s.65)

Bir sokaktan çıkıp öbürüne **giriordum.** (SD, s.65)

Sonra onu bulmaktan ümit kesince sokağın başındaki çeşmenin taşma oturarak ağlamağa **başladım.** (SD, s.65)

O gün de Sabiha'yı bu mahallede beyhude yere arayacağımı gayet iyi **biliyordum.** (SD, s.65)

O çiçek açınca, bütün sokak mor bir ışık içinde bir, deniz altı rengi veya Sultanahmet Camii'nin bazı sabah saatlerinin hâline benzeyen bir dolgunluk **alırdı.** (SD, s.65)

Kudret Bey'in, kardeşleri ile Boğaziçi'nde oturan hanımı bir sene evvel **ölmüştü.** (SD, s.66)

Kocasının akrabasını ziyarete geldiği zaman bindiği kira paytonunu, tek başına **doldururdu.** (SD, s.66)

Kudret Bey'in hanımı mahalleye bu nadir gelişlerinde bütün komşuları ayrı ayrı ziyaret ederek “kocası olacak didon herifi” **anlatırdı.** (SD, s.66)

Ve her gittiği yerde, söylediği sözün iki misli ter **dökerdi.** (SD, s.66)

Ayrıca bahsettiğimiz felsefenin esasını yapan zıddiyetin mekanizması ile Kudret Bey'e bir nevi “autrui”, yani gayr yahut öbürü imiş gibi düşman muamelesi **yapardı.** (SD, s.99)

Bununla da kalmazdı, varlığını bütün etrafına **ihsas ederdi.** (SD, s.99)

Kudret Bey ve burnu olsa olsa Stendhal ve Dostoyevski gibi ikinci derecede psikologları ve sathî tahlil adamlarım tanımış **olabilirlerdi.** (SD, s.99)

Kudret Bey'in burnu bir muhalefet partisi gibi ebedî bir memnuniyetsizlik havası içinde **yaşardı.** (SD, s.99)

Beğenmemek, beğenmediğini göstermek, böylece ehemmiyet kazanmak **isterdi.** (SD, s.99)

Yukarda yüzünün dörtte üçünü nasıl kapladığını **söylemiştim.** (SD, s.99)

Bununla da kalmamış, yaradılışından entrikacı olduğu için bir nevi mevzîî anlaşmalarla bu çehrenin diğer uzuvlarını da peşinden sürüklemeye başlamıştı. (SD, s.99)

Süleyman Bey'i çok sonra anladım. Bu iyi ve hovarda ruhlu, temiz kalpli adamda bazı kıymetler kaybolmuştu. (SD, s.121)

İhsan'ın dersleri bizim için çok yeni bir şey olmuştu. (SD, s.121)

O zamana kadar düşüncesinin biraz da Sabiha'nın fantezisine, ani tecessüslerine uyarak sağa sola yaptığı sıçrayışları tanınmışık. (SD, s.121)

Şimdi ise bu düşünce bir noktada derinleşiyordu. (SD, s.121)

Onun için her söylediği bize yeni bir keşif gibi geliyordu. (SD, s.121)

O tiyatrodan, muharrirden, aktörden, hayattan ve insandan bahsederken içimde büyük zembereklerin oynadığını, gerildiğini duyuyordum. (SD, s.121)

Sabiha'ya ise garip hırslar, iştihalar beliriyor, onu dinlerken adeta içten verilen kararlarla çehresi sertleşiyordu. (SD, s.121)

Diğer taraftan İhsan'ın kendisini merak etmeğe başlamıştım. (SD, s.121)

Evvelâ bize olan dostluğu çok garibime gidiyordu. (SD, s.121)

Nitekim konuşmalarımızı ders şekline sokması da bunu gösteriyordu. (SD, s.121)

Adeta bizimle, yahut Sabiha ile baş başa bulunmasını kendi gözünde tabîî kılacak bir çare aramıştı. (SD, s.121)

Kaldı ki onun mahallemizin dışındaki hayatı hakkında yavaş yavaş haber almağa başlamıştık. (SD, s.121)

İhsan memlekete dönüşünden bir iki ay sonra İstanbul'un hemen hemen her muhitinde bir yığın dost bulmuştu. (SD, s.121)

Muntazam şekilde Türk Ocağı'na gidiyor, oradaki münakaşalara iştirak ediyor, Nuri Bey vasıtasıyla eski musikimizi tanımaya çalışıyordu. (SD, s.121)

Ve bu kararı verdikten sonra tekrar memalik-i ecnebiyede seyahatine devam etti.
(SD, s.131)

Sabiha yavaşça kulağıma eğildi. (SD, s.131)

Bizde ne kadar herkes birbirine benziyor ve yaşadığı dakikayı kurtarmak istiyor.
(SD, s.131)

Balkan Harbi'nin sıkıntısından yeni çıkmış olan İstanbul, belki de eğlenmek istediği için, hemen hemen sadece tiyatroya sarılmıştı. (SD, s.131)

Her gün gazetelerde birkaç tiyatro kumpanyasının ilânı birden görülüyordu.
(SD, s.131)

Kaldı ki, burada tahlile kalkmayacağımız bir yığın ihtiyaca cevap veriyordu.
(SD, s.131)

Sade bizim Vefa'da kimi operete, kimi tiyatroya heves saldırmış yedi sekiz arkadaş biliyorduk. (SD, s.131)

Sündüs Hanım'la yakın akraba olan Nuri Adil bunların başında geliyordu. (SD, s.131)

Büyük teneffüslerde bahçenin bir köşesinde başına topladığı birkaç kişi ile hep tiyatrodan bahsediyordu. (SD, s.131)

Son sınıf talebelerinin beni görünce takındıkları kibirli tavra rağmen ben onu dinlemekten hoşlanırdım. (SD, s.131)

O günden beri Sabiha'nın belli başlı mevzuu hep tiyatro olmuştu. (SD, s.131)

Nasıl yapıyorlar bunu? (SD, s.131)

Meselâ ben babamın rolüne cıkıyorum. (SD, s.131)

Düşünmekten, durmaktan bahsediyorum. (SD, s.131)

Haydi bakarak öğrenilecek şeyleri öğrenirsin. (SD, s.131)

Belki böyle bir iki şey yakalanır. (SD, s.131)

Boğaz'a gideceğim ve bilhassa Tefvîk Bey'i göreceğim için sevinmişim. (SD, s.150)

Fakat Köprü'de şahit olduğum bir hadise bu sevincimi adeta bıçakladı. (SD, s.150)

Kadıköy iskelesinde başlarında bir çavuş bulunan iki Senegalli nefer bir bahriyelimizi iki kolundan tutmuşlar, ite kaka götürüyorlardı. (SD, s.150)

Kendisini hırpalayanlara “Siz bırakın, ben gelirim!” gibi bir şeyler söyleyerek ve büyük bir gayret sarf etmeden, galiba sadece sözlerinin mânasını anlatmak için hafif hareketlerle kollanın kurtarmaya çalışıyor, bir taraftan da onlara dostça gülüyordu. (SD, s.150)

Kim bilir belki de neşe ve hayat emniyeti içinde felâketin bile kendisine güler yüzle gelmesini istiyordu. (SD, s.150)

Onun için birdenbire bütün iskele halkını şaşırtan bir tokat sakladı. (SD, s.150)

Bunun arkasından bir, bir tane daha geldi. (SD, s.150)

Hemen arkasından da düdük sesleri işitildi. (SD, s.150)

İskele, nerden çıktığını bilmediğimiz işgal kuvvetlerine mensup zabıt ve askerle doldu. (SD, s.150)

Ateşle oynadım. (SD, s.300)

Her an masanın üstüne kendi hayatımı sürdüm. (SD, s.300)

Ya hep, ya hiç... dedim, kazandım, kaybettim. (SD, s.300)

Fakat daima üstün çıktım. (SD, s.300)

Anlıyor musunuz? (SD, s.300)

Daima kendisini bir uçta hissetmenin saadeti içinde, o ürperiş içinde yaşadım. (SD, s.300)

Sabiha ümit ettiğim gibi çıksaydı, belki başka türlü olurdu. (SD, s.300)

Onu cıldırılmıştınız... (SD, s.300)

Ayağa kalkmış bir parmağıyla göğsüme dokunuyordu. (SD, s.300)

Tekrar:

Gidin, derhal evimden gidin! (SD, s.300)

Dinleyeceksiniz... (SD, s.300)

Buraya neye geldiğimi sanıyorsunuz. (SD, s.300)

Yazmalar çoktan satıldı. (SD, s.300)

Parası da cebimde. (SD, s.300)

Gülünç, sadece gülünç. (SD, s.300)

O adamı öldürmediğimi, hiçbir insan öldürmeyeceğimi, o da pekâlâ bilir. (SD, s.300)

Ben size bunu söylemek için geldim. (SD, s.300)

Bitti, bitti, demek için geldim. (SD, s.300)

Belki kapıdan geçerken başkasını düşünüyordum. (SD, s.300)

Şüphesiz onları düşünüyordum. (SD, s.300)

Size Kudret Bey'den, gazeteden bahsedecektim. (SD, s.300)

Bu cinayet meselesi için düşündüklerinizi soracaktım. (SD, s.300)

Belki, niçin niçin bunu yaptınız?., diyecektim. (SD, s.300)

Fakat içeriye girince büsbütün başka bir şey için geldiğimi anladım. (SD, s.300)

Size bunu söylemek için geldim. (SD, s.300)

Durdu, yüzüme dik dik baktı. (SD, s.300)

Bunu söylemek için geldim. (SD, s.300)

Allahısmarladık! (SD, s.300)

Burada yalnız şunu söyleyeyim ki, o gün evimden beni tam bir yıkılış içinde bırakarak gitmişti. (SD, s.301)

Hikâyem boyunca okuyucu, benim o aylardaki ruh hâletimin Muhtar'ın söylediği şeylere büsbütün yabancı olmadığını, her lahza kendimi ve etrafımı itham ettiğimi **bilir.** (SD, s.301)

Muhtar sözleriyle bende uyuyan yılanı uyandırmaktan başka bir şey **yapmamıştı.** (SD, s.301)

Kendi saadeti yıkıldığı için, pekâlâ bizim ve bilhassa ona karşı müdafaasız olan benim huzurumu yıkmaya **kalkabilirdi.** (SD, s.301)

Sabiha ile mesut olmamışlar, Sabiha sevdiği adamdan **ayrılmıştı.** (SD, s.301)

Bütün bunları konuşmak için Muhlis Bey'i **aradım.** (SD, s.301)

O zaman İhsan'ı görmek **istedim.** (SD, s.301)

Fakat İstanbul'a kadar inmek bana güç **göründü.** (SD, s.301)

Üzerime tuhaf bir yorgunluk **cökmüştü.** (SD, s.301)

Beni bu yorgunluktan dördüncü ziyaretçim **kurtardı.** (SD, s.301)

Hayalimdeki çok başka bir Kudret Bey odama **girdi.** (SD, s.301)

Ben onu meyas, biçare, son yaşama desteklerini de kaybetmiş bir insan hâlinde göreceğimi **sanıyordum.** (SD, s.301)

Yüzü neşeden **parlıyordu.** (SD, s.301)

Dün yazmaları **sattım.** (SD, s.301)

Epeyce de para **tuttu.** (SD, s.301)

Gazete **çıkıyor...** (SD, s.301)

Fildişi bastonunu masanın üstüne **koydu.** (SD, s.301)

Koltuğa büyük bir ciddiyetle **oturdu...** (SD, s.301)

Artık mücadele **başlıyor.** (SD, s.301)

Sen de silâhlarını **hazırlamalısın.** (SD, s.301)

Muhtar çok kibar **davrandı.** (SD, s.301)

Beraberce şirket **kurduk.** (SD, s.301)

Yirmi bin lira ile bir gazete **çıkabiliyor.** (SD, s.301)

Benim elimde de beş on para **kaldı.** (SD, s.301)

Şimdi seninle gidelim bir yerde yemek **yiyeelim!** (SD, s.301)

Bir dakika bütün mâzisini araştırır gibi kendi içinde **toplandı.** (SD, s.311)

Muhtar’a ne alışılır, ne de **sevilir.** (SD, s.311)

Birdenbire **sustu.** (SD, s.311)

Elleri şakaklarında, masanın başında insanlardan, eşyadan merhamet bekleyen küçük bir şey **oldu.** (SD, s.311)

Onu tıpkı o akşamki gibi **okşadım.** (SD, s.311)

Bana, geriye dönmemizi yaşatmak için mi böyle birdenbire **gelmişti?** (SD, s.311)

Ömrümüz hep aynı muhavere ile mi **gececekti?** (SD, s.311)

Sana çocukluğumuzda konuştuğumuz şeyleri **anlatayım mı?** (SD, s.311)

Sabiha bir gün bana büyük bir evden **bahsetmişti.** (SD, s.311)

Ben çocukluğumu sevmiyorum, Cemal, **dedi.** (SD, s.311)

Sizleri **seviyorum.** (SD, s.311)

Sevsem her şeye **tahammül edebilirim.** (SD, s.311)

Yüzüne baktıkça ağlamak **istiyordum.** (SD, s.311)

O dakikada, her zaman olduğu gibi Sabiha için seve seve **ölebilirdim.** (SD, s.311)

Gece tahmin ettiğim gibi büyük bir ağlama nöbeti ile **bitti.** (SD, s.311)

Nihayet yatmağa **kandırıldım.** (SD, s.311)

Aşağıda beni daha şaşırtıcı bir şey **bekliyordu.** (SD, s.311)

1.2.3.1.2.2 Biçimce Olumsuz, Anlamca Olumlu Fiil Cümlesi

Hakkımda bildiklerinizden bahsetmenize darılmış değilim, ama onları kendinize saklarsanız daha minnettar olurum. (SD, s.73)

1.2.3.2 Olumsuz Cümle

En genel tanımıyla bir işin gerçekleşmediğini ya da gerçekleşmeyeceğini bildiren cümleler olumsuz cümlelerdir.

Olumsuz cümlelerin, incelenen kaynaklarda cümle terimi yerine tümce teriminin kullanılması haricinde farklı terimlere rastlanılmamaktadır. Bu nedenle kimi kaynaklarda olumsuz cümle kimi kaynaklarda ise olumsuz tümce olarak karşılaşılmaktadır.²⁸⁶

Abdurahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, yüklemi olumsuzluk kavramı bildiren cümleleri olumsuz cümle olarak tanımlamışlardır. Bu tür cümlelerde yargının gerçekleşmemesi söz konusudur.²⁸⁷

Leylâ Karahan, yargının gerçekleşmediğini anlatan cümleleri olumsuz cümle olarak tanımlamıştır. Bu tür cümleler , yapmama, yapılmama, olmama ifade ederler.²⁸⁸

Bilal Aktan, yüklemi olumsuz yargı bildiren, yargıyı olumsuz olarak ortaya koyan cümleleri olumsuz cümle olarak tanımlar. Olumsuzluk, fiil cümlelerinde –mA eki, isim cümlelerinde değil edatıyla oluşturulur.²⁸⁹

M. Kaya Bilgegil, bir cümlelerin gerek haber gerek inşa yoluyla oluşsun mutlak surette ya olumlu ya da olumsuz bir anlam taşıdığını belirtir. İfadesi yokluk anlamı taşıyan cümlelere olumsuz cümle olarak tanımlamıştır.²⁹⁰

Günay Karaağaç, yargının gerçekleşmediğini anlatan cümleleri olumsuz cümle olarak tanımlamıştır. Bu tür cümlelerin yüklemine bulunmama ve var olmama ile

²⁸⁶ Başak Barak Yılmaz, age., s.171.

²⁸⁷ Abdurahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, age., s.147.

²⁸⁸ Leylâ Karahan, age., s.104.

²⁸⁹ Bilal Aktan, age., s.114.

²⁹⁰ M. Kaya Bilgegil, age., s.52.

yapmama ve olmama bildirdiğini aktarmıştır. Olumsuz cümlelerin, cümle ögeleri arasındaki bağı gerçekte olmadığına ya da olmayacağını dil kullanımının değişik düzlemlerinde ve değişik vasıtalarla bildirdiğini ifade etmiştir. İsim ve fiil cümlelerinin biçim birimi ya da söz dizimi kullanılarak yapılan olumsuzlukları yanında, yok, ne, gibi olumsuzluk kelimelerinden veya tonlamalardan yararlanılarak da olumsuzluk yapılabileceğini vurgulamıştır.²⁹¹

Necati Demir, fiil cümlesinde işin, oluşun yapılmadığını, yapılmayacağını veya gerçekleşmediğini; isim cümlesinde ise sözü edilen unsurun bulunmadığını, var olmadığını aktaran cümleleri olumsuz cümle olarak tanımlamaktadır.²⁹²

Olumsuz cümlelerin tanımında olduğu gibi tasnifinde de kaynaklar arasında belirgin ayrılıklar bulunmamaktadır. Olumsuz cümle ele alınan kaynakların hepsinde anlamına göre ve anlamı bakımından cümleler başlığı altında olumsuz cümle veya olumsuz tümce adıyla yer almıştır. Bazı kaynaklarda olumsuz cümle fiil cümlelerinde olumsuzluk ve isim cümlelerinde olumsuzluk alt başlıklarıyla incelenmiştir.²⁹³

Metnimizde 1403 olumsuz cümle tespit edilmiştir. Bu tür cümleleri şu şekilde tasnif ederek inceledik:

1.2.3.2.1 Olumsuz İsim Cümlesi

Yüklemi isim olan bir cümlede, yüklemın “değil” edatı ve “yok” ismiyle kullanılmasından meydana gelen, bir niteliğın, bir unsurun var olmadığını, bulunmadığını anlatan cümlelerdir.²⁹⁴ Olumsuzluk kavramı “ne... ne” bağlacıyla da oluşturulabilir.

Metinde geçen olumsuz isim cümlelerinden bazıları şunlardır :

²⁹¹ Günay Karaağaç, age., s.250-251.

²⁹² Necati Demir, age., s.85.

²⁹³ Başak Barak Yılmaz, age., s.175.

²⁹⁴ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.178.

1.2.3.2.1.1 Biçimce ve Anlamca Olumsuz İsim Cümlesi

Hakikatte bu da doğru değildi.(SDs.24)

Daha ziyade kelimeleri incecik dişleriyle ısırır gibi konuşan ve bazen de geniş ve avize gibi etrafı ışık içinde bırakan Fahriye mi, Suat mı idi hiç farkında değildim. (SD, s.27)

Durgun bakışlı, geniş alınlı, yumuk çeneli yüzüyle çirkin de denemezdi. (SD, s.27)

Çekilir insan değildir. (SD, s.29)

Bu sadece evimizde ve kendisinden çok ayrı tarzda yaşayan babamla beraber bulunmasından gelen bir sıkıntı değildi. (SD, s.35)

Yazık ki bu isyan ve inkârın sebeplerini layıkıyla izah bizce imkânsızdır.(S.D, s.39)

Hayatında adını yalnız bir kere işittiği bir insanı dahi unutmuş değildi. (SD, s.37)

Bu makine pek de zalim, ezici bir şey değildi.(SD, s.50)

Fakat ben onlara hazır değildim. (SD, s.52)

Olur şey değil! (SD, s.57)

Çünkü hepimizin bildiği gibi, iyi psikoloji, derin tahlil Marcel Proust'la başlar, çünkü psikoloji, varlık gibi kendiliğinden ve başlangıçtan mevcut bir şey değildir. (SD, s.99)

Hikâyemizin geçtiği zamanda ise, bu büyük muharririn o kadar hayran olduğumuz eseri henüz tamamlanmış değildi. (SD, s.99)

Evimiz durulacak yer değil!(SD, s.136)

Hiçbir yer durulacak gibi değil.(SD, s.136)

Etrafımda o kadar ahmak insan vardı, küçük yaşımdan beri, beni her şeyden öyle bıktırdılar ki, can sıkıntısından ölmek için, ateşle oynamaktan başka çarem yoktu. (SD, s.300)

Hayır. (SD, s.300)

Onun sözlerine tam inanmış değildim. (SD, s.301)

Evde yoktu. (SD, s.301)

1.2.3.2.1.2 Biçimce Olumlu, Anlamca Olumsuz İsim Cümlesi

Hakikaten bedbahttı. (SD, s.37)

Yarabbim, onu yanımda bulmakla ne kadar mesut ve biçareydin! (SD, s.311)

1.2.3.2.2 Olumsuz Fiil Cümlesi

Yüklemi fiil olan cümlelerde, fiillerin “-mA-, -mAz-“ olumsuzluk eklerinden birini alarak bir oluş ya da kılışın, kılınışın gerçekleşmediğini, olmayacağını, yapılamayacağını ifade eden cümlelerdir.²⁹⁵

Metinde geçen olumsuz fiil cümlelerinden bazıları şunlardır:

1.2.3.2.2.1 Biçimce ve Anlamca Olumsuz Fiil Cümlesi

Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkar çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendi’nin Göztepe’deki köşküne qidemedim.(SD, s.7)

Akrabamdan bir insandan bahsederken “Beyefendi” vasfını kullandığım için okuyucularım beni ayıplamasın!(SD, s.7)

Dibindeki evliya bile onu muhafaza edemezdi. (SD, s.24)

Hatta ne pencerelerinin sayısı ve birbirleriyle aralıkları, ne çıkmaları, içinin vaziyetine dair dışardan bana bir fikir vermezdi.(SD, s.25)

²⁹⁵ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.176.

Hiç olmazsa o seneler için bunu iddia edemem. (SD, s.27)

Çünkü bu seslerin kime ait olduğunu bilmiyordum. (SD, s.27)

Hatta buna ses de denemezdi. (SD, s.27)

Bu zalim hüküm, ikisini de sevmesine mâni olmuyordu. (SD, s.30)

Zaten ikimiz de işin aslının ne olduğunu galiba bilmezdik. (SD, s.30)

Fakat Sabiha üç gün evde kalmadı. (SD, s.32)

O işini bitirip gidene kadar bir şey söylemedi. (SD, s.33)

İstemez, öyle mütekait, ayağı aksar adamı... (SD, s.38)

Onun, o akşam babasının ve annesinin ortasında, başı öne eğik bir talih mahkûmu gibi gidişini hiç unutamadım. (SD, s.39)

Fakat Sabiha bu gibi kayıtlara kolay kolay alışamazdı. (SD, s.40)

Bununla beraber Sabiha'nınki öyle olmadı. (SD, s.40)

Ama gülme... (SD, s.42)

Beni azarlama da. (SD, s.42)

Fakat sualıme cevap vermedi: (SD, s.44)

Ben hiç yalan söylemedim. (SD, s.44)

Ölürüm, yine yalan söylemem! (SD, s.44)

Ben ilk önce tanımadım. (SD, s.44)

Fakat sevmiyordum. (SD, s.49)

Vâkıa hocamız ciğerciye ve anane icabı onun peşinden gitmesi lâzım gelen kedi ve köpekleri yine göremedi. (SD, s.51)

O gün akşama kadar benimle konuşmadı. (SD, s.53)

O geceden sonra istikbalimin mekteple tulumbacılık ve bir de haddehane arasında hâlledileceğine hiç şüphem kalmadı. (SD, s.53)

İhsan'ı tanıyana kadar bilgisini şahsî tecrübe hâlinde bize veren insana tesadüf etmemiştim. (SD, s.54)

Beraber götürmeğe gelince zaten kendisi istemezdi. (SD, s.57)

Yine yaşardım; ama ömrü vefa etmedi. (SD, s.57)

Gelince yersiz kalmayalım. (SD, s.57)

Kira evlerinde ziyan olmasınlar. (SD, s.57)

Heriflerin (kayınlarının) aleyhimde miras davası açacaklarından bahis buyuruyorsunuz; hemşirelerini aldım alalı kursağıma on paraları girmedi. (SD, s.57)

Nişan hediyeleri arasındaki kolalı gömlek düğmelerinden maada, altın namına onlardan bir şey görmedim. (SD, s.57)

Dünyada adalet kalmadı mı? (SD, s.57)

Kudret Bey karısını hiç sevmemişti. (SD, s.65)

Kudret Bey de sevmezmiş. (SD, s.67)

Kadın meselesi beni hiç düşündürmüyordu. (SD, s.65)

Etraftakilerden bu kadar değişik olan bu adamın, bizlerle böyle düşüp kalkmağa razı olmasını aklım almıyordu. (SD, s.122)

Hatta Sabiha'nın cazibesi bile bunu izaha kâfi gelmiyordu. (SD, s.122)

Mahmut Şevket Paşa'nın bu cesareti göstereceğini hiç zannetmiyordum. (SD, s.122)

Ben sizden değilim ve olamam. (SD, s.201)

Yoksa yaptıklarımın hiçbirine inanmıyorum. (SD, s.201)

Zaten siyasî mahiyette hiçbir şey yapmadım. (SD, s.201)

Fakat ayrılamiyorum da... (SD, s.201)

Çok rica ederim beni kendinizden addetmeyin! (SD, s.201)

Yapılan işlerin hiçbirini yardımımıla oldu diye sevinerek hatırlamıyorum... (SD, s.201)

Orada da, korkarım ki, neticenin alınabileceğine inanmayacaktım. (SD, s.201)

Mamafih, orada yapılan işe iştirakten buradaki nefreti duymayacaktım. (SD, s.201)

Ben tabî aldırmadım. (SD, s.201)

Zaten bu adamın hiçbir zaman karşısındakini dinlediğini görmedim. (SD, s.202)

Sakine Hanım, o anda ayağına basan Kudret Bey'i azarlamakla meşgul olduğu için beni tanımaktan duyduğu saadeti pek gösteremedi. (SD, s.202)

Fakat öyle cıkmadı. (SD, s.300)

Belki bu işlerin hiçbirine girmezdim. (SD, s.300)

Sizi dinlemek istemiyorum... (SD, s.300)

Hayır, bunlar için gelmedim. (SD, s.300)

O günden sonra Muhtar T, bu hatıraları bitirecek son tesadüfe kadar görmedim. (SD, s.300)

Hiçbir zaman sevmedim. (SD, s.311)

Fakat çocukluğumun kendisini sevmiyorum. (SD, s.311)

Niçin sevdiklerimiz, bizim içimizde geçenleri merak etmezler? (SD, s.311)

Fakat Sabiha'nın zihninden geçen şeylerin bir tanesini bile bilmiyordum. (SD, s.311)

Ah, bir karar verebilsem... dedirten şeyin ne olduğunu hiç bilmiyordum. (SD,

Fakat yatak odasına hiç girmemişim. (SD, s.311)

Zaten evin içinde madamdan başka, o da muayyen günler, hemen hiç kimse buraya giremezdi. (SD, s.311)

Fakat o zamanlar da hiç sevmedim. (SD, s.311)

1.2.3.2.2.2 Biçimce Olumlu, Anlamca Olumsuz Fiil Cümlesi

Fakat söylendiği zamanlarda bu sözlerin ne mânasını, ne de istikbal için bir nevi kehanet olduğunu anlamıştım. (SD, s.45)

Ne gündüz söz verdiğim gibi İhsanlara, ne de otelime gitmek istiyordum. (SD, s.216)

1.2.3.3 Soru Cümlesi

En genel anlamda soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümlelere soru cümlesi denilmektedir.

Soru cümlesi için taranan kaynaklarda cümle terimi yerine tümce teriminin kullanılması dışında bir farklılık görülmemektedir. Bazı kaynaklar soru tümcesi terimiyle değerlendirirken bazı kaynaklar soru cümlesi terimini tercih etmişlerdir.

Soru cümlesi, kaynaklarda genel olarak anlamına göre cümle türlerinin alt başlıklarından biri olarak ele alınırken kimi kaynaklarda adı bile geçmemiş, kimilerinde ise yargı konusunun alt başlığı altında değerlendirilmiştir.²⁹⁶

Necati Demir, anlamlarına göre cümleler başlığı altında soru cümlesine yer vermiş, anlatımda soru anlamı bulunan; bir konuda bilgi edinmek, şüpheleri gidermek ve düşünceleri onaylatmak için oluşturulan cümleleri soru cümlesi olarak tanımlamıştır. Bir cümlenin soru cümlesi olabilmesi için; içinde soru anlamı taşıyan kelimelerin bulunmasının yeterli olmadığını öne sürmüştür. Önemli olan, o cümlenin okunduğunda cevap verme ihtiyacının doğmasıdır.²⁹⁷

Süer Eker, soru cümlesini soru tümcesi/soru sözcüğü başlığıyla ele almış, herhangi bir ögesinde, olumlu ya da olumsuz, soru ifadesi taşıyan cümleleri soru tümcesi olarak tanımlamıştır. Sorunun ise bir cevap beklenen sözce olduğunu bildirmiştir. Soru tümcelerinin; soru sözcükleri, soru sıfatları, soru zamirleri, soru edatları ya da soru ekiyle oluşabileceğini; cümlelere tonlamayla da soru anlamı kazandırılabilceğini ifade etmiştir.²⁹⁸

Leylâ Karahan, bilgi almayı amaçlayan cümleleri soru cümlesi olarak tanımlar. Soru eki ile soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları ve soru edatlarının cümleye soru

²⁹⁶ Başak Barak Yılmaz, age., s.186.

²⁹⁷ Necati Demir, age., s.87.

²⁹⁸ Süer Eker, age., s.378.

anlamı kazandıran unsurlar olduğunu belirtir. Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi oluşturulabileceğini aktarır.²⁹⁹

Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, herhangi bir ögesinde soru anlamı bulunan cümleleri soru cümlesi olarak tanımlamışlardır. Soru cümlesinin bilgi edinmek için oluşturulduğunu, hem olumlu hem olumsuz olabileceğini belirtmiştir.³⁰⁰

Bilal Aktan, herhangi bir ögesinde soru anlamı bulunan cümleleri soru cümlesi olarak tanımlamıştır. Olumlu ve olumsuz soru cümlesi olabileceğini ve bu tür cümlelerin mi soru eki veya sıfat, zamir, zarf ve edat olarak kullanılan sözcükler yardımıyla kurulabileceğini belirtmiştir.³⁰¹

Günay Karaağaç, soru yoluyla bilgi almayı amaçlayan cümleleri soru cümlesi olarak tanımlamıştır. Soru cümlesinin olumlu ya da olumsuz olabileceğini, soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları, soru edatları ve soru ekinin bir cümleye soru anlamı katabileceğini belirtmiştir. Soru cümlesinin, soru kavramı kazandıran hangi, ne, kim, kaç, nasıl gibi soru sözlerinden biriyle yahut evet veya hayır cevabını isteyen soru eki mi ile kurulan cümleler olduğunu aktarmıştır.³⁰²

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli soru yoluyla bilgi almayı hedefleyen cümleleri soru cümlesi olarak tanımlamışlardır. Olumlu ve olumsuz şekillerinin olabileceğini belirterek, soru anlamının soru eki, soru sıfatı, soru zamiri, soru zarfı ve soru edatıyla sağlanabileceğini ifade etmişlerdir.³⁰³

Metnimizde 536 sorulu cümle tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

²⁹⁹ Leylâ Karahan, age., s.107.

³⁰⁰ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, age., s.149.

³⁰¹ Bilal Aktan, age., s.115.

³⁰² Günay Kararağaç, age., s.251.

³⁰³ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.179.

1.2.3.3.1 Soru İsim Cümlesi

1.2.3.3.1.1 Yapılarına Göre Sorulu İsim Cümlesi

1.2.3.3.1.1.1 Soru Ekiyle Kurulan Cümleler

Soru eki, soru anlamını veren “mi (mı, mu, mü)” ekidir. İlgili olduğu sözcükten ayrı yazılması gereken bu ek, ünlü uyumuna girmektedir. Soru şeklindeki yüklemelerde kişi eklerini alabilir. Soru eki, sadece yüklem değil onaylanması istenen ögenin sonuna eklenir.. Soru eki, vurgusuz olup vurguyu kendinden önceki heceye aktarmaktadır.³⁰⁴

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır:

Yoksa o berrak gülüş Neclâ’nın mi idi? (SD, s.27)

Sesi o kadar alaycı olan İncilâ mi idi? (SD, s.27)

Güzel miydi? (SD, s.27)

Ama yalnız bir tanesi mi?(SD, s.41)

Büyük adam mısın?(SD, s.43)

Eski tanıdıklara selâm yok mu? (SD, s.43)

Bunlardan başka hayatta yapılacak bir şey yok muydu? (SD, s.52)

Etrafı için mi? (SD, s.55)

Onlara bir şey söylemedin değil mi? (SD, s.79)

Para mi? (SD, s.79)

Yüzüm bozuk mu? (SD, s.84)

Böyle daha güzel oluyor, değil mi? (SD, s.109)

Öyle değil mi ya?.. (SD, s.125)

Ben Avrupa’ya giderken bu mahalle böyle miydi? (SD, s.125)

³⁰⁴ Mustafa Özkan, *Türkçe Cümle Bilgisi-II*, s.148.

1.2.3.3.1.1.2 Soru Sıfatıyla Kurulan Cümleler

Adların yer, zaman, sayı ve nitelik bakımından belirli duruma getirilmesi isteğini ifade eden sıfatlar soru sıfatlarıdır.³⁰⁵

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır:

Marangozluk ne hâlde?” (SD, s.43)

Kaç defa Kudret Beyciğim, kaç defa? (SD, s.88)

Bunlar nasıl sözler Sabiha? (SD, s.108)

Leylâ ne hoş kız? (SD, s.108)

1.2.3.3.1.1.3 Soru Zarfıyla Kurulan Cümleler

Fiillerle, diğer zarf ve sıfatlarla ilgili soruları belirten; ne, nasıl, ne için, niçin, nice, hani, ne kadar gibi sözcükler soru zarflarıdır.³⁰⁶

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır:

Niçin her şeyle ben böyle pençe pençeyim? (SD, s.42)

Tıraşım, tıraşım nasıl? (SD, s.84)

Niçin nasıl sözler? (SD, s.108)

Bu nasıl bir mahlûktur? (SD, s.125)

O nasıl şey öyle?... (SD, s.125)

1.2.3.3.1.1.4 Soru Zamiriyle Kurulan Cümleler

İsimlerin yerini soru yoluyla tutan kelimeler soru zamirleridir.³⁰⁷

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır:

³⁰⁵ Sürer Eker, age., s.309.

³⁰⁶ age., s.310.

³⁰⁷ age., s.313.

Nesin? (SD, s.43)

Sebebi **neydi?** (SD, s.55)

Hem de **kiminle?** (SD, s.68)

Para **nedir?** (SD, s.79)

Zaten hayatımızın eksiği **nedir?** (SD, s.79)

Hem bana **ne?** (SD, s.108)

Dünyası **nedir?** (SD, s.125)

Ne düşünür? (SD, s.125)

Ne yapar? (SD, s.125)

İstanbul'da bu hatıra ile sızlanan, dövünen, talihine küsen **kim** bilir kaç bin kadın var? (SD, s.137)

1.2.3.3.1.2 Anlamlarına Göre Sorulu İsim Cümlesi

1.2.3.3.1.2.1 Olumlu Soru İsim Cümlesi

1.2.3.3.1.2.1.1 Biçimce Ve Anlamca Olumlu Soru İsim Cümlesi

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır :

Yoksa o berrak gülüş Neclâ'nın **mi** idi? (SD, s.27)

Sesi o kadar alaycı olan İncilâ **mi** idi? (SD, s.27)

Güzel **miydi?** (SD, s.27)

Ama yalnız bir tanesi **mi?**(SD, s.41)

Nesin? (SD, s.43)

Büyük adam **mısın?**(SD, s.43)

Eski tanıdıklara selâm yok **mu?** (SD, s.43)

Bunlardan başka hayatta yapılacak bir şey yok **muydu?** (SD, s.52)

Etrafı için mi? (SD, s.53)

Sebebi neydi? (SD, s.55)

Hem de kiminle? (SD, s.68)

1.2.3.3.1.2.1.2 Biçimce Olumsuz, Anlamca Olumlu Soru İsim Cümlesi

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır :

Çok kötü bir şey değil mi?..” (SD, s.52)

1.2.3.3.1.2.2 Olumsuz Soru İsim Cümlesi

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır :

Bunlardan başka hayatta yapılacak bir şey yok muydu? (SD, s.52)

1.2.3.3.2 Soru Fiil Cümlesi

1.2.3.3.2.1 Yapılarına Göre Soru Fiil Cümlesi

1.2.3.3.2.1.1 Soru Ekiyle Kurulan Fiil Cümleleri

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır:

Biz harbe girmekle hata ettikse, onlar bu muameleyi yaparak bu hatayı devam ettirmeli miydiler?(SD, s.12)

Tarih bir yerde bütün hataların tasfiyesini yapmayacak mıydı?(SD, s.12)

Kavga bitmiş miydi? (SD, s.34)

Görmüyor musun? (SD, s.41)

Bu duvar nedir, sen biliyor musun? (SD, s.42)

Nereden aklıma geldi, biliyor musun? (SD, s.42)

Asıl korktuğum şey nedir, biliyor musun? (SD, s.43)

Yarın akşam uğra da konuşalım, olmaz mi? (SD, s.43)

Hiç kimseyi beğenmeden yaşanır mi hiç?.. (SD, s.43)

Kedisiz, köpeksiz ciğerci olur mu?..(SD, s.50)

Bizde kadın meselesi böyle mi yazılır? (SD, s.70)

Evden, aileden bahsedilmeden kadın meselesi olur mu? (SD, s.70)

Benim yaşımdaki adama böyle şey teklif edilir mi? (SD, s.75)

Yoksa, Mahur Beste'nin "harmonisation" işini mi düşünüyordunuz? (SD, s.75)

Sen, hakikaten Leylâ'nın İhsan'la evlenmesini istiyor musun? (SD, s.108)

Ben Leylâ'yı bilmez miyim? (SD, s.108)

Dün akşam babanla konuşurken dikkat ettin mi? (SD, s.108)

Bütün gün evdeyim, bilmiyor musun? (SD, s.109)

Birisini seversen sevdiğin o olmaz mi? (SD, s.109)

İnsan her sevdiğini sever mi? (SD, s.109)

Biliyor musun Cemal, ben nasıl bir insanı sevebilirim? (SD, s.109)

Biliyor mu? (SD, s.125)

Çocuklarını geriye verebilir misiniz? (SD, s.137)

Siz Muhtar'a evvelce para mi vermiştiniz? (SD, s.215)

Hiçbir şey bilmiyor musunuz? (SD, s.215)

1.2.3.3.2.1.2 Soru Sıfatıyla Kurulan Cümleler

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır:

Kaç defadır bana vaat ediyorsun, tövbeden kendine ev yapıyorsun? (SD, s.88)

Bu köylümüzü, şehirlimizi ne hâle getirecek? (SD, s.125)

1.2.3.3.2.1.3 Soru Zarfıyla Kurulan Cümleler

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır:

Hani üç gün çıkmayacaktın. (SD, s.32)

Ne diye çıktın? (SD, s.32)

Peki **niçin** bu kadar kavga ediyorlar?... (SD, s.32)

Niçin kadere bu kadar bağlı olan insanlar, bir türlü ona razı olmaz? (SD, s.35)

O yaştaki çocuk **nasıl** bunları yakalamıştı? (SD, s.70)

Kız zengin, yaşı biraz fazla imiş **ne çıkar?** (SD, s.71)

Niye evlenmiyorsunuz? (SD, s.75)

Niçin söyleyeyim? (SD, s.79)

Bu çarşaf, bu peçeler **ne zaman** kalkacak? (SD, s.84)

Ne zaman bu kadınlara, kendi hayatlarını yaşamak hakkını vereceğiz, “Güneşi rahatça görebilirsiniz artık!..” diyeceğiz? (SD, s.84)

Niçin biçare olasınız? (SD, s.88)

Herkesin işine **niye** böyle karışıyor, diye? (SD, s.108)

O **nasıl** olur? (SD, s.109)

Nasıl yaşar? (SD, s.125)

Nasıl teselli edeceksiniz? (SD, s.137)

Fakat demin **niye** fark etmemiştim? (SD, s.137)

1.2.3.3.2.1.4 Soru Zamiriyle Kurulan Cümleler

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır:

Nerden biliyorsun? (SD, s.41)

O mahallede hâli **ne** olur? (SD, s.70)

Ne düşünüyorum biliyor musun? (SD, s.84)

Bu da **nerden** çıktı beyefendi? (SD, s.88)

Nereden biliyorsun bunları? (SD, s.109)

Okumayayım da **ne** yapayım? (SD, s.109)

Kimin için yaşayacağım, **kimin için** çalışacağım? (SD, s.125)

Kimi teselli edeceksiniz? (SD, s.137)

1.2.3.3.2.2 Anlamlarına Göre Soru Fiil Cümlesi

1.2.3.3.2.2.1 Olumlu Sorulu Fiil Cümlesi

1.2.3.3.2.2.1.1 Biçimce Ve Anlamca Olumlu Sorulu Fiil Cümlesi

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır:

Muhakkak çok mühim bir şey düşünüyordunuz? (SD, s.88)

Böylesi adamdan hayır olur mu? (SD, s.89)

Kaldı ki, hadiseler bu süratle giderse, bu insanı hiçbir zaman bulamayacağım gibi geliyor bana?.. (SD, s.125)

1.2.3.3.2.2.1.2 Biçimce Olumsuz, Anlamca Olumlu Sorulu Fiil Cümlesi

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır:

Bilmez miyim ben? (SD, s.62)

1.2.3.3.2.2.2 Olumsuz Sorulu Fiil Cümlesi

1.2.3.3.2.2.2.1 Biçimce Ve Anlamca Olumsuz Sorulu Fiil Cümlesi

Metinde geçen bu tür cümlelerden bazıları şunlardır:

Dünyada adalet **kalmadı mı?** (SD, s.57)

1.2.3.4 Emir Cümlesi

Yüklemi emir kipiyle çekimlenmiş veya anlamca emir özelliği taşıyan cümlelere emir cümlesi denilmektedir. Bu tür cümleler, fiilin gerçekleşmesini emir yoluyla ifade eder.

Emir cümlesi, taranan eserlerde anlamı bakımından cümle türleri sınıfında değerlendirilmiş ve bu eserlerin bir kısmında emir cümlesi adı altında ele alınırken bir kısmında ise emir tümcesi ve buyrum tümcesi olarak ele alındığı görülmüştür.³⁰⁸

Süer Eker, emir cümlesini , yapılması istenen ya da istenmeyen fiilleri ifade eden ve genellikle yüklemi emir kipiyle çekimlenen cümle türü olarak tanımlar. Bu tür cümlelerin emir, komut, dilek, tavsiye, öğüt, güven hatta varma anlamı taşıyacağını ifade eder. Şekil olarak emir cümlesi görünümündeki bir cümle, anlam bakımından emir niteliği taşımayabilir. Bazen de şekil olarak emir cümlesi olmayan bir cümle emir özelliği gösterebilir.³⁰⁹

Deniz Meriç, Ferhan Meriç emir cümlesini, hareketin, işin yerine getirilmesini; oluşun gerçekleşmesini kesin olarak bildiren emir anlamı taşıyan cümleler olarak tanımlamışlardır.³¹⁰

Bilal Aktan, yüklemi emir kipiyle çekimlenmiş olan cümleleri emir cümlesi olarak tanımlamış ve bir oluş ve kılış için olumlu ve olumsuz emir verilebileceğini aktarmıştır. Bu tür cümlelerde anlama incelik ve saygı kazandırmak için lütfen kelimesinin de eklenebileceğini bildirmiştir.³¹¹

³⁰⁸ Başak Barak Yılmaz, age., s.208.

³⁰⁹ Süer Eker, age., s.380.

³¹⁰ Deniz Meriç, Ferhan Meriç, *Temel Türkçe Dilbilgisi*, Fonu Yay, İstanbul, 2005, s.186.

³¹¹ Bilal Aktan, age., s.118.

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli yüklemi emir kipiyle çekimlenmiş olan fiil cümlelerini emir cümlesi olarak tanımlamış ve bu cümlelerde bir istek ifadesinin bulunduğunu da göz ardı etmemek gerektiğini belirtmiştir.³¹²

Metnimizde toplam 199 emir cümlesi tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

Akrabamdan bir insandan bahsederken “Beyefendi” vasfını kullandığım için okuyucularım beni **ayıplamasın!** (SD, s.7)

Şu bücüre **bak,** demişti. (SD, s.31)

Konuşma! (SD, s.33)

Bak ne güzel! (SD, s.33)

Halbuki ben, ben ki belki en saflarıydım ve tabiat beni sadece **dinlesin, baksın, hayret etsin** diye insanların içine atmıştı; ben bir türlü çehremle bu emniyeti kimseye veremiyordum. (SD, s.51)

Kira evlerinde **ziyan olmasınlar.** (SD, s.55)

Sakın bu akşam söylediklerine sonradan **pışman olma!** (SD, s.70)

Bakın, ne düşünüyorum. (SD, s.75)

Alçak, **söyle.** (SD, s.88)

Biraz yüksek **söyleyin!** (SD, s.134)

Bir emriniz varsa, **söyleyin!** (SD, s.134)

“**Brakın** zavallıyı, insanlardan çok çekti. Artık insan eli **dokunmasın!**” dermiş. (SD, s.208)

³¹² Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.186.

1.2.3.5 Ünlem Cümlesi

Genel tanımıyla içinde ünlem bulunan veya ünlem kavramı ifade eden cümleye ünlem cümlesi denilmektedir.

Ünlem cümlesinin, taranan kaynaklarda cümle terimi yerine tümce teriminin kullanılması haricinde farklı terimlere rastlanılmamaktadır. Kimi kaynaklarda ünlem cümlesi kimi kaynaklarda ise ünlem tümcesi olarak yer verilmiştir.³¹³

Tahir Nejat Gencan, ünlem tümcesini içinde ünlem ya da ünlem değeri bulunan sözdizileri olarak tanımlamıştır. Ünlemlerin çeşitli olduğunu belirterek, söyledikleri, kullandıkları durumlara göre de anlatıma çok çeşitli duygu değeri kattıklarını belirtmiştir.³¹⁴

Bilal Aktan, insanların değişik duygularını, coşkularını ve hayretlerini anlatan cümleleri ünlem cümlesi olarak tanımlamıştır. Her tür isim ve fiil yüklemi ile ünlem cümlesi oluşturulabileceğini belirterek ünlem cümlelerinin büyük bir bölümünün emir kipindeki fiil yüklemi ile oluşturulduğunu ifade etmiştir. Ünlem olan kelime cümlenin her yerinde karşımıza çıkabilir.³¹⁵

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, insanların duygularını, coşkularını, şaşkınlıklarını anlatan cümleleri ünlem cümlesi olarak tanımlamıştır. Ünlemlerin bir kısmının anlatım kabiliyetini birlikte kullandıkları cümlelerden aldıklarını belirtmiştir.³¹⁶

Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, içerisinde sevinme, korku, kızma, şaşma, acıma gibi birden beliren duyguları yansıtan sözcükleri bulunduran cümleleri ünlem

³¹³ Başak Barak Yılmaz, age., s.190.

³¹⁴ Tahir Nejat Gencan, age., s.111-112.

³¹⁵ Bilal Aktan, age., s.118.

³¹⁶ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.188.

cümlesi olarak tanımlamışlardır. Ayrıca Türkçede her cümlenin söylenişe göre ünlem cümlesi olarak kullanılabileceğini belirtmişlerdir.³¹⁷

Sıtkı Sağlam, ünlem kavramı veren çeşitli duyguları ifade eden seslenme niteliğinde olan yargılı ve yargısız anlatımlı cümleleri ünlem cümlesi olarak tanımlamıştır.³¹⁸

Metnimizde toplam 555 ünlem cümlesi tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır :

1.2.3.5.1 Yargısız Ünlem Cümlesi

Kudret Bey! (SD, s.75)

1.2.3.5.2 İsim Cümlelerinde Yargılı Ünlem Cümleleri

Ama bağırarak kötü!... (SD, s.33)

Bak ne güzel! (SD, s.33)

Oradaki insanların da bizim gibi talihleri var! (SD, s.42)

His üzerine terbiyeyi kaldırmalı artık! (SD, s.46)

Hele bu işlerde asla! (SD, s.55)

Bizim Aliye de aklıma gelmedi değil! (SD, s.71)

Fakat Talât Bey'in hikâyesi malûm! (SD, s.73)

Adeta hakaret! (SD, s.75)

Evet, o oda senin! (SD, s.77)

Bu musiki tarihini dört cilt üzerine yazmak doğru değil! (SD, s.77)

İşte size o kadar methini ettiğim aziz muhibbem Fraulein Bettina Van Groeimer!
(SD, s.91)

³¹⁷ Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, age., s.119.

³¹⁸ Sıtkı Sağlam, age., s.191.

Aziz dostum, büyük entellektüelimiz Kudret Beyefendi! (SD, s.91)

Sana gelince, senin işin büsbütün başka! (SD, s.109)

Asıl hesap onda! (SD, s.109)

Yeldeğirmeni'ne! (SD, s.148)

Şimdilik paran var ya!.. (SD, s.148)

Kim bilir belki sana rakı da içirir, hele misafiri yoksa, behemehal! (SD, s.149)

Söyleyecek şeyler var!... (SD, s.210)

Kaçmak! (SD, s.214)

Sabiha burada kaldıktan sonra! (SD, s.214)

Tabîî geçici bir şey! (SD, s.214)

Sabiha'ya o kadar ıstırap çektiren, babasını görmekten meneden bu evde asla!
(SD, s.270)

1.2.3.5.3 Fiil Cümlelerinde Yargılı Ünlem Cümleleri

Akrabamdan bir insandan bahsederken “Beyefendi” vasfını kullandığım için okuyucularım beni ayıplamasın! (SD, s.7)

Aman söyleme!.. (SD, s.33)

Böyle şeyler söyleme.(SD, s.33)

Konuşma! (SD, s.33)

Nerde ise çıldıracaktım! (SD, s.33)

Bilir misin artık evde bir saniye durmak istemiyorum! (SD, s.33)

Keşki erkek olaydım! (SD, s.33)

Bıktım artık. (SD, s.33)

Siz tanımazsınız oncağızı! (SD, s.38)

Hele tadını kaçırmazsa!.. (SD, s.40)

Fena olmuyor, biliyor musun Cemal! (SD, s.40)

Süleyman Bey'in bu halk türkülerini mahallece, hepimiz bilirdik! (SD, s.40)

Emin ol artık çocuk değilim! (SD, s.42)

Hayır, dedim! (SD, s.42)

Bu kadar düşünme! (SD, s.42)

Demin çıkmaz sokak dedim ya! (SD, s.42)

Yüzünü çok buruşturuyorsun! (SD, s.43)

Bak ben nasıl içeceğim! (SD, s.43)

Epeyce büyümüşüz, hım! (SD, s.43)

Bu gibi şeyler, sonunda milletlerin hayatlarında içinden bir türlü çıkılamayan kuyular hâline gelir! (SD, s.46)

Sesleri bile gelmiyor!(SD, s.50)

O başka bir şey için yaptı bunu! (SD, s.55)

Ne kadar tembel olduğunu bilirsiniz! (SD, s.55)

Dur şuna bir şey vereyim! (SD, s.61)

Al bakalım! (SD, s.62)

Şu torbayı omuzuma yerleştir bakayım! (SD, s.64)

Burada da olursun! (SD, s.64)

Hiçbir şey olamam! (SD, s.64)

Onların da ne düşündüklerini Allah bilir ya! (SD, s.70)

Onun gibiler insan içine girmeli! (SD, s.70)

Bakalım, gelirse eğer Fatma Hanım ile tanıştıracayım! (SD, s.68)

Boğaz'da babasının koskoca yalısı var, ayrıca bir yığın irat, akar! (SD, s.71)

Döner dönmez İstanbul'da eşi dostu evlendirmeğe kalkar! (SD, s.70)

Ömrünü harcarsın! “Mahur Beste” de her zaman yazılmaz! (SD, s.69)

Bu dedikodudan ve dırdırdan kurtulursun! (SD, s.73)

Fakat ben de sana bir şey söyleyeyim! (SD, s.73)

Sakın bu akşam söylediklerine sonradan pişman olma! (SD, s.73)

İsterseniz gelecek hafta perşembeye gelin, görün! (SD, s.75)

Muhakkak sana bir oda ayıracağım! (SD, s.77)

Böyle eser hiç olmazsa altı cilt olmalı! (SD, s.77)

Evet benim gibi bir adam susmamalı! (SD, s.78)

Biliyor musun! (SD, s.78)

İnsanları fazla sıkmamalı! (SD, s.78)

Bunu unutma Cemal, iş beklediğin adamları fazla sıkma! (SD, s.78)

Ah Kudret Beyciğim, bir türlü elinden iş gelmez! (SD, s.96)

Görüyorsunuz ya, azizem, eğer hakikaten bu sevimli adamlar, size o kadar muhtaç olan bu adamla istediğim gibi dost olursanız epeyce sıkıntı çekeceksiniz! (SD, s.96)

Ah Yarabbim, bak şimdi de en sevdiğim yastığımla masayı temizleyecek! (SD, s.96)

Ah, Kudret Bey, sizin yerinize burnunuz görse, konuşsa, teklif etse hayatınız böyle mi olurdu hiç! (SD, s.100)

Belki etrafınıza sizi o kadar sevdiren birçok şirin hâllerinizi kaybederdiniz, fakat neler, neler kazanırdınız!..(SD, s.100)

Halbuki siz kalktınız, ona inat olsun diye muhalefetin hukukunu müdafaa ettiniz, ancak sokakta bir miting esnasında verilecek nutuklara giriştiniz! (SD, s.100)

Ne çıkar! (SD, s.100)

Sen okuyacaksın! (SD, s.109)

Cebinde dört şahadetname olmazsa kendini adam zannedemezsin! (SD, s.109)

Bana bir yol göster!” der gibi bakıyordum. (SD, s.109)

Ama yine hayatım başka biriyle geçecek! (SD, s.109)

Belki hiç sevmeyeceğim başka biriyle geçecek! (SD, s.109)

Belki hiç sevmeyeceğim bir adamı seveceğim! (SD, s.109)

Yani senin dediğin gibi sevmek! (SD, s.109)

Aman yakın, n olur, n olmaz bilinmez! (SD, s.127)

Tevfik de bulunacak!” diyordu. (SD, s.127)

Kim bilir, belki bir gün yalnız onunla kendimizi anlayacağız! (SD, s.127)

Ona ehemmiyet verme! (SD, s.148)

En iyisi Kadıköyü’nde sana bir pansiyon bulalım! (SD, s.148)

Daha iyisi benim oturduğum yere gel! (SD, s.148)

Pansiyonda pantolonunu ütüye verirken o altınları çıkarsan fena olmaz! (SD, s.148)

Bugün, dedim, bizim mahallede hiçbir yere uğrayamadım! (SD, s.161)

Süleyman Bey mahallenizde oturmuyor artık! (SD, s.161)

Bilmiyorum! (SD, s.161)

Ben de onun gibi ebediyen kaybedilmiş şeylerin arkasından ağlayacaktım! (SD, s.161)

Sabiha bana kendi içimden! (SD, s.161)

Unutma! (SD, s.161)

Meselâ “Şeker işi yapıyorum!” diyerek ticaretinin genişlediğini haber vereceği yerde, babam, hakikaten onun şekerle meşgul olduğunu evvelden biliyormuş gibi “Bizim şeker işi de umduğumuz gibi çıkmadı, pek cüz’î kâr getirdi! (SD, s.163)

Doğrusu, başka türlü ümit ediyordum!” diyor. (SD, s.163)

İttihat ve Terakki erkânıyla olan dostluğunu “Ehibba dediğimiz yadigârların nazından bıktım artık! (SD, s.163)

Yalnız bir nasihatim var sana, kederini çoğaltmak için içme! (SD, s.178)

Dünya çok değişti, daha da değişecek! (SD, s.178)

İlk maddede “Başkalarının işine karışma!” sözü yazılıydı! (SD, s.178)

Ne yaparsın! (SD, s.180)

İyi ki, evimize tekrar gelebildik, diyelim! (SD, s.180)

Konuşurken düştüğü tezatlarla ehemmiyet vermeyeceksin! (SD, s.189)

O beyaz, diyecek, sonra arkasından turuncu olduğuna karar verecek! (SD, s.189)

Sana sorduğu zaman sen epeyce düşündükten, kafanda evirip çevirdikten sonra her ikisinin de doğru olduğunu söyleyeceksin! (SD, s.189)

Kuliste olacaksın! (SD, s.189)

Ne kadar çok pudra sürmüştü! (SD, s.189)

Bir şeyler iste! (SD, s.190)

Biraz konuştuktan sonra koleksiyonu merak ettiğini söylersen pek memnun olur ve seni saatlerce bırakmaz! (SD, s.190)

Fakat insana nerede güvenilir, bana onu söyleyin! Yalnız bir noktayı unutmayın! (SD, s.214)

Fakat bir başka yerde rastlarsam! (SD, s.270)

1.2.4 YAPILARINA GÖRE CÜMLELER

Cümle türleri başlığımızda yapılarına göre cümleleri tasnif ederken kaynaklar arasında bir fikir birliği olmadığından bahsetmiştik. Araştırmacıların özellikle ortak bir noktada buluşamadıkları konu basit ve birleşik cümle ayırımında yargı sorunu olmuştur. Bazı gramer kitaplarında yarım ve tam yargı olmak üzere yargı kavramı ayrılmakta bazıları ise bu ayırmadan hiç bahsedilmemektedir. Yarım yargıyı açıklayan araştırmacılar fiilimsilerin yarım yargı bildirdiğini düşünmekte ve içinde fiilimsi bulunan cümleleri girişik birleşik cümle olarak adlandırmaktadır. Bazı araştırmacılar ise fiilimsilerin yargı bildirmediğini savunarak böyle bir cümle türüne yer vermemişler bu tür cümleleri basit cümle olarak kabul etmişlerdir.

Yukarıda bahsettiğimiz “girişik birleşik cümle” tartışmasının yanı sıra içerisinde birden fazla cümle türü bulunduran cümleler içinse “karmaşık cümle” teriminin kullanılmasını savunan araştırmacılarımız bulunmaktadır. Biz sınıflandırmamızı yaparken “girişik birleşik cümle” yi basit cümle olarak kabul ettik ve karmaşık cümle türüne de yer vermedik. Bununla beraber cümle türleri başlığı altında bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler vererek metnimizdeki “girişik birleşik cümle” ve “karmaşık cümle” sayılabilecek cümlelere örnekler verdik. Sınıflandırmamızı yaparken Mustafa Özkan tasnifinden yararlandık.

Cümle bilgisi konusunda en çok fikir ayrılığının yaşandığı konu olan yapılarına göre cümleleri bazı dilcilerimizin tasnifine göre şöyle sıralayabiliriz:

Süer Eker yapısına göre cümleleri, 1.Basit Tümce, 2.Birleşik Tümce: a) Şartlı Birleşik, b)ki’li Birleşik; 3.Sıralı ve Bağlı Tümce olmak üzere üçe ayırmış girişik birleşik cümle ve iç içe birleşik cümleye yer vermemiştir.³¹⁹

Leylâ Karahan, yapılarına göre cümlelere yer vermemiş “Cümlelerin Bağlanma Şekilleri” başlığı altında cümleleri dörde ayırmıştır: 1.Bağlanma Edatlarıyla Bağlanan

³¹⁹ Süer Eker, age., s.369-373.

Cümleler, 2.Ortak Cümle Ögeleriyle Bağlanan Cümleler, 3.Ortak Kip/ Şahıs Ekleriyle Bağlanan Cümleler, 4.Anlam İlişkisiyle Bağlanan Cümleler.³²⁰

Necati Demir yapılarına göre cümleleri 1. Basit Cümleler, 2. Birleşik Cümleler: a)Şartlı Birleşik Cümleler, b)Ki’li Birleşik Cümleler, c)İç İçe Birleşik Cümleler, 3.Sıralı Cümleler, 4.Bağlı Cümleler, 5.Eksiltili cümle olmak üzere beş grupta incelemiş ve “girişik birleşik cümle” ye yer vermemiştir.³²¹

Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, yapılarına göre cümleleri 1.Yargı Sayısına Göre Tümceler: a) Yalın Tümce, b)Bileşik Tümce (Temel Tümce, Yan Tümce), 3.Ara Tümce, 4.Sıralı Tümceler: a)Bağımsız Sıralı Tümceler, b)Bağımlı Sıralı Tümceler; 5.Girişik Tümce olmak üzere beş gruba ayırmışlardır. Girişik cümleye yer vermişlerdir.³²²

Rasih Erkul, yapılarına göre cümleleri basit ve birleşik olmak üzere iki grupta incelemiş ayrıca biçimlerine göre cümlelere başlığı altında sıralı, bağlı ve karmaşık cümle başlıklarına yer vermiştir. Karmaşık cümle terimini kullanan nadir araştırmacılardandır.³²³

Günay Karaağaç, yapılarına göre cümleleri 1. Basit Cümle, 2.Birleşik Cümle: a)Şartlı Birleşik, b)İç İçe Birleşik, c)Ki’li Birleşik Cümle, 3.Bağlı Cümle: a)Sıralı Bağlı Cümle, b)Açıklamalı Bağlı Cümle, 4. Eksiltili Cümle veya Söz Cümle olmak üzere dört grupta incelemiş ve girişik birleşik cümleye yer vermemiştir.³²⁴

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, yapılarına göre cümleleri, 1.Basit Cümle, 2.Birleşik Cümle : a)Şartlı Birleşik Cümle, b) İç İçe Birleşik Cümle, c)Ki’li Birleşik Cümle, d) Girişik Cümle, 3.Sıralı Cümle: a)Bağımlı Sıralı Cümle, b)Bağımsız Sıralı

³²⁰ Leylâ Karahan, age., s.85-94.

³²¹ Necati Demir, age., s.71-81.

³²² Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, age., s.91-110.

³²³ Rasih Erkul, age., s.59-76.

³²⁴ Günay Karaağaç, age., s.237-241.

Cümle, 4.Bağlı Cümle, 5.Ara Sözlü (Cümleli) Cümle, 6.Eksilteli Cümle (Kesik Cümle) olmak üzere altı başlıkta ele almış ve girişik cümleye yer vermişlerdir.³²⁵

Bilal Aktan, yapılarına göre cümleleri 1.Basit Cümle, 2.Birleşik Cümle, 3.Sıralı Cümle, 4.Bağlı Cümle, 5.Ara Sözlü (Cümleli) Cümle, 6.Eksilteli (Kesik) Cümle olmak üzere altı grupta incelemiştir. Girişik birleşik cümleye yer vermemiştir.³²⁶

Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, yapısına göre cümleleri; 1.Basit Cümle, 2.Birleşik Cümle: a)Şartlı Birleşik Cümle, b)İç İçe Birleşik Cümle, c)Ki’li Birleşik Cümle, 3.Sıralı Cümle: a)Bağımlı Sıralı Cümle, b)Bağımsız Sıralı Cümle olmak üzere üç grupta incelemiştir. Girişik birleşik cümle ve iç içe birleşik cümleye yer vermemiştir.³²⁷

İsmet Cemiloğlu, yapısına göre cümleleri, 1.Basit Cümle, 2- Bağlı Cümleler (“Ki, Kim” Bağlama Edatıyla Kurulan Cümleler, Diğer Bağlama Edatlarıyla Kurulan Cümleler), 3.Sıralı Cümleler olmak üzere üç grupta incelemiştir. Girişik birleşik cümleye yer vermemiştir.³²⁸

Tahsin Banguoğlu, “Yargı Öbekleri” bölümünde ele aldığı cümleyi yapı bakımından şu şekilde sınıflandırmıştır: Cümlelerin bir tek yargıdan ibaret olabileceği gibi iki, üç ve daha çok yargıdan daha ziyade yargının bir araya gelmesinden de oluşabileceğini belirtmiş ve cümleyi ikiye ayırmıştır. 1.Basit Cümle, 2.Birleşik cümle.³²⁹

H. İbrahim Delice, yapısına göre cümleyi, “Yapılışlarına Göre Cümleler” başlığında ele almış ve 1.Basit cümle, 2.Birleşik Cümle: a) Girişik Birleşik Cümle (Yan Cümlesi İsim-fiillerden Oluşanlar, Yan Cümlesi Sıfat-fiillerden Oluşanlar, Yan Cümlesi

³²⁵ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.195-222.

³²⁶ Bilal Aktan, age., s.122-132.

³²⁷ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, age., s.126-139.

³²⁸ İsmet Cemiloğlu, age.,s.37-42.

³²⁹ Tahsin Banguoğlu, age., s.522-523.

Zarf-fiillerden Oluşanlar, Yan Cümlesi Şart Fiillerden Oluşanlar), b)İç İçe Birleşik Cümle, c) Karmaşık Birleşik Cümle, şeklinde sınıflandırmıştır.³³⁰

İlker Aydın, yapılarına göre cümleleri şu şekilde sınıflandırmıştır: **1.Basit Cümle:** a) İsim Cümlesi, b)Fiil Cümlesi; **2.Birleşik Cümle:** a) Bağlanma Yoluyla Kurulanlar: 1.Sıralı Cümle, 2.Bağlı Cümle; b) Yerleşme Yoluyla Kurulanlar: 1.Yan Cümleleri Çekimli Eylemle Kurulanlar (1.Koşullu yan cümlesi olan birleşik cümle, 2. Bağlaçlı yan cümlesi olan birleşik cümle, 3.Sorulu yan cümlesi olan birleşik cümle, 4.İlgeçli yan cümlesi olan birleşik cümle, 5. Değil ile kurulmuş yan cümlesi olan birleşik cümle, 6.İkilemeli yan cümlesi olan birleşik cümle, 7.Kalıplaşmış yan cümlesi olan birleşik cümle.), 2.Yan Cümleleri Eylemsilerle Kurulanlar (1.Adeylemle kurulan birleşik cümleler, 2.Ortaçlarla kurulan birleşik cümleler, 3.Ulaçlarla kurulan birleşik cümleler).³³¹

M. Metin Karaörs, yapı bakımından cümleleri; 1. Fiil Cümlesi, 2. İsim Cümlesi, 3.Şartlı Birleşik Cümle, 4.Ki’li Birleşik Cümle, 5.İç içe birleşik cümle şeklinde beş grupta incelemiş ve girişik birleşik cümleye yer vermemiştir.³³²

Ahmet Beserek, yapılarına göre cümleleri, basit, birleşik, sıralı olmak üzere üç grupta incelemiş ve girişik birleşik cümleye yer vermemiştir.³³³

Sıddık Akbayır, yapılarına göre cümleleri, 1.Basit Cümle, 2.Birleşik Cümle : 2.1)Yan Cümleli Bileşik Cümleler: a)Koşullu Bileşik Cümle, b)ki’li Bileşik Cümle, c)Edatlı Bileşik Cümle, d) “Değil” Koşacıyla Kurulan Bileşik Cümle, 2.2) Sıralı ve Bağlaçlı Bileşik Cümleler : a)Sıralı Cümle (Bağımsız Sıralı Cümle, Bağımlı Sıralı Cümle), b)Bağlaçlı Sıralı Cümle (Bağımsız Bağlaçlı Cümle, Bağımlı Bağlaçlı Cümle,

³³⁰ H. İbrahim Delice, age., s.163-166.

³³¹ İlker Aydın, “Birleşik Cümle Üzerine”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 27-28 Ağustos 2007*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2007, s.37.

³³² M. Metin Karaörs, age., s.44-45.

³³³ Ahmet Beserek, age., s.51-52.

Sıralı-Bağlaçlı Cümleler) şeklinde sınıflandırmış, girişik birleşik cümleye yer vermemiştir.³³⁴

Kaya Bilgegil, yapılarına göre cümleleri, basit ve birleşik Cümle olmak üzere ikiye ayırmış birleşik cümleleri ise girişik bileşik, şartlı bileşik, sıralı cümleler, bağlı cümleler, ki bağlacıyla kurulan cümleler, ara cümlecisi olmak üzere sınıflandırmıştır.³³⁵

Hikmet Dizdaroğlu, yapılarına göre cümleleri, yalın tümce, bileşik tümce olmak üzere ikiye ayırmış, bileşik tümceyi de girişik tümce, kaynaşık tümce, koşul tümcesi, ilgi tümcesi, katmerli bileşik tümce başlıkları altında incelemiştir.³³⁶

Bedri Sarıca yapılarına göre cümleleri dört ana başlık altında incelemiştir: 1. Basit Cümle, 2.Birleşik Cümle: a)Şartlı Birleşik Cümle, b)İç İçe Birleşik Cümle, c)Girişik Birleşik Cümle, 3.Bağlı Cümle : a)Ki Bağlacıyla Kurulan Cümleler, b)Başka Bağlama Edatlarıyla Kurulan Bağlı Cümleler, 4.Sıralı Cümle: a)Bağımlı Sıralı Cümle, b)Bağımsız Sıralı Cümle. Ayrıca karma cümleler ve yarım ve eksik bırakılmış cümlelere de yer vermiştir.³³⁷

Mertol Tulum, “Orhan Yazıtlarında Birleşik Cümleler ve Baş Cümle İle Yardımcı Cümle İlişkileri” adlı makalesinde birleşik cümleyi aralarında şekil ve anlam ilişkileri bulunan birden çok cümlelerin bir araya gelmesiyle oluşmuş cümle türü olarak tanımlamıştır. Buna göre bir basit cümlelerin, cümle tarifiyle sınırlı, çekirdek unsur olan yüklem belirlendiği unsurlar ihtiva eden tek hükümlü bir dil birliği olduğu hâlde, birleşik cümlelerin tarifi bakımından yine aynı sınırlar içinde kalan, yüklem belirlendiği unsurlar yönünden basit bir cümleden de farklı bulunmayan ancak içinde birden çok hüküm bulunan bir yapılaş özelliği taşıdığını da belirtmiştir. Birleşik cümlelerin birden

³³⁴ Sıddık Akbayır, age., s.135-141.

³³⁵ Kaya Bilgegil, age., s.72-92.

³³⁶ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.187-222.

³³⁷ Bedri Sarıca, age., s.89-113.

çok hüküm bildirmesi, cümlelerden meydana gelmesi demektir.³³⁸ Mertol Tulum, basit ve birleşik cümle arasındaki ayrımı bu şekilde ortaya koymuştur.

Muharrem Ergin, birleşik cümleyi, şartlı birleşik, ki’li birleşik ve iç içe birleşik cümle olmak üzere üç grupta incelemiştir.³³⁹

Muharrem Daşdemir cümle yapıları şu şekilde ele almıştır: Basit Cümleler (Düz Cümleler, Odaklaştırma Yapılmış Cümleler, Cümlemsiler), Birleşik Cümleler (Bağımsız Yargılı Birleşik Cümleler, Bağımlı Yargılı Birleşik Cümleler).³⁴⁰

Biz çalışmamızda yapısına göre cümleleri şu şekilde incelemeyi uygun gördük: 1.Basit cümle, 2.Birleşik Cümle, 3.Sıralı Cümle (Bağımlı Sıralı Cümle, Bağımsız Sıralı Cümle), 4.Bağlı Cümle, 5.Ara Sözlü (Cümleli) Cümle, 6.Eksiltili Cümle.

³³⁸ Mertol Tulum, “Orhan Yazıtlarında Birleşik Cümleler ve Baş Cümle İle Yardımcı Cümle İlişkileri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, S 33, (1990), 195.

³³⁹ Muharrem Ergin, age., s.404-407.

³⁴⁰ Muharrem Daşdemir, age., s.163-186.

1.2.4.1 Basit Cümle

İsim veya fiil türünden tek yüklemi bulunan cümleler için basit cümle terimi kullanılmaktadır.

Basit cümle teriminin de diğer cümle türlerinde olduğu gibi farklı kullanımları karşımıza çıkmaktadır.. Basit cümle, dilciler tarafından yalın cümle, basit cümle, yalın tümce, yalınç tümce, basit tümce terimleriyle kullanılmıştır.³⁴¹

Tahsin Banguoğlu, basit cümleyi başına yargıya paralel olarak, yüklemi bir çekimli fiil ya da bir yüklem ismi olan cümle olarak tanımlamış ve fiil cümlesi ve isim cümlesi olmak üzere ikiye ayırmıştır.³⁴²

Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker Ufuk Deniz Aşçı, içerisinde bir tek çekimli fiil bulunduran cümleyi basit cümle olarak tanımlamış ve bu tür cümlelerin tek bir yargı bildirdiğini, tek bir yüklemi olduğunu belirtmişlerdir.³⁴³

Günay Karaağaç, yapısında isim veya fiil türünden tek bir yüklem bulunduran cümleleri basit cümle olarak tanımlamıştır. Basit cümleyi belirleyen unsurun yüklem dışındaki unsurların varlığı ve sayısı olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle içerisinde eylemsiler olan cümleler, şekil ve zaman olarak çekimlenmiş tek fiile, yani tek yükleme bağlı olduklarından, birçok araştırmacının gösterdiğinin aksine basit cümle kabul edilmelidir.³⁴⁴

Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, sözdizimi yönünden, tek hüküm bildiren özne + yüklem dizilişine uygun cümleleri yalın tümce olarak tanımlamıştır.³⁴⁵

³⁴¹ Başak Barak Yılmaz, age., s.22.

³⁴² Tahsin Banguoğlu, age., s.524.

³⁴³ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker Ufuk Deniz Aşçı, age., s.128.

³⁴⁴ Günay Kararağaç, age., s.237.

³⁴⁵ Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, age., s.93.

Necati Demir, tek çekimli eylem ve ona bağlı olan ögelerle oluşan, başka hiçbir cümleye bağlı olmayan cümleleri basit cümle olarak tanımlamıştır. Basit cümlelerin tek başına dilbilgisi bakımından yeterliliği olduğunu yani tek başlarına gerekeni anlatabildiklerini bildirmiştir.³⁴⁶

Tahir Nejat Gencan basit cümle terimi yerine yalınç tümce terimini tercih etmiş ve yalnız bir tek duyguyu, bir tek düşüncüyü, bir tek isteği, bir tek olayı, bir tek yargıyı anlatan söz dizisini yalınç tümce olarak tanımlamıştır.³⁴⁷

Haydar Ediskun, basit cümlelerin yargısının başka bir cümle ya da cümlecikle tamamlanmadığını belirtmiştir. Basit cümlelerin, başka bir cümle ya da cümlecik yargısını tamamlamadığını, başka bir cümleye ya da cümlecığe (,) (;) işaretleriyle ya da bir bağlaçla bağlanmadığını ifade etmiştir.³⁴⁸

Sıddık Akbayır, basit cümleyi, bir tek eylem ya da yargı bildiren cümle olarak tanımlamıştır. Bu tür cümlelerde bir tek çekimlenmiş fiil veya ekfiille yargı anlamı kazanmış bir isim olduğunu belirtmiştir.³⁴⁹

Bedri Sarıca, tek bir yargı ve hükmün bulunduğu cümleleri basit cümle olarak tanımlamış ve yüklem tek olduğunu belirtmiştir. Bu tip cümlelerde isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil, sözcük ve söz öbeklerinin yer almadığını, bağlama ve sıralamanın olmadığını ifade etmiştir. İçerisinde fiilimsi bulunduran cümlelerin yüzey yapıda bir cümle değeri taşıdığını belirterek basit cümle olmayacağını aktarmıştır.³⁵⁰

³⁴⁶ Necati Demir, age., s.71-72.

³⁴⁷ Tahir Nejat Gencan, age., s.158.

³⁴⁸ Haydar Ediskun, age., s.379-381.

³⁴⁹ Sıddık Akbayır, age., s.135.

³⁵⁰ Bedri Sarıca, age., s.91.

Hikmet Dizdaroğlu, bir tek düşünceyi, bir tek duyguyu yargıya bağlayan ve içinde cümlesi, iç cümlesi, yan cümlesi, olmayan bağımsız yargılı cümleleri yalın tümce olarak tanımlamıştır.³⁵¹

Kaya Bilgegil, hiçbir cümleye bağlı olmaksızın kendi başına tam bir anlam ifade edebilen cümleleri basit cümle olarak tanımlamıştır. Hem isim hem fiil cümlesi olabilen bu cümlelerinin tek bir yüklem bulundurduğunu ifade etmiştir. Basit cümlede cümleyi oluşturan kelime sayısının önemli olmadığını belirtmiştir.³⁵²

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, kuruluşunda tek bir yüklem bulunan, tek bir yargı bildiren cümleleri basit cümle olarak tanımlamışlardır. Bu yüklem çekimli bir fiil ya da ekfiil almış isim veya isim soyundan bir sözcük olabileceğini vurgulamışlardır.³⁵³

Süer Eker, bir tek çekimli eylemle kurulan yani yalnız bir yüklemi bulunan cümleleri basit tümce olarak tanımlamıştır. Yüklem isim veya fiil olabileceğini belirtmiştir.³⁵⁴

Rasih Erkul, tek bir yüklemi bulunan cümleleri basit cümle olarak tanımlamıştır. Bu tür cümlelerin tek bir hüküm bildirdiğini ve başka bir cümleyle tamamlanmadığını, başka bir cümlelerin anlamını tamamlamadığını belirtmiştir. Basit cümlelerde yüklem isim veya fiil olabileceğini ifade etmiştir.³⁵⁵

Yukarıda araştırmacılarımızın tanımlarından da anlaşılabileceği üzere bazı araştırmacılar içerisinde fiilimsi bulunan cümleleri basit cümle olarak kabul ederken bazı araştırmacılarımız bu tür cümleleri birleşik cümle olarak kabul etmiştir. Biz

³⁵¹ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.187.

³⁵² Kaya Bilgegil, age., s.72.

³⁵³ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.195.

³⁵⁴ Süer Eker, age., s.369.

³⁵⁵ Rasih Erkul, age., s.59.

yapılarına göre cümlelerde bu konuya geniş bir yer vermekle beraber içerisinde fiilimsi bulunan cümleleri basit cümle olarak kabul ettik.

Metnimizde 6836 basit cümle tespit ettik. Yukarıdaki tanımlardan hareketle bu tür cümleyi fiil ve isim olmak üzere iki gruba ayırarak inceledik :

1.2.4.1.1 Basit İsim Cümlesi

Basit isim cümlesi, yüklemi bir tane olan ve bu yüklem de isim veya isim soylu bir söz veya söz grubundan gurubundan oluşan cümlelere denir. Metnimizde bulunan basit isim cümlelerinden bazıları şunlardır:

Bu Doktor Refik de ablası Ruhsar Hanım'ın kayını imiş.(SD, s.8)

Çünkü çocukluk, yalnız sonu ergenliğe, rüşde varan bir yol değildir.(SD s.48)

Fakat İhsan oralı değildi. (SD, s.61)

Belki de âsâr-ı nefise dediği resim, filândır. (SD, s.59)

İnsan dersin her yerde vardır. (SD, s.60)

Fena mı? (SD, s.60)

Yeni yeni insanlar. (SD, s.60)

Kim bilir nasıl adamdır? (SD, s.60)

Bu doğru idi. (SD, s.60)

Aşağı yukarı her erin sarıklı, abanî sarıklı, keçe külâhlı, fesli, derviş kıyafetli alîl veya sağlam bir iki gedikli dilencisi vardı. (SD, s.60)

Hele o bitmez, tükenmez dualar!.. (SD, s.60)

Adamcağız bayağı topal. (SD, s.60)

Bu iki gözü kör bir ihtiyardı. (SD, s.61)

Sabiha baş dostu idi. (SD, s.61)

Çok yanık bir sesi vardı. (SD, s.61)

Bunlar, Vefa'nın aşağı tarafında bir fukara mahallesinde evli olmasını affetmeyenlerdi. (SD, s.61)

Fakat ihtiyara bulabildikleri kabahat, sadece kendinden genç karısından ve üvey çocuklarından yediği dayaktı. (SD, s.61)

N'olacak cadı. (SD, s.71)

Münasebetsiz cadı. (SD, s.71)

O yaşta bile hâlâ güzel olan ve kırkıdan fazla göstermeyen bu kadının insan evlendirme merakı hakiki bir hastalıktı. (SD, s.72)

Etrafimdakilerin bütün sıkıntısını ister istemez yüklendiğim günlerde idi. (SD, s.72)

İnkâr etsen de bir faydası yok. (SD, s.72)

Ben elli senedir bu işler içindeyim. (SD, s.72)

Zaten kızın anadan kalma serveti var. (SD, s.73)

Nasıl razı mısın? (SD, s.73)

Fakat bundan başka çare de yok. (SD, s.79)

Bizden evvelkilerin bütün sırrı, işe yarar unsuru bulabilmesidir. (SD, s.79)

Bu bakışların en hazini, en zalimi benim payıma düşenlerdi. (SD, s.95)

Ve hakikaten hâlinde dost hançeriyle öldürülen insanların, rönesans kroniklerinde ve bizim eski tarihçilerimizde hikâyelerini okuduğumuz biçarelerin o her nefis müdafaasını lüzumsuz bir şey yapan mutlak ümitsizliği vardı. (SD, s.95)

Terbiyesi, kibarlığı icabı en fazla acele eden, bir yığın telâşa düşen Kudret Bey'di. (SD, s.95)

Zaten dostumuz sık sık düşmekle beraber, düştüğü yerden kalkmasını bilen cinstendi. (SD, s.97)

Kabahat kendisindeydi. (SD, s.97)

Yaşıyla, başıyla mütenasip arkadaşlar bulmalıydı. (SD, s.97)

Onun arkasında böyle yüzlerce hayal iflâsı vardı. (SD, s.97)

Kudret Bey için asıl mühim olan bunlar değildir. (SD, s.97)

Mühim olan, yarın iflâs edeceğini bildiği hâlde bu rüyaları yaşamak, onların lezzeti içinde kendisini avutmaktı. (SD, s.97)

Fakat Kudret Bey'e rahat nasip olmadığı için, bu sefer de, sebep olduğuna hakikaten inandığı kargaşalığın azabı içindeydi. (SD, s.97)

Fikirleri tahlil etmesine, menfaatleri sezmesine hiç diyecek yoktu. (SD, s.97)

Bu benim için o kadar beklenmez bir şeydi. (SD, s.221)

O dışardan gelendi. (SD, s.221)

Merzifonlu, askerden yeni terhis edilmiş bir genç imiş. (SD, s.221)

Hemen herkeste bu sual vardı. (SD, s.238)

Fert olarak herkes şahsen millî namus uğrunda ölüme razıydı. (SD, s.238)

Fakat cemiyet olarak bir istikbal endişesi içindeydi. (SD, s.238)

Bu, büsbütün başka bir şeydi. (SD, s.238)

Hakikatte bütün İstanbul garip bir sinirlilik içindeydi. (SD, s.238)

Borsa; bu iyi veya kötü, doğru veya yanlış bu cins haberlerin belli başlı kaynaklarından biriydi. (SD, s.238)

Örfü ve âdeti için çok kıskanç, muayyen hadleri geçişte hemen infilâka hazır, imparatorluğun hiyerarşisine ve haysiyetine, hatta ihtişamına sahip Abdülmecit devri İstanbul'u ile çözülüş devrinin bu müdafaasız, kolları bağlı İstanbul'u arasında münasebet bile yoktu. (SD, s.241)

Burada hayat bir bakıma göre ancak müsaade edildiği nispette bizimdi. (SD, s.241)

Mihailof'un evinin büyük hususiyetlerinden biri de “kehanet mağarası” ile fotoğraf atölyesi arasındaki büyükçe odada, işret sofrasının her zaman hazır bulunmasıydı. (SD, s.247)

O da, arkadaşı Petrof da günün her saatinde az çok sarhoştular. (SD, s.247)

Her çeşitten Rus mezesi ile bu sofraya benim kâbuslarımdan biriydi. (SD, s.247)

Mihailof kardeşinin zıddı olarak, sarışın, Fransız sakallı, şişmanca bir adamdı. (SD, s.247)

Mihailof'un fotoğrafçılık arkadaşı Leon, Yuneşka vasıtasıyla tanıdığım insanların en enteresanıydı. (SD, s.247)

Onu Muhtar'a doğru itenlerin başında elbette Süleyman Bey vardı. (SD, s.256)

Sıraserviler'de büyükçe bir binada (biz bu binalara apartman diyoruz) ikinci katı baştan başa kaplayan bir dairede, bir salonla bir odası vardı. (SD, s.256)

Toptan alınmış, fakat pahalı, süslü eşya ile döşeliydi. (SD, s.258)

Bir duvar çıkıntısında büyükçe bir divan vardı. (SD, s.258)

Ancak benim asıl hayretimi çeken, muhtelif cinsten kıymetli tabak ve kristal eşya ile dolu birkaç dolaptı. (SD, s.258)

Beni korkutan Süleyman Bey'in sol elinin hafif uyuşması idi. (SD, s.258)

Konağında ecnebi âdâbmı ilk kabul eden zevattandır. (SD, s.282)

Hakikaten çelebiden bir zatmış. (SD, s.282)

Selim-i Salis'in cülûsuyla ikbali başlayan, Kabakçı vak'asında sönen bir ailenin çocuğuydu. (SD, s.282)

Fakat bu korkunç bir şeydi. (SD, s.282)

Bu, ateşin, alevin, yakıcı, kül edici şeylerin raksıydı. (SD, s.282)

Rezzan'la beşik nikâhlısıydılar. (SD, s.283)

Hâriciye'nin iyi tarafları vardır. (SD, s.283)

İşte büyük ve mahir bir kumandan... (SD, s.283)

Hükûmet-i seniyye namına merasime iştirak eden heyet arasındaydım... (SD, s.284)

Önümüzdeki hafta içinde bir gün. (SD, s.295)

Zavallı Kudret Bey daha şimdiden Muhtar'ın ağlarında kıvranan küçük bir sinek gibiydi. (SD, s.295)

Muhtar, bu düşüncelerimin farkında mıydı? (SD, s.295)

Daha doğrusu bunlar kendimi verebileceğim işler değil. (SD, s.295)

Hizmetçi kadının çok kibar ve güzel bir beyin ziyaretime geldiği haberini hanımına ulaştırdığı aşikardı. (SD, s.295)

Ona cevap vermekteki tereddüdüm bundandı. (SD, s.296)

Hakikatte ise, onun benden cevap beklediği yoktu. (SD, s.296)

Muhtar için ehemmiyetli olan şey, o sabah evime gelip beni görmesi, bu işlerden bana bahsetmiş olmasıydı. (SD, s.296)

Ona lâzım olan bir nevi isbat-ı vücut etmekte. (SD, s.296)

Şu Haşan Basri. (SD, s.296)

Hiçbir şey yok. (SD, s.309)

Fakat beyhude idi. (SD, s.309)

Bu ihtiyarlamak veya ıstıraptan bozulmak değildi. (SD, s.309)

Bizimki öyle değil. (SD, s.310)

Arkasında çok kötü şeyler var. (SD, s.310)

İyi niyetsizlik, zulüm arzusu, ve nihayet benim tarafımdan korku. (SD, s.310)

Her an, bir şey olacak diye yaşamak! (SD, s.310)

Fakat daha başka şeyler de var. (SD, s.310)

Daha korkuncu var. (SD, s.310)

Babama yaptıklarından daha korkuncu. (SD, s.310)

Babam ona bağlı. (SD, s.310)

Sonra benim peşimde... (SD, s.310)

1.2.4.1.2 Basit Fiil Cümlesi

Basit fiil cümlesi, anlatımı bir tek çekimli fiille anlatan ve en az bir özne ve bir çekimli fiil ögesi taşıyan basit cümle türüdür.

Metnimizde bulunan basit fiil cümlesi örnekleri şu şekildedir:

Bu yüzden babamla kararlaştırdığımız gibi çıkar çıkmaz annemin akrabasından Behçet Beyefendi'nin Göztepe'deki köşküne gidemedim.(SD, s.7)

Sonra düşündü.(SD, s.33)

Tabii söyleyeceğim! (SD, s.59)

Bütün parasını öbür ev alıyor. . (SD, s.59)

Bu kadar mühim şey söylenmez olur mu? (SD, s.61)

Benim dediğim, senin bu işlere karışmaman. (SD, s.61)

Ertesi günü akşama kadar babama verdiğim sözü tuttum. (SD, s.61)

Onun İhsan'ı gördüğünü bildiğim için evlerinde olduğum müddetçe İhsan'ın hâlinde bu konuşmanın tesirlerini arıyordum. (SD, s.61)

Yalnız hürriyet meselesinden bahsederken takındığı tavır, sonra sözleri, sabahleyin aldığı havadisle alâkalı gibi görünüyordu. (SD, s.61)

O kadar merak ediyorum ki adamı... (SD, s.61)

Daha dün yeni oda takımını almışlar? (SD, s.61)

Babamın İhsan Bey'e haber vermesini çok tabii buluyordu. (SD, s.61)

Demek gelecek ha! (SD, s.61)

Kim bilir ne güzel şeyler almıştır. (SD, s.61)

Düşündükçe heyecandan burun delikleri titriyordu. (SD, s.61)

Acaba babam dediğini yapacak mı? (SD, s.61)

Sabiha bu seyahati hakikaten istiyordu. (SD, s.62)

Fakat ben hiç istemiyordum. (SD, s.62)

Süleyman Bey'den kendi evlerinde ilk defa Sırbistan'la muahede meselesinin artık bir gün meselesi olduğunu işitince çok sevinmişim. (SD, s.62)

Fakat biraz sonra Süleyman Bey karısının servetini tekrar ele geçirdiği zaman yapacaklarını anlatınca içim burkulmuştu. (SD, s.62)

Hem yenilerini görürüz. (SD, s.60)

Ben insanları o kadar merak ediyorum ki... (SD, s.62)

Bak şimdi şu Kudret Bey gelecek diye bayağı sevindim. (SD, s.62)

Ben içimde mukadder gibi gördüğüm ayrılığın kederiyle önümüzdeki sokağa bakıyordum. (SD, s.62)

Eve annesi görmeden girmiştik. (SD, s.62)

Lamba ve şişe satan Yahudi, Isfahan makamıyla sokağı doldurmuştu. (SD, s.62)

Arkasından yoğurtçu, Hüseyin'in penceresini açtı. (SD, s.62)

Sokağın karanlığı birdenbire sarsıldı. (SD, s.62)

Havagazı ışığı toz hâlinde bir maddeymiş gibi evlerin duvarlarına, pencerelerine, kaldırımlara yapıştı. (SD, s.62)

Ben Sabiha'nın yüzüne bakıyordum. (SD, s.62)

Bana bu sokaktan, bu seslerden çok uzakta, erişemeyeceğim kadar uzaklarda gibi görünüyordu. (SD, s.62)

Düşün bir kere, sade bu dilenciler insanı çıldırtır. (SD, s.63)

Sizin kapıya gelen topal aşağı sokağa sapınca adımlarını düzeltiyor. (SD, s.63)

Hiç öyle şey olur mu? (SD, s.63)

Annemle geliyorduk. (SD, s.63)

Gözümle gördüm. (SD, s.63)

Adeta koşuyordu. (SD, s.63)

Sade bu kadar mı ya, geçenlerde Şehzade Camii'nin avlusunda yine gördüm. (SD, s.63)

Sen dünyada yapamazdın bunu! (SD, s.63)

İşte konağın ihtiyarı geliyor. (SD, s.61)

Çok defa Yunus'un Dolap İlahîsini söyleyerek geçerdî. (SD, s.61)

Ben pencereden ihtiyar adamla konuşmasını seyrediyordum. (SD, s.61)

Bir de çok zengin olmasını istiyor. (SD, s.71)

Sakine Hanımefendi'nin kızı Aliye Hanım'ı hiç görmedim. (SD, s.72)

Kızının bu seyahatleri Sakine Hanımefendi için bir mesele olmuştu. (SD, s.72)

Çünkü karı koca bir yerde durmuyorlardı. (SD, s.72)

Halbuki Sakine Hanım, kızıyla aynı yerde bulunmak istemiyordu. (SD, s.72)

Altmış yaşına yaklaşmış olan bu kadın, damadıyla beraber bulunmanın hürriyetini ister istemez azaltacağım da düşünüyordu. (SD, s.72)

Daha Tıbbiyenin ikinci sınıfında iken beni bile evlendirmeye kalkışmıştı. (SD, s.72)

Ben bildiğimi yine bilirim.. (SD, s.72)

Böyle şeylerden fayda çıkmaz. (SD, s.73)

İstersen seni evlendireyim. (SD, s.73)

Alacağım kızın babası ayrı ev açacak. (SD, s.73)

Ben o tarafla konuştum. (SD, s.73)

Sen bunu henüz tanımadın. (SD, s.79)

Ve cevabımı nefes nefese, tam bir halecan içinde bekledi. (SD, s.79)

Bu sözlerim üzerine yüzü açıldı. (SD, s.79)

Söze hemen bıraktığı yerden başladı. (SD, s.79)

İşte asıl meseleye geldik. (SD, s.79)

Ayakta çizgili pantolonu ve gri siyah ceketini içinde meselenin ta kendisiymiş gibi önümde durdu. (SD, s.79)

Nitekim, bize üst üste attığı bakışlar da bunu gösteriyordu. (SD, s.95)

Hepimiz şaşırmiştık. (SD, s.95)

Sakine Hanım'a gelince, elinde fincanlarımıza içindeki nefis çayı -salonu kokusu almış gibiydi- doldurmaya çalıştığı çaydanlık, olduğu yerde donmuş kalmıştı. . (SD, s.95)

Fakat bizi yine o kurtardı. (SD, s.95)

Birdenbire bu çaydanlık, elinden masanın üstüne düştü. (SD, s.95)

Hepimiz kırılan kadehlerin ve çaydanlığın sesine koştuk. (SD, s.95)

Sakine Hanım, dudaklarında bir vaziyete hâkim olacak anın geldiğini bilenlerin o sâkin tebessümü, böyle vaziyetlerde yapılacak tek işi, zile basarak hizmetçiyi çağırmaı unutmuş gibi, bir müddet dostumuzun bütün telâşıyla ortalıkta çırpınmasına müsaade etti. (SD, s.95)

Kendisini ancak o gün gören bu kadın pekâlâ onu babam zannedebilirdi. (SD, s.97)

Kudret Bey'in hayatında bir hayal iflâsının ne ehemmiyeti olabilirdi? (SD, s.97)

Böylece birbiri arkasından gelen iki vak'a Kudret Bey'de, evlenmesi teklif edilen kadını hülyalarına bu kadar zıt bulmasının tesirlerini gidermiş oldu. (SD, s.97)

Günün bundan sonrası dostumuz için hakiki bir zafer oldu. (SD, s.97)

Pederimi gençliğinde çok himaye etmişlerdi. (SD, s.282)

Evvelce kendilerine Frenküzümü Reşit Bey derlerdi. (SD, s.282)

Sonra bir derras delilin peşine düşerek Medine'ye gittiler. (SD, s.282)

O zaman, Mucavir Reşit Bey diye anılır. (SD, s.282)

Ve önümüzdeki ateş, Allah'ın hakiki rahmeti imiş gibi yavaşça büyük dedemin fotoğrafını oraya bıraktı. (SD, s.282)

Selâhattin Reşit Bey'in hatırası onun bıyıklarının ucuna bir an takıldıktan sonra söndü. (SD, s.282)

Reşit Bey'den babam çok bahsederdi. (SD, s.282)

Elli sene ve ufak tefek uzanışlarla daha birkaç nesil evvelâ teker teker, eski bir Moloch heykelinin eteği gibi ağzını açmış soluyan bu ocakta birbiri ardınca yanıyordu. (SD, s.282)

Arşidükler, generaller, prensler, 1900 modası, beli bir huniye benzeyen dar elbiseleri, bize o kadar yabancı gelen süsleri içinde güzel kadınlar, sahne yıldızları, harp ilân etmiş, beceriksiz sulh muahedeleri akdetmiş, yüz binlerce insanın hayatıyla oynamış devlet adamları teker teker bu acayip zaman raksını kendi gölge varlıklarıyla besliyorlardı. (SD, s.282)

Nâsır Paşa dinlemiyordu. (SD, s.283)

Ve hiç kimseyi affetmek istemiyordu. (SD, s.283)

O, mâzisini yakacaktı. (SD, s.283)

Hepsini, her şeyi yakacaktı. (SD, s.283)

Ve ateş, bu üç koldan gelen hatırayı, birbirinden hiç ayırmağa teşebbüs etmeden bir lahza küll etti. (SD, s.283)

Evvelâ insan hizmet fırsatını bulur. (SD, s.283)

Sonra da gezer. (SD, s.283)

Bu yüzden kendisini vaktiyle gücendiren İspanya kralına epeyce sıkıntı çekti. (SD, s.283)

Rus nihilisti, Polonya ihtilâlcisi, İspanyol anarşisti, Osmanlı mebusu, Hamîd devri paşası, Baltık devletleri prensleri, meşhur boksör, antrenör, bankacı, sarraf, eşkiya

çetesi reisi, sefir, siyasî mülteci herkes sırası geldikçe kendi ateşini yakıyordu. (SD, s.283)

Bu bir nevi nöbete, sar'aya benziyordu. (SD, s.283)

Sanki zihnim, mutlakında insan işlerinin fâni ve lahzalık akışını seyreden bir ebediyet olmuştu. (SD, s.283)

Fakat yakmak arzusu bana da geçmişti. (SD, s.284)

Hayır, yakalım... (SD, s.284)

Yakalım... (SD, s.284)

Ve yakıyorduk. (SD, s.284)

Durmadan kırk beş senenin biriktirdiği her şeyi muntazam hareketlerle yakıyorduk. (SD, s.284)

Ben bulduğumu ona uzatıyordum. (SD, s.284)

O, şöyle bir baktıktan sonra ateşe atıyordu. (SD, s.284)

Bakmak neye yarardı? (SD, s.284)

Ve yakıyorduk. (SD, s.284)

Elimize ne geçerse yakıyorduk. (SD, s.284)

Sanki bütün dünyayı tek başımıza ikimiz temizleyecektik. (SD, s.284)

Uykusuzluktan bunalan, dumanın yarı boğduğu, yaş içinde bıraktığı gözlerimizde yaktığımız şeylerin alevleri yavaş yavaş kan rengini almağa başlamıştı. (SD, s.284)

Ve biz durmadan mâzi dediğimiz o acayip şeyi yakıyorduk! (SD, s.284)

Fakat yakmak da bir şeye yaramıyordu. (SD, s.284)

Bizi bu acayip kâbustan paşanın kızı kurtardı. (SD, s.284)

Birdenbire onu yanımızda, ayakta bulduk. (SD, s.284)

Beyaz geceliğinin içinde daha ziyade bir nevi Ophelia rüyasına benziyordu. (SD, s.284)

Halbuki Nâsır Paşa'nın Londra'da 1911 yılında seyrettiği bu piyesin birkaç sahnesini biraz evvel yakmıştık. (SD, s.284)

Yakmak bir şeye yaramıyordu. (SD, s.284)

Bunu fark eder etmez vaziyeti kavradım. (SD, s.296)

O zamana kadar Muhtar'ın Kudret Bey'i kuru tahtaya indirmek için yaptığı bu son teşebbüse, benden yardım beklediğini, bunun için beni görmeğe geldiğini sanıyordum. (SD, s.296)

Hatta Muhtar, belki de bu haberi aleyhinde bulunmak şekliyle kendisine vermemi tercih ederdi. (SD, s.296)

Böylece Kudret Bey'i, benim ve belki de Muhlis Bey'in, İhsan'ın tesirlerinden, bir müddet için olsun uzak tutabilirdi. (SD, s.296)

Plan gayet iyi düşünülmüştü. (SD, s.296)

Ben de birkaç kişiye haber gönderdim. (SD, s.296)

Hatta bir dostum Abdülhak Hamit'ten bir mektup bile getirteceğine söz verdi. (SD, s.296)

Onu şimdi, yolda gördüm. (SD, s.296)

Geçer. (SD, s.309)

Bununla beraber sofraya oturduğumuz zaman nispeten sakinleşmişti. (SD, s.309)

Rakısını, başını, sanki saçlarını lambanın ışığında tutuşturmak istiyormuş gibi, arkaya doğru atarak içiyordu. (SD, s.309)

Hatırıma, bahçelerindeki kümeste babasından kalma şişe diplerini içtiğimiz geldi. (SD, s.309)

Yüzünde hep o günün çapkınlığını, delice gülüşünü arıyordum. (SD, s.309)

Aradaki birkaç sene içinde Sabiha içkiye iyiden iyiye alışmıştı. (SD, s.309)

Üstelik hayata hiçbir emniyeti kalmamıştı. (SD, s.309)

Yüzüne baktıkça tahmin edemeyeceğim derecede yıpranmış olduğunu anlıyordum. (SD, s.309)

Aradaki geçen yıllar güzelliğini tabii şekilde kazandırmışlardı. (SD, s.309)

Bununla beraber, hayada karşı karşıya gelmişti. (SD, s.309)

O korkunç makinenin dişleri arasına girmişti. (SD, s.309)

İnsanı tanımıştı. (SD, s.309)

Bütün bunlar, yüzünden ve bilhassa bakışlarından okunuyordu. (SD, s.309)

Etrafına baktı. (SD, s.309)

Sonra tekrar bana döndü. (SD, s.309)

Ve beni iki yanağımdan öptü. (SD, s.310)

Sonra birdenbire başını masaya dayayarak ağlamağa başladı. (SD, s.310)

Fakat çabuk kendini topladı. (SD, s.310)

Ben lafı değiştirmek için ona kendi hayatımdan bahsettim. (SD, s.310)

Pansiyonu, komşularımı anlattım. (SD, s.310)

Madam Elekciyan'ın Salih Kaptan'la olan macerası pek hoşuna gitti. (SD, s.310)

Kahkahalarla güldü. (SD, s.310)

Nihayet Muhtar'la niçin ayrıldıklarını sordum. (SD, s.310)

Geçimsizliğin her pazarda geçer bir akçe olduğunu, Kudret Bey'in yine barışacaklarına inandığını söyledim. (SD, s.310)

Çocukluğumdan beri onun içinde yaşadım. (SD, s.310)

Bir çuval talaş, bir kül yığını yapar. (SD, s.310)

Ne irade, ne akıl, ne mantık, ne dünü hatırlamak, hiçbir şey onun önüne geçemiyor. (SD, s.310)

Muhtar'ı tanımıyorsun. (SD, s.310)

Nihayet kandırdım. (SD, s.310)

Ayrıldık. (SD, s.310)

Bir kere babamı bırakmıyor. (SD, s.310)

Bugün yine gördüm. (SD, s.310)

1.2.4.2 Birleşik Cümle

Birleşik cümle genel tanımıyla bir temel cümle ve yardımcı cümle olmak üzere birbirini tamamlayan en az iki cümleden oluşan cümle türüdür. Yardımcı cümle temel cümlelerin anlamını tamamlayan, onu destekleyen ve güçlendiren cümle durumundadır.

Yukarıda yapılarına göre cümlelerde ele aldığımız gibi birleşik cümlelerin tanımı, tasnifi konusunda araştırmacılar bir görüş birliğine varamamışlardır.

Birleşik cümle genel olarak birleşik cümle terimiyle ele alınsa da kaynakların bir kısmı tarafından bileşik cümle, bileşik tümce, birleşik tümce, mürekkep cümle, karmaşık cümle adlarıyla ele alınmıştır. Birleşik/bileşik terimlerinden en sık kullanılanı birleşik terimi olmasına karşın bileşik terimini kullanan kaynakların sayısı da az değildir.³⁵⁶ Biz bu çalışmada birleşik cümle terimini kullanmayı uygun bulduk.

Rasih Erkul, anlam ve biçim ilişkisiyle birden fazla yargı grubunun, cümlelerin bir araya gelmesiyle oluşan, birden fazla hareket, iş bildirdiği halde bir tane çekimli yüklemi bulunan cümleleri birleşik cümle olarak tanımlar. Bu tür cümlelerin, asıl yargıyı taşıyan, genellikle sonda bulunan bir cümle ile onu anlam bakımından bütünleyen bir diğer cümle veya cümlelerden oluştuğunu bildirir.³⁵⁷

Bilal Aktan, içinde temel yargının bulunduğu bir temel cümle onu anlam ve görev bakımından bütünleyen bir veya birden fazla yan cümleden oluşan cümleyi birleşik cümle olarak tanımlamaktadır. Girişik birleşik cümleyi birleşik cümle olarak kabul etmemektedir.³⁵⁸

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli içinde temel yargının bulunduğu bir temel cümle ile onu anlam ve görev bakımından bütünleyen bir veya birden fazla yan cümleyle

³⁵⁶ Başak Barak Yılmaz, age., s.38

³⁵⁷ Rasih Erkul, age., s.60.

³⁵⁸ Bilal Aktan, age., s.123.

kurulan cümleleri birleşik cümle olarak tanımlamışlardır. İçinde birden fazla cümle bulunduran cümleyi birleşik cümle olarak değerlendirmişlerdir.³⁵⁹

Necati Demir, yapısında isim veya fiil cinsinden birden fazla yüklem olan cümleleri birleşik cümle olarak tanımlamıştır. Birleşik cümle bir ana cümle ve bir veya birden fazla cümleden oluşur.³⁶⁰

Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, Türkiye Türkçesinde, hem yazı hem konuşma dilinde yalın cümlelerin dışında yapı bakımından daha karmaşık görünen başka cümlelerin de olduğunu belirtmişlerdir. Bazen anlatılmak istenen düşüncenin birden çok cümlelerin birbirine bağlanarak veya aralarında değişik yöntemlerle ilgi kurularak oluşturulduğunu ifade etmişlerdir. Birleşik cümleyi, temel yargıyı taşıyan bir cümleyle, onun anlamını açıklayan, tamamlayan, anlaşılmasına yardımcı olan cümle ya da cümlelerden oluşan cümle olarak tanımlamışlardır.³⁶¹

Kaya Bilgegil, birden fazla yüklemi bulunan cümleleri birleşik cümle olarak tanımlamış ve içerisinde fiilimsi bulunan cümleleri de birleşik cümle olarak değerlendirmiştir.³⁶²

Hikmet Dizdaroğlu, birleşik cümlelerin birden çok duygu ve düşünceyi kapsadığını, asıl yargının bir çekimli fiil ya da ekfiille belirlendiğini belirtmiştir. Yan yargıların bağımlı olduğunu, temel yargının tamamlayıcısı, yardımcısı durumunda olduğunu aktarmıştır.³⁶³

³⁵⁹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.197.

³⁶⁰ Necati Demir, age., s.72-73.

³⁶¹ Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, age., s.95.

³⁶² Kaya Bilgegil, age., s.72-73.

³⁶³ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.190.

Muharrem Daşdemir, birden fazla yargı içeren cümleleri birleşik cümle olarak tanımlamıştır. Birleşik cümleleri bağımlı ve bağımsız yargı bildirmelerine göre ikiye ayırmıştır.³⁶⁴

Birleşik cümleyi oluşturan cümleler de temel olarak birer basit cümledir; fakat bu cümlelerden biri cümlelerin anlamını yüklenir, diğer cümleler onu anlam bakımından bütünler. Buna göre birleşik cümlelerin yapısında yer alan cümleleri şu şekilde adlandırabiliriz:

a. Temel Cümle

Bir birleşik cümlede temel yargının bildirildiği cümleye temel cümle denilmektedir. Bu cümle tek başına da kullanılabilir. Aynı zamanda temel düşünce bu cümlededir; bu nedenle buna “ana cümle” de denilmektedir.

b. Yan Cümle

Yan cümle, temel cümlelerin dışında kalan; fakat temel cümlelerin ifade ettiği fikri bir sebebe, bir şarta, bir dileğe bağlayan cümle olarak tanımlanmaktadır. Çoğu zaman temel cümleden önce bulunur ve çekimli bir fiille oluşturulur. Yan cümle de kuruluş bakımından başlı başına bir cümle kabul edilmektedir.. Yan cümlelerin temel görevi; temel cümleyi anlam yönünden bütünlemek, açıklamak ve kuvvetlendirmektir. O bakımdan yan cümleler, bir yargı taşıyıcılar da anlam ve kuruluş bakımından daima temel cümleye bağlıdır ve temel cümlelerin bir ögesi olarak karşımıza çıkarlar.³⁶⁵

Muharrem Daşdemir yan cümleleri kendi içinde şu şekilde tasnif etmiştir:

1.Yapıca Bağımlı Yan Cümleler: Bu tür cümlelerin yüklemeleri çekimli değildir. Bu nedenle bu cümleler tek başlarına kullanılamazlar, bir temel cümleye ihtiyaç duyarlar. İsim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil yan cümleleri bu grupta yer alır.

³⁶⁴ Muharrem Daşdemir, age., s.173.

³⁶⁵ Mustafa Özkan, *Türkçe Cümle Bilgisi-II*, s.67-68.

2.Yapıca Bağımsız Yan Cümleler: Bu cümleler, kendi içinde değerlendirildiğinde tam bir cümle özelliği taşırlar. Çekimli bir yüklemeleri vardır. Bu türün en belirgin örneği alıntı iç cümleler olmakla birlikte, kapsamı bunlardan ibaret değildir.

3.Yapıca Bağımsız Görünümlü Yan Cümleler : Bu cümleler, çekimli bir yüklemeleri olması bakımından ikinci gruptaki yan cümlelere benzediği hâlde tek başlarına kullanılmazlar; bir temel/baş cümleye ihtiyaç gösterirler. Bazı cümle başı ya da sonu edatlarıyla kurulan yan cümleler, şart yan cümlesi ve açıklama/ilgi yan cümleleri bu işlevdedir.³⁶⁶

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılabileceği gibi, birleşik cümlelerin tanımı konusunda dilciler arasında görüş ayrılığı yoktur. Fakat bu tip cümlelerin türleri bahsinde kaynaklar arasında görüş farklılığının olduğu görülmüştür. Söz konusu farklılığı ortaya koymak için bazı araştırmacılara göre birleşik cümle türlerini şu şekilde sıraladık:

Muharrem Ergin, Türkçede şartlı birleşik cümle, ki’li birleşik cümle olmak üzere başlıca iki çeşit birleşik cümle olduğunu bildirmiştir. Bunlara üçüncü birleşik cümle çeşidi olarak iç içe birleşik cümleyi de ifade edebileceğimizi aktarmıştır.³⁶⁷

Muharrem Ergin gibi birleşik cümleyi Şartlı Birleşik Cümle, İç İçe Birleşik Cümle, Ki’li Birleşik Cümle olmak üzere üç gruba ayıran dilciler, Mustafa Özkan³⁶⁸, Günay Karaağaç³⁶⁹, Bilal Aktan³⁷⁰, Necati Demir³⁷¹, Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı³⁷², dır. Metin Karaörs³⁷³, H. İbrahim Delice³⁷⁴ birleşik cümleyi,

³⁶⁶ Muharrem Daşdemir, “Yapıca Bağımsız Cümlelerden Oluşmuş Yan Cümleler”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 27-28 Ağustos*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2007, s.135-136.

³⁶⁷ Muharrem Ergin, age., s.404.

³⁶⁸ Mustafa Özkan, age., s.65-77.

³⁶⁹ Günay Karaağaç, age., s.238-239.

³⁷⁰ Bilal Aktan, age., s.123-128.

³⁷¹ Necati Demir, age., s.72-77.

³⁷² Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, age., s.131-138.

Girişik Birleşik Cümle, İç İçe Birleşik Cümle ve Karmaşık Birleşik Cümle olmak üzere üç çeşide ayırmaktadır.

Tahsin Banguoğlu'na göre birleşik cümlelerin sınıflandırılması şu şekildedir.: “I. *Tümleme Birleşik Cümle* (A. *Şart Cümlesi*, B. *İlinti Zamiri Cümlesi*, C. *Bağlam Cümlesi*); II. *Karmaşık Cümle* (A. *Adfül Cümlesi*, B. *Sıfatfül Cümlesi*, C. *Zarffül Cümlesi*).”³⁷⁵

Sıtkı Sağlam'a göre birleşik cümle, Girişik Tümce, İç içe bileşik Tümce, Koşullu bileşik Tümce, Ki'li Bileşik Tümce, Karmaşık Tümce olmak üzere beş gruptur.³⁷⁶

Süer Eker, birleşik cümleyi Şartlı Birleşik Tümce, ki'li Birleşik Tümce, Sıralı ve Bağlı Tümce olmak üzere üç başlıkta incelemiştir.³⁷⁷

Hikmet Dizdaroğlu, birleşik cümleyi 1.Grişik Tümce, 2.Kaynaşık Tümce, 3.Koşul Tümcesi, 4.İlgi Tümcesi, 5.Katmerli Bileşik Tümce olmak üzere beş grupta ele almıştır.³⁷⁸

Rasih Erkul, birleşik cümleyi, Girişik Birleşik Cümle, İç İçe Birleşik Cümle, Şartlı Birleşik Cümle olmak üzere üç grupta incelemiştir.³⁷⁹

Sıddık Akbayır, birleşik cümleyi, 1.Eylemsilerle Kurulan Girişik Bileşik Cümleler, 2.Koşullu Bileşik Cümle, 3.Kaynaşık Cümle(İç İçe Bileşik Cümle), 4.ki'li

³⁷³ Metin Karaörs, age., s.48-50.

³⁷⁴ H. İbrahim Delice, age., s.163-166.

³⁷⁵ Tahsin Banguoğlu, age., s.546-575.

³⁷⁶ Sıtkı Sağlam, age., s.191-202.

³⁷⁷ Süer Eker, age., s.369-373.

³⁷⁸ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.193-221.

³⁷⁹ Rasih Erkul, age., s.59-60.

Bileşik Cümle, 5.Edatlı Bileşik Cümleler, 6. “Değil” Olumsuzluk Koşacıyla Kurulan Bileşik Cümleler olmak üzere altı başlık altında ele almıştır.³⁸⁰

Yukarıda da görüldüğü gibi dilcilerimizin birleşik cümlelerin tasnifi konusunda ortak bir fikre bağlı oldukları söylenemez. Bu şekildeki çeşitli fikirler ve terimler hem Türk Dili ve Edebiyatı bölümü öğrencileri hem de araştırmacılar için bazı yanılgılara ve kavram kargaşalarına neden olmaktadır. Dilbilgisi araştırmalarını doğru yönlendirmek adına bu tarz kavram ve fikir tartışmalarında ortak bir sonuca varılmasının biz genç araştırmacılar ve öğrenciler için yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Çalışmamızda birleşik cümleleri, şartlı birleşik cümle, iç içe birleşik cümle, ki’li birleşik cümle olarak üç başlıkta incelemeyi uygun gördük. Tasnifimize göre metnimizde toplam 861 birleşik cümle tespit edilmiştir.

³⁸⁰ Sıddık Akbayır, age., s.135-139.

1.2.4.2.1 Şartlı Birleşik Cümle

İçerisinde şart anlamı bulunduran ve birden fazla yargı içeren cümleler şartlı birleşik cümle olarak tanımlanır.

Araştırılan kaynaklarda, bu tür cümle için, koşullu (şart) birleşik cümle, şart (koşullu) birleşik cümle, koşullu birleşik cümle, şartlı cümleler, şart bileşik cümleleri, şartlı birleşik cümleler, koşul cümle, şartlı birleşik tümce, şart cümlesi, şartlı yan cümle, koşul tümcesi gibi farklı terimlerin kullanıldığı görülmüştür.³⁸¹ Bu terimlerden en sık kullanılanı, bu çalışmada kullanmayı tercih ettiğimiz “şartlı birleşik cümle” terimidir.

Kaya Bilgegil, temel cümledeki kavramın vukuu, yan cümlecikteki kavramın vukuuna bağlı olan cümleleri şartlı birleşik cümle olarak tanımlamıştır. Şart anlamını yan cümlecğin ifade ettiğini belirtmiştir.³⁸²

Mehmet Özmen, şart cümlesinin -sa/-se biçim birimi ile oluşturulduğunu ve tek başına kullanılmadığını belirtmiştir. Şart cümlesinin kendisinden sonra gelen ve gerçekleşmesi şarta bağlı olan ana cümleye bağlandığını, bu tür cümlelerin şart yerine bazen dilek de bildirebileceğini ifade etmiştir.³⁸³

Zuhal Kültüral, yüklemi dilek-şart kipinde olan bir yardımcı cümle ile bir temel cümleden oluşan birleşik cümleleri şartlı birleşik cümle olarak tanımlar. Bu tür cümlelerde ana cümle başta yardımcı cümle sondadır.³⁸⁴

Bedri Sarıca, ana cümleye şart yoluyla eklenen yan cümlelerin oluşturduğu birleşik cümleleri şartlı birleşik cümle olarak tanımlar. Şartlı kısmın, asıl cümle

³⁸¹ Başak Barak Yılmaz, age., s.49.

³⁸² Kaya Bilgegil, age., s.84.

³⁸³ Mehmet Özmen, age., s.145.

³⁸⁴ Zuhal Kültüral, age., s.39.

yüklemnin gerçekleşme şartını ortaya koyduğunu belirtir. Şart bildiren bölümün tam bir yargı bildirmediğini yan cümle durumunda yükleme bağlandığını ifade eder.³⁸⁵

Muharrem Ergin, bu birleşik cümle türünün Türkçenin asli birleşik cümlesi olduğunu belirtir. Temel şart kipinin şart ifadesine dayandığını, şart kipinin bütün fiil çekimlerinin aksine hüküm ifade etmediğini, bitimli bir hareket göstermediğini ifade eder. Bu nedenle tek başına bir cümle oluşturmadığını aktarır. Bu tür cümlelerde yardımcı cümlelerin önce asıl cümlelerin sonra geldiğini belirtir.³⁸⁶

Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, bu tür cümlelerin bir ana ve bir yardımcı cümleden oluştuğunu, yardımcı cümlelerin şart cümlesi olduğunu aktarırlar. Şart kipinin diğer kiplerin tersine tam bir yargı taşımadığını ifade ederler. Bu nedenle şart cümlesi bağımsız bir cümle olarak kullanılmaz.³⁸⁷

Necati Demir, şart kipi olan bir yüklemnin bulunduğu yardımcı cümle ile onun bağlı olduğu bir temel cümleden oluşan cümleleri şartlı birleşik cümle olarak tanımlar. Köktürk yazıtlarından beri şart cümlesinin kullanıldığını bu nedenle Türkçenin temel birleşik cümlesi olduğunu belirtir.³⁸⁸

Bilal Aktan, şart kipi ile oluşan yüklemi bulunan cümle ile bir temel cümleden meydana gelen birleşik cümleyi şartlı birleşik cümle olarak tanımlamıştır. Şart kipiyle oluşan yan cümlelerin bir temel cümle oluşturmayacağını ifade eder.³⁸⁹

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, şart ifadesi taşıyan bir yan cümle ile bir temel cümleden oluşan birleşik cümleleri şartlı birleşik cümle olarak tanımlar. Bu tür cümleler, oluşun ve kılışın bir şarta bağlandığı cümlelerdir. Şart cümlesi ana cümleden

³⁸⁵ Bedri Sarıca, age., s.93.

³⁸⁶ Muharrem Ergin, age., s.405.

³⁸⁷ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, age., s.129-130.

³⁸⁸ Necati Demir, age., s.73.

³⁸⁹ Bilal Aktan, age., s.125.

genellikle önce gelir ve temel cümleye bağlanır. Bu cümlelerde, temel cümlelerin gerçekleşmesi şartın gerçekleşmesine dayalıdır.³⁹⁰

Günay Karaağaç, şart cümlesinin bütün dillerde yardımcı cümle olduğunu belirtir. Bir yüklem, bir şart cümlesi ile bütünlendiği cümleleri şartlı birleşik cümle olarak tanımlar. Şart cümlesinin tek başına bir yargı bildirmediğini, bir başka cümleyi zaman, şart, sebep, ve benzetme anlamlarıyla tamamladığını bildirir.³⁹¹

Hayati Develi, “-Sa Morfemli Yardımcı Cümleler ve Bunlarla Kurulan Birleşik Cümleler Üzerinde Bir İnceleme” adlı makalesinde -sa/-se ekinin dilek-şart ya da şart eki olarak isimlendirilmesi ve yardımcı cümlelerin oluşumunda kullanılan -sa/-se morfemi hakkındaki açıklamaları ve söz konusu cümle tasniflerini şu şekilde ortaya koymuştur: “{sA} morfeminin teşkil ettiği kip gramer kitaplarımızda “dilek şart” veya sadece “şart” diye isimlendirilmektedir. Dilek-şart isimlendirmesi, cümle teşkilinde kullanılan, fonksiyon bakımından farklı ancak yazılış ve telaffuz bakımından eş değerde görülen ekleri aynı grupta değerlendirme düşüncesinden doğmuştur. Zira “dilek” ifade eden cümlelerin teşkilinde kullanılan {sA} morfemi hiçbir zaman şart ifade etmediği gibi, basit cümlelerin teşkilinde kullanılmasıyla da ana cümlelerin ifadesini kendi şart ifadesiyle sınırlayan ve böylece bir birleşik cümlede yardımcı cümlelerin yüklemine teşkil eden {sA} morfeminden ayrılır. Bazı Türkologlar da bu iki morfemin farklı yapılardan geliştiğini savunmaktadırlar..”³⁹²

Hayati Develi, şartlı birleşik cümlelerin genellikle “(-sa) morfeminin getirdiği yardımcı cümle ve anlamı bu yardımcı cümledeki ifadeye bağlı olarak ortaya çıkan ana cümle” olmak üzere iki ögeden oluştuğunu ifade etmiştir.³⁹³

³⁹⁰ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.197-198.

³⁹¹ Günay Karaağaç, age., s.238.

³⁹² Hayati Develi, “-Sa Morfemli Yardımcı Cümleler ve Bunlarla Kurulan Birleşik Cümleler Üzerinde Bir İnceleme”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, (1997), s. 116-117.

³⁹³ agm., s.118.

Develi, -sa/-se morfemiyle kurulmuş birleşik cümleleri yapı bakımından şu şekilde sınıflandırmıştır: “1- Basit şartlı birleşik cümleler, 2- Zincirleme şart cümleleri, 3- Girişik şart cümleleri, 4- Eksiltili cümle”³⁹⁴

Metnimizdeki şartlı birleşik cümleleri Hayati Develi’nin de tasnifinden yararlanarak şu şekilde tasnif ettik:

1.2.4.2.1.1 “-sA” Morfemiyle Kurulan Birleşik Cümlelerin Yapı Yönünden İncelenmesi

1.2.4.2.1.1.1 Basit Şartlı Birleşik Cümleler

Basit şartlı birleşik cümleler, -sa/-se morfemiyle oluşan bir yardımcı cümle ve başka bir temel cümle ile kurulurlar. Bu tür cümlelerde farazi anlatış taşıyan yardımcı cümle, temel cümlelerin şartı durumundadır. Bu nedenle bu tür cümlelerde temel cümleyi bağımsız, yardımcı cümleyi bağımlı saymak doğru değildir, çünkü yardımcı cümle, temel cümleyi yalnızca bir zarf olarak tamamlamamakta, aynı zamanda onun oluş veya edilişini sınıflamakta ve şarta bağlamaktadır.³⁹⁵

1.2.4.2.1.1.1.1 Basit Şartlı Birleşik İsim Cümleleri

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Onun bir yüzü çok yırtıcı bir didişme ise, öbür yüzü ipin ucunu bir an bıraksanız sizi nerelere götüreceği belli olmayan şüphedir.(SD, s.68)

1.2.4.2.1.1.1.2 Basit Şartlı Birleşik Fiil Cümleleri

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Bize bir cevap verse, anlatsa bunları... (SD, s.42)

Sabiha’yı o günkü hayatımızı yapan iyi kötü ne varsa, onların bütünü içinde ancak kendim için muhafaza edebileceğimi, aksi takdirde onlarla beraber benden de uzaklaşacağını iyice biliyordum. (SD, s.68)

³⁹⁴ agm., s.119.

³⁹⁵ agm., s.118.

Kudret Bey evlenmeğe değilse bile, kadını görmeğe karar vermişti.(SD, s.76)

1.2.4.2.1.1.2 Zincirleme Şart Cümleleri:

Bazı cümlelerde şart ifade eden birden fazla ‘sA’ morfemi ile oluşmuş yardımcı cümle yer alabilir. Bu yardımcı cümleler sıralı bir şekilde bir sonraki yardımcı cümleye bağlanır, temel cümlemin anlamını etkileyen, en son yardımcı cümledir. Bu yardımcı cümlelerin her biri bağımsız olarak temel cümle yüklemi ile bağlı olmamaktadır.³⁹⁶

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

İhsan’ın düşünceleriyle tek başıma kalsaydım, yahut yalnız Sabiha ile okuduklarımız ve gördüklerimiz üzerinde düşünseydik böyle olmazdı. (SD, s.69)

Enerjin yoksa, tembelsen, paran onun yerine geçer, yerine başkasını çalıştırırsın, düşünemiyorsan hayatı hür bırakırsın, o senin yerine düşünür. (SD, s.80)

1.2.4.2.1.1.3 Kesik Şart Cümlesi

Şart cümlesi, asıl ifade edilmek istenen düşünce ya da duyguyu yüklenmişse, sonuç cümlesi bazen verilmeyebilir. Benzer şekilde sonucu sezilen, anlaşılan şartlı birleşik cümlelerde temel cümle verilmeyebilir.³⁹⁷

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Ya, onu bir daha göremezsem, ya hiç göremezsem... (SD, s.114)

Hayır, yalnız biraz bisküvi getirsen! (SD, s.285)

³⁹⁶ agm., s.121.

³⁹⁷ Haydar Ediskun, age., s.385.

1.2.4.2.1.1.4 Yan Cümlesi Ek - Fiilin Şartıyla Kurulan Basit Şartlı Birleşik

Cümleler

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Kudret Bey evlenmeğe değilse bile, kadını görmeğe karar vermişti.(SD, s.76)

Enerjin yoksa, tembelsen, paran onun yerine geçer, yerine başkasını çalıştırırsın, düşünemiyorsan hayatı hür bırakırsın, o senin yerine düşünür. (SD, s.80)

İhsan'la tiyatro hakkında tam değilse bile bazı noktalarda tama yakın bir fikir beraberliğimiz var. (SD, s.212)

Muhakkak olan bir şey varsa, bir zaman hepimiz onun etrafında toplanmıştık. (SD, s.217)

Bu işte beni teselli eden bir taraf varsa, aylar geçtiği hâlde, beraberce hiçbir iş görmememizdi. (SD, s.266)

Ne kadar kâğıt varsa yakacağız. (SD, s.279)

Ben de etrafımda ne varsa, hepsini bu ateşe, onun doymak bilmeyen ağzına, etrafımda ritmi yükselip alçalan raksa teslim etmek istiyordum. (SD, s.284)

Sükûnet namına nesi varsa, hepsini taşlıkta beni beklerken ve odaya girdiği zaman harcadığı anlaşılıyordu. (SD, s.308)

Yaşama lezzetini hakikaten kaybettiğim günler varsa bu gecedен sonraki günlerdi. (SD, s.315)

1.2.4.2.1.2 Yan Cümlelerle Temel Cümlelerin Yüklemlerinin Basit ve Bileşik Zamanlı Oluşuna Göre İncelenmesi

1.2.4.2.1.2.1 Basit Zamanlı Şartlı Birleşik Cümleler

1.2.4.2.1.2.1.1 Basit Zamanlı Şartlı Birleşik İsim Cümlesi

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Onun bir yüzü çok yırtıcı bir didişme ise, öbür yüzü ipin ucunu bir an bıraksanız sizi nerelere götüreceği belli olmayan şüphedir.(SD, s.68)

İhsan'la tiyatro hakkında **tam değilse** bile bazı noktalarda tama yakın bir fikir beraberliğimiz var. (SD, s.212)

Bu işte beni teselli eden bir taraf **varsâ**, aylar geçtiği hâlde, beraberce hiçbir iş görmememizdi. (SD, s.266)

Yaşama lezzetini hakikaten kaybettiğim günler **varsâ** bu geceden sonraki günlerdi. (SD, s.315)

1.2.4.2.1.2.1.2 Basit Zamanlı Şarh Birleşik Fiil Cümlesi

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Sabiha bütün ömrünce etrafını ne kadar kuvvetle **reddetse de** kendisini de öylece olduğu gibi kabul etti.(SD, s.28)

Böyle zamanlarda eğer iradesiyle **silkinmese**, hususî bir vaziyet almazsa kül rengi bir boşluk içinde yüzüyor, sanırdınız. (SD, s.34)

Utanmasam ağlayacaktım. (SD, S.69)

Eğer bu gece bir zeybek oynayamadan **yatsam** hasta olurum. (SD, s.169)

Anlatsam bile anlamayacaklardı. (SD, s.206)

Onu **kırsam** ne kadar iyi olacak. (SD, s.273)

1.2.4.2.1.2.2 Birleşik Zamanlı Şarh Birleşik Cümleler

1.2.4.2.1.2.2.1 Birleşik Zamanlı Şarh Birleşik İsim Cümlesi

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Bu yeni vaziyete Kudret Bey'in Muhtar'ın iyi niyetlerinden şüphe etmemesi, gazetenin çıkacağına, kendinin nihayet o kadar peşinden koştuğu mücadeleye kavuşacağına, hülâsa Muhtar'ın kendisini aldatmadığına inanması, hiç **olmazsa** bir müddet oyalanması için bu kadarı yeterdi. (SD, s.296)

1.2.4.2.1.2.2.2 Birleşik Zamanlı Şarh Birleşik Fiil Cümlesi

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Nasıl Sabiha, annemle konuşurken birdenbire onun yaşına, adeta hayat tecrübesine fırlamışsa, İhsan da benimle konuşurken sanki bütün dünyasını benim yaşına, benim kullandığım sözlere indirivermişti. (SD, s.43)

Kim bilir, belki babasının sesi de, kızının konuşurken yaptığı el işaretleri gibiydi; ve Sabiha'nın o gürültü ve azap içinde nasıl kendisine mahsus, benliğinin çok derin ve gizli bir yerinde tükenmez bir saadet kaynağı varsa ve bu el işaretleri, konuşurken yüzünde parlayan o ince gülümseme ve gözlerinin parıltısı oradan geliyorsa, Süleyman Bey'in de benliğinde, sesinin cümbüşünü ve hüznünü idare eden böyle bir gizli ve zengin kaynak, bu biçare hayat artığını geniş insanlıkla birleştiriyordu.(SD, s.44)

Nasıl Suavi vak'ası Abdülhamit'in mutlakiyetine fırsat vermişse, bu cinayet de aradaki insan, haklı prensipler, memleket birliği farkları hariç, öylece İttihat ve Terakki'nin dizginleri ele almasına imkân vermişti.(SD, s.63)

İhsan'ın düşünceleriyle tek başıma kalsaydım, yahut yalnız Sabiha ile okuduklarımız ve gördüklerimiz üzerinde düşünseydik böyle olmazdı. (SD, s.69)

Üç ayda ben Türkçede bu iki mühim devir için ne bulursam okumuştum. (SD, s.68)

Dalgınlığı yüzünden bu münasebetsiz suale bulduğu cevap ise, bu düşmanı büsbütün azdırmış, birincisi çekildiği inin kapısını acmıssa, ikincisi ifriti zorla dışarıya çıkartmıştı.(SD, s.86)

Sakine Hanım olmasaydı evden adım atmazdım. (SD, s.90)

Nasıl Sakine Hanımefendi, biraz evvel Bettina'nın hatasını birdenbire icat ettiği bir kaza ile unutturmuşsa, o da güzel ve eğlendirici konuşmasıyla, gündelik politika üzerindeki derin dikkatleri ve düşünceleriyle, Damat Ferit Paşa'dan başlayarak o devir adamlarına dair anlattığı fıkralarla sebep olduğu rahatsızlığı, geçirdiği heyecanları, o anda içinden çok tenkit ettiğine emin olduğum kendi telâşını unutturmağa çalışıyordu. (SD, s.97)

Kudret Bey, genç kadının kalbini büyülemek isterse, behemehal musikiden ve politikadan bahsedecekti. (SD, s.91)

Hatta bütün bu hikâyeleri bilmeyen bir yabancı onu, gece yarısı bu hâlde görmüş olsaydı, şüphesiz gülerdi.(SD, s.116)

Fakat aynı adam, yatağına bakarken yüzünün aldığı ifadeyi görseydi, Behçet Bey'i bir daha unutamaz, ona ömrünün sonuna kadar acırdı. (SD, s.116)

Bugün gelmeseydin yarın Behçet Bey'de seni arayacaktım. (SD, s.138)

Bugün işlerimiz olmasaydı, beraber giderdik. (SD, s.186)

1.2.4.2.1.2.3 SA Morfemi İle Kurulan Şartlı Birleşik Cümlelerin İfadelerine Göre İncelenmesi

Şartlı Birleşik Cümleler, yan cümlelerinin taşıdığı ifade özelliklerine ve onların temel cümle karşısında görevine göre incelenebilir. “-sA” morfemiyle kurulan yardımcı cümleler bitimli bir yargı bildirmeyip hep temel cümleye bağlı olarak bulunur ve kendi işlevlerini temel cümleye bağlanırken kazanırlar.³⁹⁸

Nadir İlhan, şart kipi denilen yapının tek başına tamamlanmamış bir yargı ifade edemezken, diğer durum kiplerinde anlamca tamamlanmamış bir yargının söz konusu olduğunu belirtir. Bu durumda da şartın kendisi tek başına tam bir yargı ifade etmediği için, diğer kiplerle kurulan birlikler gibi bir cümle olarak değerlendirilmemesi gerektiğini, cümledeki fonksiyonu itibarıyla zar/zarf grubu olarak kabul edilmesi gerektiğini bildirir.³⁹⁹

³⁹⁸ Hayati Develi, age., s.124-132.

³⁹⁹ Nadir İlhan, “Birleşik Cümle Kuruluşunda Şart Cümlesi Ya Da Zarf Grubu”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 27-28 Ağustos*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2007, s.259.

1.2.4.2.1.2.3.1 Şart İfadesi Taşıyan Cümleler

Tahsin Banguoğlu, şart ifadesi bakımından şartlı birleşik cümleyi, olağan şart cümlesi ve olmayası (gerçek olmayan) şart cümlesi olmak üzere iki başlık altında incelemiştir.⁴⁰⁰

a) Olmayası (gerçek olmayan) Şart Cümlesi

Tahsin Banguoğlu'na göre, olmayası şart cümlesi, şartın yerine gelmemesi nedeniyle cezanın gerçekleşmediğini veya gerçekleşmeyeceğini ifade etmektedir. Yazar söz konusu cümle için “İstesem kalırdık” cümlesini örnek göstermiştir.⁴⁰¹

Gerçek şart olmayan cümlelerde ana cümlelerin yüklemi bazı durumlar hariç, geçmiş zaman kiplerinden birinde olmaktadır. Yan cümlelerin yüklemi ise, basit şart kipinde veya şartın hikâye kipinde çekimlenmektedir.⁴⁰²

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Babamın yerinde bir başkası olsaydı, annemle on gün oturmaya razı olmazdı... (SD, s.30)

Sakine Hanım beni takdim ederken adımın başına meselâ, müşterek dostumuz, ahabımız gibi bir şey **ilâve etseydi**, yahut o affedilmez gençliğime kıymetli, filân gibi bir sıfat ekleyerek adımı **söylese idi**, şüphesiz Kudret Bey'i o kadar alt üst eden, Fraulein Bettina'ya birkaç dakika içinde ömrünün bütün hesaplaşmasını en kötü bilânçolarla yaptıran bu hadise olmazdı. (SD, s.93)

Torino'dan dönüşünüzde, sizden o kadar genç olan Muhlis Bey'in verdiği tavsiye ile Talât Paşaya iş istemek için gittiğiniz zaman, bu nüfuzlu nazıra derdinizi anlatacağınız yerde burnunuzla **kavga etmeseydiniz** muhakkak o gün bir sefirlik elde ederdiniz. (SD, s.100)

Babam, **isteseydim** beni İstanbul'da bir yatılı mektebe verecekti. (SD, s.132)

⁴⁰⁰ Tahsin Banguoğlu, age., s.549.

⁴⁰¹ age., s.549.

⁴⁰² Hayati Develi, age., s.126.

Şimdi eline verseydik, bu patlıcan kızartmasını kömür yapardı. (SD, s.164-165)

Çocuk sevseydim, kendim tedarik ederdim. (SD, s.233)

Küçük kız vaktinde yetişmeseydi, belki onu, belki de orada mevcut her şeyi, bütün evi yakabilirdik. (SD, s.286)

Fakat kekeleymeden söyleseydin, daha iyi yapardın! (SD, s.317)

b) Olağan (gerçek) Şart Cümlesi

Bu cümle, şartın yerine gelmesiyle cezanın gerçekleşeceğini tereddütsüz göstermektedir. Yazar bu tür cümle için “İsterseniz bekleriz.” cümlesini örnek olarak göstermiştir.⁴⁰³

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Hakkımda bildiklerinizden bahsetmenize darılmış değilim, ama onları kendinize saklarsanız, daha minnettar olurum. (SD, s.70)

Dalgınlığı yüzünden bu münasebetsiz suale bulduğu cevap ise, bu düşmanı büsbütün azdırmış, birincisi çekildiği inin kapısını acmıssa, ikincisi ifriti zorla dışarıya çıkartmıştı.(SD, s.86)

Şehir içinde açıktan açığa mücadele başlarsa halk çok zarar görür. (SD, s.187)

1.2.4.2.1.2.3.2 Karşıtlama İfadesi Taşıyan Cümleler

Birleşik yapıdaki bir cümleyi oluşturan yan cümle ile temel cümlelerin birbiriyle karşıt hükümler içermesiyle meydana gelen cümlelere karşıtlama cümlesi denilmektedir.⁴⁰⁴

Karşıtlama ifadesi taşıyan cümlelerde, yardımcı cümlede bildirilen anlam ile ana cümlelerin yargısı arasında bir terslik, zıtlık bulunmaktadır Yardımcı cümle farazî ifade taşır, ancak ana cümle yüklemindeki kavramın gerçekleşmesi için yardımcı cümle yüklemindeki kavramın gerçekleşmesi şart değildir. Tersine yardımcı cümlelerin

⁴⁰³ Tahsin Banguoğlu, age., s.549.

⁴⁰⁴ Enfel Doğan, “Osmanlı Türkçesinde Kullanılan Farsça Yapılı Karşıtlama Cümleleri”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 27-28 Ağustos*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2007, s.153.

gerektirdiği, şart koşmadığı bir durum, daha doğrusu yardımcı cümlelerin gerektirdiğine karşıt, zıt bir durum veya hareket gerçekleşmektedir.⁴⁰⁵

a) “sA” Morfeminden Sonra Edat Getirilmeyenler

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Babamın yerinde bir başkası olsaydı, annemle on gün oturmaya razı olmazdı...
(SD, s.30)

Bugün **gelmeseydin** yarın Behçet Bey’de seni arayacaktım. (SD, s.138)

b) “sA” morfeminden sonra bile edatı getirilenler

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Üç gün ben böyle yatacağım, **canım sıkılsa bile** kendime iş aramayacağım, başıma bir yığın dert çıkartmayacağım.” (SD, s.32)

c) “sA” Morfeminden Sonra “-da, -de” Edatları Getirilenler

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Yemek için kepçe **ne ise, iş için de** burun odur. (SD, s.102)

1.2.4.2.1.2.3.3 Karşılaştırma İfade Eden Cümleler

Bu cümle türüne dahil edilen cümlelerde yardımcı cümle yüklemine bildirilen anlam ile ana cümle yüklemine ifade edilen anlam arasında benzerlik bakımından bir karşılaştırma ilgisi bulunmaktadır. Yani yardımcı cümle ile ana cümle arasındaki ilişki karşılaştırma ifadesi üzerine kurulmaktadır.⁴⁰⁶

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

⁴⁰⁵ Hayati Develi, agm., s.128.

⁴⁰⁶ agm., s.130.

Nasıl Sakine Hanımefendi, biraz evvel Bettina'nın hatasını birdenbire icat ettiği bir kaza ile unutturmuşsa, o da güzel ve eğlendirici konuşmasıyla, gündelik politika üzerindeki derin dikkatleri ve düşünceleriyle, Damat Ferit Paşa'dan başlayarak o devir adamlarına dair anlattığı fıkralarla sebep olduğu rahatsızlığı, geçirdiği heyecanları, o anda içinden çok tenkit ettiğine emin olduğum kendi telâşını unutturmağa çalışıyordu. (SD, s.97)

1.2.4.2.1.2.3.4 İstek İfade Eden Cümleler

İstek ifade eden cümlelerde yardımcı cümle, dilek kipiyle oluşur ve ana cümleye eklenerek dilek ve istek ifade eder. Bu cümlelerde genellikle geniş zamanın olumsuzluk kipi kullanılmaktadır. Bazen dilekli cümleler, yan cümle olmadan ve bir temel cümleye bağlanmadan tek başlarına sıralanabilir. Dilekli yan cümleler ikileme biçiminde de karşımıza çıkabilir.⁴⁰⁷

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

Bize bir cevap verse, anlatsa bunları... (SD, s.42)

Keşke öldükten sonra bir daha yaşayabilsek; o zaman iyi oluruz. (SD, s.209)

Ah, bir karar verebilsem... dedirten şeyin ne olduğunu hiç bilmiyordum. (SD., s.311)

1.2.4.2.1.2.3.5 Kalıplaşmış Şekiller:

Bazı şartlı yardımcı cümleler kalıplaşmış bir şekilde görülür, bu cümleler şartlı birleşik cümlelere çeşitli anlam kazandırır; cümlede arasöz ya da bağlaç olarak kullanılırlar.⁴⁰⁸

a) Neyse

Ne ise, hata bendenizde oldu, insan validesi hamamda görmüş beğenmiş diye hiç tanımadığı kadınla evlenir mi? (SD, s.55)

Babam neyse o hiç olmazsa kendine göre yaşıyor, fakat anneme benzemek, onun cinsinden bir şikâyet makinesi olmak... (SD, s.43)

⁴⁰⁷ Vecihe Hatipoğlu, age., s.149.

⁴⁰⁸ Tufan Demir, age., s.244.

b) Her Neyse

Her neyse, gideceğin yer olmadığı için sana yine acıdım. (SD, s.234)

c) Yoksa

Bende, sende yoksa, başkasında vardır. (SD, s.80)

Bunların hepsi birbirini telâfi eder, paran yoksa enerjini, zekânı kullanırsın. (SD, s.80)

Enerjin yoksa, tembelsen, paran onun yerine geçer, yerine başkasını çalıştırırsın, düşünemiyorsan hayatı hür bırakırsın, o senin yerine düşünür. (SD, s.80)

Yoksa kadın denen şeyin envainı gördüm, hem nasıl kadınlar... (SD, s.89)

Yoksa hiç mi tanıımıyordunuz? (SD, s.145)

d) Öyleyse

Öyle ise beni her şekilde itham edebilirsiniz. (SD, s.142)

Öyle ise orada yaşanmaması lâzım... (SD, s.205)

e) Olsa olsa

Kudret Bey ve burnu olsa olsa Stendhal ve Dostoyevski gibi ikinci derecede psikologları ve sathî tahlil adamlarım tanımış olabilirlerdi. (SD, s.99)

Olsa olsa aldatılmış olmama kızabilirdim. (SD, s.320)

1.2.4.2.2 İç İç Birleşik Cümle

İç içe birleşik cümle en genel anlamıyla içinde başka bir cümle bulunduran cümle olarak tanımlanmaktadır.

İç içe birleşik cümle için diğer cümle türlerinde olduğu gibi farklı terimler kullanıldığı görülmektedir. Bu terimler “kaynaşık cümle, kaynaşık tümce, iç içe birleşik cümle, iç içe bileşik cümle” gibi farklı terimlerdir. Konuyla ilgili yazılmış eserler arasında en çok kullanılan terimin “iç içe birleşik cümle” olduğu göze çarpmaktadır.⁴⁰⁹ Bu nedenle biz bu çalışmada “iç içe birleşik cümle” terimini kullanmayı uygun gördük.

Zuhal Kültüral, bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesiyle oluşan birleşik cümleyi iç içe birleşik cümle olarak tanımlamıştır. Bu cümle türünün tam bir birleşik cümle sayılmadığını yardımcı cümlenin ana cümlenin tümleci durumunda olduğunu ifade eder. Ana cümlenin yüklemının başta demek fiili olmak üzere bilmek, görmek, saymak, zannetmek, farz etmek gibi fiillerden oluştuğunu bildirir.⁴¹⁰

Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesiyle oluşan birleşik cümleleri iç içe birleşik cümle olarak tanımlamışlardır. Bu tür cümlelerde, cümlenin bir unsuru olan yardımcı cümleye “iç cümle” denildiğini belirtmişlerdir. Yardımcı cümlenin asıl cümleden önce geldiğini aktarmışlardır.⁴¹¹

Bilal Aktan, bir cümle ile o cümlede görev alan başka bir cümlenin yer almasıyla oluşan birleşik cümleyi iç içe birleşik cümle olarak tanımlamıştır. Bu tür cümlelerde temel cümleye dış cümle, yan cümleye iç cümle denildiğini, temel cümlede yüklem genellekle çekimli bir fiil olduğunu belirtmiştir.⁴¹²

⁴⁰⁹ Başak Barak Yılmaz, age., s.72.

⁴¹⁰ Zuhal Kültüral, age., s.41-42.

⁴¹¹ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, age., s.133.

⁴¹² Bilal Aktan, age., s.126.

Muharrem Ergin, bir cümlenin başka bir cümlenin içine girmesiyle oluşan cümleyi iç içe birleşik cümle olarak tanımlamıştır. Bu tür cümlelerde bir cümlenin başka bir cümlenin bir ögesi veya cümle içinde bir isim unsuru olarak bulunduğunu belirtmiştir. Bu tür cümlelerin şartlı ve ki'li birleşik cümlelerden farklı olduğunu bu nedenle tam, normal bir birleşik cümle sayılamayacaklarını ifade etmiştir.⁴¹³

Günay Karaağaç, bir cümlenin herhangi bir görevle başka bir cümlenin içinde bulunduğu birleşik cümleleri iç içe birleşik cümle olarak tanımlamıştır. Yardımcı cümle, temel cümlenin bir ögesi durumundadır. Türkçenin söz dizimi kurallarına uygun olarak temel cümle sonda bulunmaktadır.⁴¹⁴

Sıddık Akbayır, iç içe birleşik cümleyi kaynaşık cümle olarak adlandırmış ve bir başkasına ait bir söz veya öznenin kendisine ait bir başka söz, tırnak işaretiyle veya tırnak işareti kullanılmadan aktarıldığını ifade etmiştir.⁴¹⁵

Bedri Sarıca, bir cümlenin yan cümle olarak başka bir cümlede, bir öge olarak yer aldığı cümleleri iç içe birleşik cümle olarak tanımlamıştır. Bu tür cümlelerde yüklem denemek, zannetmek, sanmak gibi eylemlerden oluştuğunu, fakat farklı yollarla alıntı cümlenin temel cümlenin içinde görülebileceğini ifade etmiştir.⁴¹⁶

Necati Demir, bir temel cümle ile bu temel cümlenin içinde yer ve görev alan bir ya da birkaç cümlenin oluştuğu birleşik cümleyi iç içe birleşik cümle olarak tanımlamaktadır. Daha çok alıntı ve aktarma cümleleriyle kurulduğunu belirtir.⁴¹⁷

Rasih Erkul, içinde bağımsız bir cümle bulunduran cümleleri iç içe birleşik cümle olarak tanımlamıştır. Bu tür cümlelerde, iç cümle isim veya fiil cümlesine dayanmaktadır. İç cümleler genellikle nesne görevindedir.⁴¹⁸

⁴¹³ Muharrem Ergin, age., s.406-407.

⁴¹⁴ Günay Karaağaç, age., s.239.

⁴¹⁵ Sıddık Akbayır, age., s.137.

⁴¹⁶ Bedri Sarıca, age., s.97.

⁴¹⁷ Necati Demir, age., s.76.

Hikmet Dizdaroğlu, birleşik cümlede çeşitli görevlerde bulunan ve isimleşerek yargı bildirmeyen cümleleri iç tümce olarak tanımlamıştır. Bu tür birleşik cümlelerde, iç içe iki cümle bulunduğunu belirtmiştir.⁴¹⁹

Raşit Keskin, iç içe birleşik cümleyi, içinde bağımsız bir cümle taşıyan cümleler olarak tanımlamıştır. Ve iç cümlelerin bağımsız bir cümle ve temel cümlelerin bir ögesi olduğunu belirtmiştir.⁴²⁰

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, bir cümlelerin herhangi bir görevle başka bir cümlelerin içinde bulunmasıyla kurulan birleşik cümleleri iç içe birleşik cümle olarak tanımlamışlardır. Bu cümlelerde iç cümlelerin ana cümlelerin nesnesi durumunda olduğunu, en yaygın olan kullanışla demek fiiliyle oluştuğunu aktarmışlardır.⁴²¹

İç içe birleşik cümlelerin tanımıyla ilgili yukarıda da görüldüğü gibi görüş ayrılıkları bulunmamaktadır. Ancak Tahsin Banguoğlu, Kaya Bilgegil, Tahir Nejat Gencan, Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, Muharrem Daşdemir, Süer Eker gibi dilcilerimiz iç içe birleşik cümleye yer vermemişlerdir.

İç içe birleşik cümleleri şu şekilde tasnif etmeyi uygun gördük :

1.2.4.2.2.1 İç İçe Birleşik Cümlelerinde “iç cümle”lerinin Yüklemlerine Göre İncelenmesi

Metnimizde bulunan bu tip cümlelerden bazıları şunlardır :

1.2.4.2.2.1.1 İç cümlelerin Yüklemleri İsimden Oluşanlar

Bir gün annesiyle babasından bahsederken, “galiba ikisinde de haysiyet denen *sey yok...*” hükmünü vermişti. (SD, s.28)

⁴¹⁸ Rasih Erkul, age., s.66.

⁴¹⁹ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.192.

⁴²⁰ Raşit Keskin, age., s.235.

⁴²¹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.201.

Bir kere de “Bizim ev cehennemdir!” diye şikâyet ettiydi. (SD, s.28)

Ne babamda, ne annemde haysiyet denen şey yok... Anlıyor musun Cemal! İkisi de biçare insanlar... diye bana dert yanıfında ise, bütün bir erken uyanma vardı. (SD, s.28)

Bu hükümler, onun evdeki uzun kavgalardan sonra yatağına çekildiğı zaman “Babam, annem niçin böyleler?..” diye uzun uzun düşündüğünü gösteriyordu.(SD, s.30)

Biliyor musun Cemal, hastalık iyi şey... dedi. (SD, s.32)

Bak Cemal, dayak o kadar mühim şey değil, dedi. (SD, s.33)

Neyin var? diye sordum. (SD, s.33)

Yine evde kavga var... dedi. (SD, s.33)

Ufluyor, pufluyor, “kader...” diyor, iç çekiyordu. (SD, s.35)

Her kıınıldandıkça onu oraya bağlayan nezaket ve muaşeret bağlarını hissediyor, kendi kendine “Kader!..” diye söyleniyordu. (SD, s.35)

O, “Kader!..” deyip iç çektikçe babam:

Sabır!.. diye cevap veriyordu. (SD, s.35)

Ertesi sabah bunu, Sabiha’ya sorduğum zaman bana:

Hicbiri kendi hayatını yaşamıyor da onun için, cevabını verdi. (SD, s.36)

Sonra birdenbire dibinde kalmış birkaç damla rakıyı sallayarak:

Acaba nasıl şeydir diye sordu. (SD, s.42)

Bir gün İhsan, üstümüzdeki musiki dershanesinde söylenen bu marşlardan birini dinledikten sonra başını salladı ve:

Kötü... Çok kötü, dedi. (SD, s.45)

Hürriyet güzel şey... dedi. (SD, s.56)

Elini birdenbire alnına götürüp saçlarını düzeltti; ve daha mahrem bir sesle:

Perşembe dedik ama, doğru değil! (SD, s.78)

Doğru, dedi. (SD, s.79)

Benim seveceğim insanı sen de seveceksin değil mi? diye sordu. (SD, s.110)

Şüphesiz o da benim gibi Sabiha ile geçen saatlerden sonra her vesile ile onu düşünüyor, yüzünün konuşurken kendi içine doğru derinleşen ifadesini, ellerinin mesut çocuk işaretlerini, söylediği sözlerle beraber teker teker hatırlıyor, onun cazibesini yapan şeylerin üzerinde “Acaba hangisi yapmacıktır? Hangisi tabiidir?” diye soruyor, sonra tabii veya yapmacık, hepsine birden hayran olduğunu kabul ediyor, o zaman onun bir saat, bir gün, bir hafta evvel söylediği bir cümleyi yavaşça kendi kendisine -tıpkı benim gibi- tekrarlıyordu. (SD, s.126)

İhsan dikkatimi fark etmiş olacak ki:

Cok değişmiş değil mi? dedi. (SD, s.138)

Fakat kendisiyle konuşan Muhlis Bey oldu:

Nasır Paşa ile fazla meşgulsünüz, dedi. (SD, s.146)

Gözleri İbrahim Bey’e tesadüf etti: “Alçak!” dedi. (SD, s.146)

İhtiyar, uzun boylu, kuru ve zayıf, parmakları elmas yüzüklerle dolu bir kadın, “Seni domuz herif!” diye ileriye atıldı ve elindeki kalın topuzlu şemsiye ile dövenin tam yüzünün ortasına iki defa indirdi. (SD, s.152)

Fakat işe kattığı ciddiyet komikti ve bunu kendisi de biliyordu. Buna rağmen, sandaldakilerin ‘Yaşa Tevfik Bey!’ alkışı arasında iskeleye çıktığımız zaman:

Boğaziçi’nde bu kepazelik!” diye söylenmekten kendini alamadı. (SD, s.171)

1.2.4.2.2.1.2 İç cümlelerin Yükleme Fiilden Oluşanlar

Bilhassa daima kapalı kafeslerini, hiçbir ses taşırmayan boyasız tahta duvarlarını seyrettikçe, hatırıma hep bu vapurun, Sinop’tan çıkar çıkmaz tutulduğumuz çetin fırtınada bütün pencere ve deliklerini sınıksız kapatması, güvertelerini adeta boşaltması gelirdi ve kendi kendime “Muhakkak o zaman dışardan bize baksalardı bu ev gibi görünürdük!” derdim. (SD, s.24)

Kaç defa **“Ben konuşmazsam çıldırırım!”** dediğini hatırlarım. (SD, s.28)

“Ben, hiç konuşmadan durabilir miyim? Çalışırken bile yalnız kalamam!” dediği zaman bu huyu ile ve herhangi bir itiyadı ile hiçbir mücadele etmeyeceğini, edemeyeceğini söylemiş oluyordu. (SD, s.28)

Bu küçük ve haşarı çocuktan -Sabiha, düz duvarlara tırmanırdı- çok hoşlanan annem, bir gün bana:

Su küçük ahabını, o arsız kıızı eve getir de yakından göreyim!.. demişti. (SD, s.28)

Sabiha’ya annemin bu teklifini söyleyince ilk önce tereddüt etmiş, sonra çiseleyen yağmura bakarak **“Haydi gidelim!”** demişti. (SD, s.29)

Giderken:

Annene selâm söyle! Bir gün ben de size geleceğim! Çok ayıp oldu. Hiç ziyaret edemedim, demişti. (SD, s.29)

O zaman Sabiha birdenbire durmuş, sonra bir dudak büküşüyle:

Annemi görüp de ne yapacaksınız? demişti. (SD, s.29)

Sokağa çıktığımız zaman ona:

Annen için böyle şeyleri nasıl söyledin? Hem neden annenden utanıyorsun?” diye ona çıkıştım. (SD, s.30)

Utanmıyorum. Sadece doğruyu söylüyorum... Ben bu işi o kadar düşündüm ki... demiş, sonra da yavaşça yukardaki hükmü vermişti. (SD, s.30)

Yatağında yarı oturmuş kitap okuyordu. **“Geçmiş olsun!”** dedim. Teşekkür etti. (SD, s.32)

Sabahleyin doktor geldi. **Üç gün çıkmayacaksın!** dedi. (SD, s.32)

Bana gülerek **“Güzelleşmiş miyim?”** diye sordu. (SD, s.33)

Bu akşam yine dayak yiyeceksin! dedim. (SD, s.33)

İlk önce veriyor, sonra **“Elin karılarına yediriyorsun!”** diye kavga ediyor. (SD, s.33)

Eminim ki evimize gelirken, **“En aşağı üç saat, üç saat orada kalacağım!”** diye hesaplamış ve hesapladıkça bu zaman, kendisine olduğundan çok fazla, bitmeyecek kadar fazla ve uzun görünmüştü. (SD, s.35)

Daha başında kızını ona vermek istemeyen kayınbabası da, **“Belki sonunda boşatırım!”** ümidiyle bu amcaoğullarına yardım etmişti. (SD, s.35)

Dehâya hürmetsizlik olmasa **Sündüs Hanım’ın konuşmasını insan Balzac’a benzetebilir** derdim. (SD, s.37)

Rakı böyle içilmez, dedi. (SD, s.43)

Bıraktım... dedim. (SD, s.43)

Hiç olmazsa sana yalan söylemeyeceğim, emin ol! dedi. (SD, s.43)

Nereye böyle, dedi. (SD, s.43)

Sen alışmışsın, dedim. (SD, s.43)

O kadar mühim şeyler değil ama, yaş icabı okuyacaksın!.. dedi. (SD, s.44)

Hocalarından bahsediyor, fikrin hayatla münasebeti olması lüzumunu söylüyor, **“Az okuyoruz, hatta hiç okumuyoruz ve galiba hiç de düşünmüyoruz”** diye şikâyet ediyordu. (SD, s.44)

Bir gün Boğaz’da bizi bir kıydan öbürüne geçiren kayıkçıya epeyce dikkat ettikten, güneşli, pırıl pırıl denizin ortasında yaptığı işin ne kadar eğlenceli olduğunu zihnimde ölçüp biçtikten sonra babama:

Okumazsam pekâlâ kayıkçı da olabilirim! Tulumbacı olmama sebep yok, demiştim. (SD, s.52)

Bu hürriyet meselesi hakkında sen ne düşünüyorsun? dedi. (SD, s.56)

Merhum peder valideye daima **‘Hanım şu mahalle hamamına gitmekten vazgeç, evde koca hamam var... Orada istediğin gibi yıkan!’** derdi; ama yine dinletemezdi. (SD, s.57)

Sonuna doğru “Prens’le muhabereye gelince, çok eski, yani ilân-ı Mesrutiyet’ten evvel Avrupa’da iken tanışmışım. Ahrarlığımız zamanında...” diyor ve hemen ev meselesine dönüyordu: “İcabında kiracılara tazminat olarak sizdeki paradan bir mikdarını verin! Ta ki evi vaktinde boşaltsınlar. (SD, s.57)

Düşünüyorum da, hani fena olmadı, diyorum. (SD, s.58)

Fakat mahalleliden gizli olarak ikinci defa evlendiği zamandan beri, bir daha para getirmemiş, hatta ara sıra “Kudret Bey bazı şeyler istemiş birkaç lira verseniz...” diye eldeki paranın bir kısmını da geri almıştı. (SD, s.58)

Babam mektubu yarı gülerek, yarı müteessir: “Tuhaf şey... Tuhaf şey... Allah encamını hayretsin!” diye dinledi. (SD, s.58)

Siz Kudret Bey’i bilmezsiniz! Uyanık iken rüya görür. Bir zaman da “Kayınlarım beni zehirleyecek?” diye tutturmuştu. (SD, s.58)

Babam: “Hay hay!.. Ne vakit isterseniz?” cevabım vermişti. (SD, s.57)

İbrahim Efendi, bunun üzerine alnındaki terleri silerek:

Belki de ihtiyaç kalmaz, demişti. (SD, s.59)

O: “Ama hiçbir kimseye! Anladın mı?” diye tekrarladı. Böylece Sabiha’ya da..., demek istiyordu. (SD, s.60)

Siz İhsan’a söylemeyecek misiniz? Haber verseniz fena olmaz, dedim. O zaman birdenbire kızdı: (SD, s.61)

Sen benim işime karışma, diye beni azarladı; sonra her zamanki gibi hemen arkasından yumuşadı: (SD, s.61)

Bizi nasıl bırakacaksın, dedim. (SD, s.60)

Sen de qelirsın, dedi. (SD, s.62)

Biraz sonra her evin dilencisi qelir... dedi. (SD, s.60)

Yapma, dedim. (SD, s.63)

Dedim ki: **‘Yaza hiç olmazsa Büyükkada’ya çıksanız! Daha sık buluşuruz! Sizi etrafla tanıştırdım.** (SD, s.70)

Her hafta toplanacağız, her hafta!.. diye tekrar başladı. (SD, s.78)

Sakine Hanımlardan döndüğümüzün üçüncü sabahı cumartesiye karar vermiş, fakat **“hafta başıdır, olmaz!”** diye vazgeçmişti. (SD, s.78)

Nihayet haftanın yedi gününe sırf bu toplantı için bir sekizinci gün ilâve edemeyeceğini anlayınca birdenbire önümde, bastonu koltuğunun altında, büyük ve kestirme kararların hakiki hareket adamlarının çehrelerine getirdiği o metin, her şeyin üstünden bakan ifade ile:

Buldum, dedi. Pazar, azizim, en iyisi pazardır. (SD, s.78)

Vazgeçin Kudret Bey... dedim. (SD, s.79)

“Yapma Kudretçğim, vazgeç bu işten! Ben varken seni hiçbir kadın beğenmez!” diye tekrarladı.

Yoksa beni yine herkesin karşısında maskara mı edecek? diye merak ettiğiniz için o aynalara bakmıyor muydunuz?

Sabiha kıskançlığını hiç gizlemeyen bir çehre ile:

Halacığım, bari İhsan Bey’i Leylâ ile evlendirin. O hiç olmazsa güzel kız, zenqin de. (SD, s.105)

Öbürüyle ne yapar İhsan Bey?” dedim. (SD, s.105)

“Allah bağışlasın!” diyorlardı. (SD, s.105)

Bir kısmı da “Ayol, o ziyaret mi öyle? **Hısım akraba evine öyle mi gidilir?** (SD, s.105)

Benim gibi o da tesadüfen Sabihalarda bulunduğu için küçük kızla konuşmuştu; **“Bütün ömrünce Sabiha’yı kıskanacak!”** diyordu. (SD, s.106)

Sabiha’dan veya İhsan’dan ayrılır ayrılmaz içimde kötü bir hınç başlıyor, kendime haksızlık yapıldığını sanıyor, **“Niçin evlenmiyorlar? Neden beni böyle azap içinde bırakıyorlar?”** (SD, s.110)

Niçin bu adı verdiniz?” diye sordum. (SD, s.110)

İhsan Bey’in demin söyledikleri, Ekrem Bey’in bana Sinop’tan yazdığı üç mektupta aynıyla var. **Birincisinde benim cemiyetten olduğumu bile bile, şahsına ve arkadaşlarına haksızlık yapıldığını söylüyor, itham ediyordu. İkincisinde de şahsım ezilmiş arada, ne çıkar? Mademki Edirne kurtuldu...** diye seviniyordu. (SD, s.123)

Belki Bahriye’ye girerim... dedim. (SD, s.129)

Sabiha bir müddet düşündü; sonra elini omuzuma koyarak:

Sarah Bernhardt, erkek rollerine bile çıkarmış, geçen günü Sakine halam söyledi. (SD, s.129)

“Bu çarşafarla on sene evvel kadınlar sokağa çıksaydı kıyamet kopardı!” diyordu. (SD, s.129)

Yalnız onu o kadar şık, güzel giyinmiş, temiz, adeta yeni yıkanmış bir taşlık gibi pırıl pırıl görünce **“İnsanın, mahsustan kirletmek, biraz üstüne çamur filân sürmek ihtiyacı aklına geliyor.”** dedi. (SD, s.132)

Niye olmasın, dedi. (SD, s.132)

Ne istiyorsunuz? diye sordu. (SD, s.133)

Anlamamış olacak ki, yine aynı sesle, fakat gözlerinin içinden hâlîme biraz gülerek:

Ne dediğinizi işitmiyorum. Biraz yüksek söyleyin! Siz konuşmak bilmez misiniz? dedi.(SD, s.133-134)

“Niçin ağlıyor?” diye sordum. (SD, s.134)

Cevap vereceği yerde kapının yanına doğru çekildi; **“Giriniz...”** dedi. (SD, s.134)

Kocamı tevkif ettiler... dedi. (SD, s.134)

Siz de iyi görünmüyorsunuz, dedim. (SD, s.134)

Bütün yüzüyle sanki “Olanlardan ziyade olacıklardan korkuyorum...” diyordu. (SD, s.134)

Annesi teker teker bütün ev halkını soruyor: “A ne göreceğim geldi!” diyordu. (SD, s.138)

Ben hakaret edildiğim yerde duramam; isterseniz siz kalın! diyerek odadan çıkmağa hazırlandı. (SD, s.146)

Uşak: “Paşa hazretleri şimdilik biraz meşgul, lütfen biraz bekleyiniz” diyerek beni mavi salona aldı. (SD, s.191)

Paşam, lütfen vazgeçin! Zaten sigara içmiyorum... dedim. (SD, s.191)

Çünkü nasıl olsa, hatta tehlikeyi göstermek, “Seni aldatıyor, bu adama inanma! Seni soyacak!” demek için olsa bile Kudret Bey’e bu ziyaretten ve bana anlattığı şeylerden bahsedeceğimi biliyordu. (SD, s.296)

1.2.4.2.2.2 İç İçe Birleşik Cümlelerinde “iç cümle”lerinin Anlamlarına Göre İncelenmesi

1.2.4.2.2.2.1 İç Cümlesi Olumlu Ve olumsuz Cümle Olanlar

1.2.4.2.2.2.1.1 İsim Cümlesi

a. Olumlu İsim Cümlesi

Bir kere de “Bizim ev cehennemdir!” diye şikâyet ettiydi. (SD, s.28)

“Ne babamda, ne annemde haysiyet denen şey yok... Anlıyor musun Cemal! İkisi de biçare insanlar...” diye bana dert yanı-şında ise, bütün bir erken uyanma vardı. (SD, s.28)

Bu hükümler, onun evdeki uzun kavgalardan sonra yatağına çekildiği zaman “Babam, annem niçin böyleler?..” diye uzun uzun düşündüğünü gösteriyordu.(SD, s.30)

Biliyor musun Cemal, hastalık iyi şey... dedi. (SD, s.32)

Bütün mahalle halkı, büyükler, çocuklar hepimiz severdik; “ğ” leri genzinde araya araya kadın, erkek herkese “Oğul!” diye hitap edişine bayılırdık. (SD, s.61)

Hizmetçimiz Paraskevi onu ilk gördüğü zaman “Zavallıcık, ayazma duvarı gibi hep su içinde...” demişti. . (SD, s.66)

Sabiha’ların hizmetçisi Pakize Hanım da ondan bahsederken “Lokma hamuru gibi hanımcığım, hep cıvık cıvık...” derdi. (SD, s.66)

Mahallenin hanımları, kocasının bir türlü memlekete dönmeğe razı olmamasını hanımın bu illetine yorarlar, “Adamcağızın hakkı da var..” diye baş sallarlardı. . (SD, s.66)

Şuradan buradan konuştuktan sonra, iğne üstünde gibi oturan Kudret Bey’in hâline dikkatle bakmış ve birdenbire ona:

Beyefendiciğim, demişti.(SD, s.75)

Bu delilik, diyordu. (SD, s.75)

Ben, cevap olarak “Deniz çok güzeldi!” dedim. (SD, s.174)

b. Olumsuz İsim Cümlesi

Bir gün annesiyle babasından bahsederken, “galiba ikisinde de haysiyet denen şey yok...” hükmünü vermişti. (SD, s.28)

Bak Cemal, dayak o kadar mühim şey değil, dedi. (SD, s.33)

Niçin bizde yazı yazanlar bir meseleyi asıl can alacak yerine varmadan kesiyorlar? Sanki bir yerde duruveriyorlar... “Çok kötü bir şey değil mi?..” diye şikâyet etmişti. (SD, s.52)

O da fena değil!.., dedi.(SD, s.129)

1.2.4.2.2.1.2 Fiil Cümlesi

a. Olumlu Fiil Cümlesi

Bilhassa daima kapalı kafeslerini, hiçbir ses taşırmayan boyasız tahta duvarlarını seyrettikçe, hatırıma hep bu vapurun, Sinop’tan çıkar çıkmaz tutulduğumuz çetin fırtınada bütün pencere ve deliklerini sımsıkı kapatması, güvertelerini adeta boşaltması gelirdi ve kendi kendime “Muhakkak o zaman dışardan bize baksalardı bu ev gibi görünürdük!” derdim.(SD, s.24)

Kaç defa **“Ben konuşmazsam çıldırırım!”** dediğini hatırlarım. (SD, s.28)

Bir gün Boğaz’da bizi bir kıydan öbürüne geçiren kayıkçıya epeyce dikkat ettikten, güneşli, pırıl pırıl denizin ortasında yaptığı işin ne kadar eğlenceli olduğunu zihnimde ölçüp biçtikten sonra babama:

Okumazsam pekâlâ kayıkçı da olabilirim! Tulumbacı olmama sebep yok, demiştim. (SD, s.52)

Bu hürriyet meselesi hakkında sen ne düşünüyorsun? dedi. (SD, s.56)

Nuri Bey kaç defa ona **“Evinde otur, her ay gel sana para vereyim...”** demişti. (SD, s.61)

Fakat o **“Olmaz, onu da elimden alırlar, aç kalırım!”** diye kabul etmemişti. (SD, s.61)

“Çok sıkıştırıyorlar; böyle bir adamın nezarete olmasını istemiyorlar” dedi. (SD, s.176)

b. Olumsuz Fiil Cümlesi

Annene selâm söyle! Bir gün ben de size geleceğim! **Çok ayıp oldu. Hiç ziyaret edemedim,** demişti. (SD, s.29)

Bazıları da **“Ne münaфіktır, bilmezsiniz!”** derdi. (SD, s.61)

Uyandırırım diye doğru dürüst sabah keyfi yapamadım... dedi ve mahrum olduğu bu keyfi tamamlamak ister gibi iki üç defa gürültüyle aksırdı. (SD, s.174)

1.2.4.2.2.2 İç cümlesi Sorulu Cümle Olanlar

1.2.4.2.2.2.1 Sorulu İsim cümlesi

“Babam, annem niçin böyleler?..” diye uzun uzun düşündüğünü gösteriyordu.(SD, s.30)

Böylece **“Nerdedyin şimdiye kadar?”** sualinden kurtuluyordu. (SD, s.60)

Kudret Bey’in melûl bakışları bana birbiri ardınca “Sen de mi Brütüs? Sen de mi Cemal? Sen de mi?..” oklarını gönderiyordu. (SD, s.95)

1.2.4.2.2.2.2 Sorulu Fiil cümlesi

“Annen için böyle şeyleri nasıl söyledin? Hem neden annenden utanıyorsun?” diye ona çıkıştım. (SD, s.30)

“Bu hürriyet meselesi hakkında sen ne düşünüyorsun?” dedi. (SD, s.56)

1.2.4.2.2.2.3 İç cümlesi Ünlem Cümlesi Olanlar

1.2.4.2.2.2.3.1 İsim Cümlelerinde Ünlem

“Ne babamda, ne annemde haysiyet denen şey yok... Anlıyor musun Cemal! İkisi de biçare insanlar...” diye bana dert yanıfında ise, bütün bir erken uyanma vardı. (SD, s.28)

1.2.4.2.2.2.3.2 Fiil Cümlelerinde Ünlem

Kaç defa “Ben konuşmazsam çıldırırım!” dediğini hatırlarım. (SD, s.28)

Fatih’in ağzından ve kendi “kıyafetinde” nutuk veren Türk Ocağı’nın “Aksakallar” heyetinin -bereket versin bu havadisi veren gazeteler bu acayip adın yanı başına istişare kelimesini yazmışlardı- kendileri için hazırladıkları toplantılara devam edip orada Türkçeyi bir hâle yola koymayı öğrenen, konferans salonunda müdürünün himayesi altında “hanımlara mahsus bir müsamere-i terbiyeve” hazırlanan Darülfünun’a veya o cinsten yüksek bir mektebe girecek, oradan çıkınca Avrupa’ya gidecek, hulâsa etrafımdakilerin bir gün insafa gelip “Artık yeter, oğlum; kâfi derecede okudun, adam oldun!” Artık insanlar içine karışabilir, büyüklerin arasında bir köşeciğe oturabilirsin!” diyecekleri zamana kadar okuyacak, durmadan dinlenmeden okuyacaktım. (SD, s.49)

İhsan daha ilk derslerde bize Roma tarihinden ve Fransız ihtilâlinden bahsetmiş, “İnsanlığın bütün talihini bu ikisinde görebilirsiniz!” demişti. (SD, s.68)

“Emin olun olmam !,” dedim ve ikimiz birden Sabiha’nın bize ikram ettiği çayları içmeğe başladık. (SD, s.73)

1.2.4.2.2.4 İç Cümlesi Emir Cümlesi Olanlar

Üç gün çıkmayacaksın! dedi. (SD, s.32)

Bak diyordu. (SD, s.42)

1.2.4.2.2.3 İç İç Birleşik Cümlelerinde “İç Cümle”lerin Yüklemelerinin Yerine Göre İncelenmesi

1.2.4.2.2.3.1 Kurallı İç Cümleler

a. Kurallı İsim Cümlesi

“Ne babamda, ne annemde haysiyet denen şey yok... Anlıyor musun Cemal! İkisi de biçare insanlar...” diye bana dert yanışında ise, bütün bir erken uyanma vardı. (SD, s.28)

Ben çocuk değilim artık... dedi.(SD, s.42)

Bir gün Boğaz’da bizi bir kıydan öbürüne geçiren kayıkçıya epeyce dikkat ettikten, güneşli, pırıl pırıl denizin ortasında yaptığı işin ne kadar eğlenceli olduğunu zihnimde ölçüp biçtikten sonra babama:

-Okumazsam pekâlâ kayıkçı da olabilirim! Tulumbacı olmama sebep yok, demiştim. (SD, s.52)

İbrahim Efendinin borcu olan altmış lirayı işitince:

Tabii, dedi. (SD, s.61)

“Ama kendisi de elbet bilir bunu...” diye düşündü. (SD, s.61)

Peki, dedi. (SD, s.70)

b. Kurallı Fiil Cümlesi

Üç gün çıkmayacaksın! dedi. (SD, s.32)

Fatih’in ağzından ve kendi “kıyafetinde” nutuk veren Türk Ocağı’nın “Aksakallar” heyetinin -bereket versin bu havadisi veren gazeteler bu acayip adın yanı başına istişare kelimesini yazmışlardı- kendileri için hazırladıkları toplantılara devam

edip orada Türkçeyi bir hâle yola koymayı öğrenen, konferans salonunda müdürünün himayesi altında “hanımlara mahsus bir müsamere-i terbiyeviye” hazırlanan Darülfünun’a veya o cinsten yüksek bir mektebe girecek, oradan çıkınca Avrupa’ya gidecek, hulâsa etrafımdakilerin bir gün insafa gelip “Artık yeter, oğlum; kâfi derecede okudun, adam oldun! Artık insanlar içine karışabilir, büyüklerin arasında bir köşeciğe oturabilirsin!” diyecekleri zamana kadar okuyacak, durmadan dinlenmeden okuyacaktım. (SD, s.49)

Niçin bizde yazı yazanlar bir meseleyi asıl can alacak yerine varmadan kesiyorlar? Sanki bir yerde duruveriyorlar... Çok kötü bir şey değil mi?..” diye şikâyet etmişti. (SD, s.55)

Bu hürriyet meselesi hakkında sen ne düşünüyorsun? dedi. (SD, s.56)

Sabiha bana İhsan için “O da korkuyor” dediği zaman ben bu korkunun sebebini az çok biliyordum. (SD, s.61)

Nihayet dayanamadım, içimden “Sabiha’dan mı gizleyeceğim?” diyerek meseleyi ona anlattım. (SD, s.61)

Mademki birbirlerini seviyorlar, evlensinler!” diyordum. (SD, s.110)

1.2.4.2.2.3.2 Devrik İç Cümleler

a. Devrik İsim Cümlesi

Ben çocuk değilim artık... dedi.(SD, s.42)

b. Devrik Fiil Cümlesi

“Ne babamda, ne annemde haysiyet denen şey yok... Anlıyor musun Cemal! İkisi de biçare insanlar...” diye bana dert yanışında ise, bütün bir erken uyanma vardı. (SD, s.28)

1.2.4.2.2.4 İç İçe Birleşik Cümlelerinde “iç cümle”lerinin Yapısına Göre İncelenmesi

1.2.4.2.2.4.1 İç Cümlesi Basit Cümle Olanlar

Üç gün çıkmayacaksın! dedi. (SD, s.32)

“Ne babamda, ne annemde haysiyet denen şey yok... Anlıyor musun Cemal! İkisi de biçare insanlar...” diye bana dert yanıışında ise, bütün bir erken uyanma vardı. (SD, s.28)

Bu hürriyet meselesi hakkında sen ne düşünüyorsun? dedi. (SD, s.56)

Çünkü bana **“Tıraşım nasıl?”** diye sorduğu zaman, sadece onun çocuk mizacına içimden gülmüştüm. (SD, s.86)

Sanki **“Ben varken sizin konuşmanıza lüzum yoktur...”** der gibiydi. (SD, s.98)

1.2.4.2.2.4.2 İç Cümlesi Birleşik Cümle Olanlar

1.2.4.2.2.4.2.1 Ki’li Birleşik Cümle Yapısında İç Cümle

Evet, ben de biliyorum ki, fenayım, dedi. (SD, s.298)

1.2.4.2.2.4.2.2 Şartlı Birleşik Cümle Yapısında İç Cümle

Ben onların hâllerine baktıkça adeta tecrübesiz buluyor, içimden **biraz daha tabî olsalar!...** diye kızıyordum. (SD, s.34)

Çünkü nasıl olsa, hatta tehlikeyi göstermek, **“Seni aldatıyorsa, bu adama inanma! Seni soyacak!”** demek için olsa bile Kudret Bey’e bu ziyaretten ve bana anlattığı şeylerden bahsedeceğimi biliyordu. (SD, s.296)

1.2.4.2.2.4.2.3 İç İçe Birleşik Cümle Yapısında İççümle

Allah diyorlar, iman diyorlar, itaat diyorlar... Razi ol, diyorlar! Bunun alt tarafı yok mu? (SD, s.40)

1.2.4.2.2.4.3 İç Cümlesi Sıralı Cümle Olanlar

1.2.4.2.2.4.3.1 Bağımlı sıralı Cümle Yapısında İç Cümle

Fatih’in ağzından ve kendi “kıyafetinde” nutuk veren Türk Ocağı’nın “Aksakallar” heyetinin -bereket versin bu havadisi veren gazeteler bu acayip adın yanı

başına istişare kelimesini yazmışlardı- kendileri için hazırladıkları toplantılara devam edip orada Türkçeyi bir hâle yola koymayı öğrenen, konferans salonunda müdürünün himayesi altında “hanımlara mahsus bir müsamere-i terbiyeviye” hazırlanan Darülfünun’a veya o cinsten yüksek bir mektebe girecek, oradan çıkınca Avrupa’ya gidecek, hulâsa etrafımdakilerin bir gün insafa gelip “Artık yeter, oğlum; kâfi derecede okudun, adam oldun! Artık insanlar içine karışabilir, büyüklerin arasında bir köşeciğe oturabilirsin!” diyecekleri zamana kadar okuyacak, durmadan dinlenmeden okuyacaktım. (SD, s.49)

Pascal, büyük adamdan bahsederken, sadece iki ucta birden bulunmaz, bu iki ucun ortasını da doldurur, der. (SD, s.87)

1.2.4.2.2.4.3.2 Bağımsız sıralı Cümle Yapısında İç Cümle

Fakat o “Olmaz, onu da elimden alırlar, aç kalırım!” diye kabul etmemişti. (SD, s.61)

1.2.4.2.2.4.4 Bağlı Cümle Yapısında İç Cümle

Hocalarından bahsediyor, fikrin hayatla münasebeti olması lüzumunu söylüyor, “Az okuyoruz, hatta hiç okumuyoruz ve galiba hiç de düşünmüyoruz” diye şikâyet ediyordu. (SD, s.44)

1.2.4.2.2.4.5 Eksilteli Cümle Yapısında İç Cümle

“Ne babamda, ne annemde haysiyet denen şey yok... Anlıyor musun Cemal! İkisi de biçare insanlar...” diye bana dert yanıışında ise, bütün bir erken uyanma vardı. (SD, s.28)

Niçin bizde yazı yazarlar bir meseleyi asıl can alacak yerine varmadan kesiyorlar? Sanki bir yerde duruveriyorlar... Çok kötü bir şey değil mi?..” diye şikâyet etmişti. (SD, s.55)

Sonuna doğru “Prens’le muhabereye gelince, çok eski, yani ilân-ı Meşrutîyet’ten evvel Avrupa’da iken tanımuştım. Ahrarlığımız zamanında...” diyor ve

hemen ev meselesine dönüyordu: “İcabında kiracılara tazminat olarak sizdeki paradan bir mikdarını verin! Ta ki evi vaktinde boşaltsınlar. (SD, s.57)

1.2.4.2.2.4.6 İç Cümlesi Birden Fazla Cümleden Oluşan İç İçe Birleşik Cümle

“Ne babamda, ne annemde haysiyet denen şey yok... Anlıyor musun Cemal! İkisi de biçare insanlar...” diye bana dert yanıışında ise, bütün bir erken uyanma vardı. (SD, s.28)

Bir gün Boğaz’da bizi bir kıyıda öbürüne geçiren kayıkçıya epeyce dikkat ettikten, güneşli, pırıl pırıl denizin ortasında yaptığı işin ne kadar eğlenceli olduğunu zihnimde ölçüp biçtikten sonra babama:

-Okumazsam pekâlâ kayıkçı da olabilirim! Tulumbacı olmama sebep yok, demiştim. (SD, s.52)

Erkek çocuk evden ayrılacak mahlûktur. Er geç ayrılır. Fakat damat ayrı da otursa ailenindir; ona girmiştir, diye bu tarihî ve sosyolojik görüşü hülâsa etmişti. (SD, s.74)

1.2.4.2.2.5 “İç cümle”lerin Temel Cümlelere Katılma Şekillerine Göre İncelenmesi

1.2.4.2.2.5.1 İç İçe Birleşik Cümlelerde “İç Cümle” Temel Cümlelerin Nesnesi Olur

Üç gün çıkmayacaksın! dedi. (SD, s.32)

Kaç defa “Ben konuşmazsam çıldırırım!” dediğini hatırlarım. (SD, s.28)

Bir gün Boğaz’da bizi bir kıyıda öbürüne geçiren kayıkçıya epeyce dikkat ettikten, güneşli, pırıl pırıl denizin ortasında yaptığı işin ne kadar eğlenceli olduğunu zihnimde ölçüp biçtikten sonra babama:

Okumazsam pekâlâ kayıkçı da olabilirim! Tulumbacı olmama sebep yok, demiştim. (SD, s.51)

Bu hürriyet meselesi hakkında sen ne düşünüyorsun? dedi. (SD, s.56)

Babama yazdığı mektupta: “**Derhal gelecektim; fakat ne olur, ne olmaz, tahsilimizi yaptığımız şu Paris şehrini bir daha dünya gözüyle göreyim,** dedim.(SD, s.67)

Siz de himmet buyurur, evin tahliyesi meselesinde İbrahim Efendi’ye yardım ederseniz minnettarınız olurum!” diyordu. (SD, s.67)

Seyahatsiz duramam, diyor. (SD, s.69)

Yavrum, demişti, içinden geçen şeylerin hepsini biliyorum. (SD, s.72)

1.2.4.2.2.5.2 İç İçe Birleşik Cümlelerde “İç Cümle” Temel Cümlenin Zarfı Olur

Annen için böyle şeyleri nasıl söyledin? Hem neden annenden utanıyorsun?”
diye ona çıkıştım. (SD, s.30)

1.2.4.2.3 Ki’li Birleşik Cümle

Ki bağlacıyla ana cümle ve yardımcı cümlelerin birbirine bağlandığı cümlelere ki’li birleşik cümle denilmektedir.

Bütün cümle türlerinde olduğu gibi bu cümle türü için de kaynaklarda ortak bir terim tercih edilmemiştir. İncelenen kaynaklarda bu cümle türü için, “ki’li bağlı cümle”, “ilgi cümlesi”, “ki’li birleşik tümce”, “ki’li birleşik cümle” (ilgi cümlesi), “ki ilinti cümlesi”, “ilgi cümlesi”(ki’li birleşik cümle), “ki ile bağlanan önermeler”, “bağlaçlı (ki’li) yan cümle” (bağlı cümle) gibi terimler kullanıldığı görülmüştür. Bu terimler arasında sık kullanılan ki’li birleşik cümle terimi olmuştur.⁴²² Bu nedenle çalışmamızda “ki’li birleşik cümle” terimini kullanmayı tercih ettik.

Ki’li birleşik cümle araştırılan kaynaklarda genel olarak birleşik cümle konusu içinde değerlendirilmiş ve ele alınmıştır. Kimi kaynaklarda ise bu cümle birleşik cümle sınıfından sayılmayıp bağlı cümleler sınıfında değerlendirilmiştir. Bu tasnif farklılığı cümlelerin adında ve yapısında büyük değişiklikler yaratmış ve bu konuda çalışmalar yapan kişiler arasındaki görüş farklılığına neden olmuştur.⁴²³

Mehmet Özmen, ki’li birleşik cümlelerin Türkçede yaklaşık bin yıldır kullanılan bir cümle tipi olduğunu belirtmiştir. Türkçeye Farsçadan geçen bu cümle tipinin ilk basit örneklerini Sanskritçenin etkisiyle Uygurca döneminde gördüğümüzü aktarmıştır. Ki’li birleşik cümlelerin Türkçeye girişinde, Farsça eğitimi alma ve Fars edebiyatına hâkim olma yanında, Farsçadan yapılan çeviriler de etkili olmuştur. Ayrıca, ki’li birleşik cümlelerin, Tanzimat dönemi ve sonrasındaki kullanımlarında, Fransızcanın da etkili olduğunun düşünüldüğünü ifade etmiştir.⁴²⁴

Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli, “ki” bağlacıyla bağlanan cümlelerden oluşmuş cümleleri ki’li birleşik cümle olarak tanımlarlar. Eski metinlerde bu bağlacın

⁴²² Başak Barak Yılmaz, age., s.78.

⁴²³ age., s.85-86.

⁴²⁴ Mehmet Özmen, age., s.157.

“kim” şeklinde olduğunu belirterek bu tür cümlelerde bağlayıcı unsurun “ki” bağlacı olduğunu aktarırlar. Bu tür cümlelerde ana cümle yardımcı cümleden önce yer alır. Bu yapı Türkçede yardımcı cümlelerin temel cümleden önce gelmesi kuralına uymamaktadır. Türkçenin söz dizimi yapısına uymamasına rağmen ki’li birleşik cümleler şiirde ve nesirde sıkça rastlanan cümle yapısı olarak karşımıza çıkmaktadır.⁴²⁵

Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Veysi Sevinçli, Türkçe cümle yapısına uygun olmayan bu cümle yapısına günümüzde rastlanılmadığını belirtmişlerdir. Ki’li birleşik cümlede temel cümle ile yardımcı cümleyi birbirine bağlama görevini Farsçadan Türkçeye geçmiş olan ki bağlacı üstlenmektedir. Ki’den sonra gelen cümlelerin ki’den önce gelen cümlelerin açıklayıcısı olduğunu, ki bağlacının kendisinden sonra gelen yardımcı cümleyi temel cümleye bağladığını aktarmışlardır. Yardımcı cümle temel cümleyi nesne ve zarf göreviyle bütünlemektedir.⁴²⁶

Kaya Bilgegil, bu cümle türünü ayrı bir başlık altında ele almış ve bunun nedenini bu cümle türünün Türkçenin söz dizimi kurallarına aykırı olduğunu belirtmiştir. Bu durumun Farsçanın etkisiyle kendini gösterdiğini ifade etmiştir.⁴²⁷

Zafer Önler, Türkiye Türkçesinin yaygın cümle biçimlerinden birinin temel ve yan cümlelerin ki bağlacıyla bağlandığı cümle türü olduğunu ifade eder. Türkçe sözdiziminin temel kurallarına aykırı bu cümle türünde, temel cümlelerin başta, yardımcı cümlelerin sonda olduğunu aktarır. Bu cümle türünün hemen hemen tüm dilbilgisi kitaplarında Farsça kökenli olduğunun belirtildiğini bildirir. Türkçeye Hint-Avrupa dillerinden yapılan çeviriler yoluyla giren bu tür cümlelerde, Türkçenin söz dizimine uygun çevrilmesi yerine, daha kolay bir yol tercih edilerek, kaynak dilin söz dizimine bağlı kalınmıştır.⁴²⁸

⁴²⁵ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.204.

⁴²⁶ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Veysi Sevinçli, age., s.135-136.

⁴²⁷ Kaya Bilgegil, age., s.90.

⁴²⁸ Zafer Önler, Tarihsel Metinlerde Kim ve Kaçan Kim Bağlaçlı Cümle Türü”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 27-28 Ağustos, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2007, s.340.*

Necati Demir, Köktürk Yazıtları'nda “ki” ve “kim” bağlacının olmadığını, ilk defa Uygur Türkçesi döneminde karşılaşılan bu kelimenin “kim” soru zamiri olarak karşımıza çıktığını belirtir. Bu dönemden sonra “kim”li birleşik cümlelere daha çok rastlanıldığını, Eski Türkçedeki “kim” ile Farsçadaki “ki”nin benzerlik kurduğunu aktarmıştır. Ses benzerliği ve yapısı dikkate alınarak “kim” ve “ki”nin birbirinin yerine kullanılmaya başlandığını, Çağdaş Türkçede ise “kim”in yerini “ki”ye bıraktığını belirtmiştir.⁴²⁹

Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, ki bağlacının sonuna geldiği cümleyi, bir temel cümleye neden, sonuç, açıklama belirterek bağladığını belirtmiş, ve bu bağlacın iki cümleyi bağladığı cümleleri bileşik cümle olarak açıklamışlardır. Eski Türkçedeki kim sözcüğü ile Farsçadan gelen ki bağlacının karıştırıldığını belirtmişlerdir.⁴³⁰

Hikmet Dizdaroğlu, iki cümlelerin ki bağlacıyla birbirine bağlandığı cümleleri ilgi cümlesi olarak tanımlamıştır. Bu bağlaç Farsçadan dilimize girmiş, Türkçesi, eski metinlerde kim şeklinde olup günümüzde kullanımdan kalkmıştır.⁴³¹

Ahmet Cevat Emre de Türk Dil bilgisi adlı eserinde on birinci asır metinlerinde “kim”in bağlama zamiri görevine işaret etmiş, ve Kutadgu Bilig’de bu kullanım sıklığından bahsetmiştir. Ayrıca on dördüncü ve on beşinci asır metinlerinde de “kim” bağlama zamiri kullanılmış cümle örnekleri vermiş bu dönemlerde bu bağlama karakterinin kullanılmış olmasının “kim”in Farsçadan alınmadığına dair sağlam bir belge niteliği taşıdığını belirtmiştir.

Ahmet Cevat Emre, “ki” ve “kim” bağlama edatının kullanım alanlarını şu şekilde sıralamıştır:

a)“Kim” 14. Yüzyılda temel cümle ile yardımcı cümle arasında bağlama edatı görevindedir.

⁴²⁹ Necati Demir, age., s.71.

⁴³⁰ Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, age., s.101.

⁴³¹ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.216.

b) Bu edatın, “ol, şol, her, ne, kaçan, şöyle” gibi sıfat ve zarflarla birleşik olarak sıkça kullanıldığı görülmektedir.

c) Türk yazı dilinin tarihi seyri içinde “kim”in kullanılması gittikçe azalmış, “ki” onun kazandığı bütün fonksiyonları karşılar hale gelmiştir. Buna göre “ki” ana ve yardımcı cümleleri birbirine bağlayan bir bağlama edatıdır. Bu edat ile ana cümleye bağlanan yardımcı cümleler, ana cümlelerin öznesi, nesnesi ve yer tamlayıcısı olurlar.⁴³²

Mertol Tulum, “ki”yi, birleşik cümlelerde iki cümleyi birbirine bağlayan bir bağlama edatı olarak açıklar. “Ki” ile bağlanan bu tür birleşik cümlelerde yardımcı cümle, temel cümlelerin öznesi, nesnesi, yer tamlayıcısı görevindedir. Ki’li birleşik cümlede temel cümleye “ki” ile bağlanmış olan yardımcı cümle, bir dış cümle durumundadır. Temel cümlelerin varlığına muhtaçtır. Mertol Tulum da ki’li birleşik cümleleri, birleşik cümle sınıfı içerisinde ele almış, bir temel cümle ile ona çeşitli anlam ve görev ilgileriyle bağlı yan cümleler olduğunu vurgulamıştır.⁴³³

Hint-Avrupa dilleriyle ilişkiler sonucunda dilimize giren bu yapılarda, söz konusu dillerin söz dizimi kurallarına uygun olarak temel cümle başta, yardımcı cümle ise, temel cümlelerin bir ögesini ifade etmek üzere sonda bulunur. Türkçenin tarihsel dönemlerine ait metinlerde bu yapıların sıkça kullanıldığını görülmüştür. Bunun yanında bağlaç olan ki’den önceki yargı unsurunun, yani yardımcı cümlelerin başta olduğu yapılar da vardır. Bu gibi yapılarda artık (ana cümle + ki + yardımcı cümle) yapısı bozulmuş, baştaki yardımcı cümle sondaki ana cümlelerin bir tamlayıcısı haline gelmiş durumdadır. Burada ki bağlacının bir tür kuvvetlendirme unsuru olduğu göze çarpmaktadır.⁴³⁴

Muhammet Yelten, ki’li birleşik cümleyi iki veya daha fazla cümleden oluşan cümle türü olarak tanımlar. Bu cümlelerden biri temel biri yardımcı cümledir. Ana

⁴³² Ahmet Cevat Emre, age., s.521-532.

⁴³³ Mertol Tulum, *Ma’arif-name, Metin ve Ki’li Birleşik Cümleler Üzerine Bir İnceleme*, Basılmamış Doçentlik Tezi, İstanbul, 1978, Akt. Ece Çohadar, *Türkiye Türkçesinde Ki’li Birleşik Cümle Üzerine Bir İnceleme*, Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s.34.

⁴³⁴ Ece Çohadar, age., s.42.

cümle asıl iletilmek istenen anlamı üzerinde taşıyan, yargı bildiren cümle durumundadır. Yardımcı cümle ise ana cümlelerin tamamlayıcısı durumundadır. Ki’li birleşik cümlede ister ana cümle yüklemine bağlı olsun, isterse ana cümlelerin bir isim unsurunun niteleyici olsun her iki durumda da ana cümleden sonra yer alır ya da ana cümlelerin içinde bulunur.⁴³⁵

Metnimizdeki ki’li birleşik cümleleri şu şekilde ele aldık:

1.2.4.2.3.1 Yüklemelerinin Cinsine Göre Ki’li Birleşik Cümle

1.2.4.2.3.1.1 Ki’li Birleşik İsim Cümlesi

a. Ana ve Yan Cümlelerin Yüklemeleri İsimden Oluşanlar

Metnimizdeki bu tip cümle örnekleri şu şekildedir:

O kadar saf, kendi hâlinde, başı önünde, hatta aptalca masum bir görünüşü vardı ki ondan şüphelenmek kabil değildi. (SD, s.52)

Yazık ki içinde bulunduğum zihni tembellik buna engeldi. (SD, s.68)

Şurası muhakkak ki, bu duruş bende o zamanlar Sabiha’nın hatırasının, bu acıklı zihin operasının bir nevi “ouverture”ü gibiydi; ve nasıl bir “ouverture”de, bütün dram, şahıslar, motifler, esas nağme ve fikir hepsi birden mevcutsa, Sabiha’ya ait bütün hatıralarım, ıstıraplarım, onun konuşmasından, dostluğundan hatırladığım şeylerin hepsi bu biçare duruşta kendiliğinden mevcuttu. (SD, s.135)

b. Ana Cümlelerin Yüklemeleri İsim, Yardımcı Cümlelerin Yüklemeleri Fiilden Oluşanlar

Metnimizdeki bu tip cümle örnekleri şu şekildedir:

Gariptir ki Nuri Bey hiç kitap hediye etmezdi.(SD, s.25)

Gariptir ki İhsan Bey, ona karşı daima çekingen davranırdı. (SD, s.26)

⁴³⁵Muhammet Yelten, “Parsnâme’deki Ki’li Cümleler Üzerine”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C II, S.4, Ankara, (2005), s. 46-47.

Fakat bu sevimli mahlûkun ağzında her şey o kadar değişirdi, göz süzmeleri, el işaretleri arasında öyle lezzetli veya eğlenceli bir masal ki işin aslı ortadan kaybolurdu. (SD, s.30)

Hadiseler o kadar yakındılar ki ufak bir gayretle telâfisi imkânı varmış hissini veriyor ve bu ümit içimizdeki ıstırabı arttırıyordu. (SD, s.59)

Gün, hafta, ay gibi zaman bölümlerinin yanında bir de hadiselerin iklimi vardır ki, hemen öbürleri kadar, hatta daha fazla insanların hayatını içine alırlar. (SD, s.59)

Ne gariptir ki aradan altı sene geçtikten sonra, o eylül sabahı mahalleimize geldiğim zaman çeşmeyi görür görmez bu rüyamı hatırladım ve o sabah uyandığım zaman içimi saran o tahammülsüz acıyı aynıyla duydum. (SD, s.65)

Aradığı sükûneti önünden geçtiğimiz dükkânın vitrin kenarını süsleyen dar aynasında bulmuş olacak ki oradan bir müddet ayrılamadık. (SD, s.89)

Bütün bunlar, asıl Kudret Bey'in o kadar mahrum olduğu meziyetlerdi ki, bazen dostumun herhangi bir meclise, mühimce bir davete, mukadderatının hâledileceği bir topluluğa kendi yerine burnunu göndermemesine şaşardım. (SD, s.100)

Çok muhtemeldir ki Leylâ'nın da, Sabiha'nın da kadın hakları ve kadın hürriyeti meselesi üzerindeki fikirleri, Matmazel Caroline'in Sakine Hanım'ı tenkit ederken söylediği sözlerden gelmiş olsun. (SD, s.107)

Şu farkla ki, Leylâ'da her şey akan suya benzer, geçer giderdi. (SD, s.107)

Hadiselerin garip bir zincirlenmesi var ki, yavaş yavaş insanda, bir nevi kader fikrini uyandırıyor ve korkutuyor.(SD, s.122)

1.2.4.2.3.1.2 Ki'li Birleşik Fiil Cümlesi

a. Ana ve Yan Cümleleri Yüklemlerinin Fiilden Oluşanlar

Metnimizdeki bu tip cümle örnekleri şu şekildedir:

Annem bu ilk ziyaretten o kadar hoşlanmıştı ki, benim bulunmadığım zamanlar dahi pencereden, onun geçtiğini görürse çağırır, konuşurdu.(SD, s.29)

Sündüs Hanım İsmail Paşa'nın urundan bahsederken o kadar küçük, minnacık tatlı bir şey yapıyordu ki gayri ihtiyarî bu sevimli tabiat hatası elimize geçse, hepimiz öpüp seveceğimizi sanıyorduk. (SD, s.38)

Bütün bu insanlar bana öyle geliyor ki, olacakları şeyi olamamışlar... (SD, s.42)

Akşamki hâli beni o kadar şaşırtmıştı ki onunla baş başa konuşmak benim için güç bir şey olmuştu. (SD, s.43)

Şurasını da söyleyeyim ki bütün bunlar daima yaşının hususiyetleriyle karıştırdı.(SD, s.48)

Hatta daha ileri gidip diyebilirim ki bu erken uyanışta devam edip giden bu çocukluk esas zemini yapıyordu.(SD, 48)

Çocuklar top oynuyorlardı; geçerken topa ayağıyla öyle bir vurdu ki... (SD, s.60)

Ama, Süleyman Bey'ciğim, bilirsin ki, kız inadına esmer erkekten hoşlanıyor. (SD, s.71)

Zaten öyle tahmin ediyorum ki, bu kadın, işlerimizi çok kolaylaştıracak. (SD, s.79)

Denebilir ki yetiştiği ve şaşırtıcı bir bereketle büyüdüğü dar coğrafya içinde hiç mahpus kalmaz, her fırsatta hayatın sonsuzluğuna doğru uzanırdı.(SD, s.100)

O kadar çok konuşuyordu ki siz ağzınızı açmadığınız hâlde etrafınız sizi adeta bir geveze, bir laf ebesi, her şeye itiraz eden bir adam addetmeye başlamıştı. (SD, s.100)

O gün bir defa daha anladım ki, aktörlük sanatı evvelâ burunla başlar. (SD s.102)

Nihayet Kudret Bey, bugün için bu kadar yorgunluğu kâfi görmüş olacak ki, izin alarak evden çıktık. (SD, s.103)

Halbuki Sabiha tek bir cümle üzerinde durur, onu günlerce düşünür, genişletir, büyütür, hayatına mal ederdi. (SD, s.107)

Halbuki daha eve ilk adımını atar atmaz, o debdebe ve servet içinde şaşırır, cesaretini kaybedermiş.(SD, s.107)

Sadrâzam Paşa'ya dersiniz ki, İhsan Bey hükûmetinizin meşruiyetine inanmıyor. (SD, s.142)

Dersiniz ki, Anadolu'da mücadele varken, şehre ait işlerden gayrisıyla uğraşan, Millî Mücadele'nin aleyhinde vaziyet alan bir hükûmetle işbirliği yapmak istemiyor. (SD, s.142)

Muhlis Bey de bunun farkında olacak ki, İhsan konuşmağa başlar başlamaz, yüzünden belirsiz bir gülümseme geçiyordu. (SD, s.142)

Bütün bunlar o kadar çabuk olmuştu ki, şaşırmıştım. (SD, s.147)

Şurasını da söyleyeyim ki bu hiddet ve etrafımın ciddiyetine inanmamak hissi, sonuna kadar devam edecektir. (SD, s.183)

b. Ana Cümleleri Yüklemleri Fiil, Yardımcı Cümleleri Yüklemleri İsimden Oluşanlar

Metnimizdeki bu tip cümle örnekleri şu şekildedir:

Kendisi de biliyordu ki bizde herkes dindardır; namazına, orucuna bağlıdır. (SD, s.55)

Kaldı ki ne mahalle eski mahalle idi, ne çeşme, eski çeşme. (SD, s.65)

Fakat emin olun ki, para meselesi mühim değildir. (SD, s.135)

Onunla iftihar eder, ki hakkı da vardır. (SD, s.190)

1.2.4.2.3.2 Ki'den Sonraki Cümleleri Eksik Olan Ki'li Birleşik Cümleler

Bazen “ki”den sonra gelen cümle verilmeyebilir. Böyle cümlelerin anlamı, genel akışı içerisinde okuyucu tarafından tamamlanmaya bırakılır.⁴³⁶

a. Ki'den Sonraki Cümleleri Eksik Olan Ki'li Birleşik İsim Cümleleri

Metnimizdeki bu tip cümleleri şu şekildedir:

Bak, o kadar güzel ki... (SD, s.130)

⁴³⁶ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.181.

b. Ki'den Sonraki Cümleleri Eksik Olan Ki'li Birleşik Fiil Cümleleri

Metnimizdeki bu tip cümleleri şu şekildedir:

Size o kadar yakışıyor ki... (SD, s.94)

O kadar hepimiz birbirimize benziyoruz ki... (SD, s.64)

Ben insanları o kadar merak ediyorum ki... (SD, s.62)

1.2.4.2.3.3 Ki'li Birleşik İsim Cümlelerinde Ana ve Yardımcı Cümlelerinin Yerine Göre İncelenmesi

1.2.4.2.3.3.1 Ana Cümleleri Başta Bulunanlar

Gün, hafta, ay gibi zaman bölümlerinin yanında bir de hadiselerin iklimi vardır ki, hemen öbürleri kadar, hatta daha fazla insanların hayatını içine alırlar. (SD, s.59)

Zaten öyle tahmin ediyorum ki, bu kadın, işlerimizi çok kolaylaştıracak. (SD, s.79)

Bu, o kadar çabuk olmuştu ki kadıncağızı görür görmez Kudret Bey'in yüzünü alt üst eden çok ıstıraplı hayretle, onu tanımanın sevincini ilân eden âriyet tebessüm birbirine karışmış, zavallı baba dostum adeta iki çehreli bir hilkat garibesine dönmüştü. (SD, s.90)

Kudret Bey'in o anda hayal sukutunu, şaşkınlık, yeis hatta bir nevi hurafevî korkunun beraberce zapt ettiği yüzünü; ve onların üstünde hiçbirini dağıtmak şöyle dursun sanki hepsi teker teker ve daha iyi görülsün diye parlayan o şirin ve terbiyeli tebessümünü, onun sahte sevincini, bu tabir bile anlatamaz. (SD, s.90)

O kadar ki, tanıdığım Kudret Bey ortadan kaybolmuş, yerine aynı kafa hacminde birbirine ebediyen yabancı çizgileri mücadele hâlinde iki aynı yüz taşıyan bir insan, bir nevi mitolojik mahlûk geçmişti.(SD, s.91)

Yazık ki ümitlerimin çok üstünde olan bu başarının bütün tadını çıkaramadım.(SD, s.92)

Kaldı ki beni hakiki bir anne sevgisiyle o anda benimsemekle Kudret Bey’e karşı içinde, tabîî hemen görür görmez, yahut görmeden, sadece kendisine bir imkân olarak bahsedildiği andan itibaren uyanan, fakat bizim o anda orada bulunmamız yüzünden, yalnız bakışlarında toplanan sevgi ve alâkayı, biraz dolambaçlı bir yoldan, fakat müspet şekilde anlatmış olacaktı. (SD, s.94)

Hem canım bunlar sizin işiniz değil ki, kız gelir, şimdi kaldırır. (SD, s.96)

2.2.4.2.3.3.2 Ana Cümleleri Sonda Bulunanlar

O kadar saf, kendi hâlinde, başı önünde, hatta aptalca masum bir görünüşü vardı ki ondan şüphelenmek kabil değildi. (SD, s.52)

O kadar şaşkındım ki, havadisi güçlkle okudum. (SD, s.322)

1.2.4.2.3.4 Yardımcı Cümlelerin Ana Cümlelere Katılma Şekillerine Göre Ki’li Birleşik Fiil Cümlelerinin İncelenmesi

1.2.4.2.3.4.1 Ki’li Birleşik Cümlelerde Yardımcı Cümlelerin Ana Cümlelerin Nesnesi Olması

Bu tip cümlelerde yardımcı cümle temel cümleye soru sormamızı sağlamaktadır. Temel cümle geçişli bir fiil üzerine kurulduğu zaman yan cümle nesne görevindedir. Yardımcı cümlelerin temel cümleye bağlanması nesneyle gerçekleşir. Yardımcı cümlelerin nesne olduğunun tespitini yapabilmek, temel cümleye sorduğumuz “ne, kim, neyi, kimi” sorularıyla sağlanmaktadır. Bu tip cümlelerde “ki”nin görevi yine açıklamak, bilgilendirmektir.⁴³⁷

a. Ana Cümleye Olduğu Gibi Katılan Nesne Yardımcı Cümleleri

Dedim ki: ‘Yaza hiç olmazsa Büyükada’ya çıksanız! Daha sık buluşuruz! Sizi etrafla tanıştırdım. (SD, s.70)

⁴³⁷ Ece Çohadar, age., s.49-50.

c. Ana Cümleye Doğrudan Katılmayan Nesne Yardımcı Cümleleri

Yine sonradan üzerinde düşününce anladım **ki** bir türlü uyuşamayan bu ana baba, Sabiha'yı daha ilk yaşlarında birbirinden çalmağa gayret etmişler, senelerce her biri ayrı ayrı onunla konuşmuşlar, birbirinden dert yanmışlar, sonra çocuk kendilerini dinlemekten bıacak bir yaşa gelince birdenbire bu işten vazgeçmişler, ona o yaşta ne yapacağını hiç bilmediği bir hürriyet vermişlerdi. (SD, s.30)

Gün, hafta, ay gibi zaman bölümlerinin yanında bir de hadiselerin iklimi vardır **ki**, hemen öbürleri kadar, hatta daha fazla insanların hayatını içine alırlar. (SD, s.59)

1.2.4.2.3.4.2 Ki'li Birleşik Cümlelerde Yardımcı Cümlelerin Ana Cümlelerin Öznesi Olması

Bu tür cümlelerde yardımcı cümle, temel cümlede fiiline sorulan, fiilin kim tarafından gerçekleştirildiği sorusuna cevap verir. Yardımcı cümlede temel cümleye aidiyeti özneyle sağlanır. “Ki” nin izah edici, aydınlatıcı fonksiyonu özneyi açıklamaktır. İçinde özne olmayan temel cümlede öznesi, kendi varlığını yan cümle durumunda bulur. Bu tür yardımcı cümlelerin görevi, temel cümlede “ne, kim” sorusuna cevap vermekle beraber onun öznesidir. Bu cümlelerin esas kural olarak ana cümlesinin başta yan cümlesinin ise sonda olduğu bilinmektedir.⁴³⁸

Yazık **ki** bu isyan ve inkârın sebeplerini layıkıyla izah bizce imkânsızdır. (SD, s.38)

Gayet gariptir **ki** erkeklere ait her haddin ayrı ayrı dualarla, düğünlerle tesit edildiği eski örfümüzde, genç kızların çarşafa girme hadisesi çok sessiz sadasız geçirdi. (SD, s.38)

Kaldı **ki** beni hakiki bir anne sevgisiyle o anda benimsemekle Kudret Bey'e karşı içinde, tabîî hemen görür görmez, yahut görmeden, sadece kendisine bir imkân olarak bahsedildiği andan itibaren uyanan, fakat bizim o anda orada bulunmamız

⁴³⁸ age., s.58-50.

yüzünden, yalnız bakışlarında toplanan sevgi ve alâkayı, biraz dolambaçlı bir yoldan, fakat müspet şekilde anlatmış olacaktı. (SD, s.94)

1.2.4.2.3.4.3 Ki'li Birleşik Cümlelerde Yardımcı Cümlelerin Ana Cümlelerin Zarfı Olması

Bu tür cümlelerde yan cümleler, temel cümlelerin fiilinin zamanını, anlamını, muhtelif şartlarını, durumunu, ne zaman, niçin, ne şekilde, hangi araç ile yapıldığını veya olduğunu göstermektedir.⁴³⁹

O kadar saf, kendi hâlinde, başı önünde, hatta aptalca masum bir görünüşü vardı ki ondan şüphelenmek kabil değildi.(SD, s.52)

Zaten öyle tahmin ediyorum ki, bu kadın, işlerimizi çok kolaylaştıracak. (SD, s.79)

1.2.4.2.3.5 Yardımcı Cümlelerin İşlevine Göre Ki'li Birleşik Cümleler

1.2.4.2.3.5.1 Yardımcı Cümlelerin Açıklama İşlevi

a. Özneyi Açıklayan Yardımcı Cümleler

Halbuki ben, ben ki belki en saflarıydım ve tabiat beni sadece dinlesin, baksın, hayret etsin diye insanların içine atmıştı; ben bir türlü çehremle bu emniyeti kimseye veremiyordum. (SD, s.51)

b. Yüklem İsmi Açıklayan Yardımcı Cümleler

Gariptir ki Nuri Bey hiç kitap hediye etmezdi.(SD, s.25)

Şurası da var ki bu iki adamın ikisi de ticaret zekâsına sahip çıktılar. (SD, s.306)

⁴³⁹ age., s.50.

1.2.4.2.3.5.2 Yardımcı Cümlelerin Niteleme İşlevi

a. Ana Cümlelerin Öznesini Niteleme

Kaldı ki beni hakiki bir anne sevgisiyle o anda benimsemekle Kudret Bey'e karşı içinde, tabîî hemen görür görmez, yahut görmeden, sadece kendisine bir imkân olarak bahsedildiği andan itibaren uyanan, fakat bizim o anda orada bulunmamız yüzünden, yalnız bakışlarında toplanan sevgi ve alâkayı, biraz dolambaçlı bir yoldan, fakat müspet şekilde anlatmış olacaktı. (SD, s.94)

b. Ana Cümlelerin Nesnesini Niteleme

Çünkü bilir ki Papa, kendi kıymetlerini müdriktir. (SD, s.94)

1.2.4.3 Sıralı Cümle

Tek başına hüküm bildiren cümlelerin bir anlam bütünlüğü içerisinde sıralanmasıyla bir araya gelen cümlelerden oluşan topluluğa sıralı cümle denilmektedir.

Sıralı cümle türü için de diğer cümle türlerinde olduğu gibi farklı terimler kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu cümle için sıralı cümle, sıralı bağlı tümceler, sıralı bağlı cümleler, sıra önermeler, sıralı tümce terimlerinin kullanıldığı görülmüştür.⁴⁴⁰

Hikmet Dizdaroğlu, bir anlatım içinde anlamca birbirine bağlı birden çok cümle bulunabileceğini, bu cümlelerin kuruluşça birbirinden bağımsız olduğunu, aralarında sadece anlam ilişkisi olduğunu belirtir. İşte bu şekilde bağımsız kuruluştaki birden çok yargılı anlatımdan oluşan cümleyi sıralı cümle olarak tanımlamaktadır. Bir yargılı anlatıma sıralı cümle denilebilmesi için, yapıcı bağımsız en az iki cümlelerin bulunması gerektiğini bildirir.⁴⁴¹

Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, Türkçede bir anlatım içinde anlam alakaları nedeniyle birbirlerine bağlanan cümleleri sıralı cümle olarak tanımlarlar. Yüklemeleri bakımından isim ya da fiil; yargıları açısından, basit, birleşik, dizilişleri açısından da kurallı, devrik kesik olan her cümlelerin aralarında çeşitli yollarla bağlantı kurarak tek bir anlam oluşturabileceği ifade edilmiştir.⁴⁴²

Süer Eker, yapıcı ve anlamca birbirine bağlı; ancak yalnız kullanıldıklarında kendi içinde anlam bütünlüğü olan cümlelerden oluşan birleşik cümleyi sıralı cümle olarak tanımlamıştır.⁴⁴³

Bedri Sarıca, cümlelerin bağlaç olmadan, noktalama işaretlerinden virgül ve noktalı virgülle bağlanabileceğini belirtmiştir. Bu tür cümlelerde birden fazla cümlelerin

⁴⁴⁰ Başak Barak Yılmaz, age., s.94.

⁴⁴¹ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.223.

⁴⁴² Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, age., s.108.

⁴⁴³ Süer Eker, age., s.373.

peş peşe gelmesiyle aralarında belirli yönlerden bağ kurulmaktadır. Sıralı cümlelerde cümleler temel ve yan cümle olarak ayrılmaz. Ögelerin ortak oluşuna göre bağımlı ve bağımsız olmak üzere ikiye ayrılır.⁴⁴⁴

Necati Demir, tek başına bağımsız yargı bildiren cümlelerin bir anlam bütünlüğü içinde birden fazla cümlelerin sıralanmasıyla oluşan cümleleri sıralı cümle olarak tanımlar. Sıralı cümlelerde, cümleler birbirinden virgül veya noktalı virgülle ayrılır.⁴⁴⁵

Kaya Bilgegil, aynı unsur veya anlam ilgisinin ortak veya farklı görevle birden fazla cümlede peş peşe bulunmasıyla oluşan cümleleri sıralı cümle olarak tanımlar. Bu durumu hem basit hem temel cümlede, hem yan cümleciklerde, hem de girişik ve şartlı cümlelerde görebileceğimizi bildirir.⁴⁴⁶

Rasih Erkul, aralarında anlam bağı bulunan basit ve birleşik cümlelerin birbirine bağlanıp sıralanmasıyla meydana gelen cümleleri sıralı cümle olarak tanımlar. Bu cümlelerin virgül ve noktalı virgülle birbirine bağlandığını, ve bu cümlelerde en az iki yüklem olduğunu aktarır.⁴⁴⁷

Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, tek başlarına kullanıldıklarında anlam taşıyan yargılı cümlelerin virgül, noktalı virgül veya bağlaçlarla bağlanmasıyla oluşan cümleleri sıralı cümle olarak tanımlamışlardır.⁴⁴⁸ Yukarıda diğer araştırmacılarımızın aksine bağlaçla bağlanan cümleleri de sıralı cümle sınıfına eklemişlerdir.

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, sıralı cümlelerin arka arkaya sıralanan cümlelerden oluştuğunu belirterek, her cümlelerin kendi içerisinde yargı bildirdiğini, diğer cümlelerle anlam ilişkisi içerisinde olduğunu ifade etmişlerdir. Cümleler arasında temel

⁴⁴⁴ Bedri Sarıca, age., s.110.

⁴⁴⁵ Necati Demir, age., s.77.

⁴⁴⁶ Kaya Bilgegil, age., s.85.

⁴⁴⁷ Rasih Erkul, age., s.71.

⁴⁴⁸ Abdurrahman Özkan, Mustafa Toker, Ufuk Deniz Aşçı, age., s.138.

cümle, yardımcı cümle ilişkisi bulunmadığını, cümlelerin her birinin yapı ve anlam bakımından farklı özellikler gösterdiğini vurgulamışlardır.⁴⁴⁹

Serdal Kara “Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme” adlı makalesinde dilcilerin sıralı cümle anlayışında farklı yaklaşımlar sergilediğini bu nedenle de farklı tanım ve sınıflandırma yapmış olduklarını belirterek bu yaklaşımları şöyle sınıflandırmıştır:

1. Bir cümlenin yapı yönüyle ele alınıp alınmayacağı üzerine farklı yaklaşımlar göze çarpmaktadır.

2. Sıralı cümlelerin cümle yapısı içinde bir tür olup olamayacağı konusunda araştırmacılar aynı fikirde değildir.

3. Sıralı cümlelerin yapı ilkesiyle mi, yoksa diziliş ve bağlanış ilkesine göre incelenmesi gerektiği üzerine farklı görüşler dikkat çekmektedir.

4. Sıralı cümleler tasnif edilirken öge ortaklığı mı, yoksa virgöl, noktalı virgöl ve bağlaçların mı esas alınması gerektiği üzerine araştırmacılar arasında bir fikir birliği bulunmamaktadır.

5. Sıralı cümlelerin birleşik cümle içinde mi, yoksa bundan ayrı bir tür olarak mı ele alınması gerektiği üzerine farklı görüşler bulunmaktadır.

6. Bağlı ve sıralı cümlelerin iki ayrı cümle türü mü, yoksa tek başlık altında ele alınması gereken bir cümle türü mü olduğu konusu da fikir birliği olmayan konular arasında bulunmaktadır.⁴⁵⁰

Mahmut Fidancı, “Sıralı Cümle” adlı makalesinde sıralı cümlelerin tanımında ve sınıflandırılmasında farklı yaklaşımlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum

⁴⁴⁹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.209.

⁴⁵⁰ Serdal Kara, “Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, (Fall 2012), s.2168.

araştırmacılar için bazı zorluklar ortaya koymaktadır. Bu zorlukları şu şekilde sıralamıştır:

1. Bir cümle türü olarak sıralı cümlelerin var olup olmadığı konusunda kesin bir görüş birliği bulunmamaktadır.

2. Bazı dilcilerimiz sıralı cümleyi birleşik cümle olarak değerlendirmiş, ayrıca noktalama işaretleriyle birbirine bağlanan bütün birleşik cümleleri sıralı cümle olarak kabul etmiştir.

3. Sıralı cümleyi yapısı bakımından ayrı bir başlık altında inceleyen araştırmacıların bir bölümü, zaman ve biçim yapısı başlığı altında anlam ile ilgili kavramlar kullanmış ve tasniflerde bulunmuşlardır.

4. Girişik birleşik cümlelerin sıralı cümle kabul edilip edilmeyeceği konusunda kesin bir görüş birliği yoktur.

5. Kaynaklarda çeşitlilik bakımından yeterli sayıda sıralı cümle örneği gösterilmemiştir.⁴⁵¹

Ülkü Polat, “Türkiye Türkçesi Söz Diziminde Sıralı ve Bağlı Cümleler” adlı makalesinde bağlı cümle ve sıralı cümle konusunda da dikkati çeken noktanın yine konu üzerinde ortaklığın yakalanamamış olması ve terim kargaşasının yaşanması olduğunu ifade eder. Bu konuda fikir ayrılığına neden olan durum aslında bağımlı/bağlı/bağlaçlı sıralı ve bağlaçsız sıralı cümle anlayışının var olmasıdır. Bazı araştırmacıların sıralı cümlelerin diziliş ilkesindeki durumuna göre bu terimleri kullanırken bazıları ise sıralanan cümleler arasındaki öge ortaklığına göre bu terimleri kullandıkları, cümleler arasında öge ortaklığı varsa bağlı/bağlaçlı sıralı; öge ortaklığı yoksa sıralı veya bağımsız sıralı cümle terimlerini kullandıkları izlenmektedir. Ülkü Polat da birleşik cümlelerdeki yapıdan farklı olarak sıralı cümleleri tamamen bağımsız cümleler bir araya gelerek oluşturduğu için sıralı cümlelerin ayrı bir cümle türü olduğunu kabul etmektedir. Ancak bu durumda noktalama işaretleri kullanılarak dizilen ve öge

⁴⁵¹ Mahmut Fidancı, “Sıralı Cümle”, *Türk Dili*, S 534, (1996), s.1319.

ortaklığının olduğu sıralı cümlelere de araştırmacılar bağlı cümle, bağımlı cümle adını verdikleri için böyle bir yöntemin var olan terim kargaşasını çözmeyeceğini düşünerek sıralı ve bağlı cümleleri birbirinin alt başlığı olarak değil iki ayrı cümle türü olarak kabul etmenin daha doğru bir yol olacağı görüşündedir. Sıralı ve bağlı cümlelerde ise bağımsız cümlelerin, virgül, noktalı virgül, bağlama edatları veya bağlaçlar yardımıyla sıralanması söz konusu olduğu için Polat, sıralı ve bağlı cümlelerin birleşik cümle kategorisinden ayrı bir kategori oluşturduğunu ifade etmektedir.⁴⁵²

Kaya Türkay, bu tip cümle hakkında dil araştırmacıları arasındaki farklılıkların sebeplerini “Türkiye Türkçesinde Sıralı Cümleler Sorunu Üzerine” adlı makalesinde şu üç maddede belirtmiştir:

- 1.Tanımlamada ele alınan özellikler bakımından farklılıklar,
2. Sıralı cümleleri türlere ayırırken ortaya çıkan farklılıklar,
- 3.Sıralı cümlelerin biçim/yapı bakımından türlerine ayırırken ortaya çıkan farklılıklar.⁴⁵³

Metnimizde toplam 1254 sıralı cümle tespit etmiş bulunmaktayız. Onları şu şekilde tasnif ederek inceledik:

1.2.4.3.1 Bağımlı Sıralı Cümle

Anlam ve ögeleri ortak olarak birbirlerine bağlanan cümlelere bağımlı sıralı cümle denilmektedir. Bu cümleler tek başlarına kullanıldıklarında da belirli bir anlam taşırlar.⁴⁵⁴

⁴⁵² Ülkü Polat, “Türkiye Türkçesi Söz Diziminde Sıralı ve Bağlı Cümleler”, Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi, Blaje Koneski Filoloji Fakültesi, Uluslararası "40 Yıl Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü" Sempozyumunda Sunulan Bildiri, Üsküp, 2017, s.5.

⁴⁵³ Kaya Türkay, “Türkiye Türkçesinde Sıralı Cümle Üzerine”, Türklük Bilimi Araştırmaları, S 1, Sivas (1995), s.259-272.

⁴⁵⁴ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.209.

1.2.4.3.1.1 Öznesi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler

a) Fiil Cümlelerinden Oluşan Öznesi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler

Küçük masamın üstünde o yazı takımını gördükçe şaşırır, kalemlere ise dokunmaya kıyamazdım.(SD, s.25)

Benim çocukluğumda Muhlis Bey Galatasaray'ı yeni bitirmişti; çok çalışkan ve zeki olduğunu, Tıbbiye 'ye gireceğini, musikiye merak ve istidadını daima söylerdi. (SD, s.25)

Kendinden küçüklere hiç iltifat etmez, tesadüf ettiği kadınların arkasından başım çevirip bakmazdı. (SD, s.26)

Öyle ki konak yavaş yavaş, benim için herhangi bir ikametgâh olmaktan çıkmış, bir nevi şahsî mitolojinin sarayı olmuştu.(SD, s.27)

Bu yüzden kendine ait her şeyi, üzerinde durduğu ve derinleştirdiği için, çok ciddiye alıyor, etrafındakileri ise en zalim dikkatlerle delik deşik ediyordu. (SD, s.28)

Yine sonradan üzerinde düşününce anladım ki bir türlü uyuşamayan bu ana baba, Sabiha'yı daha ilk yaşlarında birbirinden çalmağa gayret etmişler, senelerce her biri ayrı ayrı onunla konuşmuşlar, birbirinden dert yanmışlar, sonra çocuk kendilerini dinlemekten bıacak bir yaşa gelince birdenbire bu işten vazgeçmişler, ona o yaşta ne yapacağını hiç bilmediği bir hürriyet vermişlerdi. (SD, s.31)

Üç gün ben böyle yatacağım, canım sıkılsa bile kendime iş aramayacağım, başıma bir yığın dert çıkartmayacağım. (SD, s.32)

Halbuki konuşmayı sever, konuşmadan, yalnız başına yarım saat bir yerde duramazdı. (SD, s.28)

Babam içiyor, içtikçe ya neşeleniyor, ya mahzun oluyor. (SD, s.33)

Onun için ikide bir elini dizine vuruyor, iç çekiyor, bir yığın kesik, gerisi gelmeyen hareketlerle kımıldanıyordu. (SD, s.35)

Bunu der demez sanki bu sihirli kelime ile hayatına ait her cins hadisenin, ömrünü yıkan budalalıkların mesuliyet yükünden bir lahza kurtulmuş gibi biraz

ferahlıyor, sonra yine çehresine gözle görünür şekilde keder ve sıkıntı hücum ediyordu. (SD, s.35)

Bu müddet zarfında amcasının çocukları miras meselelerini alt üst etmişler, üstelik dönmesine de mâni olmak için saraya, eninde sonunda zararı yalnız kendisine ve ailesine dokunacak bu hareketi devlet aleyhinde bir şey gibi göstermişlerdi. (SD, s.36)

İki sene içinde onları anlata anlata hükümeti şüphelendirmiş, nihayet günün birinde bir irade ile Konya’da ikamete memur edilmişti. (SD, s.36)

İnsanları anlatıyor, gördüğü şeyleri anlatıyor, şarkı söylüyor; ama hep yarı yolda kalıyor...(SD, s.42)

İçeriye koştu, büyükçe bir bardak getirdi, şişeleri dikkatle boşaltmaya başladık. (SD, s.42)

Şiir okuyor, Quartier-Latin’deki talebe hayatını anlatıyor. (SD, s.45)

Belki başından beri çiftçi bir aileden gelmesi ona şehir hayatını yadırgatmış, bir nevi çok gizli bir fert ve cemiyet problemi ortaya atmıştı.(SD, s.48)

Babası müezzîn olan Muzaffer aksırırdı, hocaların her söylediğini arka sıradan ve tecvid-i Arabî üzere yüksek sesle tekrarlar, Adil taklit yapar, 327 Hüseyin tuhafılık olsun ve dersin ağırlığı üstümüzden gitsin diye ikide bir şamata ile burnunu siler veya aksırırdı. (SD, s.50)

Zavallı adam ikide bir pencereye koşar, gözleriyle etrafı araştırır, sonra sınıfa dönerek dert yanardı. (SD, s.50)

Hiç hoşuma gitmeyen bir durum içindeydim; sabahleyin koş koş mektebe gidiyor, mektep bitince Sabiha’yı bir an evvel görmek için mahalleye dönüyordum. (SD, s.56)

Bir gece yatsıdan evvel telâşlı telâşlı kapıyı çaldı ve adeti olduğu gibi hemen arkasından tanınsın diye öksürdü, içeriye girince selâmlaşır selâmlaşmaz, işittiniz mi havadisi, diye söze başladı. (SD, s.56)

Rahmetli validenin ısrarı yüzünden onun hatırasına hürmeten yıllarca kahrını çektim, bir su kırbaşıyla beraber yaşadım. (SD, s.57)

Fakat birdenbire vaziyetleri düzelmiş, bu eve taşınmışlardı. (SD, s.58)

Mahallenin hâli vakti yerinde olan eskileri, bir araba satın alacak kadar servetleri olmadığını göstermemek için kira arabasıyla mahalleye hiç girmezler, daha kıt kanaat geçinenler ise böyle bir şeyi israf sayarlardı. (SD, s.59)

Bu sonuncusu üzerimizdeki mağlûbiyet acısını biraz hafifletmiş, millete nefes aldırmişti. (SD, s.57)

Onlarla düşünür, onlarla değişir, onların şartları içinde yaşarız. (SD, s.57)

Babam seni zaten çok seviyor, beraber gideriz. (SD, s.60)

Sabiha son zamanlarda hiç kapı çalmıyor, halkasından tutarak kaldırıyordu. (SD, s.60)

Sonra ağır adımlarla fenerci önümüzden geçti, biraz aşağıdaki havagazı lambasını yaktı. (SD, s.60)

Bunlar bilhassa akşamüstleri gelirler, küçük evlerin kapısında kendilerine verilen yemekleri yerler, eğer yakında çeşme varsa sahanları yıkayıp dua ederek ayrılırlardı. (SD, s.60)

Bütün mahalle halkı, büyükler, çocuklar hepimiz severdik; “ğ” leri genzinde araya araya kadın, erkek herkese “Oğul!” diye hitap edişine bayılırdık. (SD, s.61)

İlahî bitince durup dinlenir; sonra değneği ile etrafı araştırır, tekrar İlahîsine başlardı. (SD, s.61)

Konsolun üstünden birkaç metelik aldı, merdivenleri dörder dörder atlayarak aşağıya indi. (SD, s.61)

Sonra birdenbire ihtiyarın sesi değişti, yumuşadı. (SD, s.62)

Ah çok düştüm, dizlerimde takat kalmadı... (SD, s.64)

Sabiha kendine mahsus sokulganlıkla körün yanma yaklaştı, torbasını düzeltti, sakosunun yakasını çekti. (SD, s.64)

Ben de senin kadar seviyorum, ama kendim olmak istiyorum, bir şey olmak... (SD, s.62)

O şimdi durmadan söylüyor, vaat ediyor... (SD, s.64)

Anneme at, araba alıyor, ev alıyor, çifte çifte hizmetçiler tutuyor, bir daha dizinin dibinden ayrılmıyor. (SD, s.64)

Beyoğlu'nda bir eve kapanır, günlerce çıkmaz! (SD, s.64)

Koluma başını dayamış, ağlaya ağlaya korktuğu akıbetini anlatıyordu. (SD, s.65)

Onun buralarda bir yerde olduğunu, hatta beni aradığını, beklediğini biliyor, beni çağıran sesini duyuyor, fakat bir türlü kendisini bulamıyordum. (SD, s.65)

Ve bu devirlerde insanlar çiçekten, çiçekli ağaçtan hoşlanıyorlar, onlarla uğraşmaktan bıkmıyorlardı. (SD, s.65)

Üstelik biçareyi beğenmiyormuş, kibar bulmuyormuş... (SD, s.66)

Fransa'daki eski memuriyetimde aldığım bazı eşyayı da emaneten orada bırakmıştım; onları da beraber getireceğim. (SD, s.67)

Sabiha böyle konuştuğu ben kendime itimadımı kaybediyor, nasıl düşüneceğimi bilemiyor, zorla ahmaklaşıyordum. (SD, s.68)

Onun için Sabiha'nın bir çırpıda reddettiği şeyleri, günün şöhretlerini behemehal tapınılması lâzım gelen şeyler arasına koyuyor, behemehal onları sevmesi için küçük dostumla mücadele ediyordum. (SD, s.68)

Ve bu terkin Sabiha'nın kafasında olduğu gibi kalması için her gayreti yapıyor, onu adeta yolunda geciktirmek istiyordum. (SD, s.68)

Bütün bu meseleler, Sabiha'nın çocuk isyanlarına İhsan'ın dikkatleri, onların üzerinde duruşu beni şaşırtıyor, beni aleyhimde kurulmuş bir cephe karşısında gibi harekete götürüyorlardı. (SD, s.69)

Bununla beraber Sabiha'dan dinlediğim hiçbir şeyi unutmadığım için, onu düşünmenin bir şekli de konuştuklarımızı hemen her dakika hatırlamak olduğu için mektepte arkadaşlarıma hep onları anlatıyor, bir gece evvel Sabiha'nın hatırını kırmaktan, ayrılınca korkacak derecede inat ettiğim bir meselenin, ertesi sabah hafif kekemeliğime rağmen ateşli hatibi kesiliyordum. (SD, s.69)

Evin içinde dolaşıyor, başımın ucunda durup ilâçlarımı veriyor, bir türlü doğru dürüst öremediği saçlarını sallayarak bir sürü şeyler anlatıyor, fakat düşüncesi dönüp dolaşıp sabahleyin okuduğu makaleye geliyordu. (SD, s.69)

Hem güzel kız, hem de gün görmüş, okumuş yazmış, piyano da çalıyor. (SD, s.70)

Daha ziyade değirmiye kaçan yüzü onu taklit ederken adeta uzamış, gözleri kısılmıştı. (SD, s.70)

Yarın mebus olur, nazır olur. (SD, s.70)

Annesinin Maçka'daki apartmanına gittiğim senelerde o, çok zengin bir Mısırlı ile evlenmiş, Avrupa'da kocasıyla geziyorlardı. (SD, s.72)

Dur, beni dinle, öyle kızarma, telâş da etme! (SD, s.72)

Mesut olursun, istediğin gibi çalışırsın! (SD, s.73)

Bitirince başımı kaldırdım, yanına yaklaştım. (SD, s.73)

Sakine Hanım, bu hesabı sade para üzerine kurmaz, daha doğrusu iki tarafın behemehal zengin olmasını istemezdi. (SD, s.74)

Hareket Ordusu'nun belli başlı zabitlerini, İttihat ve Terakki erkânının bir kısmını, Birinci Cihan Harbi zenginlerinin bazılarını, hatta pek sevmemesine rağmen Hürriyet ve İtilâf Fırkası'ndan birkaç tanıdığını hep o evlendirmiş, hiçbirinde de yanılmamıştı. (SD, s.74)

İsterseniz gelecek hafta perşembeye gelin, görün! (SD, s.75)

Zavallı Kudret Bey, o zamanlar, Sakine Hanım'ın anlattığı kadının tam zıddı bir kadını, erkek ruhuna dikkatten ziyade kendi tezatları içinde çırpınan, sükûn denen şeyi ömründe bir kere olsun tatmamış, dünyanın belki en hayalî insanını, bir nevi bahar fırtınasını, hem de delice seviyordu.(SD, s.75).

Onun için Sakine Hanım'ın teklifini red için çırpındı, durdu. (SD, s.75)

O, benim iyiliğimi istiyor; şüphesiz iyiliğimi istiyor. (SD, s.76)

Yolun ortasında durdu bastonuyla yere küçük bir daire çizdi. (SD, s.76)

Mahallemize döndüğü seneki Kudret Bey dirilmiş, kendisi için o kadar felâketli ve yıkıcı geçen yılların külünü üstünden atmıştı. (SD, s.77)

Bir türlü yerinde duramıyor, beni almak için geldiği odamda geziniyordu. (SD, s.77)

Evin içinde Avrupalı kadın bir sihirbaz değneğine benzer; her şey değişir ve birden güzelleşir! (SD, s.77)

Oturup konuşacağız, musiki yapacağız, gazetemizi çıkaracağız. (SD, s.77)

Evet, fikirlerimi anlatacağım, harekete geçeceğim. (SD, s.77)

Çarşambayı kendisi uğursuz sayıyor, istemiyordu. (SD, s.78)

Üzerine düşmeyelim; biz yalnız başlayalım ve devam edelim; onlar gelirler. (SD, s.79)

Birdenbire zalim bir şüphe ile yüzü değişti, bana yaklaştı. (SD, s.79)

Bunların hepsi birbirini telâfi eder, paran yoksa enerjini, zekânı kullanırsın. (SD, s.80)

Ellerini bu az bulunur, sade iyilik olan varlık tutsun ve kendisini ileriye, nurlu ufuklara götürsün diye meçhule doğru uzattı; gözlerini beklediği yardımın sabırsızlığı içinde tıpkı çocukken dinlediğim masallardaki “yum gözünü” deyince yuman kahramanlar gibi sımsıkı yumdu. (SD, s.80)

Onun için bu bekleyişte çok gecikmedi; o bana sadece hareketleriyle erkeğin kendi kadınına nefsinin nasıl teslim etmesi lâzım geldiğini öğretmek istemişti; onun için derhal açtı, şimdi hakikaten bu yardımı görmüş gibi neşeli, değişmiş, şartlarının üstünde bana bakıyordu. (SD, s.80)

Bu tesiri elde etmek için Kudret Bey, son “ne”yi sol elinin açık işaretinin yardım ettiği, o yarım notlardan yapılmış bir “chromatique” gibi uzatmış, böylece dikkatle hazırladığı bekleyişten sonra birdenbire her hecesine ayrı ayrı bastığı, hafif nezleli sesinin maddesinden adeta büyük ve taslak modellerle yonttuğu “muazzam”ın ağır ve abide vakarlı yükselişi, beklediği kadını eti ve kemiği ile bu hazırlanan boşlukta canlandırmıştı. (SD, s.81)

Bütün yol boyunca hiçbir aynayı veya bu işi görecek hiçbir parlak, kendi içinden cilâlı nesneyi ihmal etmiyor, hepsinden gecikmiş, icra kararı çoktan alınmış bir borç gibi kendi hayalini istiyor, onunla karşılaşmadan bir türlü yürümüyordu. (SD, s.82)

Onu da misafir geldiği zaman bırakır, ta öbür tarafa giderdim. (SD, s.83)

Ben çektim, bilirim. (SD, s.83)

Zaten göreceksin, bizimle beraber oturduğun zaman göreceksin. (SD, s.83)

Belki bu akşam konuşur, tasavvurlarımı kendisine anlatırım. (SD, s.85)

Cemiyeti himayem altına alacağım ve ilerlemesi için ne lâzımsa yapacağım. (SD, s.85)

Belli ki artık deminden beri söylediği sözleri, birkaç gündür kendisini sürükleyen heyecanları lüzumsuz buluyor, düştüğü tezaüarı düşünüyor, kendisini “Ben niye böyleyim?” diye sorguya çekiyordu. (SD, s.86)

O, Kudret Bey’e yılan ıslığı gibi batıcı bir dille ömrünün bütün hatalarını sayıyor, tek mesulü olduğu sıkıntıları hatırlatıyor, hayattaki mağlûbiyetlerin teşbihini kim bilir kaç yüzüncü defa yeni baştan dizerek bir lânet halkası gibi boynuna geçiriyordu. (SD, s.87)

Bu konuşma böyle devam ettikçe Kudret Bey olduğu yerde küçülüyor, büzülüyor, kabahatli bir çocuk gibi dudakları titriyordu. (SD, s.87)

Durdu, yüzüme yeni görüyormuş gibi baktı. (SD, s.89)

Yeniden durdu, yeniden bana baktı. (SD, s.89)

Fakat bu suale mazeret olarak bir çeyrek evvel beraberce ve sapasağlam gördüğümüz berberin hastalığını düşününce iş değişmiş, kabulü çok tabî olan ve herkeste başka bir şekilde görülen bu çocukça mizacın yanı başında, dalgınlık, unutkanlık, tahammülsüzlük gibi bir yığın başka kusurları daha görmüş ve onlarla, bize kendisini tanıtmak istediği şekilde Kudret Bey arasında ister istemez bir mukayese yapmıştım. (SD, s.86)

Sakine Hanımefendi bizi görür görmez, adına ve yaşına meydan okuyan bir heyecanla yerinden fırladı, dostumu iki elinden yakalayarak kendisi için hazırladığı saadetin ta önüne kadar getirdi. (SD, s.90)

Böyle olmadı, ilk bakışta yekpare imiş hissini veren cüssesinde birdenbire bulduğu mafsallarla, çok muntazam bir reverans yaptı, sonra sağ elini büyük bir azimle uzatarak dostumun elini Sakine Hanım'dan teslim aldı. (SD, s.92)

Bu şefkat ve bütün yüzünü aydınlatan içi gülümseme dolu bakışlar, bütün konuşmamız boyunca Kudret Bey'i hep böyle, gözümüzün önünde sarıp sarmalayacak, adeta mumyalayacaktır. (SD, s.92)

Daudet'nin hikâyesindeki delikanlı adeta Papayı ihmal eder, onu görmez bile. (SD, s.94)

Ancak zaatlarımızı seven bizi hakkıyla sever, meziyetlerimizi herkes zaten kabul eder. (SD, s.94)

Ben ise gözlerim, önünde durduğum Kerim Paşa'nın portresinde, onun ağırbaşlı ve babacan ecdat çehresinden himaye ve imdat bekliyor, belki de çerçevesini açar ve beni içine alır, beraberce orada, o vişne çürüğü duvar kâğıdının belirsiz yıldız oyunları üstünde, o hareketsiz, heyecansız sükûnette, başkalarının yaptıkları hataları nefsimde o kadar ıstırapla ödemekten kurtulurum diye ümit ediyordum. (SD, s.95)

Bütün yol boyunca ceketin üst cebinden dört tarafa meydan okuyan keten mendili, ıslak bir yumak olmuş, masanın üstünde duruyordu. (SD, s.96)

O Fraulein Bettina'nın hatasını tamir etmek için söyleyeceği her sözün, yapacağı her hareketin beyhude bir ısrar olduğunu, iki tarafı da, bu ısrarla olan iş üzerinde beyhude yere daha fazla düşündürmekten başka bir şeye yaramayacağını anlamış, olanı daha üstün, daha gürültülü bir şeyle örtmüştü, adeta unutturmuştu. (SD, s.96)

Onun için bir benzeriyle unutturmağa karar vermiş ve bunu da yapmıştı. (SD, s.96)

Bu küçük hadise, çünkü birdenbire bu kaza ile Bettina'nın Kudret Bey'i o kadar üzen münasebetsizliği küçük ve çok ehemmiyetsiz bir hadise olmuştu; Kudret Bey'e kendisini toparlamak için muhtaç olduğu zamanı vermişti. (SD, s.96)

Sanki Kudret Bey, kendi hayatının tezatlarından çıkar çıkmaz başka bir adam olmuş, düşüncesini, bahsettiği reel âlemin, menfaatlerin, hırsların, mizaçların birbiriyle çarpıştığı âlemin kanunları idare etmeye başlamıştı.(SD, s.97)

Onun için kendisinden istenen iş biter bitmez aradan çekiliyor, Kudret Bey'in alnı ile dudakları arasındaki tahtından etrafa, çok müstağni, her şeyden uzak bakışlarla bakıyor, Sakine Hanım'ı ve hazzından kendinden geçen muhibbesini kibirli kibirli seyreliyordu. (SD, s.103)

Filhakika Süleyman Bey'in babası Abdülhamit tarafından İstanbul'da ve gözüaltında oturmağa mecbur edildiği yıllarda bahçıvanın oğlunu pek beğenmiş, okutturmuş, yazdırmış, sonra da Sakine Hanım'ın teyzesinin kızıyla evlendirmişti.(SD, s.106)

Küçük bir vazife ile girdiği Babıâli'deki memuriyetini biraz sonra Mabeyn'e nakletmiş, fakat orada kalmayı tehlikeli gördüğü için kendini adamakıllı sevdirdikten sonra Dahiliye'ye geçmiş, fazla rütbe, mansıp istemeden, uzaktan sadakate devam etmişti.(SD, s.106)

Zaten Arnavutluk ve Makedonya'daki huzursuzluğu haber alır almaz Saray'la alâkasını kesmiş, vazifesinden istifa etmişti. (SD, s.106)

Çenesini yatağın kenarına koymuş, yarı gülerek tekrar asıl mevzua döndü. (SD, s.110)

O da seni sevsin, öbürünü de sevsin! (SD, s.110)

Fakat ben Sabiha'dan ayrılmağa bir türlü razı olamıyor, pek de umurumda olmayan mektebi ve dersleri bahane ediyordum. (SD, s.113)

Bu kadar aydınlığın hücumuna dayanamadığını zamanlar kapısı daima açık mutfağa gidiyor, Şerife Hanım'ın geçmiş zaman hikâyelerini dinliyordum. (SD, s.113)

O, on altı yaşında bir genç adamın etrafındaki şeyleri bilmeğe hakkı olduğunu kabul ediyor, benden hiçbir şey gizlemiyordu. (SD, s.113)

Ne söyleyeceğimi bilmiyor, bir türlü istediğim gibi yalvaramıyordum.(SD, s.120)

Sabiha'yı ne kadar seversiniz, biliyorum da onun için söylüyorum.(SD, s.120)

Bir akşam, İhsan gittikten sonra beni zorla oturttu, kendi dertlerinden bahsetti. (SD, s.128)

İşte okuyorsun, çalışıyorsun!.. (SD, s.128)

Odada, sokağa bakan pencerenin önündeki kanepa ile iki koltukta üç kişi oturmuş, İhsan'ı bekliyorlardı. (SD, s.139)

Muhlis Bey, güzel ve mağrur erkek çehresiyle, şık, zarif kendisine hâkim, hatta etrafına karşı istihfâfkâr bir tavırla ayak ayak üstüne atmış, sigara içiyordu. (SD, s.139)

Eski hayatımızın bu mühim ve psikolojik unsuru onun çehresini sanki birdenbire terk etmiş, ezan saatlerinde o kadar rahmanîleştirdiği bu yüzü çırpıplak bırakmıştı. (SD, s.140)

Siz de kaçırmazsınız, efendi hazretleri, siz de kaçırmazsınız! (SD, s.145)

Ölümünden sonra da sahte bir senetle bütün malını zapt ettiniz, oğlunu aç bıraktınız. (SD, s.145)

İlk önce biraz hiddet taklidi yaptı, sonra vazgeçerek kendisi de güldü. (SD, s.171)

Çoğu günün olup biteninden canlanan bir yığın hayal, bu sevincin yanı başında yürüyor, birbiri ardınca gelen rüyalarda, günün olan bitenini adeta tekrar yaşıyordum. (SD, s.171)

İhsan, Sultanahmet'te set üstündeki kahvelerin birincisinde, fesini başından çıkarmış, yüzünü güneşe uzatmış, yanındaki esmer, orta yaşlı, zayıf, siyah ve gür bıyıklı adamla konuşuyordu. (SD, s.184)

Öbek öbek oturmuşlar, bir kısmı münakaşa ediyor, bir kısmı tavla, domino oynuyorlardı. (SD, s.184)

Birtakım zırtapozlar, hıyar turşuları, lahana yapraklarının başına geçmişler, söylemedik laf bırakmıyorlar. (SD, s.204)

Fakat gördüm, gözlerimle gördüm, sade görmedim, yaşadım.(SD, s.205)

Gece yarısı mezarı örtmüş, sabaha kadar üzerinde uyumuş.(SD, s.208)

Fakat muhakemesi altı ay sürmüş, çünkü hâkimler karısını da öldürdüğünü işittikleri için gömdüğü yeri soruyorlarmış. (SD, s.208)

Kendi kendime kızıyor, aptallığımdan utanıyordum. (SD, s.208)

Sonra kalabalıktan beni çağırdı, beni de öptü. (SD, s.208)

Bir müddet durdu, sigarasını yeniledi ve birdenbire hatırlamış gibi ilâve etti. (SD, s.296)

b) İsim Cümlelerinden Oluşan Öznesi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler

Avrupa, Cemal Bey, Avrupa evdir, intizamdır, rahattır. (SD, s.77)

Elbette, sen benim en aziz dostum, oğlum ve kardeşimsin! (SD, s.77)

Avrupalı kadın başka şeydir Cemal, büsbütün başka şey! (SD, s.79)

Daha gençsin, toysun! (SD, s.79)

En büyük eksikimiz kadındır, anladın mı azizim, kadın, hayat yolunu erkek için aydınlatan meşale, İlahî yardımcımız! (SD, s.80)

Bilmezsin bir entelektüelin hayatında bu cinsten bir kadın nedir, ne muazzam şeydir. (SD, s.81)

Bu, dostumuza yapılan bir teklif değildi; tabiatı düşünülürse bir nevi gizli emirdi. (SD, s.91)

Onun için burnunuz hayatınızı alt üst etti, bazen size en münasebetsiz nasihatler verdi, bazen aldattı, bazen açıkça insanları düşman etti, hülâsa işlerinizi bozdu. (SD, s.102)

1.2.4.3.1.2 Nesnesi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler

Çarşambayı kendisi uğursuz sayıyor, istemiyordu. (SD, s.78)

Göreceksin Cemal kardeşim, bir nevi melek toplantılarımızı idare edecek, aydınlatacak. (SD, s.81)

Eliniz kesildiği zaman, bir yere çarptığınız zaman duyduğunuz şey yok mu, işte onu çok büyültün, tahammül edilmeyecek hâle getirin, işte Anadolu odur... (SD, s.205)

1.2.4.3.1.3 Yer Tamlayıcısı Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler

Orada hayatla arama gerilmiş perde birdenbire kalkar, görebildiğim nispette her şeyi görürdüm. (SD, s.54)

Mahmut Şevket Paşa meselesinde ona benzerlerin bir kısmı şuraya buraya dağıtıldı; bir kısmı da kaçtı. (SD, s.55)

1.2.4.3.1.4 Yüklemi Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler

a) Yüklemi Ortak Bağımlı Sıralı Fiil Cümleleri

İş bulmak için otuz sene evvel İstanbul'a geldiğini, bir müddet satıcılık yaptığını, sonra birdenbire derviş olup her işi bıraktığını söyleyenler vardı. (SD, s.61)

Onun için hanımıyla beraber gezen Arap halayık arabadan adeta yarı sakat, olduğundan fazla zayıf çıkardı. (SD, s.66)

Bu hoyrat, hovarda, ikbal düşkünü paşa çocukları için Kudret Bey, frenk biçimi sakalıyla, dikkatini, daha ziyade göze çarpmamasına sarf ettiği kibar kıyafetiyle, musiki merakıyla, hülâsa bütün Kudret Bey taraflarıyla, parasından başka her şeyi, bütün hüviyeti ihmal edilmesi, hor ve küçük görülmesi icap eden bir şeydi. (SD, s.65)

Bu şüpheyi dünyanızı değiştirmekteki cesaretsizlik, o güvensizlik besler. (SD, s.68)

Çünkü Sakine Hanım'ın sade konuşmasını değil, çehresini ve el işaretlerini de aynıyla taklit ediyordu. (SD, s.70)

Şüphesiz onun da yanıldığı, hatta o keskin realizmi yüzünden yanıldığı olurdu. (SD, s.74)

Bu karar ertesi günü biraz daha kuvvetlendi, daha ertesi günü bir parça daha. (SD, s.76)

Hakikaten evlenmiş, hakikaten çalışmaya başlamış, günlerce, aylarca çalışmış gibi yorgun yorgun koltuğa oturdu. (SD, s.79)

Ne kaynanaya benzer, ne görünceye... (SD, s.83)

İhtiyar dostumun o anda mizacının bütün zayıf taraflarını gayet iyi gördüğüne, bu yüzden bedbaht olduğuna emindim. (SD, s.87)

Sadece gönlünü almak, memnun etmek için bunu söylemiştim. (SD, s.89)

Genç kadın o kadar parlak gördüğü istikbalinin hemen eşiğinde yaptığı bu hatayı talihin son darbesi olarak kabul etmiş, gözleri tavanda, parmakları mendilinin üstünde tam bir çaresizlik ifadesiyle kilitlenmiş, kendisine hiç de layık olmadığı bu akıbeti hazırlayan görünmez kudretleri, yaşlı gözlerle itham ediyordu. (SD, s.95)

Ona göre insan eli üç işe; kadın kalçası okşamaya, at dizgini tutmaya ve kızdığını dövmeye yarardı.(S.D, s.120)

b) Yükleme Ortak Bağımlı Sıralı İsim Cümlesi

İnsanları idare etmek, onlara idealin yolunu göstermek kolay değildir. (SD, s.79)

Kudret Bey'in sesi bu son cümlelerde sanki bazı hecelerin üstüne basarak, bazılarını adeta uğranılmadan geçilen istasyonlar gibi adayarak, bazılarını çekerek hazırladığı bir boşlukta kendi kadını yaratıyor gibiydi. (SD, s.81)

Bu yüzden, ömrün tabî merhalelerini yaşamış, ev bark sahibi olmuş bir insan için, yirmi iki yaşında bir çocuğu bulunmak gibi tabî bir şey, onun gözünde; değil tahammülü, hatta düşünülmesi imkânsız olan bir felâketti. (SD, s.94)

1.2.4.3.1.5 Zarfı Ortak Bağımlı Sıralı Cümleler

Evi boşaltmak, bilhassa kiracılara tazminat olarak para vermek kısmı gelince İbrahim Efendinin elleri birdenbire titremeye başladı, yüzü ter içindeydi. (SD, s.58)

Cemal Paşa'nın ve Azmi Bey'in himmetiyle mesele birkaç günde halledilmiş, suçlular asılmış, daha az suçlular veya tehlikeliler ya hapsedilmişler veya şuraya buraya

gönderilmişler, istenmeyenlerin memlekete bir daha girememesi için tertipler alınmıştı. (SD, s.60)

1.2.4.3.2 Bağımsız Sıralı Cümle

Sıralı cümleler arasında ögeler bakımından ortaklığın olmadığı cümlelerdir. Bu ortaklık, anlatılan konunun cümleleri arasındaki anlam yakınlığıdır. Bu cümleler, tek başlarına kullanılabilen, bir araya gelince diğer cümlelerle anlam ilişkisi kurabilen, ortak cümle ögesi olmayan cümlelerdir.⁴⁵⁵

1.2.4.3.2.1 Fiil Cümlelerinden Oluşan Bağımsız Sıralı Cümleler

Her ağaçtan ufak tefek düşmeler olur, düşenlerin kolu, dizi, başı yaralanır, ceviz ağacından, o kadar yüksek olmasına rağmen kimse düşmez, nâdir olarak düşen de, bir kedi yavrusu gibi derhal ayağa kalkardı. (SD, s.24)

Böyle zamanlarda Sabiha'nın vücudu katılaşıp, yüzü sapsarı kesilir, gözleri herkesten gizlenirdi. (SD, s.28)

Gözleri birdenbire bulandı, bütün vücudu korku içinde titriyordu. (SD, s.32)

Annem durmadan başını sallıyor, babam sanki ömrünün bütün sıkıntılarını bol bir yemekle telâfi etmek istiyor gibi durmadan ona ikram ediyordu. (SD, s.34)

Bekir Paşa'nın kendi baldızını Arnavut Beylerinden Zeynelâbidin Bey'e vermek için çevirdiği dolaplar anlatılır, bu izdivaçtan sonra da zavallı Bekir Paşa baldızının bahtsızlıklarına geçilir, iki ortak arasında ve yarı vahşi bir kabilenin içinde, bu içli İstanbul kızının macerasına, hele ikinci çocuğunu doğururken ölümüne epeyce ağlanırdı: (SD, s.38)

Ne dersin, şunların dibindekini toplayıp içelim mi? (SD, s.42)

Yine yaşım ortaya çıkmış, bütün rahatım, konuşma arzum, kendimden, Sabiha'dan bahsetmek ihtiyacım hepsi, oracıkta tükenivermişti. (SD, s.45)

İsabetli tek bir hareket veya fikri olmadığını, her gün hadiselerin yumruğuyla yeni baştan bir daha öğrenen bir toplulukta, bu tecrübe kelimesinden ne kastedilirdi, bunu çok sonra anladım. (SD, s.49)

⁴⁵⁵ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.215.

Adil masum ve günahsız yaratılmıştı; bunu çehresi etrafa kabul ettiriyordu.(SD, s.51)

Heriflerin (kayınlarının) aleyhimde miras davası açacaklarından bahis buyuruyorsunuz; hemşirelerini aldım alalı kursağıma on paraları girmedi. (SD, s.57)

Ne ise, hata bendenizde oldu, insan validesi hamamda görmüş beğenmiş diye hiç tanımadığı kadınla evlenir mi? (SD, s.55)

Sıkıntıdan kurtulacaklar, belki de evdeki kavgalar bitecekti. (SD, s.62)

Fakat okuduklarımı insanlığın talihiyle birleştirme şöyle dursun, birbiriyle kaynaştırmak bile aklıma gelmemişti. (SD, s.69)

Londra’da bir kadınlar kongresi toplanacak, İstanbul’a bir lordun hanımı gelecek, beş on beyle konuşacak, zengin hanımlar, nazır kadınları birleşecek! (SD, s.70)

Sakine Hanım’ın gözleri büsbütün küçüldü, yüzü bir muşmula hâlini, sesi bir kuyu çıkırıgının gıcirtılı edasını aldı. (SD, s.70)

Salı gününü de beğenmiyordu; salı günü başlanan işler yavaş gidermiş. (SD, s.78)

Böylece gizli, açık imalar, kinayelerle etrafı iyice hırpaladığına kani olduktan sonra- çünkü konuşması hep umumî ile benim bilmediğim, takip edemediğim mıntikalarda gizlenen bir şahsînin arasında dolaşıyordu, asıl eksiğe geldi. (SD, s.80)

Enerjin yoksa, tembelsen, paran onun yerine geçer, yerine başkasını çalıştırırsın, düşünemiyorsan hayatı hür bırakırsın, o senin yerine düşünür. (SD, s.80)

Salona girdiğim zaman Sakine Hanım, otuz, otuz beş yaşında gözlüklü, mürebbiye veya hastabakıcı olduğu ilk bakışta anlaşılan, kıpkırmızı yüzünden sıhhat, azim, otorite, hülâsa güzellikten başka her şey akan şümüllü bir kadınla, daha doğrusu bu kıyafete, bu milliyete girmiş, sırtına hâkî renkte sağlam, imkânsız derecede sağlam bir kumaştan bir tayyör geçirmiş, ayaklarına belki bir tabur askerin ancak eskitebileceği alçak ökçeli, -en garibi üstü fiyongalı- bir ayakkabı çekmiş, bir nevi dolapla baş başa oturmuş, konuşuyorlardı . (SD, s.90)

Son zamanlarda onu unutuyorum diye korkmağa başlamıştım; büyük kızımın ölümünden sonra... inşallah Sabiha'ya benzer... (SD, s.111)

Sanki deminki adam kaybolmuş, yerine altı sene evvel sabah akşam babama dert yanmağa gelen biçare mahlûk geçmişti.(SD, s.145)

Tepedeki sultan köşkünün korusunda, etraftaki bahçelerde ispinozlar, karatavuk yavruları, kuyruksallayanlar ötüyorlar, karabatak ve martılar sahil boyunca sabahın mavi kordelasını çığlıklarıyla birbiri ardınca makaslıyorlardı.(SD, s.174)

1.2.4.3.2.2 İsim Cümlelerinden Oluşan Bağımsız Sıralı Cümleler

Zayıf bir tarafım var, burası muhakkak. (SD, s.89)

Bu merak ne müthiş şeydir, bilmezsin. (SD, s.89)

Ben, bu ziyaretten Kudret Bey'e bahsetmesem bile, dostumuzun bana, Muhtar'ın gelip gelmediğini soracağı muhakkaktı; Madam Elekciyan odadan çıkınca sözüne bıraktığı yerden devam etti. (SD, s.296)

1.2.4.3.2.3 İsim Ve Fiil Cümlelerinden Oluşan Bağımsız Sıralı Cümleler

Bilir misin, hele bir tanesi var, bayılıyorum. (SDs.40)

Bu doğru idi, bestenin kötülüğüne rağmen ve bu yüzden hepimiz onunla iftihar ediyorduk. (SDs.45)

Daima dikkat ettim; insan dediğimiz mahlûk her şeyden evvel çehre ve tavırdır. (SD, s.52)

Halbuki ben, ben ki belki en saflarıydım ve tabiat beni sadece dinlesin, baksın, hayret etsin diye insanların içine atmıştı; ben bir türlü çehremle bu emniyeti kimseye veremiyordum.(SD, s.52)

Edildi, daha birkaç defa da ilân edilir, ama yine hür değiliz. (SD, s.53)

Yani içinde hür değil; başka bir şey daha var. (SD, s.55)

Fakat Sabiha yaşının küçük bulunmasına ehemmiyet vermedi; hepimiz etraftan bunu dinliyorduk, sonra söyleyen de ben değildim. (SD, s.56)

Sen misin hanım kızım, Allah gönlünün muradını versin... (SD, s.64)

Sakine Hanım akrabam, biliyorum işte. (SD, s.68)

Aileni ise çocukluğumdan tanıyorum, -filhakika, sonradan öğrendiğime göre Sakine Hanım'ın ilk âşığı akrabamdandı- sizin ailede ümitsiz aşk ananedir. (SD, s.72)

Talebe olmanın ehemmiyeti yok, rahat edersin. (SD, s.73)

Sabiha içimden geçenlerden habersiz, Sakine Hanım'ın konuşmasını anlatmakta devam ediyordu. (SD, s.71)

Hakkımda bildiklerinizden bahsetmenize darılmış değilim, ama onları kendinize saklarsanız daha minnettar olurum. (SD, s.73)

Evlenmek bahsine gelince, eğer hakikaten dediğiniz gibi bu işleri biliyorsanız, benim evlenmeyeceğimi, evlenemeyeceğimi de, bunun imkânsız olduğunu da biliyorsunuz, demektir. (SD, s.73)

İzdivaç ona göre bir iş, belki en mühim ve ciddi bir işti; her şeyden evvel de hesaba dayanıyordu. (SD, s.74)

Ertesi günü cumadır; o da tatil günü sayılır. (SD, s.78)

Pazar, tatil olmayan bir tatil günüdür, yani insanlar mecburî olmayan işlerine onu ayırabilirler. (SD, s.78)

Hem biliyor musun, içimde garip bir his var. (SD, s.83)

Bey bazen konuşmasına hitabetin her nevi oyununu koymaktan hoşlanır, sözünün ve düşüncesinin “crescendo”larla yükselip kuvvetlenmesine, uzun iç çekişleri hâlinde yavaş yavaş sönmesine, tereddütlerini veya heyecanlarını dinleyen için görünür bir hâle getiren “trille”lerle çırpınmasına ehemmiyet verirdi.) evet, her şey ve her ümit mahvolmuşken yemden işe başlayabilirim, diyen ve sonra bu cesaret hamlesinin sırrını en son dakikasında olsa bile, bu hayat yaşanmaya değer, diyerek çözen ve nihayet bu kadar cesaretle fethedilen bu hayatı, tek ve çok cömert bir jestle: “Bunu kendim için değil, ben neyim? Etrafım için yaparım ve yapmaya mecburum...” sözleriyle hepimize birden hediye eden adam değildi. (SD, s.85)

Yoksa kadın denen şeyin envaını gördüm, hem nasıl kadınlar... (SD, s.89)

Türkçede bir gözüyle ağlıyor, öbür gözüyle gülüyor, tabiri vardır. (SD, s.90)

Hayır, yok, dedim. (SD, s.113)

İçimde yeni bir kaynaşma vardı; beni bu kadar seven insanlara karşı haksızlık ettiğimi düşünerek kendimi itham ediyordum. (SD, s.139)

İslâm'a zafer var, buyuruyorlar. (SD, s.144)

Arkadaşlar bunu başka türlü tefsir etmek istiyorlar ama, ben biliyorum; orada İslâm'dan kasıt, Ankara'dır. (SD, s.144)

O gözlerini benden kaçırıyordu, içimde tahammül edilmez bir azap vardı. (SD, s.173)

Bu altı sene garip bir nadastı, bunu sonra öğrenecektim. (SD, s.184)

1.2.4.4 Bağlı Cümle

Bağlı cümle, bağlama edatlarıyla birbirine bağlanan cümlelerin oluşturduğu cümle topluluğudur.

Bağlı cümleyle ilgili ele alınan kaynaklar arasında terim bakımından çok farklılık olmadığı görülmektedir. Bağlı cümle incelenen kaynaklarda genel olarak aynı şekilde sınıflandırılmış ve yapısına göre cümle çeşitleri konusunun bağımsız bir maddesi olarak incelenmiştir. Genellikle bu cümle türü için bağlı cümle, bağlı sıralı cümle, sıralı bağlı cümle, bağlam tümcesi, bağımlı sıralı cümle, sıralı bağlı tümce ve bağlı önermeler gibi terimler tercih edilmiştir.⁴⁵⁶

Mehmet Özmen, iki cümlelerin birbirlerine cümle bağlayan bağlaçla bağlanmasıyla oluşan cümleleri bağlı birleşik cümle olarak tanımlamıştır. Bağlı birleşik cümle, iki veya daha fazla bağlaçla bağlanmış cümlelerden de oluşabileceğini, cümleleri birbirine bağlayan bağlaçların ortak özelliğinin, iki cümleyi birbirine bağlamış olmaları olduğunu belirtmiştir. Birbirine bağlanan cümleler, basit cümleler olabilecekleri gibi, birleşik cümleler de olabilir.⁴⁵⁷

Tahsin Banguoğlu, çeşitli anlam ilişkileri olan iki hükmün bir bağlamla birleşerek oluşturdukları bu tür cümleleri bağlam cümlesi olarak tanımlamıştır. Bu cümleleri yan yana bağlam cümleleri alt alta bağlam cümleleri olmak üzere iki alt bölüme ayırmıştır. Sıralı cümleleri ise bağlamsız bağlam cümlesi olarak tanımlamıştır.⁴⁵⁸

Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, cümle başı bağlaçları ile birbirine bağlanan cümleleri bağlı cümle olarak tanımlamıştır. Bu cümlelerde kullanılan bağlaçlar

⁴⁵⁶ Başak Barak Yılmaz, age., s.121.

⁴⁵⁷ Mehmet Özmen, age., s.156.

⁴⁵⁸ Tahsin Banguoğlu, age., s.554.

kendisinden önce veya sonra gelen cümleyle çeşitli anlam ilişkileri kurmaktadır. Bu ilişkiler açıklama, sebep, sonuç, benzerlik, üsteleme, şaşırtma, istek vb. ilişkilerdir.⁴⁵⁹

Zuhal Kültüral, bağlama edatıyla birbirine bağlanan cümleleri bağlı cümle olarak tanımlamışlardır. Cümlelerin her biri bağımsızdır. Ki bağlam edatı ile bağlanan cümleleri de bağlı cümle olarak kabul etmektedir.⁴⁶⁰

Necati Demir, anlam ilişkisi olan iki veya daha fazla cümlelerin bağlaçlarla birbirine bağlanmasıyla oluşan cümleleri bağlı cümle olarak tanımlamaktadır. Türkçede bağlı cümleler içinde “ve” bağlacıyla bağlı cümlelere çok sık rastlanıldığını belirtmiştir. Aslında Arapça olan bu bağlacın Köktürk yazıtlarında olmadığını onun yerine Türkçe “takı” bağlacının kullanılmakta olduğunu, sonraki metinlerde sık sık görülmeye başlandığını belirtmiştir.⁴⁶¹

Günay Karaağaç, bu cümleleri, ve, veya, da, fakat, ama, lâkin, halbuki, meğer vb. bağlam edatlarıyla birbirine bağlanan cümleler topluluğu olarak tanımlamıştır. Sıralı cümleleri de bağlı cümleler başlığı altında ele almıştır.⁴⁶²

Rasih Erkul, aralarında anlam ilişkileri bulunan en az iki bağımsız, basit ve birleşik cümlelerin bağlaçlarla birbirine bağlanmasıyla meydana gelen cümleleri bağlaçlı cümle (bağımlı sıralı cümle) olarak tanımlamıştır. Bu cümleler tek başlarına anlam için yeterli olmadıkları ve anlam ilişkisiyle birbirine bağlı olduklarından dolayı “bağımlı sıralı cümle” olarak tanımlamaktadır. “Ve, veya, yahut, ya da, da, fakat, ama, lâkin, ancak, oysa, halbuki, hem...hem, şayet, eğer, meğer, bununla beraber, böyle olmakla beraber, çünkü, demek ki, bunun için, şu halde” bağlı cümle kurulması için kullanılan bağlaçlardır.⁴⁶³

⁴⁵⁹ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.218.

⁴⁶⁰ Zuhal Kültüral, age., s.44.

⁴⁶¹ Necati Demir, age., s.79.

⁴⁶² Günay Karaağaç, age., s.240.

⁴⁶³ Rasih Erkul, age., s.73.

Kaya Bilgegil, aralarında ilgi bağlaçlar, bazen de bağlaç görevindeki fiilimsilerle sağlanan sıralı cümleleri bağlı cümleler olarak tanımlamıştır. “*Okula geliyorsunuz lâkin dersi dinlemiyorsunuz.*” Cümleleri arasındaki ilişki bağlaçla, “*Müracaat etmekle beraber kabul olunamadı.*” Cümleleri arasındaki ilişki ise zarf fiille sağlanmıştır diyerek girişik birleşik cümle türünü bağlı cümle olarak kabul etmiştir.⁴⁶⁴

K. Mehmet Gece “Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle” adlı makalesinde bağlı cümle için, birleşik cümleyi meydana getiren cümleler arasında biri diğerine öge olma dışında ilişkilerin oluşturduğu cümle olarak tanımlamıştır.⁴⁶⁵

H. İbrahim Delice, bağlı cümleyi kullanımlarına göre cümleler başlığı altında incelemiş, bağlı cümlelerin, cümleleri sadece sıralama işleviyle birleştiren ve sıralı cümle yapan edatlar hariç, bağlama edatları yoluyla gerçekleştirilen bir cümle yapısı olduğunu belirtmiştir. Bu cümle yapısını oluşturan cümlelerin yapıcı birbirinden bağımsız yüklemlere sahip olmalarına karşın anlamca birbirlerine sıkıca bağlı olduğunu aktarmıştır.⁴⁶⁶

Süer Eker, bağlı ve sıralı cümleler arasında kesin bir ayrım olmadığını belirterek, bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış ve aralarında anlamca ilgi bulunan sıralı cümleleri bağlı tümce olarak tanımlamıştır.⁴⁶⁷

Mecdut Mansuroğlu, “Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları” adlı makalesinde Türkçede aslında şart cümlesi dışında yardımcı cümle olmadığını belirtmiştir. Türkçede görülen bağlama edatlarıyla yapılan bağlamaların; 1.Sıra söz ve

⁴⁶⁴ Kaya Bilgegil, age., s.87.

⁴⁶⁵ K. Mehmet Gece, “Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle”, *Türk Dili*, S.562, 1998, s. 335-337.

⁴⁶⁶ H. İbrahim Delice, age., s.148.

⁴⁶⁷ Süer Eker, age., s.373.

cümlelerin bağlanması, 2. Yardımcı cümlelerin bağlanması olmak üzere ikiye ayrıldığını aktarmıştır.⁴⁶⁸

Daha ilk metinlerden başlamak üzere Türkçenin sıra söz ve cümlelerinin bağlanmasında, yabancı dillerin etkisinden fazla anlam inceliklerini belirtmek ve ifadeyi daha renkli kılmak kaygısı ve daha çok Türkçe daha az oranda ise yabancı sözlerin sıra söz ve cümleleri bağladığı görülmüştür. Türkçenin içinde gelişen bazı yeni yardımcı cümlelerden başka diğer yardımcı cümlelerin hepsi yabancı dillerin tesiri altında meydana gelmiş olup bağlama edatı fonksiyonunu da İslamî devreden önce Türkçe soru sözleri, ondan sonra ise Farsça ve Rusça bazı sözler üzerlerine almışlardır.⁴⁶⁹

Metnimizde toplam 392 bağlı cümle tespit edilmiştir. Onları şu şekilde tasnif etmeyi uygun gördük:

1.2.4.4.1 İçindeki cümlelerin Sayısına ve Türüne Göre Bağlı Cümleler

1.2.4.4.1.1 İki Cümleden Oluşan Bağlı Cümle

1.2.4.4.1.1.1 Fiil Cümlelerinden Oluşanlar

İstesem zaten kendimi dövdürmem; **fakat** bağırmasınlar, hiddetlerini alsınlar, diye bırakıyorum. (SD, s.33)

Parasız kalınca Viyanalı metresi tarafından terk edilen Süleyman Bey Bosna'ya gelmiş **ve** orada şunun bunun yardımıyla sıkıntı içinde, karısının ve bir iki dostunun mabeyne dönmesi için ettikleri müracaatların neticesini beklemişti. (SD, s.36)

Kocasını da at üstünde görmüş **ve** sevmişti. (SD, s.38)

Sündüs Hanım'ı o sene çok dinledim **ve** dinledikçe sevdim. (SD, s.38)

Üç çocuğu, karısı, iki baldızı ile şehrin düşmesinden birkaç gün evvel İstanbul'a bir ecnebi vapuruyla kaçmışlar **ve** kendileri gibi dört aile ile Elâgöz Camii'ne muvakkaten yerleştirilmişlerdi. (SD, s.58)

⁴⁶⁸ Mecdut Mansuroğlu, "Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, S 3, (1988): 59-71.

⁴⁶⁹ age., s.65.

İhtiyar onun başını okşadı ve eli hep saçlarında, yüzü Sabiha'nın başının üstünden çok uzaklara dalmış gibi İlahîsine başladı. (SD, s.64)

Fakat komşumuz, İstanbul'a gelmeden evvel Paris'e kadar şöyle bir uzanmayı tercih etmiş ve Hariciye Nezareti'nden izin de almıştı. (SD, s.67)

Avrupalı bir kadın idare edebilir ve tatmin eder. (SD, s.75)

Biz de bulacağız ve yetiştireceğiz. (SD, s.79)

O, yukarıda söylediğimiz gibi harbe devamın, daha kötü neticeler vermesi ihtimalinden korkmuş ve sulhün bir an evvel akdi için birkaç makale yazmıştı. (SD, s.199)

Dört harp senesi içinde alıştığı siyasî tenkidin verdiği hızla ve bir de memleket meselelerinin girdiği çetin vaziyette bir şeyler yapmak arzusuyla muhtelif teşekküllere girmiş, fakat asıl mensup olduğu zümre ile bir türlü anlaşamamıştı. (SD, s.199)

1.2.4.4.1.1.2 İsim Cümlelerinden Oluşanlar

1.2.4.4.1.1.3 Fiil Ve İsim Cümlelerinden Oluşanlar

a. İsim Cümlesi Sonda Bulunanlar

Haydi ciğerci görünmesin, fakat etrafta kedi de yok. (SD, s.50)

b. Fiil Cümlesi Sonda Bulunanlar

Vâkıa bazı kadınlar da iyi yemek pişirirler amma, onlarda az çok erkek mizacı hâkimdir. (SD, s.,181)

1.2.4.4.1.2 İkiden Fazla Cümlelerden Oluşan Bağlı Cümle

1.2.4.4.1.2.1 Fiil Cümlelerinden Oluşanlar

1.2.4.4.1.2.2 Fiil Ve İsim Cümlelerinden Oluşanlar

a. İsim cümlesi Sonda Bulunanlar

Haydi ciğerci görünmesin, fakat etrafta kedi de yok. (SD, s.50)

b. Fiil cümlesi Sonda Bulunanlar

Aziz devrinin yaptığı ilâvelerdi; ve o zamanki Girit karışıklıkları üzerine İstanbul’a gelmişlerdi. (SD, s.15)

1.2.4.4.2 Bağlama Edatlarının Türüne Göre Bağlı Cümleler

1.2.4.4.2.1 “fakat” Edatıyla Kurulanlar

Haydi ciğerci görünmesin, fakat etrafta kedi de yok. (SD, s.50)

Vakıa lülesinden yine su akıyordu; fakat taşı parça parça olmuş, ayna taşı çatlamış, kitabesi bozulmuş, baş ucundaki salkım ağacı kurumuştı. . (SD, s.63)

Birdenbire tekrar durdu; fakat hangi milletten olduğunu söylemedi. (SD, s.76)

Şimdiye kadar sadece sustum, fakat şimdiden sonra asla ve hiçbir suretle... (SD, s.77)

O, gülünç ile makulün sınırlarında beraberce bulunur, fakat aralarını dolduramazdı.(SD, s.87)

Az konuşmak daima iyi şeydir; fakat derli toplu olmak şartıyla. (SD, s.93)

Dört harp senesi içinde alıştığı siyasî tenkidin verdiği hızla ve bir de memleket meselelerinin girdiği çetin vaziyette bir şeyler yapmak arzusuyla muhtelif teşekküllere girmiş, fakat asıl mensup olduğu zümre ile bir türlü anlaşamamıştı. (SD, s.199)

1.2.4.4.2.2 “ve” Edatıyla Kurulanlar

İçim garip bir isyanla dolu ters yüzü döndüm ve bir tramvaya atladım. (SD, s.13)

Vapura girerken tekrar elini boynuna götürdü ve plastronunu muayene etti. (SD, s.81)

Evet, böyle olacak ve böyle olmalı da. (SD, s.85)

Cemiyeti himayem altına alacağım ve ilerlemesi için ne lâzımsa yapacağım. (SD, s.85)

Ah Cemal, ben hiçbir şey yapamadım ve yapamayacağım da. (SD, s.88)

Bu suretle ben de, Sakine Hanım'ın böyle günlere mahsus cömertliğinden hissemi almış oldum ve gireli henüz altı ay geçmeyen Tıbbiyeyi bir çırpıda bitirdim. (SD, s.92)

Sonra hakikaten, bütün olan bitenden Kudret Bey mesulmüş, çaydanlığı hakikaten o kırmış ve hakikaten de masayı temizlemek onun işiymiş de bir türlü yapamıyormuş gibi dostumu, tatlı tatlı azarlamaya başladı. (SD, s.95)

Onun için bir benzeriyle unutturmağa karar vermiş ve bunu da yapmıştı. (SD, s.96)

Bu hâl, bizi çıldırtıyor ve kahkahalarımızı arttırıyordu. (SD, s.103)

Sözünü yine birdenbire kesti ve hızlı hızlı yürümeğe başladı. (SD, s.103)

Üstelik çaydanlığı mahsus kırdı ve kabahati bana yükledi. (SD, s.103)

Onu da biliyordum ve çok azap çekiyordum. (SD, s.111)

Genç kızı, elbiselerini giydirerek lokantaya iade ettim ve talihin beni mahkûm ettiği bu ciddi bahisleri layık oldukları dikkatle dinlemeğe başladım. (SD, s.186)

Yolda durdu ve bana dikkatle baktı. (SD, s.190)

O, yukarıda söylediğimiz gibi harbe devamın, daha kötü neticeler vermesi ihtimalinden korkmuş ve sulhün bir an evvel akdi için birkaç makale yazmıştı. (SD, s.199)

Savcının bu husustaki talepnameinde “meselenin mahiyet külliye değıştığı” söyleniyor ve lâzım gelen tahkikatın yapılabilmesi için muhakemenin 17 Marta bırakılması isteniyordu. (SD, s.262)

İhsan'ın sözünü dinlediğim için onun gösterdiği itimada karşı haksızlık ettiğimi sanıyor ve kendimi itham ediyordum. (SD, s.265)

Gözleri simsiyahtı ve bütün yüzünde ancak uzun riyazetlerle elde edilecek bir kudret, bir çekiliş vardı. (SD, s.270)

Bununla beraber bir akşam geldi ve bu akşam hayatımın en garip maceralarından biri oldu. (SD, s.307)

1.2.4.4.2.3 “hatta” Edatıyla Kurulanlar

Halbuki o esnada İbrahim Efendi Küçükpazar’da, bir çıkmaz sokak içinde, asıl karısının ve çocuklarının haberi olmadan, hatta ayrı isimle evlendiği ikinci karısını düşünüyordu. (SD, s.22)

Fakat mahalleliden gizli olarak ikinci defa evlendiği zamandan beri, bir daha para getirmemiş, hatta ara sıra “Kudret Bey bazı şeyler istemiş birkaç lira verseniz...” diye eldeki paranın bir kısmını da geri almıştı. (SD, s.56)

O zamana kadar örfümüzde kucaklaşmak vardı, fakat öpmek yoktu hatta sevincin gösterilmesi bile ayıptı. (SD, s.158)

Komşunuz Selâhattin Bey, Ekrem Bey’le babanın mektuplaştığını Merkez-i Umumiye haber vermiş, hatta babanı tehlikeli bir adam gibi göstermişti. (SD, s.175)

Fakat sonra baban harp yüzünden istemedi, hatta sahil şehri olsun diye kaymakamlığa razı oldu.(SD, s.176)

Çünkü seni çalışma odasında, masası başında karşılamak isteyecektir hatta yarım sayfalık bir şey yazması ihtimali de vardır. (SD, s.190)

Ben bu işe İhsan’ın adını sırf, yanlış bir şey yapmamak, cevaptan kurtulmak için karıştırmıştım hatta verdiğim cevapla kendisini kızdırmış olacağımı sanıyordum, teklifimi bu kadar ciddiye almasına şaşırdım. (SD, s.197)

Muhtar ’ın bu eşyayı o zaman İstanbul’da sık sık tesadüf edilen müzayedelerden birinden aldığı görülüyordu hatta daha ziyade kapanmış bir kulüp veya lokanta gibi bir yerden gelmeliydi. (SD, s.258)

1.2.4.4.2.4 “ama, amma ” Edatlarıyla Kurulanlar

Vâkıa Sabiha, annesinin çekilmez olduğunu söylüyordu amma...(SD, s.29)

Vâkıa bazı kadınlar da iyi yemek pişirirler amma, onlarda az çok erkek mizacı hâkimdir. (SD, s.,181)

Bütün bunlar olmaz ama, bizim edepsizler kışkırtmasalar... (SD, s.,181)

Ne sevimli adam amma, değil mi? (SD, s.185)

İyi amma, adamı yıkabilirsiniz de... (SD, s.224)

Ben de görürüm amma, bu bahsi konuşmam artık. (SD, s.279)

1.2.4.4.2.5 “çünkü” Edatıyla Kurulanlar

Çünkü hepimizin bildiği gibi, iyi psikoloji, derin tahlil Marcel Proust’la başlar, çünkü psikoloji, varlık gibi kendiliğinden ve başlangıçtan mevcut bir şey değildir. (SD, s.99)

Evet, aynı aynına böyle söyledi ve bu serzenişte hakkı da vardı; çünkü siyasî hadiseler bütün şuurumu almış gibiydi. (SD, s.196)

Fakat muhakemesi altı ay sürmüş, çünkü hâkimler karısını da öldürdüğünü işittikleri için gömdüğü yeri soruyorlarmış. (SD, s.208)

Düşünüyorum, çünkü açım. (SD, s.269)

Biliyorum ki gidemeyeceğim, çünkü ben hayata çok yaldızlı bir mâzi aynasından bakıyorum ve bir zaman başka aynalardan da bakmak istedim. (SD, s.274)

Çeken ve reddeden bir şey çünkü Muhtar, hiçbir zaman tam bir şekilde sevilmecek, fakat daima affedilecek, her kusurunun üstünde yaşayacak insanlardandı. (SD, s.293)

Ona lâzım olan bir nevi isbat-ı vücut etmekti. Çünkü nasıl olsa, hatta tehlikeyi göstermek, “Seni aldatıyor, bu adama inanma! Seni soyacak!” demek için olsa bile Kudret Bey’e bu ziyaretten ve bana anlattığı şeylerden bahsedeceğimi biliyordu. (SD, s.296)

Bana bir yığın prospektüs bıraktı. Hakkı da var. Çünkü enflasyon yüzünden çok ucuza mal olacak. (SD, s.302)

Şirket kırk bin lira sermayelidir çünkü Muhtar bana olan borçlarının bir kısmını da oraya yatırmamı istedi. (SD, s.302)

Bittabi, bunu şimdilik kabul ettim. **Çünkü** kendi hisselerimden birisini Sabiha'ya hediye etmek niyetindeyim. (SD, s.303)

Gerçekte bu bir uyanma değil, bir sandıktan, çok dar ve boğucu bir bonmarşeden çıkmak gibi bir şeydi; **çünkü** bütün gece rüyamda Muhlis ağabeyin odasındaki eşyayı görmüştüm. (SD, s.313)

1.2.4.4.2.6 “hem, hem de, hem hem” Edatlarıyla Kurulanlar

Bu kadın görürsün İtalyan çıkacak, **hem de** Romalı! (SD, s.83)

Haftada iki defa Sabihalarda buluşuruz **hem de** mahalledeki dedikodu biter. (SD, s.118)

O yaştaki kıza artık bağrılmaz! **Hem** insan eli insanoğluna kalkmamalıdır. (SD, s.120)

Almanya'nın kucağına! **Hem de** doğrudan doğruya... (SD, s.123)

Gözlemeni her zaman yiyebilir! Şimdi gitmesi lâzım. **Hem** bu akşam o tam ziyafettir. (SD, s.149)

İşte bu imtiyaz işine hem son şeklini vermek, **hem de** İstanbul'daki bazı zevatın menfaatlerinin kaybolmamasını temin etmek istiyordum. (SD, s.195)

Sabiha, hem komşum, **hem de** en yakın arkadaşımı. (SD, s.203)

Bir nevi deniz tutmasına, baş dönmesine benzeyen garip bir hisle bu ayrılığı **hem** fark ediyor, **hem de**, insan çehresi, ses, musiki, hepsinin arasında ve hepsine yabancı bir şey gibi yüzüyordum. (SD, s.219)

Hem ihtiyar adamı görecektim, **hem de** kabilse evde cumaya kadar istirahat edecektim. (SD, s.232)

1.2.4.4.2.7 “ Kâh Kâh” Edatıyla Kurulanlar

Kâh bir yığın çıplak kadın onları telâşla arıyorlar, kâh kesilmiş uzuvlar tek başlarına onlarla geziniyorlar, kendilerini teşhir ediyorlar.(SD, s.314)

1.2.4.4.2.8 “ Lâkin” Edatıyla Kurulanlar

Çalıştığımız metin içerisinde “ lâkin” edatıyla kurulan bağlı bir cümleye rastlanamamıştır.

1.2.4.4.2.9 “ne ne, ne ne de, ne ne ne de” Edatlarıyla Kurulanlar

Halbuki annem, ne alınmış, ne de Sabiha’nın kendi annesini zemmetmesine fazla ayıp bir şey gibi bakmıştı. (SD, s.28)

Halbuki annem, ne alınmış, ne de Sabiha’nın kendi annesini zemmetmesine fazla ayıp bir şey gibi bakmıştı. (SD, s.29)

Dudağından ve burnundan akan kanlara rağmen gülümsemesini hiç terk etmeden kendisini tutanlardan kurtulmağa çalışan bu çocuğun yüzünü hiç unutamayacağım, ne de onu dövenin gözlerindeki zalim ve haşın parıltıyı! (SD, s.151)

Ne ben sarhoşum, ne de önümdeki çavuş üniformalı adam kepten! (SD, s.274)

Yazık ki o zaman ne paşaya yardım edebilirdim, ne de bu tarzda yol verilmeden duyduğum kırgınlık yüzünden kendisinden af dileyebilirdim. (SD, s.305)

Muhtar’a ne alışılır, ne de sevilir. (SD, s.311)

1.2.4.4.2.10 “onun için, onun içindir ki” Edatlarıyla Kurulanlar

Başka birisine tıraş oldum, onun için soruyorum! (SD, s.84)

Fakat siz bu izdivacın hayatınıza getireceği rahatlığı düşünüyordunuz; onun için kulak asmadınız! (SD, s.101)

Tevfik Bey çocuk sevmezdi; onun için çocukluğumda bana pek az yüz vermişti. (SD, s.158)

1.2.4.4.2.11 “ya, ya da, ya ya, ya ya da, ya yahut, ya yahut da” Edatlarıyla Kurulanlar

Gün boyunca ya deniz kenarında uzanır, dünyanın faniliği hakkında uzun ve ruh besleyici murakabelere dalar, yahut da denize, olduğu yerde taş atmakla masum masum eğlenirdi. (SD, s.16)

İşte her akşam saatinde, ya kalplerinden gelen bir itişle, yahut da isteyerek ve yolunu bildikleri için, birbirine bu kadar benzeyen, aralarında çok yavaş sesle konuşan, birçok girift meseleleri tek bir bakışla hâlden ve yine tek bir bakışla çok zalim hükümler veren bu insanlar, bu iki oda ile cami kapısının önünde birleşirler, karşı duvarın kenarındaki çiçek tarhlarına, etrafı kiremit kırıklarıyla çevrili Acem lâlelerine, kadife çiçeklerine, şakayıklara, bahar rüzgârında üşür gibi titreşen cılız gül fidanlarına bakarak, hazırlanan çayı içerler, mahalleye ait işlerden bahsederler, korka korka devrin fenalığından şikâyet ederler, yahut da dar ve ufuksuz hayatlarının tek eğlencesi olan küçük, çoğu bu yedi sokağın arasında geçen şeylere ait dedikodular yaparlardı. (SD, s.26)

Babam içiyor, içtikçe ya neşeleniyor, ya mahzun oluyor. (SD, s.33)

Bir duvar önünde asıl yollarını değiştirmişler, yahut da oldukları yerde kalmışlar... (SD, s.41)

Fraulein Van Groeimer’in çirkinliğine gelince, ki asıl mesele bu idi, o nihayet Sakine Hanım’ın mesul olduğu bir anlaşmazlık, yahut da tesadüflerin kendisi için hazırladığı bir hayal sukutu idi. (SD, s.97)

İhsan o cinsten adam olsaydı, çoktan ya evlenirdim, yahut yüzünü bir daha görmezdim. (SD, s.110)

1.2.4.4.2.12 “zaten” Edatıyla Kurulanlar

Benim dediğim, senin bu işlere karışmaman zaten seni çıkaracaktım odadan ama... nedense yanımda kalmanı istedim. (SD, s.59)

O zaten zengin, zaten hür, istediğini yapıyor. (SD, s.68)

Alacağım kızın babası ayrı ev açacak. Zaten kızın anadan kalma serveti var. (SD, s.69)

Bu son cümlelerin ilhamıyla Verlaine'in "Mon rêve familier"sini yavaş, biraz muttarit, bununla beraber içten gelen bir şeyler katmasını bildiği sesiyle okumağa başladı. Zaten son günlerde konuşmalarımız yer yer, hep aynı şairin ehlî hayatı, lamba ışığını, çay masasını, baş başa saatlerin ve akşam gezintilerinin sükûnunu, mahremiyetini özleyen gençlik şiirleri ile bitiyordu. (SD, s.81)

Kendisine eski devirde "gözü tok adam..." sıfatını verdiren bu ihtiyat, Meşrutiyet'ten sonra mevkiini muhafaza etmesine yardım etmişti. Zaten Arnavutluk ve Makedonya'daki huzursuzluğu haber alır almaz Saray'la alâkasını kesmiş, vazifesinden istifa etmişti. (SD, s.106)

İhsan yüzüme adeta Sabiha'nın bakışıyla baktı. Zaten deminden beri onun gibi kesik kesik, kendi içini adım adım yoklar gibi konuşuyordu. (SD, s.111)

1.2.4.4.2.13 "yoksa" Edatıyla Kurulanlar

Zaten bahsettiğim vaziyet, böyle bir muharebe olursa tehlikelidir yoksa işlerin düzelmesi için eskilerin dediği gibi çakır pençe bir idareye ihtiyacımız var. (SD, s.123)

Hakikaten bir şey yapıyorlar mıydı? Yoksa sadece birkaç kişi toplanmış, gizli cemiyet oyunu mu oynuyorlardı? (SD, s.182)

Yine bana dargın. Yoksa kendisine böyle gecikmeme mi kızıyor? (SD, s.274)

1.2.4.4.2.14 "zira" Edatlarıyla Kurulanlar

Yemekte Kontes (X.)'e bunların hiçbirinden bahsetmedim zira bu zeki ve güzel kadın yanında erkek işlerinden bahsedilmesini kat'iyen istemezdi. (SD, s.195)

1.2.4.4.2.15 "yalnız" Edatıyla Kurulanlar

Bu, günümüzün modasıdır yalnız bir noktayı unutmayın! (SD, s.214)

Her şey yolunda gitmiş, kimsenin burnu kanamamıştı yalnız bu işlerde çalışan gardiyanlardan birini de beraberce kaçırmağa mecbur olmuşlardı. (SD, s.221)

Üç sene kadın vücudu tanımadan yaşadım yalnız onu düşünüyordum. (SD, s.270)

Ve büyük bir kurtuluş hissiyle sözünü tamamladı: “Sizlerin istediğinizi yapıyorum, demektir yalnız ben gidene kadar bekleyeceksiniz...” (SD, s.277)

Sadece bir musiki gibi onu kendi içimden dinliyordum. Yalnız bir şey biliyordum. (SD, s.288)

1.2.4.4.2.16 “oysa” Edatıyla Kurulanlar

Çalıştığımız eser içerisinde “ oysa” edatıyla kurulan bağlı bir cümleye rastlanamamıştır.

1.2.4.4.2.17 “sanki” Edatıyla Kurulanlar

Kudret Bey’in o anda hayal sukutunu, şaşkınlık, yeis hatta bir nevi hurafevî korkunun beraberce zapt ettiği yüzünü; ve onların üstünde hiçbirini dağıtmak şöyle dursun sanki hepsi teker teker ve daha iyi görülsün diye parlayan o şirin ve terbiyeli tebessümünü, onun sahte sevincini, bu tabir bile anlatamaz. (SD, s.90)

1.2.4.4.2.18 “bazen de” Edatıyla Kurulanlar

Bu hediyeler sedef saplı çakı, kalemtırış, üstünde kalem kesilecek fildişi makta’lar, ceviz veya billûr yazı takımları, deve derisinden Karagöz takımları gibi şeylerdi bazen de kendisine Mısır’dan hediye olarak gelen kamış kalemlerini dağıttığı olurdu. (SD, s.25)

Bazen oğlu, bazen de kardeşi olurdu. (SD, s.71)

Hemen her gece yakınlarda birkaç çarpışma oluyor. Bazen de çiftliği basıyorlar. (SD, s.181)

Yazın Darülfünun talebeleri sık sık buraya gelirlermiş. Bazen de Yahya Kemal’in uğradığı olurmuş. (SD, s.184)

1.2.4.4.2.19 “ancak” Edatıyla Kurulanlar

Bir duvar çıkıntısında büyükçe bir divan vardı. **Ancak** benim asıl hayretimi çeken, muhtelif cinsten kıymetli tabak ve kristal eşya ile dolu birkaç dolaptı.

İstanbul’a 2 Eylül perşembe akşamı gelmiş, **ancak** salı sabahı pansiyona yerleşmişim. (SD, s.232)

1.2.4.4.2.20 “bazı bazı” Edatıyla Kurulanlar

Akşamları çaldığı Rus lokantasında **bazı bazı** onu dinler, İhsan’ın fikri ise “Halk ile büyük sanat ananelerinin arasındaki mesafede kaybolacağı” merkezinde idi. (SD, s.247-248)

1.2.4.4.2.21 “belki, belki de, belki belki de” Edatlarıyla Kurulanlar

İsyansız, tiksintisiz, **belki** yolunu öğrendiğim için her sabah erkenden gidiyordum. (SD, s.49)

Bu esnada eminim ki, öbürünü de unutmuyor, her gece Sabiha’yı düşünüyor, **belki de** onun için ağlıyordu. (SD, s.77)

Çünkü hemen o anda Sakine Hanım’ın belki şahsımı ikinci derecede görmesinin, **belki de** o kadar çok konuşan bu kadının birdenbire ani bir hidayetle az konuşmaya karar vermesinin sebep olduğu hadise, beni ve etrafımdakileri o kadar korkutan hadise oldu. (SD, s.93)

Kudret Bey’in burnu ise kendisinden hiç ayrılmamış, bütün huysuzluğuna rağmen, **belki de** dostumuzun irade zaafından faydalanarak, tıpkı hiç anlaşılmadan aynı çatı altında yaşayan iki karı koca gibi, çekişe çekişe olsa bile daima beraber yaşamışlardır. (SD, s.98)

Belki kanepenin öbür ucunda Atiye Hanım'ın gümüş çerçeveli büyükçe bir resmini görmeseydim, bir de Behçet Bey'in yüzündeki o garip durgunluk dikkatimi çekmeseydi, o kadar ürpermezdim. (SD, s.116)

Ne yalan söyleyeyim, hapishaneden kaçacak zatı benimle yalıya, hatta çiftliğe göndereceklerini, **belki** de yolda onu taşımağa mecbur olacağımı sanıyordum. (SD, s.188)

1.2.4.4.2.22 “bilâkis” Edatlarıyla Kurulanlar

Nişan hediyeleri arasındaki kolalı gömlek düğmelerinden maada, altın namına onlardan bir şey görmedim **bilakis** bizim Asmalımescit civarındaki han onların yüzünden satıldı. (SD, s.55)

1.2.4.4.2.23 “bunun üzerine” Edatıyla Kurulanlar

İbrahim Efendi, **bunun üzerine** alnındaki terleri silerek:

-Belki de ihtiyaç kalmaz, demişti. (SD, s.59)

1.2.4.4.2.24 “bununla beraber” Edatıyla Kurulanlar

Bu son cümlelin ilhamıyla Verlaine'in “Mon rêve familier”sini yavaş, biraz muttarit, **bununla beraber** içten gelen bir şeyler katmasını bildiği sesiyle okumağa başladı. (SD, s.81)

1.2.4.4.2.25 “de” Edatıyla Kurulanlar

Kudret Bey'in burnu ise kendisinden hiç ayrılmamış, bütün huysuzluğuna rağmen, **belki de** dostumuzun irade zaafından faydalanarak, tıpkı hiç anlaşılmadan aynı çatı altında yaşayan iki karı koca gibi, çekişe çekişe olsa bile daima beraber yaşamışlardır. (SD, s.98)

1.2.4.4.2.26 “doğrusu, bereket, bereket versin ki” Edatlarıyla Kurulanlar

Onu bitirdikten sonra da daha yükseğine, meselâ “talebe efendilerinin” kavuk, şalvar, kürk giyerek “İstiklâl-i Osmani” gününde, ihtifal tertip eden, Fatih'in ağzından ve kendi “kıyafetinde” nutuk veren Türk Ocağı'nın “Aksakallar” heyetinin **bereket**

versin bu havadisi veren gazeteler bu acayip adın yanı başına istişare kelimesini yazmışlardı, kendileri için hazırladıkları toplantılara devam edip orada Türkçeyi bir hâle yola koymayı öğrenen, konferans salonunda müdürünün himayesi altında “hanımlara mahsus bir müsamere-i terbiyeviye” hazırlanan Darülfünun’a veya o cinsten yüksek bir mektebe girecek, oradan çıkınca Avrupa’ya gidecek, hulâsa etrafımdakilerin bir gün insafa gelip “Artık yeter, oğlum; kâfi derecede okudun, adam oldun! (SD, s.48)

Sakine Hanım, bu hesabı sade para üzerine kurmaz, **daha doğrusu** iki tarafın behemehal zengin olmasını istemezdi. (SD, s.74)

İşte orada, **bereket versin** o akşam yolumu değiştirdim. (SD, s.181)

Ben de yazmam demiyorum, **doğrusu**, yazmasını istiyorum. (SD, s.192)

Sabaha kadar bu düşünceler içinde bu sokaklarda dolaşabilirdim, **bereket versin**, bir tesadüf beni bundan kurtardı. (SD, s.218)

1.2.4.5 Eksiltili Cümle

Eksiltili cümle, genellikle yüklemi bazen de başka öğeleri söylenmeden kullanılan cümle olarak tanımlanır. Biz bu çalışmada, sadece yüklemi olmayan eksiltili cümleleri ele aldık.

İncelenen kaynaklarda eksik cümle terimi için “kesik cümle” teriminin de kullanıldığını görmekteyiz.

Kerime Üstünova, iletişimde zamandan, emekten tasarruf, en az çaba ilkesi, dilin tekrarı sevmemesi, estetiğe olan düşkünlüğü gibi nedenlerin kimi birimlerin yüzey yapıya taşınmasına izin vermediğini belirtir. Yani kimi dil birimleri, derin yapıda bırakılır ve anlatım kısalığına başvurulur. Anlam bütünlüğünü bozmadan cümlelerin bazı öğelerinin düşürülmesiyle oluşan eksiltili yapıların, iletişimin devam edebilmesi için yeterli olduğunu aktarmıştır. Bu tür anlatımlara daha çarpıcı, daha etkili anlatımlara ulaşmak için başvurulduğunu ifade eder.⁴⁷⁰

Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, Türkçede çeşitli sebeplerle cümlelerin öğelerinden birinin genellikle yüklem kullanılmadığı cümle türü olarak tanımlamışlardır. Kesik cümle terimini tercih ederek, daha çok konuşma dilinde rastlanıldığı belirtilmiştir.⁴⁷¹

Günay Karaağaç, genellikle sözlü dil kullanımında yer alan ve bazı öğeleri eksiltilerek söylenip, anlamı dinleyenin anlayışına bırakılan ya da yüklemi olmadan hüküm bildiren cümleleri eksiltili veya söz cümle olarak tanımlamıştır. Yüzey yapılarıyla bir cümle bütünlüğü olmayan bu cümlelerin, derin yapılarının sözlü dil kullanımının çeşitli unsurlarıyla, hüküm bildiren cümlelerin eksiltili cümle olduğu belirtilmiştir. Günümüz dilcilerinin, ünlem öbeği ile cümle başı edatlarını, ret ve kabul,

⁴⁷⁰ Kerime Üstünova, *Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı ve Söz Dizim İncelemeleri*, Sentez Yay., Bursa, 2014, s.58-59.

⁴⁷¹ Neşe Abatay, Sevgi Özel, Ayfer Çam, age., s.116.

onay ve inkar sözlerini, söz cümle olarak gördüğünü ve böyle adlandırdığını ifade etmiştir.⁴⁷²

Necati Demir, aslında yüklemi varken söylenmeyen veya yazılmayan, yazılmayan kısmın üç nokta ile belirtildiği cümleleri eksiltili cümle olarak tanımlamıştır. Bu tür cümlelere yargının ne olduğu okuyucunun yorumuna bırakıldığı için kesik cümle de denildiğini ifade etmiştir.⁴⁷³

Mehmet Özmen “Bir Eksiltili Cümle Tipi Üzerine” adlı makalesinde eksiltiyi oluş yerleri bakımından üç grupta toplamıştır: 1.Kelimelerde Eksilti, 2.Birleşik Kelimelerde ve Kelime Gruplarında Eksilti, 3.Cümlelerde Eksilti. Cümlelerdeki eksiltiyi, kelime, birleşik kelime ve kelime gruplarından farklı olarak en az çaba kuralı yanında, başka ihtiyaç ve kaygıların da etkili olduğunu vurgulayarak, cümlede, yerine göre, özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci veya yüklemün düşürebileceğini ifade eder.⁴⁷⁴

Gürkan Gümüştan, “Eksiltilim ve Türkçede Eksiltilim Türleri” adlı makalesinde eksiltili cümledeki eksiltilimleri belirlemenin genellikle kolay olduğunu belirtir. Fakat derin yapı içine gizlenen ve eksiltili cümle tanımına uymayan cümleler içinde de eksiltilim yaşanmış olabileceğini, karşılaştırma amaçlı cümlelerde, örtük anlatımlarda cümle kurucuları söylenmesine rağmen, derin yapıya gizlenen örtük bir anlam olduğu bildirilmiştir. Türkçede, karşılaştırma amacıyla kurulan cümlelerde, dilin daha kısa kullanımı nedeniyle eksiltili anlatım yapılabilir. Bu cümlelerdeki eksiltilimi belirlemenin yolunun derin yapıya bakmak olduğu belirtilmiş, derin yapıya bakıldığı zaman, birtakım öğelerin ya da bilginin örtük/eksiltimli verildiğini ifade etmiştir. “*Merve, Zeynep’ten daha güzeldir.*” cümlesinde iki ayrı ifade vardır. Bunlardan yüzeyde olan belirgin anlam

⁴⁷² Günay Karaağaç, age., s.242.

⁴⁷³ Necati Demir, age., s.81.

⁴⁷⁴ Mehmet Özmen, “Bir Eksiltili Cümle Tipi Üzerine”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S 4.4, (1996), s.71.

(Merve Zeynep'ten daha güzeldir), ikincisiyse derin yapıdaki “Zeynep de güzeldir” anlamdır. Böylece iç içe geçmiş iki bilgi eksiltimli biçimde aktarıldığı belirtilmiştir.⁴⁷⁵

Bilal Aktan, cümle dışında bırakıldıkları zaman, cümlelerin anlamında bir eksiklik oluşturmayan, içinde ara cümle veya söz barındıran cümleleri eksiltile cümle olarak tanımlamıştır. Açıklayıcı durumdaki birimin yargı taşıyorsa ara cümle, yargı değeri taşımıyorsa ara söz adını aldığını belirterek, bunların yer aldıkları cümlelerin kuruluşunu doğrudan etkilemediğini ifade etmiştir.⁴⁷⁶

Mehmet Aydın, dilin çeşitli sistemlerden kurulu bir üst sistem olduğunu belirtir. Dilin söz dizimi sistemi ile anlam sistemi arasında bir bağ olduğunu ifade ederek cümle çözümlenirken onun anlamını göz ardı etmemek gerektiğini bildirir.⁴⁷⁷

Cümlelerin yapısı ve anlamı bulunmaktadır. Cümlelerin anlamını cümlelerin soyut yapısı üretmektedir. Bundan dolayı cümlelerin yapısı anlamından ayrı düşünülmemelidir. Bu nedenle söz dizimi incelenirken özerklik konusu tartışmaya açıktır.

- “*Bir toz, bir duman...Çıplak insan ayaklarının ve nalsız hayvan izlerinin sıralandığı yollardan gürüldüye, homurdana otomobil geçiyor.*”

- *Bu, sivri uzun diş gibi Maden Ocakları Müdürünün etine saplandı. Müdür yüzünü buruşturdu. Kulakları dikildi.*”

Bu metindeki “*Bir toz, bir duman...*” cümlesinde yüklem eksiltilemiştir. Yüklemleri eksiltile bazı cümleler, diğer eksiltile cümlelere göre daha özgürce yorumlanmalıdır. “*Kulakları dikildi.*” cümlesinde ise eksiltile tamlayandır ve bu öge -

⁴⁷⁵ Gürkan Gümüşatan, “Eksiltim ve Cümlede Eksiltim Türleri”, *Electronic Turkish Studies*, S.8.1, (2013), s.1548.

⁴⁷⁶ Bilal Aktan, age., s.132.

⁴⁷⁷ Mehmet Aydın, “Cümlelerin Anlamı ve Eksilti”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*, 27-28 Ağustos, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2007, s.77-79.

metinde vardır. Dolayısıyla cümle çözümlenirken derin ve yüzey yapı birlikte ele alınmalıdır.⁴⁷⁸

Metnimizde toplam 642 eksilteli cümle tespit etmiş bulunmaktayız. Onları şu şekilde tasnif ederek incelemeyi uygun gördük:

1.2.4.5.1 Cümle Özelliği Gösteren Eksilteli Cümleler

Fakat yanınızdan geçerken öyle bir Allah!., deyişi vardı ki...(SD, s.22)

Vâkıa Sabiha, annesinin çekilmez olduğunu söylüyordu amma... (SD, s.29)

Şu bücüre bak, demişti. Adam olmuş da anasını beğenmiyor...” (SD, s.30)

Bizim macunculardan, şarkı satıcılarından dinlediklerimizden çok başka türlü şeyler...” (SD, s.40)

Hayır, kat’iyen... (SD, s.43)

Günün birinde babama veya anneme benzemek... (SD, s.43)

Babam neyse o hiç olmazsa kendine göre yaşıyor, fakat anneme benzemek, onun cinsinden bir şikâyet makinesi olmak... (SD, s.43)

Efendim, hocamız yazdı onu... (SD, s.45)

Ne yapayım, kız kardeşlerini ben öldürmedim ya... (SD, s.57)

Aleyhimde karar alacaklarmış; ne yapalım... (SD, s.57)

Buna da kör değil diyemezsin ya... (SD, s.61)

Hayır, bu başka... (SD, s.61)

Allah razı olsun oğul, ellerin dert görmesin... (SD, s.64)

Onlar bizim kaderimiz... (SD, s.64)

Hepimiz birbirimize benzeyeceğiz... (SD, s.65)

Aman, hanım efendiciğim... (SD, s.75)

⁴⁷⁸ age., s.77-79.

Fevkalade güzel bir kadın, bir inci... (SD, s.75)

Kültürlü, sakın, tecrübeli, olgun, erkek ruhuna âşinâ bir kadın... (SD, s.75)

Bir kere gelin, görün... (SD, s.75)

Şark lâübaliliği... (SD, s.75)

Ayol, o halis Bursa kumaşı... (SD, s.96)

Çocuksun, vallahi Kudret Bey çocuksun...(SD, s.96)

Size o kadar yakışıyor ki... sizi ne kadar güzelleştirdiğinin farkında değilsiniz galiba...(SD, s.96)

O düşünmeyi seviyor... (SD, s.109)

Bir şey yapmam istemiyorum ki... (SD, s.109)

O hesaplı adam... (SD, s.109)

Nasıl oldu dayanıldı... (SD, s.109)

Bak, o kadar güzel ki... (SD, s.130)

Sonra ikisi birden ölüyorlar... (SD, s.130)

Orası biraz tuhaf ama... (SD, s.130)

Hiçbir şey yapmazlar... (SD, s.130)

Orada o kadar Türk ve Müslüman var... (SD, s.130)

Sahi o da var... (SD, s.130)

Dağıtmak için iç... (SD, s.178)

Geniş ol, geniş yaşa... (SD, s.178)

Ben ki etrafımdan bir çivinin yer değiştirmesine razı değilim... (SD, s.178)

Zaten annem daha ziyade yanlarındaki tercümanlara çatıyor, açıyor ağzını, yumuyor gözünü... (SD, S.181)

Bütün bunlar olmaz ama, bizim edepsizler kışkırtmasalar... (SD, S.181)

Artık düşmandan ziyade kendimizle mücadeledeyiz... (SD, S.181)

Ama hep tehlike içindesiniz... (SD, S.181)

Sinemalara dekor yaparak, resim yapıp satarak, ev duvarı boyayarak... (SD, s.187)

Yazık ki biz gidemeyiz... (SD, s.187)

Bu akşam saat dokuzda hapishane-i umumîden genç bir adam kaçırılacak... (SD, s.187)

Onun derhal Anadolu yakasına geçmesi lâzım... (SD, s.187)

Rus balesi, oyun, tevkifhaneden kaçacak adam... (SD, s.187)

Ha Ramiz Bey, ha Macit Bey... (SD, s.234)

Pek de öyle değil ya... (SD, s.234)

Beyefendiciğim, Ali Bey değil, Asım Bey... (SD, s.234)

Asım Bey veya Ali Bey... (SD, s.234)

Hepsi birbirinden beter... (SD, s.234)

O başka, o başka... (SD, s.234)

O Göztepe’de oturur, öteki Sahrayıcedit’te... (SD, s.234)

Müslümanıyla da yapar bu işi, gâvuruyla da... (SD, s.234)

İşin aslını öğrenmeden konuşuyorsun... (SD, s.234)

1.2.4.5.2 Cümle Özelliği Göstermeyen Eksiltili Cümleler

Tuna’nın evleri...(SD, s.41)

Hem epeyce... (SD, s.43)

Mademki adetti...(SD, s.49)

Eline bir para geçsin hele... (SD, s.64)

O kadar hepimiz birbirimize benziyoruz ki... (SD, s.64)

Kimi sevdiğini, ne düşündüğünü, ne hâlde olduğunu... (SD, s.72)

Fakat değer de... (SD, s.96)

Yahut oyun havaları... (SD, s.109)

İhsan Bey de, Nuri Bey de, Hayri de, sen de... (SD, s.109)

Gündüz hanımlara, gece beylere... (SD, s.130)

Ecdat kabirleri... (SD, s.130)

Bu mahallede... (SD, s.130)

Epeyce... (SD, S.181)

1.2.4.6 Ara Sözlü (Cümleli) Cümle

Ara sözlü (cümleli) cümle, cümleden çıkarıldıkları zaman, cümlelerin anlamında bir eksiklik yaratmayan bir ara söz ya da cümle bulunduran cümle olarak tanımlanmaktadır.

Ara cümle, birleşik cümle konusu içinde, ele alınan kaynaklar arasında nadir görülen cümle türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu cümle türü için, ara cümlecisi, ara cümleli cümle, saplama cümle, ara önerme ve arasözler terimlerinin kullanıldığı görülmektedir.⁴⁷⁹

Bilal Aktan, cümle dışında bırakıldıkları zaman, cümlelerin anlamında bir daralma oluşturmeyen, içinde ara cümle veya söz bulunduran cümleleri ara sözlü (cümleli) cümle olarak tanımlamıştır. Açıklayıcı birimin yargı taşıdığı durumlara ara cümle, yargı değeri taşımadığı durumlara ara söz denildiğini belirtmiştir. Bu cümleler yer aldıkları cümlelerin kuruluşunu doğrudan etkilememekte, cümlelerin herhangi bir ögesi olmamaktadırlar.⁴⁸⁰

Ara cümle için “ara önerme” terimini kullanan Tahir Nejat Gencan, söze başladıktan sonra kimi kez usa, söylenmesi gereken bir düşünce geliveren ve tümcenin arasına giren, konuşmada da, yazıda da, rastlanan bu açıklayıcı sözlerin, içinde bulundukları tümcenin ögesi olmadıklarını belirtmiştir.⁴⁸¹

Tahsin Banguoğlu, söz konusu cümle için “saplama cümle” terimini kullanmış ve saplama kelimelerle, işaretleri saplama cümle olarak tanımlamıştır.⁴⁸²

Hikmet Dizdaroğlu, içinde ara cümle bulunduran yargılı anlatımları ayraç tümcesi olarak tanımlamaktadır. Bu tür cümlelerde ara cümle ya da ara söz iki virgül,

⁴⁷⁹ Başak Barak Yılmaz, age., s.124.

⁴⁸⁰ Bilal Aktan, age., s.132.

⁴⁸¹ Tahir Nejat Gencan, age., s.157.

⁴⁸² Tahsin Banguoğlu, age., s.537.

iki kısa çizgi, ya da ayraç içinde gösterilir. Kimi ara sözlü cümlelerde noktalı virgül kullanıldığı da görülmüştür. Bu tür cümlelerde cümle içindeki anlatım ya yargılı, ya yargısız, ya bağlaçlı ya da devrik olduğunu belirtmiştir. Dizdaroğlu bu duruma göre ayraç tümcelerini dört grupta incelemiştir: *1.Aratümceli Ayraç Tümcesi, 2.Arasözlü Ayraç Tümcesi, 3.Bağlaçlı Ayraç Tümcesi, 4.Devrik Ayraç Tümcesi.*⁴⁸³

Metnimizdeki bu tip cümle örneklerinden bazıları şöyledir:

Bu küçük ve haşarı çocuktan -Sabiha, düz duvarlara tırmanırdı- çok hoşlanan annem, bir gün bana:

Şu küçük ahabını, o arsız kıızı, eve getir de yakından göreyim!.. demişti. (SD, s.28)

Babasının, evde içtiği zamanlar ona anlattığı şeyler, annesinin şikâyetlerinden, kadınların dedikodularından öğrendiği çapkınlık hikâyeleri, bizim mahalleye gelmeden evvel Süleyman Bey'in bir komşu kadınıyla olan münasebeti -Nişantaşı'ndaki evlerinden bu yüzden çıkmışlardı-, onun üzerinde çok derin izler bıraktığını, sonra sonra düşündüğüm zaman anladım. Sabiha bu vak'aları bana her gün anlatırdı. (SD, s.30)

Fakat ne talihsizliği, ne de yüzünden okunan hastalığı -verem olduğunu biliyorduk- anlattığı şeylere ait en ufak teferruatı bile ihmal etmesine hiç de mâni olmuyordu. (SD, s.37)

-Ve yine aynı şikâyeti tekrarladı:- Konuşmadan da yapamıyorum bir türlü...(SD, s.42)

Bu hâl, ister bilerek, ister bilmeyerek yapsın, onun konuşmasına, duruşlarına, bahar başlangıçlarının -tıpkı henüz kat'î şeklini almamış, sağlam, katıksız bir dünya görüşünün malı olmamış bir yığın heves ve fanteziyle dolu bazı sanat eserleri gibi- sıtmalı lezzetini yapan çok tatlı bir tereddüt, bir yarı yolda kalma hissini katıyordu. (SD, s.48)

⁴⁸³ Hikmet Dizdaroğlu, age., s.261.

Onu bitirdikten sonra da daha yükseğine, meselâ “talebe efendilerinin” kavuk, şalvar, kürk giyerek “İstiklâl-i Osmanî” gününde, ihtifal tertip eden,

Fatih’in ağzından ve kendi “kıyafetinde” nutuk veren Türk Ocağı’nın “Aksakallar” heyetinin -bereket versin bu havadisi veren gazeteler bu acayip adın yanı başına istişare kelimesini yazmışlardı- kendileri için hazırladıkları toplantılara devam edip orada Türkçeyi bir hâle yola koymayı öğrenen, konferans salonunda müdürünün himayesi altında “hanımlara mahsus bir müsamere-i terbiyeviye” hazırlanan Darülfünun’a veya o cinsten yüksek bir mektebe girecek, oradan çıkınca Avrupa’ya gidecek, hulâsa etrafımdakilerin bir gün insafa gelip “Artık yeter, oğlum; kâfi derecede okudun, adam oldun! Artık insanlar içine karışabilir, büyüklerin arasında bir köşeciğe oturabilirsin!” diyecekleri zamana kadar okuyacak, durmadan dinlenmeden okuyacaktım. (SD, s.49)

Dübârâ Mehmet ise -numarası 22 olduğu için böyle derdik- Nuri Bey’in hediyesi olan Karagöz takımından kalanlarım benden almış, Karagöz oynatırdı. (SD, s.51)

Satıcı seslerini, sanki hakikaten gündelik hayatımızın -bu faydalı olduğu kadar rahatsız edici unsurları- o anda sınıftan geçiyormuş gibi yüksek sesle taklit eder ve sırrına bir türlü eremediğimiz bir maharetle hocalar, bunu dışarda oluyormuş zannederler ve şaşırırlardı. (SD, s.51)

Çünkü, -Adil’in asıl artist tarafı da burada idi- zaman ve mekân itibariyle en az münasebeti olan satıcıları taklit ederdi. (SD, s.51)

O zamana kadar hayvan taklidi yapmayan, bütün sanat kabiliyetini dahilî ticarete -şimdiki hükümetlerin ekonomi haftaları gibi- inhisar ettiren Adil, Abdurrahman Bey’in bu “arzu-yı hususîsini” göz önünde tutarak repertuvarına onu da ilâve etti. (SD, s.51)

Kendi meselelerimizi münakaşa etmekte hür değiliz. -Sonra bize bir misal verdi (SD, s.55)

Benim için ise; -birçokları gibi- bu beş vilâyet ve bilhassa birkaç günlük bir muhtariyet ile kendini kurtaran Batı Trakya çok mühimdi. (SD, s.67)

Ona yetişmeye çalışır, daha derinden arkadaş olur, aynı fikirler -eğer bu aksülamellere fikir dersiniz!-ve ufuklara doğru beraberce yürürdüm. (SD, s.68)

Eğlenirsiniz! -Ve Sabiha, Sakine Hanım'ın İhsan'ı Ada'ya davet ederken söylediği sözleri tekrarlarlarken yüzü bir daha değişti; sırrına sahip olduğu imkânlarla adeta hüviyeti genişlemiş gibiydi-. (SD, s.71)

Avrupalı kadın, dedi, bilir misin Cemal Bey oğlum, -Ben bazen oğlu, bazen de kardeşi olurdum- (SD, s.76)

Talimhane meydanına bakan odayı sana ayıracağım. -Bir akşam evvel denize bakan odayı bana verdiğini unutmuştu-. (SD, s.77)

Dostumuz odamda kaldığı müddetçe, bu odanın tek aynasında -Behçet Bey'in bana hediyesi idi- kendisini seyretmek fırsatını hiç kaybetmemişti. (SD, s.82)

Ben ilk önce kapısının açılıp, önünde talihin bu hazin cilvesinden şaşırılmış bekleyen Kudret Bey'in, Sakine Hanım'ın saydığı ve saymadığı bütün meziyetleriyle -derin ve birkaç kollu kültürü, hayalî projeleri, zaman zaman gözlerinde kan dökmek arzusuyla parlayan hiddetleri ve ilk defa bir başkasının ağzından işittiğim politika dehâsiyle- içine alacak sandım. (SD, s.92)

Sakine Hanım'dan devraldığı Kudret Bey'in elini -belki de nikâh muamelesi bitmeden- bırakmaya razı olmayan genç kadın beni evvelâ gözleriyle uzaktan, herhangi bir nesne gibi selâmladı. (SD, s.93)

Sakine Hanım'a gelince, elinde fincanlarımıza içindeki nefis çayı -salonu kokusu almış gibiydi- doldurmaya çalıştığı çaydanlık, olduğu yerde donmuş kalmıştı. . (SD, s.95)

Kudret Bey'in kaşlarının arasından bir küçük kabarıklık başlayan ve gittikçe artan bir hırs ve iştiha ve üstünlük iddiasıyla çehresini evvelâ iki ayrı kısma -ayıran - mütevazı bir burun daima birleştirir- ve sonra da sanki bu ikiliğe dayanarak bu çehrede mutlak bir hüküm süren bu burun, dudakların üstünde küt, bütün hayata ve her nevi yaşama isteğine dargın bir veto gibi birdenbire biterdi. (SD, s.98)

Peki ne yapayım? dedi. -Yarabbim ne kadar çabuk yumuşadı- Sonra ilâve etti: (SD, s.120)

Vakıa manzarası çok latif, kendisi de genişçe ve bahçesi büyük, meyvası bol ama çuval dolusu -evet, İbrahim Bey servetini artık çuvala ölçüyordu- para döktüğümüz hâlde henüz ne tamirini, ne de döşemesini ikmal edebildik!” satırlarıyla, bulanık bir aynadan seyredilen bir sabah manzarası gibi, geçici birtakım sıkıntıların arasından anlatıyordu. (SD, s.164)

Bilmiyor ki herif sabaha kadar Süleyman Bey’le beraber Beyoğlu barlarında, Moscovit’te -Tepebaşı’nda, şimdiki Yani lokantasının bulunduğu yerde mülteci Rusların açtığı bir lokanta idi- İki Rus dilberi bulmuşlar, kayınbaba, damat, vur patlasın, çal oynasın yaşıyorlar... (SD, s.165)

Muhtar, orada tanıdığı Rus kadının kardeşiyle -galiba Mihailof adında biri- Beyoğlu’nda bir de eroin fabrikası kurmuş. (SD, s.166)

Kandilli’ye aynı ahenkle, peşimizde yirmiden fazla kayık ve hemen her neviden el çalgısı, tepemizde mehtapla yarış eden ve galiba onun kadar bilinmez hasretlerin arasından aydınlık ve cömert ve yine onun gibi suların üstünde ve kalbimizin içinde pul pul -tıpkı ince rüzgârlarla sapında dağılan büyük ortanca yaprakları, yahut Uzakdoğu ressamlarının peyzajlarına serpiştirdikleri o çay çiçekleri gibi- dağılan Tefik Bey’in sesi olduğu hâlde geldik. (SD, s.170)

Biri asker kıyafetli -nişanlarına bakılırsa belki de bir general- üç vatandaşının yanında, onlar tarafından şımartılarak gelen bir Rus kadını yerinden kalkarak selâmladı. (SD, s.187)

Kızar belki... -Dondurmasını şüphe ile süzdü- Kızsa bile ehemmiyeti yok. (SD, s.188)

Bana uzun uzun meslek hayatından, tecrübesinden, memleketin talihsiz yıllarında yaptığı faydalı işlerden -meselâ Edirne’nin düştüğü gün Sivas’ta bir çeşme yaptırmış olmak filân gibi şeylerdi bunlar- başarılarından bahsetti. (SD, s.193)

Halbuki siz... -Sonra sözü değiştirdi-. İhsan Bey’e, lütfen bu lâyiha için gelip beni görmesini söylemeyi unutmayın! (SD, s.209-210)

Kaldırımlarda yüksek seslerle ten pazarlıkları oluyor, birkaç kadeh alkolün başıboş bıraktığı ebedî hayvan, en çıplak kelimelerle, fakat böyle vaziyetlerde hayvan

sesinin bulduğu o keskin, yaradılışın sırrıyla, ve bir nevi talih hüznüyle dolu perdelere hiç erişmeden **-çünkü, insan kendi hadlerinden uzaklaşınca birçok şeyi birden kaybediyordu-** arzusunu ilân ediyor, köşe başlarında, birdenbire tek bir fonksiyonun şeması olmuş insan vücutları, demir bir tulumba ciddiyetiyle gerilerek mesanelerini boşaltıyorlar; küfür, kahkaha, daha ziyade bir aşiret neşesine benzeyen raks havaları, sidik kokusu birbirine kenetleniyordu. (SD, s.216)

Karşımızda daha geniş bir mekân içinde Kudret Bey'in bu şaraplarla dahi kendisini “en forme” bulmayan **-kendi tabiriyle söylüyorum-** neşesi ve Sakine Hanım'ın bir burgu gibi etrafı delen bakışları vardı. (SD, s.276)

Hakkı var, dedi. **- Sonra sualini bir daha tekrarladı. - Aynen bunları söyledi değil mi? -** Bir müddet düşündü. (SD, s.277)

Bütün tayfanızı. **- Birdenbire sustu, koltuğa oturdu. -** “Bir kadınla evlendim, diye bütün şehir benimle meşgul... Herkes benim peşimde... Hepiniz kıskançlıktan ne yapacağınızı bilmiyorsunuz. Her dakika benimle uğraşıyorsunuz... Fakat, bitti.” (SD, s.298)

Hatta Yunanistan'daki sabırsızlığa bakılırsa şimdiden kendimizi müsavi kuvvette sayabiliriz. **-Durdu, kelimeleri ölçer gibi yavaş yavaş:-** Fakat İstanbul...(SD, s.317)

İKİNCİ BÖLÜM

2. CÜMLE TAHLİLLERİ

Bu bölümde 10 basit cümle, 10 iç içe birleşik cümle, 10 ki'li birleşik cümle, 10 şartlı birleşik cümle, 10 sıralı cümle, 10 bağlı cümle olmak üzere toplam 60 cümlenin tahlili yapıldı. Tahlil yaparken cümleler yapısına, yüklemine, anlamına, unsurlarının sıralanışına göre gruplara ayrıldı, sonra öğelerine ayrıldı.

2.1 Basit Cümle Tahlilleri

1) **Çünkü çocukluk, yalnız sonu ergenliğe, rüşde varan bir yol değildir.**(SD s.48)

Cümle

- Yüklemine göre: isim
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumsuz

Cümlenin Öğeleri

- ergenliğe, rüşde varan bir yol değildir: Yüklem
- çocukluk: Özne
- çünkü, yalnız : Cümle dışı unsur
- sonu : Belirtili nesne

2) **Aşağı yukarı her yerin sarıklı, abanî sarıklı, keçe külâhlı, fesli, derviş kıyafetli alîl veya sağlam bir iki gedikli dilencisi vardı.** (SD, s.60)

Cümle

- Yüklemine göre: isim
- Yüklemine yerine göre: kurallı

- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumlu

Cümlenin Öğeleri

- vardı: Yüklem
- her yerin sarıklı, abanî sarıklı, keçe külâhlı, fesli, derviş kıyafetli alîl veya sağlam bir iki gedikli dilencisi : Özne
- Aşağı yukarı : Zarf

3) Bunlar, Vefa'nın aşağı tarafında bir fukara mahallesinde evli olmasını affetmeyenlerdi. (SD, s.61)

Cümle

- Yüklemine göre: isim
- Yüklemine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumsuz

Cümlenin Öğeleri

- affetmeyenlerdi: Yüklem
- Bunlar : Özne
- evli olmasını : Belirtili Nesne
- Vefa'nın aşağı tarafında bir fukara mahallesinde : Yer tamlayıcısı

4) Fakat ihtiyara bulabildikleri kabahat, sadece kendinden genç karısından ve üvey çocuklarından yediği dayaktı. (SD, s.61)

Cümle

- Yüklemine göre: isim
- Yüklemine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumlu

Cümlenin Öğeleri

- sadece kendinden genç karısından ve üvey çocuklarından yediği dayaktı.:
Yüklem

- ihtiyara bulabildikleri kabahat: Özne
- Fakat: Cümle dışı unsur

5) O yaşta bile hâlâ güzel olan ve kırkıdan fazla göstermeyen bu kadının insan evlendirme merakı hakiki bir hastalıktı. (SD, s.72)

Cümle

- Yüklemine göre: isim
- Yüklemine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumlu

Cümlenin Öğeleri

- hakiki bir hastalıktı: Yüklem
- O yaşta bile hâlâ güzel olan ve kırkıdan fazla göstermeyen bu kadının insan evlendirme merakı: Özne

6) Sakine Hanım, dudaklarında bir vaziyete hâkim olacak anın geldiğini bilenlerin o sâkin tebessümü, böyle vaziyetlerde yapılacak tek işi, zile basarak hizmetçiyi çağırmayı unutmuş gibi, bir müddet dostumuzun bütün telâşıyla ortalıkta çırpınmasına müsaade etti. (SD, s.95)

Cümle

- Yüklemine göre: fiil
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumlu

Cümlenin Öğeleri

- müsaade etti: Yüklem
- Sakine Hanım: Özne

-dudaklarında bir vaziyete hâkim olacak anın geldiğini bilenlerin o sâkin tebessümü, böyle vaziyetlerde yapılacak tek işi, zile basarak hizmetçiyi çağırmayı unutmuş gibi, bir müddet dostumuzun bütün telâşıyla:Zarf

- ortalıkta çırpınmasına : Yer Tamlayıcısı

7) Böylece birbiri arkasından gelen iki vak'a Kudret Bey'de, evlenmesi teklif edilen kadını hülyalarına bu kadar zıt bulmasının tesirlerini gidermiş oldu. (SD, s.97)

Cümle

- Yüklemine göre: fiil
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit

- Anlamına göre: olumlu

Cümlenin Öğeleri

- gidermiş oldu: Yüklem
- birbiri arkasından gelen iki vak'a: Özne
- evlenmesi teklif edilen kadını hülyalarına bu kadar zıt bulmasının tesirlerini:

Belirtili nesne

- Böylece: Zarf
- Kudret Bey'de : Yer Tamlayıcısı

8) Ve önümüzdeki ateş, Allah'ın hakiki rahmeti imiş gibi yavaşça büyük dedemin fotoğrafını oraya bıraktı. (SD, s.282)

Cümle

- Yüklemine göre: fiil
- Yüklem yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumlu

Cümlenin Öğeleri

- bıraktı: Yüklem
- önümüzdeki ateş: Özne
- büyük dedemin fotoğrafını: Belirtili nesne
- Allah'ın hakiki rahmeti imiş gibi yavaşça: Zarf
- oraya: Yer Tamlayıcısı
- Ve : Cümle dışı unsur

9) Ve ateş, bu üç koldan gelen hatırayı, birbirinden hiç ayırmağa teşebbüs etmeden bir lahza küll etti. (SD, s.283)

Cümle

- Yüklemine göre: fiil
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- küll etti.: Yüklem
- ateş: Özne
- bu üç koldan gelen hatırayı: Belirtili nesne
- birbirinden hiç ayırmağa teşebbüs etmeden: Zarf
- bir lahza : Zarf
- Ve : Cümle dışı unsur

10) Rus nihilisti, Polonya ihtilâlcisi, İspanyol anarşisti, Osmanlı mebusu, Hamîd devri paşası, Baltık devletleri prensleri, meşhur boksör, antrenör, bankacı, sarraf, eşkiya çetesi reisi, sefir, siyasî mülteci herkes sırası geldikçe kendi ateşini yakıyordu. (SD, s.283)

Cümle

- Yüklemine göre: fiil
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- yakıyordu: Yüklem

- Rus nihilisti, Polonya ihtilâlcisi, İspanyol anarşisti, Osmanlı mebusu, Hamîd devri paşası, Baltık devletleri prensleri, meşhur boksör, antrenör, bankacı, sarraf, eşkiya çetesi reisi, sefir, siyasî mülteci herkes: Özne

- kendi ateşini: Belirtili nesne

- sırası geldikçe: Zarf

2.2 Birleşik Cümle Tahlilleri

2.2.1 İç İç Birleşik Cümle Tahlilleri

1) “Ne babamda, ne annemde haysiyet denen şey yok... Anlıyor musun Cemal! İkisi de biçare insanlar...” diye bana dert yanıışında ise, bütün bir erken uyanma vardı. (SD, s.28)

Cümle

Bu cümle, birisi temel ve üç yardımcı cümlecik olmak üzere iki cümleden oluşan bir iç içe birleşik isim cümlesidir:

Temel Cümle:

- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: iç içe birleşik cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri

- vardı : Yüklem

- bütün bir erken uyanma : Özne

-bana dert yanıışında : Yer tamlayıcısı

- İse : Cümle dışı unsur

-“Ne babamda, ne annemde haysiyet denen şey yok... Anlıyor musun Cemal! İkisi de biçare insanlar...” diye : Zarf

Yardımcı Cümle

“Ne babamda, ne annemde haysiyet denen şey yok... Anlıyor musun Cemal! İkisi de biçare insanlar...”

Bu cümle, üç basit cümleden oluşan bir cümledir.

1.cümle:

Ne babamda, ne annemde haysiyet denen şey yok...

Bu cümle basit bir cümledir.

- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- yok : Yükleme
- haysiyet denen şey: Özne
- Ne annemde ne babamda : Yer Tamlayıcısı

2.cümle:

Anlıyor musun Cemal!

- Yüklemine göre: fiil
- Yüklemine göre: Devrik
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- anlıyor musun : Yüklem
- Cemal : Özne

3.cümle:

İkisi de biçare insanlar...

- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemine yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- biçare insanlar: Yüklem
- ikisi : Özne
- de: Cümle unsur

2) İhtiyar, uzun boylu, kuru ve zayıf, parmakları elmas yüzüklerle dolu bir kadın, “Seni domuz herif!” diye ileriye atıldı ve elindeki kalın topuzlu şemsiye ile dövenin tam yüzünün ortasına iki defa indirdi. (SD, s.152)

Cümle

Bu cümle, birisi temel ve bir yardımcı cümlecik olmak üzere iki cümleden oluşan bir iç içe birleşik fiil cümlesidir:

Temel Cümle:

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: İki cümleden oluşan bağlı bir iç içe birleşik cümle

- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri

1.cümle

- atıldı : Yüklem (Birinci cümlelerin yüklemi)
- “Seni domuz herif!” diye : Zarf
- İhtiyar uzun boylu, kuru ve zayıf, parmakları elmas yüzüklerle dolu bir kadın:
Özne

2.cümle

- indirdi : İkinci cümlelerin yüklemi
- elindeki kalın topuzlu şemsiye ile dövenin tam yüzünün ortasına: Yer tamlayıcısı
- iki defa :Zarf
- ileriye: Yer tamlayıcısı

Yardımcı Cümle

“Seni domuz herif!”

1.cümle:

“Seni domuz herif!”

Bu cümle basit bir cümledir.

- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu, ünlem.

Cümlelerin Öğeleri:

- domuz herif : Yüklem
- seni : Cümle dışı unsur

3) Merhum peder valideye daima ‘Hanım şu mahalle hamamına gitmekten vazgeç, evde koca hamam var... Orada istediğın gibi yıkan!’ derdi; ama yine dinletemezdi. (SD, s.57)

Cümle

Bu cümle, birisi temel ve bağılı diğeri ikisi yardımcı olmak üzere üç cümleden oluşan bir iç içe birleşik fiil cümlesidir:

Temel Cümle:

Temel cümle bağılı bir cümledir.

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemın yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: iç içe birleşik cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümleın Ögeleri

- dinletemezdi : Yüklem
- (o) : Gizli Özne
- yine :Zarf

Yardımcı Cümle

1.Cümle

Merhum peder valideye daima ‘Hanım şu mahalle hamamına gitmekten vazgeç, evde koca hamam var... Orada istediğın gibi yıkan!’ derdi;

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemın yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: iç içe birleşik cümle
- Anlamına göre: Olumlu .

Cümlenin Öğeleri:

- derdi: Yüklem
- Merhum peder : Özne
- valideye : Yer Tamlayıcısı
- daima: Zarf

-‘Hanım şu mahalle hamamına gitmekten vazgeç, evde koca hamam var... Orada istediğin gibi yıkan!’ : Belirtisiz Nesne

2.Cümle

Hanım şu mahalle hamamına gitmekten vazgeç, evde koca hamam var...

- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: Sıralı cümle
- Anlamına göre: Olumlu .

Temel Cümle**Cümlenin Öğeleri:**

- var: Yüklem
- koca hamam : Özne
- evde : Yer Tamlayıcısı

Yardımcı Cümle

Hanım şu mahalle hamamına gitmekten vazgeç

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu .

Cümlelerin Öğeleri:

- vazgeç : Yüklem
- sen : Gizli Özne
- hanım : Cümle Dışı Unsur
- şu mahalle hamamına gitmekten: Yer Tamlayıcısı

2.Cümle**Orada istediğin gibi yıkan!**

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Ünlem .

Cümlelerin Öğeleri:

- yıkan : Yüklem
- (sen) : Gizli özne
- istediğin gibi : zarf

4) -Siz İhsan'a söylemeyecek misiniz? Haber verseniz fena olmaz, dedim.
(SD, s.61)

Cümle

Bu cümle, birisi temel ve diğer ikisi yardımcı olmak üzere üç cümleden oluşan bir iç içe birleşik fiil cümlesidir:

Temel Cümle:

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: kurallı

- Yapısına göre: iç içe birleşik cümle

- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri

- dedim : Yüklem

- (ben) : Gizli özne

-Siz İhsan’a söylemeyecek misiniz? Haber verseniz fena olmaz, : Belirtisiz nesne

Yardımcı Cümle

1.Cümle

Siz İhsan’a söylemeyecek misiniz?

- Yüklemine göre: Fiil

- Yüklemine göre: kurallı

- Yapısına göre: basit cümle

- Anlamına göre: Sorulu, olumsuz.

Cümlelerin Öğeleri:

- söylemeyecek misiniz : Yüklem

- siz: Özne

- İhsan’a : Yer tamlayıcısı

2.Cümle

Haber verseniz fena olmaz,

- Yüklemine göre: Fiil

- Yüklemine göre: kurallı

- Yapısına göre: Şartlı birleşik cümle

- Anlamına göre: olumsuz.

Cümlenin Öğeleri:

- fena olmaz: Yüklem
- Haber verseniz : Özne

5) Dedim ki: ‘Yaza hiç olmazsa Büyükkada’ya çıksanız! Daha sık buluşuruz! Sizi etrafla tanıştırdım.’ (SD, s.70)

Cümle

Bu cümle, birisi temel ve diğer üçü yardımcı olmak üzere üç cümleden oluşan bir iç içe birleşik fiil cümlesidir:

Temel Cümle:

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: devrik
- Yapısına göre: iç içe birleşik cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- dedim : Yüklem
- (ben) : Gizli özne
- ‘Yaza hiç olmazsa Büyükkada’ya çıksanız! Daha sık buluşuruz! Sizi etrafla tanıştırdım.’ : Belirtisiz nesne

Yardımcı Cümle**1.Cümle**

Yaza hiç olmazsa Büyükkada’ya çıksanız!

- Yüklemine göre: Fiil

- Yüklemin yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: Şartlı birleşik cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- çıksanız : Yükleme
- (siz): Gizli özne
- Büyükkada'ya : Yer tamlayıcısı
- Yaza : Zarf
- hiç olmazsa: Zarf

2.Cümle

Daha sık buluşuruz!

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- fena olmaz: Yükleme
- (biz): Gizli özne
- Daha sık: Zarf

3.Cümle

Sizi etraflla tanıştırdım.

- Yüklemine göre: Fiil

- Yüklemin yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- tanıstırırdım: Yükleme
- (ben): Gizli özne
- sizi: Belirtili nesne
- etrafı : Zarf

6) Bir gün annesiyle babasından bahsederken, “galiba ikisinde de haysiyet denen şey yok...” hükmünü vermişti. (SD, s.28)

Cümle

Bu cümle, birisi temel ve diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir iç içe birleşik fiil cümlesidir.

Temel Cümle:

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: iç içe birleşik cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- vermişti : Yükleme
- (o) : Gizli özne
- “galiba ikisinde de haysiyet denen şey yok...” hükmünü: Belirtili nesne
- Bir gün annesiyle babasından bahsederken : Zarf

Yardımcı Cümle

1.Cümle

“galiba ikisinde de haysiyet denen şey yok...”

- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz .

Cümlelerin Öğeleri:

- yok : Yükleme
- haysiyet denen şey : Gizli özne
- ikisinde de : Yer tamlayıcısı
- Galiba : Zarf

7) Bu hükümler, onun evdeki uzun kavgalardan sonra yatağına çekildiği zaman “Babam, annem niçin böyleler?..” diye uzun uzun düşündüğünü gösteriyordu.(SD, s.30)

Cümle

Bu cümle, birisi temel ve diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir iç içe birleşik fiil cümlesidir.

Temel Cümle:

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: iç içe birleşik cümle

- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- gösteriyordu : Yüklem
- Bu hükümler: Özne
- uzun uzun düşündüğünü: Belirtili nesne
- onun evdeki uzun kavgalardan sonra yatağına çekildiği zaman: Zarf
- “Babam, annem niçin böyleler?..” diye : Zarf

Yardımcı Cümle

“Babam, annem niçin böyleler?..”

- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumlu, soru.

Cümlelerin Öğeleri:

- böyleler : Yüklem
- Babam, annem : Özne
- niçin: Zarf

8)-Biliyor musun Cemal, hastalık iyi şey... dedi. (SD, s.32)

Cümle

Bu cümle, birisi temel ve diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir iç içe birleşik fiil cümlesidir.

Temel Cümle:

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: iç içe birleşik cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlenin Öğeleri

- dedi : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- : Biliyor musun Cemal, hastalık iyi şey... : Belirtisiz nesne

Yardımcı Cümle

Biliyor musun Cemal, hastalık iyi şey...

- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: Sıralı cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Temel Cümlenin Öğeleri:

- iyi şey: Yüklem
- hastalık: Özne

Yardımcı Cümlenin Öğeleri :

- biliyor musun : Yüklem
- Cemal : Özne

9) -Nasır Paşa ile fazla meşgulsünüz, dedi. (SD, s.146)

Cümle

Bu cümle, birisi temel ve diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir iç içe birleşik fiil cümlesidir.

Temel Cümle:

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: iç içe birleşik cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlenin Öğeleri

- dedi : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- Nasır Paşa ile fazla meşgulsünüz : Belirtisiz nesne

Yardımcı Cümle

Nasır Paşa ile fazla meşgulsünüz

- Yüklemine göre: İsim
- Yüklem yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- meşgulsünüz : Yüklem
- (siz): Gizli özne
- fazla: Zarf
- Nasır Paşa ile: Zarf

10) “Boğaziçi’nde bu kepezelik!” diye söylenmekten kendini alamadı. (SD, s.171)

Cümle

Bu cümle, birisi temel ve diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir iç içe birleşik fiil cümlesidir.

Temel Cümle:

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: iç içe birleşik cümle
- Anlamına göre: olumsuz.

Cümlenin Öğeleri

- kendini alamadı : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- “Boğaziçi’nde bu kepezelik!” diye söylenmekten : Zarf

Yardımcı Cümle

“Boğaziçi’nde bu kepezelik!”

- Yüklemine göre: İsim
- Yüklem yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- bu kepezelik : Yüklem
- Boğaziçi’nde : Yer tamlayıcısı

2.2.2 Ki'li Birleşik Cümle Tahlilleri

1) O kadar saf, kendi hâlinde, başı önünde, hatta aptalca masum bir görünüşü vardı ki ondan şüphelenmek kabil değildi. (SD, s.52)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki'li birleşik isim cümlesidir.

Temel Cümle

- O kadar saf, kendi hâlinde, başı önünde, hatta aptalca masum bir görünüşü vardı ki

- Yüklemine göre: isim
- Yüklemine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

-vardı : Yüklem

-O kadar saf, kendi hâlinde, başı önünde, hatta aptalca masum bir görünüşü:

Özne

Yardımcı Cümle

- ondan şüphelenmek kabil değildi.

Bu yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır

- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlenin Öğeleri:

- kabil değildi : Yüklem
- ondan şüphelenmek :Özne

2) Yazık ki içinde bulunduğum zihnî tembellik buna engeldi. (SD, s.68)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki'li birleşik isim cümlesidir.

Temel Cümle

- Yazık ki
- Yüklemine göre: isim
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- yazık : Yüklem

Yardımcı Cümle

- içinde bulunduğum zihnî tembellik buna engeldi.

Bu yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır

- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: Olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- buna engeldi : Yüklem

- içinde bulunduğum zihnî tembellik: Özne

- buna : Yer tamlayıcısı

3) -Hadiselerin garip bir zincirlenmesi var ki, yavaş yavaş insanda, bir nevi kader fikrini uyandırıyor ve korkutuyor.(SD, s.122)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki'li birleşik isim cümlesidir.

Temel Cümle

- Hadiselerin garip bir zincirlenmesi var ki,

- Yüklemine göre: isim

- Yüklemine yerine göre: kurallı

- Yapısına göre: basit cümle

- Anlamına göre: olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

-var : Yüklem

- Hadiselerin garip bir zincirlenmesi : Özne

Yardımcı Cümle

- yavaş yavaş insanda, bir nevi kader fikrini uyandırıyor ve korkutuyor.

Bu yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır

- Yüklemine göre: Fiil

- Yüklemine yerine göre: kurallı

- Yapısına göre: Bağlı cümle

- Anlamına göre: Olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- uyandırıyor ve korkutuyor : Yüklem
- bir nevi kader fikrini : Belirtili nesne
- insanda: Yer tamlayıcısı
- yavaş yavaş : Zarf
- ve : Cümle dışı unsur

4) Hatta daha ileri gidip diyebilirim ki bu erken uyanışta devam edip giden bu çocukluk esas zemini yapıyordu.(SD, 48)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki'li birleşik fiil cümlesidir.

Temel Cümle

- Hatta daha ileri gidip diyebilirim ki
- Yüklemine göre: fiil
- Yüklem yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- diyebilirim: Yüklem
- (o) : Gizli özne
- Hatta daha ileri gidip : Zarf

Yardımcı Cümle

- bu erken uyanışta devam edip giden bu çocukluk esas zemini yapıyordu.

Bu yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır.

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: Olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- yapıyordu : Yükleme
- devam edip giden bu çocukluk : Özne
- bu erken uyanışta : Yer Tamlayıcısı
- esas zemini : Belirtili nesne

5) Gün, hafta, ay gibi zaman bölümlerinin yanında bir de hadiselerin iklimi vardır ki, hemen öbürleri kadar, hatta daha fazla insanların hayatını içine alırlar. (SD, s.59)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki'li birleşik isim cümlesidir.

Temel Cümle

- Gün, hafta, ay gibi zaman bölümlerinin yanında bir de hadiselerin iklimi vardır ki

- Yüklemine göre: isim
- Yüklemin yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- vardır : Yükleme

- Gün, hafta, ay gibi zaman bölümlerinin yanında bir de hadiselerin iklimi : Özne

Yardımcı Cümle

- hemen öbürleri kadar, hatta daha fazla insanların hayatını içine alırlar.

Bu yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır.

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: Olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- alırlar : Yüklem
- (onlar) : Gizli özne
- insanların hayatını: Belirtili nesne
- hemen öbürleri kadar, hatta daha fazla : Zarf
- içine: Yer Tamlayıcısı

6) Ama, Süleyman Bey’ciğim, bilirsin ki, kız inadına esmer erkekten hoşlanıyor. (SD, s.71)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki’li birleşik fiil cümlesidir.

Temel Cümle

- Ama, Süleyman Bey’ciğim, bilirsin ki
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit cümle

- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- bilirsin : Yüklem
- (sen): Gizli özne
- Ama, Süleyman Bey’ciğim : Cümle dışı unsur

Yardımcı Cümle

- kız inadına esmer erkekten hoşlanıyor.

Bu yardımcı cümle, temel cümleye nesne ilgisiyle bağlanmıştır.

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: Olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- hoşlanıyor : Yüklem
- kız : Özne
- esmer erkekten : Yer tamlayıcısı
- inadına : Zarf

7) Aradığı sükûneti önünden geçtiğimiz dükkânın vitrin kenarını süsleyen dar aynasında bulmuş olacak ki oradan bir müddet ayrılamadık. (SD, s.89)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki’li birleşik fiil cümlesidir.

Temel Cümle

- Aradığı sükûneti önünden geçtiğimiz dükkânın vitrin kenarını süsleyen dar aynasında bulmuş olacak ki

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlenin  geleri:

- bulmuŗ olacak : Yüklem
- (o): Gizli  zne
- Aradığı sükûneti : Belirtili Nesne
-  n nden geçtiğimiz d kk n n vitrin kenar n  süsleyen dar aynasında : Yer

Tamlayıcısı

Yardımcı Cümle

- oradan bir müddet ayrılamadık.

Bu yardımcı cümle, temel cümleyle zarf ilgisiyle bađlanmıŗtır.

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: Olumsuz.

Cümlenin  geleri:

- ayrılamadık : Yüklem
- (biz) : Gizli  zne
- oradan : Yer tamlayıcısı
- bir müddet : Zarf

8) Bütün bunlar, asıl Kudret Bey'in o kadar mahrum olduğu meziyetlerdi ki, bazen dostumun herhangi bir meclise, mühimce bir davete, mukadderatının hâledileceğı bir topluluğa kendi yerine burnunu göndermemesine şaşardım. (SD, s.100)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki'li birleşik isim cümlesidir.

Temel Cümle

- Bütün bunlar, asıl Kudret Bey'in o kadar mahrum olduğu meziyetlerdi ki
- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- asıl Kudret Bey'in o kadar mahrum olduğu meziyetlerdi: Yüklem
- Bütün bunlar : Özne

Yardımcı Cümle

- bazen dostumun herhangi bir meclise, mühimce bir davete, mukadderatının hâledileceğı bir topluluğa kendi yerine burnunu göndermemesine şaşardım.

Bu yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır.

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- şaşardım : Yüklem
- (ben) : Gizli özne
- dostumun herhangi bir meclise, mühimce bir davete, mukadderatının hâlledileceği bir topluluğa kendi yerine burnunu göndermemesine: Yer tamlayıcısı

- bazen: Zarf

9) Çok muhtemeldir ki Leylâ'nın da, Sabiha'nın da kadın hakları ve kadın hürriyeti meselesi üzerindeki fikirleri, Matmazel Caroline'in Sakine Hanım'ı tenkit ederken söylediği sözlerden gelmiş olsun. (SD, s.107)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki'li birleşik isim cümlesidir.

Temel Cümle

- Çok muhtemeldir ki
- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- muhtemeldir : Yüklem
- çok : Zarf

Yardımcı Cümle

- Leylâ'nın da, Sabiha'nın da kadın hakları ve kadın hürriyeti meselesi üzerindeki fikirleri, Matmazel Caroline'in Sakine Hanım'ı tenkit ederken söylediği sözlerden gelmiş olsun.

Bu yardımcı cümle, temel cümleye özne ilgisiyle bağlanmıştır.

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- gelmiş olsun : Yükleme
- Leylâ'nın da, Sabiha'nın da kadın hakları ve kadın hürriyeti meselesi üzerindeki fikirleri : Özne
- Matmazel Caroline'ın Sakine Hanım'ı tenkit ederken söylediği sözlerden :Yer tamlayıcısı

10) Şu farkla ki, Leylâ'da her şey akan suya benzer, geçer giderdi. (SD, s.107)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan bir ki'li birleşik isim cümlesidir.

Temel Cümle

- Şu farkla ki
- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: basit cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- şu farkla : Yükleme

Yardımcı Cümle

- Leylâ'da her şey akan suya benzer, geçer giderdi.

Bu yardımcı cümle, temel cümleye özne ilgisiyle bağlanmıştır.

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine yerine göre: kurallı
- Yapısına göre: Sıralı cümle
- Anlamına göre: olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

1.Cümle

Leylâ'da her şey akan suya benzer

- benzer : Yüklem
- her şey : Özne
- akan suya: Yer tamlayıcısı
- Leylâ'da

2.Cümle

geçer giderdi

- geçer giderdi : Yüklem
- her şey : Özne

2.2.3 Şartlı Birleşik Cümle Tahlilleri

1) Onun bir yüzü çok yırtıcı bir didişme ise, öbür yüzü ipin ucunu bir an bıraksanız sizi nerelere götüreceği belli olmayan şüphedir.(SD, s.68)

Bu cümle, birisi temel, diğeri ikisi yardımcı olmak üzere üç cümleden oluşan şartlı birleşik cümledir. Yardımcı cümle, temel cümleye özne ilgisiyle bağlanmıştır:

1.Yardımcı Cümle

- Onun bir yüzü çok yırtıcı bir didişme ise
- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemine yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- çok yırtıcı bir didişme ise : Yüklem
- Onun bir yüzü: Özne

2.Yardımcı Cümle

- öbür yüzü ipin ucunu bir an bıraksanız
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- bıraksanız : Yüklem
- (siz): Gizli Özne
- öbür ucu: Belirtili nesne
- bir an: Zarf

Temel Cümle

- sizi nerelere götüreceği belli olmayan şüphedir.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- sizi nerelere götüreceği belli olmayan şüphedir : Yüklem

2) Sabiha'yı o günkü hayatımızı yapan iyi kötü ne varsa, onların bütünü içinde ancak kendim için muhafaza edebileceğimi, aksi takdirde onlarla beraber benden de uzaklaşacağını iyice biliyordum. (SD, s.68)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan şartlı birleşik cümledir. Yardımcı cümle, temel cümleye nesne ilgisiyle bağlanmıştır:

Yardımcı Cümle

- Sabiha'yı o günkü hayatımızı yapan iyi kötü ne varsa
- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- var: Yüklem
- Sabiha'yı o günkü hayatımızı yapan iyi kötü ne: Özne

Temel Cümle

- onların bütünü içinde ancak kendim için muhafaza edebileceğimi, aksi takdirde onlarla beraber benden de uzaklaşacağını iyice biliyordum
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- biliyordum : Yüklem
- onların bütünü içinde ancak kendim için muhafaza edebileceğimi, aksi takdirde onlarla beraber benden de uzaklaşacağını : Belirtili nesne
- iyice: Zarf

3) Sabiha bütün ömrünce etrafını ne kadar kuvvetle reddetmişse, kendisini de öylece olduğu gibi kabul etti.(SD, s.28)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan şartlı birleşik cümledir. Yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır:

Yardımcı Cümle

- Sabiha bütün ömrünce etrafını ne kadar kuvvetle reddetmişse
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit

- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- reddetmişse : Yüklem
- Sabiha : Özne
- bütün ömrünce : Zarf
- ne kadar kuvvetle: Zarf
- etrafını: Belirtili nesne

Temel Cümle

- kendisini de öylece olduğu gibi kabul etti
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- kabul etti : Yüklem
- kendisi: Özne
- öylece, olduğu gibi : Zarf

4) Nasıl Sakine Hanımefendi, biraz evvel Bettina'nın hatasını birdenbire icat ettiği bir kaza ile unutturmuşsa, o da güzel ve eğlendirici konuşmasıyla, gündelik politika üzerindeki derin dikkatleri ve düşünceleriyle, Damat Ferit Paşa'dan başlayarak o devir adamlarına dair anlattığı fıkralarla sebep olduğu rahatsızlığı, geçirdiği heyecanları, o anda içinden çok tenkit ettiğine emin olduğum kendi telâşını unutturmağa çalışıyordu. (SD, s.97)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan şartlı birleşik cümledir. Yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır:

Yardımcı Cümle

- Nasıl Sakine Hanımefendi, biraz evvel Bettina'nın hatasını birdenbire icat ettiği bir kaza ile unutturmuşsa

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- unutturmuşsa : Yüklem
- Sakine Hanımefendi : Özne
- Bettina'nın hatasını birdenbire icat ettiği bir kaza ile: Zarf
- biraz evvel: Zarf
- Nasıl : Zarf

Temel Cümle

- o da güzel ve eğlendirici konuşmasıyla, gündelik politika üzerindeki derin dikkatleri ve düşünceleriyle, Damat Ferit Paşa'dan başlayarak o devir adamlarına dair anlattığı fıkralarla sebep olduğu rahatsızlığı, geçirdiği heyecanları, o anda içinden çok tenkit ettiğine emin olduğum kendi telâşını unutturmağa çalışıyordu.

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu.

Cümlenin Ögeleri:

- çalışıyordu : Yüklem

- o : Özne

- sebep olduğu rahatsızlığı, geçirdiği heyecanları, o anda içinden çok tenkit ettiğine emin olduğum kendi telâşını : Belirtili Nesne

- güzel ve eğlendirici konuşmasıyla, gündelik politika üzerindeki derin dikkatleri ve düşünceleriyle, Damat Ferit Paşa'dan başlayarak o devir adamlarına dair anlattığı fıkralarla: Zarf

- unutturmağa : Yer Tamlayıcısı

5) Nasıl Sabiha, annemle konuşurken birdenbire onun yaşına, adeta hayat tecrübesine fırlamışsa, İhsan da benimle konuşurken sanki bütün dünyasını benim yaşına, benim kullandığım sözlere indirivermişti. (SD, s.43)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan şartlı birleşik cümledir. Yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır:

Yardımcı Cümle

- Nasıl Sabiha, annemle konuşurken birdenbire onun yaşına, adeta hayat tecrübesine fırlamışsa

- Yüklemine göre: Fiil

- Yüklemine yerine göre: Kurallı

- Yapısına göre: Basit

- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Ögeleri:

- fırlamışsa : Yüklem

- Sabiha : Özne

- annemle konuşurken birdenbire: Zarf

- onun yaşına, adeta hayat tecrübesine : Yer Tamlayıcısı

Temel Cümle

- İhsan da benimle konuşurken sanki bütün dünyasını benim yaşıma, benim kullandığım sözlere indirivermişti.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- indirivermişti : Yükleme
- İhsan : Özne
- benimle konuşurken: Zarf
- sanki : Zarf
- bütün dünyasını benim yaşıma, benim kullandığım sözlere : Yer Tamlayıcısı

6) Nasıl Suavi vak'ası Abdülhamit'in mutlakîyetine fırsat vermişse, bu cinayet de aradaki insan, haklı prensipler, memleket birliği farkları hariç, öylece İttihat ve Terakki'nin dizginleri ele almasına imkân vermişti.(SD, s.63)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan şartlı birleşik cümledir. Yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır:

Yardımcı Cümle

- Nasıl Suavi vak'ası Abdülhamit'in mutlakîyetine fırsat vermişse
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit

- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- vermişse : Yüklem
- Suavi vak'ası : Özne
- fırsat : Nesne
- Abdülhamit'in mutlakıyetine : Yer Tamlayıcısı

Temel Cümle

- bu cinayet de aradaki insan, haklı prensipler, memleket birliği farkları hariç, öylece İttihat ve Terakki'nin dizginleri ele almasına imkân vermişti.

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- imkan vermişti : Yüklem
- bu cinayet de aradaki insan, haklı prensipler, memleket birliği farkları: Özne
- İttihat ve Terakki'nin dizginleri ele almasına : Yer tamlayıcısı
- öylece : Zarf

7) Sakine Hanım olmasaydı evden adım atmazdım. (SD, s.90)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan şartlı birleşik cümledir. Yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır:

Yardımcı Cümle

- Sakine Hanım olmasaydı

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlenin  geleri:

- olmasaydı : Yüklem
- Sakine Hanım: Özne

Temel Cümle

- evden adım atmazdım
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz.

Cümlenin  geleri:

- adım atmazdım : Yüklem
- (ben) : Gizli  zne
- evden : Yer Tamlayıcısı

8) Kudret Bey, genç kadının kalbini büyülemek isterse, behemehal musikiden ve politikadan bahsedecekti. (SD, s.91)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan şartlı birleşik cümledir. Yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır:

Yardımcı Cümle

- Kudret Bey, genç kadının kalbini büyülemek isterse

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin  geleri:

- isterse : Yüklem
- Kudret Bey : Özne
- genç kadının kalbini: Belirtili nesne
- büyülemek : Belirtisiz nesne

Temel Cümle

- behemehal musikiden ve politikadan bahsedecekti
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu.

Cümlenin  geleri:

- bahsedecekti : Yüklem
- (o) : Gizli  zne
- behemehal : Zarf
- musikiden ve politikadan : Yer tamlayıcısı

9) Hatta bütün bu hikâyeleri bilmeyen bir yabancı onu, gece yarısı bu hâlde görmüş olsaydı, şüphesiz gülerdi.(SD, s.116)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan şartlı birleşik cümledir. Yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır:

Yardımcı Cümle

- Hatta bütün bu hikâyeleri bilmeyen bir yabancı onu, gece yarısı bu hâlde görmüş olsaydı

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- olsaydı : Yüklem
- bütün bu hikâyeleri bilmeyen bir yabancı: Özne
- gece yarısı : Zarf
- bu halde : Zarf
- onu : Belirtili nesne
- hatta : Cümle dışı unsur

Temel Cümle

- şüphesiz gülerdi
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu.

Cümlenin Öğeleri:

- gülerdi: Yüklem
- (o) : Gizli özne
- şüphesiz : Zarf

10) Bugün işlerimiz olmasaydı, beraber giderdik. (SD, s.186)

Bu cümle, birisi temel, diğeri yardımcı olmak üzere iki cümleden oluşan şartlı birleşik cümledir. Yardımcı cümle, temel cümleye zarf ilgisiyle bağlanmıştır:

Yardımcı Cümle

- Bugün işlerimiz olmasaydı
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlenin Öğeleri:

- olmasaydı : Yüklem
- işlerimiz : Özne
- bugün : Zarf

Temel Cümle

- beraber giderdik
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu.

Cümlelerin Öğeleri:

- giderdik : Yüklem
- (biz) : Özne
- beraber : Zarf

2.3 Sıralı Cümle Tahlilleri

1) Küçük masamın üstünde o yazı takımını gördükçe şaşırır, kalemlere ise dokunmaya kıyamazdım.(SD, s.25)

1. Cümle

- Küçük masamın üstünde o yazı takımını gördükçe şaşırır,
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri:

- şaşırır : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- Küçük masamın üstünde : Yer Tamlayıcısı
- o yazı takımını gördükçe : Zarf

2.Cümle

- kalemlere ise dokunmaya kıyamazdım.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit

- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlelerin Öğeleri

- kıyamazdım : Yüklem
- (ben): Gizli özne
- kalemlere : Yer Tamlayıcısı
- dokunmaya: Yer Tamlayıcısı

2) Üç gün ben böyle yatacağım, canım sıkılsa bile kendime iş aramayacağım, başıma bir yığın dert çıkartmayacağım.” (SD, s.32)

1. Cümle

- Üç gün ben böyle yatacağım,
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri:

- yatacağım : Yüklem
- ben : Özne
- böyle: Zarf
- üç gün: Zarf

2.Cümle

- canım sıkılsa bile kendime iş aramayacağım,
- Yüklemine göre: Fiil

- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlelerin Öğeleri

- aramayacağım : Yükleme
- (ben): Gizli özne
- iş : Belirtisiz nesne
- kendime : Yer tamlayıcısı
- canım sıkılsa bile : Zarf

3.Cümle

- başıma bir yığın dert çıkartmayacağım.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlelerin Öğeleri

- çıkartmayacağım : Yükleme
- (ben): Gizli özne
- bir yığın dert : Belirtisiz nesne
- başıma : Yer tamlayıcısı

3) Bunu der demez sanki bu sihirli kelime ile hayatına ait her cins hadisenin, ömrünü yıkan budalalıkların mesuliyet yükünden bir lahza kurtulmuş gibi biraz ferahlıyor, sonra yine çehresine gözle görünür şekilde keder ve sıkıntı hücum ediyordu. (SD, s.35)

1. Cümle

- Bunu der demez sanki bu sihirli kelime ile hayatına ait her cins hadisenin, ömrünü yıkan budalalıkların mesuliyet yükünden bir lahza kurtulmuş gibi biraz ferahlıyor,

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri:

- ferahlıyor : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- Bunu der demez : Zarf

-sanki bu sihirli kelime ile hayatına ait her cins hadisenin, ömrünü yıkan budalalıkların mesuliyet yükünden bir lahza kurtulmuş gibi : Zarf

- biraz : Zarf

2.Cümle

- sonra yine çehresine gözle görünür şekilde keder ve sıkıntı hücum ediyordu.

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- hücum ediyordu : Yüklem
- keder ve sıkıntı: Özne
- çehresine : Yer Tamlayıcısı
- gözle görünür şekilde : Zarf
- sonra : Zarf

4) Bu müddet zarfında amcasının çocukları miras meselelerini alt üst etmişler, üstelik dönmesine de mâni olmak için saraya, eninde sonunda zararı yalnız kendisine ve ailesine dokunacak bu hareketi devlet aleyhinde bir şey gibi göstermişlerdi. (SD, s.36)

1. Cümle

- Bu müddet zarfında amcasının çocukları miras meselelerini alt üst etmişler,
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- alt üst etmişler : Yüklem
- amcasının çocukları: Özne
- miras meselelerini : Belirtili nesne
- Bu müddet zarfında: Zarf

2.Cümle

- üstelik dönmesine de mâni olmak için saraya, eninde sonunda zararı yalnız kendisine ve ailesine dokunacak bu hareketi devlet aleyhinde bir şey gibi göstermişlerdi.

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- göstermişlerdi : Yüklem
- (onlar): Gizli özne
- saraya, eninde sonunda zararı yalnız kendisine ve ailesine dokunacak bu hareketi devlet aleyhinde bir şey gibi : Zarf
- üstelik dönmesine de mâni olmak için : Zarf

5) Sabiha son zamanlarda hiç kapı çalmıyor, halkasından tutarak kaldırıyordu. (SD, s.60)

1. Cümle

- Sabiha son zamanlarda hiç kapı çalmıyor,
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlelerin Öğeleri:

- çalmıyor : Yüklem

- Sabiha : Özne
- kapı : Belirtisiz Nesne
- son zamanlarda: Zarf
- hiç : Zarf

2.Cümle

- halkasından tutarak kaldırıyor.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- kaldırıyor : Yüklem
- (o): Gizli özne
- halkasından tutarak : Zarf

6) Fransa'daki eski memuriyetimde aldığım bazı eşyayı da emaneten orada bırakmıştım; onları da beraber getireceğim. (SD, s.67)

1. Cümle

- Fransa'daki eski memuriyetimde aldığım bazı eşyayı da emaneten orada bırakmıştım;
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri:

- bırakmışım : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- orada: Yer tamlayıcısı
- Fransa'daki eski memuriyetimde aldığım bazı eşyayı : Belirtili nesne
- emaneten : Zarf
- da: Cümle dışı unsur

2.Cümle

- onları da beraber getireceğim.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- getireceğim : Yüklem
- (ben): Gizli özne
- onları : Belirtili nesne
- beraber : Zarf
- da: Cümle dışı unsur

7) Bütün yol boyunca hiçbir aynayı veya bu işi görecek hiçbir parlak, kendi içinden cilâlı nesneyi ihmal etmiyor, hepsinden gecikmiş, icra kararı çoktan alınmış bir borç gibi kendi hayalini istiyor, onunla karşılaşmadan bir türlü yürümüyordu. (SD, s.82)

1. Cümle

- Bütün yol boyunca hiçbir aynayı veya bu işi görecekt hiçbir parlak, kendi içinden cilâlı nesneyi ihmal etmiyor,

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlelerin Öğeleri:

- ihmal etmiyor : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- hiçbir aynayı veya bu işi görecekt hiçbir parlak, kendi içinden cilâlı nesneyi : Belirtili nesne
- Bütün yol boyunca: Zarf

2.Cümle

- hepsinden gecikmiş, icra kararı çoktan alınmış bir borç gibi kendi hayalini istiyor,

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- istiyor : Yüklem
- (o): Gizli özne
- gecikmiş, icra kararı çoktan alınmış bir borç gibi : Zarf

- hepsinden : Yer Tamlayıcısı
- kendi hayalini : Belirtili Nesne

3.Cümle

- onunla karşılaşmadan bir türlü yürümüyordu.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlelerin Öğeleri

- yürümüyordu : Yüklem
- (o): Gizli özne
- onunla karşılaşmadan : Zarf
- bir türlü : Zarf

8) İlk önce biraz hiddet taklidi yaptı, sonra vazgeçerek kendisi de güldü.
(SD, s.171)

1. Cümle

- İlk önce biraz hiddet taklidi yaptı,
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri:

- yaptı : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- hiddet taklidi : Belirtili nesne
- ilk önce: Zarf
- biraz: Zarf

2.Cümle

- sonra vazgeçerek kendisi de güldü.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- güldü : Yüklem
- kendisi : Özne
- sonra: Zarf
- vazgeçerek : Zarf
- de : Cümle dışı unsur

9) İhsan, Sultanahmet'te set üstündeki kahvelerin birincisinde, fesini başından çıkarmış, yüzünü güneşe uzatmış, yanındaki esmer, orta yaşlı, zayıf, siyah ve gür bıyıklı adamla konuşuyordu. (SD, s.184)

1. Cümle

- İhsan, Sultanahmet'te set üstündeki kahvelerin birincisinde, fesini başından çıkarmış,

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- çıkarmış : Yüklem
- İhsan : Özne
- Sultanahmet'te set üstündeki kahvelerin birincisinde: Yer Tamlayıcısı
- başından : Yer Tamlayıcısı
- fesini : Belirtili Nesne

2.Cümle

- yüzünü güneşe uzatmış,
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri

- uzatmış : Yüklem
- (o): Gizli özne
- güneşe : Yer Tamlayıcısı
- yüzünü : Belirtili Nesne

3.Cümle

- yanındaki esmer, orta yaşlı, zayıf, siyah ve gür bıyıklı adamla konuşuyordu.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- konuşuyordu : Yüklem
- (o): Gizli özne
- yanındaki esmer, orta yaşlı, zayıf, siyah ve gür bıyıklı adamla : Zarf

10) Kendi kendime kızıyor, aptallığımdan utanıyordum. (SD, s.208)

1. Cümle

- Kendi kendime kızıyor,
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri:

- kızıyor : Yüklem
- (ben) : Gizli özne
- kendi kendime : Yer tamlayıcısı

2.Cümle

- aptallığımdan utanıyordum.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- utanıyordum : Yüklem
- (ben): Gizli özne
- aptallığımdan : Yer tamlayıcısı

2.4 Bağlı Cümle Tahlilleri

1) O, yukarıda söylediğimiz gibi harbe devamın, daha kötü neticeler vermesi ihtimalinden korkmuş ve sulhün bir an evvel akdi için birkaç makale yazmıştı. (SD, s.199)

Bu cümle, iki fiil cümlesinden oluşan bağlı cümledir:

1. Cümle

- O, yukarıda söylediğimiz gibi harbe devamın, daha kötü neticeler vermesi ihtimalinden korkmuş
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri:

- korkmuş : Yüklem
- O : Özne
- yukarıda söylediğimiz gibi harbe devamın, daha kötü neticeler vermesi ihtimalinden: Yer tamlayıcısı

2.Cümle

- sulhün bir an evvel akdi için birkaç makale yazmıştı.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- yazmıştı : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- bir makale : Belirtisiz nesne
- sulhün bir an evvel akdi için : Zarf

2) Vakıa lülesinden yine su akıyordu; fakat taşı parça parça olmuş, ayna taşı çatlamış, kitabesi bozulmuş, baş ucundaki salkım ağacı kurumuştur. (SD, s.65)

Bu cümle, dört fiil cümlesinden oluşan bağlı cümledir:

1. Cümle

- Vakıa lülesinden yine su akıyordu;
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı

- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri:

- akıyordu : Yüklem
- su : Özne
- lülesinden : Yer Tamlayıcısı
- yine : Zarf
- Vakıa : Cümle dışı unsur

2.Cümle

- fakat taşı parça parça olmuş,
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- olmuş : Yüklem
- taşı : Özne
- parça parça : Zarf
- fakat : Cümle dışı unsur

3.Cümle

- kitabesi bozulmuş,
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı

- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- bozulmuş : Yüklem
- kitabesi : Özne

4.Cümle

- baş ucundaki salkım ağacı kurumuştur.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- kurumuştur : Yüklem
- baş ucundaki salkım ağacı : Özne

3) Doktor Refik'ten kurtulmak için onu saraya jurnal etmiş; fakat garip bir kaza ve kader işi olarak bu jurnalın müsveddesini bir türlü yırtamamış. (SD, s.8)

Bu cümle, iki fiil cümlesinden oluşan bağlı cümledir:

1. Cümle

- Doktor Refik'ten kurtulmak için onu saraya jurnal etmiş
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- jurnal etmiş : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- Doktor Refik'ten kurtulmak için : Zarf
- onu : Belirtili nesne

2.Cümle

- Fakat garip bir kaza ve kader işi olarak bu jurnalın müsveddesini bir türlü yırtamamış.

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlenin Öğeleri

- yırtamamış : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- bu jurnalın müsveddesini: Belirtili nesne
- garip bir kaza ve kader işi olarak: Zarf
- bir türlü : Zarf
- Fakat : Cümle dışı unsur

4) Dört harp senesi içinde alıştığı siyasî tenkidin verdiği hızla ve bir de memleket meselelerinin girdiği çetin vaziyette bir şeyler yapmak arzusuyla muhtelif teşekküllere girmiş, fakat asıl mensup olduğu zümre ile bir türlü anlaşamamıştı. (SD, s.199)

Bu cümle, iki fiil cümlesinden oluşan bağlı cümledir:

1. Cümle

- Dört harp senesi içinde alıştığı siyasî tenkidin verdiği hızla ve bir de memleket meselelerinin girdiği çetin vaziyette bir şeyler yapmak arzusuyla muhtelif teşekküllere girmiş,

- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri:

- girmiş : Yüklem
- Dört harp senesi içinde : Zarf
- alıştığı siyasî tenkidin verdiği hızla ve bir de memleket meselelerinin girdiği çetin vaziyette bir şeyler yapmak arzusuyla : Zarf
- muhtelif teşekküllere: Yer Tamlayıcısı

2.Cümle

- fakat asıl mensup olduğu zümre ile bir türlü anlaşılamamıştı.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlelerin Öğeleri

- anlaşılamamıştı : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- bir türlü : Zarf

- asıl mensup olduğu zümre ile : Zarf

- fakat : Cümle dışı unsur

5) Haydi ciğerci görünmesin, fakat etrafta kedi de yok. (SD, s.50)

Bu cümle, biri fiil biri isim cümlesinden oluşan bağı cümledir:

1. Cümle

- Haydi ciğerci görünmesin,
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlelerin Öğeleri:

- görünmesin : Yüklem
- ciğerci : Özne
- Haydi : Cümle dışı unsur

2.Cümle

- fakat etrafta kedi de yok.
- Yüklemine göre: İsim
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlenin Öğeleri

- yok : Yükleme
- kedi : Özne
- etrafta : Yer tamlayıcısı
- fakat: Cümle dışı unsur
- de: Cümle dışı unsur

6) Anlaşılan Shakespeare'imi çok yanlış anlamıştım; fakat hangimiz, yahut kaçta birimiz sevdiği muharrirleri tam anlar. (SD, s.10)

Bu cümle, iki fiil cümlesinden oluşan bağlı cümledir:

1. Cümle

- Anlaşılan Shakespeare'imi çok yanlış anlamıştım.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- anlamıştım : Yükleme
- (ben) : Gizli özne
- Shakespeare'imi : Belirtili nesne
- yanlış : Zarf
- çok : Zarf
- Anlaşılan : Zarf

2.Cümle

- Fakat hangimiz, yahut kaçta birimiz sevdiği muharrirleri tam anlar.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri

- anlar : Yüklem
- hangimiz, yahut kaçta birimiz : Özne
- sevdiği muharrirleri : Belirtili nesne
- tam : Zarf
- Fakat : Cümle dışı unsur

7) Birdenbire tekrar durdu; fakat hangi milletten olduğunu söylemedi. (SD, s.76)

Bu cümle, iki fiil cümlesinden oluşan bağlı cümledir:

1. Cümle

- Birdenbire tekrar durdu;
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- durdu : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- birdenbire : Zarf
- tekrar : Zarf

2.Cümle

- fakat hangi milletten olduğunu söylemedi.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlenin Öğeleri

- söylemedi : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- hangi milletten olduğunu : Belirtili nesne

8) Şimdiye kadar sadece sustum, fakat şimdiden sonra asla ve hiçbir suretle... (SD, s.77)

Bu cümle, biri fiil biri eksilteli cümlesinden oluşan bağlı cümledir:

1. Cümle

- Şimdiye kadar sadece sustum,
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklemine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit

- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri:

- sustum : Yüklem
- (ben) : Gizli özne
- Şimdiye kadar : Zarf
- sadece : Zarf

2.Cümle

- fakat şimdiden sonra asla ve hiçbir suretle...
- Yüklemine göre: Eksiltili
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlelerin Öğeleri

- (-) : Yüklem
- şimdiden sonra asla ve hiçbir suretle : Zarf
- fakat : Cümle dışı unsur

9) O, gülünç ile makulün sınırlarında beraberce bulunur, fakat aralarını dolduramazdı.(SD, s.87)

Bu cümle, iki fiil cümlesinden oluşan bağlı cümledir:

1. Cümle

- O, gülünç ile makulün sınırlarında beraberce bulunur,
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı

- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlenin Öğeleri:

- bulunur : Yüklem
- O : Özne
- gülünç ile makulün sınırlarında: Yer Tamlayıcısı
- beraberce : Zarf

2.Cümle

- fakat aralarını dolduramazdı.
- Yüklemine göre: Fiil
- Yüklem yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumsuz

Cümlenin Öğeleri

- dolduramazdı : Yüklem
- (o) : Gizli özne
- aralarını : Belirtili nesne
- fakat : Cümle dışı unsur

10) Bunlar haddizatında belki güzel şeylerdi; fakat benim İstanbul’umda ne işleri vardı?

Bu cümle, iki isim cümlesinden oluşan bağlı cümledir:

1. Cümle

- Bunlar haddizatında belki güzel şeylerdi.
- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Olumlu

Cümlelerin Öğeleri:

- güzel şeylerdi : Yükleme
- Bunlar : Özne
- haddizatında, belki : Zarf

2.Cümle

- fakat benim İstanbul’umda ne işleri vardı?
- Yüklemine göre: İsim
- Yüklemin yerine göre: Kurallı
- Yapısına göre: Basit
- Anlamına göre: Soru

Cümlelerin Öğeleri

- vardı : Yükleme
- ne işleri : Özne
- benim İstanbul’umda : Yer tamlayıcısı
- fakat : Cümle dışı unsur

3.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Dilin büyüğü bir düzen olarak kabul edildiğı ve dil üzerinde birçok çalışma yapıldığını daha önce de ortaya koymuştuk. Biz de büyüğü bir düzen olan dilin bir parçası olan ve üzerinde diğerkonular kadar çalışma yapılmamış “cümle”, “söz dizimi” konusunu çalışmamızda değerlendirmeyi amaçladık.

Cümle ve cümle bilgisini ele almamızın en önemli sebepleri; bu konuda araştırmacıların ortak bir görüşünün olmamasından kaynaklanan tartışmalar ve hazırlanan tez çalışmalarının diğergramer konularına göre daha az olmasıydı. Bu nedenle bu çalışmayı hazırlarken metnimizdeki cümlelerden hareketle olabildiğince fazla kaynak tarayarak bu konudaki görüş farklılıklarını ve yorumları da ortaya koymaya çalıştık.

Cümle bilgisi alanında yapılan çalışmalar tarandığında bu alanda yapılan çalışmaların söz dizimi, cümle bilgisi, cümle yapısı başlıkları ile ele alındığı görülmüştür.

Cümle bilgisi başlığı ile tarama yapıldığında yirmi bir tane tez çalışmasına rastlanılmış olup bu çalışmalardan üç tanesi doktora tezi, on sekiz tanesi yüksek lisans tezi olarak ele alınmıştır. Bunlar arasında ulaşılabilen ilk çalışmayı teşkil eden tez 1995'te Alaidar SEİTJANOV'un “Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun Çağlayanlar Adlı Eserinde Cümle Bilgisi İncelenmesi” dir.

Cümle yapısı başlığı ile tarama yapıldığında on dört tane tez çalışmasına rastlanılmış bunlardan dört tanesi doktora on tanesi ise yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan çalışmaların başında 1996 yılında Hanifi VURAL tarafından hazırlanan “Esrefoğlu Rumi'nin Tarikat-namesi' nin Cümle Yapısı” adlı tez çalışması gelmektedir.

Söz dizimi başlığı altında tarama yapıldığında seksen yedi tane çalışma tespit edilmiş, bunlardan on yedi tanesi doktora çalışması olarak hazırlanmıştır. Bu başlıkla yapılan ilk çalışmalar 1994 yılında hazırlanan Cengiz ALYILMAZ'ın “Orhun

Yazıtlarının Söz Dizimi”, Muhsine BÖREKÇİ’ nin “Atatürk’ün Nutuk’unda Söz Dizimi”, Ertuğrul YAMAN’ ın “Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesi'nin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması” adlı çalışmalardır.

Biz de bu çalışmamızda Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının en güçlü yazarlarından biri olan Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Sahnenin Dışındakiler” adlı romanının cümle bilgisi bakımından inceledik. Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Sahnenin Dışındakiler adlı romanını tercih etmemizdeki en önemli sebep ilk romanını 42 yaşında yazan yazarımızın üsluba ve dili kullanmaya verdiği önemden kaynaklanmaktadır.

Ahmet Hamdi Tanpınar’ın eserleri üzerinde söz dizimi çalışması sadece bir teze konu olmuştur. Hüseyin Süzer’in, “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın ‘Saatleri Ayarlama Enstitüsü’ Romanının Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi” adlı çalışması Ahmet Hamdi Tanpınar’ın eserleri üzerinde yapılan tek söz dizimi çalışmasıdır.

Çalışmamızda ele aldığımız söz konusu eserin, Dergâh yayınları tarafından yayınlanan 17. baskısında geçen bütün cümleleri, sayfa sırasına göre tek tek sayfa etiketlemesi yapılarak, bilgisayar ortamına aktarımı yapıldı. Sonra oluşan etiketlemelerden isim cümleleri ve fiil cümleleri iki grup olarak ayrıldı ve bu seçilen eserde hangi cümlelerin yer aldığı tespit edildi. Ayrıca cümle yapıları, cümle öğeleri, cümle çeşitleri olarak sınıflandırıldı ve var olan dil bilgisi kaynaklarından faydalanılarak cümle tiplerine ilişkin şablon ortaya çıkarıldı. Buna göre etiketlemede yer alan cümleler üzerinde inceleme yapıp cümle tipleri belirlendi ve kendi içinde adlandırılıp sınıflandırıldı.

Eserde cümle ve cümle türlerini sınıflandırırken daha kapsamlı bulduğumuz için Leylâ Karahan’ın⁴⁸⁴, Mustafa Özkan ve Veysi Sevinçli’ nin⁴⁸⁵ tasnifleri ile ve Sami

⁴⁸⁴ Leylâ Karahan, age., s.85-187.

⁴⁸⁵ Mustafa Özkan, Veysi Sevinçli, age., s.222-272.

Ahmed'in "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 'Yaban' Adlı Romanı Üzerinde Söz Dizimi İncelemesi"⁴⁸⁶ adlı tez çalışmasından yararlanıldı.

Sahnenin Dışındakiler cümle ve cümle türleri bakımından oldukça zengin örneklere sahip bir eserdir. Yüklemin türüne göre eserde 1873 isim cümlesi 6805 fiil cümlesi tespit etmiş bulunmaktayız. Eserimizin bir roman olması dolayısıyla anlatmaya bağlı bir tür olması bakımından fiil cümlelerin isim cümlelerine oranla fazla yer teşkil etmesi oldukça normal görülmektedir.

Fiil cümlelerinde daha çok haber (bildirme) kiplerinin kullanıldığı, dilek kiplerinin daha az kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca eserde yardımcı fiillerle oluşturulmuş birleşik fiillerin, anlamca kaynaşmış birleşik fiillerin ve kurallı birleşik fiillerin de yüklem olarak kullanıldığı örneklerle saptanmıştır.

Romandaki isim cümlelerinde ekfiilin bütün çekimlerine rastlamak mümkündür. Nitekim bu cümlelere örneklerle tespit edilip, ilgili başlıklarda gösterilmiştir. İsim cümlelerinin yüklemine ayrıntılı olarak ele aldığımızda, isim tamlamalarının, sıfat tamlamalarının, edat gruplarının, iyelik gruplarının, isim-fiil grubunun, bağlama grubunun, birleşik isim grubunun, isnat grubunun, tekrar grubunun, unvan grubunun, bulunma grubunun, uzaklaşma grubunun, yaklaşma ve vasıta grubunun yüklem olarak kullanıldığı saptanmıştır. Bu durum, bize eserimizin kelime grubu bakımından zengin olduğunu göstermektedir.

Eser cümlelerin öğeleri bakımından da ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Yukarıda isim ve fiil cümlelerinin yüklem bakımından ele alınışından bahsettik. Eserimizde özne çeşitlerinden gerçek özne, gizli özne, sözde özne, açıklamalı özne, pekiştirmeli özne örneklerini tespit edip bunları fiil ve isim cümlelerinde kelime gruplarına göre ayrıntılı olarak ele aldık.

⁴⁸⁶ Sami Ahmed, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun 'Yaban' Adlı Romanı Üzerinde Söz Dizimi İncelemesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2017, s.681-1091.

Fiil ve isim cümlelerinde özne; öznesi tek kelime olan fiil ve isim cümleleri, öznesi birden fazla olan fiil ve isim cümleleri, öznesi kelime grubu olan isim ve fiil cümleleri ana başlıkları altında değerlendirildi. Bu açıdan eserimiz değerlendirildiğinde oldukça zengin örneklere rastlanmış bulunmaktayız. Özne; kelime grupları açısından da isim tamlamasının özne olması, sıfat tamlamasının özne olması, iyelik grubunun özne olması, isim fiil grubunun özne olması, sıfat-fiil grubunun özne olması, bağlama grubunun özne olması, aitlik grubunun özne olması, birleşik isim grubunun özne olması, ilgi grubunun özne olması, tekrar grubunun özne olması, unvan grubunun özne olması, bulunma grubunun özne olması, uzaklaşma grubunun özne olması, yaklaşma grubunun özne olması alt başlıklarıyla incelenmiş olup eserimizde her başlığa uygun örnekler tespit etmiş bulunmaktayız.

Eserde nesne, zarf ve yer tamlayıcısı öğeleri de isim ve fiil cümlelerinde ayrı ayrı ele alınmış olup yukarıda bahsettiğimiz kelime gruplarına göre de değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonuçlarına göre belirtilen kelime gruplarının, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı olarak eserde kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu durum eser seçimi konusunda isabetli bir karar verdiğimizizin bir göstergesi olmuştur.

Eserde cümle dışı unsurlar; seslenme unsurları, ünlem unsurları, ünlem grupları, bağlama edatları, ara söz ve ara cümleler başlığı altında ele alınmıştır. Eser bu başlıklara göre incelendiğinde de oldukça fazla örnek tespit edilmiş olup bu örnekler ilgili başlıklar altında belirtilmiştir.

Çatı açısından Sahnenin Dışındakiler incelendiğinde fiiller nesne alabilen ve eylemi gerçekleştirenin belli olduğu fiillerin daha çok kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu sebeple etken ve geçişli fiiller daha sık kullanılmıştır. Edilgen çatılı fiiller de daha çok ‘-(I)’ eki kullanılarak oluşturulmuş, fiiller genel olarak nesne alabilen eylemler olduğu için geçişsiz fiillere oranla geçişli fiiller daha fazla kullanılmıştır. Ayrıca geçişsiz fiiller geçişli hale getirilmiş bir biçimde ettirgen çatılı fiillerin de kullanıldığı tespit edilmiştir. Zaman zaman ‘birlikte yapılma’ anlamı taşıyan işteş çatılı fiiller olmakla birlikte metindeki işteş çatılı fiiller daha çok ‘karşılıklı yapılma’ anlamıyla karşımıza çıkmaktadır.

Yüklemin yerine göre cümleler incelendiğinde Sahnenin Dışındakiler 'de daha çok kurallı cümlelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Nitekim eserimizde 8310 kurallı, 368 devrik cümle saptanmıştır. Devrik cümleler ise genellikle karşılıklı konuşmalarda karşımıza çıkmaktadır.. Devrik cümlelerde yüklemden sonra genellikle tek bir ögeye rastlanılmaktadır. Bu öge özne, nesne ve tümleçler olmak üzere çeşitlilik göstererek metinde yer almaktadır.

Cümleler anlam bakımından ele alındığında eserde daha çok olumlu fiil cümlelerinin kullanıldığı görülecektir. Bunun yanında olumsuz fiil ve olumsuz isim cümlelerinin sayısı da az değildir. Eserde 7257 olumlu, 1403 olumsuz cümle tespit edilmiştir. Olumsuzluk, fiil tümcelerinde '-mA-' eki ile isim tümcelerinde 'değil' edatı ve 'yok' ismi ile sağlanmıştır. Yapıca olumlu olmalarına rağmen olumsuz anlam taşıyan cümleler de bulunmaktadır.

Metnimizde anlamlarına göre cümleler kapsamında 536 soru cümlesi, 199 emir cümlesi, 555 ünlem cümlesi tespit edilmiştir.

Eserimizde yapılarına göre cümleler incelendiğinde 6836 basit, 861 birleşik, 1254 tane sıralı, 392 tane bağlı, 642 tane eksiltili cümle tespit edilmiştir. Eserde girişik cümle türünün basit cümle olarak kabul edilmesinden kaynaklı basit cümle sayısı daha fazladır. Bu, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın kısa cümle kurduğu anlamına gelmez. Ahmet Hamdi Tanpınar, derinlikleri olan içerisinde fiilimsi bulunduran uzun cümleleri eserinde sıkça kullanmıştır. Ama biz çalışmamızda içerisinde fiilimsi taşıyan cümleleri tam bir yargı bildirmediği gerekçesiyle basit cümle olarak kabul ettik. Ahmet Hamdi Tanpınar dış dünyayı kendi sanatı ve güçlü üslubuyla yoğunlaşarak cümlelerine aktarmış ve basit cümle yapısında da bu gücü bizlere hissettirmiştir.

Eserde kullanılan birleşik cümleler; şartlı birleşik cümle, ki'li birleşik cümle ve iç içe birleşik cümlelerdir. Bu cümleler de ilgili başlıklarda detaylı olarak ele alınmış ve her başlığa uygun örnek tespit edilmiştir. Bu da bizlere Ahmet Hamdi Tanpınar'ın dili ne kadar iyi ve çok yönlü kullanabildiğini göstermektedir.

Sahnenin Dışındakiler’de kullanılan sıralı cümleler genellikle bir ögesi ortak bağımlı sıralı cümlelerdir. Bu öge ortaklığı özne üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bağımsız sıralı cümle örneklerine de ilgili başlıklarda yer verilmiştir. Eserde bağılı cümlelere de bakıldığında, kullanılan bağlama edatları bakımından zengin örneklerle rastlamak mümkündür.

Tanpınar, anlatımını daha da güçlendirmek için ara sözlü cümlelere de eserinde sıkça yer vermiştir. Bu ara sözlü cümleler genellikle bir ögenin açıklayıcısı olarak kullanılmış kimi zaman da herhangi bir ögenin açıklayıcısı olmadan bağımsız ara sözler/ cümleler olarak metinde yer almıştır. Eserde geçen bütün ara sözlü cümlelerde ara sözü belirtmek için virgül değil kısa çizgi tercih edilmiştir.

Çalışmamızı karşılaştırmak adına Hüseyin Süzer’in “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanının Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi” adlı çalışmayla karşılaştırdığımızda elde edilen sonuçların benzer sonuçlar olduğunu görmekteyiz.

Hüseyin Süzer, Saatleri Ayarla Enstitüsü’nde fiil cümlelerinin isim cümlelerine göre daha fazla, olumlu cümlelerin olumsuz cümleye göre daha fazla, kurallı cümlelerin devrik cümleye oranla daha fazla, eserde geçen etken fiillerin edilgen fiillere oranla daha fazla, geçişli fiillerin geçişsiz fiillere oranla daha fazla olduğunu belirtilmiştir. Bu durum bizim eserimizle de örtüşmektedir. Hüseyin Süzer, bu oranları verirken sayı belirtmemiştir. Bizim çalışmamızda ise sayılar belirtilmiştir.⁴⁸⁷

Bu iki çalışmayı ayıran nokta, yapılarına göre cümle tasniflerinde karşımıza çıkmaktadır. Hüseyin Süzer, içerisinde fiilimsi bulunduran cümleleri birleşik cümle kabul ettiği için eserdeki birleşik cümle sayısının basit cümle sayısından daha fazla olduğunu belirtmiştir.⁴⁸⁸ Biz çalışmamızda, içerisinde fiilimsi bulunduran cümleleri basit cümle

⁴⁸⁷ Hüseyin Süzer, *Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanının Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2016, s.161-166.

⁴⁸⁸ age., s.166.

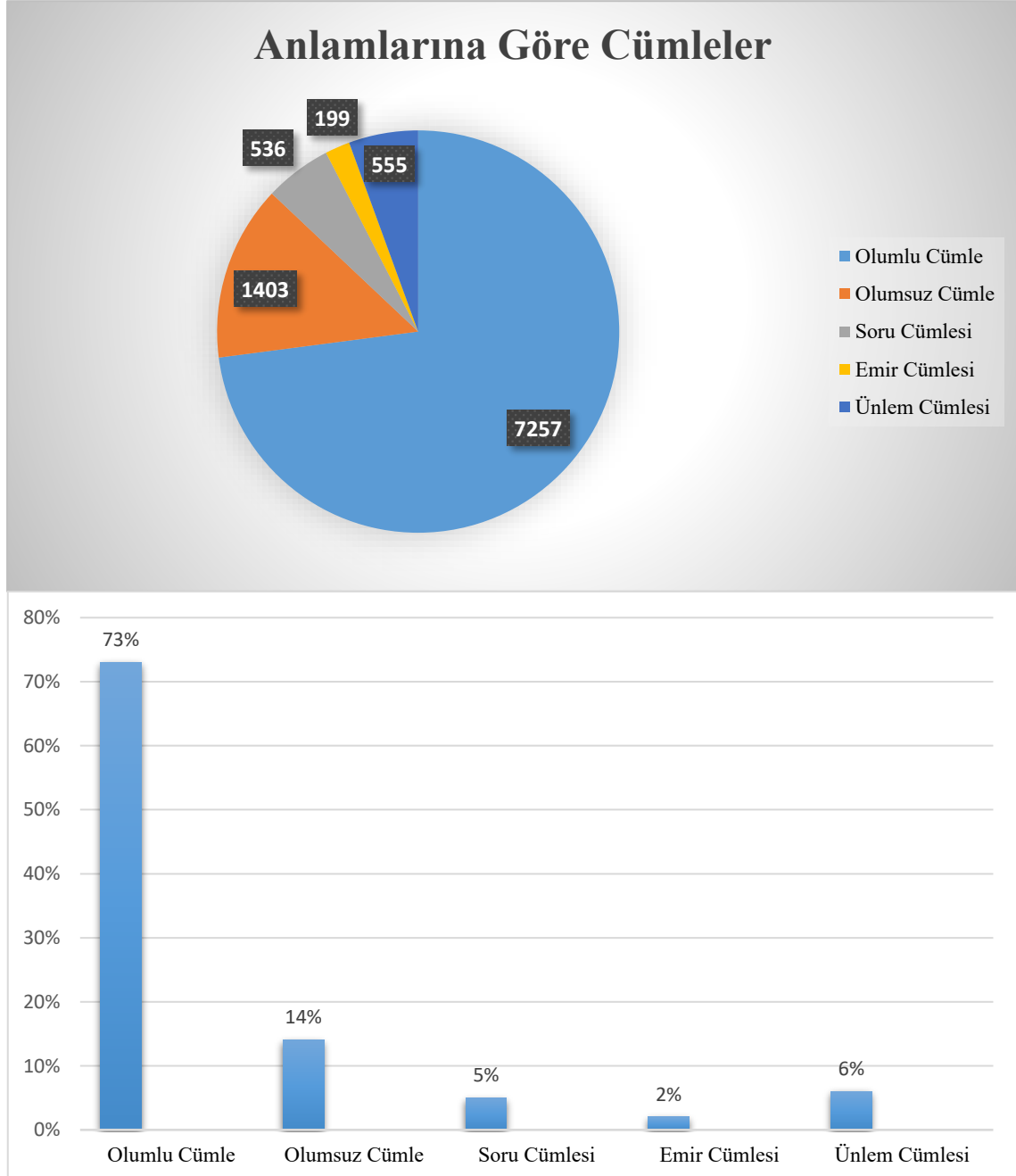
olarak kabul etmemizden kaynaklı eserdeki basit cümle sayısını birleşik cümle sayısına oranla daha fazla tespit etmiş bulunmaktayız.

Çalışmamızda, cümle ve cümle türlerini örneklerle beraber değişik şekillerde değerlendirerek yapıları, işlevleri ve bunların cümlelerde kullanımlarının zenginliğini göstermeye çalıştık. Bu çeşitliliği gösterirken de bu alanda yapılan çalışmalardan oldukça fazla, karşılaştırmalı olarak yararlandık ve tartışmalı konuları ele aldık. Bu şekilde, Sahnenin Dışındakiler 'in dili ile ilgili olarak elde ettiğimiz bilgiler, bizlere romanı daha iyi tanıma imkânı vermekle beraber cümle ve cümle türleri ile ilgili terim ve tasnif farklılıklarını ortaya koymamızı ve bu alandaki tartışmalı konular hakkında bilgi vermemizi de sağlamıştır.

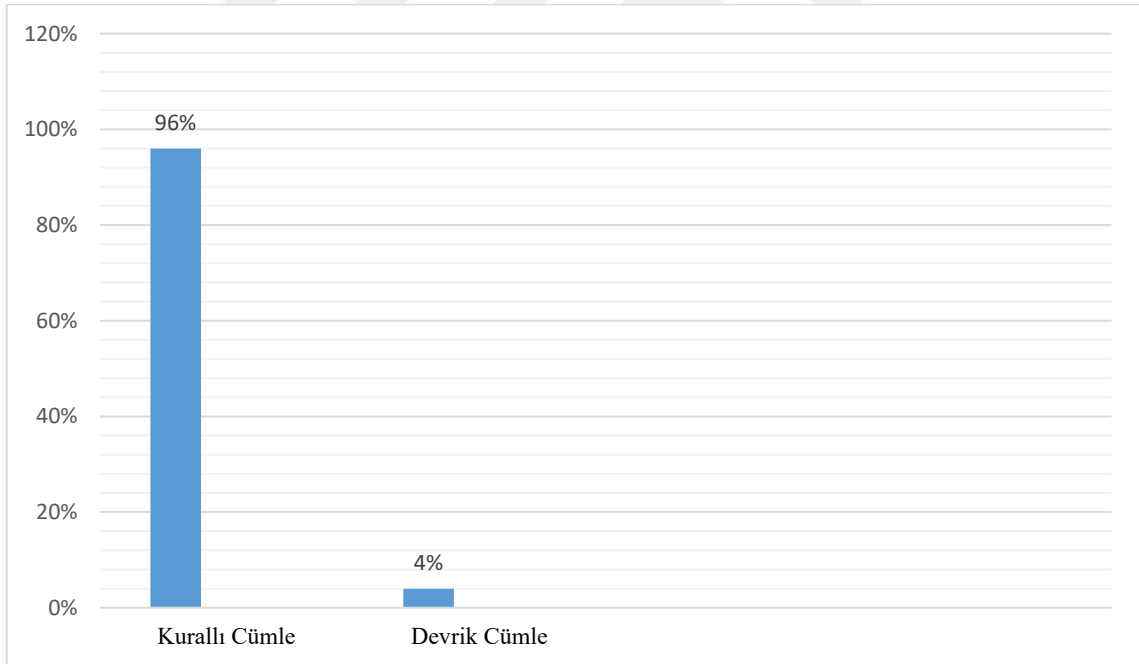
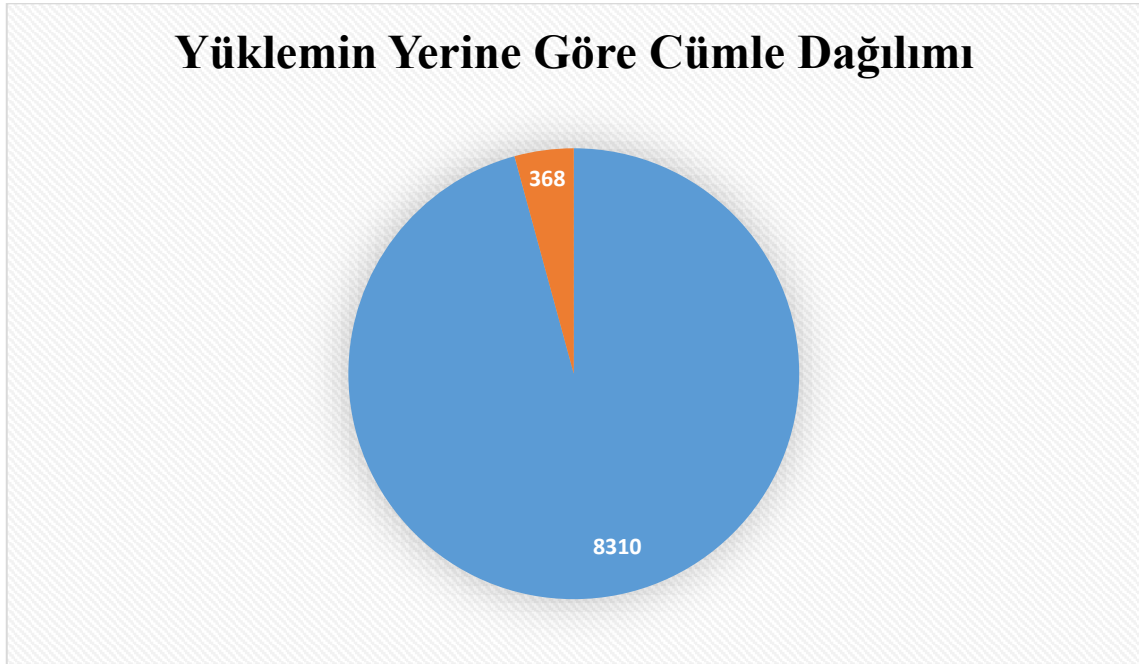
Diliyoruz ki yapılan bu çalışma, Türk Dilinin o büyüğü düzenini ortaya koymada küçük de olsa bir katkı sağlamıştır.

TABLÖLAR

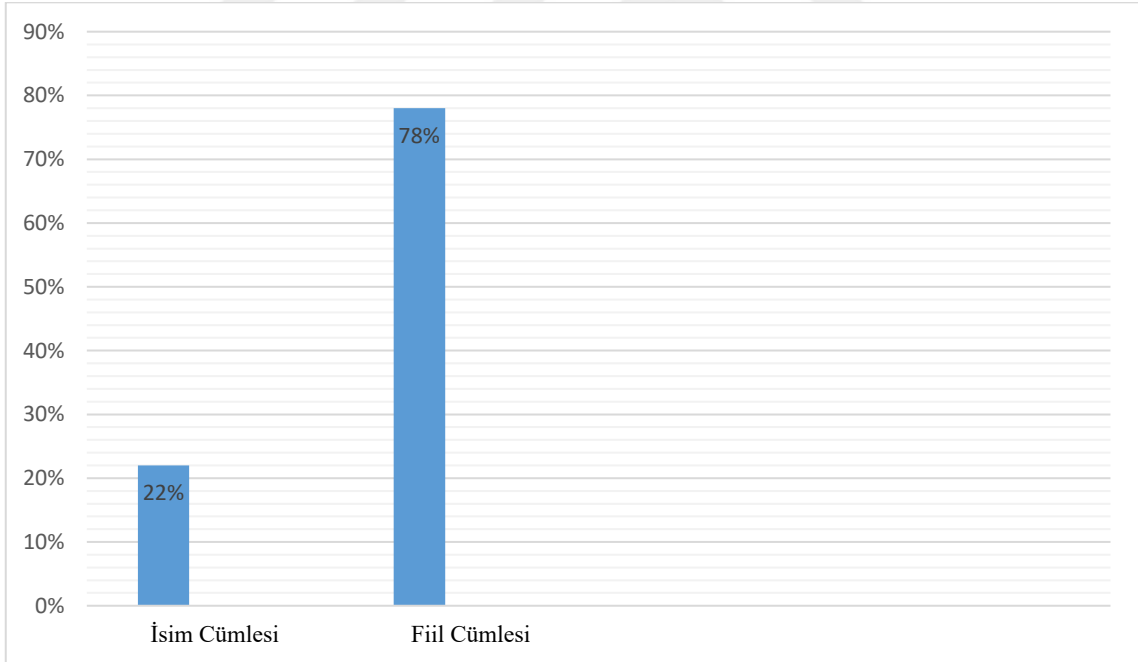
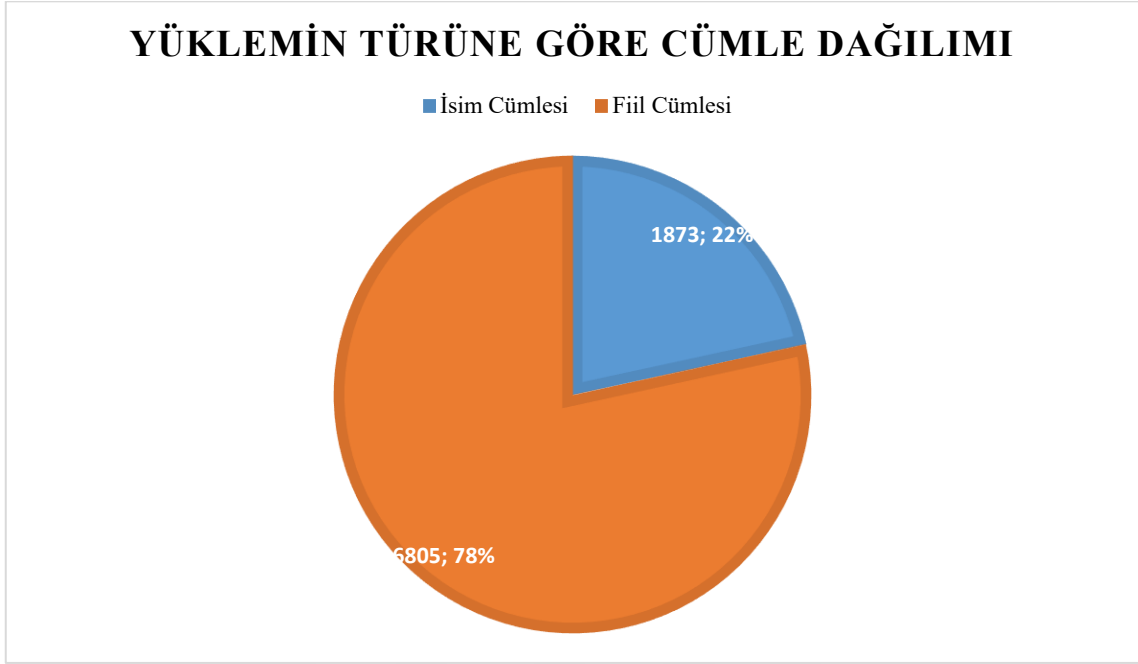
TABLO 1: Anlamlarına Göre Cümle Dağılımı

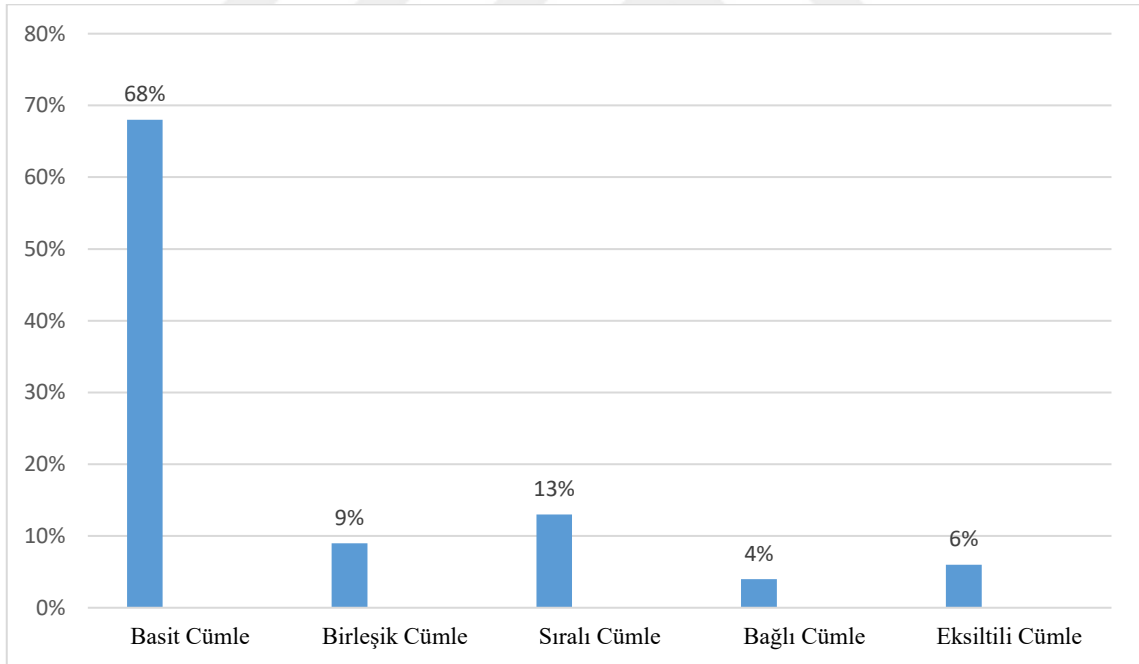
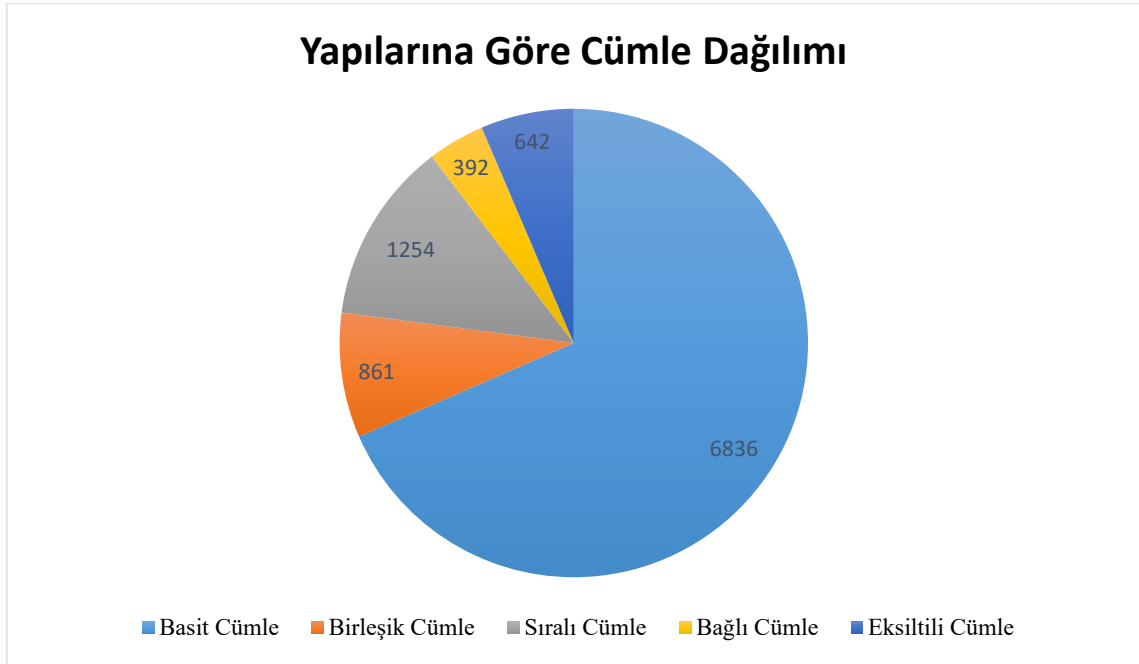
TABLO 2: Yüklemin Yerine Göre Cümle Dağılımı

TABLO 3: Yüklemin Türüne Göre Cümle Dağılımı

TABLO 4: Yapılarına Göre Cümle Dağılımı

KAYNAKLAR

- ABATAY, Neşe, ÖZEL Sevgi ve ÇAM Ayfer, *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*, 2.bs., Papatya Yay. , İstanbul, 2003.
- ABDIU, Xhemile, KADIU, Spartark “Türk Sözdiziminin Bazı Genel Özellikleri”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK, Türkçenin Söz Dizimi. (27-28 Ağustos 2007) Bildiriler I*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s.21-29.
- AHMED, Sami, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ‘Yaban’ Adlı Romanı Üzerinde Söz Dizimi İncelemesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2017.
- AKBAYIR, Sıddık, *Eğitim Fakülteleri İçin Cümle ve Metin Bilgisi*, 7.bs., Pegem Akademi Yay., Ankara, 2013.
- AKÇATAŞ, Ahmet “Türkiye Türkçesinde Yapı, İşlev ve Anlam İlişkileri Açısından Cümle Grupları ve Cümle -Türleri Üzerine Bir Deneme-I”, *Belleten*, (2007/I), s.7-19.
- AKIN, Cüneyt, *Türkiye Türkçesinde Cümlede Tümleçler*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2005.
- AKIN, Cüneyt, “Türkiye Türkçesinde Cümlede Tümleçler Üzerine”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C IX, S 2, (Aralık 2007), s.205-219.
- AKSAN, Doğan, *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Bilgi Yay., Ankara, 2016.
- AKSAN, Doğan, *Dil, Şu Büyülü Düzen*, 3.bs., Bilgi Yay., Ankara, 2006.
- AKSAN, Doğan, *Her Yönüyle Dil*, TDK Yay., Ankara, 2009.
- AKSAN, Doğan, *Türkçenin Sözcük Varlığı*, Bilgi Yay., Ankara, 2015.
- AKTAN, Bilal, “Cümle Yapısı Bakımından Özbek Atasözleri”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/2, (Spring 2011), s.163-176.

- AKTAN, Bilal, *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*, 2.bs., Eğitim Yay., Konya, 2016.
- AKÜN, Ömer Faruk, “Ahmet Hamdi Tanpınar”, *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C XII, (Aralık 1962), s.1-32.
- ALYILMAZ, Semra, “Türkçenin Söz Diziminde Seslenmeler ve Seslenme Öbekleri”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 54, s.31-50.
- AVCI, Ramazan, “Cümle Bilgisi Konusundaki Çelişkiler”, *Türk Dili*, S 597, (Eylül 2001), s.251-254.
- AYAN, Ekrem, “Kazak Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde Birleşik Cümle Yapılarının Karşılaştırılması”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1, (Winter 2011), s.628-634.
- AYDEMİR, İbrahim Ahmet, “Tuvacada Ad İşlevli Yancümleler ve Türkiye Türkçesindeki Eşdeğerlikleri”, *Bilig*, S 81, (Bahar 2017), s.185-203.
- AYDIN, İlker, “Birleşik Cümle Üzerine”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 27-28 Ağustos 2007*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2007, s.35-75.
- AYDIN, Mehmet, “Cümlenin Anlamı ve Eksilti”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 27-28 Ağustos*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2007, s.75-81.
- BALCI, Yunus, “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın Roman Dili Üzerine Bir Yaklaşım”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S 25/1, (2016), s.430-436.
- BALCI, Yunus, “ Bir Sanatkârın Bilim Adamı Olarak Portresi : Ahmet Hamdi Tanpınar”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4 /1-I, (Winter 2009), s.65-28.
- BANGUOĞLU, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, 10.bs., Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

- BAYDAR, Arzu, ERTANE Sema, “Nesne Üzerine”, *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, S 10, (2017), s.17-21.
- BAYDAR, Turgut. “Pekiştirilmiş/Pekiştirmeli Özne Üzerine”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S 35, (2016), s.21-32.
- BAYRAKTAR, Nesrin. *Dil Bilimi*, 4.bs., Nobel Yay., Ankara, 2014.
- BESEREK, Ahmet, *Türkçede Cümle Yapısı*, MEB Yay., İstanbul, 1991.
- BESLİ, Ertan, “Eski Türkçeden Günümüz Türkçesine Yapılan Zarffil ve Sıfatfil Kelime Gruplarının Aktarmaları Üzerine”, *Jots*, 1/1, (2017), s.20-27.
- BİLGEGİL, Kaya. *Türkçe Dilbilgisi*, 2.bs., Salkımsöğüt Yay., Erzurum, 2014.
- BULAK, Şahap, “Özne Türleri Üzerine”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S 8/1, (Winter 2013), s.1101-1127.
- BULAK, Şahap, “Türkiye Türkçesinde Düz Tümleç (Nesne)”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1, (Winter 2012), s.419-438.
- BOZKURT, Fuat, *Türkiye Türkçesi (Dilbilgisi- Anlatım)*, 5.bs., Eğitim Yayınevi, Konya, 2017.
- ÇATIKKAŞ, M. Atâ, *Örnekli ve Uygulamalı Türk Dili Kılavuzu*, Alfa Yay., İstanbul, 2001.
- ÇOHDAR, Ece, *Türkiye Türkçesinde Ki’li Birleşik Cümle Üzerine Bir İnceleme*, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.
- DAŞDEMİR, Muharrem, *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*, Fenomen Yay., Erzurum, 2015.
- DAŞDEMİR, Muharrem, “Yapıca Bağımsız Cümlelerden Oluşmuş Yan Cümleler”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*, 27-28 Ağustos, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2007, s.135-145.

- DELİCE, H. İbrahim, “Cümle Çözümlemelerinde Cümle Dışı Unsur Terimi Yerine Yeni Bir Teklif”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi: UTEK 2007, Bildiriler*, C 1, İstanbul, 2009, s.145-153.
- DELİCE, H. İbrahim, “Cümle Nasıl Tanımlanmalıdır?”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/1, (Winter 2012), s.37-40.
- DELİCE, H. İbrahim, *Türkçe Sözdizimi*, 4.bs., Kitabevi Yay., İstanbul, 2012.
- DELİCE, H. İbrahim, “Türkçe Sözdiziminde Özne”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S 6, (1998), s.191-208.
- DELİCE, H. İbrahim, “Yüklem Olarak Türkçede Fiil”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 26, No: 2, (Aralık 2002), s.185-212.
- DEMİR, Necati, *Türkçe Cümle Bilgisi*, Altınordu Yay., Ankara, 2019.
- DEMİR, Nurettin, YILMAZ, Emine, *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara, 2003.
- DEMİR, Tufan, *Türkçe Dilbilgisi*, Kurmay Yay., Ankara, 2004.
- DENY, Jean, *Türk Dil Bilgisi*, Ali Ulvi Elöve (çev.), Kabalcı Yay., İstanbul, 2012.
- DEVELİ, Hayati, “-Sa Morfemli Yardımcı Cümleler ve Bunlarla Kurulan Birleşik Cümleler Üzerinde Bir İnceleme”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara -1997, s.115-152.
- DİNAR, Talat, “Türkiye Türkçesi ve Türkmen Türkçesinde Cümle Dışı Unsur”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 33, (Aralık 2014), s.69-86.
- DİZDAROĞLU, Hikmet. *Tümcebilgisi*. TDK Yay., Ankara, 1976.
- DOĞAN, Enfel, “Osmanlı Türkçesinde Kullanılan Farsça Yapılı Karşıtlama Cümleleri”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 27-28 Ağustos*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2007, s.153-166.
- DOĞAN, Enfel, “Tarihî Türkiye Türkçesi Metinlerindeki ‘Karmaşık Cümle’ Örnekleri Üzerine”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1, (Winter 2011), s. 985-998.

- DOĞAN, Mehmet, "Tanpınar'la Devam Etmek", *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, C II (5), (2012) , s.7-11.
- DOĞAN, Nuh, "Adın Yükleme(Nesne) Durumu ve Tümce'nin Nesne Ögesi Üzerine", *Electronic Turkish Studies*, S 2.2 , (2007), s.102-108.
- DOĞAN, Nuh, "Türkçede Nesneyi Belirleme Sorunu", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research*, Volume 3 / 10, (Winter 2010), s.225-230.
- DOĞAN, Nuh, " Türkiye Türkçesi Sözdiziminde Özne Sorunu-Dil Bilimsel Bir Yaklaşım", *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, S 10/12, (Yaz 2015), s.295-314.
- DUMAN, Musa, "Devrik cümle ve Vasiyetname'deki Örnekleri Üzerine", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C 30, (2003), s. 209-233.
- DURU, M. Özgür, *Türk Dilinde Edilgen Çatı*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2008.
- EDİSKUN, Haydar, *Türk Dilbilgisi*, 8.bs, Remzi Kitabevi Yay., İstanbul, 2003.
- EKER, Süer, *Çağdaş Türk Dili*, 9.bs., Grafiker Yay. , Ankara, 2015.
- EMRE, Ahmet Cevat, " Türkçede Cümle: II. İsim Cümlesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, S 3, (1955), s. 23-58.
- EMRE, Ahmet Cevat, *Türk Dilbilgisi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1945.
- ERENOĞLU, Neşe, "Türkiye Türkçesi ile Yeni Uygur Türkçesinin Söz Dizimi Karşılaştırması Üzerine", *International Journal of Social Science* Doi number:[http:// dx.doi.org/10.9761/JASS2286](http://dx.doi.org/10.9761/JASS2286), Number: 24, (Spring 2014), s.546-570.
- ERDEM, Melek, "Türkmen Türkçesinde İç Cümleciklerin Morfosentatik Açından İncelenmesi", *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, C 4, S 3, s.26-51.
- ERGİN, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, 12.bs., Bayrak Yay., İstanbul, 2003.

- ERKUL, Rasih, *Cümle Metin Bilgisi*, 2.bs., Anı Yay. , Ankara, 2007.
- ERTÜRKSOY, Alparslan, *Türkiye Türkçesinde Cümlede Özne*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2005.
- FİDANCI, Mahmut, “Sıralı Cümle”, *Türk Dili*, S 534, (1996), s.1315-1324.
- GECE, K. Mehmet, “Türkiye Türkçesinde Bağlı Cümle”, *Türk Dili*, S 562, (1998), s. 332-339.
- GEDİZLİ, Mehmet, “Türkçede Ünlemler ve Temel İşlevi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 8, S 36, (2015), s.126-134.
- GENCAN, Tahir Nejat, *Dilbilisi*, Tek Ağaç Yay., Mersin, 2007.
- GOLZAR, Halil Abdi, “Türkçe Fiillerde İstem”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.
- GÖKÇE, Aziz, “Özne Türleri Üzerine”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*, 27-28 Ağustos, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., İstanbul, 2007, s.189-219.
- GÜLENSOY, Tuncer, *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yay., Ankara, 2000.
- GÜLSEVİN, Gürer, ERDOĞAN Boz, *Türk Dili ve Kompozisyon I-II*, Tablet Kitabevi, Konya, 2009.
- GÜLSEVİN, Gürer, “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Fiiller”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 2.2, (2001), s.125-143.
- GÜLTEKİN, Mevlüt, “Kırım-Tatar Atasözlerinin Sentaksı Üzerine Bir Araştırma”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/4, (Spring 2013), s.899-901.
- GÜMÜŞATAN, Gürkan, “Eksiltim ve Cümlede Eksiltim Türleri”, *Electronic Turkish Studies*, S 8.1, (2013), s.1539-1552.
- HATİBOĞLU, Vecihe, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1969.
- HATİBOĞLU, Vecihe, *Türkçenin Söz Dizimi*, TDK Yay., Ankara, 1972.

- HENGİRMEN, Mehmet, *Türkçe Dilbilgisi*, Engin Yay., Ankara, 1999.
- HEPÇİLİNGİRLER, Feyza, *Türkçe Dilbilgisi Öğretme Kitabı*, Everest Yay., İstanbul, 2010.
- KARA, Funda, “Edat ve Zarf Üzerine Bazı Düşünceler”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3, (Spring 2009), s.1281-1300.
- KARA, Serdal, “Girişik Cümle Problemi Üzerine Bir İnceleme”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/2, (Spring 2012), s. 643-648.
- KARA, Serdal, “Sıralı Cümle Üzerine Bir İnceleme”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, (Fall 2012), s.2163-2171.
- KARAAĞAÇ, Günay, *Türkçenin Dil Bilgisi*, 2.bs., Akçağ Yay., Ankara, 2013.
- KARAAĞAÇ, Günay, *Türkçenin Söz Dizimi*, 4.bs., Kesit Yay., İstanbul, 2011.
- KARABULUT, Ferhat, “Köktürkçenin Sıfat Fiili Yapı Tipolojisi”, *Bilig*, S.48, (Kış/2009), s.91-118.
- KARADEMİR, Fevzi, “Türkçede İsim Cümlesi ve Alabildiği Ögeler Üzerine”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 8, S.41, (Aralık 2015), s.204-219.
- KALEGERİ, Çiğdem, “Girişik Birleşik Tümce Konusunda Öne Çıkan Tartışma: Eylemsiler Yargı Bildirir mi?”, *Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı*, Adana Çukurova Üniversitesi, Adana, 2014, s.197-206.
- KARAHAN, Leylâ, “Belirtisiz Nesnenin Söz Dizimindeki Yeri Üzerine”, *Studia uraloaltaica*, S 47, (2007), s.327-335.
- KARAHAN, Leylâ, “Terimlerde Kapsam Sorunu: Zarf Örneği”, VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, 4-7 Aralık 2013, *Bildiri Kitabı*, Bursa, 2014, s. 931-937.
- KARAHAN, Leylâ, “Türkçede Birleşik Cümle Problemi”, *Türk Gramerinin Sorunları*, Ankara, 22-23 Ekim 1993, s.19-23.

- KARAHAN, Leylâ, *Türkçede Söz Dizimi*, 8.bs., Akçağ Yay., Ankara, 2005.
- KARPUZ, Hacı Ömer, “Türkiye Türkçesi’ndeki Zarfların İşlevsel ve Yapısal Özellikleri”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 1, Özel Sayı, (2000), 27-43.
- KERİMOĞLU, Caner, “Türkçe Dil Bilgisi Öğretiminde Söz Dizimi Üzerine Kabuller II (Cümle Öğeleri)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, S 20, (2007), s.119-129.
- KESKİN, Raşit, *Türkçe Dil Bilgisi ve Kompozisyon Bilgileri*, Çizgi Kitabevi Yay., Konya, 2011.
- KOÇ, Nurettin, “Özneyle İlgili Sorunlar”, *Türk Dili Dergisi*, C I, S 529, (1996), s.7-15.
- KORKMAZ, Ramazan (Ed), *Yeni Türk Edebiyatı 1839-2000*, Grafiker Yay., Ankara, 2007.
- KORKMAZ, Zeynep, “Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar”, *Türk Dili*, 1996, S.235, s.3-18.
- KORKMAZ, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara, 2007.
- KORKMAZ, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, TDK Yay., Ankara, 2014.
- KÖROĞLU, Erol, “Sahnenin Dışındakiler’i Tamamlamak: Ahmet Hamdi Tanpınar ve Kurtuluş Savaşı Anlatıları Türü”, *Bilig*, S 66, (Yaz 2013), s.93-122.
- KURAM, Kadri, “Gizli Özne Sınıflaması Açısından Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri”, *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, S 1, (2017), s. 413-422.
- KÜÇÜK, Salim, ÜNAL, Ülkü, “Özne Türleri mi Öznenin Özellikleri mi?”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C 7, S. (16 Ağustos 2018), s.1-7.
- KÜÇÜK, Serhat, AVCI, Yusuf, ŞENGÜL, Ebru, “Toplumun Devrik Cümle Hakkındaki Düşüncesi ve Nesirde Devrik Cümlelerin Yeri”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, S 6, (2017), s.542-555.

- KÜLTÜRAL, Zuhale, *Türkiye Türkçesi Cümle Bilgisi*, Palet Yay., Konya, 2018.
- KÜKEY, Mazhar, *Türkçenin Söz Dizimi*, Kardeş Matbaası, Ankara, 1975.
- MANSUROĞLU, Mecdut, “Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, S 3, (1988): 59-71.
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin, *Türk Dilinde Bağımlı Birleşik Cümle Söz Dizimi*, Âşiyân Yay., Adapazarı, 2001.
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin, “Türkiye Türkçesinde Karışık Türü Bağımlı Birleşik Cümle”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3, (Spring 2009), s.1500-1540.
- MEHMEDOĞLU, Alâeddin, “Türkiye Türkçesinde Bazı Gramer Terim ve Anlayışları Üzerine”. *TDAY Belleten*, Ankara C II, (2002) s. 125-126.
- MERİÇ, Deniz, MERİÇ, Ferhan, *Temel Türkçe Dilbilgisi*, Fonu Yay, İstanbul, 2005.
- ÖNLER, Zafer, Tarihsel Metinlerde Kim ve Kaçan Kim Bağlaçlı Cümle Türü”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 27-28 Ağustos*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., 2007, s.339-355.
- ÖZKAN, Mustafa, TÖREN, Hatice ve ESİN, Osman, *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2006.
- ÖZKAN, Mustafa, *Cümle Bilgisi II*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 2013.
- ÖZKAN, Mustafa, SEVİNÇLİ, Veysi, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, Akademik Kitaplar, İstanbul, 2017.
- ÖZMEN, Mehmet, “Bir Eksilteli Cümle Tipi Üzerine”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* S 4.4, (1996), s.71-82.
- ÖZMEN, Mehmet, “Cümlenin Altıncı Ögesi ve Bir Terim Önerisi”, *Türk Dili Dergisi*, TDK Yay., S 519, (Mart 1995), s. 224-227.
- ÖZMEN, Mehmet, “Özne Üzerine Düşünceler”, *Türk Dili Üzerine Makaleler*, Akçağ Yay., Ankara:, s.335-346.
- ÖZMEN, Mehmet, *Türkçenin Sözdizimi*, 2.bs. Karahan Kitabevi, Adana, 2017.

- POLAT, Ülkü, “Türkiye Türkçesi Söz Diziminde Sıralı ve Bağlı Cümleler”, Aziz Kiril ve Metodiy Üniversitesi, Blaje Koneski Filoloji Fakültesi, *Uluslararası "40 Yıl Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü" Sempozyumunda Sunulan Bildiri*, Üsküp, 2017, s.1-6.
- SAĞLAM, Sıtkı, *Türkçenin Sözdizimi Örneklerle Tümce Çözümlemeleri*, Diyarbakır, 1977.
- SARICA, Bedri, *Türkçe Cümle Bilgisi*, Anı Yay., Ankara, 2015.
- SEYHANLI, Zafer, *Türkiye Türkçesinde Yükleme*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon, 2009.
- SÜZER, Hüseyin, *Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanının Söz Dizimi Bakımından İncelenmesi*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2016.
- ŞAHİN, Seval, “Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Sahne Dışında Kalmış Bir Romanı: Sahnenin Dışındakiler”, *Pasaj*, S 6, (Kasım 2007- Mayıs 2008), s.104-127.
- ŞİMŞEK, Rasim, *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*, Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj San. A.Ş. , Trabzon, 1987.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Sahnenin Dışındakiler*, Dergâh Yay., İstanbul, 2017.
- TARIKTAROĞLU, Abdurrahman, “Türkçede Özne Sorunu”, *Türk Dili*, S 536, (1996), s.192-194.
- TOSUN, İbrahim, KOÇ, Ali, “Yapı Bakımından Tümce Türleri ve Yan Tümce”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 9/9, (Summer 2014), s.969-989.
- TUĞLUK, Mehmet Emin, “Atasözlerinde Cümle Türleri”, *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2018, S 5, s.26-47.
- TULUM, Mertol, “Orhan Yazıtlarında Birleşik Cümleler ve Baş Cümle İle Yardımcı Cümle İlişkileri”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, S 33, (1990), 193-205.

- TURAN, Ümit Deniz, “Türkçe’de Kişisiz Gizli Özne ve İnsan”, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, S 7, (1996), s. 245-249.
- TÜRKAY, Kaya, “Türkiye Türkçesinde Sıralı Cümle Üzerine”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S 1, (Sivas 1995), s.259-272.
- Türkçe Sözlük, “Dil”, TDK Yay., Ankara, 2005.
- ULAŞ, Halim, *Cümle ve Metin Bilgisi*, Aktif Yay., Ankara, 2003.
- ULUTAŞ, İsmail, “Cümlede Özne ve Fail Konusuna Bir Bakış”, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S 2.1, s.1-12.
- USTA, Çiğdem, “Özne Türlerinin Tasnifine Dair Bir Öneri”, *Karadeniz Araştırmaları*, S 40, (Kış 2014), s.159-169.
- ÜSTÜNER, Ahat, “Cümlelerin Öğeleri Konusundaki Karışıklıklar”, *Türk Dili*, S 546, (1998), s.18-30.
- ÜSTÜNOVA, Kerime, “Türkçede Asıl Unsurlar: Özne ve Yüklem”, *Türk Dili*, S 582, (Haziran 2000), s.489-497.
- ÜSTÜNOVA, Kerime, *Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı ve Söz Dizim İncelemeleri*, Sentez Yay., Bursa, 2014.
- ÜSTÜNOVA, Kerime, “Yüklem, Yalnız Özneyi Mi Üzerinde Taşır?”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C 11, (2006), S 11, s. 241-250.
- VURAL, Hanifi, “Türkçede İsim Cümlesi Meselesi”, İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi UTEK, *İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, 2007(27-28 Ağustos 2007) Bildiriler I., Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul, 2007, s. 451-456.
- VURAL, Hanifi, BÖLER, Tuncay, *Ses ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yay., İstanbul, 2011.
- YELTEN, Muhammet, “Parsnâme’deki Ki’li Cümleler Üzerine”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, C II, S.4, Ankara, (2005), s.45-56.

YILMAZ, Başak Barak, *Cümle Bilgisi Konusundaki Terim, Tanım ve Tasnif Farklılıklarının Değerlendirilmesi*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi , İstanbul, 2008.

ZÜLFİKAR, Hamza, “ ‘Girişik Cümle’ Sorunu”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 4/3, (Spring 2009), s.643-648.

ÖZGEÇMİŞ

15.12.1986 tarihinde Tokat'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini Tokat Namık Kemal İlköğretim Okulunda tamamladıktan sonra lise öğrenimi için Tokat Gazi Osman Paşa Lisesine devam etti. 2004 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde lisans öğrenimine başladı. 2008 yılında buradan mezun oldu. Aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesinde pedagojik formasyonunu tamamladı.

18 Eylül 2009'da ilk görev yeri olan Erzurum Oltu ilçesinde Oltu Anadolu Lisesine atandı. 2009-2011 yılları arasında burada görev yaptıktan sonra Tokat İbn-i Sina Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesinde görevine devam etti. 2018 yılında Eskişehir Türk Telekom Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesine eş durumu sebebiyle atandı. Halen bu okulda görevine devam etmektedir.

Evli ve bir çocuk annesidir.